ใบรับรองวิทยานิพนธ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ภาษาไทย)

ปริญญา

ภาษาไทย

สาขา

ภาษาไทย

ภาควิชา

เรื่อง วรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย

Thai Literature to Reflect the Chinese Identity in The Thai Society

นามผู้วิจัย นางสุชาวดี เกษมณี

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์วิไลศักดิ์ กิ่งคำ, Ph.D)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ศาสตราจารย์จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, Ph.D.)

หัวหน้าภาควิชา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์โกวิทย์ พิมพวง, Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กัญจนา ธีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ ..... **เดือน** ..... **พ.ศ.** .....

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

วรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย

Thai Literature Reflects Chinese Identity in Thai Society

โดย

นางสุชาวดี เกษมณี

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ภาษาไทย)
พ.ศ. 2555

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สุชาวดี เกษมณี 2555: วรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ภาษาไทย) สาขาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รองศาสตราจารย์วิไลศักดิ์ กิ่งคำ, Ph.D. 417 หน้า

การศึกษาเรื่องวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบถึงอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2510 จนถึง พ.ศ.2550 และเพื่อศึกษาปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคที่มีผลกระทบต่ออัตลักษณ์จีนในสังคมไทย

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากวรรณกรรมไทยทั้งที่เป็นบันเทิงคดีและสารคดีที่บุคคลหรือตัวละครสำคัญของเรื่อง เนื้อหา และบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องกับชาวจีนในประเทศไทย ซึ่งเป็นผลงานที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2510-พ.ศ.2550

ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมไทยสามารถสะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย 4 ด้าน คือ 1) ด้านสัมพันธ์ทางครอบครัว ระบบเครือญาติ พบว่าชาวจีนยึดมั่นในประเพณีและความเชื่อดั้งเดิม เห็นได้จากการกำหนดบทบาทของสมาชิกในครอบครัวไว้อย่างชัดเจน โดยกำหนดให้ผู้ชายมีสถานภาพและบทบาทสูงกว่าผู้หญิง ฝ่ายชายเท่านั้นที่มีสิทธิ์ตั้งป้ายวิญญาณไว้ที่หิ้งบูชาบรรพบุรุษ อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยพบว่าผู้หญิงจีนมีสถานภาพและบทบาทเสมอกับผู้ชาย ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม 2) ด้านภาษาจีน พบว่าชาวจีนต้องการให้บุตรธิดาของตนได้เรียนภาษาจีน จึงให้เรียนที่โรงเรียนจีน เรียนตามศาลเจ้า หรือจ้างครูชาวจีนมาสอนที่บ้าน เมื่อเกิดการปฏิวัติในประเทศจีน ชาวจีนใช้โรงเรียนจีนเป็นแหล่งสนับสนุนลัทธิการเมืองของจีน รัฐบาลไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา จึงมีมาตรการควบคุมโรงเรียนจีน โรงเรียนจีนหลายแห่งต้องปิดลง การเรียนภาษาจีนก็เสื่อมความนิยมไปด้วย ปัจจุบัน ไทยกับจีนเกิดการผสมผสานกันทางวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตจนแทบไม่มีความแตกต่างและไม่นำไปสู่ความขัดแย้งเหมือนในอดีต รัฐบาลไทยจึงอนุญาตให้สอนภาษาจีนในโรงเรียนได้ 3) ด้านอุปรากรจีน พบว่ามีการปรับเปลี่ยนจากการแสดงเพื่อบูชาเทพเจ้าตามศาลเจ้ามาเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิง และมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องไป ชาวจีนยังคงให้ความสำคัญต่ออุปรากรจีน ในขณะที่ชาวไทยเชื้อสายจีนลดความนิยมลง ปัจจุบัน อุปรากรจีนในสังคมไทยต้องพัฒนาเพื่อความอยู่รอด จนมีอัตลักษณ์เฉพาะตนที่ไม่เหมือนกับอุปรากรจีนในประเทศใดๆ 4) ด้านประเพณี พบว่า ชาวไทยเชื้อสายจีนยังคงปฏิบัติตามเทศกาล 8 เทศกาลในรอบปี และพิธีกรรม 5 พิธีกรรม ในรอบชีวิต กลไกและวิธีการที่คนจีนใช้ในการรักษาอัตลักษณ์นี้ไว้ คือ การให้ชาวไทยเชื้อสายจีนได้เรียนรู้จากการเข้าร่วมพิธี โดยมีผู้อาวุโสให้คำแนะนำ และเป็นแบบอย่างที่ดี มีผู้นำทางศาสนาเป็นผู้ถ่ายทอดความคิด ความเชื่อในคำสอน ปัจจุบัน ชาวไทยเชื้อสายจีนมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของบางพิธีกรรมเพื่อความสะดวกและให้เข้ากับภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

_____ _____ ___ / ___ / ___

ลายมือชื่อนิสิต ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Suchawadee Kesmanee 2012: Thai Literatures to Reflect the Chinese Identity in Thai Society. Doctor of Philosophy (Thai Language), Major Field: Thai Language, Department of Thai Language. Thesis Advisor: Associate Professor Wilaisak Kingkham, Ph.D. 417 pages.

The objectives of this research were to explore Chinese identity in Thai literature from 1967 to 2007 and to study the supports and the obstacles that effected Chinese identity in Thailand.

The data were collected from the Thai literatures including the novels and documentaries of which the main character, the content and the context were relating to the Chinese residing in Thailand from 1967 to 2007.

It was found that the Thai literatures could represent the Chinese identity in Thai society with four aspects: 1) the relationship of the family and the kinship: it was found that the Chinese have always adherence to tradition and traditional beliefs. The Chinese identity in Thai society is reflected by the relationship of the family members from being a male-dominated family to a female-accepted one. The status and role of men were better than women. Besides, there were the Chinese inheritance and the family structure system, the practice of ancestor worship was practiced only by members of the male side. Only people who do good deeds have the right to set up their ancestral soul label on the ledge. Nowadays the status and role of Chinese women are equivalent to men because economic, society and environment have been changed. 2) Chinese language: it was found that when the population in Thailand increased, there was a need for schooling for children to study Chinese language. During the revolution in Mainland China, Chinese schools in Thailand were used as a place for transferring political and revolution beliefs and ideology. This seriously affected the stability of Thai government. Since the reign of King Rama VI, the Thai government had tried to correct and prevent this political conflict by introducing the Private School Act. As a result, many Chinese schools closed down. The popularity of Chinese schools gradually diminished. Presently, the Chinese people have assimilated into the Thai culture and life style. The Thai government has loosened regulation in order to promote a private sector to invest in education. Chinese language is allowed to be taught in schools. 3) Chinese Opera: it was found that the transformation in Chinese Opera can be seen from its role as a place to an entertainment venue. The elder Chinese believed in traditions while their offspring generations have been declining to do so, but adapted themselves into a modern social environment. The performing arts of Chinese Opera in Thailand has developed and adapted to the pace of the changing modern world. It is widely recognized as the art of integrating diverse cultures around the world. 4) Tradition and Culture**:** it was found that the first generation Chinese in Thailand accurately practiced the originals in 8 annual tradition and 5 rites of passage. The mechanism and methods used by the ethnic Thais to develop their Chinese identity through rites were applied by family elders acting as models, consultants or instructors, religions leaders passing on concepts and beliefs and relatives providing advices and chances to learn through rite participation. Nowadays, some rites of Sino-Thai had been adapted to be more convenient and appropriate for the economic condition, the society and the environment.

_____ _____ ___ / ___ / ___

Student's signature Thesis Advisor's signature

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กิตติกรรมประกาศ

คนใดใจหมั้นเล่ห์ เหล็กจาร
จำจดสิ่งสามาญ มั่นไซร้
อุตส่าห์พยาบาล บ่ละ ลืมนา
จักเสร็จสมประโยชน์ได้ ที่แท้โดยเพียร ฯ

(กรมสมเด็จพระเดชาดิศร: โคลงโลกนิติ)

วิทยานิพนธ์ไม่ใช่เป้าหมายสูงสุดของการศึกษา แต่วิทยานิพนธ์ก็เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งสำหรับการจบการศึกษาในระดับปรัชญาดุษฎีบัณฑิต หลายครั้งหลายคราที่พบอุปสรรค และรู้สึกท้อแท้ ลืมไปว่าต้องเป็น “คนใดใจหมั้นเล่ห์ เหล็กจาร” ก็จะได้ รองศาสตราจารย์ ดร.วิไลศักดิ์ กิ่งคำ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม เป็นผู้คอยให้คำแนะนำ และกระตุ้นเตือนให้ “อุตส่าห์พยาบาล บ่ละ ลืมนา จักเสร็จสมประโยชน์ได้ ที่แท้โดยเพียร ฯ” รวมทั้ง รองศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา รุ่งเรือง และผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์ ผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาให้ตรวจแก้ไข และให้ข้อเสนอแนะให้วิทยานิพนธ์สมบูรณ์ยิ่งขึ้นดังที่ว่า “จำจดสิ่งสามาญ มั่นไซร้” ซึ่งผู้วิจัยซาบซึ้งในความกรุณาอันดียิ่ง และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่สนับสนุนทุนการศึกษา ตลอดจนเพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ ผู้ร่วมงาน แห่งโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, สมาชิกในครอบครัว ตลอดจนบุคคลทุกท่านที่มีส่วนสนับสนุนและให้กำลังใจด้วยดีเสมอมา

ท้ายที่สุด ความดีอันเกิดจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยขอมอบแด่บิดา มารดา ครูคณาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน ด้วยความเคารพอย่างสูง

สุชาวดี เกษมณี
มีนาคม 2555

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญ

หน้า

สารบัญตาราง (1)

สารบัญภาพ (4)

บทที่ 1 บทนำ 1
ความสำคัญของปัญหา 1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย 6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 7
ขอบเขตของการวิจัย 7
ตัวอย่างในการวิจัย 8
วิธีดำเนินการวิจัย 10
นิยามศัพท์ 16
บทที่ 2 ลักษณะเด่นของอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมไทย ด้านสัมพันธภาพในทางคอรบครัวและระบบเครือญาติและด้านภาษาจีน 18
การตรวจเอกสาร 18
เสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ 44
การอภิปรายผล 122
บทที่ 3 ลักษณะเด่นของอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมไทย ด้านอุปรากรจีน และด้านประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน 129
การตรวจเอกสาร 129
เสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ 143
การอภิปรายผล 248
บทที่ 4 ปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่ทำให้เกิดการคงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์จีน ในสังคมไทย 262
การตรวจเอกสาร 262
เสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ 276
อภิปรายผล 356

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ 363
ข้อเสนอแนะ 370

เอกสารและสิ่งอ้างอิง 373

ภาคผนวก 398
ภาคผนวก ก แบบบันทึกข้อมูลการพิจารณาตีความอัตลักษณ์จีนจากกรรมการไทยที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง 399
ภาคผนวก ข เรื่องย่อวรรณกรรมไทย 402

ประวัติการศึกษาและการทำงาน 417

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ญาติฝ่ายพ่อ	100
2	ญาติฝ่ายแม่	101
3	คำเรียกญาติที่แบ่งตามเพศ อายุ และฝ่ายญาติ	103
4	คำเรียกญาติโดยสายเลือด	107
5	สีต่างๆ ที่งิ้วใช้แต่งหน้า และกำหนดอุปนิสัย	153
6	การแต่งกายของงิ้ว ใน “นาฏกรรมจีนในผืนแผ่นดินไทย”	156
7	การไหว้เจ้าตามเทศกาลหรือประเพณีในรอบปีของคนจีน 8 ครั้ง	167
8	ตารางเทศกาลหยวนเซียว	188

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	การปฏิสังสรรค์ทางสังคม บุคคลจะเกิดการพัฒนาบทบาทและความสัมพันธ์กับคนอื่นเป็นลูกโซ่อย่างไม่สิ้นสุด	21
2	The Circuit of Culture	23
3	คำเรียกญาติโดยสายเลือดในภาษาจีน	106
4	องค์ประกอบสำคัญในการสื่อสาร	135
5	หน้าที่ในการสื่อสาร	136
6	หนังสือพิมพ์จีนลงข่าวพระบาทสมเด็นพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเยี่ยมโรงเรียน 4 แห่ง	301

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ชาวจีนมีความสัมพันธ์กับไทยอย่างเป็นทางการมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ซึ่งตรงกับสมัยราชวงศ์หยวน (พ.ศ.1823-1911) ของจีน กล่าวคือ ใน พ.ศ.1825 พระเจ้ากุบไลข่าน ทรงส่งคณะทูตมายังดินแดนซึ่งในพงศาวดารราชวงศ์หยวนเรียกว่าเสียม อันหมายถึงสยาม ซึ่งนักวิชาการสันนิษฐานว่าคือสุโขทัย ในลักษณะทวงเครื่องราชบรรณาการตามวิธีแสวงหารัฐบรรณาการที่จีนเคยปฏิบัติมาช้านาน (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2534: 93) สุโขทัยได้ส่งทูตไปเมืองจีนถึง 8 ครั้ง แต่ไม่มีหลักฐานยืนยันว่าพ่อขุนรามคำแหงเคยเสด็จไปเมืองจีนหรือไม่ อย่างไรก็ตาม แม้การเจริญพระราชไมตรีของพ่อขุนรามคำแหงจะเน้นวัตถุประสงค์ในทางการเมือง แต่กลับส่งผลเชื่อมโยงมาถึงการค้าขายระหว่างกันตลอดจนการถ่ายทอดเทคโนโลยีการทำเครื่องปั้นดินเผาเคลือบที่เราเรียกว่าเครื่องสังคโลก และต่อมาเครื่องสังคโลกก็ได้กลายมาเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญในสมัยสุโขทัยตอนปลายต่อมาจนถึงสมัยอยุธยา เนื่องจากไทยเองก็มีแหล่งดินที่เอื้อต่อการผลิตด้วย (สันติ เล็กสุขุม, 2544: 102) ชาวจีนเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างมั่นคงถาวรในสมัยกรุงศรีอยุธยาด้วยสาเหตุทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ การที่ประเทศไทยให้การต้อนรับชาวจีนด้วยดี ประกอบกับความสะดวกในการประกอบอาชีพ ทำให้ชาวจีนเข้ามาจำนวนมากขึ้น จนกลายเป็นชนกลุ่มน้อยที่ใหญ่ที่สุดในสังคมไทย (ประเสริฐ โอสถาพันธ์, 2525: 20-21) ช่วงระยะ เวลานั้นการที่คนชาติอื่นเดินทางเข้าออกราชอาณาจักรสยามยังไม่ต้องมีการตรวจลงตราตามกฎหมายคนเข้าเมือง และจากประวัติสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองระบุว่าก่อนปี พ.ศ.2470 ไม่มีระเบียบเกี่ยวกับการตรวจตราคนต่างด้าวที่เข้ามาในประเทศไทย ฉะนั้นการเดินทางเข้า-ออกของคนต่างด้าวจึงเป็นไปได้โดยเสรี จนกระทั่งปี พ.ศ.2470 รัฐบาลในสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ.2470 ขึ้น พร้อมทั้งจัดตั้งหน่วยงานและ เจ้าหน้าที่ให้มีหน้าที่รักษาการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ.2470 เรียกว่า "กรมตรวจคนเข้าเมือง" ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงมหาดไทยได้แต่งตั้ง นายพันตำรวจเอกพระยาวิชัยประชาบาล เป็นเจ้ากรมตรวจคนเข้าเมืองคนแรก มีสถานที่ทำงานอยู่ที่ถนนนเรศน์ เป็นอาคารสองชั้นเช่าจากเอกชน ซึ่งอยู่ใกล้สถานีตำรวจนครบาลบางรักในปัจจุบัน ขณะนั้นมีพนักงานเจ้าหน้าที่เป็นข้าราชการพลเรือนสามัญประมาณ 50 - 60 คน การเดินทางเข้าออกของคนต่างด้าวส่วนใหญ่จะ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เข้ามาโดยพาหนะทางน้ำและทางบก มีศูนย์รวมที่ทำการอยู่ในกรุงเทพฯ และมีด่านตรวจคนเข้าเมืองมณฑลด่านตรวจคนเข้าเมืองจังหวัด และด่านตรวจคนเข้าเมืองอำเภอบางแห่งในภาคตะวันออกและภาคใต้เท่านั้น (สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง, 2553: 15) ดังนั้นจึงไม่ปรากฏข้อมูลหรือการระบุจำนวนของชาวจีนอพยพก่อนช่วงระยะเวลาดังกล่าว แต่ สุจิตต์ วงษ์เทศ (2546: 101) ได้ระบุไว้ในหนังสือศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ เรื่องอยุธยายศยิ่งฟ้าว่า “กล่าวกันว่าชาวจีนเข้ามาตั้งหลักแหล่งในกรุงศรีอยุธยามีมากถึงหนึ่งแสนคน” เมื่ออาศัยอยู่ที่ใด ชาวจีนก็จะนำเอาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อต่างๆ ที่ตนยึดถือต่อกันมาหลายชั่วอายุคนเข้าไปปฏิบัติในดินแดนที่ตนอาศัยอยู่ด้วย เหตุนี้สังคมไทยจึงมีขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อของชาวจีนอยู่โดยทั่วไป ทำให้เกิดเป็นอีกกลุ่มวัฒนธรรมหนึ่งที่มีอยู่ในประเทศไทย

ชาวจีนที่ตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยปัจจุบันมีบรรพบุรุษเป็นชาวจีนซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงใต้ของจีนแผ่นดินใหญ่มาก่อน มีอาชีพหลักเป็นชาวนาและมีการศึกษาน้อย การดำรง ชีวิตเป็นไปในรูปแบบของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีการผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนานิกายมหายาน ขงจื้อ เต๋า การบูชาบรรพบุรุษ และการบูชาเจ้าเข้าด้วยกัน ประกอบเป็นพิธีกรรมและเทศกาลในสังคมเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (เสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป, 2475: 2-3)

ชาวจีนเป็นผู้ที่ยึดมั่นในประเพณีและความเชื่อดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด (พรพรรณ จันทโรนานนท์, 2529: 195) ความเชื่อเหล่านี้เป็นแกนสำคัญก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่ชาวจีน โดยอาศัยกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ทั้งพิธีกรรมทางศาสนา และพิธีกรรมในเทศกาล กิจกรรมทางสังคมเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าแห่งการร่วมมือกันและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จนกลายเป็นหลักสำคัญของชุมชนชาวจีนในประเทศไทย (กมล จันทรสร, 2506: 499) และมีบทบาทอย่างสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวจีน ทั้งในด้านชีวิตการครองเรือน การประกอบอาชีพ และการให้ความมั่นคงด้านจิตใจ

ลักษณะดังกล่าวข้างต้นนี้นับเป็นลักษณะที่เห็นได้อย่างเด่นชัดของชนชาวจีน และโดยเหตุที่ลักษณะเด่นดังกล่าวอาจเป็นลักษณะที่แตกต่างจากคนอื่นหรือสังคมอื่น หรือเป็นลักษณะที่ซ้ำกับคนอื่น หรือสังคมอื่นก็ได้ แต่มีลักษณะที่โดดเด่นหรือรู้จักกว้างขวางจนสามารถชี้ได้ว่าเป็นบุคคลหรือสังคมนั้นๆ ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา นิยามลักษณะดังกล่าวว่า อัตลักษณ์ ซึ่ง อภิญญา เฟื่องฟูสกุล (2546: 1) ให้ความหมายว่า อัตลักษณ์ คือสิ่งที่เป็นคุณสมบัติของคนหรือสิ่งหนึ่ง และ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มีนัยขยายต่อไปว่าเป็นคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งนั้นที่ทำให้สิ่งนั้นโดดเด่นขึ้นมาหรือแตกต่างจากสิ่งอื่น นอกจากนี้ Jerkins (2004: 62) ยังชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์มิใช่เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในตัวของมันเองหรือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะของความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้องกับ Berger and Luckmann (1967: 79) ที่อธิบายว่า อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม ครั้นเมื่อตกผลึกแล้วอาจจะมีความคงที่ ปรับเปลี่ยนหรือแม้กระทั่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก และอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2549: 57) เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า อัตลักษณ์อาจมีตัวบ่งชี้อื่นๆ ได้ เช่น ลักษณะทางกายภาพ ทางภูมิศาสตร์ ทางอุปนิสัย ทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมต่างๆ

อัตลักษณ์จีนจึงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อมีการปฏิสังสรรค์ระหว่างชาวจีนกับกลุ่มสังคมอื่น แล้วเกิดการยอมรับในความเป็นตัวตน ประกอบเข้ากับการแสดงตัวตนให้เห็นว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกับกลุ่มอื่นหรือบุคคลอื่นอย่างไร

วรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยมิได้เป็นเพียงสื่อที่สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของนักเขียนที่จะแสดงอัตลักษณ์จีน (Chinese identity) รวมถึงลักษณะความเป็นไทยเชื้อสายจีนที่ถ่ายทอดให้ผู้อ่านวรรณกรรมเกิดความซาบซึ้ง ตระหนักและมีความภาคภูมิใจในเชื้อชาติตนเท่านั้น แต่ยังให้ภาพมองในมุมกลับที่จะให้คนไทยเกิดความตระหนัก ภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของชาติไทยด้วย

การวิจัยวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยชี้แนะให้เห็นถึงอัตลักษณ์จีนได้อย่างเด่นชัด ด้วยวรรณกรรมเป็นงานเขียนที่สามารถนำเสนอเรื่องราวของมนุษย์ในสังคม เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และมีเนื้อหาสะท้อนความเป็นจริงในสังคม วรรณกรรมจึงมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับสังคม ดังที่ ตรีศิลป์ บุญขจร (2545: 6) กล่าวว่า “วรรณกรรมเป็นคันฉ่องแห่งยุคสมัย” และ ชุติมา สัจจานันท์ (2542: 1) เสนอความเห็นไว้สรุปได้ว่า วรรณกรรมเป็นบันทึกความรู้ ความคิด ประสบการณ์ของมนุษย์ สืบทอดและสร้างความเชื่อมต่อสังคม เป็นกระจกสะท้อนให้เห็นภาพชีวิตความเป็นอยู่ สังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนทรรศนะ ความเชื่อ ของผู้คนในสังคม วรรณกรรมเป็นผลิตผลของสังคมและมีอิทธิพลต่อสังคม นักเขียนเป็นบุคคลในสังคมย่อมได้รับอิทธิพลจากสังคมซึ่งกำหนดแนวคิด โลกทัศน์ของนักเขียน ขณะเดียวกันวรรณกรรมและนักเขียนก็มีอิทธิพลกำหนดความเป็นไปในสังคมหรือเปลี่ยนแปลงสังคม วรรณกรรมที่ดี มีคุณค่า ย่อมสามารถสร้างสรรค์ ชี้นำการเปลี่ยนแปลงสังคมไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในทางที่ดีอันจะช่วยพัฒนาเด็กและเยาวชน ให้เติบโตเป็นพลเมืองที่ดี ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและพัฒนาสังคม

แม้ว่าบางส่วนของวรรณกรรมอาจเกิดจากแนวความคิดหรือจินตนาการของผู้เขียน หากแต่ผู้สร้างวรรณกรรมก็เป็นบุคคลที่อยู่ร่วมในสังคมนั้น ดังที่ รื่นฤทัย สัจจพันธ์ (2530: 2-3) กล่าวไว้ ซึ่งสรุปได้ว่า แม้ว่าบางส่วนของวรรณกรรมจะเกิดขึ้นมาจากจินตนาการของผู้เขียน โครงเรื่องและพฤติกรรมของตัวละครเป็นเรื่องที่ผู้เขียนสมมติแต่งขึ้น แต่ผู้เขียนก็ได้ถ่ายแบบมาจากบุคคลและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริงในสังคมตามช่วงเวลาที่เขียน วรรณกรรมจึงมีความผูกพันกับสังคมโลกทัศน์ของผู้เขียนที่มีต่อสังคม ประกอบกับวรรณกรรมเป็นผลผลิตของสังคม วรรณกรรมจึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสังคมอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้เพราะผู้เขียนวรรณกรรมกระทำบทบาทสองประการพร้อมๆ กัน คือในฐานะผู้ผลิตวรรณกรรมและในฐานะหน่วยหนึ่งของสังคม ฉะนั้นวรรณกรรมย่อมมีเนื้อหาสาระและความคิดอันดูดซับมาจากสังคม และดังที่ นิภาภัทร อภิภัทรพาณิชย์ (2544: 16) กล่าวว่า

> ลักษณะที่สำคัญที่สุดที่แสดงความเป็นวรรณกรรมของชนกลุ่มน้อย (multiethnic literature) ได้แก่การแสดงหรือบ่งบอกถึงวัฒนธรรมมากกว่าหนึ่งชนชาติในวรรณกรรมนั้น หรืออาจเป็นวรรณกรรมที่ข้ามวัฒนธรรม (cross-culture) คือข้ามจากวัฒนธรรมหนึ่งไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง หรือเป็นวรรณกรรมที่แสดงวัฒนธรรมคู่ขนาน (parallel-culture) ตัวละครที่สร้างขึ้นมามีพัฒนาการความสัมพันธ์ถ่ายโอนจากวัฒนธรรมหนึ่งไปยังอีกวัฒนธรรมหนึ่ง

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าแนวความคิดหรือจินตนาการที่ปรากฏในเรื่องนั้นเป็นสิ่งที่สามารถวิเคราะห์ถึงอัตลักษณ์ได้เช่นกัน นอกจากนั้นลักษณะวรรณกรรมที่ดียังมีลักษณะเด่นบางประการ ดังที่ Reily (1978: 2-13) กล่าวไว้สรุปได้ว่าลักษณะที่ดีของวรรณกรรมชนกลุ่มน้อยมี 6 ประการ ดังนี้

1. มีตัวบทที่สะท้อนภาพวัฒนธรรมดั้งเดิม และจริงใจ ตรงไปตรงมา

2. มีความพยายามในการแก้ไขหรือทบทวนข้อมูลที่ผิดพลาดทางประวัติศาสตร์หรือข้อมูลประวัติศาสตร์ที่ถูกละเลย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. มีการบรรยายรายละเอียดต้องเหมือนกับชีวิตจริงที่เกิดขึ้นและเป็นไปในเชิงบวก

4. มีการแสดงออกหรือให้ภาพสะท้อนที่เป็นจริงเกี่ยวกับความเป็นไปของชีวิต

5. แสดงความเปลี่ยนแปลงสภาพเดิมที่เป็นแบบอนุรักษ์มาเป็นร่วมสมัย

6. มีการใช้ภาษาที่ทำให้เกิดความตระหนัก เห็นแจ้ง และเข้าใจในวัฒนธรรมของกลุ่มนั้นๆ

วรรณกรรมจึงมีคุณสมบัติเด่นอีกประการหนึ่งคือการพรรณนาถึงธรรมชาติของมนุษย์ เป็นการถ่ายภาพชีวิต จิตใจ อารมณ์ ความคิดของมนุษย์อย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่มีศิลป์และมีสุนทรียภาพ โดยมิได้มีการจำแนกมนุษย์ออกเป็นหมวดเป็นหมู่เป็นประเภทบนพื้นฐานของทฤษฎีใด แต่การอ่านวรรณกรรมอย่างพินิจพิจารณาวิเคราะห์เป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจลักษณะนิสัยบุคลิกภาพของคนหลายๆ แบบ ด้วยความเพลิดเพลิน ซึ่งสอดคล้องกับที่ บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2539: 43) เสนอความเห็นไว้ว่า “คนที่รู้จักอ่านวรรณกรรมย่อมมีประสบการณ์เทียมจึงมีความรู้เรื่องชีวิตดีกว่าคนที่ไม่ได้อ่านวรรณกรรม” นอกจากประสบการณ์แล้ว วรรณกรรมนั้นยังให้ความรู้ด้านภาษา คติสอนใจและเป็นแนวทางให้ผู้อ่านเข้าใจวัฒนธรรม รวมถึงธรรมะในศาสนาตน ได้ทราบถึงประเพณีบางอย่าง รวมทั้งเข้าใจจิตใจของมนุษย์ดีขึ้นด้วย

การศึกษาวรรณกรรมแต่ละเรื่องนั้น มิได้เพียงอ่านพินิจพิเคราะห์เฉพาะการดำเนินไปตามแนวคิด โครงเรื่อง และกลวิธีในการแต่งเท่านั้น สิ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันในการทำให้เรื่องดำเนินไปได้นั้นก็คือลักษณะอื่นๆ ที่ใช้ประกอบการพิจารณาวรรณกรรมชนกลุ่มน้อยอีกคือ การพิจารณาโครงสร้างของเรื่องเพื่อสื่อถึงลักษณะวรรณกรรม และการใช้ภาษาที่สองในงาน ดังที่ Sims (1982: 1) กล่าวว่าลักษณะวรรณกรรมของชนกลุ่มน้อยจะมีโครงสร้างของเรื่องที่สื่อถึงลักษณะวรรณกรรมและการใช้ภาษาที่สองในงาน คือมีการใช้คำหรือประโยคที่อธิบายหรือบ่งบอกถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาตินั้นๆ ลักษณะที่ดีดังกล่าวนี้ก็ได้ปรากฏในวรรณกรรมที่แสดงถึงอัตลักษณ์จีน เช่น นวนิยายเรื่องเสื่อหนึ่งผืนหมอนหนึ่งใบ (กรุง ญ.ฉัตร, 2547: 12) ว่า

> เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง การไปมาระหว่างเมืองจีนกับเมืองไทยจึงต้องหยุดชะงักลงและขาดการติดต่อ ในหัวใจของอาม่าคิดถึงอากง ไม่รู้ว่าอยู่เมืองไทยจะมี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สภาพอย่างใด และเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองสงบยุติลงในเวลานั้นภาษาจีนเรียกว่า “วัวเพ้งฮ๋าว” คือหลังสงครามโลกครั้งที่สอง มีการเดินทางทะเลของเมืองจีนกับเมืองไทย อากู๋ซึ่งเป็นน้องชายของแม่บอกว่า“อั๊วจะไปทำมาหากินเมืองไทย ขืนอยู่ที่นี่ก็ต้องอดตายแหงๆ อาเจ๊จะไปด้วยหรือเปล่า” อาม่าคิดถึงและห่วงใยอากงที่ไม่รู้ว่าจะเป็นตายร้ายดียังไง แต่ก็ห่วงอาเหล่าม่า ซึ่งตอนนั้นแก่มากและเจ็บออดๆแอดๆ อาม่าทิ้งไปไม่ลงและจะพากันไปทั้งหมดก็เป็นไปไม่ได้เพราะค่าใช้จ่ายซื้อตั๋วเดินทางไปในเรือเดินสมุทรไม่ใช่ถูกๆ เลย “ให้อาเคี้ยงอีไปกับอั๊วก่อนก็ได้” อากู๋แนะนำ “ให้อีไปหาอานึ้ง (พี่เขย) ที่เมืองไทย พ่อลูกเจอกันแล้วหาเงิน ส่งให้อาเจ๊กับทุกคนทางนี้ไปเมืองไทยดีไหม” “ดีนะอาอึ้ม...ดีจริงๆ” พ่อเรียกอาม่าว่าอาอึ้มไม่เรียกอาม่า ซึ่งคำว่าอาอึ้มแปลเป็นไทยว่าป้า พ่อเรียกอากงว่า “อาเจ็ก” แปลว่า อา คนที่เรียกพ่อแม่ให้ห่างเพื่อจะเป็นเคล็ดให้ลูกเลี้ยงยากๆ เลี้ยงง่ายนั่นเอง “ไปหาอาเจ๊กเมือง เซียมล้อแล้วก็หาเงินส่งมาตึ่งซัว เราจะได้อยู่ด้วยกัน”

ด้วยเหตุที่วรรณกรรมสามารถนำเสนอเรื่องราวของมนุษย์ในสังคมและเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ นำเสนอรายละเอียดต่างๆ ซึ่งเป็นภาพสะท้อนให้รู้จักชีวิตและสังคมของมนุษย์ แต่จากการศึกษาวิจัยผลงานต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่าผลงานศึกษาเท่าที่ผ่านมาเป็นเพียงการมองภาพรวมงานวรรณกรรมโดยทั่วไปและเป็นการมองภาพรวมของชาวไทยเชื้อสายจีนโดยทั่วไปเช่นเดียวกัน ผู้วิจัยยังไม่พบการวิจัยที่เน้นการศึกษาอัตลักษณ์จีนในวรรณกรรมไทยโดยเฉพาะ ผู้วิจัย จึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยเพื่อวิเคราะห์ถึงความพยายามของผู้ประพันธ์ในการแสดงอัตลักษณ์หรือตัวตนที่เป็นจีน (Chinese identity) โดยวิเคราะห์จากตัวละคร เนื้อหาและบริบททางสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะเด่นของอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยตั้งแต่ พ.ศ.2510 จนถึง พ.ศ.2550

2. เพื่อศึกษาปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคที่มีผลกระทบต่ออัตลักษณ์จีนในสังคมไทย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รู้และเข้าใจถึงอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาด้านวัฒนธรรมและการคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์จีน

2. ทำให้คนรุ่นใหม่เห็นถึงความสำคัญของอัตลักษณ์จีน ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดการกระทำการแสดงออกให้สัมพันธ์กับเงื่อนไขของสภาวะแวดล้อม และเกิดความภาคภูมิใจในความเป็นมาของบรรพบุรุษจีน

3. เกิดความรู้ความเข้าใจในกระบวนการปรับตัวของชาวไทยเชื้อสายจีนอันเป็นข้อมูลพื้นฐานในการแก้ไขความขัดแย้งทางสังคมและวัฒนธรรม

4. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับอัตลักษณ์จีนที่จะนำไปสู่การพัฒนาทุนทางสังคม ทั้งทุนมนุษย์ ทุนที่เป็นสถาบัน และทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมต่อไป

5. ได้ข้อมูลและผลสรุปจากการวิจัยใช้เป็นแนวทางในการจัดแหล่งชุมชนชาวจีนในไทยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม เพื่อนำรายได้เข้าสู่ประเทศ

6. ได้ข้อมูลและผลสรุปจากการวิจัยใช้เป็นแนวทางในการสร้างสัมพันธไมตรีทางการค้าและการทูตระหว่างประเทศไทย-จีน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจำกัดขอบเขตของการวิจัยเฉพาะเรื่องการคงอยู่ เปลี่ยนแปลง หรือสูญหายไปของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวจีนในสังคมไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2510 จนถึง พ.ศ.2550

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างในการวิจัย

ตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้คือ วรรณกรรมไทยที่บุคคลหรือตัวละครสำคัญของเรื่อง เนื้อหาและบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องกับชาวจีนในประเทศไทย ทั้งนี้การกำหนดวรรณกรรมจะแบ่งตามเนื้อหาเป็นประเภทของบันเทิงคดี และสารคดี ซึ่งเป็นผลงานที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ.2510 - พ.ศ.2550 ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง ทั้งนี้อาศัยการกำหนดช่วงเวลาและประเภทของวรรณกรรมของ บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2520: 94-108) ที่กล่าวถึงวรรณกรรมใน “หัวเลี้ยววรรณคดีไทย” ในวรรณไวทยากร (วรรณคดี) และการศึกษาวิจัยของ ขวัญดี รักพงศ์ (2520: 102-103) ที่ศึกษาเรื่องวิวัฒนาการของวรรณกรรมจีน แบบจีน และเกี่ยวกับจีนในภาษาไทย สรุปว่า ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ.2510 เศษ มีการเขียนเรื่องแบบจีนเสียดสีการเมือง และเรื่องชีวิตคนจีนในเมืองไทยมาเป็นแนวทางในการพิจารณาวรรณกรรมไทยเกี่ยวกับชีวิตคนจีนในเมืองไทย ได้วรรณกรรมที่จะศึกษาดังนี้

วรรณกรรมประเภทบันเทิงคดี ศึกษาเฉพาะ

1. จดหมายจากเมืองไทย เล่ม 1(สุภา สิริสิงห์, 2513)
2. จดหมายจากเมืองไทย เล่ม 2 (สุภา สิริสิงห์, 2513)
3. กตัญญูพิศวาส : นวนิยายชีวิตคนจีนในเมืองหลวง เล่ม 1 (เฉลิมศักดิ์ รงคผลิน, 2521)
4. กตัญญูพิศวาส : นวนิยายชีวิตคนจีนในเมืองหลวง เล่ม 2 (เฉลิมศักดิ์ รงคผลิน, 2521)
5. ตึกฝรั่ง เล่ม 1 (รพีพร (นามแฝง), 2522)
6. ตึกฝรั่ง เล่ม 2 (รพีพร (นามแฝง), 2522)
7. เขยใหม่ (ลักษณ์ โรจนา, 2523)
8. ก่อนสายหมอกเลือน (สุภา สิริสิงห, 2530)
9. เยาวราชในพายุฝน (อรุณ โรจนสันติ, 2532)
10. ลอดลายมังกร (ประภัสสร เสวิกุล, 2534)
11. เทพธิดาสำเพ็ง (เฉลิมศักดิ์ รงคผลิน, 2536)
12. เสน่ห์นางงิ้ว (ภราดร ศักดา, 2541)
13. เจ้าสัวน้อย เล่ม 1 (สุรภี โพธิสมภรณ์, 2543)
14. เจ้าสัวน้อย เล่ม 2 (สุรภี โพธิสมภรณ์, 2543)
15. ดงดอกเหมย (นันทนา วีระชน, 2543)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

16. อยู่กับก๋ง (ประภัสสร เสวิกุล, 2543)
17. วิมานมะพร้าว (วินิตา ดิถียนต์, 2544)
18. เลดี้เยาวราช เล่ม 1 (สุภา สิริสิงห, ก 2546)
19. เลดี้เยาวราช เล่ม 2 (สุภา สิริสิงห, ข 2546)
20. ไผ่ต้องลม เล่ม 1 (สุภา สิริสิงห์, ค 2546)
21. ไผ่ต้องลม เล่ม 2 (สุภา สิริสิงห์, ง 2546)
22. มังกรเยาวราช (ภราดร ศักดา, 2546)
23. เสื่อหนึ่งผืนหมอนหนึ่งใบ (กรุง ญ. ฉัตร.(นามแฝง), 2547)
24. แก๊งตี๋ตระกูลซ่ง เล่ม 1 (เพ็ญศิริ (นามแฝง), 2548)
25. แก๊งตี๋ตระกูลซ่ง เล่ม 2 (เพ็ญศิริ (นามแฝง), 2549)
26. โบตั๋นกลีบสุดท้าย (กานติมา (นามแฝง), 2550)

การศึกษาสารคดีไทยในช่วง พ.ศ.2510 – 2550 ที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย วรรณกรรมประเภทสารคดี ศึกษาจากสารคดีต่อไปนี้

1. คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 1 (เส้นทางเศรษฐกิจ, 2526)
2. คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 2 (เส้นทางเศรษฐกิจ, 2533)
3. ความรู้เรื่องจีนจากผู้เฒ่า (จิตรา ก่อนันทเกียรติ, 2536)
4. ค้าแบบจีน (ประภัสสร เสวิกุล, 2538)
5. ดุจนาวากลางมหาสมุทร [จำนงศรี รัตนิน (หาญเจนลักษณ์), 2541)
6. ตึ่งหนั่งเกี้ย (จิตรา ก่อนันทเกียรติ, 2542)
7. จากอาสำถึงหยำฉ่า (ยุวดี ต้นสกุลรุ่งเรือง, 2543)
8. สำเภาสยาม ตำนานเจ๊กบางกอก (พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, 2544)
9. กวางตุ้งเฮฮา (ยุวดี ต้นสกุลรุ่งเรือง, 2545)
10. ธรรมเนียมจีนมีเหมือน, มีต่างและมีแปลก (จิตรา ก่อนันทเกียรติ, 2546)
11. ลัทธิของเพื่อน เล่ม 1 (เสฐียรโกเศศ - นาคะประทีป, 2540)
12. นายแม่ (พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, 2547)
13. ลูกจีน หลานมอญในกรุงสยาม (พิมพ์ประไพ พิศาลบุตรและคณะ, 2547)
14. บ่บั๊ดบ่ย้งก้ง วัฒนธรรมไทยจีน: ไม่รู้ต้องแสวง (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, 2547)
15. กว่าจะเป็นอั้งยี่กรุงสยาม (สังคีต จันทนะโพธิ, 2548)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

16. สำเพ็ง : ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ (สุภางค์ จันวานิช, 2549)

17. กำเนิดต้นแซ่และการตั้งนามสกุลจากแซ่ของลูกจีนในไทย (จิตรา ก่อนันทเกียรติ, 2549)

รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 43 เล่ม ทั้งนี้ ผู้วิจัยสรุปสาระพอสังเขปของวรรณกรรมที่ได้นำมาศึกษาไว้ในส่วนของภาคผนวก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การวิจัยประยุกต์ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่เป็นการวิจัยเอกสาร และใช้วิธีการนำเสนอโดยการวิจัยแบบพรรณนา มีขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูล และขั้นตอนที่ 3 เป็นการเสนอผลการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 ขั้นทบทวนวรรณกรรม

1.1.1 ศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ สังคมและวัฒนธรรม เพื่อประมวลความรู้ความคิดอันจะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์

1.1.2 ศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยเกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทย ได้แก่ ความเป็นมาของชาวจีนในประเทศไทย บทบาทของชาวจีนในประเทศไทย และวัฒนธรรมของชาวจีน เพื่อใช้ประกอบ การวิเคราะห์

1.1.3 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับวรรณกรรม ได้แก่ ความหมายของวรรณกรรม การจำแนกประเภทของวรรณกรรมจีนในประเทศไทย และแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.2 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.2.1 ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีเพื่อสร้างเกณฑ์ในการวิเคราะห์และตีความ รวมทั้งศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามกรอบแนวคิดและทฤษฎี ทั้งนี้เพื่อประมวลแนวคิด ทฤษฎี และความรู้มาใช้สร้างเกณฑ์หรือแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล

1.2.2 ข้อมูลที่ผู้วิจัยจะศึกษาวิจัย ได้แก่ วรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. ตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้คือ วรรณกรรมไทยที่บุคคลหรือตัวละครสำคัญของเรื่อง เนื้อหา และบริบททางสังคมมีส่วนเกี่ยวข้องกับชาวจีนในประเทศไทย ทั้งนี้การกำหนดวรรณกรรมจะแบ่งตามเนื้อหาเป็นประเภทของบันเทิงคดี และสารคดี ซึ่งเป็นผลงานที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ.2510-พ.ศ.2550 ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง ทั้งนี้อาศัยการกำหนดช่วงเวลาและประเภทของวรรณกรรมของ บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2520: 88-89) ที่กล่าวถึงวรรณกรรมไทยใน “หัวเลี้ยววรรณคดีไทย” ในวรรณไวทยากร (วรรณคดี) และการศึกษาวิจัยของ ขวัญดี รักพงศ์ (2520: 102-103) ที่ศึกษาเรื่องวิวัฒนาการของวรรณกรรมจีน แบบจีน และเกี่ยวกับจีนในภาษาไทย

ข. การเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้แบบเจาะจง (purposive sampling) กล่าวคือ วรรณกรรมบันเทิงคดี 26 เรื่อง วรรณกรรมสารคดี 17 เรื่อง รวมทั้งสิ้น 43เรื่อง รายชื่อของวรรณกรรมตามปรากฏในขอบเขตการวิจัย

1.3 ขั้นตอนการจัดระเบียบข้อมูล

ผู้วิจัยอ่านเนื้อหาทั้งเรื่องในวรรณกรรมทุกเล่มแล้วบันทึกอัตลักษณ์ที่พบในตัวบทไว้ จากนั้นจึงนำข้อมูลไปจัดหมวดหมู่เพื่อการวิเคราะห์ในลำดับต่อไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 สร้างแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการประมวลแนวคิด ทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำมาสร้างเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ โดยจำแนกตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในการศึกษา คือ

2.1.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์

2.1.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคนพลัดถิ่น

2.1.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดระบบและโครงสร้างทางสังคม

2.1.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิดในการวิเคราะห์องค์ประกอบทางด้านความหมาย (Componential analysis)

2.1.5 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับศิลปะการแสดง

กล่าวโดยสรุป ดังนี้

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์ เนื่องจากอัตลักษณ์เกิดจากกระบวนการทาง สังคม และ การจัดระบบของสังคม อัตลักษณ์ทั้งปวงจึงถูกผลิต (produced) ขึ้นมา ถูกบริโภค (consumed) และถูกควบคุมจัดการ(regulated) อยู่ในวัฒนธรรม พร้อมกันนั้นก็มีการสร้างความหมายต่างๆ (creating meanings) ผ่านทางระบบต่างๆ ของการสร้างภาพตัวแทน (symbolic systems of representation) ที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ ทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่เราอาจนำมาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเรา มาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์อัตลักษณ์ว่า

1. กระบวนการทางสังคมและการจัดระบบของสังคมมีส่วนสำคัญในการสร้าง และสืบทอดอัตลักษณ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. ชาวจีนแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์จีนในด้านสัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ ภาษาจีน อุปรากรจีน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน

3. กระบวนการการเรียนรู้จากสังคมช่วยให้เกิดพัฒนาการทางความสำนึกในความมีอยู่ของตัวตนและความสำนึกในความมีอยู่ของสังคม โดยแสดงออกมาเป็นอัตลักษณ์จีนในด้านสัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ ภาษาจีน อุปรากรจีน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน

4. ภาพลักษณ์ของชาวจีนที่มีต่อตนเอง และจินตนาการเกี่ยวกับการตัดสินของผู้อื่นต่อภาพลักษณ์นั้น ตลอดจนปฏิกิริยาและความรู้สึกต่างๆ ของพวกเขาต่อจินตนาการดังกล่าว ได้หลอมรวมกันก่อให้ชาวจีนรู้สึกต่อตนเองอย่างไร เช่น ความภูมิใจ ความต่ำต้อย อับอาย ฯลฯ

5. การรับรู้ความหมายในสัญลักษณ์ การใช้ความหมายและกฎเกณฑ์ร่วมกันของสังคมจีนส่งผลให้ชาวจีนแสดงอัตลักษณ์จีนออกมาในด้านสัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ ภาษาจีน อุปรากรจีน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน

6. ตัวแปรต่างๆ ที่สำคัญทางสังคม เช่น กลุ่มอายุ เพศอาชีพ ชนชั้นทางสังคม กลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น ส่งผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ของชาวจีน

แนวทางในการวิเคราะห์การเป็นคนพลัดถิ่น คนพลัดถิ่นหมายถึงกลุ่มคนหรือ ชุมชนที่อพยพออกนอกมาตุภูมิและยังคงมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิไม่ว่าจะโดยวิธีการติดต่อสื่อสาร การหวนรำลึกอดีต การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับมาตุภูมิจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และสาเหตุของการอพยพออกนอกมาตุภูมิ และการกลายเป็นคนพลัดถิ่นหรือชาติพันธุ์ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงประเด็นความสัมพันธ์ของคนพลัดถิ่นกับมาตุภูมิที่แตกต่างไปจากกลุ่มคนหรือชาติพันธุ์ทั่วไป ซึ่งผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีนี้เป็นพื้นฐานในการวิจัย เพื่อศึกษาว่า

1. คนพลัดถิ่นจีนยังคงมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. หากคนพลัดถิ่นจีนยังคงมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิ ความสัมพันธ์กับมาตุภูมิดังกล่าวจะส่งผลให้ชาวจีนแสดงอัตลักษณ์จีนออกมาในด้านสัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ ภาษาจีน อุปรากรจีน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน

แนวทางในการวิเคราะห์การจัดระบบและโครงสร้างทางสังคมว่า สังคมเหมือนองค์กรหรือสิ่งมีชีวิต ทุกๆส่วนของสังคมต้องมีหน้าที่ เหมือนร่างกายที่ต้องประกอบ ด้วยส่วนต่างๆ ที่ต่างทำหน้าที่ของแต่ละส่วน นอกจากนั้นพิธีกรรม ศาสนา ความเชื่อ และสัญลักษณ์ มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น พิธีกรรมเป็นแรงบันดาลใจที่เกิดจากความเชื่อทางศาสนาหรืออำนาจของสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติ มนุษย์มีความต้องการเบื้องลึกโดยใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการดังกล่าว พิธีกรรมมีหน้าที่ในการตอบสนองด้วยการแสดงออกมาในรูปแบบของการรวมกลุ่มแบบชุมชน (Communities) ซึ่งเทอร์เนอร์เรียกภาวะดังกล่าวว่าเป็นภาวะแห่งคุณสมบัติไร้โครงสร้าง และพิธีกรรมยังประกอบไปด้วยสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของพิธีกรรมแต่ก็เต็มไปด้วยคุณลักษณะของพฤติกรรมที่ช่วยให้เราเข้าใจรายละเอียดต่างๆ ของพิธีกรรม เพื่อเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยว่า

1. ชาวจีนตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยมีอัตลักษณ์จีนเป็นเครื่องมือช่วยตอบสนองความต้องการของตนในด้านสัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ ภาษาจีน อุปรากรจีน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน

2. ชาวจีนตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยมีอัตลักษณ์จีนเป็นเครื่องมือช่วยตอบสนองความต้องการของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การแสดงอัตลักษณ์จีนออกมาในรูปแบบของการรวมกลุ่มแบบชุมชนมีลักษณะเฉพาะในแต่ละพิธีกรรมที่ตอบสนองความต้องการบางประการของสมาชิก ดึงดูดผู้คนเข้ามามีส่วนในการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน แสดงพฤติกรรมร่วมกัน นำมาสู่ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ทุกคนมีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎกติกาบัญญัติขึ้นเพื่อใช้ในกลุ่ม

4. ระบบสัญลักษณ์ต่างๆ ในประเพณี พิธีกรรมและการแสดง เช่น วัตถุในพิธี (Objects) กิจกรรมต่างๆ (Activities) คำพูด (Words) ความสัมพันธ์ที่แสดงออกให้เห็น (Relationship) เหตุการณ์ที่ดำเนินอยู่ระหว่างการแสดง (Events) การแสดงอาการและท่าทาง (Gestures) รวมถึง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จำนวนระยะเวลาและเนื้อที่ (Spatial Units) ฯลฯ มีความหมายทางสัญลักษณ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับอำนาจ บทบาท ค่านิยม ทัศนคติและพฤติกรรมของชุมชนจีน จนก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์

แนวทางในการวิเคราะห์องค์ประกอบทางด้านความหมาย (Com- ponential analysis)

1. การเรียงลำดับและการให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส
2. ฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่ที่มีความสำคัญในลำดับเครือญาติของชาวจีน
3. วัฒนธรรมการสืบแซ่มีความสำคัญต่อสัมพันธภาพในครอบครัวและเครือญาติของชาวจีน

แนวทางในการวิเคราะห์องค์ประกอบการแสดงอุปรากร

1. อุปรากรจีน (งิ้ว) มีองค์ประกอบสำคัญทางวัฒนธรรมจีนอะไรบ้าง

2. รหัสและกลุ่มสัญญะที่อุปรากรจีน (งิ้ว) นำมาประสานกันและทำหน้าที่เสมือนภาษาที่ใช้ในการสื่อสารในการแสดงมีอะไรบ้าง

3. อุปรากรจีน (งิ้ว)ใช้สัญลักษณ์ใดเป็นกระบวนการให้ความหมายหรือการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์จีน

3. การเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยโดยการสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการ 2 วิธี ประกอบกัน คือการสรุปด้วยวิธีการพรรณนา อันเป็นความรู้ที่ใช้สำหรับการบรรยายที่เน้นให้ทราบว่ามีอะไรบ้าง รวมทั้งให้ทราบว่าสิ่งที่ศึกษานั้นมีจริง และสรุปด้วยการอธิบาย โดยชี้ให้ทราบเหตุผลว่าทำไมหรือเป็นอย่างไร เป็นการหาเหตุผลเพิ่มเติม

การเสนอผลการวิจัยแบ่งเนื้อหาเป็นบทต่างๆ ตามลำดับ ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 2 ลักษณะเด่นของอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมไทย ด้านสัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ และด้านภาษาจีน

บทที่ 3 ลักษณะเด่นของอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมไทย ด้านอุปรากรจีน และด้านประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน

บทที่ 4 ปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่ทำให้เกิดการคงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์จีน

บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ

นิยามศัพท์

ชาวจีน หมายถึง ผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่เป็นจีน และมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นจีน โดยระบุว่าตนเองเป็นคนเชื้อสายจีน ในที่นี้หมายถึงชาวจีนและผู้มีเชื้อสายจีนในประเทศไทย

อัตลักษณ์จีน หมายถึง ลักษณะเฉพาะที่ชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนให้ความสำคัญ มีปรากฏอยู่จริง และต้องการที่จะอนุรักษ์สืบทอดต่อไป ได้แก่ สัมพันธภาพในครอบครัวและระบบเครือญาติ ภาษา อุปรากร ประเพณีและพิธีกรรม

สัมพันธภาพในครอบครัวและระบบเครือญาติ หมายถึง ความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลทางสังคมที่มีบรรพบุรุษทางสายเลือดร่วมกันมาตั้งแต่อดีต มีการกำหนดสถานภาพ บทบาท หน้าที่ของบุคคลที่เป็นสมาชิก รวมถึงการให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส ตลอดจนมีวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ร่วมกัน

ภาษาจีน หมายถึง ระบบสัญลักษณ์ที่ชาวจีนใช้ในการติดต่อสื่อสาร ถ่ายทอดความรู้ ความคิด การประกอบอาชีพและวัฒนธรรม และเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความเป็นตัวตนของชาวจีนในสังคมไทย

อุปรากรจีน หมายถึงศิลปะการแสดงของชาวจีนที่นำเอาความเชื่อทางประเพณีและศาสนาเข้ามาผสมผสานกับการขับร้องและการเจรจา ประกอบลีลาท่าทางของนักแสดงเพื่อให้ผู้รับสาร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ได้รับรู้เรื่องราว ความเป็นไปของประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม จนกลายเป็นศิลปะการแสดงที่มีระเบียบแบบแผนและรูปลักษณ์ที่ดีงาม

ประเพณีและพิธีกรรม หมายถึง ความประพฤติปฏิบัติที่สืบทอดต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของชาวจีนส่วนใหญ่ในสังคมไทยว่าถูกต้อง เหมาะสม โดยอาศัยความเชื่อทางศาสนาเป็นพื้นฐานในการกำหนดสัญลักษณ์ ภาวะ และช่วงเวลาพิเศษ อันเป็นภาวะที่แยกออกจากชีวิตปกติ เป็นช่วงเวลาที่มีศักดิ์สิทธิ์ เคร่งขรึม มีสถานภาพที่กำกวม และเป็นช่วงเวลาที่บุคคลจะแสดงพฤติกรรมที่เปลี่ยนสภาพไป เมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรม พฤติกรรมก็จะกลับเข้าสู่สภาพเดิม มีคุณสมบัติที่มีโครงสร้างตามสภาพจริงในสังคม ประเพณีของชาวจีนแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเพณีในรอบปี และประเพณีในรอบชีวิต

ประเพณีในรอบปี หมายถึง ประเพณีสำคัญอันเกี่ยวเนื่องด้วนศาสนาที่ปรากฏอยู่ในรอบปีเป็นเทศกาลของสังคมส่วนรวมที่กำหนดและยึดถือปฏิบัติในรอบ 12 เดือน โดยนับตามปฏิทิน

ประเพณีในรอบชีวิต หมายถึง ประเพณีที่สำคัญอันเกี่ยวเนื่องกับชีวิตและความเป็นอยู่ในรอบอายุของแต่ละบุคคล ถือว่าเป็นงานส่วนบุคคล มีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อเป็นมงคลแก่ชีวิต

วรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย หมายถึงงานเขียนร้อยแก้วประเภทบันเทิงคดีและประเภทสารคดีที่มีเนื้อหาและแนวคิดสะท้อนลักษณะเฉพาะที่กลุ่มชาวจีนในสังคมไทยตระหนักและรักษาไว้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 2

ลักษณะเด่นของอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมไทย ด้านสัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ และด้านภาษาจีน

การตรวจเอกสาร

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการตรวจเอกสาร ซึ่งจะแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 เป็นแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 5 หัวข้อ คือ หัวข้อที่ 1 เป็นแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์ หัวข้อที่ 2 เป็นแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคนพลัดถิ่น หัวข้อที่ 3 เป็นแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดระบบและโครงสร้างทางสังคม ในส่วนนี้แยกได้เป็น 2 หัวข้อย่อย คือ หัวข้อย่อยที่ 1 แนวคิดและทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ (structural-functional theory) และหัวข้อย่อยที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม(Socialization) และหัวข้อที่ 4 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิดในการวิเคราะห์องค์ประกอบทางด้านความหมาย (Componential analysis) ส่วนที่ 2 เป็นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 เป็นแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์ (Identity)

อัตลักษณ์ ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Identity ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Identitas เดิมใช้คำว่า Idem มีความหมายว่า เหมือนกัน (the same) อย่างไรก็ตาม โดยพื้นฐานทางภาษาอังกฤษแล้ว อัตลักษณ์มีความหมายเป็น 2 นัยยะ คือ ความหมายเหมือนและความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป นั่นคือ การตี ความหมายเหมือนกันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ และการเปรียบเทียบกันระหว่างคนหรือสิ่งของในสองแง่มุมมอง คือความคล้ายคลึงและความแตกต่าง (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547: 32-33) ซึ่ง Cambridge Advanced Learner's Dictionary 3th (2009: 713) ให้ความหมายไว้ในทำนองเดียวกัน คือ Identity [noun] who a person is, or the qualities of a person or group which make them different from others

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แต่เดิม สำนักงานคณะกรรมการเอกลักษณ์แห่งชาติใช้ identity ในความหมายว่า เอกลักษณ์ ซึ่งพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546: 1391) ให้ความหมายว่า เอกลักษณ์ น. ลักษณะที่เหมือนกันหรือมีร่วมกัน ต่อมาในวงการนักวิชาการ เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์, อคิน รพีพัฒน์, สุธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ และศรีศักร วัลลิโภดม ได้หันมาสนใจการแปลความหมายว่า ไม่ควรไปยัดเยียดความเป็นหนึ่งเดียวไปครอบความหลากหลายทางวัฒนธรรม นอกจากนั้น สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ได้เสนอว่า คำว่า “อัตลักษณ์” น่าจะถูกต้อง และเหมาะสมกว่า เพราะคำนี้เปิดทางให้ทุกคนหรือทุกส่วนในสังคมสามารถมีอัตลักษณ์ของตนได้ (สุรชัย หวันแก้ว, 2545: 42)

นักสังคมวิทยาให้ความหลากหลายในการนิยามแนวความหมายของอัตลักษณ์ เช่น Durkheim (1982: 50-59) มองว่า อัตลักษณ์ร่วมของสังคมไม่ใช่ผลรวมของอัตลักษณ์ของปัจเจก ทั้งนี้เพราะทุกๆ สังคมล้วนมี “คุณภาพใหม่” ในตัวเอง การที่จะเชื่อมโยงปัจเจกเข้ากับอัตลักษณ์ร่วมของสังคมจึงต้องอาศัยพลังของพิธีกรรมซึ่งปัจเจกต้องร่วมกันสร้างและผลิตสัญลักษณ์ ที่เป็นเสมือนอัตลักษณ์ ร่วมของสังคม เขาให้ความสำคัญกับพลังของพิธีกรรมทั้งแง่มุมการเสนอเนื้อสาส์น (Cognitive aspect) และแง่มุมของพลังทางอารมณ์ (Emotive aspect) พิธีกรรม คือ ภาษาสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายผ่านการปลุกเร้าอารมณ์ผู้เข้าร่วมที่จุ่มตนเองลงในบรรยากาศศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน ขณะที่ Cooley (1902: 189) เห็นว่าอัตลักษณ์ คือสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เขาเชื่อว่าสังคมและปัจเจกบุคคลเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ สังคมเกิดจากการผสมผสานกันของตัวตนเชิงจิต (mental selves) ของคนหลายๆ คนที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ความรู้สึกเกี่ยวกับตัวเราเองพัฒนาขึ้นมาจากปฏิกิริยาของเราต่อความเห็นของผู้อื่นที่มีต่อตัวเรา อันเป็นกระบวนการการเรียนรู้จากสังคมที่ช่วยให้เกิดพัฒนาการทางความสำนึกในความมีอยู่ของตัวตนและความสำนึกในความมีอยู่ของสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคมนั่นเอง เขาเรียก “ตัวตน” ที่เกิดจากกระบวนการนี้ว่า “ตัวตนในกระจกเงา” (the looking glass self) อันประกอบด้วยภาพลักษณ์ของเราที่มีต่อตนเอง และจินตนาการเกี่ยวกับการตัดสินของผู้อื่นต่อภาพลักษณ์นั้น ตลอดจนปฏิกิริยาและความรู้สึกต่างๆ ของเราต่อจินตนาการดังกล่าว ซึ่งหลอมรวมกันก่อเป็นความรู้สึกบางอย่างที่เรามีต่อตนเอง เช่น ความภาคภูมิใจ หรือความรู้สึกต่ำต้อย

เห็นได้ว่า เรื่องตัวตนตามทฤษฎีกระจกส่องหน้า (Looking-grass theory) ของคูลีย์เป็นจุดเริ่มต้นของตันตนและสำนึกในความมีอยู่ของตัวตนที่เกี่ยวข้องกับความเห็นพ้องและการ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เลียนแบบ (sympathy, imitater) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในความคิด แบ่งเป็น 2 ช่วงตอน คือ

ตอนแรก เป็นการรับรู้ด้วยประสาทความรู้สึก เรานึกภาพตัวตนของเราเองว่าจะปรากฏอยู่ในสายตาของผู้อื่นอย่างไร

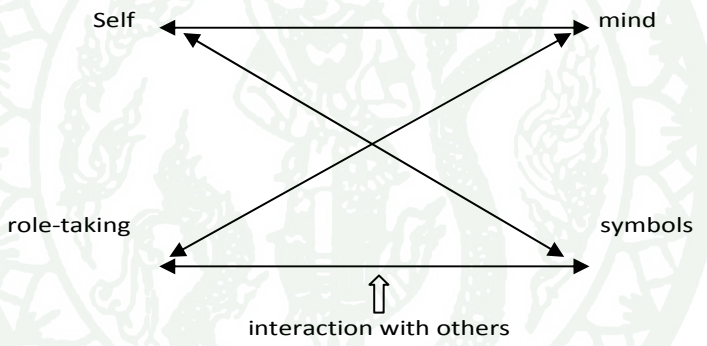
ตอนที่สอง เป็นการแปลความหมาย การให้คำจำกัดความหรือตีความหมายว่าตัวตนของเราที่ปรากฏในสายตาของผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็น ความกลัว ความภูมิใจ ต่ำต้อย หยิ่ง ทะนงตน ความเกลียด ความอาย ความรัก ดูถูก อิจฉา ฯลฯ ทั้งหมดนี้เกิดจากความคิดของเราแต่ผู้เดียว ขณะเดียวกันก็เกิดขึ้นเสมอในการมองสังคม

ส่วน Mead (1934: 143-144) มองว่ากลไกสำคัญของความสามารถในการสวมบทบาทหรือข้อกำหนดแห่งพฤติกรรมของบุคคลที่จะต้องกระทำต่อบุคคลอื่น คือการรับรู้ความหมายในสัญลักษณ์ การใช้ความหมายและกฎเกณฑ์ร่วมกันของสังคม นอกจากนั้น มี้ดยังมองว่าความสามารถในการสวมบทบาทนี้ เกิดขึ้นเพราะตัวตนจะมีสองด้าน เกิดปะทะสังสรรค์กันเองละซ้อนทับกันอยู่ตลอดเวลา ด้านหนึ่งคือ “me” เป็นตัวตนที่เกิดจากความเห็นและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น อีกด้านหนึ่งคือ “I” เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง ทั้ง “me” และ “I” ต่างก็สัมพันธ์กับโลกภายนอก เพียงแต่ “me” เป็นผลจากการประเมินและซึมซับเอาทัศนะของผู้อื่น ขณะที่ “I” เป็นคำตอบและเป็นความพยายามที่จะประสาน “me” ที่หลากหลายเข้าด้วยกัน “I” จึงเป็นศักยภาพของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การให้พื้นที่แก่ “I” จึงเท่ากับเป็นการสงวนรักษาอิสรภาพในระดับหนึ่งของปัจเจก เป็นการชี้ว่าตัวตนมิใช่หุ่นเชิดของสังคม อัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลในทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์จึงมิใช่ภาพที่มีความต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เนื่องจากปัจเจกชนมองว่าความรู้สึกเป็น “ตัวเรา” เป็นผลจากการที่คนเรามีประสบการณ์ต่อร่างกายที่เป็นฐานของความรู้สึกรับรู้ทั้งมวล รวมทั้งความรู้สึกที่เราไปสัมพันธ์กับสิ่งอื่นด้วย ขอบเขตของความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงขึ้นอยู่กับตัวแปรต่างๆ ที่สำคัญทางสังคม เช่น กลุ่มอายุ เพศ อาชีพ ชนชั้นทางสังคม และกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น นอกจากนั้น กลไกสำคัญที่สุดของการเรียนรู้และรับรู้ก็คือภาษา ซึ่งเป็นช่องทางถ่ายทอดระบบสัญลักษณ์และกฎเกณฑ์ร่วมกันของสังคม การเรียนรู้ในวัยเด็กจะเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการเลียนแบบบทบาทผู้ใหญ่ แต่เมื่อโตขึ้น ความสามารถในการสวมบทบาทก็จะขยายขอบเขตกว้างขึ้น ซึ่ง Hoult (1969: 102) มีความเห็นสอดคล้องกับแนวคิดของมี้ด คือ โฮลต์กล่าวว่า อัตลักษณ์ เป็นลักษณะเฉพาะชุดหนึ่งของแต่ละบุคคลซึ่งแสดงต่อผู้อื่น ลักษณะเฉพาะ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดังกล่าวนี้จะช่วยให้ผู้อื่นสามารถบ่งชี้บุคคลนั้นๆ ได้ รวมถึงการมองตนเองและสำนึกได้ว่าตนคือใคร และแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร

นอกจากนั้นแล้ว Charon (1966: 16) ยังได้ศึกษาเรื่องการปฏิสังสรรค์ทางสังคม และกล่าวเสริมความคิดของมี้ดว่า เมื่อบุคคลเกิดการสวมบทบาทเนื่องจากการปฏิสังสรรค์ทางสังคมกับคนอื่นๆ บุคคลจะเกิดการแยกตนเอง (self) ออกจากคนอื่น (others) และเกิดจินตนาการ (mind) ขึ้น เมื่อบุคคลต้องการติดต่อกับคนอื่นจะต้องใช้สัญลักษณ์ การใช้สัญลักษณ์ทำให้เกิดการรับรู้และรับบทบาท เมื่อมีบทบาทก็สามารถพัฒนา Self-mind และ Symbol ซึ่งไม่ว่าการพัฒนาบทบาทนั้นจะทำได้สำเร็จหรือไม่ก็ตาม ก็จะเกิดการพัฒนาบทบาทและความสัมพันธ์กับคนอื่นเป็นลูกโซ่อย่างไม่สิ้นสุด ดังรูป

ภาพที่ 1 การปฏิสังสรรค์ทางสังคม บุคคลจะเกิดการพัฒนาบทบาทและความสัมพันธ์กับคนอื่นเป็นลูกโซ่อย่างไม่สิ้นสุด

ที่มา: Charon (1966: 16)

ดังนั้น การที่บุคคลจะมีบทบาทเกิดขึ้นจะต้องผ่านการปฏิสังสรรค์โดยใช้สัญลักษณ์เป็นสื่อ ขณะ เดียวกันนั้น บทบาทก็ย่อมมาจากโครงสร้างและภาระหน้าที่ของบุคคลในสังคม

อัตลักษณ์หรือความเป็นตัวเรายังมีลักษณะคล้ายกับเหรียญที่มีสองด้านซ้อนทับกันอยู่ วาทกรรมจะหยิบยื่นภาพตัวแทน (representative) ของความเป็นหญิง ชาย คนไทย ฯลฯ มาให้อัตลักษณ์เหล่านี้เรียกร้องและหล่อหลอม (interpellate) ยัดเยียดตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม และเป็นสิ่งการันตีประสบการณ์ “ความเป็นตัวเรา” ในแง่มุมต่างๆ ให้ ในอีกด้านหนึ่ง การกระโดดเข้ามาสวมรับบทบาทต่างๆ เหล่านั้นหรือต่อรอง ปฏิเสธบทบาทเหล่านั้นสร้าง “ตำแหน่งแห่งที่ของ

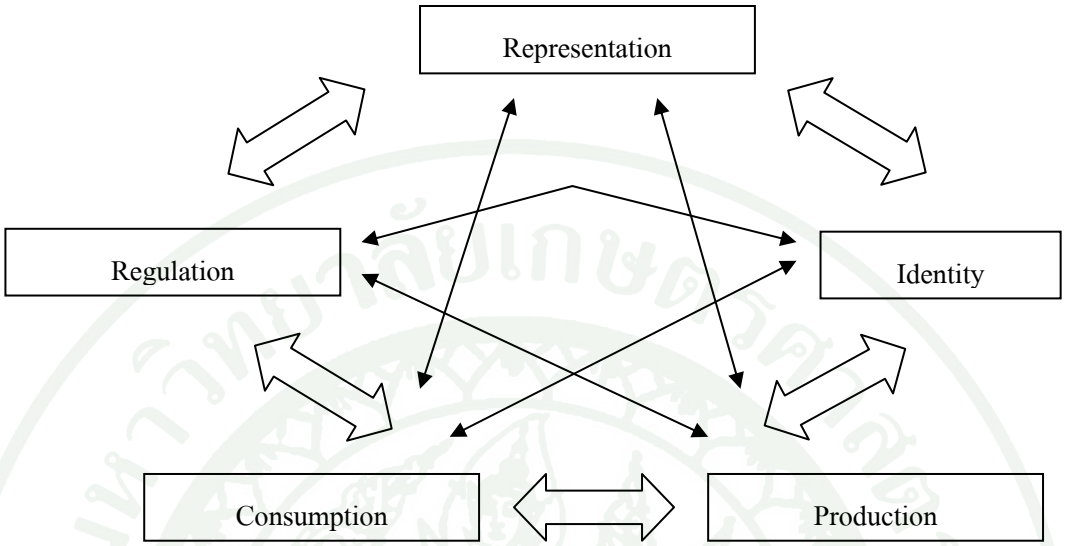
ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปัจเจก” ขึ้นมาภายในวาทกรรม ดังนั้นปัจเจกภาพจึงเป็นเพียงโครงหรือรูปแบบที่ปราศจากแก่นแกน โครงหรือรูปแบบนี้ก็คือตำแหน่งที่ตัวเราในวาทกรรมนั่นเอง การรื้อถอนแก่นแกนของปัจเจกภาพนี้มิได้ทำลายปัจเจกภาพ แต่กลับชี้ให้เห็นกระบวนการที่ปัจเจกภาพถูกสร้างขึ้นมา และการเปลี่ยนแปลงความหมายของอัตลักษณ์นั้นจะสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงอย่างมากทางวัฒนธรรม คือ ในสังคมแห่งโลกาภิวัตน์ที่ทำให้ทุกอย่างลื่นไหลเข้าหากัน เพราะการปฏิวัติเทคโนโลยีการสื่อสารทำให้ความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างหลากหลายซับซ้อน มาตรฐานของระบบคุณค่าและการนิยามอัตลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าทางศาสนา ค่านิยมเรื่องเพศ ต่างได้รับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546: 46-47)

แนวความคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ดังกล่าวข้างต้น Jerkins (2004: 62) ยังชี้ให้เห็นเพิ่มเติมว่า อัตลักษณ์มิใช่เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในตัวของมันเอง หรือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะของความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้อง Berger and Luckmann (1967: 79) ที่อธิบายว่า อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม ครั้นเมื่อตกผลึกแล้วอาจจะมีความคงที่ ปรับเปลี่ยน หรือแม้กระทั่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก ในขณะที่ Geertz (1973: 21-23) กลับเห็นว่า การแปรเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนตามบริบทนั้นมีไม่รู้จบ ทั้งนี้เพราะอัตลักษณ์เป็นคุณสมบัติที่คนหยิบยืมสร้างขึ้นตามสถานการณ์เฉพาะหน้า ซึ่ง Kelly (1986: 603) และ Fiske (1991: 269) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า นอกจากการตอบคำถามว่า “Who am I” ในแต่ละบุคคลแล้ว อัตลักษณ์ยังมีได้หลายมิติ ทั้งนี้เพราะในฐานะที่เป็นสมาชิกของแต่ละหน่วย หลายๆ หน่วยของสังคมก็จะมีบทบาทที่แตกต่างกันไปตามเพศสภาพ กลุ่มชาติพันธุ์ ช่วงชั้นทางสังคม อาชีพ และศาสนา เป็นต้น

นอกจากนี้ Hall (1997: 1) ยังมองเห็นว่า อัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนคือชิ้นส่วนหลายๆ ส่วนประกอบกันขึ้นมาในบริบทของสถานการณ์อย่างหนึ่ง อาจมีการเชื่อมต่อ “ชิ้นส่วน” ต่างๆ และการแสดงออกของปัจเจกอีกรูปแบบหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้เพราะมนุษย์คนหนึ่งๆ เป็นผลรวมของวาทกรรมหลากหลายชุดที่อาจขัดแย้งหรือส่งเสริมกัน ลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละคนจึงเกิดการผสมผสานองค์ประกอบของวาทกรรมเหล่านั้นไปในทิศทางที่แตกต่างกัน และสามารถสร้างอัตลักษณ์ที่หลากหลายได้ในสถานการณ์ที่ต่างกันด้วย อัตลักษณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือเกิดขึ้นลอยๆ หากแต่ก่อรูปขึ้นภายในวัฒนธรรม ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยที่วัฒนธรรมก็เป็นสิ่งสร้างทางสังคม (social construct) และไม่ใช่อะไรที่หยุดนิ่งตายตัว หากแต่เป็นวงจรที่เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 2 The Circuit of Culture
ที่มา: Hall (1997: 1)

อัตลักษณ์ทั้งปวงจึงถูกผลิต (produced) ขึ้นมา ถูกบริโภค (consumed) และถูกควบคุมจัดการ (regulated) อยู่ในวัฒนธรรม พร้อมกันนั้นก็มีการสร้างความหมายต่างๆ (creating meanings) ผ่านทางระบบต่างๆ ของการสร้างภาพตัวแทน (symbolic systems of representation) ที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ ทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่เราอาจนำมาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเรา

นอกจากนี้ Stryker (1968: 559-562) Stryker and Burke (2000: 284-297) ได้กล่าวถึงนิยามของ คำว่า อัตลักษณ์ หรือ Identity นั้นเป็นหน่วยเล็กๆ ในการศึกษาทางสังคมวิทยา ซึ่งเชื่อมโยงเรื่องของทัศนคติที่มีต่อตัวตน หรือเอกลักษณ์ เป็นความสัมพันธ์ในเชิงบทบาทหน้าที่ และพฤติกรรมอันเกิดจากบทบาทของบุคคล ตัวตน นับเป็นการรวมตัวกันของอัตลักษณ์ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของลักษณะเฉพาะของบทบาท เช่นเดียวกับการที่เราตอบคำถามตัวเองว่า ตัวฉันคือใคร แล้วเราก็จะได้คำตอบว่า ฉันเป็นพ่อ ฉันเป็นแม่ ซึ่งคำตอบเหล่านี้ก็เชื่อมโยงบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลนั่นเอง

ส่วน นพพร ลออพิพัฒน์ (2546: 52) เสนอแนวคิดเพิ่มเติมว่า เนื่องจากอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ก่อรูปขึ้นภายหลังกระบวนการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของระบบโครงสร้างสังคมในการจัดระเบียบตนเอง จึงมักเกิดสภาพที่นิยามความหมายอัตลักษณ์ในระบบสังคมไม่สอดคล้องกับทิศทาง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ของกระบวนการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่กำลังเกิดขึ้น และการอ้างเอาอัตลักษณ์ของระบบโครงสร้างในอดีตมาพยายามกด ครอบ บังคับควบคุมสังคมปัจจุบันให้ดำเนินไปตามชุดของนิยามอัตลักษณ์นั้นๆ ไม่เพียงแต่จะไม่ใช่ทางที่ถูกต้องในการแก้ไขเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมเท่านั้น หากยังกลายเป็นเครื่องมือของผู้กุมอำนาจรัฐที่จะใช้ในการรักษาโครงสร้างการครอบงำและเอารัดเอาเปรียบของกลุ่มผู้คุมอำนาจอีกด้วย

ดังนั้น อัตลักษณ์คือลักษณะเฉพาะของบุคคลที่เข้าใจและรับรู้ว่าตนเป็นใคร คนอื่นเป็นใคร และคนอื่นรับรู้ว่าเราเป็นอย่างไร รวมถึงกลุ่มของเราเป็นอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร แม้ว่าอัตลักษณ์จะเป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือกลุ่ม แต่ก็ไม่ใช่ลักษณะคงที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพ แวดล้อมและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โครงสร้างอัตลักษณ์จึงเกิดจากการจัดระบบของสังคม และมีกระบวน การทางสังคมเป็นส่วนสำคัญในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ แม้ว่าอัตลักษณ์จะแบ่งออกได้เป็นอัตลักษณ์ระดับปัจเจกและอัตลักษณ์ร่วม แต่ตามความเป็นจริงแล้วอัตลักษณ์ร่วมก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขของกลุ่มชน และไม่สามารถแยกออกจากการกระทำหรือละทิ้งสถานภาพของปัจเจกในกลุ่มได้ กลุ่มที่มีลักษณะร่วมกันนี้จะต้องมีประเพณีบางอย่างซึ่งเรียกได้ว่าเป็นของกลุ่มตนเอง โดยที่สมาชิกของกลุ่มไม่จำเป็นต้องรู้จักสมาชิกอื่นๆ ทั้งหมด แต่เขาจะต้องรู้ว่าประเพณีนั้นๆ เป็นประเพณีประจำกลุ่มของเขา ประเพณีเฉพาะกลุ่มทำให้กลุ่มมีอัตลักษณ์ของตัวเองที่แตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ

อัตลักษณ์ยังแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ อัตลักษณ์ส่วนตัว (self identity) หรือที่เรียกว่าอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (personal identity) อันหมายถึงลักษณะเฉพาะทางกายภาพ บุคลิกส่วนตัวหรือที่แสดงออกตามความเป็นจริงของคนคนหนึ่ง ส่วนอีกแบบหนึ่งคือ อัตลักษณ์ของสังคม (social identity) เป็นกลุ่มสังคมที่ปัจเจกบุคคลพึงมีสิทธิเข้าไปร่วมหรือเป็นสมาชิกของกลุ่ม ทั้งนี้สิ่งที่มาพร้อมกับสมาชิกของกลุ่มอาจจะมีทั้งในด้านอารมณ์ ค่านิยม และความรู้ (Tajfel, 1982: 1-2)

นอกจากนี้อัตลักษณ์ยังมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ โดยเหตุที่ชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรม หมายถึงกลุ่มคนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน บรรพบุรุษในที่นี้หมายถึงบรรพบุรุษทางสายเลือดและทางวัฒนธรรม ผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมอยู่ด้วยพร้อมๆ กันไป เป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์ และในขณะ เดียวกันสามารถเร้าอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ (อมรา พงศาพิชญ์, 2541: 157) และอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

องค์ประกอบสำคัญ 2 องค์ประกอบ คือ ร่างกาย และ นาม โดยร่างกายมีรากฐานทางชีวภาพ แม้เปลี่ยนแปลงได้แต่ยังสามารถบ่งบอกชาติพันธุ์ของคน เช่น สีผิว และลักษณะรูปร่างหน้าตา ส่วนนาม จะดำรงนานกว่าและซ่อนความหมายในเชิงประวัติศาสตร์ไว้ด้วย (Lee, 2001: 50) อัตลักษณ์ชาติพันธุ์จึงมีส่วนที่ทับซ้อนกับอัตลักษณ์ทางสังคม กล่าวคือ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ คือ การจำแนกบ่งชี้ถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ ในขณะที่อัตลักษณ์ทางสังคมนั้นเป็นตัวบ่งถึงสถานภาพหรือตัวตนของคนหรือกลุ่มคนนั้นๆ ใน ทางสังคม เพราะอาจมีโครงสร้างอื่นๆ เช่น ชนชั้นซึ่งมีความสำคัญในการแสดงอัตลักษณ์บางสถานการณ์ บาง ครั้งคนหรือกลุ่มคนหนึ่งๆ อาจจะแสดงอัตลักษณ์ที่แตกต่างภายใต้บริบทหรือสถานการณ์ที่แตกต่างกันได้เสมอ ขึ้นอยู่กับว่าสถานการณ์หรือบริบทแบบใดจะมีความสำคัญมากกว่าในการกำหนด หรือแสดงซึ่งอัตลักษณ์ (Isaacs, 1975: 38)

แนวทางการใช้แนวคิดทฤษฎีในการวิจัย ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์เป็นพื้นฐานการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดของ Hall (1997: 1) ที่มองว่า อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือเกิดขึ้นลอยๆ หากแต่ก่อรูปขึ้นภายในวัฒนธรรม ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยที่วัฒนธรรมก็เป็นสิ่งสร้างทางสังคม (social construct) และไม่ใช่อะไรที่หยุดนิ่งตายตัว หากแต่เป็นวงจรที่เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) อัตลักษณ์ทั้งปวงจึงถูกผลิต (produced) ขึ้นมา ถูกบริโภค (consumed) และถูกควบคุมจัดการ(regulated) อยู่ในวัฒนธรรม พร้อมกันนั้นก็มีการสร้างความหมายต่างๆ (creating meanings) ผ่านทางระบบต่างๆ ของการสร้างภาพตัวแทน (symbolic systems of representation) ที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ ทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่เราอาจนำมาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเรา เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยว่า

1.1 อัตลักษณ์จีนเกิดจากการจัดระบบของสังคม มีกระบวนการทางสังคมเป็นส่วนสำคัญในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์

1.2 ชาวจีนแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์จีนในด้านสัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ ภาษาจีน อุปรากรจีน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. แนวคิดของ Cooley (1902: 189) ที่เสนอว่าอัตลักษณ์ คือสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เขาเชื่อว่าสังคมและปัจเจกบุคคลเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ สังคมเกิดจากการผสมผสานกันของตัวตนเชิงจิต (mental selves) ของคนหลายๆ คนที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ความรู้สึกเกี่ยวกับตัวเราเองพัฒนาขึ้นมาจากปฏิกิริยาของเราต่อความเห็นของผู้อื่นที่มีต่อตัวเรา อันเป็นกระบวนการการเรียนรู้จากสังคมที่ช่วยให้เกิดพัฒนาการทางความสำนึกในความมีอยู่ของตัวตนและความสำนึกในความมีอยู่ของสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคมนั่นเอง เขาเรียก “ตัวตน” ที่เกิดจากกระบวนการนี้ว่า “ตัวตนในกระจกเงา” (the looking glass self) อันประกอบ ด้วยภาพลักษณ์ของเราที่มีต่อตนเองและจินตนาการเกี่ยวกับการตัดสินของผู้อื่นต่อภาพลักษณ์นั้น ตลอดจนปฏิกิริยาและความรู้สึกต่างๆ ของเราต่อจินตนาการดังกล่าว ซึ่งหลอมรวมกันก่อเป็นความรู้สึกบางอย่างที่เรามีต่อตนเอง เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยว่า

2.1 กระบวนการการเรียนรู้จากสังคมช่วยให้เกิดพัฒนาการทางความสำนึกในความมีอยู่ของตัวตนและความสำนึกในความมีอยู่ของสังคม โดยแสดงออกมาเป็นอัตลักษณ์จีนในด้านสัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ ภาษาจีน อุปรากรจีน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน

2.2 ภาพลักษณ์ของชาวจีนที่มีต่อตนเอง และจินตนาการเกี่ยวกับการตัดสินของผู้อื่นต่อภาพลักษณ์นั้น ตลอดจนปฏิกิริยาและความรู้สึกต่างๆ ของพวกเขาต่อจินตนาการดังกล่าวได้หลอมรวมกันก่อให้ชาวจีนรู้สึกต่อตนเองอย่างไร เช่น ความภูมิใจ ความต่ำต้อย อับอาย ฯลฯ

3. แนวคิดของ Mead (1934: 143-144) ที่มองว่ากลไกสำคัญของความสามารถในการสวมบทบาท หรือข้อกำหนดแห่งพฤติกรรมของบุคคลที่จะต้องกระทำต่อบุคคลอื่น คือ การรับรู้ความหมายในสัญลักษณ์ การใช้ความหมายและกฎเกณฑ์ร่วมกันของสังคม นอกจากนั้นมี้ดยังมองว่า ความสามารถในการสวมบทบาทนี้ เกิดขึ้นเพราะตัวตนจะมีสองด้าน เกิดปะทะสังสรรค์กันเอง และซ้อนทับกันอยู่ตลอดเวลา ด้านหนึ่งคือ “me” เป็นตัวตนที่เกิดจากความเห็นและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น อีกด้านหนึ่งคือ “I” เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง ทั้ง “me” และ “I” ต่างก็สัมพันธ์กับโลกภายนอก เพียงแต่ “me” เป็นผลจากการประเมินและซึมซับเอาทัศนะของผู้อื่น ขณะที่ “I” เป็นคำตอบและเป็นความพยายามที่จะประสาน “me” ที่หลากหลายเข้าด้วยกัน “I” จึงเป็นศักยภาพของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การให้พื้นที่แก่ “I” จึงเท่ากับเป็นการสงวนรักษา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อิสรภาพในระดับหนึ่งของปัจเจก เป็นการชี้ว่าตัวตนมิใช่หุ่นเชิดของสังคม อัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลในทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์จึงมิใช่ภาพที่มีความต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เนื่องจากปัจเจกชนมองว่าความรู้สึกเป็น “ตัวเรา” เป็นผลจากการที่คนเรามีประสบการณ์ต่อร่างกายที่เป็นฐานของความรู้สึกรับรู้ทั้งมวล รวมทั้งความรู้สึกที่เราไปสัมพันธ์กับสิ่งอื่นด้วย ขอบเขตของความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงขึ้นอยู่กับตัวแปรต่างๆ ที่สำคัญทางสังคม เช่น กลุ่มอายุ เพศอาชีพ ชนชั้นทางสังคม และกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้นเพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยว่า

3.1 การรับรู้ความหมายในสัญลักษณ์ การใช้ความหมายและกฎเกณฑ์ร่วมกันของสังคมจีน ส่งผลให้ชาวจีนแสดงอัตลักษณ์จีนออกมาในด้านสัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ ภาษาจีน อุปรากรจีน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน

3.2 ตัวแปรต่างๆ ที่สำคัญทางสังคม เช่น กลุ่มอายุ เพศ อาชีพ ชนชั้นทางสังคม และกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น ส่งผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ของชาวจีน

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคนพลัดถิ่น (diaspora)

คนพลัดถิ่น แปลความจาก “diaspora” ซึ่งเป็นคำที่มีรากศัพท์จากภาษากรีซ โดยเกิดจากการผสมคำระหว่าง “dia” ซึ่งมีความหมายเท่ากับคำว่า “through” แปลว่า ทะลุ/ผ่านเข้าไป กับคำว่า “ speirein” ซึ่งมีความหมายว่า “sow/scatter” แปลว่า หว่าน/เพาะเมล็ด” ดังนั้น diaspora จึงมีความหมายเท่ากับ “to scatter” หรือ “to spread” หรือ “to disperse” ซึ่งหมายถึงการแพร่ออกไป การกระจายออกไป หรือ “to sow wider” (การหว่านให้กระจายออกไปอย่างกว้างขวาง) “to sow the seeds” (การหว่านเมล็ด) (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547: 198)

แต่เดิม คนส่วนใหญ่คิดว่าคนพลัดถิ่นมีความหมายในแง่ลบ คือคนพลัดถิ่นที่เป็นเหยื่อหรือถูกขับออกนอกดินแดน ต่อมา Cohen (1997: 143) และ Baumann (1997: 572-574) แสดงทัศนะว่า คนพลัดถิ่น มีความหมายในแง่บวกด้วย เช่น การเผยแผ่ศาสนาของพระคริสต์ หรือดินแดนเนรเทศบางแห่งได้กลายเป็นศูนย์กลางทางปัญญาและอารยธรรม เป็นต้น

ใน ค.ศ.1990 ผู้คนเริ่มอพยพออกนอกมาตุภูมิ เกิดการติดต่อสื่อสารได้รวดเร็ว และถี่มากขึ้นด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความหมายของคนพลัดถิ่นในบริบทของโลกาภิวัตน์จึงเปลี่ยนไป และก่อให้เกิดการรื้อฟื้นการศึกษาตัวแบบคนพลัดถิ่น อาทิ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กลุ่มคนที่ถูกจัดว่าเป็นคนพลัดถิ่นต้องมีองค์ประกอบ เช่น ถูกบังคับให้อพยพออกจากมาตุภูมิ มีสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่ม มีเจตจำนงเพื่อความอยู่รอดในฐานะชนกลุ่มน้อย และมีอัตลักษณ์ร่วมกันที่ปรากฏชัด (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547: 199)

งานศึกษาเกี่ยวกับคนพลัดถิ่น จะเป็นงานที่ศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม จิตสำนึก ส่วนใหญ่จะอิงอยู่กับแนวคิดที่มองคนพลัดถิ่นในฐานะตัวแบบการวิเคราะห์ (diaspora as typological tool) และคนพลัดถิ่นในฐานะที่เป็นเงื่อนไขทางสังคม (diaspora as social conditions) (ฐิรวุฒิ เสนาคำ, 2547: 191-286) กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

2.1 แนวคิดตัวแบบคนพลัดถิ่น

แนวคิดนี้ได้นิยามและสร้างตัวแบบของคนพลัดถิ่นว่า คนพลัดถิ่น หมายถึง ชุมชนเชื้อชาติที่ปราศจากพื้นที่หรืออาณาเขตที่เป็นหน่วยทางการเมืองของตนเอง และตัวแบบของคนพลัดถิ่น มีลักษณะที่ตระหนักหรืออ้างความเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน มีองค์กรทางการเมือง ศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มในต่างแดน สัมพันธ์กับมาตุภูมิ ทั้งแง่ที่เป็นจริงและจินตนาการ (Armstrong, 1976: 393-408, Safran,1991: 83-99, Bruneau, 1994: 5-18) และ (Robin Cohen, 1997: 143) ได้นิยามเพิ่มเติมว่า คนพลัดถิ่นหมายถึงกลุ่มคนหรือชุมชนข้ามพรมแดนรัฐ-ชาติที่มีลักษณะร่วมที่สำคัญ 9 ประการ คือ

1. กระจายอยู่นอกมาตุภูมิ

2. สาเหตุของการกระจายนี้อาจมาจากการบังคับ การแสวงหางานทำ การค้าหรือนโยบายของเจ้าอาณานิคม

3. มีความทรงจำร่วมเกี่ยวกับถิ่นกำเนิด

4. มีอุดมคติและพันธะร่วมในการรักษา ฟื้นฟู สร้างความปลอดภัย ความมั่งคั่งแก่มาตุภูมิ

5. มีสำนึกร่วมและขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อกลับมาตุภูมิ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

6. มีสำนึกความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้มข้นและสำนึกดังกล่าวได้รับการธำรงไว้ข้ามกาลเวลา

7. มีความสัมพันธ์ไม่ราบรื่นกับสังคมของประเทศที่ตนอาศัยอยู่ในปัจจุบัน

8. มีความเห็นอกเห็นใจและมีความเป็นปึกแผ่น หรือความสมานฉันท์กับคนพลัดถิ่นชาติพันธุ์เดียวกันในอีกประเทศ

9. อาจจะมีชีวิตที่เฉพาะ สร้างสรรค์ และมั่งคั่งในประเทศพักพิง ที่มีขันติธรรมต่อความแตกต่างทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม

ซึ่งลักษณะร่วมทั้ง 9 ลักษณะดังกล่าวไม่จำเป็นที่จะต้องพบครบทุกประการในชุมชนคนพลัดถิ่นหนึ่ง และโคเฮ็นยังได้แบ่งคนพลัดถิ่นออกเป็น 5 ประเภทด้วยกัน คือ 1) คนพลัดถิ่นที่เกิดจากการบีบบังคับหรือตกเป็นเหยื่อ (victim diaspora community) โดยเขาได้นำเสนอถึงกลุ่มชาวยิวปาเลสติเนียน ไอรีส ที่ถูกขับออกจากดินแดน ซึ่งคนพลัดถิ่นประเภทที่ตกเป็นเหยื่อเหล่านี้ล้วนมีลักษณะทั่วไปของคนพลัดถิ่นที่ค่อนข้างครบถ้วน 2) ชุมชนพลัดถิ่นด้านแรงงาน (labor disaporic community) แม้โคเฮ็นจะเห็นว่า คนกลุ่มนี้คือกลุ่มแรงงานทาสสมัยใหม่ แต่เขาเห็นว่ากลุ่มคนเหล่านี้มิได้ออกจากมาตุภูมิด้วยการถูกบังคับขับไล่ แต่เป็นด้วยเหตุผลของการหางานทำ 3) ชุมชนพลัดถิ่นที่เกิดจากกิจกรรมการค้า (trade disaporic community) โดยโคเฮ็นเน้นศึกษาชุมชนพลัดถิ่นพ่อค้าชาวจีนจากปลายศตวรรษที่ 16 ถึงทศวรรษ 1880 ชุมชนจีนในต่างแดนมีลักษณะเป็นชุมชนพลัดถิ่น คือ มีความผูกพันเหนียวแน่นภายในกลุ่ม ครอบครัวและเครือญาติ ซึ่งในทศวรรษ 1960 ได้เกิดการขยายตัวของย่านคนจีน (Chinatowns) ในเมืองใหญ่ของสหรัฐ เช่น นิวยอร์ค 4) ชุมชนพลัดถิ่นที่เกิดจากระบบจักรวรรดินิยม (imperial disaporic community) ได้แก่การเข้าไปตั้งถิ่นฐานในอาณานิคมของคนจากประเทศอาณานิคม ทั้งนี้เพื่อการขยายตัวของอาณานิคม ภารกิจทางศาสนา และเพื่อการค้า และ 5) ชุมชนพลัดถิ่นด้านวัฒนธรรม (cultural disaporic community) ตัวแบบนี้ใช้อธิบายประสบการณ์คนพลัดถิ่นในสังคมสมัยใหม่ตอนปลาย กลุ่มคนที่กล่าวถึงคือ คาริบเบียนพลัดถิ่นที่อพยพจากคาริบเบียนไปพำนักในอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส และเนเธอร์แลนด์ ซึ่งคาริบเบียนนั้นยังคงรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของกลุ่มตนไว้ (Cohen, 1992: 192-203)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.2 แนวคิดเงื่อนไขคนพลัดถิ่น

แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่มองคนพลัดถิ่นว่า เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมโลกยุคสมัยใหม่ตอนปลาย หรือสังคมข้ามพรมแดนและโลกาภิวัตน์ ซึ่ง Hall (1994: 392-403) กล่าวว่าประเด็นที่น่าสนใจทำการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่น คือ อัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นหรือผลิตขึ้นใหม่ภายใต้เงื่อนไขของสังคมหลังสมัยใหม่ กระแสโลกาภิวัตน์สร้างทั้งความเป็นหนึ่งเดียวและความแตกต่างของสังคมโลก ดังนั้น โลกาภิวัตน์จึงเป็นการปะทะประสานระหว่างความเป็นท้องถิ่นกับสากล และสร้างความเป็นท้องถิ่นและสากลขึ้นมาใหม่ นอกจากนี้ มโนทัศน์อัตลักษณ์ที่ดำรงอยู่ในยุคปัจจุบันยังแยกออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 มโนทัศน์ตัวตนรู้แจ้ง (enlightenment subject) ที่มองตัวตนหรืออัตลักษณ์ว่ามีอิสระจากเงื่อนไขทั้งปวง มีความเป็นเอกภาพ มีความเป็นหนึ่งเดียวในตัว กลุ่มที่ 2 มองอัตลักษณ์ในฐานะตัวตนทางสังคม (sociology subject) และเกิดขึ้นเพื่อสะท้อนให้เห็นความแตกต่างและซับซ้อนของสังคมสมัยใหม่ สะท้อนความไม่เพียงพอของแนวคิดที่มองอัตลักษณ์ว่าคือตัวตนที่มีแก่นแกน มีความเป็นอิสระ ซึ่งแนวคิดกลุ่มนี้มองว่าอัตลักษณ์หรือตัวตน คือสิ่งที่ถูกสร้างจากความสัมพันธ์ของตัวตนกับคนอื่น อัตลักษณ์แม้จะมีแก่นแกนแต่แก่นแกนดังกล่าวก็ถูกสร้างและปรับเปลี่ยนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวตนกับสังคม ส่วนกลุ่มที่ 3 คือ มโนทัศน์ที่มองอัตลักษณ์ในฐานะการดึงตัวตนออกจากศูนย์กลาง ซึ่งแนวคิดนี้พัฒนาขึ้นมาจากกลุ่มที่ 2 นักคิดสำคัญของกลุ่มนี้คือ Foucault (1980: 139) ที่เสนอกระแสแนวคิดวงศาวิทยาวิทยา (genealogy) ว่าด้วยตัวตน และฮอลล์ถือว่าเป็นกระแส ที่มีอิทธิพลต่อการนำเสนอประเด็นอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นและชาติพันธุ์

2.3 แนวคิดวงศาวิทยา (genealogy)

แนวคิดวงศาวิทยา เป็นแนวคิดที่ต่อต้านแก่นแกนและสารัตถะของความจริง วงศาวิทยามองว่าประวัติศาสตร์หรืออัตลักษณ์มีความเป็นอื่นหรือความแตกต่างอยู่ด้วยเสมอ ไม่ได้มีแก่นแกนและความเป็นหนึ่งเดียว ความจริงในประวัติศาสตร์ไม่ใช่ความจริงที่ดำรงอยู่ก่อน แต่คือความจริงที่ถูกสร้าง ถูกพรรณนา เล่าซ้ำและเล่าใหม่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งวงศาวิทยาหมายถึง “การศึกษาเพื่อบ่อนทำลายหรือรบกวนสิ่งที่เคยมองว่าไม่เปลี่ยนแปลง ทุบกระจายสิ่งที่เคยเชื่อว่ามีความเป็นหนึ่งเดียว พร้อมแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายของสิ่งที่เคยจินตนาการว่ามีความสอดคล้องมั่นคงภายในตัวเอง”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากแนวคิดว่าด้วยอัตลักษณ์และวงศาวิทยา ทำให้ฮอลล์เสนอมุมมองคนพลัดถิ่นและอัตลักษณ์คนพลัดถิ่น Hall (1994: 392-403) ดังนี้

ประการแรก อัตลักษณ์คนพลัดถิ่นไม่มีแก่นแกน ไม่มีความเป็นหนึ่งเดียว และอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่กำหนดล่วงหน้า

ประการที่สอง อัตลักษณ์คนพลัดถิ่นคือสิ่งที่ถูกสร้าง และไม่มีวันสร้างได้สมบูรณ์ อัตลักษณ์ส่วนหนึ่งอยู่ในอนาคต อีกส่วนหนึ่งอยู่ในอดีต เกิดจากการปะทะประสานระหว่างความเหมือนหรือความต่อเนื่อง กับความแตกต่างหรือแตกหัก มิใช่ผลผลิตที่สำเร็จรูป แต่คือสิ่งที่อยู่ในกระบวนการผลิตตลอดเวลา

ประการที่ 3 อัตลักษณ์คนพลัดถิ่นคืออัตลักษณ์พันทาง การเสนออัตลักษณ์พันทางหรืออัตลักษณ์ผสมมีนัยทางการเมืองที่ชัดเจน ที่ท้ายที่สุดแล้วจะนำไปสู่ความรุนแรงทางการเมือง อัตลักษณ์ผสมจะช่วยสลายพรมแดนระหว่างตัวตนและคนอื่น ทำให้ไม่อาจแยกออกจากกันได้เด็ดขาด เพราะคนอื่นก็อยู่ในตัวเราและตัวเราก็อยู่ในคนอื่น

ประการที่ 4 อัตลักษณ์คนพลัดถิ่นคืออัตลักษณ์ของการเปลี่ยนความเหมือน ซึ่งคือการเมืองแห่งการหลีกเลี่ยงความรุนแรงของแนวคิดชาตินิยมหรือชาติพันธุ์นิยม และการเมืองเพื่อหลีกเลี่ยงการลดทอนความแตกต่างให้มาอยู่ภายใต้ความเหมือน ไม่ว่าความเหมือนนั้นจะเป็นความเหมือนของชาติ ชาติพันธุ์ หรือเชื้อชาติ

ประการที่ 5 อัตลักษณ์ไม่แยกขาดจากการนำเสนอ คือการสร้างอัตลักษณ์มิได้สร้างภายนอกแต่สร้างขึ้นภายในกระบวนการนำเสนอ (representation)

ประการที่ 6 คนพลัดถิ่นไม่มีบ้านเกิดและมาตุภูมิศักดิ์สิทธิ์ คือ เมื่อความเป็นจริง หรือแก่นแท้ของวัฒนธรรมแปรเปลี่ยน และสิ่งที่รู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและจุดกำเนิดล้วนแต่รู้ผ่านจินตนาการ ความสัมพันธ์ระหว่างคนพลัดถิ่นกับจุดกำเนิด คือ ความสัมพันธ์ที่เกิดหลังจากการแตกหัก เมื่อไม่มีรากเหง้าที่แท้จริงของวัฒนธรรมและบ้านเกิดแล้ว คนพลัดถิ่นจะกลับไปที่แห่งใด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประการที่ 7 อัตลักษณ์คือเรื่องเล่า คือ เรื่องที่เราบอกว่าเราคือใคร และคนอื่นบอกว่าเราคือใคร เรื่องเล่ามีลักษณะที่แปรเปลี่ยนไปตามเวลาและสถานที่

จากแนวคิดของฮอลล์แสดงให้เห็นว่าแนวคิดคนพลัดถิ่นทำให้เกิดมุมมองที่หลากหลาย มีพลวัตยืดหยุ่น ไม่ตายตัว และทำให้เห็นว่าแนวคิดคนพลัดถิ่นและแนวคิดอัตลักษณ์ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ในการวิเคราะห์ทำความเข้าใจกลุ่มชาติพันธุ์

จากที่นักวิชาการเสนอความคิดเกี่ยวกับคนพลัดถิ่นดังกล่าวข้างต้น ทำให้สามารถสรุปได้ว่า คนพลัดถิ่นหมายถึงกลุ่มคนหรือชุมชนที่อพยพออกนอกมาตุภูมิและยังคงมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิไม่ว่าจะโดยวิธีการติดต่อสื่อสาร การหวนรำลึกถึงอดีต การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับมาตุภูมิจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และสาเหตุของการอพยพออกนอกมาตุภูมิและการกลายเป็นคนพลัดถิ่นหรือชาติพันธุ์นั้นอาจจะมาจากสาเหตุที่หลากหลาย จะเห็นได้ว่าแนวคิดคนพลัดถิ่นชี้ให้เห็นถึงประเด็นความสัมพันธ์ของคนพลัดถิ่นกับมาตุภูมิที่แตกต่างไปจากกลุ่มคนหรือชาติพันธุ์ทั่วไป ซึ่งความสัมพันธ์กับมาตุภูมิดังกล่าวจะส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ เพราะว่าจากการทบทวนแนวคิดโดยเฉพาะแนวคิดเงื่อนไขคนพลัดถิ่น ผู้วิจัยเห็นว่าอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่น คือสิ่งที่ถูกสร้าง และเป็นสิ่งที่สร้างอย่างไม่มีที่สิ้นสุด อัตลักษณ์ส่วนหนึ่งอยู่ในอดีต อีกส่วนหนึ่งอยู่ในอนาคต และอัตลักษณ์คนพลัดถิ่นจะมีลักษณะเป็นอัตลักษณ์ผสมหรืออัตลักษณ์พันทางที่เกิดจากการผสมผสาน ลื่นไหลและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

นอกจากนี้ จากการทบทวนทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดคนพลัดถิ่นดังได้เสนอมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่า การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยต้องตั้งอยู่บนฐานของความเข้าใจในเบื้องต้นว่า กลุ่มชาติพันธุ์มีความหลากหลายในตัวเอง ไม่ได้มีความเป็นแก่นแกน ไม่มีความเป็นหนึ่งเดียว และต้องมีวิธีการศึกษาวิเคราะห์ที่รอบด้านมากยิ่งขึ้นในบริบทรัฐชาติและโลกาภิวัตน์ การทบทวนแนวคิดคนพลัดถิ่นทำให้ผู้วิจัยพบถึงประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างคนพลัดถิ่นกับมาตุภูมิ ซึ่งมีความจำเป็นมากที่จะต้องนำประเด็นนี้เข้าสู่การวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่ศึกษา

แนวทางการใช้แนวคิดทฤษฎีในการวิจัย ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) and Hall (1994: 392-403) ที่นิยามคนพลัดถิ่นว่าหมายถึงกลุ่มคนหรือชุมชนที่อพยพออกนอกมาตุภูมิและยังคงมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิไม่ว่าจะโดยวิธีการติดต่อสื่อสาร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การหวนรำลึกอดีต การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับมาตุภูมิจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และสาเหตุของการอพยพออกนอกมาตุภูมิ และการกลายเป็นคนพลัดถิ่นหรือชาติพันธุ์ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงประเด็นความสัมพันธ์ของคนพลัดถิ่นกับมาตุภูมิที่แตกต่างไปจากกลุ่มคนหรือชาติพันธุ์ทั่วไป ซึ่งผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีนี้เป็นพื้นฐานในการวิจัย เพื่อศึกษาว่า

2.1 คนพลัดถิ่นจีนยังคงมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิหรือไม่ อย่างไร

2.2 หากคนพลัดถิ่นจีนยังคงมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิ ความสัมพันธ์กับมาตุภูมิดังกล่าวจะส่งผลให้ชาวจีนแสดงอัตลักษณ์จีนออกมาในด้านสัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ ภาษาจีน อุปรากรจีน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน อย่างไร

3. แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารเกี่ยวกับการจัดระบบและโครงสร้างทางสังคม

การศึกษาเรื่องของสังคมนับเป็นสิ่งจำเป็น เพราะมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่เต็มไปด้วยความหลากหลายแตกต่าง แต่ก็ยังมีความเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งคือมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่ร่วมกัน และสิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ก็คือมนุษย์มีวัฒนธรรม (culture) ที่คอยกำกับการกระทำ ดังนั้นการศึกษาเรื่องราวทางสังคมศาสตร์จึงเป็นสิ่งที่ช่วยอธิบายถึงลักษณะธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องอยู่รวมกัน ภายใต้กฎหรือกติกาที่แต่ละกลุ่มสังคมได้กำหนดขึ้นมา เพื่อสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความสุขในสังคม

สังคม หมายถึงกลุ่มคนที่มาอยู่รวมกัน มีการกำหนดรูปแบบของบรรทัดฐาน กฎเกณฑ์ บทบาท และกิจกรรมต่างๆ เพื่อการอยู่ร่วมกัน (จรัญ พรหมอยู่, 2536: 72) กลุ่มคนดังกล่าวมาอยู่ร่วมกันโดยไม่จำกัดเพศ และวัย มีความสัมพันธ์และผูกพันกัน มีจิตสำนึกของความเป็นกลุ่มสมาชิกเดียวกัน พร้อมที่จะสร้างและพัฒนาสังคมที่ตนอยู่ให้มีสภาพดีขึ้น รวมถึงมีการสร้างสมาชิกใหม่เพื่อทดแทนสมาชิกเก่าที่หมดสภาพลง ทำให้สังคมสามารถอยู่ร่วมกันไปได้โดยไม่ขาดตอน (พวงผกา ประเสริฐศิลป์, 2542: 12) ซึ่งสอดคล้องกับที่ Aberle (1966: 322) กล่าวว่า “สังคม คือ กลุ่มของมนุษย์กลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีส่วนในระบบการกระทำที่สามารถเลี้ยงคนได้ สามารถจะดำรงอยู่ได้นานกว่าอายุของมนุษย์คนหนึ่ง กลุ่มมนุษย์นี้อย่างน้อยจะต้องมีการแสวงหาสมาชิกใหม่ ด้วยวิธีผสมพันธุ์ตามธรรมชาติ” และ Parsons (1991: 36) ที่กล่าวว่า “สังคม หมายถึง ผลรวมอย่างซับซ้อน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ของสัมพันธภาพมนุษย์ที่เขามีสภาพความเป็นอยู่ในลักษณะอันเป็นเป้าหมาย และความโยงใยที่เป็นธรรมชาติ หรือสัญลักษณ์เช่นนั้น”

สังคมจึงเป็นระบบของความสัมพันธ์ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างแต่ละปัจเจกบุคคลของกลุ่มคนในสังคมนั้นๆ บุคคลในสังคมมีการกระทำระหว่างกันทางสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในกลุ่มสังคมนั้น ตามบทบาทและหน้าที่ของตนเอง

3.1 ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ (structural-functional theory)

สังคมทุกสังคมประกอบด้วยหน่วยงานต่างๆ แต่ละหน่วยงานต่างมีหน้าที่และทำงานประสานกัน โดยแต่ละหน่วยปฏิบัติหน้าที่เพื่อความคงอยู่ของสังคม (Radcliffe-Brown, 1952: 180) สังคมยังมีลักษณะที่เป็นระบบ คือเป็นสังคมที่มีอาณาเขตแน่นอน สามารถวางระเบียบเพื่อควบคุมตนเอง สามารถตอบสนองความต้องการที่จำเป็นของสังคม จนส่งผลให้เกิดการพึ่งพากันและมีดุลยภาพ ดังนั้นสังคมจึงต้องมีโครงสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นหลักประกันให้มีการพึ่งพา โดยอาจกล่าวได้ว่าโครงสร้างหลายโครงสร้างสามารถสนองความต้องการจำเป็นอันเดียวกันได้ แต่โครงสร้างจำนวนจำกัดเท่านั้นที่สามารถสนองความจำเป็นใดๆหรือความต้องการจำเป็นหลายอย่างได้ในขณะเดียวกัน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2540: 26) ซึ่งสอดคล้องกับที่ Spencer (1873: 115-116) และ Malinowski (1939: 938-964; 1944: 52-53) ที่เสนอความเห็นเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมว่าสังคมเหมือนองค์กรหรือสิ่งมีชีวิต ทุกๆส่วนของสังคมต้องมีหน้าที่ เหมือนร่างกายที่ต้องประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่ต่างทำหน้าที่ของแต่ละส่วน การวิเคราะห์สังคมจึงต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ (items) ต่างๆ ของสังคมที่ทำหน้าที่สนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์และวัฒนธรรม โดยที่มนุษย์มีความต้องการพื้นฐานซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม โดยแบ่งความต้องการของมนุษย์ออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ความต้องการทางร่างกายและจิตใจ เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การพักผ่อน การเจริญเติบโต และการสืบพันธุ์ เป็นต้น

2. การตอบสนองร่วมกันของสมาชิกในสังคม หมายถึง การทำงานร่วมกันของสมาชิกในสังคมเพื่อตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของร่างกายและจิตใจ การทำงานร่วมกันของสมาชิกก่อให้เกิดการจัดตั้งองค์กรและสถาบันสังคมต่างๆ ขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. ความต้องการเชิงสัญลักษณ์ มนุษย์สามารถสะสมความรู้และประสบการณ์แล้วรวบรวมให้เป็นระบบเพื่อนำไปดัดแปลงแก้ไขวิถีชีวิตของคนต่อไปได้ เช่น การใช้ศาสนาและพิธีกรรมต่างๆ เพื่อเสริมสร้างขวัญกำลังใจ และเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันระหว่างสมาชิกในสังคม

พฤติกรรมมนุษย์ตามทรรศนะของมาลีนอสกี้ เป็นการตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยมีวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มนุษย์ตอบสนองความต้องการของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และด้วยเหตุที่ทุกๆส่วนของสังคมต้องมีหน้าที่ เหมือนร่างกายที่ต้องประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่ต่างทำหน้าที่ของแต่ละส่วน สังคมจึงได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในสังคมไว้ และแม้ว่าปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้เน้นถึงหลักการไม่เลือกปฏิบัติและประกาศว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกันในเกียรติและสิทธิ โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างใดๆ ทั้งนี้รวมถึงความแตกต่างในเรื่องเพศด้วย (พิชัยศักดิ์ หรยางกูร, 2523: 11) แต่ในความเป็นจริงมักจะพบว่า ความคิดและการประพฤติปฏิบัติในสังคมได้แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงความเหนือกว่าของบุรุษเพศ เมื่อเทียบกับสตรีเพศ การให้คุณค่าทางเพศที่แตกต่างกัน รวมทั้งหน้าที่รับผิดชอบที่สังคมกำหนดให้บุรุษและสตรี โดยเฉพาะความรู้สึกว่ากิจกรรมและความรับ ผิดชอบของบุรุษเพศมีความสำคัญเหนือกว่าของสตรีได้หยั่งรากลึกกลายเป็นความเชื่อและค่านิยมที่สะท้อนออก มาให้เห็นในหลายรูปแบบด้วยกัน เช่น อุดมการณ์และอุดมคติของสมาชิกในสังคมที่บ่งย้ำให้เห็นว่าสตรีด้อยกว่าบุรุษในทุกด้าน โครงสร้างของครอบครัวที่กำหนดรูปแบบของกิจกรรมในครัวเรือนซึ่งแสดงให้เห็นถึงการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างบุรุษและสตรีอย่างชัดเจน เป็นต้น (เตือนพิศ ชัยพรหมประสิทธิ์, 2531: 1) ซึ่งตรงกับแนวคิดของ Durkheim (1897: 385) และ Rosaldo (1974: 23) ที่มองว่าพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคมไม่ได้มีแรงกระตุ้นที่เกิดจากภายในร่างกายและจิตใจ หากแต่เกิดจากความต้องการของสังคม ในขณะที่การใช้ชีวิตนอกบ้านถือเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ชายได้เข้าไปใกล้ชิดอำนาจทางการเมือง และอำนาจในการควบคุมธุรกิจครอบครัว สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งเสริมบทบาทและสถานภาพของผู้ชายให้สูงกว่าผู้หญิง และเมื่อพิจารณาครอบครัวจีน จะเห็นว่าพลังที่ยึดเหนี่ยวครอบครัวแบบดั้งเดิมให้คงอยู่คือ อำนาจที่เข้มแข็งของครอบครัว (พ่อ หรือหัวหน้าครอบครัว) ที่สามารถรักษาค่านิยมและประเพณีจีนที่สำคัญให้คงอยู่ตลอดชั่วชีวิตของตน นอกจากนี้ Turner (2002: 2-3) ยังได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ไว้ สรุปได้ว่า บทบาทและหน้าที่ที่แตกต่างกันนี้ ทำให้บุรุษมีสถานภาพสูงกว่าสตรีทั้งในด้านครอบครัว สังคม การเมือง และเศรษฐกิจ สถานภาพเช่นนี้ปรากฏอยู่ทุกยุคทุกสมัย งานต่างๆ และลักษณะชีวิตของครอบครัวถูกจัดและแบ่งเป็นกลุ่มของบทบาท โดยสมาชิกแต่ละคน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ของครอบครัวจะถูกจัดให้มีบทบาทเฉพาะของตนเอง และเมื่อกลุ่มของกิจกรรมได้ถูกสร้างขึ้นมาแล้วครั้งหนึ่ง สมาชิกซึ่งเป็นผู้ทำกิจกรรมนั้นจะถูกคาดหวังให้ทำกิจกรรมส่วนที่เป็นของเขาต่อไป ในสมัยที่ครอบครัวเป็นศูนย์กลางการผลิต จะมีลักษณะของการรับผิดชอบร่วมกันในการผลิตระหว่างบุรุษและสตรี ต่อมาเมื่อระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราเกิดขึ้น ทำให้บุรุษส่วนใหญ่กลายเป็นตัวแทนในการผลิตแต่ผู้เดียว ส่วนสตรีก็คงทำงานเฉพาะส่วนที่เป็นงานบ้านและลดการมีส่วนช่วยเหลือทางเศรษฐกิจในครอบครัวลง การที่เป็นเช่นนี้มีผลถึงความสัมพันธ์ในครอบครัว คือ เกิดรูปแบบที่บุรุษเป็นใหญ่ในครอบครัวโดยอัตโนมัติ บุรุษมีอำนาจในการตัดสินใจในครอบครัวอย่างสมบูรณ์ ฉะนั้นอำนาจของบุรุษในครอบครัวจึงมิใช่เป็นการยึดติดอยู่กับความเชื่อโดยประเพณีว่าเพศชายต้องเป็นใหญ่ แต่ความเชื่อเช่นนี้เป็นผลมาจากการที่บุรุษมีบทบาทเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว และครอบครัวเป็นสิ่งที่อยู่ภายใต้ชีวิตทางเศรษฐกิจ ทำให้บทบาทของสตรีกลายเป็นเพียงบทบาทประกอบของบุรุษ ในสังคมจีนความเหลื่อมล้ำทางสถานภาพระหว่างบุรุษกับสตรีรุนแรงมาก ดังที่ Coughlin (1977: 67) กล่าวว่า “เหมือนว่าโลกของชุมชนชาวจีนเป็นโลกของบุรุษโดยเฉพาะ ขนบธรรมเนียมประเพณีดังกล่าว ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดความเข้มข้นในความเป็นพวกเดียวกันเท่านั้น หากยังเป็นเสมือนรั้วกั้นไม่ให้อิทธิพลอื่นซึ่งอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคนรุกล้ำเข้าไปด้วย”

การศึกษาเรื่องสถานภาพและบทบาทของผู้ชายและผู้หญิงในสังคม ทำให้เห็นว่า “เพศ” ซึ่งเป็นลักษณะข้อเท็จจริงทางชีววิทยา เป็นสถานภาพโดยกำเนิดของบุคคลมีความสำคัญมากและมีส่วนทำให้บุคคลมีบทบาทและหน้าที่ต่างกัน ภัสสร สิมานนท์ (2527: 1-16) กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่มีส่วนในการกำหนดความไม่เท่าเทียมทางเพศว่า มี 3 ประการ สรุปได้ดังนี้

ประการแรก ปัจจัยทางธรรมชาติและชีวภาพ กล่าวคือ โครงสร้างของเพศชายโดยทั่วไปแข็งแกร่งกว่า ของเพศหญิง ในขณะที่สภาพร่างกายของเพศหญิงอ่อนแอกว่า และจะต้องผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติมากกว่า เช่น การมีประจำเดือน การตั้งครรภ์ จากความแตกต่างในด้านสรีระที่ธรรมชาติกำหนดมาเป็นพื้นฐาน ทำให้สังคมต้องจัดสรรแบ่งบทบาทความรับผิดชอบที่ยอมรับกันว่าเหมาะสมกับสรีระของแต่ละเพศ รวม ทั้งสังคม เองก็คาดหวังให้แต่ละเพศประพฤติปฏิบัติตนตามแบบแผนที่สมาชิกในสังคมสร้างขึ้น โดยกำหนดว่ากิริยา มารยาทแบบใด หรือการงาน ความรับผิดชอบประเภทใดที่สตรีควรทำหรือบุรุษควรทำ เช่น การกำหนดว่ากิจกรรมนอกบ้านเป็นหน้าที่ของบุรุษ ในขณะที่งานที่อยู่ในความรับผิดชอบของสตรีคืองานภายในบ้าน นอก จากนี้สังคมหลายสังคมมีข้อห้ามมิให้สตรีมีบทบาททางสังคม หรือทางศาสนาที่สำคัญๆ เพราะการมี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประจำเดือนซึ่งเป็นข้อจำกัดทางสภาพร่างกายของสตรี กิจกรรมหลายประเภทที่บุรุษเพศปฏิบัติสร้างความเข้าใจและเป็นที่ยอมรับว่าชายเป็นตัวแทนของมนุษยชาติ เพราะบุรุษเป็นผู้สร้างสรรค์วัฒนธรรม เทคโนโลยีใหม่ให้แก่สังคม ความเชื่อเช่นนี้ทำให้ผู้ชายมีความสำคัญขึ้นอีกส่วนหนึ่งในฐานะเป็นผู้ดัดแปลงธรรมชาติให้กลายเป็นวัฒนธรรม

ประการที่สอง ปัจจัยทางโครงสร้างครอบครัว (Family Structure) เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความไม่ทัดเทียมกันในสถานภาพและบทบาทของบุรุษและสตรี กล่าวคือ ภายในครอบครัวเดี่ยวซึ่งมีขนาดเล็ก การแบ่งงานและความรับผิดชอบระหว่างเพศยังทำได้ไม่เต็มที่ เพราะหากคู่สมรสคนใดคนหนึ่งเกิดเจ็บป่วยหรือไม่อยู่ อีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องเข้าทำแทน ซึ่งต่างกับระบบครอบครัวขยายที่มีสมาชิกมากกว่า การแบ่งงานจึงย่อมทำได้สะดวกกว่า เพราะหากสมาชิกคนใดคนหนึ่งเจ็บป่วยหรือไม่อยู่ ก็มีสมาชิกอื่นที่เป็นเพศเดียว กันเข้าทำหน้าที่แทน เพศตรงข้ามจะไม่ต้องเข้ามายุ่งเกี่ยวกับงานของอีกเพศหนึ่ง ดังนั้นรูปแบบของการแบ่งงานกันทำจึงมีลักษณะที่ชัดเจนแน่นอน นอกจากนี้ในระบบครอบครัว บุรุษมักอยู่ในฐานะผู้ผลิต เลี้ยงดูครอบครัว บุรุษจึงอยู่ในฐานะที่เหนือกว่าและมีอำนาจมากกว่าสตรี ในขณะที่งานซึ่งอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของสตรีมิได้เปิดโอกาสให้สตรีได้เข้าควบคุมการผลิต สตรีจึงต้องกลายเป็นผู้ที่พึ่งพาอาศัยบุรุษทั้งทางสังคมและทางเศรษฐกิจ

ประการที่สาม ปัจจัยทางวัฒนธรรม (Culture) และบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) ในแต่ละวัฒนธรรม สมาชิกเพศชายและเพศหญิงเมื่อแรกเกิด จะถูกปลูกฝังให้มีอุปนิสัยที่แตกต่างกันออกไป โดยสมาชิกใหม่จะต้องยอมรับทัศนคติและบทบาทที่สังคมกำหนดไว้ให้ การกำหนดบทบาทบุคลิกภาพ แบบแผนภาษาพูดของแต่ละเพศ ลักษณะการแต่งกาย ผนวกกันเข้ากลายเป็นเพศที่กำหนดโดยสังคม (Social Sex) โดยอาศัยพื้นฐานสำคัญจากเพศที่กำหนดโดยธรรมชาติ (Biological Sex) หลายวัฒนธรรมเชื่อกันว่าในร่างกายบุรุษเพศ ประกอบด้วยธาตุความเป็นชายและหญิงรวมอยู่ด้วยกัน ทำให้โลกของบุรุษเปิดกว้างเสรี ขณะที่ร่างกายของสตรีมีเพียงธาตุความเป็นหญิงแต่เพียงอย่างเดียว ฉะนั้นโลกของสตรีจึงเป็นโลกปิดและมีข้อจำกัด จากความเชื่อดังกล่าวนี้ทำให้วัฒนธรรมและประเพณีที่ยึดถือกันมาในการปฏิบัติต่อมนุษย์สองเพศนี้แตกต่างกัน ดังจะเห็นได้จากตัวอย่าง เช่น การอบรมเลี้ยงดูภายในครอบครัว และการสอนให้รู้ระเบียบสังคมที่ถ่ายทอดกันมานับชั่วคน ได้เน้นถึงสถานภาพความเป็นผู้นำของบุรุษ และสถานภาพผู้ตามของสตรี หรือเพราะความเชื่อในเรื่องความบริสุทธิ์และพรหมจรรย์ที่สตรีจะต้องรักษาไว้ก่อนแต่งงาน ทำให้เด็กหญิงถูกควบคุมให้อยู่ภายในขอบเขตที่กำหนดไว้ ในขณะที่ครอบครัวและสังคมเปิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โอกาสให้เด็กผู้ชายมีเสรีที่จะออกนอกบ้าน ในสังคมหลายๆ สังคมกำหนดบทบาทให้สตรีและบุรุษอยู่ในลักษณะที่ตรงกันข้ามเสมอ

จากที่กล่าวมา มีผลทำให้สตรีได้รับการปฏิบัติอย่างต่ำต้อยและด้อยกว่า สตรีมีโอกาสจำกัด ไม่มีการติดต่อกับสังคมภายนอกมากนัก ขาดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เมื่อเป็นเช่นนี้ สตรีจึงตกเป็นฝ่ายที่ถูกกระทำอย่างกดขี่และเอารัดเอาเปรียบ ถูกควบคุมโดยฝ่ายชาย ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้สตรีในอดีตยอมรับ และไม่ ได้ถือเอาเรื่องนี้มาเป็นเรื่องที่ต่ำต้อยหรือนำมาเพื่อต่อต้านแต่อย่างไร (Vipa Chulachart, 1980: 1)

นอกจากนี้ โครงสร้างทางครอบครัวจีนยังกำหนดสถานภาพให้สตรีต้องเป็นข้างเท้าหลัง ภรรยาต้องคอยปรนนิบัติตามใจสามี สาวเอเชียตะวันออก (รวมถึงญี่ปุ่น เกาหลี) ต้องอยู่ใต้คำสั่งของเพศชาย อันเป็นไปตามหลักของขงจื๊อ (Zhang *et al*., 2004: 430-437) เพศหญิงจึงถูกจำกัดบทบาทต่างๆ มากมาย ไม่สามารถทำกิจกรรมตามที่ต้องการได้เสมอไป ต้องคอยคำนึงว่าจะถูกตำหนิหรือไม่ เพศหญิงจึงตกเป็นรองเพศชายมาโดยตลอด เพศชายกลายเป็นผู้นำของครอบครัวและสังคม ส่วนเพศหญิงจะเป็นเพียงผู้ตามเท่านั้น (บัญญัติ สุขศรีงาม, 2541: 63)

3.2 ทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)

การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) หมายถึง กระบวนการทางสังคมกับจิตวิทยาซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524: 370) บุคคลเกิดการเรียนรู้ (Learning) ในการดำเนินวิถีชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ จากสังคมและกลุ่ม (Popenoe, 1993: 529) ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมและวัฒนธรรมย่อยของคนในสังคมหรือกลุ่มสังคม รวมถึงพฤติกรรมและการกระทำที่จะต้องแสดงตามสถานภาพและบทบาทที่เปลี่ยนไป (Theodorson and Theodorson, 1969: 206-207)

การขัดเกลาทางสังคม (มีคำที่มักใช้ในความหมายเดียวกัน คือ สังคมกรณ์ สังคมประกิต การอบรมเรียนรู้ทางสังคม การทำให้เหมาะสมแก่สังคม) เป็นกระบวนการทางสังคมกับทางจิตวิทยา อันมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ เด็กจะได้รับการอบรมสั่งสอนให้เป็นสมาชิกที่สมบูรณ์ของสังคม สามารถอยู่ร่วมและมีความสัมพันธ์กับคนอื่นได้อย่างราบรื่น ทำให้เป็นมนุษย์ผู้มีวัฒนธรรมและมีสภาพต่างจากสัตว์โลกชนิดอื่น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การขัดเกลาทางสังคม มีทั้งการขัดเกลาทางสังคมโดยตรง คือ การสั่งสอนและฝึกอบรมโดยพ่อแม่ และครูอาจารย์ ทำให้เด็กปฏิบัติตามที่สังคมคาดหวัง และการขัดเกลาทางสังคมโดยทางอ้อม เช่น การฟังอภิปราย ปาฐกถา การอ่านหนังสือตามห้องสมุด การฟังวิทยุ การดูโทรทัศน์ การดูภาพยนตร์ การเข้ากลุ่มเพื่อน ทำให้เกิดการปรับตัวและพัฒนาบุคลิกภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคมที่สำคัญ มี 3 แนวคิด ดังนี้

3.2.1 การขัดเกลาทางสังคม เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งคนไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง (socialization as enculturation) เป็นการซึมซับโดยเกิดจากการรับรู้ซ้ำ ๆ เป็นเวลานาน และเกือบจะไม่มีการแปรสภาพวัฒนธรรมนั้น ๆ ซึ่งหมายความว่าเด็กรับเอาวัฒนธรรมอย่างตรงไปตรงมา ไม่มีปฏิกิริยาตอบโต้หรือกลั่นกรองวัฒนธรรมแต่อย่างใด (passive recipient) จึงเป็นวัฒนธรรมมีความมั่นคงถาวร (stable culture) คงเส้นคงวา (consistent content) ไม่ขัดแย้งกัน และเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมมีความสัมพันธ์กับกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอื่นๆ อย่างเป็นเหตุเป็นผลกัน แยกออกจากกันได้ยาก และเกื้อหนุนการคงอยู่ของวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ ทำให้สังคมดำรงอยู่ตามแบบฉบับเดิม (Herskovits, 1948: 38)

3.2.2 การขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการควบคุมแรงดลส่วนบุคคล (impulse control) เพราะเป็นกระบวนการจำกัดขอบเขตหรือป้องกันแรงกระตุ้นทางธรรมชาติของบุคคลที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ซึ่งหากปล่อยให้มีผลต่อพฤติกรรมโดยลำพังแล้ว อาจทำให้เกิดความระส่ำระสายในสังคมกระบวนการทางสังคม จึงทำหน้าที่หล่อหลอมให้บุคคลผันแปรพฤติกรรม ที่เกิดจากแรงกระตุ้นธรรมชาตินั้นไปในทางที่สังคมยอมรับได้ แต่การควบคุมด้วยการขัดเกลาทางสังคมนี้ไม่ใช่จะประสบผลสำเร็จเสมอไป (Freud, 1949: 416-428)

3.2.3 การขัดเกลาทางสังคมเป็นการเตรียมบุคคลเข้ารับบทบาทต่าง ๆ ในสังคม (role training) ทั้งนี้เพราะสังคมจะดำรงโครงสร้างอยู่ได้ก็ด้วยการสรรหาบุคคลมาสวมบทบาทต่างๆ ในสังคม ดังนั้นการขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นกระบวนการที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลต้องปฏิบัติตามปทัสถาน (norms) ของสังคม บุคคลและโครงสร้างทางสังคมจึงเป็นระบบที่แยกต่างหากออกจากกัน และความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพส่วนบุคคลกับโครงสร้างทางสังคมจึงอาจมีหลายแนวทางโดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมจะทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมร้อยให้สองระบบไปด้วยกันได้ (Parsons, 1951: 5-6, 319-320)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) คือกระบวนการที่สังคมหรือกลุ่มสั่งสอนสมาชิกให้เกิดการเรียนรู้ทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพให้เป็นไปตามความต้องการของสังคม ผู้เป็นสมาชิกของกลุ่มจะได้เรียนรู้และรับเอาระเบียบวิธี กฎเกณฑ์ ความประพฤติ และค่านิยมตามที่กลุ่มกำหนด และเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมตลอดชีวิต การขัดเกลาทางสังคมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการหล่อหลอมพฤติกรรมของบุคคล และเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ ความขัดแย้ง และการเปลี่ยนแปลงของสังคม

แนวทางการใช้แนวคิดทฤษฎีในการวิจัย ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีเรื่องการจัดระบบและโครงสร้างทางสังคม เป็นพื้นฐานการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดของ Malinowski (1939: 938-964; 1944: 52-53) ที่เสนอความเห็นเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมว่าสังคมเหมือนองค์กรหรือสิ่งมีชีวิต ทุกๆส่วนของสังคมต้องมีหน้าที่ เหมือนร่างกายที่ต้องประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่ต่างทำหน้าที่ของแต่ละส่วน เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยว่า

1.1 พฤติกรรมมนุษย์ตามทรรศนะของมาลีนอสกี้ แสดงให้เห็นว่าชาวจีนตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยมีอัตลักษณ์จีนเป็นเครื่องมือช่วยตอบสนองความต้องการของตนในด้านสัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ และภาษาจีน

1.2 ชาวจีนตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยมีอัตลักษณ์จีนเป็นเครื่องมือช่วยตอบสนองความต้องการของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิดในการวิเคราะห์องค์ประกอบทางด้านความหมาย (Componential analysis)

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2549: 45) ได้ศึกษาลักษณะสำคัญในวัฒนธรรมไทยที่แสดงโดยคำเรียกญาติ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Componential analysis) ใน 2 ประเด็นสำคัญ คือ วิเคราะห์ความหมายของคำเรียกญาติในภาษาไทย และลักษณะสำคัญในวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นจากความหมายของคำเรียกญาติในบริบทต่างๆ ซึ่งพอสรุปได้ว่า คำเรียกญาติในภาษาไทยมี พ่อ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ทวดหรือชวด พี่ น้อง ลุง ป้า น้า อา หลาน เหลน และลื่อ ซึ่งคำเรียกญาติแต่ละคำต่างกันด้วยมิติแห่งความแตกต่าง 5 ประการ คือ

1. รุ่นอายุ เช่น ปู่กับพ่อ พ่อกับลูก เป็นต้น
2. สายเลือด เช่น พ่อกับอา แม่กับน้า เป็นต้น
3. เพศ ได้แก่ เพศหญิงหรือชาย เช่น ลุงกับป้า พ่อกับแม่ เป็นต้น
4. อายุว่าใครแก่กว่าหรืออ่อนกว่า เช่น พี่กับน้อง เป็นต้น
5. ฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่ เช่น อากับน้า เป็นต้น

สำหรับผลการวิเคราะห์ลักษณะสำคัญในวัฒนธรรมที่แสดงโดยคำเรียกญาติ พบว่าคำเรียกญาติสะท้อนให้เห็นลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมไทย 2 ลักษณะ คือ ระบบอาวุโส และลักษณะการเป็นฝ่ายแม่นั้นสำคัญในวัฒนธรรมไทย

แนวทางการใช้แนวคิดและทฤษฎีในการวิจัย ผู้วิจัยจะใช้หลักแนวคิดและทฤษฎีทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnosematics) ประกอบกับแนวคิดในการวิเคราะห์องค์ประกอบทางด้านความหมาย (Componential analysis) นี้ในการวิเคราะห์ลักษณะสำคัญของอัตลักษณ์จีน ดังนี้

1. ชาวจีนมีการเรียงลำดับและการให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส
2. ฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่มีความสำคัญในลำดับเครือญาติของชาวจีน
3. วัฒนธรรมการสืบแซ่มีความสำคัญต่อสัมพันธภาพในครอบครัวและเครือญาติของชาวจีน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ส่วนที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารที่เป็นงานวิจัย

พลกูล อังกินันท์ (2514) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทชาวจีนในประเทศไทย สมัยรัชกาลที่ 5 ผลการศึกษาพบว่า ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ระหว่างปี พ.ศ.2411-2453) ชาวจีนนอกจากจะมีบทบาทเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวไทยอย่างใกล้ชิดแล้ว บทบาทสำคัญของชาวจีนเกือบตลอดรัชกาลนี้ยังเป็นการรวมกลุ่มกันเข้าเป็นสมาคมลับอั้งยี่ และการเข้าเป็นคนบังคับในต่างประเทศ แต่ในตอนปลายรัชกาล ชาวจีนเริ่มมีความเคลื่อนไหวเกี่ยวข้องกับกิจการบ้านเมือง เช่น เรียกร้องสิทธิต่างๆ ตลอดจนแสดงบทบาทต้านทานอำนาจของทางการไทย และทำให้ไทยต้องแสดงความเข้มงวดกวดขันต่อชาวจีนยิ่งขึ้น

มัลลิกา เรืองระพี (2521) ศึกษาเรื่องบทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจสังคมและศิลปกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 1-4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ผลการศึกษาพบว่าชาวจีนเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีอิทธิพลภายใน ประเทศ เนื่องจากชาวจีนมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี โดยเฉพาะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชาวจีนยิ่งมีบทบาทและอิทธิพลควบคุมเศรษฐกิจไทย ทั้งด้านการค้ากับต่างประเทศ และเศรษฐกิจภายในประเทศทุกด้าน รวมทั้งเป็นกรรมการในการปรับปรุงประเทศ นับเป็นบทบาทที่เพิ่มมากกว่าสมัยก่อนๆ เหตุที่ชาวจีนควบคุมเศรษฐกิจของไทยได้ เนื่องจากไทยไม่ชำนาญในการค้าและการเดินเรือสินค้าเท่าชาวจีน ชาวจีนเข้ามาในประเทศไทย เพื่อต้องการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้มั่นคงจึงพยายามทำงานทุกชนิด ไม่เลือกว่าเป็นงานต่ำหรือไร้เกียรติ เช่น กรรมกร นอกจากนี้สภาพสังคมไทยยังมีช่องว่างระหว่างชนชั้นปกครอง ชาวจีนจึงถือโอกาสเข้าเชื่อมช่องว่างนี้ ระบบไพร่และทาสของไทยเป็นการตัดโอกาสราษฎรที่จะมีอิสระในการประกอบอาชีพได้เท่าจีน สิ่งนี้จึงเป็นข้อเสียที่ทำให้ราษฎรไทยถูกกดขี่อยู่ตลอดเวลา

จากเอกสารงานวิจัยทั้ง 2 เล่มดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าชาวจีนเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย มีความสัมพันธ์และมีบทบาทอย่างใกล้ชิดกับสังคมไทยทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี โดยเฉพาะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และโดยเหตุที่ชาวจีนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย ก็ย่อมเป็นเรื่องธรรมดาที่คนจีนจะต้องนำเอาวัฒนธรรมของตน รวมถึงความเชื่อ ลัทธิและประเพณีเข้ามาด้วย ความเชื่อ ลัทธิ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเพณีและวัฒนธรรมเหล่านี้นับเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของชาวจีน ซึ่งผู้วิจัยจะนำมาเป็นพื้นฐานในการศึกษาเรื่องวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยว่า เมื่อชาวจีนเข้ามาอาศัยอยู่ในไทยแล้ว ชาวจีนดำรงรักษาอัตลักษณ์ของตนไว้ได้หรือไม่ อย่างไร และมีสาเหตุปัจจัยใดบ้างที่ก่อให้เกิดผลต่อการดำรงอยู่ เปลี่ยนแปลง หรือสูญหายของอัตลักษณ์จีนดังกล่าว

2. เอกสารอื่นๆ

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์ (2517: 13) กล่าวถึงชาวจีนในประเทศไทยว่าส่วนใหญ่อพยพมาจากบริเวณฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศจีน แถบมณฑลกวางตุ้ง และมณฑลฟูเกี้ยน โดยมีเหตุจูงใจดั้งเดิม คือ การไปมาค้าขายติดต่อกัน ทำให้ชาวจีนร่ำรวยมีเงินทองเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นการที่ที่อยู่อาศัยเดิมเกิดภัยธรรมชาติ แห้งแล้ง ทำให้อัตคัดขัดสน ประกอบกับเกิดภาวะสงครามในจีน ทำให้ชาวจีนอพยพมาแสวงหาอาชีพในประเทศไทย ชาวไทยให้การต้อนรับด้วยความเป็นมิตร มีความผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมไทย แต่งงานกับคนไทย จากนั้นจึงยึดอาชีพค้าขายจนร่ำรวยเป็นที่ยกย่องนับถือ กลายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในทางการค้า มีสมาคมต่างๆ มากมาย เห็นได้ว่าสาเหตุของการก่อความไม่สงบของชาวจีนตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 สืบเนื่องมาจากประโยชน์ทางธุรกิจทั้งสิ้น

จากการศึกษาเอกสารดังกล่าวข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่า ชาวจีนส่วนใหญ่ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นชาวจีนที่อพยพมาจากบริเวณฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศจีน โดยมีเหตุจูงใจดั้งเดิม คือ การไปมาค้าขายติดต่อกัน นอกจากนั้นการที่ที่อยู่อาศัยเดิมเกิดภัยธรรมชาติ แห้งแล้ง ทำให้อัตคัดขัดสน ประกอบกับเกิดภาวะสงครามในจีน ทำให้ชาวจีนอพยพมาแสวงหาอาชีพในประเทศไทย ประกอบกับชาวไทยให้การต้อนรับด้วยความเป็นมิตร ชาวจีนจึงอพยพเข้ามาในไทยมากขึ้น เมื่อชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทย ชาวจีนพยายามหาวิธีที่จะดึงดูดกลุ่มชาวจีนจากที่ต่างๆ มาชุมนุม พบปะสังสรรค์กัน ทำให้เกิดการรวมตัวกันในหมู่ชาวจีน ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้แกิดความรู้สึกปลอดภัยในการอยู่ร่วมกัน

แนวทางการใช้แนวคิดจากเอกสารทั้งที่เป็นงานวิจัยและเอกสารอื่นๆ ในการวิจัย
ผลจากการศึกษาเอกสารทั้งที่เป็นงานวิจัยและเอกสารอื่นๆ ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดที่จะนำมาเป็นพื้นฐานในการวิจัยเรื่องวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1. ชาวจีนพยายามถ่ายทอดความเป็นจีน เพื่อคงอัตลักษณ์ของตนไว้

2. ชาวจีนมีการรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

เสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะเด่นของสัมพันธภาพในครอบครัวจีนและระบบเครือญาติ ภาษาจีน ของชาวจีนที่จัดว่าอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยตั้งแต่ พ.ศ.2510 จนถึง พ.ศ.2550 โดยการใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคนพลัดถิ่น แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดระบบและโครงสร้างทางสังคม แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิดในการวิเคราะห์องค์ประกอบทางด้านความหมาย (Componential analysis) เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์

การศึกษาเรื่องสัมพันธภาพในครอบครัวจีนและระบบเครือญาติ ภาษาจีน จากวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย ผู้วิจัยพบวิธีการที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยที่กล่าวถึงคนจีนในสังคมไทย โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. สัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ

ครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมหน่วยหนึ่ง ประกอบด้วยกลุ่มคนที่อยู่บ้านเดียวกัน และเกี่ยวข้องกันโดยความเป็นเครือญาติ หรือพันธะอื่นที่มีลักษณะเหมือนหรือคล้ายคลึงกันกับความเป็นเครือญาติ ซึ่งผู้ใหญ่ในกลุ่มดังกล่าวถือว่าเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบในการดูแลและอบรมเลี้ยงดูเด็กๆ ที่เป็นลูกหลานโดยธรรมชาติหรือที่รับเลี้ยงเป็นลูกหลานบุญธรรม (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2542: 255) ครอบครัวจึงเป็นกลุ่มบุคคลทางสังคมที่มีลักษณะเฉพาะคือ สมาชิกอยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์ทางเพศ และเศรษฐกิจเป็นหลัก Dyson and Moore (1983: 35-60) เสนอความเห็นเกี่ยวกับคำว่าครอบครัวว่า “สถาบันครอบครัวนั้น มีคำศัพท์ 3 คำที่จะต้องอธิบายเพื่อทำความเข้าใจ คือ คำว่า เครือญาติ (Kinship) ครอบครัว (Family) และการแต่งงาน (Marriage) ซึ่งมีความหมายต่างกัน” สรุปได้ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เครือญาติ (Kinship) หมายถึงกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติ เพราะมีบรรพบุรุษทางสายเลือดร่วม กันตั้งแต่ในอดีต กลุ่มคนเหล่านี้อาจอยู่อาศัยร่วมกันหรือแยกกันอยู่ก็ได้ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันและมีความสัมพันธ์กันอย่างถาวรมีการติดต่อสัมพันธ์กันยาวนาน มีประเพณีต่างๆ ของครอบครัวเครือญาติร่วมกัน การระลึกว่าเป็นญาติกันก่อให้เกิดสิทธิหน้าที่เฉพาะขึ้นมานับว่าเป็นการนิยามโดยสังคมว่าใครเป็นญาติกัน เช่น การสืบบรรพบุรุษว่ามาจากปู่ย่า ตายายเดียวกัน คนบางกลุ่มอาจนับญาติฝ่ายสามีภรรยา หรือเขยสะใภ้เป็นญาติหรือไม่ก็ได้

ครอบครัว (Family) หมายถึงกลุ่มคนที่มีพื้นฐานมาจากการเป็นเครือญาติกัน เป็นหน่วยของความร่วมมือกัน เพื่อทำสิ่งต่างๆ เพื่อความอยู่รอดร่วมกัน กลุ่มคนดังกล่าวจะใช้ชีวิตประจำวันร่วมกัน คือ กินอยู่หลับนอนด้วยกัน

ส่วนคำสุดท้ายคือ การแต่งงาน (Marriage) หมายถึงการที่สังคมยอมรับการมีเพศสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการและค่อนข้างถาวร ระหว่างชายหนึ่ง หญิงหนึ่ง (Monogamy) หรือระหว่างชายหนึ่งกับหญิงหลายคน (Polygamy) หรือหญิงหนึ่งกับชายหลายคน (Polyandry) ความสัมพันธ์ดังกล่าวอยู่ภายในขอบเขตของสิทธิและหน้าที่ที่ได้รับจากสังคมหรือชุมชน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่ากรอบแนวความคิดครอบครัว อันประกอบด้วยเครือญาติ ครอบครัวและการแต่งงานเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความสำคัญ เพราะเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตและเป็นแหล่งในการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ รวมถึงพิธีกรรม ซึ่งแต่ละสังคมจะสร้างกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสม เพื่อรักษาระเบียบทางสังคมไว้

ความสำคัญและหน้าที่ของครอบครัว

ครอบครัวเป็นสังคมระดับแรกที่มนุษย์ทุกคนต้องเป็นสมาชิก ในทางสังคมวิทยาถือว่าครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมที่มีความสำคัญและมีความใกล้ชิดกับการเปลี่ยนแปลงในสถาบันอื่นๆ ภายในสถาบันจะมีลักษณะของโครงสร้าง การกำหนดแบบแผนความประพฤติ ความเชื่อ และหน้าที่ของสมาชิก ตลอดจนการแสดงความสัมพันธ์ต่อกัน โดยมีลักษณะแตกต่างกันไปตามลักษณะของวัฒนธรรมในแต่ละสังคม (Jarvie, 1973: 1) ครอบครัวยังเป็นแหล่งผลิตสมาชิกให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของสังคม และมีการจัดแจงด้านเศรษฐกิจ ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือสำหรับผดุงครอบครัวให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (ประสาท หลักศิลา, 2511: 199-200)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ครอบครัวจึงเป็นสถาบันมูลฐาน ทำหน้าที่วางรากฐานให้แก่สถาบันอื่นๆ ในสังคม สังคมได้วางหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติตนในครอบครัว แต่ไม่มีแบบแผนตายตัว เช่น หลักเกณฑ์เกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ และความรับผิดชอบของสมาชิกในครอบครัว เป็นต้น Broom และ Selznick (1963: 355) แบ่งหน้าที่ของครอบครัวเป็น 2 ประเภท สรุปได้ดังนี้

1. หน้าที่หลักและเป็นสากล (Basic and Universal Function) มีดังต่อไปนี้คือ การสร้างสมาชิกใหม่ให้กับสังคม การให้ความรักแก่สมาชิกในสังคม สามีและภรรยาสามารถระบายความต้องการทางเพศ การป้องกันและคุ้มครองเด็กให้ได้รับความปลอดภัย

2. หน้าที่ตามประเพณี (Traditional Function) มีดังต่อไปนี้คือ หน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจ หน้าที่ทางด้าน สังคม หน้าที่ทางด้านศาสนา หน้าที่ทางด้านวัฒนธรรม หน้าที่ทางด้านสันทนาการ

เมื่อครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมที่มีความใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด การศึกษาเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจยิ่งเพราะจะเป็นพื้นฐานอันดีอันจะทำให้เข้าใจด้านอื่นๆ ในสังคมได้อย่างชัดแจ้งขึ้นด้วย นอกจากนั้นแล้วผลจากการเปลี่ยนแปลงในสถาบันครอบครัวย่อมส่งผลกระทบไปถึงสถาบันอื่นๆ ในสังคมด้วย

ประเภทของครอบครัว (Family Type)

ลักษณะครอบครัวประเภทต่างๆ รวมทั้งการกำหนดนับการเป็นสมาชิกและลำดับชั้นของครอบครัว แบ่งได้ดังนี้ (Kilbride and Kilbride, 1990: 208) คือ

1. ครอบครัวที่จัดตามลำดับการก่อตั้งและขนาดของครอบครัว การจัดประเภทของครอบครัวโดยพิจารณาจากลำดับที่มีการก่อตั้งครอบครัว (Family formation) ของคนในรุ่นต่างๆ รวมไปถึงขนาดของครอบครัวด้วย สามารถจำแนกได้ดังนี้

1.1 ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family หรือ Conjugal Family) คือ หน่วยย่อยที่สุด มีสมาชิกน้อยที่สุด อันเป็นรากฐานของหน่วยทางสังคมขนาดใหญ่ ครอบครัวขนาดเล็กประกอบไปด้วยพ่อแม่และลูกที่ยังไม่แต่งงานที่อยู่อาศัยร่วมกัน ใช้ชีวิตประจำวันร่วมกัน มีหน้าที่และความรับผิดชอบร่วมกัน ครอบครัวประเภทนี้จะมีคน 2 ชั่วอายุเท่านั้น คือ รุ่นพ่อแม่ และรุ่นลูกๆ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลักษณะเด่นของครอบครัวประเภทนี้ คือ การเน้นความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส สำคัญกว่าความสัมพันธ์ทางสายเลือด Broom และ Selznick (1970: 99-102) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ตามปกติครอบครัวแบบนี้ประกอบด้วยพ่อแม่และลูกเท่านั้น แต่ในบางครั้งอาจมีญาติอาศัยอยู่ด้วย การที่มีญาติอาศัยอยู่มิได้ทำให้ครอบครัวเดี่ยวกลายเป็นครอบครัวแบบอื่นไป เพราะว่าอำนาจของหัวหน้าครอบครัวยังมีอยู่อย่างสมบูรณ์ ครอบครัวแบบนี้เป็นแบบของครอบครัวที่มีสมาชิกเพียงสองชั่วอายุคน ครอบครัวเดี่ยวเกิดขึ้นได้ง่ายและสลายตัวได้ง่าย ครอบครัวเดี่ยวยังมีลักษณะเฉพาะอีก 3 อย่าง คือ อาจเป็นครอบครัวเดี่ยวที่เป็นอิสระ (Independent Nuclear Family) ของการแต่งงานแบบผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy) นอกจากครอบครัวเดี่ยวเป็นอิสระแล้ว ยังมีครอบครัวที่ไม่เป็นอิสระ (Dependent Nuclear Family) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวขยาย และครอบครัวเดี่ยวแบบผสม (Component Nuclear Family) ซึ่งเป็นครอบครัวประเภทหลายผัวหลายเมีย ซึ่งในสังคมสมัยใหม่ในชุมชนเมือง หรือในสังคมอุตสาหกรรม จะพบลักษณะของครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวขยาย ทั้งนี้เพราะในชุมชนเมืองในสังคมสมัยใหม่และในสังคมอุตสาหกรรมย่อมมีผลพวงเรื่องเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้องจึงบังคับให้ต้องมีครอบครัวขนาดเล็ก บางครั้งจึงมีการเรียกครอบครัวประเภทนี้ว่า ครอบครัวสมัยใหม่ หรือ Modern Family

1.2 ครอบครัวขยาย (Extended family) เป็นครอบครัวที่แตกแขนงจำนวนสมาชิกออกไปจากแกนเดิมของครอบครัว คือนอกจากจะประกอบด้วยวงศาคณาญาติที่อาศัยร่วมอยู่ด้วย ยังอาจหมายถึงบุคคลอื่นที่มาสมทบในภายหลัง โดยนับรวมเข้าร่วมเป็นสมาชิกของครอบครัวด้วย สมาชิกที่เป็นบุคคลอื่นที่มาสบทบและนับรวมเป็นสมาชิกของครอบครัวนี้อาจขยายจำนวนเพิ่มขึ้นด้วยการสืบทอดตามสายโลหิตรุ่นต่อรุ่น หรืออาจมาสบทบเพิ่มเติมด้วยความผูกสมัครรักใคร่ ดังที่ Goode W.J. (1982: 91-92) อธิบายว่า “บางครั้งจึงเรียกครอบครัวประเภทนี้ว่าครอบครัวร่วม (Joint family) ซึ่งแบ่งออกเป็นลักษณะ คือ ครอบครัวขยายที่มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิต (Consanguinal family) ครอบครัวขยายที่มีความสัมพันธ์โดยการสมรส (Conjugal family) ครอบครัวแอบแฝง (Composite or compound family) หรือครอบครัวหลายผัวหลายเมีย (Polygamous) ครอบครัวภาระหรือครอบครัวจำเป็น (Essential family) เป็นครอบครัวที่ฝ่ายบิดาหรือมารดาไม่อาศัยอยู่ด้วยในครัวเรือนเดียวกัน แยกไปอยู่ต่างหาก ด้วยเหตุผลความจำเป็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

2. ครอบครัวที่จัดแบ่งประเภทตามการสืบสายโลหิต แบ่งออกเป็น 2 ประเภทย่อย ดังนี้

2.1 ประเภทสืบสายโลหิตจากทางฝ่ายบิดา (Patrilincal family)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.2 ประเภทสืบสายโลหิตจากทางฝ่ายมารดา (Matrilincal family)

3. ครอบครัวที่จัดแบ่งประเภทตามที่อยู่อาศัยของคู่สมรส จัดแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

3.1 ครอบครัวที่อยู่อาศัยกับฝ่ายหญิง (Matrilocal family)

3.2 ครอบครัวที่อยู่อาศัยกับฝ่ายชาย (Patrilocal family)

3.3 ครอบครัวที่แยกอาศัยอยู่เป็นเอกเทศหรือครอบครัวอิสระ (Independent family)

4. ครอบครัวที่จัดแบ่งตามอำนาจของผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว แบ่งได้ดังนี้

4.1 ครอบครัวที่ยกให้สามีเป็นใหญ่ (Matriarchal authority family)

4.2 ครอบครัวที่สามี และภรรยามีอำนาจเท่าเทียมกัน (Equalitarian authority)

5. ครอบครัวที่จัดแบ่งลักษณะของการสมรสเป็นการจัดแบ่งประเภทของครอบครัวตามลักษณะของการร่วมใช้ชีวิตแบบสามีภรรยา แบ่งเป็น

5.1 ครอบครัวผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy) เป็นครอบครัวที่คู่ครองทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงต่างก็ยึดมั่นในการครองชีวิตคู่กับคู่ครองของตน

5.2 ครอบครัวหลายผัวหลายเมีย (Polygamy) เป็นครอบครัวขนาดใหญ่ที่ฝ่ายชายหรือหญิงอาจมีคู่ครองอยู่ร่วมกันในครัวเรือนเดียวกันฉันท์สามีภรรยา

5.3 ครอบครัวหนึ่งชายหลายหญิง (Polygyny) สามีมีภรรยาได้หลายคน ชายเป็นใหญ่ในครอบครัว บุตรที่เกิดขึ้นจากภรรยาทั้งหลายในครัวเรือนนั้นใช้นามสกุลบิดา และภรรยาอาจเป็นพี่น้อง เป็นญาติ หรือมาจากต่างครอบครัวกันก็ได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

5.4 ครอบครัวหนึ่งหญิงหลายชาย (Polyandry) ภรรยามีสามีได้หลายคน สามีของหญิงอาจเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน เป็นญาติสนิทกัน หรือมาจากต่างครอบครัวกันก็ได้ เด็กที่เกิดมาใช้นามสกุลฝ่ายหญิง มักเกิดขึ้นในสังคมด้อยพัฒนา

5.5 ครอบครัวหลายหญิงหลายชาย (Promiscuity) คือ การที่ชายหญิง สามารถมีเพศสัมพันธ์กับใครก็ได้ โดยไม่มีแบบแผน ซึ่งพบเฉพาะสังคมบางแห่งเท่านั้น เช่น พวกฮิปปี้บางกลุ่ม

นอกจากนี้ ศิราพร ณ ถลาง ได้กล่าวถึงลักษณะของครอบครัวอีก 1 ประเภทใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 22 (2540: 193) คือ stem family หมายถึงการที่ตายายและพ่อแม่อยู่เป็นหลักและลูกผลัดกันอาศัยอยู่กับพ่อแม่ และย้ายออกไปในลักษณะที่กล่าวมาแล้วว่า เมื่อลูกคนรองแต่งงานพาสามีเข้ามา ลูกคนโตและสามีก็แยกครอบครัวออกไปตั้งบ้านเรือนใหม่ ซึ่งแตกต่างจากครอบครัวจีนซึ่งเป็นครอบครัวขยายในลักษณะที่ไม่ว่าลูกชายคนใดจะแต่งงานจะพาสะใภ้เข้ามาอยู่ในบ้าน ในบ้านจึงมีทั้งครอบครัวของพี่ชายคนโต คนรอง และน้องคนเล็ก แต่ถ้าเป็นครอบครัวไทยลูกที่แต่งงานแล้วจะอยู่กับพ่อแม่ชั่วคราว จนกระทั่งมีลูกของตัวเอง หรือเมื่อน้องคนต่อไปแต่งงานหรือเมื่อพร้อมก็จะย้ายออกไปตั้งครอบครัวใหม่

ลักษณะโครงสร้างโดยทั่วไปของครอบครัวชาวจีน

ลักษณะโครงสร้างโดยทั่วไปของครอบครัวชาวจีนในวรรณกรรมไทยอาจวิเคราะห์ได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Broom และ Selznick (1970: 99-102) ที่อธิบายว่า ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ตาม ปกติครอบครัวแบบนี้ประกอบด้วยพ่อแม่และลูกเท่านั้น แต่ในบางครั้งอาจมีญาติอาศัยอยู่ด้วย การที่มีญาติอาศัยอยู่มิได้ทำให้ครอบครัวเดี่ยวกลายเป็นครอบครัวแบบอื่นไป เพราะว่าอำนาจของหัวหน้าครอบครัวยังมีอยู่อย่างสมบูรณ์ ครอบครัวแบบนี้เป็นแบบของครอบครัวที่มีสมาชิกเพียงสองชั่วอายุคน ครอบครัวเดี่ยวเกิดขึ้นได้ง่ายและสลายตัวได้ง่าย ส่วนครอบครัวขยาย (Extended Family) หมายถึง ครอบครัวที่ประกอบไปด้วยครอบครัวเดี่ยวอย่างน้อยที่สุดสองครอบครัวขึ้นไป ครอบครัวขยายมักจะมีอยู่ในสังคมที่มีการจัดระบบญาติสายเดียว เช่น ระบบครอบครัวจีน ครอบครัวขยายจะมีการสืบทอดต่อกันยาวนานมากเพราะจะประกอบด้วยสมาชิกตั้งแต่ 3 รุ่นขึ้นไป และบางครั้งขยายต่อเนื่องกันจนถึง 5 รุ่น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 1

"อาแป๊ะมีลูกเมียอยู่ทางโผวเล้ง ต้องส่งเงินไปให้ มาอยู่สยามหลายปีแล้ว พอมีเงินส่งให้เขาซื้อนาทำกินได้แล้ว ที่นี่ถึงอย่างไรก็พอมีทางทำกิน แต่เหนื่อยเหลือเกิน"

"ไม่มีลูกมาอยู่ด้วยหรือครับ"

"ไม่มีหรอก ให้เขาอยู่บ้านเกิดดีกว่ามีที่ทางทำมาหากินก็ดีแล้ว แป๊ะเองถ้ามีหนทางก็อยากกลับไปตายที่บ้าน นี่เก็บเงินไว้ทุกวันวันละน้อย เผื่อค่าเดินทาง"

(โบตั๋น, ไผ่ต้องลม, 2523: 58-59)

จากตัวอย่างที่ 1 แสดงให้เห็นว่าชาวจีนรุ่นแรกที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยมักจะเดินทางเข้ามาเพียงคนเดียว ไม่นำภรรยาและลูกติดตามมาด้วยนี้เนื่องมาจากความไม่แน่ใจในดินแดนที่จะมาอยู่ใหม่ ตั้งใจเพียงเดินทางมาทำมาหากินและเก็บเงินส่งกลับไปให้ครอบครัวที่อยู่ที่เมืองจีน ไม่คิดที่จะอยู่ถาวรในเมืองไทย ซึ่งตรงกับที่ Gutzlaff (1840: 72) กล่าวไว้ว่า "ทุกๆ ปี เงินส่วนหนึ่ง ...ที่หามาได้อย่างยากลำบาก ได้ส่งไปให้แก่ญาติพี่น้องซึ่งยังคงอาศัยอยู่ที่บ้านเกิด...ถ้าผู้อพยพออกจากประเทศสามารถส่งเงินได้เพียงหนึ่งเหรียญดอลลาร์ก็จะส่งเงินจำนวนนี้ไป...เขาจะไม่ส่งจดหมายไปบ้านเลยถ้าไม่มีการส่งเงินส่งของขวัญไปด้วย เขาไม่เขียนจดหมายส่งไปเลยหากว่าไม่สามารถส่งอะไรที่มีความสำคัญยิ่งไปกว่ากระดาษได้" จึงแสดงให้เห็นว่าแรงกระตุ้นที่ทำให้ชาวจีนละทิ้งบ้าน ครอบครัว และถิ่นที่อยู่ในแผ่นดินเกิดก็เนื่องจากปัญหาด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ และเป็นไปตามแนวคิดของ Cohen (1997: 143) ที่กล่าวถึงอัตลักษณ์ร่วมหรือลักษณะร่วมของคนพลัดถิ่นว่า มีการกระจายอยู่นอกมาตุภูมิ มีความทรงจำร่วมเกี่ยวกับถิ่นกำเนิด มีสำนึกร่วมและขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อกลับมาตุภูมิ และเป็นชุมชนพลัดถิ่นด้านแรงงาน (labor disaporic community) เพราะกลุ่มคนเหล่านี้มิได้ออกจากมาตุภูมิด้วยการถูกบังคับขับไล่ แต่เป็นด้วยเหตุผลของการหางานทำ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 2

เป็นเรื่องปกติที่คนจีนอพยพมาอยู่สยามแล้วได้ภรรยาเป็นลูกจีนเกิดในสยามหรือภรรยาชาวสยามแท้ๆ สักคนหนึ่ง แม้จะมีภรรยากับลูกรออยู่ในบ้านเกิดไกลโพ้น มีชายบางคนเลยลืมลูกเมียดั้งเดิมไปเลย ไม่ส่งเสียหรือติดต่อด้วยอีกจนตายจาก ตอนอพยพพวกชายหนุ่มส่วนใหญ่จะไม่นำภรรยาและลูกไปด้วยเพราะยังไม่แน่ใจว่าจะเอาตัวรอดได้หรือไม่ เดินทางไปเสี่ยงโชคเพียงลำพัง ทิ้งลูกเมียไว้เบื้องหลัง

(โบตั๋น, ก่อนสายหมอกเลือน, 2530: 3-11)

จากตัวอย่างที่ 2 แสดงให้เห็นว่า เมื่อชายจีนเหล่านี้อาศัยอยู่ในเมืองไทยเป็นระยะเวลาพอสมควร ชายจีนเหล่านั้นก็อาจสมรสกับหญิงไทยหรือหญิงจีนที่มีถิ่นกำเนิดอยู่เมืองไทยแต่พ่อแม่อพยพมาจากจีน รวมถึงการรับครอบครัวจากเมืองจีนมาอยู่ด้วย เมื่อตนสามารถตั้งหลักแหล่งได้ มีฐานะดีขึ้นแล้ว อันแสดงให้เห็นถึงความทรงจำเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดอันเป็นอัตลักษณ์ประการหนึ่งของคนพลัดถิ่นตามแนวคิดของ Cohen (1997: 143)

ตัวอย่างที่ 3

ปัจจุบัน “ปู่ใหญ่” มีอายุ 88 ปี แต่ “ปู่น้อย” บุญน้อย ถึงแก่กรรมไปก่อนเมื่อ 10 ปีที่แล้วมานี้ ทิ้งบุตรชายกับบุตรหญิงไว้อย่างละคน บุตรชาย ซึ่งทักษิณเรียก “คุณอาหยุน” กับคุณอาพราว ภรรยาของท่านยังอยู่ในตึก “ทองเรือง” แต่บุตรหญิงแต่งงานแล้วแยกไปอยู่กับสามีซึ่งเป็นเจ้าของสวนยางอยู่เมืองตรัง**ตามธรรมเนียมจีนเก่า** คุณอาหยุนมีบุตรกับคุณพราวภรรยาไทย 3 คน หญิง 2 คนสุดท้องเป็นชาย ชื่อมังกร อายุอ่อนกว่าทักษิณราว 3 ปีเท่านั้น มังกรมีภรรยาแล้ว พาภรรยามาอยู่รวมอาณาจักร “ทองเรือง” **ตามประเพณีดั้งเดิม**

(รพีพร, ตึกฝรั่ง, 2522: 10)

จากตัวอย่างที่ 3 คำว่า “ตามธรรมเนียมจีนเก่า” และ “ตามประเพณีดั้งเดิม” แสดงให้เห็นว่าลักษณะโครงสร้างโดยทั่วไปของครอบครัวจีนในเมืองจีนมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย เพราะทุกคนไม่ว่าจะเป็นทั้งลูกชาย ลูกสาว ลูกสะใภ้ และหลาน ต่างก็อาศัยอยู่ในอาณาเขตเดียวกัน ส่วนลูกสาวเมื่อแต่งงานแล้วจะแยกไปอยู่กับครอบครัวของสามี กลายเป็นสมาชิกใหม่ของครอบครัวของสามี จึงเห็นได้ว่าส่วนมากชาวจีนในรุ่นแรกจะเป็นผู้ชายแบบตัวคนเดียว ไม่มีครอบครัวติดตามมา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ด้วย แต่เมื่ออยู่นานไปก็เกิดการสร้างครอบครัวใหม่ แต่ยังคงลักษณะโครงสร้างของครอบครัวแบบจีนในประเทศจีน

ผลการวิเคราะห์จากตัวอย่างทั้ง 3 ตัวอย่างข้างต้นเป็นไปดังที่ Skinner (1957: 126) กล่าวว่า “พวกนี้มีความจงรักภักดีต่อเผ่าพันธุ์ของตน และมีความรู้สึกว่าพวกตนนั้นเหนือกว่าชนชาติอื่น พวกเขาจึงเป็นคนจีนตลอดไป พวกเขาถือว่าการพำนักอยู่ในประเทศสยามนั้นเป็นเพียงการอยู่ชั่วคราว จุดประสงค์ของพวกเขาที่มาที่นี่ก็เพื่อหาเงินให้ได้มากที่สุด เมื่อพวกเขาสมรสกับหญิงไทย เขาก็บังคับให้พวกนั้นกลายเป็นคนจีน และเลี้ยงดูลูกอย่างคนจีนทุกประการ” ซึ่งสอดคล้องกับที่ Cohen (1997: 143) กล่าวถึงอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่น ซึ่งสรุปได้ว่าคนพลัดถิ่นหมายถึงกลุ่มคนหรือชุมชนที่อพยพออกนอกมาตุภูมิและยังคงมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิไม่ว่าจะโดยวิธีการติดต่อสื่อสาร การหวนรำลึกอดีต การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับมาตุภูมิจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และที่สำคัญก็คือลักษณะของครอบครัวจีนในสังคมไทยมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายซึ่งเป็นไปตามแนวคิดทฤษฎีของ Broom และ Selznick (1970: 99-102) ที่กล่าวไว้ว่า “ครอบครัวเดี่ยวเกิดขึ้นได้ง่ายและสลายตัวได้ง่าย ส่วนครอบครัวขยาย (Extended Family) หมายถึง ครอบครัวที่ประกอบไปด้วยครอบครัวเดี่ยวอย่างน้อยที่สุดสองครอบครัวขึ้นไป ครอบครัวขยายมักจะมีอยู่ในสังคมที่มีการจัดระบบญาติสายเดียว เช่น ระบบครอบครัวจีน” นอกจากนี้ ตัวอย่างทั้ง 3 ตัวอย่างข้างต้นยังแสดงให้เห็นว่า การมีครอบครัวของคนจีนในรุ่นแรกนั้นเป็นไปได้ 3 ประการ คือ ประการที่ 1 ครอบครัวที่อยู่เมืองจีน แล้วภายหลังรับมาอยู่เมืองไทยด้วย ประการที่ 2 แต่งงานเพื่อผลประโยชน์บางประการ และประการที่ 3 เป็นการแสวงหาความสุขโดยทั่วไป แต่อย่างไรก็ตามทุกคนจะมาอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวเดียวกัน ในลักษณะของครอบครัวขยาย

ลักษณะครอบครัวขยายของคนจีนดังกล่าว ก็มีปรากฏในเรื่อง ตึกฝรั่ง ของรพีพร ที่ดำเนินเรื่องให้ตัวเอกของเรื่องคือ คุณหลวงรัชตะนครา ผู้มาจากเมืองจีน มีบรรดาศักดิ์เป็นคุณหลวงทั้งๆ ที่ไม่เคยเข้ารับราชการ แต่เนื่องด้วยอุทิศเงินช่วยราชการบ้านเมืองภูเก็ต ตั้งแต่ ร.ศ.128 หรือ พ.ศ.2452 แล้วยังสละที่ดินให้ราชการตัดถนนโดยไม่จำเป็นต้องออกกฎหมายเวนคืน ออกเงินสร้างสถานีอนามัยจังหวัด ตลอดจนเข้าร่วมจัดงานรับเสด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 คราวประพาสปักษ์ใต้ จึงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงรัชตะนครา แซ่เดิม “จิน” (金 ในภาษาจีนกลาง แปลว่า ทอง – ผู้วิจัย) พลอยได้รับพระมหากรุณาพระราชทานนามสกุลว่า “ทองเรือง” การใช้แซ่เดิมแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์จีนที่ยังคงติดตัวมาแม้เมื่ออยู่ในประเทศไทย ดังที่ Hsieh (1949: 275) เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับคนจีนในประเทศไทยว่า “ในประเทศนี้ประชาชนไม่มีนามสกุล ชาวจีน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ยังคงรักษาแซ่เดิมของตนไว้ในชั้นแรก แต่ทว่ายกเลิกไปในอนุชนสองสามรุ่นต่อมา” และดังที่ Skinner (1957: 248-249) กล่าวว่า

> คนจีนที่เกิดในประเทศไทยทุกระดับทางสังคมได้ผสมกลมกลืนกลายเป็นคนไทยอย่างง่ายดายในสมัยก่อนทศวรรษ 1920 ตอนต้น และในการที่รัฐบาลให้ยศถาบรรดาศักดิ์ไทยแก่คนจีนชั้นนำช่วยให้คนจีนได้กลายเป็นชนชั้นสูงในสังคมไทยได้ง่ายขึ้น ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของพวกนี้แต่ดั้งเดิมก็อยู่ในประเทศสยาม มีพวกนี้จำนวนไม่น้อยที่ตระหนักว่าหนทางไปสู่ความมีหน้ามีตายิ่งๆ ขึ้น พร้อมกับฐานะทางสังคม และอำนาจขึ้นอยู่กับการแสดงตนเป็นพวกเดียวกับคนไทยชั้นนำ”

นอกจากนี้ สำหรับพวกชาวจีน ไม่มีอะไรที่น่ายินดีเท่ากับการได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์กิตติมศักดิ์จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว กลุ่มคนเหล่านี้จะได้รับพระราชทานก็เมื่อเขาได้บริจาคทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก และเมื่อได้รับบรรดาศักดิ์แล้ว พวกนี้ก็จะกลายเป็นข้ารองพระบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และถ้ายิ่งทรงโปรดให้เขาเป็นข้าราชบริพาร เขาก็จะยิ่งถวายความจงรักภักดียิ่งขึ้น ไม่มีงานใดที่จะหนักหนาหรือเกินกำลังทรัพย์หรือยากเย็นเกินไปสำหรับพวกเขาถ้าจะปฏิบัติเพื่อพระองค์ท่าน (Gützlaff, 1840:72)

ตัวอย่างที่ 4

‘ตึกฝรั่ง’ ของคุณหลวงรัชตะนครา เป็นตึกคอนกรีตส่วนใหญ่ ประกอบหินอ่อนส่วนน้อย 2 ชั้น สูงสง่า ทรงอังกฤษ ตั้งอยู่ชิดถนนใหญ่ ล้อมด้วยกำแพงอิฐฉาบปูนหนาเหมือนกำแพงเมืองสมัยกรุงศรีอยุธยา ประตูซี่กรงเหล็กใหญ่ด้านหน้า ห่างจากตัวตึกราว 10 เมตรเท่านั้น ชั้นบนมีระเบียงหน้ายื่นออกมาหน่อยหนึ่ง ตรงกับประตูเข้าตัวตึกด้านหน้าชั้นล่างพอดี นอกนั้นทึบด้วยรูปทรงสี่เหลี่ยมเหมือนตึกแถวทั่วไป หน้าต่างชั้นบนด้านหน้าปิดตายอยู่เสมอ วันไหนเปิดบานกระจกออกก็ต้องมีมู่ลี่โรยลงมาบังไว้ พ้นบันไดหินอ่อน 5 ขั้นด้านหน้าเข้าไป ก็พบห้องโถงกว้าง แลเห็นบันไดใหญ่ตรงกลาง ซึ่งแยกขึ้นข้างบน 2 ทาง ขวากับซ้าย ลักษณะเดียวกับบันไดกระทรวงมหาดไทย ซึ่งแยกขึ้นตึกข้างบนเป็น 2 ซีก คุณหลวงฯ หรือ ‘ปู่ใหญ่’ อยู่ซีกขวา ลูกหลานท่านขุนฯ หรือ ‘ปู่ใหญ่’ อยู่ซีกซ้าย ปฏิบัติติดต่อกันมาจนทุกวันนี้

(รพีพร, ตึกฝรั่ง, 2522: 11-12)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เนื่องจากเป็นครอบครัวใหญ่ (ครอบครัวขยาย) สมาชิกในครอบครัวมีจำนวนมากจึงต้องแบ่งอาณาเขตที่อยู่ให้แก่สมาชิกอย่างเป็นสัดส่วน นอกจากนี้ รพีพร ยังได้ขยายรายละเอียดให้แก่ตัวละครในเรื่องอีกว่าทุกคนในครอบครัวต่างมีหน้าที่ของตนเอง และได้รับเงินเดือนจาก “กงสี” ตามสัดส่วนหน้าที่เช่นเดียวกัน

ตัวอย่างที่ 5

มังกรมีตำแหน่งงานเป็นผู้จัดการบริษัท ‘ทองเรืองมอเตอร์ฯ’ ในเมืองภูเก็ต เขาจึงมีเงินเดือนมากกว่าเงินเดือนหัวหน้ากองพี่ชายเกือบ 3 เท่า

เนื่องด้วยตระกูล ‘ทองเรือง’ เป็นเจ้าของอุตสาหกิจหลายอย่าง สมาชิกที่อาศัยใน ‘ตึกฝรั่ง’ ทุกคนจึงมีเงินเดือน ยกเว้น ‘คุณปู่หลวงรัชตะฯ’ คนเดียวซึ่งก็ไม่จำเป็นต้องมีเงินเดือนกับใครเพราะกิจการทุกอย่างเป็นของท่านทั้งหมด นอกจากกิจการบางอย่างที่ท่านเข้าหุ้นร่วมกับ ‘ปู่น้อยขุนภักดีฯ’ ผลประโยชน์จำต้องปันมาตกทอดให้ ‘คุณอาหยุน’ ตามระเบียบ

อรสุรางค์ เมื่อตกมาอยู่ในฐานะของ ‘สะใภ้’ หล่อนได้รับเงินเดือน เดือนละ 3,000 บาท ซึ่งเป็นเงินสำหรับจับจ่ายส่วนตัวของหล่อนคนเดียว เพราะทุกคนในตระกูลนี้ซึ่งอยู่รวมกันในอาณาจักรของ ‘ตึกฝรั่ง’ กิน ‘กงสี’ ทั้ง 3 มื้อ

(รพีพร, ตึกฝรั่ง, 2522: 17-18)

การที่ อรสุรางค์ ซึ่งเป็นนางเอกของเรื่องได้กล่าวว่า “เพราะทุกคนในตระกูลนี้ซึ่งอยู่รวมกันในอาณาจักรของ ‘ตึกฝรั่ง’ กิน ‘กงสี’ ทั้ง 3 มื้อ” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546: 3) ให้ความหมายของคำว่า “กงสี” ไว้ว่า กงสี น. ของกองกลางที่ใช้รวมกันสำหรับคนหมู่หนึ่งๆ, หุ้นส่วน, บริษัท แสดงให้เห็นว่าสมาชิกทุกคนในครอบครัวขยายจะมีหน้าที่ภายในครอบครัวแตกต่างกันออกไป เงินเดือนที่ได้จะขึ้นอยู่กับหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย โดยผู้ที่จัดสรรเงินเดือนก็คือผู้เป็นใหญ่ในครอบครัวขยาย ซึ่งในที่นี้ก็คือคุณปู่หลวงรัชตะฯ’ และใช้ชื่อบริษัท ‘ทองเรืองมอเตอร์ฯ’ ตามนามสกุลพระราชทานที่ยังคงเค้าความหมายของแซ่เดิมคือ จิน ที่แปลว่าทอง เป็นการบ่งบอกถึงว่าเป็นสมบัติของตระกูล ทุกคนเป็นสมาชิกของตระกูลหรือสมาชิกของกงสี ซึ่ง Skinner (1957: 248-249) แสดงความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คนจีนที่เกิดในประเทศไทยทุกระดับทางสังคมได้ผสมกลมกลืนกลายเป็นคนไทยอย่างง่ายดายในสมัยก่อนทศวรรษ 1920 ตอนต้น และในการที่รัฐบาลให้ยศถาบรรดาศักดิ์ไทยแก่คนจีนชั้นนำช่วยให้คนจีนได้กลายเป็นชนชั้นสูงในสังคมไทยได้ง่ายขึ้น ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของพวกนี้แต่ดั้งเดิมก็อยู่ในประเทศสยาม มีพวกนี้จำนวนไม่น้อยที่ตระหนักว่าหนทางไปสู่ความมีหน้ามีตายิ่งๆ ขึ้น พร้อมกับฐานะทางสังคม และอำนาจขึ้นอยู่กับการแสดงตนเป็นพวกเดียวกับคนไทยชั้นนำ

ลักษณะของครอบครัวจีนที่เป็นลักษณะของครอบครัวขยายยังปรากฏในเรื่อง เขยใหม่ ของลักษณ์ โรจนา (2519: 45-47) ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 6

นายกิมซัว แซ่เบ๊ เขาไม่ยอมเปลี่ยนทั้งชื่อและแซ่ตามลูกๆ ที่เกิดในแผ่นดินไทย เขาถือว่าแซ่เป็นของสูง จะเปลี่ยนได้ก็ต้องเปลี่ยนตามบรรพบุรุษ มิใช่เปลี่ยนตามความพอใจของตนเอง แต่เขาก็มิได้คัดค้านเมื่อลูกชายหญิงเปลี่ยนชื่อเป็นไทยทั้งที่ภายในใจของเขาไม่เคยเห็นชอบด้วยเลยสักนิด ดังนั้นเขาจะเป็นคนเดียวในบ้านที่เรียกชื่อจีนของลูกๆ ทุกคน คล้ายจะเป็นการเตือนสติให้ลูกได้รู้ถึงเชื้อชาติเดิมของตนไว้บ้าง

ภรรยาของนายกิมซัว ชื่อซุ่ยเง็ก แต่อุตส่าห์ไปเปลี่ยนชื่อเป็นไทยว่าสมทรง หล่อนให้เหตุผลแก่เขาว่า ที่เปลี่ยนเป็นชื่อไทยนั้นมิใช่จะลืมเชื้อชาติ แต่เพื่อสมัยนิยมมากกว่า นายกิมซัว และนางสมทรง มีบุตรชายหญิงทั้งหมดรวมหกคน เป็นหญิงสามชายสาม คนโตเป็นหญิงชื่อกิมหง หล่อนมีอายุเกือบสี่สิบปี ชาตินิยมจัดเหมือนบิดา ดังนั้นกิมหงจึงเป็นลูกคนเดียวที่ไม่ยอมเปลี่ยนชื่อ หล่อนยังเป็นโสด รองจากกิมหงคือ กิมกี กิมกีมีชื่อไทยว่านงพงา กิมกีดีกว่ากิมหงตรงที่ได้เรียนหนังสือไทย ถึงแม้จะไม่มาก แต่หล่อนก็พอจะอ่านและเขียนได้ ปัจจุบันกิมกีหรือนงพะงาย้ายไปอยู่กับสามีซึ่งเป็นคนจีนที่เตี่ยแม่เลือกให้

ต่อจากกิมกี เป็นกิมไซ และกิมฮง ชายทั้งคู่ กิมไซดำเนินการค้าต่อจากบิดาของเขา โดยที่เขาเป็นบุตรชายคนใหญ่ นับเป็นผู้สืบสกุลที่สำคัญ เขามีบริษัทการค้าหลายแห่ง มีหุ้นในโรงสีและโรงเลื่อยอีกมากมาย กิมไซเป็นคนกว้างขวางในวงสังคมพ่อค้าและนักธุรกิจ เขามีชื่อไทยว่าราเมศ ปัจจุบันแต่งงานกับสุดาวรรณ ลูกสาวเสี่ยใหญ่ชื่อเดิมว่าหั่งคิ้ม ราเมศและสุดาวรรณอยู่รวมกับบิดามารดาของฝ่ายชาย มีบุตรชายหญิงคู่หนึ่ง สำหรับกิมฮงหรือเวชพงศ์นั้นเป็นผู้ช่วยพี่ชายในกิจการค้า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ส่วนกิมธง หรือ ธง เป็นบุตรชายคนเล็กของนายกิมซัว เขาเป็นคนที่เรียนสูงที่สุดในบรรดาพี่น้องทั้งหมด ธงเรียนจบวิศวกรรมศาสตร์ สาขาวิศวกรรมไฟฟ้าจากมหาวิทยาลัย และได้ทุนไปศึกษาวิชานี้ที่ประเทศเยอรมัน เขานับเป็นลูกคนเดียวของพ่อแม่ที่ไม่คิดจะเอาดีทางการค้า เนื่องด้วยเป็นลูกชายคนเล็ก พ่อแม่จึงมิได้ขัดใจ

คนสุดท้องรองจากธง เป็นหญิง หล่อนชื่อส่งศิริ ส่งศิริเป็นเด็กยุคใหม่ จึงไม่มีชื่อจีน ส่งศิริจะรู้สึกขัดใจที่บิดาชอบเรียกหล่อนว่า “อาซ้ง” เพราะความพูดไม่ชัด และเพราความไม่เคยปาก

ดังนั้นครอบครัวของนายกิมซัวจึงเป็นครอบครัวใหญ่พอดู เพราะนอกจากนงพงาซึ่งแยกไปอยู่กับสามีแล้ว ทุกคนอยู่ร่วมกันในอาคารทรงเก๋งจีนนี้ทั้งหมด

(ลักษณ์ โรจนา, เขยใหม่, 2519: 45-47)

จากตัวอย่างที่ 6 เห็นได้ว่า ภาพของครอบครัวชาวจีนที่ปรากฏจากวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยนั้น แสดงให้เห็นถึงการที่ชาวจีนที่เดินทางมาสู่ประเทศไทยในรุ่นแรกซึ่งส่วนมากเป็นผู้ชายแบบตัวคนเดียว ไม่มีครอบครัวติดตามมาด้วย มีผลต่อโครงสร้างของครอบครัวจีน คือชายจีนยังคงยึดวัฒนธรรมการจัดระบบครอบครัวและเครือญาติแบบคนจีนในประเทศจีน ยังคงไว้ซึ่งแซ่แบบจีน มีลักษณะที่ให้ความสำคัญกับญาติทางฝ่ายบิดามากกว่าญาติทางฝ่ายมารดา เพราะเมื่อหนุ่มสาวแต่งงานกันแล้ว จะมาอาศัยในบ้านของบิดา เป็นการแต่งสะใภ้เข้าบ้าน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของคนพลัดถิ่นดังที่ Cohen (1997: 143) เสนอความคิดเห็นไว้ ซึ่งสรุปได้ว่าคนพลัดถิ่นจะมีความทรงจำร่วมเกี่ยวกับถิ่นกำเนิด มีสำนึกความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้มข้น และสำนึกดังกล่าวได้รับการธำรงไว้ข้ามกาลเวลา คนพลัดถิ่นยังคงมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิไม่ว่าจะโดยวิธีการติดต่อสื่อสาร การหวนรำลึกอดีต การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับมาตุภูมิจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และสาเหตุของการอพยพออกนอกมาตุภูมิและการกลายเป็นคนพลัดถิ่นหรือชาติพันธุ์นั้นอาจจะมาจากสาเหตุที่หลากหลาย ความสัมพันธ์กับมาตุภูมิดังกล่าวจะส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ

จากตัวอย่างทั้ง 6 ตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นถึงครอบครัวจีนที่มีลักษณะเป็นทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย โดยที่ในชั้นต้น ครอบครัวจีนจะเป็นครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก ต่อมาการแต่งงานของลูกชายทำให้เกิดวัฏจักรของการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวเดี่ยวเป็นครอบครัวขยาย สมาชิกของครอบครัวประกอบไปด้วย ปู่ ย่า พ่อ แม่ ลูก และหลาน ทั้งหมดอาศัยอยู่ในอาคาร ตึก หรือบริเวณเดียวกัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การแต่งงานระหว่างชายจีนกับหญิงไทยทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ดังที่ Skinner (1957: 126-128) เสนอความเห็นโดยสรุปได้ว่า มีเหตุผลหลายประการที่ชักจูงให้คนจีนและคนไทยสมัยก่อนกลมกลืนกันได้ง่าย ประการสำคัญที่สุดได้แก่การขาดแคลนหญิงจีน ก่อนปี 2436 เกือบจะไม่มีหญิงจีนเดินทางออกนอกประเทศจีนเลย ระหว่าง พ.ศ.2425-2435 มีหญิงจีนเพียง 2-3 เปอร์เซ็นต์ของผู้อพยพเท่านั้น ทั้งนี้เพราะในสมัยนั้นทางภาคใต้ของประเทศจีนยังไม่อนุญาตให้ภรรยาชาวจีนติดตามสามีไปต่างประเทศได้ เพราะเกรงว่าจะเป็นเรื่องเสียหายแก่ครอบครัวทั้งหมด ยิ่งหญิงซึ่งยังไม่สมรสด้วยแล้วการเดินทางออกนอกประเทศเป็นสิ่งเหลือคิด ทั้งนี้ยกเว้นแต่พวกโสเภณี ปรากฏความจริงว่าหญิงจีนส่วนมากที่เดินทางมาสู่ประเทศไทยก่อน ปี พ.ศ.2453 เป็นหญิงโสเภณี ช่วงปี พ.ศ.2436-2438 อัตราส่วนของหญิงจีนเพิ่มขึ้นเป็น 5 เปอร์เซ็นต์ของผู้อพยพชาวจีนทั้งหมด และปี พ.ศ. 2449-2460 เพิ่มขึ้นอีกเป็น 10 เปอร์เซ็นต์ ทั้งนี้เป็นการประมาณอย่างไม่เป็นทางการ ด้วยความขาดแคลนหญิงจีนดังกล่าวมานี้ ผู้ชายชาวจีนจึงมีทางเลือกสองทางคือ ดำรงตนเป็นโสด หรือมิฉะนั้นก็สมรสกับหญิงไทย มีคนจีนหลายคนสมรสกับหญิงไทยแม้ว่าจะมีภรรยาอยู่ในประเทศจีนแล้วก็ตาม พวกที่สมรสนี้ถ้าเป็นชั้นกรรมกรจะมีอัตราต่ำกว่าพวกที่ตั้งหลักฐานมั่นคงแล้ว และชาวจีนมากกว่าครึ่งหนึ่งซึ่งอยู่เมืองไทยนานถึง 5 ปีมักสมรสกับหญิงไทย

ชั้นแรก ชาวจีนที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยยังคงใช้แซ่ตามระบบโครงสร้างแสดงถึงสัมพันธภาพทางครอบครัวและระบบเครือญาติของชาวจีนในประเทศจีน ต่อมารัฐบาลได้วางนโยบายการกลมกลืนโดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขนานนามสกุลขึ้นเมื่อวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2455 (ราชกิจจานุเบกษา, 2455: 283) ให้มีผลใช้บังคับในวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2456 อย่างไรก็ตาม มีการเลื่อนเวลาการบังคับใช้กฎหมาย 2 ครั้ง เพื่ออำนวยความการสะดวกแก่เจ้าพนักงานซึ่งจะทำทะเบียนและสะดวกแก่ผู้ที่จะเลือดตั้งนามสกุล โดยพระราชบัญญัติได้บังคับใช้เป็นกฎหมายโดยสมบูรณ์เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2458 (ราชกิจจานุเบกษา, 2456: 58, 493) ส่งผลให้ชาวจีนในสังคมไทยเปลี่ยนจากการใช้แซ่มาเป็นนามสกุล และเกิดการผสมกลมกลืนระหว่างชาวไทยและชาวจีนในสังคมไทย ดังที่ Hsieh (1949: 275) เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับคนจีนในประเทศไทยว่า “ในประเทศนี้ประชาชนไม่มีนามสกุล ชาวจีนยังคงรักษาแซ่เดิมของตนไว้ในชั้นแรก แต่ทว่ายกเลิกไปในอนุชนสองสามรุ่นต่อมา” นอก จากนั้นความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ และนับเป็นเกียรติยศอย่างสูงจากที่ได้รับพระราชทานนามสกุล ชาวจีนเหล่านี้จึงนำเอาชื่อ หรือนามสกุลพระราชทานมาตั้งเป็นชื่อของห้างร้าน หรือบริษัท เพื่อความเป็นสิริมงคลด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนั้น Purcell (1951: 149) ก็ได้กล่าวว่า “ลูกจีนไม่ใช่ชนชั้นต่างหาก พวกนี้สามารถเข้ากันได้กับคนจีนหรือคนไทยโดยสมบูรณ์ ไม่มีลักษณะครึ่งๆ กลางๆ ไม่มีวัฒนธรรมแบบครึ่งจีนครึ่งไทย นโยบายรัฐบาลทำให้ลูกหลานผู้ชายของชาวจีนอพยพมีความจำเป็นที่จะต้องแสดงตนเป็นจีนหรือเป็นไทยอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างเด่นชัด”

จากการที่วัฏจักรของครอบครัวเกิดการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวเดี่ยวเป็นครอบครัวขยาย สมาชิกของครอบครัวประกอบไปด้วย ปู่ ย่า พ่อ แม่ ลูก และหลาน ทั้งหมดอาศัยอยู่ในอาคาร ตึก หรือบริเวณเดียวกัน จึงต้องมีการกำหนดสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของบุคคลในครอบครัว วรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะดังกล่าว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

สถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของบุคคลในครอบครัวจีน

สถานภาพ (Status) คือตำแหน่งหรือหน้าที่การงานทางสังคมของคนในกลุ่ม มีระเบียบหรือปทัสถานสำหรับเป็นแนวทางปฏิบัติของตำแหน่งหรือสถานภาพนั้นๆ สถานภาพจึงเป็นสิ่งเฉพาะบุคคล และทำให้บุคคลนั้นแตกต่างจากผู้อื่น Linton (1936: 115-131) แบ่งสถานภาพออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. สถานภาพโดยกำเนิด (Ascribed Status) เป็นสถานภาพที่ได้มาโดยเงื่อนไขทางชีวภาพและสังคม ได้แก่ สถานภาพทางวงศาคณาญาติ สถานภาพทางอายุ สถานภาพทางเพศ สถานภาพทางเชื้อชาติ สถานภาพทางถิ่นกำเนิด และสถานภาพทางชนชั้นสังคม

2. สถานภาพที่ได้มาโดยความสามารถ (Achieved Status) เป็นสถานภาพที่ได้มาภายหลังเป็นผลสืบเนื่องมาจากความสำเร็จของการกระทำของตน ได้แก่ สถานภาพทางการสมรส สถานภาพทางบิดามารดา สถานภาพทางการศึกษา สถานภาพทางอาชีพ และสถานภาพทางการเมือง

บุคคลคนเดียวมีสถานภาพมากกว่าหนึ่งเสมอไป สังคมจึงเป็นศูนย์รวมของสถานภาพต่างๆ และจากการมีสถานภาพนี้เองทำให้มนุษย์สามารถติดต่อสัมพันธ์กันโดยอาศัยสถานภาพของแต่ละบุคคลเป็นหลักในการติดต่อเกี่ยวข้องกัน สุพัตรา สุภาพ (2525: 30) กล่าวว่า “สถานภาพเป็นกุญแจที่ทำให้เราเข้าใจพฤติกรรม ต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม การที่เรามีปฏิกิริยาโต้ตอบกันนั้นเป็นเรื่องของ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สถานภาพเสียเป็นส่วนใหญ่ไม่ใช่เรื่องของบุคคล” สถานภาพบางสถานภาพ สังคมถือหรือยอมรับว่าสูง และมีความสำคัญหรือมีอำนาจมากกว่าอีกสถานภาพหนึ่ง ส่วนสถานภาพใดจะสูงกว่าระดับสถานภาพอื่นอย่างไรนั้น ในแต่ละสังคมอาจไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในสังคมนั้น เช่น ในสังคมจีนถือว่าผู้ชายเป็นใหญ่ในครอบครัว สตรีมีสถานภาพที่ต่ำมาก ผู้มีอาวุโสสูงกว่าย่อมได้รับความนับถือจากผู้มีอาวุโสน้อยกว่า ฯลฯ สิ่งสำคัญของโครงสร้างโดยทั่วไปของครอบครัวชาวจีน ชาวจีนกำหนดสถานภาพให้สตรีต้องเป็นช้างเท้าหลัง ภรรยาต้องคอยปรนนิบัติตามใจสามี สาวเอเชียตะวันออก (รวมถึงญี่ปุ่น เกาหลี) ต้องอยู่ใต้คำสั่งของเพศชาย อันเป็นไปตามหลักของขงจื๊อ (Zhang *et al*, 2004: 430-437) เพศหญิงจึงถูกจำกัดบทบาทต่างๆ มากมาย ไม่สามารถทำกิจกรรมตามที่ต้องการได้เสมอไป ต้องคอยคำนึงว่าจะถูกตำหนิหรือไม่ เพศหญิงจึงตกเป็นรองเพศชายมาโดยตลอด เพศชายกลายเป็นผู้นำของครอบครัวและสังคม ส่วนเพศหญิงจะเป็นเพียงผู้ตามเท่านั้น (บัญญัติ สุขศรีงาม, 2541: 63) ซึ่ง เตือนพิศ ชัยพรหมประสิทธิ์ (2531: 1) เสนอความคิดเห็นว่าความคิดและการประพฤติปฏิบัติในสังคมได้แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงความเหนือกว่าของบุรุษเพศ เมื่อเทียบกับสตรีเพศ การให้คุณค่าทางเพศที่แตกต่างกัน รวมทั้งหน้าที่รับผิดชอบที่สังคมกำหนดให้บุรุษและสตรี โดยเฉพาะความรู้สึกที่ว่ากิจกรรมและความรับผิดชอบของบุรุษเพศมีความสำคัญเหนือกว่าของสตรีได้หยั่งรากลึกกลายเป็นความเชื่อและค่านิยมที่สะท้อนออกมาให้เห็นในหลายรูปแบบด้วยกัน เช่น อุดมการณ์และอุดมคติของสมาชิกในสังคมที่บ่งย้ำให้เห็นว่าสตรีด้อยกว่าบุรุษในทุกด้าน โครงสร้างของครอบครัวที่กำหนดรูปแบบของกิจกรรมในครัวเรือนซึ่งแสดงให้เห็นถึงการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างบุรุษและสตรีอย่างชัดเจน เป็นต้น แม้ว่าปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้เน้นถึงหลักการไม่เลือกปฏิบัติ และประกาศว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกันในเกียรติและสิทธิ โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างใดๆ ทั้งนี้รวมถึงความแตกต่างในเรื่องเพศด้วย แต่ด้วยเหตุที่ทุกๆส่วนของสังคมต้องมีหน้าที่ เหมือนร่างกายที่ต้องประกอบ ด้วยส่วนต่างๆ ที่ต่างทำหน้าที่ของแต่ละส่วน สังคมจึงได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในสังคมไว้ (พิชัยศักดิ์ หรยางกูร, 2523: 11) ซึ่ง ภัสสร สิมานนท์ (2527: 1-16) กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่มีส่วนในการกำหนดความไม่เท่าเทียมทางเพศว่า มี 3 ประการ สรุปได้ดังนี้

ประการแรก ปัจจัยทางธรรมชาติ และชีวภาพ กล่าวคือ โครงสร้างของเพศชายโดยทั่วไปแข็งแกร่งกว่าของเพศหญิง ในขณะที่สภาพร่างกายของเพศหญิงอ่อนแอกว่า และจะต้องผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติมากกว่า เช่น การมีประจำเดือน และการตั้งครรภ์ เป็นต้น จากความแตกต่างในด้านสรีระที่ธรรมชาติกำหนดมาเป็นพื้นฐานนี้เอง ทำให้สังคมต้องจัดสรรแบ่งบทบาทความรับผิดชอบที่ยอมรับกันว่าเหมาะสมกับสรีระของแต่ละเพศ รวมทั้งสังคมเองก็คาดหวังให้แต่ละเพศ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประพฤติปฏิบัติตนตามแบบแผนที่สมาชิกในสังคมสร้างขึ้น โดยกำหนดว่ากิริยามารยาทแบบใด หรือการงาน ความรับผิดชอบประเภทใดที่สตรีควรทำหรือบุรุษควรทำ เช่น การกำหนดว่ากิจกรรมนอกบ้านเป็นหน้าที่ของบุรุษ ในขณะที่งานที่อยู่ในความรับผิดชอบของสตรีคืองานภายในบ้าน นอกจากนี้หลายๆ สังคมมีข้อห้ามมิให้สตรีมีบทบาททางสังคม หรือทางศาสนาที่สำคัญๆ เพราะการมีประจำเดือนซึ่งเป็นข้อจำกัดทางสภาพร่างกายของสตรี กิจกรรมหลายประเภทที่บุรุษเพศปฏิบัติ สร้างความเข้าใจและเป็นที่ยอมรับว่าชายเป็นตัวแทนของมนุษยชาติ เพราะบุรุษเป็นผู้สร้างสรรค์วัฒนธรรม เทคโนโลยีใหม่ให้แก่สังคม ความเชื่อเช่นนี้ทำให้ผู้ชายมีความสำคัญขึ้นอีกส่วนหนึ่งในฐานะเป็นผู้ดัดแปลงธรรมชาติให้กลายเป็นวัฒนธรรม

ประการที่สอง ปัจจัยทางโครงสร้างครอบครัว (Family Structure) เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความไม่ทัดเทียมกันในสถานภาพและบทบาทของบุรุษและสตรี กล่าวคือ ภายในครอบครัวเดี่ยวซึ่งมีขนาดเล็ก การแบ่งงานและความรับผิดชอบระหว่างเพศยังทำได้ไม่เต็มที่ เพราะหากคู่สมรสคนใดคนหนึ่งเกิดเจ็บป่วยหรือไม่อยู่ อีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องเข้าทำแทน ซึ่งต่างกับระบบครอบครัวขยายที่มีสมาชิกมากกว่า การแบ่งงานจึงย่อมทำได้สะดวกกว่า เพราะหากสมาชิกคนใดคนหนึ่งเจ็บป่วยหรือไม่อยู่ ก็มีสมาชิกอื่นที่เป็นเพศเดียว กันเข้าทำหน้าที่แทน เพศตรงข้ามจะไม่ต้องเข้ามายุ่งเกี่ยวกับงานของอีกเพศหนึ่ง ดังนั้นรูปแบบของการแบ่งงานกันทำจึงมีลักษณะที่ชัดเจนแน่นอน นอกจากนี้ในระบบครอบครัว บุรุษมักอยู่ในฐานะผู้ผลิต เลี้ยงดูครอบครัว บุรุษจึงอยู่ในฐานะที่เหนือกว่าและมีอำนาจมากกว่าสตรี ในขณะที่งานซึ่งอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของสตรีมิได้เปิดโอกาสให้สตรีได้เข้าควบคุมการผลิต สตรีจึงต้องกลายเป็นผู้ที่พึ่งพาอาศัยบุรุษทั้งทางสังคมและทางเศรษฐกิจ

ประการที่สาม ปัจจัยทางวัฒนธรรม (Culture) และบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) ในแต่ละวัฒนธรรม สมาชิกเพศชายและเพศหญิงเมื่อแรกเกิด จะถูกปลูกฝังให้มีอุปนิสัยที่แตกต่างกันออกไป โดยสมาชิกใหม่จะต้องยอมรับทัศนคติและบทบาทที่สังคมกำหนดไว้ให้ การกำหนดบทบาทบุคลิกภาพ แบบแผนภาษาพูดของแต่ละเพศ ลักษณะการแต่งกาย ผนวกกันเข้ากลายเป็นเพศที่กำหนดโดยสังคม (Social Sex) โดยอาศัยพื้นฐานสำคัญจากเพศที่กำหนดโดยธรรมชาติ (Biological Sex) หลายวัฒนธรรมเชื่อกันว่าในร่างกายบุรุษเพศ ประกอบด้วยธาตุความเป็นชายและหญิงรวมอยู่ด้วยกัน ทำให้โลกของบุรุษเปิดกว้างเสรี ขณะที่ร่างกายของสตรีมีเพียงธาตุความเป็นหญิงแต่เพียงอย่างเดียว ฉะนั้นโลกของสตรีจึงเป็นโลกปิดและมีข้อจำกัด จากความเชื่อดังกล่าวนี้ทำให้วัฒนธรรมและประเพณีที่ยึดถือกันมาในการปฏิบัติต่อมนุษย์สองเพศนี้แตกต่างกันออกไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างในหลายๆ เรื่อง เช่น การอบรมเลี้ยงดูภายในครอบครัว และการสอนให้รู้ระเบียบสังคมที่ถ่ายทอดกันมานับชั่วคน ได้เน้นถึงสถานภาพความเป็นผู้นำของบุรุษ และสถานภาพผู้ตามของสตรี หรือเพราะความเชื่อในเรื่องวามบริสุทธิ์และพรหมจรรย์ที่สตรีจะต้องรักษาไว้ก่อนแต่งงาน ทำให้เด็กหญิงถูกควบคุมให้อยู่ภายในขอบเขตที่กำหนดไว้ ในขณะที่ครอบครัวและสังคมเปิดโอกาสให้เด็กผู้ชายมีเสรีที่จะออกนอกบ้าน ในสังคมหลายๆ สังคมกำหนดบทบาทให้สตรีและบุรุษอยู่ในลักษณะที่ตรงกันข้ามเสมอ

จากที่กล่าวมา มีผลทำให้สตรีได้รับการปฏิบัติอย่างต่ำต้อยและด้อยกว่า สตรีมีโอกาสจำกัด ไม่มีการติดต่อกับสังคมภายนอกมากนัก ขาดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เมื่อเป็นเช่นนี้ สตรีจึงตกเป็นฝ่ายที่ถูกกระทำอย่างกดขี่และเอารัดเอาเปรียบ ถูกควบคุมโดยฝ่ายชาย ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ สตรีในอดีตยอมรับ และไม่ ได้ถือเอาเรื่องนี้มาเป็นเรื่องที่ต่ำต้อยหรือนำมาเพื่อต่อต้านแต่อย่างไร (Vipa Chulachart, 1980: 1)

ตัวอย่างสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของบุคคลในครอบครัวจีนที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย

ตัวอย่างที่ 1

ครอบครัวเรามีปู่เป็นหัวหน้าครอบครัว ปู่จะตื่นลงมานั่งอยู่ที่เก้าอี้หัวโต๊ะอาหารแต่เช้าตรู่ด้วยสีหน้าสดใส อ่านหนังสือพิมพ์ภาษาจีนกลาง จิบน้ำชาไปพลาง หรือไม่ก็เงี่ยฟังเพลงหรือข่าวภาษาจีนจากวิทยุเสียงตามสาย และเอ่ยทักลูกหลานที่ทยอยกันมานั่งโต๊ะรับประทานอาหารเช้าด้วยน้ำเสียงที่เปี่ยมไปด้วยความเมตตาและเอื้อเอ็นดู ป้าเป็กกี้รวบมีดกับส้อมเข้าหากัน และผุดลุกขึ้นเดินคอแข็งออกไปจากโต๊ะ ลุงแอนดี้กับพี่ชาญชัยขยับจะลุกตาม แต่เมื่อเห็นสายตาของปู่ที่จ้องมองมา ทั้งคู่ก็ได้แต่นั่งก้มหน้าฝืนใจรับประทานอาหารเช้าต่อไปเงียบๆ

ปู่กระแอมเบาๆ หันหน้ากลับมาทางลูกสาวคนโปรด และเริ่มต้นด้วยน้ำเสียงเรียบๆ

“พี่น้องในครอบครัวเดียวกันก็เหมือนกับอวัยวะส่วนต่างๆ ในร่างกาย ถึงจะกระทบกระทั่งกันบ้าง ... แต่จะโกรธเคืองกันถึงขั้นเอามีดเอาพร้ามาตัดส่วนหนึ่งส่วนใดทิ้งก็คงไม่ถูกต้อง และออกจะเป็นที่ให้คนอื่นหัวเราะในความโง่เขลาของเราเปล่าๆ เป็กกี้กับชาญชัยก็ทำไม่ถูกที่ก่อความ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รำคาญรบกวนคนอื่น แต่นุชเองก็ทำไม่ถูกที่ล่วงเกินก้าวร้าวพี่สะใภ้” ปู่ใช้ผ้าเช็ดปากเช็ดตะเกียบช้าๆ “นับแต่คืนนี้เป็นต้นไป ให้สนุกสนานกันในบ้านนี้ได้แค่สองยาม หลังจากนั้นให้นภาสั่งคนใช้ให้ตัดคัต-เอาต์ไฟห้องโถงข้างล่าง แล้วเย็นนี้ให้นุชขึ้นไปขอโทษเป๊กกี้ทันทีที่กลับมาจากที่ทำงาน” ประกาศิตของปู่ทำให้ทุกคนนั่งนิ่ง

(ประภัสสร เสวิกุล, ลอดลายมังกร, 2539: 9, 123-125)

จากที่ ประภัสสร เสวิกุล กล่าวไว้ในเรื่อง ลอดลายมังกร แสดงให้เห็นถึงสถานภาพของ “ปู่” ที่สังคมจีนถือว่าผู้ชายเป็นใหญ่ในครอบครัว สตรีมีสถานภาพที่ต่ำมาก ผู้มีอาวุโสสูงกว่าย่อมได้รับความนับถือจากผู้มีอาวุโสน้อยกว่า ดังนั้น “ปู่” จึงมีอำนาจสิทธิขาดในการออกคำสั่งให้บุคคลในครอบครัวปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นไปดังที่ Linton (1936: 115-131) กล่าวไว้สรุปได้ว่า บุคคลมีสถานภาพ 2 ประเภทคือ สถานภาพที่ 1 สถานภาพโดยกำเนิด (Ascribed Status) เป็นสถานภาพที่ได้มาโดยเงื่อนไขทางชีวภาพและสังคม ซึ่งตามเนื้อหาแล้ว “ปู่” มีอำนาจสิทธิขาดในการออกคำสั่งให้บุคคลในครอบครัวปฏิบัติตามเพราะสถานภาพทางเชื้อชาติจีนที่กำหนดให้บุคคลที่เป็นเพศชาย (สถานภาพทางเพศ) มีอาวุโสสูงสุด (สถานภาพทางอายุ) ในวงศาคณาญาติ (สถานภาพทางวงศาคณาญาติ) เป็นหัวหน้าครอบครัว (สถานภาพทางชนชั้นสังคม) และสถานภาพที่ 2 สถานภาพที่ได้มาโดยความสามารถ (Achieved Status) เป็นสถานภาพที่ได้มาภายหลังอันเป็นผลสืบเนื่องมา

จากความสำเร็จของการกระทำของตน ซึ่งตามเนื้อหาแล้ว “ปู่” มีอำนาจสิทธิขาดในการออกคำสั่งให้บุคคลในครอบครัวปฏิบัติตามเพราะสถานภาพทางเชื้อชาติจีนที่กำหนดให้ Patriarchal คือ ผู้ชายเป็นใหญ่ (Patriarchal) เป็นผู้มีอำนาจในครอบครัว (สถานภาพทางการสมรส สถานภาพทางบิดามารดา) มีอำนาจตัดสินใจทางเศรษฐกิจของครอบครัว (สถานภาพทางอาชีพ) และทุกเรื่องที่เกี่ยวกับครอบครัว และสอดคล้องสอดคล้องกับที่ Spencer (1873: 115-116) และ Malinowski) 1939: 942; 1944: 52-53) ที่เสนอความเห็นเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมว่าสังคมเหมือนองค์กรหรือสิ่งมีชีวิต ทุกๆส่วนของสังคมต้องมีหน้าที่ เหมือนร่างกายที่ต้องประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่ต่างทำหน้าที่ของแต่ละส่วน

สังคมจึงได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในสังคมไว้ ขึ้นอยู่ อุดมการณ์ อุดมคติ และปัจจัยสำคัญ 3 ประการ ตามความเห็นของ พิชัยศักดิ์ หรยางกูร (2523: 11), เตือนพิศ ชัยพรหมประสิทธิ์ (2531: 1), ภัสสร สิมานนท์ (2527: 1-16) และ Vipa Chulachart (1980: 1) เรื่องบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในสังคม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้ ครอบครัวจีนยังกำหนดสถานภาพให้สตรีต้องเป็นช้างเท้าหลัง ภรรยาต้องคอยปรนนิบัติ ตามใจสามี สาวเอเชียตะวันออก (รวมถึงญี่ปุ่น เกาหลี) ต้องอยู่ใต้คำสั่งของเพศชาย อันเป็นไปตามหลักของขงจื้อ (Zhang *et al*, 2004: 430–437) เพศหญิงจึงถูกจำกัดบทบาทต่างๆ มากมาย ไม่สามารถทำกิจกรรมตามที่ต้องการได้เสมอไป ต้องคอยคำนึงว่าจะถูกตำหนิหรือไม่ เพศหญิงจึงตกเป็นรองเพศชายมาโดยตลอด เพศชายกลายเป็นผู้นำของครอบครัวและสังคม ส่วนเพศหญิงจะเป็นเพียงผู้ตามเท่านั้น (บัญญัติ สุขศรีงาม, 2541: 63)

ตัวอย่างที่ 2

บางครั้ง อรสุรางค์หิว เมื่อนั่งลงในโต๊ะอาหารหล่อนจะลงมือกิน หลายสายตาของผู้ใหญ่จะพากันมองอย่างตำหนิติเตียนจนสามีต้องกระซิบภรรยาให้รู้ตัว เพื่อหล่อนจะลุกไปปรนนิบัติ ‘ท่านผู้ใหญ่’ ก่อน ด้วยการจัดน้ำ ตักข้าวให้ก่อนและต้องรอให้ท่านเหล่านั้นลงมือกินอาหารก่อน หล่อนจึงจะมีสิทธิกินตาม

ระหว่างที่กินอาหาร หล่อนและวารุณีต้องคอยสังเกตสังกา คอยหมุนอาหารสับเปลี่ยนไปทางผู้ใหญ่อยู่ตลอดเวลา ซึ่งวารุณีกระทำได้คล่องแคล่วกว่าหล่อน ซ้ำยังช่างพูดช่างประจบประแจงได้อย่างเปิดเผย

หลังอาหาร ต้องรอให้ผู้ใหญ่ลุกจากโต๊ะก่อน สะใภ้ทั้งหลายจึงจะมีสิทธิลุกตาม เพื่อเดินตามหลังสามีต้อยๆ สุดแต่เขาจะนำไปไหน

(รพีพร, ตึกฝรั่ง, 2522: 64-65)

เมื่ออรสุรางค์แต่งงานกับครอบครัวจีน ต้องเข้ามาอยู่กับครอบครัวฝ่ายชายตามธรรมเนียมจีน อรสุรางค์จึงต้องปฏิบัติตามสถานภาพที่ครอบครัวและสังคมจีนกำหนดไว้ให้คือการเป็นช้างเท้าหลัง ซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขของสังคมจีนที่ครอบครัวจีนกำหนดสถานภาพให้สตรีต้องเป็นช้างเท้าหลัง ภรรยาต้องคอยปรนนิบัติ ตามใจสามี สาวเอเชียตะวันออก (รวมถึงญี่ปุ่น เกาหลี) ต้องอยู่ใต้คำสั่งของเพศชาย อันเป็นไปตามหลักของขงจื้อ Zhang *et al*, 2004: 430–437) เพศหญิงจะเป็นเพียงผู้ตามเท่านั้น (บัญญัติ สุขศรีงาม, 2541: 63) และสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ ของ Mead (1934: 143-214), Hoult (1969: 102), Kelly (1986: 603), Fiske (1991: 269), Stryker (1968: 559-

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

562), Stryker and Burke (2000: 284-297) อัตลักษณ์ เป็นลักษณะเฉพาะชุดหนึ่งของแต่ละบุคคลซึ่งแสดงต่อผู้อื่น ลักษณะ เฉพาะดังกล่าวนี้จะช่วยให้ผู้อื่นสามารถบ่งชี้บุคคลนั้นๆ ได้ รวมถึงการมองตนเองและสำนึกได้ว่าตนคือใคร และแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร ขอบเขตของความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงขึ้นอยู่กับตัวแปรต่างๆ ที่สำคัญทางสังคม เช่น กลุ่มอายุ เพศ อาชีพ ชนชั้นทางสังคม กลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของอัตลักษณ์ร่วมบนพื้นฐานของลักษณะเฉพาะของบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของแต่ละบุคคล

สำหรับบทบาทในสังคม บทบาท (Role) คือ การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ ดังนั้นมนุษย์แต่ละคนจึงมีบทบาทมากมาย ยิ่งสังคมซับซ้อนเท่าใด บทบาทจะยิ่งแตกต่างไปมากขึ้นเท่านั้น บทบาทจะกำหนดความรับผิดชอบที่ตายตัวกับงานทุกชนิดว่าจะต้องทำอย่างไร เป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปในสังคมหวังจะให้ปฏิบัติ หรือเป็นสิ่งที่บุคคลในสถานภาพนั้นๆ พึงกระทำ อย่างไรก็ตามบุคคลที่มีสถานภาพเดียวกันอาจจะมีบทบาทที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติส่วนตัวของบุคคลด้วย เช่น ลักษณะอุปนิสัย ความสามารถ การอบรมสั่งสอน เป็นต้น (Bell, 1975: 2-11)

สังคมจีนกำหนดให้ผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว หากแต่งงานจะเป็นผู้นำสะใภ้มาสู่ครอบครัว เท่ากับเป็นการขยายจำนวนสมาชิกในครอบครัว ส่วนผู้หญิงเมื่อแต่งงานแล้วจะไปอยู่กับครอบครัวอื่นไม่ใช่สมาชิกของครอบครัวอีกต่อไป เท่ากับเป็นการสูญเสียสมาชิกในครอบครัวให้แก่ครอบครัวอื่น จึงเป็นผลให้ชาวจีนเกิดค่านิยมในบุตรชายมากกว่าบุตรสาวดังนั้น ในวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยก็ได้กล่าวถึงสถานภาพและบทบาทของหญิงและชายไว้

ตัวอย่างที่ 3

เรื่องความรังเกียจลูกหญิงนั้นออกจะเป็นกรณีจริงจังใหญ่โตทีเดียวในสังคมจีนโบราณ มูลเหตุของเรื่องนี้นั้นมีผู้รู้แสดงทัศนะไว้พอสรุปได้ว่า เนื่องมาแต่เมืองจีนเป็นประเทศกสิกรรม ทำไร่ทำนาเป็นหลัก แต่ละครอบครัวจำเป็นต้องใช้ “แรงงาน” อย่างมากมายในการประกอบอาชีพดังกล่าว และแรงงานที่ว่านั้นก็คือ “ลูก” นั่นเองไม่ใช่ใครที่ไหนอื่น

อันที่จริงลูกหญิงหรือลูกสาวก็เป็นเรี่ยวแรงในการทำไร่ทำนาหรือเลี้ยงสัตว์ได้ และอาจจะขยันขันแข็งดีกว่าลูกชายเสียอีก นี่เป็นข้อเท็จจริงที่แลเห็นกันได้โดยไม่ยากนัก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แต่แล้วทำไมลูกหญิงหรือลูกสาวก็ยังเป็นบุคคลที่ไม่พึงปรารถนาของผู้ให้กำเนิดอีกเล่า?

นั่นก็สืบเนื่องมาจากประเพณีเกี่ยวกับครอบครัวอีกต่อหนึ่ง กล่าวคือ ลูกหญิงหรือลูกสาวนั้นเมื่อเติบโตขึ้นจะต้องถูก “แต่งออก” ไปเป็นเมียของลูกชายของครอบครัวอื่น ต้องพลัดพรากไปจากครอบครัวเดิมของตน จึงถือเป็นความสูญเสียอย่างหนึ่งของครอบครัว จนถือกันว่า การมีลูกหญิงหรือลูกสาวนั้นเปล่าประโยชน์ เพราะเลี้ยงจนโตเป็นสาวแล้วก็ต้องตกไปเป็นสมบัติรับใช้ของคนอื่น ต่างกับลูกชายที่เป็น“กำลัง” ของครอบครัววงศ์ตระกูลแล้ว ยังเป็นเครื่องดูดดึงผู้หญิงจากครอบครัวอื่นเข้ามาเป็นบริวารได้อีกด้วย

(หยก บูรพา, เทพธิดาสำเพ็ง, 2536: 111-112)

จากข้อความในตัวอย่างที่ 3 หยก บูรพา อธิบายผ่านตัวละครคือแต้กิมเล้ง ใน เทพธิดาสำเพ็ง แสดงให้เห็นว่าสังคมจีนไม่ปรารถนาในการมีลูกสาว เพราะเมื่อโตขึ้นแล้ว จะต้องแต่งงานไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายชาย เท่ากับพลัดพรากไปจากครอบครัวเดิม ทำให้ครอบครัวสูญเสียบริวารหรือแรงงาน ต่างกับลูกชายที่เมื่อแต่งงานแล้วจะนำภรรยาเข้ามาสู่ครอบครัว ทำให้ครอบครัวได้บริวารหรือแรงงานเพิ่มขึ้น สังคมจีนจึงเห็นว่าการมีลูกชายดีกว่าการมีลูกสาว เป็นผลสังคมจีนกำหนดสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงให้เป็นรองผู้ชายไว้อย่างชัดเจน

การศึกษาเรื่องสถานภาพและบทบาทของผู้ชายและผู้หญิงในครอบครัวจีนทำให้เห็นว่า “เพศ” ซึ่งเป็นลักษณะข้อเท็จจริงทางชีววิทยา เป็นสถานภาพโดยกำเนิดของบุคคลมีความสำคัญมากและมีส่วนทำให้บุคคลมีบทบาทและหน้าที่ต่างกัน Turner (2002: 2-3) กล่าวเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ไว้ สรุปได้ว่า บทบาทและหน้าที่ที่แตกต่างกันนี้ ทำให้บุรุษมีสถานภาพสูงกว่าสตรีทั้งในด้านครอบครัว สังคม การเมือง และเศรษฐกิจ สถานภาพเช่นนี้ปรากฏอยู่ทุกยุคทุกสมัย งานต่างๆ และลักษณะชีวิตของครอบครัวถูกจัดและแบ่งเป็นกลุ่มของบทบาท โดยสมาชิกแต่ละคนของครอบครัวจะถูกจัดให้มีบทบาทเฉพาะของตนเอง และเมื่อกลุ่มของกิจกรรมได้ถูกสร้างขึ้นมาแล้วครั้งหนึ่ง สมาชิกซึ่งเป็นผู้ทำกิจกรรมนั้นจะถูกคาดหวังให้ทำกิจกรรมส่วนที่เป็นของเขาต่อไป ในสมัยที่ครอบครัวเป็นศูนย์กลางการผลิต จะมีลักษณะของการรับผิดชอบร่วมกันในการผลิตระหว่างบุรุษและสตรี ต่อมาเมื่อระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราเกิดขึ้น ทำให้บุรุษส่วนใหญ่กลายเป็นตัวแทนในการผลิตแต่ผู้เดียว ส่วนสตรีก็คงทำงานเฉพาะส่วนที่เป็นงานบ้านและลดการมีส่วนช่วยเหลือทางเศรษฐกิจในครอบครัวลง การที่เป็นเช่นนี้มีผลถึงความสัมพันธ์ในครอบครัว คือเกิดรูปแบบที่บุรุษเป็นใหญ่ในครอบครัวโดยอัตโนมัติ บุรุษมีอำนาจในการตัดสินใจในครอบครัวอย่างสมบูรณ์ ฉะนั้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อำนาจของบุรุษในครอบครัวจึงมิใช่เป็นการยึดติดอยู่กับความเชื่อโดยประเพณีว่าเพศชายต้องเป็นใหญ่ แต่ความเชื่อเช่นนี้เป็นผลมาจากการที่บุรุษมีบทบาทเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว และครอบครัวเป็นสิ่งที่อยู่ภายใต้ชีวิตทางเศรษฐกิจ ทำให้บทบาทของสตรีกลายเป็นเพียงบทบาทประกอบของบุรุษ ในสังคมจีนความเหลื่อมล้ำทางสถานภาพระหว่างบุรุษกับสตรีรุนแรงมาก ดังที่ Coughlin (1977: 67) กล่าวว่า “เหมือนว่าโลกของชุมชนชาวจีนเป็นโลกของบุรุษโดยเฉพาะ ขนบธรรมเนียมประเพณีดังกล่าว ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดความเข้มข้นในความเป็นพวกเดียวกันเท่านั้น หากยังเป็นเสมือนรั้วกั้นไม่ให้อิทธิพลอื่นซึ่งอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคนรุกล้ำเข้าไปด้วย”

จากการศึกษาบทบาทและหน้าที่ของผู้ชายและผู้หญิงในครอบครัวจีนที่ปรากฏในวรรณกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย ทำให้เห็นว่าลักษณะความสัมพันธ์ของบทบาทหน้าที่ และสถานภาพ ดังกล่าวจะสามารถดำรงอยู่ต่อไป หากบุรุษยังเป็นผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจอยู่ แต่ถ้าพื้นฐานทางเศรษฐกิจของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป บทบาท หน้าที่ และสถานภาพของผู้ชายและผู้หญิงก็จะต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย

แนวคิดดังกล่าวข้างต้นทำให้สามารถศึกษาบทบาทและหน้าที่ของผู้ชายและผู้หญิงจากวรรณกรรมไทย ที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยได้ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

บทบาทและหน้าที่ของผู้ชายในครอบครัวจีน

1. ผู้ชายในฐานะบุตร
2. ผู้ชายในฐานะพี่น้อง
3. ผู้ชายในฐานะสามี
4. ผู้ชายในฐานะบิดา

บทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงในครอบครัวจีน

1. ผู้หญิงในฐานะบุตร
2. ผู้หญิงในฐานะภรรยา และสะใภ้
3. ผู้หญิงในฐานะมารดา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทบาทและหน้าที่ของผู้ชายในครอบครัวจีน

จากการศึกษาวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย แสดงให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของลูกชายจีนในสังคมไทยที่ถูกจำแนกตามบริบททางสังคมวัฒนธรรมของแต่ละครอบครัวได้เป็น 4 ฐานะ คือ

ผู้ชายในฐานะบุตร
ผู้ชายในฐานะพี่น้อง
ผู้ชายในฐานะสามี
ผู้ชายในฐานะบิดา

ผู้ชายในฐานะบุตร

ในสังคมจีน ผู้ชายโดยเฉพาะผู้ชายที่อยู่ในฐานะบุตรชายคนโตจะได้รับการคาดหวังในบทบาทและหน้าที่จากผู้เป็นบิดาและมารดาในรูปแบบที่แตกต่างกัน โดยบิดาจะคาดหวังในเรื่องเกี่ยวกับธุรกิจของครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ส่วนมารดาจะคาดหวังในเรื่องเกี่ยวกับการเลือกคู่ครอง ซึ่งสามารถจำแนกรายละเอียดได้เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบิดา และความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับมารดา ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1

คำที่เราได้ยินกันอยู่บ่อยๆ ก็คือ “มาเฟียเศรษฐกิจ” ซึ่งในเมืองไทยมักจะพุ่งเล็งไปที่คนจีนไม่กี่ตระกูล ซึ่งมีอำนาจครอบงำธุรกิจการเงินการค้า และการอุตสาหกรรมหลักใหญ่ๆ ไว้ หากพิจารณาให้ลึกลงไปแล้วจะเห็นได้ว่า แต่ละตระกูลดำเนินงานในลักษณะเป็น “กงสี” คือให้ผู้นำของตระกูลเป็น “แกน กลาง” ทายาทหรือ สมาชิกถัดลงไปเป็นกลไกบริวาร คนจีนเราน่ะมีชีวิตครอบครัวในระบบกงสี คือพ่อเป็นใหญ่เป็นหัวหน้าในกิจการหลักของครอบครัว แล้วลูกๆ หลานๆ เป็นบริวาร ทุกคนทำมาหากินแบบช่วยคนละไม้คนละมือ รายรับทั้งหมดเข้ากองกลางหรือกงสี กินอยู่ใช้สอยด้วยเงินกองกลางนี่แหละ เงินเดือนน้อยคือเป็นเพียงค่าตอบแทนตามสมควรเท่านั้น เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว กิจการของครอบครัวหรือกงสีนั้นๆ จึงคล้ายเป็นของส่วนรวมของตระกูล ไม่มีใครได้ชื่อออกหน้าเป็นส่วนตัว จึงต้องมีสิ่งแทนกิจการเป็นเครื่องหมายให้คนทั่วไปหรือคู่ค้ารู้จัก นั่นก็

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คือยี่ห้อ เมื่อพ่อตายไป ตามธรรมเนียมเก่าแก่ของคนจีนเรา ผู้ที่รับช่วงเป็นหัวหน้าตระกูลต่อไปก็คือลูกชายคนโต หรือลูกชายคนแรก น้องๆ ก็เป็นบริวารอยู่ในกิจการของครอบครัวต่อไปอีก เว้นแต่จะแยกตัวออก ไปทำการค้าของตัวเอง

(หยก บูรพา, เทพธิดาสำเพ็ง, 2536: 61)

จากการศึกษาวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยพบสิ่งที่น่าสนใจคือ บุตรชายคนโต จะต้องเข้าดำเนินกิจการต่อจากธุรกิจหลักของครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่ธุรกิจเหล่านี้อยู่ในความดูแลและรับผิดชอบของบิดาเป็นส่วนใหญ่ (บิดาก็ได้รับการถ่ายทอดจากผู้เป็นก๋งอีกต่อหนึ่งเหมือนกัน) โดยบิดาจะเป็นทั้งแรงงาน จัดการ ติดต่อธุรกิจ การซื้อขาย รวมถึงการควบคุมการเงินในกิจการ ในขณะที่มารดาและสมาชิกคนอื่นทั้งหญิงและชายจะมีหน้าที่เป็นแรงงานในกิจการของครอบครัว ซึ่งตรงกับแนวคิดของ Durkheim (1897: 385), Rosaldo (1974: 23), Turner (2002: 2-3) และ Coughlin (1977: 67) ที่เสนอเกี่ยวกับพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคมว่าไม่ได้มีแรงกระตุ้นที่เกิดจากภายในร่างกายและจิตใจ หากแต่เกิดจากความต้องการของสังคม

นอกจากนี้ คำพูดที่ตัวละครกล่าวไว้ว่า “คนจีนเรานะมีชีวิตครอบครัวในระบบกงสี คือพ่อเป็นใหญ่เป็นหัวหน้าในกิจการหลักของครอบครัว แล้วลูกๆ หลานๆ เป็นบริวาร” ยังแสดงให้เห็นถึงครอบครัวจีนที่มีลักษณะเป็นอัตลักษณ์จีน ดังแนวคิดของ Mead (1934: 143-214), Hoult (1969: 102), Kelly (1986: 603), Fiske (1991: 269) และ Stryker (1968: 559-562), Stryker & Burke (2000: 284-297) ที่สรุปได้ว่า อัตลักษณ์คือลักษณะเฉพาะของบุคคลที่เข้าใจและรับรู้ว่าตนเป็นใคร คนอื่นเป็นใคร และคนอื่นรับรู้ว่าเราเป็นอย่างไร รวม ถึงกลุ่มของเราเป็นอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร แม้ว่าอัตลักษณ์จะเป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือกลุ่ม แต่ก็ไม่ใช่ลักษณะคงที่ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพ แวดล้อมและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โครงสร้างอัตลักษณ์จึงเกิดจากการจัดระบบของสังคม และมีกระบวน การทางสังคมเป็นส่วนสำคัญในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ แม้ว่าอัตลักษณ์จะแบ่งออกได้เป็นอัตลักษณ์ระดับปัจเจกและอัตลักษณ์ร่วม แต่ตามความเป็นจริงแล้วอัตลักษณ์ร่วมก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขของกลุ่มชน และไม่สามารถแยกออกจากการกระทำหรือละทิ้งสถานภาพของปัจเจกในกลุ่มได้ กลุ่มที่มีลักษณะร่วมกันนี้จะต้องมีประเพณีบางอย่างซึ่งเรียกได้ว่าเป็นของกลุ่มตนเอง โดยที่สมาชิกของกลุ่มไม่จำเป็นต้องรู้จักสมาชิกอื่นๆ ทั้งหมด แต่เขาจะต้องรู้ว่าประเพณีนั้นๆ เป็นประเพณีประจำกลุ่มของเขา ประเพณีเฉพาะกลุ่มทำให้กลุ่มมีอัตลักษณ์ของตัวเองแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 2

เรื่องความรังเกียจลูกหญิงนั้นออกจะเป็นกรณีจริงจังใหญ่โตทีเดียวในสังคมจีนโบราณ นั่นก็สืบเนื่องมาจากประเพณีเกี่ยวกับครอบครัวอีกต่อหนึ่ง กล่าวคือ ลูกหญิงหรือลูกสาวนั้นเมื่อเติบโตขึ้นจะต้องถูก “แต่งออก” ไปเป็นเมียของลูกชายของครอบครัวอื่น ต้องพลัดพรากไปจากครอบครัวเดิมของตน จึงถือเป็นความสูญเสียอย่างหนึ่งของครอบครัว จนถือกันว่า การมีลูกหญิงหรือลูกสาวนั้นเปล่าประโยชน์ เพราะเลี้ยงจนโตเป็นสาวแล้วก็ต้องตกไปเป็นสมบัติรับใช้ของคนอื่น ต่างกับลูกชายที่เป็น “กำลัง” ของครอบครัววงศ์ตระกูลแล้ว ยังเป็นเครื่องดูดดึงผู้หญิงจากครอบครัวอื่นเข้ามาเป็นบริวารได้อีกด้วย

(หยก บูรพา, เทพธิดาสำเพ็ง,2536: 111-112)

จากตัวอย่างที่ 2 เห็นได้ว่าลูกชายมีบทบาทและหน้าที่ที่อยู่ภายใต้การควบคุมของบิดา โดยเฉพาะในส่วนของการต้องเข้ามารับผิดชอบธุรกิจของครอบครัวต่อจากบิดา ซึ่งผู้เป็นบุตรชายจะถูกคาดหวังให้ต้องเข้ามารับผิดชอบธุรกิจเหล่านี้ตั้งแต่ยังเด็ก ในขณะที่ลูกผู้หญิงไม่ได้รับการคาดหวังให้เข้ามารับผิดชอบธุรกิจ เนื่องจากเห็นว่าเมื่อแต่งงานแล้ว ต้องย้ายออกไปอยู่บ้านของสามี การให้ลูกชายเข้ามารับผิดชอบก็คือหลักประกันว่าธุรกิจเหล่านี้จะยังคงอยู่กับครอบครัวของตนเอง (บิดา) ต่อไป แต่ถ้ามอบให้ลูกสาวดูแล ก็หมายถึงการส่งมอบธุรกิจที่บรรพบุรุษสร้างมาให้กับบุคคลอื่น เพราะเมื่อลูกสาวแต่งงานแล้วธุรกิจเหล่านั้นก็ต้องอยู่ในครอบครัวของลูกเขยแน่นอน ลักษณะดังกล่าวนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ของ Mead (1934) Hoult (1969), Kelly (1986), Fiske (1991) และ Stryker (1968), Stryker and Burke (2000) ที่กล่าวว่าอัตลักษณ์ เป็นลักษณะเฉพาะชุดหนึ่งของแต่ละบุคคลซึ่งแสดงต่อผู้อื่น ลักษณะเฉพาะดังกล่าวนี้จะช่วยให้ผู้อื่นสามารถบ่งชี้บุคคลนั้นๆ ได้ รวมถึงการมองตนเองและสำนึกได้ว่าตนคือใคร และแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร ขอบเขตของความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงขึ้นอยู่กับตัวแปรต่างๆ ที่สำคัญทางสังคม เช่น กลุ่มอายุ เพศ อาชีพ ชนชั้นทางสังคม กลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของอัตลักษณ์ร่วมบนพื้นฐานของลักษณะเฉพาะของบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบของแต่ละบุคคล โครงสร้างอัตลักษณ์จึงเกิดจากการจัดระบบของสังคม และมีกระบวน การทางสังคมเป็นส่วนสำคัญในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ และอัตลักษณ์ร่วมก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขของกลุ่มชน และไม่สามารถแยกออกจากการกระทำหรือละทิ้งสถานภาพของปัจเจกในกลุ่มได้ กลุ่มที่มีลักษณะร่วมกันนี้จะต้องมีประเพณีบางอย่างซึ่งเรียกได้ว่าเป็นของกลุ่มตนเอง โดยที่สมาชิกของกลุ่มไม่จำเป็น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ต้องรู้จักสมาชิกอื่นๆ ทั้งหมด แต่เขาจะต้องรู้ว่าประเพณีนั้นๆ เป็นประเพณีประจำกลุ่มของเขา ประเพณีเฉพาะกลุ่มทำให้กลุ่มมีอัตลักษณ์ของตัวเองแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ

ตัวอย่างที่ 3

เมื่อคุณป้าหรืออาหยี่ม้าจะหาสะใภ้ ท่านก็มาคุยกับอาผ่อและแม่ ผู้ใหญ่เห็นว่า ถ้าจะหาคนจีนคงต้องให้แม่สื่อช่วย จึงเชิญแม่สื่อที่รู้จักกันมาคนหนึ่ง หลายวันต่อมาแม่สื่อก็เอาผลงานมาเสนอเป็นลูกสาวบ้านนั้นบ้านนี้สองสามคน คราวนี้เลยเกิดการซักกันขนานใหญ่ เราก็สงสัยตามประสาเด็กว่า อ้าว...ก็ให้เขาไปจัดการ แล้วทำไมยังต้องซักไซ้มากมาย อาผ่ออธิบายว่า “แม่สื่อสิบคนโกหกเสียเก้าคน” ที่ต้องเลือกมากเพราะคนกวางตุ้งพูดเสมอว่า “เลือกสะใภ้เท่ากับเลือกหลาน เลือกเหลน” ...ส่วนลูกสาวในสมัยโบราณ เมื่อแต่งงานออกไปอยู่บ้านอื่น ไปเป็นสมาชิกครอบครัวอื่น แต่สะใภ้นั้นคือคนของครอบครัว และต่อไปจะได้เป็นใหญ่ มีสิทธิ์มีเสียงในครอบครัว ลูกหลานที่เกิดมาคือคนสืบสกุลของตัว จึงต้องเลือกให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้

(ยุวดี ต้นสกุลรุ่งเรือง, กวางตุ้งเฮฮา, 2545: 91-93)

จากตัวอย่างที่ 3 เห็นได้ว่า เนื่องจากลูกชายมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบและสืบทอดธุรกิจภายในครอบครัว การเลือกคู่ของลูกชายเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเกี่ยวพันกับสมาชิกในครอบครัว ดังนั้นครอบครัวที่ยึดถือจารีตประเพณีจีนอย่างเคร่งครัดนั้น มารดาจะเข้าไปมีบทบาทในการเลือกคู่ครองของลูกชาย ยิ่งถ้าครอบครัวใดมีบุตรชายคนโตที่เข้ารับผิดชอบธุรกิจของครอบครัวแล้ว มารดาจะเป็นธุระจัดการในการเลือกลูกสะใภ้เข้าบ้าน เพื่อลูกสะใภ้จะได้ดำเนินบทบาท หน้าที่ ตามโครงสร้างของครอบครัวจีนต่อไป โดยเฉพาะการที่สะใภ้ต้องปรนนิบัติแม่สามีด้วย อันจะทำให้แม่สามีมีสถานภาพ บทบาท และหน้าที่ที่สูงขึ้น เพราะมีผู้มารับช่วงการปฏิบัติหน้าที่ และมีผู้มารับใช้ตนเองบ้าง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ จากกระบวนการ “ตัวตนในกระจกเงา” (the looking glass self) ของ Cooley (1902: 189) ที่กล่าวว่าอัตลักษณ์เกิดขึ้นในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อันเกิดจากการผสมผสานกันของตัวตนเชิงจิต (mental selves) ของคนหลายๆ คนที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งประกอบด้วยภาพลักษณ์ของเราที่มีต่อตนเอง และจินตนาการเกี่ยวกับการตัดสินของผู้อื่นต่อภาพลักษณ์นั้น ตลอดจนปฏิกิริยาและความรู้สึกต่างๆ ของเราต่อจินตนาการดังกล่าว ซึ่งหลอมรวมกันก่อเป็นความรู้สึกบางอย่างที่เรามีต่อตนเอง เช่น ความภาคภูมิใจ หรือความรู้สึกต่ำต้อย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 4

"ลื้อเป็นคนแต่ง หรือเพ้งเป็นคนแต่ง"

"เขาชอบกันก็ให้เขาแต่งกันไปซี จะไปกีดกันตั้งแง่ตั้งงอนเขาทำไม เราน่ะอีกไม่กี่วันก็จะให้ดินกลบหน้าอยู่แล้ว แต่เขาสองคนยังหนุ่มยังสาวต้องอยู่ด้วยกันไปอีกนาน จะให้เขาตามใจเรามันจะถูกหรือ คิดดูให้ดี เขาชอบกันก็ให้เขาแต่งกันไปเถอะ แต่เขาไม่ดียังไงลื้อถึงจะไม่ยอมให้เขามาเป็นลูกสะใภ้ลื้อ" ก๋งคาดคั้น

"มันเป็นคนไทย" ขนาดลูกสะใภ้ที่เป็นชาวจีนด้วยกัน ร่วมเชื้อชาติและภาษาเดียวกัน ยังถูกแม่ผัวตั้งแง่และเกี่ยงงอนเอาปานนี้แล้ว ถ้าลูกชายไปคว้าเอาสาวไทยมาเป็นเมีย หัวอกของผู้เป็นแม่ก็แทบจะระเบิดออกมาเป็นเสี่ยงๆ เพราะว่ามีอคติอย่างฝังลึกอยู่แล้วว่าจีนกับไทยก็เหมือนน้ำกับน้ำมัน ไม่มีวันที่จะประสมประสานเป็นเนื้อเดียวกันได้ แต่ที่สำคัญก็คือเกรงไปว่าลูกสะใภ้ไทยจะไม่ยอม "ลง" ให้กับตัว"

(เฉลิมศักดิ์ รงคผลิน, อยู่กับก๋ง, 2543: 215)

ตัวอย่างที่ 4 ความเคร่งครัดต่อขนบประเพณีจีนดั้งเดิมที่สะใภ้ต้องปรนนิบัติแม่สามี บางครั้งเมื่อลูกชายจะแต่งงานกับผู้หญิงที่มีเชื้อสายอื่นที่มิใช่เชื้อสายจีนเหมือนกัน ผู้เป็นมารดาก็อาจขัดขวางตามที่ เฉลิมศักดิ์ รงคผลิน เสนอความคิดเห็นผ่านบทสนทนาระหว่างก๋งกับเง็กจูว่า "ขนาดลูกสะใภ้ที่เป็นชาวจีนด้วยกัน ร่วมเชื้อชาติและภาษาเดียวกัน ยังถูกแม่ผัวตั้งแง่และเกี่ยงงอนเอาปานนี้แล้ว ถ้าลูกชายไปคว้าเอาสาวไทยมาเป็นเมีย หัวอกของผู้เป็นแม่ก็แทบจะระเบิดออกมาเป็นเสี่ยงๆ เพราะว่า...ที่สำคัญก็คือเกรงไปว่าลูกสะใภ้ไทยจะไม่ยอม "ลง" ให้ กับตัว" ทั้งนี้เพราะตามลักษณะโครงสร้างของครอบครัวจีนผู้เข้ามาเป็นสะใภ้นอกจากต้องปรนนิบัติสามีแล้วยังต้องปรนนิบัติสมาชิกอื่นๆ ในครอบครัวของสามีด้วย การปรนนิบัติต่อครอบครัวของสามีมีผลทำให้แม่สามีมีสถานภาพ บทบาท และหน้าที่ที่สูงขึ้น เพราะมีผู้มารับช่วงการปฏิบัติหน้าที่ และมีผู้มารับใช้ตนเองบ้าง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ จากกระบวนการ "ตัวตนในกระจกเงา" (the looking glass self) ของ Cooley (1902: 189) นั่นเอง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 5

"คุณคงไม่รู้ว่าธรรมเนียมจีนของเรา หากใครมีลูกชาย เขาจะหาลูกสาวเพื่อนหรือลูกสาวญาติมาจับหมั้นกันเสียตั้งแต่เล็กๆ พอโตก็จับแต่งงาน หนอยเมื่อวันก่อน ธงจดหมายมาบอกว่าหมั้นกับลูกสาวคุณนายสุดสะอาดชื่อวรรัตน์ เตี่ยเขาล้งเล้งใหญ่" เสียงทางโน้นพูด "แต่ชั้นบอกให้เฉยไว้ก่อน จะลองมาพูดกับฝ่ายคุณ คุณบอกคุณแม่ของคุณด้วยนะว่า จัดการสั่งให้ลูกสาวถอนหมั้นลูกชายของชั้นเสียเถอะ มันผิดธรรมเนียมรู้ไหม คนจีนต้องแต่งงานกับคนจีน เราอยากได้ลูกสะใภ้คนจีนมากกว่า คุณเข้าใจแล้วใช่ไหม"

(ลักษณ์ โรจนา, เขยใหม่, 2519:20)

ตัวอย่างที่ 5 เมื่อครอบครัวชาวจีนใดมีลูกชาย ครอบครัวนั้นจะให้ลูกชายหมั้นกับลูกสาวเพื่อนหรือลูกสาวญาติตั้งแต่เล็กๆ ครั้นโตก็ให้แต่งงานกัน แม้ลูกชายซึ่งไปเรียนต่างประเทศ และได้หมั้นกับฝ่ายหญิงที่มีเชื้อสายอื่นที่ไม่ใช่เชื้อสายจีนโดยไม่ขออนุญาตพ่อแม่ก่อน ทั้งนี้อาจเนื่องจากไม่ทราบว่าตนเองมีคู่หมั้นแล้ว หรืออาจเนื่องจากไม่ประสงค์จะแต่งงานกับหญิงที่พ่อแม่หาไว้ให้เมื่อกลับมาก็อาจเกิดปัญหาการไม่ยอมรับหญิงที่ลูกชายเป็นผู้เลือกเข้ามาเป็นสะใภ้ ข้อความนี้แสดงให้เห็นถึงความยึดมั่นในในประเพณี ขนบธรรมเนียม ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมหรืออัตลักษณ์ร่วมเป็นเครื่องมือที่ทำให้ชาวจีนในสังคม ไทยในอดีตมีความเป็นจีนอย่างเข้มข้น ความเป็นจีนต่างๆ แสดงออกโดยผ่านสัญลักษณ์ที่ถูกนำมาใช้เป็นอัตลักษณ์จีน สัญลักษณ์ดังกล่าวนี้เป็นที่เข้าใจกันได้ในหมู่คนจีนด้วยกัน มีการอ้างอิงสื่อความหมายโดยนำเอาความเชื่อทางศาสนา และภาษามาใช้ในการตีความ มักตีความหมายออกมาในรูปของสามัญสำนึก สามารถตีความหมายได้ในตัวเอง แต่เป็นความหมายในระดับความเข้าใจร่วมกันของความเป็นจีน สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในพิธีกรรมหรือในวิถีชีวิตปกติของคนจีน (ศยามล เจริญรัตน์, 2544: 191) ความเป็นจีนดังกล่าวเป็นอัตลักษณ์ของสังคม (social identity) อันเกิดจากการจัดระบบของสังคมและมีกระบวนการทางสังคมเป็นส่วนสำคัญในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ เป็นอัตลักษณ์ที่ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของกลุ่มชน และไม่สามารถแยกออกจากการกระทำหรือละทิ้งสถานภาพของปัจเจกในกลุ่มได้ กลุ่มที่มีลักษณะร่วมกันนี้จะต้องมีประเพณีบางอย่างซึ่งเรียกได้ว่าเป็นของกลุ่มตนเอง โดยที่สมาชิกของกลุ่มไม่จำเป็นต้องรู้จักสมาชิกอื่นๆ ทั้งหมด แต่เขาจะต้องรู้ว่าประเพณีนั้นๆ เป็นประเพณีประจำกลุ่มของเขา ประเพณีเฉพาะกลุ่มทำให้กลุ่มมีอัตลักษณ์ของตัวเองแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ (Hoult, 1969: 102; Kelly, 1986: 603; Fiske andTaylor, 1991: 181; และ Tajfel, 1982: 1-2)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 6

"ทำไมพ่อจะต้องย้ายไปอยู่กับลูกสาวด้วย ใครๆ เขาคงนินทาว่าลูกชายของพ่อไม่ดี พ่อจึงอยู่ด้วยไม่ได้ ตามธรรมดาพ่อแม่ก็ต้องอยู่กับครอบครัวลูกชายเท่านั้น นอกจากจะแยกครอบครัวออกไปเลย แต่นี่พ่อไปอยู่กับลูกสาวก็เท่ากับทำให้ลูกชายเสียหน้า"

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย, 2513: 481)

จากตัวอย่างที่ 1-6 ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสังคมจีนคาดหวังในบุตรชายอย่างมาก ทั้งในบทบาท หน้าที่ และการถูกคาดหวังจากสังคมจีนทั้งในเรื่องการเลือกคู่ครอง ความรับผิดชอบต่อธุรกิจของบิดามารดา และการให้ที่พึ่งพิงในยามบิดามารดาแก่ชรา ทั้งนี้อธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Popenoe (1993: 126) และ Theodorson (1990: 103) ว่า "บุคคลเกิดการเรียนรู้ (Learning) ในการดำเนินวิถีชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ จากสังคมและกลุ่ม ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมและวัฒนธรรมย่อยของคนในสังคมหรือกลุ่มสังคม รวมถึงพฤติกรรมและการกระทำที่จะต้องแสดงตามสถานภาพและบทบาทที่เปลี่ยนไป" ดังนั้นในช่วงบิดามารดาชราวัย บุตรชายจึงเข้ามารับผิดชอบการเลี้ยงดู โดยจะรับมารดาและบิดาเข้ามาอยู่ในความดูแลของตนกับภรรยา มิได้เข้าไปอยู่ในการเลี้ยงดูของครอบครัวฝ่ายบุตรสาว สาเหตุเพราะไม่รู้สึกผูกพันกับครอบครัวของบุตรสาว (บุตรเขย) เนื่อง จากเห็นว่าครอบครัวของบุตรสาวเป็นครอบครัวของผู้อื่น (ผู้อื่นในที่นี้ก็คือ บุตรเขย) ในขณะที่ตนเองให้ความสำคัญกับครอบครัวของบุตรชาย ทั้งนี้เป็นเพราะครอบครัวจีนให้ความสำคัญกับระบบเครือญาติฝ่ายชายมากกว่านั่นเอง ดังนั้นความรู้สึกต่อครอบครัวฝ่ายบุตรชายจึงมีมากกว่าครอบครัวฝ่ายบุตรสาว การพึ่งพาอาศัยในยามชราจึงยึดติดอยู่กับครอบครัวบุตรชาย ซึ่งตรงกับแนวคิดและทฤษฎีของ Turner (2002: 2-3) และ Coughlin (1977: 67) ที่นำเสนอเกี่ยวกับบทบาท หน้าที่ และสถานภาพของบุคคลในสังคมจีนไว้

ผู้ชายในฐานะพี่น้อง

สังคมจีนกำหนดให้ลูกชายคนโตมีโอกาสสืบทอดกิจการต่างๆ รวมทั้งดูแลรับผิดชอบครอบครัวต่อจากผู้เป็นพ่อ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 1

เมื่อลุงแอนดี้เข้าดูแลกิจการแทนในช่วงที่คุณปู่ไม่อยู่เมืองไทย พ่อบอกว่า แม้ตอนนั้นลุงแอนดี้จะมีอำนาจมากทั้งในบ้านและบริษัทจนอาจจะลืมตัวไปบ้าง แต่ก็ต้องนับว่า ลุงแอนดี้ยังเป็นคนดีในเรื่องที่ให้ความเคารพนับถือย่าเนียมอย่างเสมอต้นเสมอปลาย และเลี้ยงดูน้องๆ ทุกคนมาด้วยดี

ความดีข้อนี้ของลุงแอนดี้ แม้แต่น่าเนียมก็ยังพูดในทำนองยกย่องอยู่เนืองๆ ว่า ลุงแอนดี้เป็นชายชาติเสือ ที่แม้จะดุร้ายเพียงใด ก็ไม่เคยคิดทำอันตรายลูกเสือที่เยาว์กว่า

(ประภัสสร เสวิกุล, ลอดลายมังกร, 2539: 70)

จากตัวอย่างที่ 1 แสดงให้เห็นว่าครอบครัวที่มีบุตรชายคนโตและทำงานร่วมกับบิดามานาน เมื่อบิดาวางมือจากธุรกิจและส่งมอบให้บุตรชายคนโตเข้ามาดูแลเต็มตัว ผู้เป็นบุตรชายคนโตจะกลายเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดในการตัดสินใจเรื่องสำคัญ รวมถึงการจัดสรรปันส่วนธุรกิจแขนงต่างๆ ให้แก่น้องๆ ตามความถนัดของแต่ละคน ทั้งนี้โดยความเห็นชอบของบิดาและมารดา ทั้งนี้เป็นไปตามแนวคิดและทฤษฎีของ Turner (2002: 2-3) และ Coughlin (1977: 67) ที่นำเสนอเกี่ยวกับบทบาท หน้าที่ และสถานภาพของบุคคลในสังคมจีนไว้

ตัวอย่างที่ 2

“สิ่งที่ปรากฏในบรรดาเจ้าสัวหรือเถ้าแก่ชาวจีนที่มีลูกหลายๆ คน ไม่ว่าจะเกิดจากเมียเดียวหรือหลายเมียก็ตาม จะไม่มีการแบ่งแยกทรัพย์สมบัติก่อนตายเป็นอันขาด เจ้ามรดกจะยึดอำนาจครอบครองไว้แต่เพียงผู้เดียวเท่านั้น บางรายเมื่อเจ้ามรดกสิ้นบุญไปแล้วก็ยังไม่มีการแบ่งทรัพย์สิน แต่จะใช้วิธีให้ลูกชายคนโตหรือ ทายาทหมายเลข 1 เป็นหัวหน้าครอบครัว ดำเนินการควบคุมกิจการและผลประโยชน์ของวงศ์ตระกูลต่อไป”

(หยก บูรพา, เทพธิดาสำเพ็ง, 2536: 60)

ตัวอย่างที่ 2 ในกรณีที่บิดาเสียชีวิตลง บุตรชายคนโตซึ่งช่วยเหลือบิดาในทางธุรกิจมาตลอดจะเข้ามาเป็นผู้จัดการมรดก โดยน้องคนที่บรรลุนิติภาวะแล้วจะได้ส่วนแบ่งไป สำหรับผู้ที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะบุตรชายคนโตก็จะดูแลให้ นับว่าเป็นกุศโลบายที่แยบยลประการหนึ่งในอันที่จะผูกเชื่อมโยงทายาทรุ่นต่างๆ ของวงศ์ตระกูลเข้าไว้ด้วยกัน อีกทั้งยังคงความเป็นปึกแผ่นของวงศ์ตระกูล

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ไว้ด้วย ดังที่ Stryker (1968: 559-562), Stryker and Burke (2000: 284-297), Turner (1988: 81, 129) และ Geertz (1973: 112) กล่าวถึงเรื่องอัตลักษณ์ไว้

ตัวอย่างที่ 3

พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา (เทียนเลี้ยง ฮุนตระกูล) เป็นบุตรคนที่ 7 ของนายอุ่นตุ้ย และนางทองคำ ฮุ่นตระกูล เมื่ออายุได้ 7 ปี บิดาก็ถึงแก่กรรมลง มารดาและพี่ชายใหญ่ 2 คนก็ได้รับหน้าที่ปกครองและดูแลท่านเจ้าคุณต่อมาอย่างดี ได้ให้เข้ารับการศึกษาในโรงเรียนอัสสัมชัญ ตั้งแต่ พ.ศ.2447-2454 ท่านเจ้าคุณเรียนจบชั้น 6 ภาษาอังกฤษ เมื่ออายุได้ 15 ปี มารดาและพี่ชายก็ได้ส่งไปศึกษาต่อในประเทศอังกฤษโดยทุนส่วนตัว

(เส้นทางเศรษฐกิจ, คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร, 2530: 72)

จากตัวอย่างทั้ง 3 ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเมื่อบิดาเสียชีวิตบุตรชายโดยเฉพาะบุตรชายคนโตจะทำหน้าที่เสมือนบิดาคนที่สองของครอบครัว ที่ได้รับความไว้วางใจจากสมาชิกในครอบครัวให้ทำหน้าที่เป็นผู้จัดการกิจกรรมต่างๆ สืบต่อจากบิดา ไม่ว่าจะเป็นทายาททางธุรกิจหรือเป็นผู้มีอำนาจตัดสินในเรื่องสำคัญเช่นเป็นผู้จัดการมรดก หากแต่การดำเนินการเหล่านี้ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของมารดาอีกทอดหนึ่ง เห็นได้ว่าการได้ควบคุมปัจจัยการผลิต (ธุรกิจ) ของครอบครัว ทำให้ผู้ชายโดยเฉพาะคนโตได้เข้าไปมีอำนาจในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัว และในขณะเดียวกันก็ถูกคาดหวังจากสมาชิกคนอื่นๆ ด้วยเช่นกัน การวางบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจนดังกล่าวก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในครอบครัว ไม่เกิดการแก่งแย่งทรัพย์สมบัติระหว่างคนในครอบครัว นับเป็นอัตลักษณ์ของสังคม (social identity) อันเกิดจากการจัดระบบของสังคมและมีกระบวนการทางสังคมเป็นส่วนสำคัญในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ เป็นอัตลักษณ์ที่ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของกลุ่มชน และไม่สามารถแยกออกจากการกระทำหรือละทิ้งสถานภาพของปัจเจกในกลุ่มได้ (Hoult, 1969: 102; Kelly, 1986: 603; Fiske and Taylor, 1991: 181; และ Tajfel, 1982: 1-2) อีกทั้งยังเป็นการขัดเกลาสังคมซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมกับจิตวิทยาซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ (ราชบัณฑิตยสถาน 2524: 370) ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคมของ Popenoe (1993: 126), Theodorson (1990:103) และ Herskovits (1948: 38)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ชายในฐานะสามี

วรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยสะท้อนให้เห็นว่าผู้ชายในฐานะสามีทั้ง 3 รุ่น คือ รุ่นปู่ รุ่นพ่อ และรุ่นลูก ต่างเป็นเสาหลักในการประคับประคองความเป็นอยู่ของครอบครัว

ตัวอย่างที่ 1

เมื่อแต่งงานแล้ว ได้พาคุณยายมาอยู่ที่เรือนแพฝั่งธนบุรี แถวหน้าบ้านพระยาโชฎึกราชเศรษฐี แล้วตัวท่านก็ข้ามมาทำงานทางฝั่งพระนคร 2-3 วันจึงกลับไปเรือนแพสักครั้ง จนมีเงินสร้างบ้านที่ถนนพลับพลาไชยได้ ระหว่างอยู่ที่เรือนแพ คุณยายเป็นผู้เลี้ยงดูลูกสองคนคือ คุณแม่ (ชื่อซ่วน) กับ คุณน้า

(พิมพ์ประไพ พิศาลบุตรและคณะ, ลูกจีน-หลานมอญ, 2547: 71)

ตัวอย่างที่ 1 พิมพ์ประไพ พิศาลบุตรได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของผู้ชายที่เป็นเสมือนเสาหลักของครอบครัวที่พยายามทำงานเพื่อสร้างฐานะและหลักฐานที่มั่นคงให้แก่ครอบครัว นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นว่าผู้ชายจำเป็นต้องละทิ้งครอบครัวในบางช่วง ทั้งนี้เพื่อความก้าวหน้าในการงานอาชีพหรือเพื่อติดต่อทางด้านธุรกิจ ทั้งนี้เห็นได้ว่าปัจจัยทางธรรมชาติ และชีวภาพอันเป็นสถานภาพโดยกำเนิดของบุคคลมีความสำคัญมาก และมีส่วนทำให้บุคคลมีบทบาทและหน้าที่ต่างกัน กล่าวคือ โครงสร้างของเพศชายโดยทั่วไปแข็งแกร่งกว่าของเพศหญิง ในขณะที่สภาพร่างกายของเพศหญิงอ่อนแอกว่า และจะต้องผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติมากกว่า เช่น การมีประจำเดือน การตั้งครรภ์ จากความแตกต่างในด้านสรีระที่ธรรมชาติกำหนดมาเป็นพื้นฐานนี้เอง ทำให้สังคมต้องจัดสรรแบ่งบทบาทความรับผิดชอบที่ยอมรับกันว่าเหมาะสมกับสรีระของแต่ละเพศ รวมทั้งสังคม เองก็คาดหวังให้แต่ละเพศประพฤติปฏิบัติตนตามแบบแผนที่สมาชิกในสังคมสร้างขึ้น โดยกำหนดว่ากิริยามารยาทแบบใด หรือการงาน ความรับผิดชอบประเภทใดที่สตรีควรทำหรือบุรุษควรทำ เช่น การกำหนดว่ากิจกรรมนอกบ้านเป็นหน้าที่ของบุรุษ ในขณะที่งานที่อยู่ในความรับผิดชอบของสตรีคืองานภายในบ้าน นอกจากนี้หลายๆ สังคมมีข้อห้ามมิให้สตรีมีบทบาททางสังคม หรือทางศาสนาที่สำคัญๆ เพราะการมีประจำเดือนซึ่งเป็นข้อจำกัดทางสภาพร่างกายของสตรี กิจกรรมหลายประเภทที่บุรุษเพศปฏิบัติ สร้างความเข้าใจและเป็นที่ยอมรับว่าชายเป็นตัวแทนของมนุษยชาติ เพราะบุรุษเป็นผู้สร้างสรรค์วัฒนธรรม เทคโนโลยีใหม่ให้แก่สังคม ความเชื่อเช่นนี้ทำให้ผู้ชายมีความสำคัญขึ้นอีกส่วนหนึ่งในฐานะเป็นผู้ดัดแปลงธรรมชาติให้กลายเป็นวัฒนธรรม (ภัสสร สิมานนท์, 2527: 1-16)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 2

หลังอาหารกลางวันแล้ว ปู่จึงใช้เวลาในช่วงบ่ายตระเวนไปตามบริษัทในเครือ ซึ่งปู่มักใช้เวลาเหล่านั้นในการพูดคุยหรือสอบถามเรื่องราวบางอย่างกับผู้บริหารหรือพนักงานในบริษัท

(ประภัสสร เสวิกุล, ลอดลายมังกร, 2539: 91)

ตัวอย่างที่ 2 การที่ผู้ชายต้องติดต่อกับสังคมภายนอก ทั้งการติดต่อซื้อขายและการรับ-ส่งสินค้า ปฏิสัมพันธ์กับสังคมนอกบ้านของผู้ชายจึงมีมากกว่าผู้หญิง ทั้งนี้อธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Durkheim (1897: 385) และ Rosaldo (1974: 23) ในเรื่องพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม

ตัวอย่างที่ 3

เมื่อเดินออกพ้นจากตัวตลาดออกสู่บาทวิถี เขายกสมุดบัญชีของลูกค้าที่ถืออยู่ในมือขึ้นดูแล้วกระเดาะไปมาอย่างชั่งใจว่า จะกลับไปนอนพักผ่อนที่ห้องแถวดีหรือว่าจะกัดฟันฝืนสังขารอันโรยล้าไปเก็บเงินลูกค้าประจำสัก 2-3 รายซึ่งอยู่ใกล้ๆ นี่เสียก่อน แล้วหมงก็ตัดสินใจเดินมุ่งหน้าไปยังร้านอาหารของคนจีนที่อยู่ใกล้ที่สุดเพื่อขอเก็บเงินที่ติดค้างค่าสั่งซื้อหมู ระยะนี้เขาอยากจะเก็บเงินเข้าสะสมไว้ในครอบครัวให้มากที่สุด เพราะอีกไม่กี่วันข้างหน้านี่แล้วเซ็งเมียสาวของเขาจะถึงกำหนดคลอด ซึ่งจะต้องใช้จ่ายเงินจำนวนไม่น้อยเลย หากเขาตระเตรียมไว้ไม่เพียงพอแล้วความขลุกขลักก็จะบังเกิดขึ้น และเขาก็ไม่รู้ว่าจะหันหน้าไปพึ่งใครได้ ในเมื่อเพื่อนบ้านร่วมตรอกเดียวกันก็ล้วยแต่ยากจน ชักหน้าไม่ถึงหลังด้วยกันทั้งนั้น การหาเงินสำรองไว้ก่อนจึงเป็นสิ่งที่ถูกต้องและจำเป็นมาก ถึงอย่างไรเขาก็ไม่อยากให้ตัวเองบกพร่องในหน้าที่หัวหน้าครอบครัว ซึ่งต้องรับผิดชอบทุกข์สุขของเมียและลูกๆ ทุกประการ

(เฉลิมศักดิ์ รงคผลิน, กตัญญูพิศวาส, 2533: 245-246)

ตัวอย่างที่ 3 จากพฤติกรรมของ “ปู่” ใน ลอดลายมังกร ของ ประภัสสร เสวิกุล (2539: 91) และ “หมง” ในกตัญญูพิศวาส ของ เฉลิมศักดิ์ รงคผลิน แสดงให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของผู้ชายในฐานะของสามี และหัวหน้าครอบครัว ที่ต้องเอาใจใส่ดูแล รับผิดชอบต่อทุกข์สุขของภรรยา รวมถึงลูกด้วย และด้วยความรู้สึกว่าตนต้องเป็นฝ่ายทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ผู้ชายบางคนจึงมีความรู้สึกว่าตนต้องได้รับการยกย่อง ให้เกียรติจากภรรยา โดยคิดว่าตนต้องมีอำนาจเหนือภรรยา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อันเป็นประเพณีของจีน ซึ่งเกิดจากการขัดเกลาทางสังคมและเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง (socialization as enculturation) ดังแนวคิดและทฤษฎีของ Herskovits (1948: 38) ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าพลังที่ยึดเหนี่ยวให้ครอบครัวแบบดั้งเดิมของชาวจีนยังคงอยู่ก็คืออำนาจที่เข้มแข็งของฝ่ายชายผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว

ตัวอย่างที่ 4

แผนงานที่เราจะตั้งโรงงานทำขนมจันอับและขนมเปี๊ยะยังอยู่ในสมองของลูก แต่เราต้องมีทุนมากกว่านี้สักหน่อย พ่ออุปถัมภ์ไม่มีเงินเหลืออีกแล้ว เอามาเซ้งร้านและซื้อทองหมั้นให้ลูกหมด ลูกจะต้องช่วยตัวเองด้วยการค้า ต้องค้าให้ได้กำไรมากๆ หมุยเอ็งเคยพูดทำนองให้ลูกเอ่ยปากกับพ่อของเธอหรือเธอจะเอ่ยปากกับแม่ของเธอแต่ลูกไม่ยอม เธอคงนึกว่าลูกจะเป็นชายที่หลงความงามของเมียจนยอมอยู่ใต้อำนาจ ผิดไปละ ลูกของแม่คนนี้ ดูภายนอกเป็นคนอ่อน แต่เรื่องเกียรติยศของลูกผู้ชาย ลูกไม่ยอมแน่ๆ ภรรยาต้องอ่อนน้อมต่อสามี จะมาวางท่าเหนือไม่ได้ ผิดประเพณี”

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย เล่ม 1, 2513:174)

ตัวอย่างที่ 4 ด้วยความคิดว่าตนต้องมีอำนาจเหนือภรรยา เพราะเป็นฝ่ายทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ผู้ชายบางคนจึงรู้สึกว่าตนต้องได้รับการยกย่อง ให้เกียรติจากภรรยา อันเป็นประเพณีของจีน ในขณะเดียวกันผู้ชายก็ยังยกย่องให้เกียรติด้วยการให้ภรรยาได้รับรู้และเป็นที่ปรึกษาทางด้านธุรกิจด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Coughlin (1977: 67) เรื่องความเหลื่อมล้ำทางสถานภาพระหว่างบุรุษกับสตรีในสังคมจีน

ตัวอย่างที่ 5

“มันก็ดีนะ เงินเดือนและเบี้ยเลี้ยงขนาดนี้มันไม่ใช่น้อยๆ เลย” แม่ตื่นเต้นกับเงินเดือนจำนวนมากนั่น สมัยเมื่อสิบกว่าปีก่อนการจะได้เงินเป็นหมื่นบาทต้องเป็นเงินเดือนระดับพวกจบปริญญาเอกหรือพวกข้าราชการระดับสูงทีเดียว

“แต่มันไม่ดีตอนที่อาเฮียจะต้องทิ้งบ้านทิ้งช่องไปน่ะ อุบลฯ นี่มันอยู่ไกลไหม ถ้าเราจะอพยพกันไปทั้งครอบครัวล่ะ” แม่ถามแบบหยั่งเชิงเพราะไม่อยากให้อยู่กันแบบต่างคนต่างอยู่เลย ลูกๆ ทั้งห้าคนกำลังจะเติบโต

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“มันเป็นไปไม่ได้หรอก ต้องให้เฮียไปดูลู่ทางที่โน่นก่อนนะอาง้อว่าจะเป็นยังไง”

“อั๊วไม่กลัวความลำบากเลยนะอาเฮีย”

“รู้ว่าลื้อไม่กลัว แต่ก็ต้องคิดถึงว่าลูกของเราจะกินอยู่อย่างใด ข้อสำคัญตอนนี้อาแปะพ่อของลื้อก็ไม่ค่อยจะสบาย”

คำพูดของพ่อเตือนสติให้แม่ได้ฉุกคิด ใช่ คำว่าครอบครัวไม่ได้หมายถึงแค่สามีภรรยาและลูก แต่ยังหมายความรวมไปถึงครอบครัวเดิมอันมีพ่อแม่ญาติพี่น้องอีกด้วย

(กรุง ญ. ฉัตร, เสื่อหนึ่งผืนหมอนหนึ่งใบ, 2547: 188-189)

ตัวอย่างที่ 5 การที่ฝ่ายสามีปรึกษาภรรยาในการวางแผนธุรกิจการค้า หน้าที่การงานหรือเรื่องเกี่ยวกับครอบครัว ทั้งนี้เพราะการดำเนินงาน หรือหน้าที่การงานนั้นๆ อาจมีผลกระทบต่อครอบครัว รวมทั้งการดูแล เลี้ยงดู สมาชิกในครอบครัว

บทบาทและหน้าที่ของผู้ชายจีนที่มีครอบครัวคือเป็นผู้นำครอบครัว หาเลี้ยงครอบครัว เป็นกำลังหลักในการประคับประคองเศรษฐกิจของครอบครัว ทำให้ชีวิตส่วนใหญ่ต้องออกนอกบ้าน ส่วนในเรื่องอำนาจของการตัดสินใจนั้น ผู้ชายมีอำนาจเด็ดขาดในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในบ้าน ภรรยาเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามที่สามีกำหนด และมีบ้างที่สามีปรึกษาหรือขอความคิดเห็นจากภรรยาในกรณีที่การตัดสินใจทางธุรกิจส่งผลกระทบต่อครอบครัว

ตัวอย่างทั้ง 5 ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นถึงสภาพของสังคมจีนที่บ่งย้ำให้เห็นว่าสตรีด้อยกว่าบุรุษในทุกด้าน โครงสร้างของครอบครัวที่กำหนดรูปแบบของกิจกรรมในครัวเรือนซึ่งแสดงให้เห็นถึงการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างบุรุษและสตรีอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Durkheim (1897: 385) และ Rosaldo (1974: 23) ที่มองว่าพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคมไม่ได้มีแรงกระตุ้นที่เกิดจากภายในร่างกายและจิตใจ หากแต่เกิดจากความต้องการของสังคม และแนวคิดของ Spencer (1873: 115-116) และ Malinowski (1939: 942; 1944: 52-53) ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมไว้ และสอดคล้องกับความเห็นของพิชัยศักดิ์ หรยางกูร (2523: 11), เตือนพิศ ชัยพรหมประสิทธิ์ (2531: 1),ภัสสร สิมานนท์ (2527: 1-16), Vipa Chulachart (1980: 1) และ Zhang *et al*., 2004: 430–437) ในเรื่องการกำหนดสถานภาพ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทบาทและหน้าที่ของบุคคลในครอบครัวจีน รวมถึงความเห็นของ Coughlin (1977: 67) ที่กล่าวถึงความเหลื่อมล้ำทางสถานภาพระหว่างบุรุษกับสตรีในสังคมจีนด้วย

ผู้ชายในฐานะบิดา

ผู้ชายจีนเป็นทั้งหัวหน้าครอบครัวและมีอำนาจเด็ดขาดในการกำหนดบทบาท และหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะการอาชีพ หรือการจัดการทรัพย์สิน โดยที่เมื่อสมาชิกของครอบครัวยังอยู่ในวัยเด็กจะให้อยู่ในการดูเลี้ยงดูของมารดาภายใต้ความเห็นชอบบางอย่างจากบิดา แต่เมื่อเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น หากเป็นผู้ชาย ก็จะถูกบิดาดึงเข้าสู่ธุรกิจของครอบครัว ทั้งนี้เป็นไปตามกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่สังคมหรือกลุ่มสั่งสอนสมาชิกให้เกิดการเรียนรู้ทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพให้เป็นไปตามความต้องการของสังคม ผู้เป็นสมาชิกของกลุ่มจะได้เรียนรู้และรับเอาระเบียบวิธีกฎเกณฑ์ ความประพฤติ และค่านิยมตามที่กลุ่มกำหนด อันเป็นการเตรียมบุคคลเข้ารับบทบาทต่าง ๆ ในสังคม (role training) ทั้งนี้เพราะสังคมจะดำรงโครงสร้างอยู่ได้ก็ด้วยการสรรหาบุคคลมาสวมบทบาทต่างๆ ในสังคม ดังนั้นการขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นกระบวนการที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลต้องปฏิบัติตามปทัสถาน (norms) ของสังคม บุคคลและโครงสร้างทางสังคมจึงเป็นระบบที่แยกต่างหากออกจากกัน และความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพส่วนบุคคลกับโครงสร้างทางสังคมจึงอาจมีหลายแนวทางโดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมจะทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมร้อยให้สองระบบไปด้วยกันได้ (Parsons, 1951: 5-6, 319-320) การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมตลอดชีวิต มีความสำคัญอย่างยิ่งในการหล่อหลอมพฤติกรรมของบุคคล และเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ ความขัดแย้ง และการเปลี่ยนแปลงของสังคม

ตัวอย่างที่ 1

“เธอพูดเหมือนกับว่าลูกเป็นเครื่องจักร จะให้ทำงานด้วยเรียนหนังสือด้วย วิธีการเลี้ยงลูกอย่างที่เธอว่าเป็นวิธีการที่หนักหน่วงเกินไปสำหรับเด็ก”

“ไม่จริงหรอก เราต้องเห็นแล้วว่าไม่มากเกินไป ใครจะใช้ลูกหักโหมมากอย่างนั้น ลูกใครใครก็รัก เพียงแต่ว่าการแสดงความรักของคนมีสติกับความรักอย่างหลงลูกนั้นผิดกัน ฉันรักอย่างมีสติ เตรียมอนาคตที่ดีไว้ให้ลูก หัดให้เด็กทำงาน ไม่ใช่ปล่อยให้เด็กสบายจนเคยตัว แล้วพอโตขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ทำอะไรไม่เป็นก็จะโทษว่าพ่อแม่ไม่สอน ฉันให้ทำงาน แม่ของฉันสอนทุกอย่างตั้งแต่การทำนา การขายของ แม้กระทั่งหนังสือ การคิดเลข แม่สอนฉันทั้งนั้น และเมื่อหมดภูมิของแม่แล้ว ฉันต้องการจะรู้วิชาให้มากขึ้น ฉันก็ขวนขวายเรียนด้วยตัวเองในเวลาว่าง ฉันทำงานเลี้ยงอาชีพในขณะที่เรียนไปด้วย"

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย เล่ม 1, 2513: 209-210)

ตัวอย่างที่ 1 ตันส่วงอู๋ยืนยันการที่จะให้ลูกทำงานไปด้วย เรียนไปด้วย โดยให้เว่งคิมออกจากโรงเรียนสามัญ แล้วมาช่วยธุรกิจที่บ้าน พร้อมทั้งเรียนหนังสือจีนในตอนค่ำ ก็เนื่องมาจากที่ตนเองก็เคยได้รับการเลี้ยงดูมาเช่นนั้น และเห็นว่าเป็นวิธีการที่ดีที่จะได้ถ่ายทอดวิชาชีพให้แก่ลูก โดยเฉพาะเมื่อเว่งคิมเป็นลูกชายคนโต มีหน้าที่จะต้องสืบทอดธุรกิจของครอบครัวต่อไป ตันส่วงอู๋อบรมเลี้ยงดูบุตรตามวิถีของชาวจีน ดังความเห็นของ Skinner (1957: 126) ในเรื่องความยึดมั่นในความเป็นจีน และสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403)

ตัวอย่างที่ 2

ลุงแอนดี้กลับมาเมืองไทยหลังครอบครัวลุงเทียน 1 ปี ที่บ้านเราต้อนรับลุงแอนดี้อย่างใหญ่โต พร้อมกับแต่งตั้งให้ลุงแอนดี้เป็นผู้ช่วยผู้จัดการโรงงานนัฐกิจการทอ

ลุงนัฐเป็นลูกสายย่าเนียมคนเดียวที่ใกล้ชิดสนิทสนมย่าเหมยหลิง ยกเว้นจากเรื่องชอบกินเหล้าแล้ว ลุงนัฐก็ดูเหมือนจะไม่มีข้อเสียเรื่องอื่นอีก และออกจะเป็นคนที่มีความคิดริเริ่มแปลกๆ ใหม่ๆ มาใช้ในการทำงานอยู่เสมอ จึงไม่มีใครคัดค้านเมื่อปู่มอบหมายให้ลุงนัฐดูแลบริษัท "นัฐกิจ อะ-ลา-โมด" ที่ได้ลิขสิทธิ์ผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปแบรนด์ต่างประเทศ 3-4 ตัว ในตอนหลัง พ่อเป็นคนที่ถูกปู่กำหนดตัวให้ดูแลด้านเครื่องจักรของโรงงานทอผ้า

(ประภัสสร เสวิกุล, ลอดลายมังกร, 2539: 21)

ตัวอย่างที่ 2 ประภัสสร เสวิกุล กำหนดให้ตัวละครเอกคือ นายเหลียง สือพานิช เป็นเจ้าของกิจการต่างๆ หลายแห่ง และได้กำหนดให้ลูกแต่ละคนมีหน้าที่และความรับผิดชอบแตกต่างกันไป แสดงให้เห็นถึงลักษณะของผู้ชายจีนที่เป็นทั้งหัวหน้าครอบครัวและมีอำนาจเด็ดขาดในการกำหนดบทบาท และหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะในเรื่องการงานอาชีพ และการ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดำเนินงานทางธุรกิจของครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Coughlin (1977: 67) เรื่องความเหลื่อมล้ำทางสถานภาพระหว่างบุรุษกับสตรีในสังคมจีนด้วย

ตัวอย่างที่ 3

นายลิ้มยอมรับว่าคำกล่าวที่ว่า “หัวหน้าครอบครัวจะประสบความสำเร็จในกิจการได้นั้นต้องได้รับความสนับสนุนส่วนหนึ่งจากบริวารในครอบครัวของตน” นั้น เป็นความจริง

เช้าวันนี้ก็ไม่ต่างกับเช้าวันก่อนๆ ภายในรอบรั้วบ้านของนายลิ้มค่อนข้างชุลมุนวุ่นวายอยู่กับการจัดเตรียมการขายอาหารรถเข็น นายลิ้มได้แบ่งหน้าที่รับผิดชอบของสมาชิกในครอบครัวออกเป็นสัดส่วนเฉพาะแต่ละคน ทำให้ไม่มีการเกี่ยงงอนหรือบิดพลิ้วได้ ทั้งนี้โดยตัวนายลิ้มเองเป็นผู้ควบคุมดูแล และมีส่วนช่วยเหลือทั่วไป ซึ่งก็เหน็ดเหนื่อยยุ่งใจไม่แพ้คนอื่นๆ สมฐานะของคนที่เป็น “เถ้าแก่”

(หยก บูรพา, ค้าแบบจีน, 2538: 20)

ตัวอย่างที่ 3 สมาชิกทุกคนในครอบครัวยินดีที่จะรับหน้าที่รับผิดชอบตามที่ได้รับมอบหมายจากหัวหน้าครอบครัว แสดงออกซึ่งความสามัคคีกลมเกลียวกันภายในครอบครัวเป็นอย่างดี เพราะแต่ละหน้าที่ย่อมมีความสำคัญไม่แพ้กัน แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถและความเหมาะสมของแต่ละงาน กิจการของครอบครัวจึงก้าวหน้าและดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ถึงหากจะมีปัญหาเกิดขึ้น หัวหน้าครอบครัวก็จะเป็นผู้ตัดสิน และทุกคนในครอบครัวจะต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ทั้งนี้ลักษณะของการสร้างอัตลักษณ์ดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ ของ Mead (1934: 143-214), Hoult (1969: 102), Kelly (1986: 603), Fiske (1991: 269) และ Stryker (1968: 559-562), Stryker and Burke (2000: 284-297) ในเรื่องโครงสร้างของอัตลักษณ์

ตัวอย่างที่ 4

การฝึกงานทายาท โดยปกติคนจีนที่มีธุรกิจเป็นหลักเป็นฐานอันมั่นคง เมื่อแก่ตัวลงก็มักมอบหมายธุรกิจนั้นๆ ให้แก่ลูกหลานของตน เพื่อจะได้สืบทอดธุรกิจนั้นๆ ต่อไป อย่างตระกูลหวั่งหลี, ตระกูลเตชะไพบูลย์, ตระกูลล่ำซำ, หรือแม้แต่ตระกูลโสภณพานิช และตระกูลรัตนรักษ์ เป็นต้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในการฝึกลูกหลาน หรือผู้ที่จะเป็นทายาทรับทอดธุรกิจต่อไปนั้น มักทำกันเป็น 2 แบบคือ ถ้าเป็นธุรกิจขนาดเล็กก็มักส่งลูกหรือหลานไปทำงาน หรือรับจ้างเป็นลูกมือในห้างหรือในบริษัทอื่นๆ ก่อน เพื่อหาความรู้และประสบการณ์

จากการที่คนจีนปั้นทายาทของตนขึ้นมาทั้งในด้านวิชาความรู้และประสบการณ์ เพื่อสืบทอดธุรกิจของตน จากคนรุ่นเก่ามาสู่คนรุ่นใหม่และต่อๆ กันไปเช่นนี้เอง ธุรกิจของคนจีนจึงได้รับการพัฒนาก้าวหน้าอย่างมั่นคง จนกระทั่งสมัยปัจจุบันนี้

(เส้นทางเศรษฐกิจ, คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร, 2530: 96)

ตัวอย่างที่ 4 นอกจากจะให้ลูกชายได้เข้าไปฝึกงานในโรงงานกับบิดาแล้ว บ้างก็ยังส่งลูกหลานไปฝึกงานกับเครือญาติหรือบริษัทอื่นๆ เพื่อหาความรู้และประสบการณ์ อันจะเป็นประโยชน์แก่บริษัทหรือธุรกิจของครอบครัวต่อไป

บทบาทของสมาชิกโดยเฉพาะบทบาทของลูกชายถูกกำหนดและคาดหวังไว้จากครอบครัวและสังคม อันเป็นอัตลักษณ์ที่มีลักษณะดังแนวคิดของ Durkheim (1897: 385) และ Rosaldo (1974: 23) ในเรื่องบทบาท สถานภาพ และหน้าที่ของสมาชิกในสังคม

ตัวอย่างที่ 5

เขาไม่มีเงินและไม่มีเวลาที่จะเสียไปในการสร้างวิชาความรู้ให้แก่สมอง แต่เขาใช้โอกาสอย่างนั้นหาความชำนาญใส่ตัวพร้อมกับได้เงินจุนเจือครอบครัวด้วย ครอบครัวคนจีนที่ค่อนข้างขัดสนถือว่าทุกคนใต้ชายคาเป็นแรงงานและเป็นแรงเงินหนุนให้ออกไปทำงานตั้งแต่เด็ก ถ้าเล็กมากยังไม่ได้เงินเดือนก็ไม่เป็นไร ขอแค่ได้กินสามมื้อกับนายจ้างก็พอใจแล้ว เพราะเท่ากับตัดรายจ่ายในครอบครัวไป ชาวจีนผู้ยากจนที่อาศัยในย่านสลัมอันเสื่อมโทรมแออัด หรืออยู่ตามห้องแถวในตรอกน้อยซอกเล็กของกรุงเทพฯ ล้วนแล้วแต่ตกคลั่กอยู่ในวงจรชีวิตอันจำเจและคับแคบ ทำมาหากินไปวันชนวัน ส่วนใหญ่ไม่รู้หนังสือเลย ไม่ว่าหนังสือจีนหรือหนังสือไทย จะมีก็แต่รุ่นเด็กๆ เท่านั้นที่บางคนได้ไปโรงเรียนบ้าง แต่ก็ช่วยอะไรไม่ได้เพราะยังเยาว์เกินกว่าจะสนใจใคร่รู้ในปัญหาบ้านเมือง หัวหน้าครอบครัวชาวจีนระดับนี้จึงไม่ได้รับรู้เหตุการณ์ของสังคมนอกชายคาของตน ทุกลมหายใจเข้าออกครุ่นคำนึงแต่ว่า ข้าวสารอย่ากรอกหม้อ เงินทองอย่าขาดมือเท่านั้นเอง

(เฉลิมศักดิ์ รงคผลิน, เทพธิดาสำเพ็ง, 2536: 81-82)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การยึดโยงที่ผู้ชายจีนรุ่นที่ 1 ที่ยังมีลักษณะของสังคมแบบจีน ได้รับการสืบทอดและหล่อเลี้ยง วิธีคิดและระเบียบวิธีปฏิบัติในวิถีชีวิตแบบจีน ดังที่ Skinner (1957: 126, 136) กล่าวว่า "...พวกนี้มีความจงรักภักดีต่อเผ่าพันธุ์ของตน และมีความรู้สึกว่าพวกตนนั้นเหนือกว่าชนชาติอื่น พวกเขาจึงเป็นคนจีนตลอดไป พวกเขาถือว่าการพำนักอยู่ในประเทศสยามนั้นเป็นเพียงการอยู่ชั่วคราว จุดประสงค์ของพวกเขาที่มาที่นี่ก็เพื่อหาเงินให้ได้มากที่สุด เมื่อพวกเขาสมรสกับหญิงไทย เขาก็บังคับให้พวกนั้นกลายเป็นคนจีน และเลี้ยงดูลูกอย่างคนจีนทุกประการ...ไม่ว่าการศึกษาจะมีคุณค่าเพียงใดก็ตามในประเทศจีน แต่สำหรับกลุ่มชนชนชาวจีนในประเทศสยามแล้ว การศึกษามีความสำคัญน้อยมากในการกำหนดฐานะทางสังคมของแต่ละคน...ในหมู่ชนชนชาวจีน การเล่าเรียนเป็นของฟุ่มเฟือย เขาจะยุ่งเกี่ยวด้วยก็ต่อเมื่อเขามีฐานะสูงแล้วทางสังคมโดยการสะสมเงินทองจนร่ำรวย การศึกษาไม่ใช่หนทางที่จะช่วยให้ได้เลื่อนฐานะทางสังคมให้สูงขึ้น" วิธีคิดและระเบียบวิธีปฏิบัติในวิถีชีวิตแบบจีนส่งผลมาถึงผู้ชายจีนในรุ่นที่ 2 ซึ่งเป็นรุ่นรับช่วงอาชีพต่อจากบิดาของตนเอง ไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษา หรือได้รับโอกาสทางการศึกษาบ้าง แต่ก็เป็นระดับการศึกษาในขั้นต่ำ ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากผู้ชายรุ่นที่ 1 ให้ความสำคัญกับการทำมาหากินมากกว่าการเรียน ดังที่ Gützlaff (1840: 72) กล่าวไว้ว่า "ทุกๆ ปี เงินส่วนหนึ่ง...ที่หามาได้อย่างยากลำบาก ได้ส่งไปให้แก่ญาติพี่น้องซึ่งยังคงอาศัยอยู่ที่บ้านเกิด...ถ้าผู้อพยพออกจากประเทศสามารถส่งเงินได้เพียงหนึ่งเหรียญดอลลาร์ก็จะส่งเงินจำนวนนี้ไป...เขาจะไม่ส่งจดหมายไปบ้านเลยถ้าไม่มีการส่งเงินส่งของขวัญไปด้วย เขาไม่เขียนจดหมายส่งไปเลยหากว่าไม่สามารถส่งอะไรที่มีความสำคัญยิ่งไปกว่ากระดาษได้" ชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทยนอกจากเพื่อความอยู่รอดแล้ว พวกเขายังต้องการหาเงินให้ได้มากที่สุดเพื่อส่งกลับไปเลี้ยงดูครอบครัวและเครือญาติที่อยู่เมืองจีน ดังนั้นการศึกษาจึงยังไม่ใช่สิ่งจำเป็นสำหรับพวกเขา ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่เด่นชัดของคนพลัดถิ่น ดังที่ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403) กล่าวถึงคนพลัดถิ่น ซึ่งสรุปได้ว่า คนพลัดถิ่นหมายถึงกลุ่มคนหรือชุมชนที่อพยพออกนอกมาตุภูมิและยังคงมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิไม่ว่าจะโดยวิธีการติดต่อสื่อสาร การหวนรำลึกอดีต การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับมาตุภูมิจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และสาเหตุของการอพยพออกนอกมาตุภูมิและการกลายเป็นคนพลัดถิ่นหรือชาติพันธุ์นั้นอาจจะมาจากสาเหตุที่หลากหลาย คนพลัดถิ่นจะมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิที่แตกต่างไปจากกลุ่มคนหรือชาติพันธุ์ทั่วไป ความสัมพันธ์กับมาตุภูมิดังกล่าวจะส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 6

คนจีนเมื่อเข้ามาเมืองไทยแรกๆ ยังไม่เข้าใจประเพณีไทยมากนัก และสื่อสารกับคนไทยได้ไม่สะดวก จึงนิยมคลุกคลีอยู่กับคนจีนด้วยกัน สำหรับคนชั้นแรงงานที่มีเงินน้อย และไม่มีสถานะอะไรสูงส่งทางสังคม เวลาพักผ่อนหย่อนใจของพวกเขาจึงยังคงมารวมตัวกันตามสถานที่ เช่น ตลาด ริมถนนและตามชุมชนเท่านั้น แต่สิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจที่สำคัญคือ “ศาลเจ้า” ต่อมาจึงพัฒนากลายเป็นการจัดตั้งสมาคม

(ยุวดี ต้นสกุลรุ่งเรือง, อาสำถึงหยำฉ่า, 2543: 169-170)

ในเมื่อผู้ชายจีนรุ่นที่ 1 (อาจรวมถึงรุ่นที่ 2) ให้ความสำคัญกับการอาชีพมากกว่าความจำเป็นอื่นๆ เช่น การศึกษา ผู้ชายรุ่นที่ 1 (อาจรวมถึงรุ่นที่ 2) จึงมักไม่สามารถอ่านออกเขียนภาษาไทยได้ ส่งผลให้กรอบความสัมพันธ์กับสังคมของผู้ชายรุ่นที่ 1 (อาจรวมถึงรุ่นที่ 2) จำกัดอยู่ภายในกลุ่มที่มาจากเมืองจีนหรือผู้ที่พูดภาษาจีนได้เท่านั้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวตรงกับที่ Cohen (1997: 143) กล่าวถึงลักษณะเฉพาะของคนพลัดถิ่นว่า คนพลัดถิ่นจะกระจายอยู่นอกมาตุภูมิตั้งแต่สองแห่ง คือสองประเทศขึ้นไป โดยที่สาเหตุของการกระจายนี้อาจมาจากการบังคับ การแสวงหางานทำ การค้าหรือนโยบายของเจ้าอาณานิคม คนพลัดถิ่นจะมีความทรงจำเกี่ยวกับถิ่นกำเนิด มีความเห็นอกเห็นใจและมีความเป็นปึกแผ่น หรือความสมานฉันท์กับคนพลัดถิ่นชาติพันธุ์เดียวกันในอีกประเทศ และอาจจะมีชีวิตที่เฉพาะ สร้างสรรค์ และมั่งคั่งในประเทศพักพิง ที่มีขันติธรรมต่อความแตกต่างทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม

ตัวอย่างที่ 6

“การมีลูกสักคนหนึ่งเรียนสูงๆ ทำงานดีๆ เป็นหลักเป็นฐานมันก็ดีเหมือนกันนะ เพราะจะได้เป็นที่ชูหน้าชูตาของครอบครัว” นายลิ้มเคยพูดกับเมียของเขาเช่นนี้เพื่อเหนี่ยวโน้มให้หล่อนเห็นดีเห็นงามด้วยกับการส่งเสียลูกชายคนสุดท้องให้ได้เล่าเรียนสูงๆ ขึ้นไปอีก หลังจากจบชั้นประถมศึกษาตามเกณฑ์บังคับของทางบ้านเมืองแล้ว ที่ต้องเหนี่ยวโน้มดังนี้เพราะว่าเมียของเขาไม่สู้จะเห็นค่าของการศึกษา ต้องการให้ลูกๆ ทุกคนช่วยงานในครอบครัว เป็น “แรงงาน” ในการทำมาหากินเร็วๆ จะได้ไม่ต้องจ้างคนอื่นมาทำงาน

“ไม่ต้องเรียนสูงๆ มันก็ทำมาหากินได้ ไม่อดตายหรอก...” เมียนายลิ้มแย้ง

(เฉลิมศักดิ์ รงคผลิน, ค้าแบบจีน, 2538: 124)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การศึกษาและภาษาเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม เพื่อส่งเสริมให้เด็กๆ ต่างกลุ่มชาติพันธุ์มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับการชี้นำของบิดามารดาด้วย ดังที่ Mead (1934: 175) กล่าวถึงปัจจัยในการขัดเกลาทางสังคม สรุปได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่สร้างความเป็นตัวตนทางสังคมคือภาษา เมื่อทารกได้เติบโตขึ้น จะเริ่มพัฒนาความรู้สึกว่าอะไรถูกอะไรผิดโดยยึด “บุคคลอื่น” เป็นเกณฑ์พื้นฐาน นั่นคือบุคคลเริ่มเข้าใจว่าสังคมต้องการให้ “เขา” ปฏิบัติอย่างไรและจากผลสะท้อนที่บุคคลอื่นมีต่อตน เด็กจะเริ่มรู้จักว่าตัวของตัวคือใคร และมีอัตลักษณ์ของตัว (Self identity) ในที่สุดเด็กจะถูกขัดเกลาให้เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคม นอกเหนือไปจากนั้น ความเป็นตัวตนทางสังคม มีทั้งส่วนที่เป็น “ I ” คือลักษณะความเป็นตัวของตัวเอง กับส่วนที่เป็น “ Me ” คือการยอมรับความต้องการของคนหรือกลุ่ม และผลกระทบจากการขัดเกลาที่ได้รับตั้งแต่เด็ก ทั้งนี้เพราะบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลเกิดจากประสบการณ์ตั้งแต่ในวัยเด็ก และความเป็นตัวตนนั้นไม่ได้มีมาแต่เกิด แต่ต้องมาสร้างโดยผ่านทางครอบครัวเป็นแกนสำคัญ

แหล่งเรียนรู้ภาษาจีนในเบื้องต้นสำหรับชาวจีนในประเทศไทยก็คือบิดามารดาและบุคคลในครอบครัว นับ เป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมดังที่ Cohen and Orbuch (1990: 38-39) กล่าวถึงตัวแทนในการขัดเกลาทางสังคม (Agent of Socialization) ว่า ตัวแทนในการขัดเกลาทางสังคม (Agent) หมายถึงกลุ่มที่ทำหน้าที่ขัดเกลาสมาชิก สร้างสมาชิกให้มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะ ทัศนคติ อุดมการณ์ ฯลฯ ในแบบที่สังคมต้องการ

ข้อความจากวรรณกรรมแสดงให้เห็นว่า แม้ในเบื้องต้นชาวจีนจะยังไม่เล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษา เพราะมุ่งทำมาหาเลี้ยงครอบครัว ภาษาไม่ใช่สิ่งเกื้อหนุนให้มีฐานะทางสังคมสูงขึ้น ต่อมาชาวจีนเห็นประโยชน์จากการเรียนภาษาไทยและการเข้าโรงเรียน เพราะจะทำให้บุตรหลานสามารถปรับตัวเข้ากับบุคคลอื่นๆ ในฐานะสมาชิกของสังคม ได้รู้จักสังสรรค์กับผู้คนมากขึ้นและหลากหลายขึ้นแล้ว (Educational Policies Commission, 1963: 13) ยังเท่ากับเป็นการขยายอำนาจทางเศรษฐกิจและการค้า ชาวจีนบางส่วนจึงเริ่มส่งเสริมให้บุตรหลานได้เข้าศึกษาและเรียนรู้อย่างเป็นระบบในโรงเรียน

วรรณกรรมไทยสะท้อนให้เห็นว่าบทบาทและสถานภาพของผู้ชายจีนในสังคมไทยมีความแตกต่างกันตามปัจจัย 4 ประการ คือ ภูมิหลังทางสังคม ปัจจัยทางด้านการศึกษา ปัจจัยทางด้านรูปแบบครอบครัวและระบบเครือญาติ ตลอดจนปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงในครอบครัวจีน

วรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย แสดงให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงจีนในสังคมไทยที่ถูกจำแนกตามบริบททางสังคมวัฒนธรรมของแต่ละครอบครัวได้เป็น 3 ฐานะ คือ

ผู้หญิงในฐานะบุตร
ผู้หญิงในฐานะภรรยา และสะใภ้
ผู้หญิงในฐานะมารดา

ผู้หญิงในฐานะบุตร

ในอดีตการเลี้ยงดูบุตรชายและบุตรสาวมีความลำเอียงอย่างเห็นได้ชัด ตั้งแต่เรื่องอาหารการกิน การแต่งกาย ตลอดจนการได้รับการศึกษา

ตัวอย่างที่ 1

“ถ้าได้ลูกผู้ชายก็จะดีนะคะ คุณหลวง”

‘คุณย่า’ เพิ่งเอ่ยเป็นคำแรกกับสามีของท่าน ‘คุณปู่หลวงรัชตะ’ ก็พยักหน้าหงึกๆ พูดออกมา ... “ได้ผู้ชาย กูจะให้มังกรห้าแสน ผู้หญิงให้แสนเดียว” ...

อรสุรางค์ใจหายวาบ ค่าของคนสำหรับตระกูลนี้ช่างแตกต่างกันเหลือเกิน คุณค่าของผู้หญิง ต่ำกว่าชายถึง 5 เท่า

(รพีพร, ตึกฝรั่ง, 2522: 71)

รพีพร กล่าวถึงค่านิยมที่ลำเอียงระหว่างบุตรชายและบุตรสาวไว้อย่างเด่นชัดในเรื่องตึกฝรั่ง โดยเริ่มตั้งแต่การรับขวัญเด็กเกิดใหม่ก็ยังกำหนดราคาค่าตัวของเด็กหญิงกับเด็กชายซึ่งเหมือนกับการตีราคาค่าตัวเด็กไว้แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากอิทธิพลของการขัดเกลาทางสังคม ดังที่ Popenoe (1993: 126) และ Theodorson (1990:103) กล่าวว่า “บุคคลเกิดการเรียนรู้ (Learning)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในการดำเนินวิถีชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ จากสังคมและกลุ่ม ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมและวัฒนธรรมย่อยของคนในสังคมหรือกลุ่มสังคม รวมถึงพฤติกรรมและการกระทำที่จะต้องแสดงตามสถานภาพและบทบาทที่เปลี่ยนไป" ผนวกกับการขัดเกลาทางสังคม เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งคนไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง (socialization as enculturation) เป็นการซึมซับโดยเกิดจากการรับรู้ซ้ำ ๆ เป็นเวลานาน และเกือบจะไม่มีการแปรสภาพวัฒนธรรมนั้น ๆ ซึ่งหมายความว่าเด็กรับเอาวัฒนธรรมอย่างตรงไปตรงมา ไม่มีปฏิกิริยาตอบโต้หรือกลั่นกรองวัฒนธรรมแต่อย่างใด (passive recipient) จึงเป็นวัฒนธรรมมีความมั่นคงถาวร (stable culture) คงเส้นคงวา (consistent content) ไม่ขัดแย้งกัน และเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมมีความสัมพันธ์กับกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอื่นๆ อย่างเป็นเหตุเป็นผลกัน แยกออกจากกันได้ยาก และเกื้อหนุนการคงอยู่ของวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ ทำให้สังคมดำรงอยู่ตามแบบฉบับเดิม (Herskovits, 1948: 38) การขัดเกลาทางสังคมยังเป็นการเตรียมบุคคลเข้ารับบทบาทต่าง ๆ ในสังคม (role training) ทั้งนี้เพราะสังคมจะดำรงโครงสร้างอยู่ได้ก็ด้วยการสรรหาบุคคลมารับบทบาทต่างๆ ในสังคม ดังนั้นการขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นกระบวนการที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลต้องปฏิบัติตามปทัสถาน (norms) ของสังคม บุคคลและโครงสร้างทางสังคมจึงเป็นระบบที่แยกต่างหากออกจากกัน และความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพส่วนบุคคลกับโครงสร้างทางสังคมจึงอาจมีหลายแนวทางโดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมจะทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมร้อยให้สองระบบไปด้วยกันได้ (Parsons, 1951: 5-6, 319-320)

สังคมจีนกำหนดบทบาทให้ฝ่ายชายมีอำนาจเหนือฝ่ายหญิง และมีหน้าที่ในสืบวงศ์ตระกูล ความคาดหวังที่ครอบครัวและสังคมมีต่อผู้ชายนี้ถูกกำหนดโดยเจตนารมณ์ของสังคม ทั้งนี้เป็นไปตามแนวคิดของเดอร์ไคม์ และของโรซัลโดที่กล่าวถึงเรื่องพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคมว่าไม่ได้มีแรงกระตุ้นที่เกิดจากภายในร่างกายและจิตใจ หากแต่เกิดจากความต้องการของสังคม ในขณะที่การใช้ชีวิตนอกบ้านถือเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ชายได้เข้าไปใกล้ชิดอำนาจทางการเมือง และอำนาจในการควบคุมธุรกิจครอบครัว สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งเสริมบทบาทและสถานภาพของผู้ชายให้สูงกว่าผู้หญิง และตามแนวคิดของ Cooley (1902: 189) ในเรื่องอัตลักษณ์ จากกระบวนการ "ตัวตนในกระจกเงา" (the looking glass self) ที่กล่าวว่าอัตลักษณ์เกิดขึ้นในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เป็นกระบวนการอันเกิดจากการผสม ผสานกันของตัวตนเชิงจิต (mental selves) ของคนหลายๆ คนที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งประกอบด้วยภาพลักษณ์ของเราที่มีต่อตนเอง และจินตนาการเกี่ยวกับการตัดสินของผู้อื่นต่อภาพลักษณ์นั้น ตลอดจนปฏิกิริยาและความรู้สึกต่างๆ ของเราต่อจินตนาการดังกล่าว หลอมรวมกันก่อเป็นความรู้สึก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บางอย่างที่เรามีต่อตนเอง เช่น ความภาคภูมิใจ หรือความรู้สึกต่ำต้อย ซึ่งปรากฏอย่างชัดเจนในประโยคที่กล่าวว่า “อรสุรางค์ใจหายวาบ ค่าของคนสำหรับตระกูลนี้ช่างแตกต่างกันเหลือเกิน คุณค่าของผู้หญิงต่ำกว่าชายถึง 5 เท่า” อันแสดงให้เห็นได้อย่างเด่นชัดว่าสังคมจีนกำหนดสภานภาพของหญิงจีนให้มีความต่ำต้อยกว่าชายจีน

ตัวอย่างที่ 2

สังคมจีนเก่าก่อนผู้หญิงถูกกดขี่รอนสิทธิ์อย่างยิ่ง ลูกสาวของแต่ละครอบครัวจะมีฐานะเป็นเสมือน “ข้าช่วงใช้” ต้องทำงานบ้านงานเรือนสารพัด เรื่องการศึกษานั้นไม่ต้องพูดถึง อย่างมากก็ได้รับการฝึกฝนอบรมเกี่ยวกับการเย็บปักถักร้อย อาหารการกิน และเรียนรู้กิจของแม่บ้านแม่เรือน ทั้งนี้เพราะว่า เมื่อถึงวัยอันสมควรแล้ว หญิงสาวผู้นั้นจะต้องแต่งงานไปอยู่กับครอบครัวอื่น จะได้ไปรับใช้ได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง

(หยก บูรพา, เทพธิดาสำเพ็ง, 2536: 121-122)

จากตัวอย่างที่ 2 บทสนทนานี้แสดงให้เห็นว่าอาจเนื่องมาจากขนบธรรมเนียมประเพณีจีนในอดีตที่คิดว่าหน้าที่ของสตรีคือการเป็นแม่บ้านอยู่บ้านดูแลบ้านและเลี้ยงดูบุตร เมื่อเป็นเช่นนี้การศึกษาในโรงเรียนจึงมิใช่สิ่งจำเป็นเพราะไม่ได้ถูกนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ บุตรสาวจึงควรที่จะอยู่บ้าน คอยเรียนรู้งานบ้านจากมารดามากกว่าการไปศึกษาที่โรงเรียน ทั้งนี้อธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Turner (2002: 2-3), Coughlin (1977: 67) ที่เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวของสังคมจีน และความเหลื่อมล้ำทางสถานภาพระหว่างบุรุษกับสตรีไว้ว่ามีความรุนแรงมาก

นอกจากนั้น Skinner (1957: 126) ยังได้กล่าวไว้ว่า “...พวกนี้มีความจงรักภักดีต่อเผ่าพันธุ์ของตน และมีความรู้สึกว่าพวกตนนั้นเหนือกว่าชนชาติอื่น พวกเขาจึงเป็นคนจีนตลอดไป ...เมื่อพวกเขาสมรสกับหญิงไทย เขาก็บังคับให้พวกนั้นกลายเป็นคนจีน และเลี้ยงดูลูกอย่างคนจีนทุกประการ” ซึ่งเป็นลักษณะของคนพลัดถิ่น ดังที่ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403) กล่าวไว้ สรุปได้ว่า คนพลัดถิ่นหมายถึงกลุ่มคนหรือชุมชนที่อพยพออกนอกมาตุภูมิและยังคงมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิไม่ว่าจะโดยวิธีการติดต่อสื่อสาร การหวนรำลึกอดีต การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับมาตุภูมิจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และสาเหตุของการอพยพออกนอกมาตุภูมิและการกลายเป็นคนพลัดถิ่นหรือชาติพันธุ์นั้นอาจจะมาจากสาเหตุที่หลากหลาย แต่ประเด็นสำคัญคือ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความสัมพันธ์ของคนพลัดถิ่นกับมาตุภูมิที่แตกต่างไปจากกลุ่มคนหรือชาติพันธุ์ทั่วไป ความสัมพันธ์กับมาตุภูมิดังกล่าวจะส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ

ตัวอย่างที่ 3

"ลูกผู้หญิงเรียนไปทำไมมากมาย แค่อ่านออกเขียนได้ก็พอแล้ว"

"ลูกสาวก็ช่วยค้าขายได้ พ่อไม่ยอมให้ออกมาช่วยเอง จะให้อยู่แต่เล่าเต๋ง"

"พูดมาก ขึ้นเรือนเดี๋ยวนี้นา ไม่อย่างนั้นก็ไปช่วยแม่เขาทำกับข้าว ลูกผู้หญิงมีหน้าที่ในครัวเท่านั้น อย่าออกมายุ่งเรื่องของผู้ชายเขา"

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย, 2513 : 62-64)

จากตัวอย่างที่ 3 สุภา สิริสิงห ได้เสนอคติค่านิยมความต้องการลูกชายมากกว่าลูกสาวนี้ผ่านความคิดของตัวละครว่า ลูกสาวไม่มีหน้าที่ช่วยธุรกิจของครอบครัว มีหน้าที่เฉพาะแต่ในครัว และไม่มีสิทธิที่จะลงมาข้างล่างหรือออกมาอยู่หน้าร้าน เป็นการตอกย้ำถึงสถานภาพและบทบาททางสังคมที่ให้อำนาจแก่ผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ซึ่งเป็นไปดังแนวคิดของ Turner (2002: 2-3) และคูลิน Coughlin (1977: 67) ที่เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวของสังคมจีน และความเหลื่อมล้ำทางสถานภาพระหว่างบุรุษกับสตรีไว้ว่ามีความรุนแรงมาก

ผู้หญิงในฐานะภรรยาและสะใภ้

เนื่องจากครอบครัวจีนมีลักษณะที่เป็นครอบครัวขยาย ดังนั้น เมื่อหญิงชายแต่งงานกัน ฝ่ายหญิงจะต้องเข้าอาศัยอยู่ในบ้านของฝ่ายชาย มีหน้าที่ปรนนิบัติใช้สามีอย่างดีที่สุดแล้ว ยังต้องปรนนิบัติรับใช้ญาติทุกคนในครอบครัวของสามีอีกด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 4

เมื่อ ‘คุณปู่’ ของทักษิณนั่งลงบนเก้าอี้ไม้สลักมุก ซึ่งเป็นตัวที่ท่านนั่งประจำ สุรางค์ก็ผละไปยกถาดกระเบื้องเคลือบบรรจุกาดินเผากะจ้อยร่อยกับถ้วยตะไล 6 ใบมาวางบนโต๊ะหินอ่อนขอบไม้ดำเป็นมันปลาบตรงหน้าท่าน แล้วจึงกลับไปยกชามกระเบื้องใบย่อมบรรจุน้ำฝนราวครึ่งหนึ่ง มาวางเพิ่ม หน้าที่ของหล่อนจึงสิ้นสุดเพียงนั้น

อรสุรางค์เคยประสบสายตาดุๆ ของ ‘อาหญิง’ เมื่อหล่อนยืนนิ่งมองดู ‘คุณปู่’ สวมรองเท้าผ้าใบเพื่อให้คนประคองปีกออกไปเดินเล่นนอกบ้าน มาทราบเอาภายหลังจากคุณอรพินธ์ว่า หน้าที่สวมรองเท้าให้ ‘คุณปู่’ ไม่ใช่หน้าที่ของเนิ่น หรือเนียนสาวใช้วัยรุ่น แต่เป็นหน้าที่ของ ‘สะใภ้’ โดยตรง

ภาระของสะใภ้ในตึกฝรั่ง อรสุรางค์รู้สึกว่าหนักหน่วงเอาการ แม้กระนั้น ‘อาหญิง’ ยังเปรยให้หล่อนกับวารุณีได้ยินบ่อยๆ ว่า ปัจจุบันสะใภ้สบายขึ้นมาก ไม่เหมือนยุคของคุณอรพินธ์หรือคุณพราว ซึ่งมีหน้าที่ล้างมือล้างเท้าให้คุณปู่คุณย่าก่อนสองท่านเข้านอนทุกคืน

(รพีพร, ตึกฝรั่ง, 2522: 65)

ข้อความที่ รพีพร กล่าวถึงอรสุรางค์สะใภ้ของครอบครัว “ตึกฝรั่ง” แสดงให้เห็นว่าเมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายหญิงจะอาศัยอยู่รวมกับญาติของสามี ต้องปรนนิบัติรับใช้บุคคลในครอบครัวของสามี ซึ่งถือว่าเป็นภาระ หน้าที่ที่สำคัญที่สะใภ้จะปฏิเสธไม่ได้ แต่ก็ยังคงตกอยู่ในสถานภาพที่ต่ำต้อยกว่าฝ่ายชาย ลูกสะใภ้ยังต้องดูแลรับใช้คนในครอบครัวสามีเหมือนเมื่ออดีต แม้ว่าสะใภ้จะเริ่มมีฐานะที่ดีขึ้นภายในครอบครัว ทั้งนี้เนื่องจากเศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น สามารถหาสาวใช้มาช่วยแบกรับภาระบางประการของสะใภ้ไป ดังที่ Coughlin (1977: 67) ที่กล่าวว่า “เหมือนว่าโลกของชุมชนชาวจีนเป็นโลกของบุรุษโดยเฉพาะ ขนบธรรมเนียมประเพณีดังกล่าว ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดความเข้มข้นในความเป็นพวกเดียวกันเท่านั้น หากยังเป็นเสมือนรั้วกั้นไม่ให้อิทธิพลอื่นซึ่งอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคนรุกล้ำเข้าไปด้วย”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 5

การจะให้แม่ผัวกับลูกสะใภ้ลงรอยกันนั้นเป็นเรื่องยากมาก เพราะต่างก็มาจากครอบครัวที่ต่างกันและชิงดีชิงเด่นกันอยู่ในที เวลาลูกสะใภ้ทำอะไร แม่ผัวก็ไม่ถูกใจเสียที เราเองเคยเห็นมากับตาว่า แม้ลูกสะใภ้ช่วยเรียงชามข้าวสักใบ แม่ผัวก็หาว่าวางไม่ตรง ต้องเข้าไปจัดเองเสียอีกทีหนึ่ง พร้อมกับบ่นวุ่นวายไปเรื่อย ซึ่งทำแล้วไม่ได้มีอะไรดีขึ้นเลย เพราะเป็นเพียงการหมุนชามเล็กน้อยเท่านั้น ชามข้าวก็ยังอยู่ที่เดิม ดูแล้วเป็นการหาเรื่องกันชัดๆ

อีกเรื่องหนึ่งที่เคยได้ยินพวกแม่ผัวเขาเอ็ดเอากับสะใภ้คือการเรียงจานกับข้าวบนโต๊ะอาหาร คนจีนเขาต้องมีวิธีเรียงให้ดูสวยงาม แต่ถ้าคนที่ไม่พิถีพิถันจะเรียงแบบหน้ากระดานไปเลย จึงโดนเอ็ดเอาว่า “จะเรียงอาหารไหว้เจ้า” หรืออย่างไร ซึ่งการเรียงแบบนี้เขาถือกันว่าไม่ดี การหาเรื่องกระแหนะกระแหนลูกสะใภ้ทุกครั้งที่มีโอกาสดูจะกลายเป็นเรื่องที่เข้าใจกันได้ ดังมีคำพูดของแม่ผัวคนจีนที่ชอบเปรยว่า “ลูกสะใภ้ใหม่ตื่นเช้าแค่สามปี” เท่ากับเป็นการ “กัด” คนที่เป็นลูกสะใภ้ ซึ่งจะจริงหรือไม่ก็ไม่ทราบ

สำหรับตัวลูกสะใภ้เองนั้น ในเมื่อทำอะไรก็ไม่ถูกใจแม่ผัวสักอย่าง นานๆ เข้าลูกสะใภ้ก็เบื่อ เลยหาวิธีไม่ต้องทำงาน คนโบราณเขาบอกว่า วิธีไม่ต้องทำงานบ้านที่ชะงัดที่สุดคือการมีลูก เมื่อมีลูกแล้วก็อุ้มลูกทั้งวันไม่ยอมปล่อย จนไม่เป็นอันต้องทำอะไร เพราะเด็กนั้นพออุ้มจนติดมือจะวางไม่ค่อยลง วางปุ๊บก็ร้องๆ ต้องอุ้มนั่งอุ้มเดินกันทั้งวัน เดี๋ยวก็ให้นมลูก เดี๋ยวก็อาบน้ำ ป้อนข้าว งานอื่นในบ้านไม่ต้องจับกันพอดี นับเป็นวิธีแก้เผ็ดแม่ผัวที่เจ็บแสบดี เพราะแม่ผัวจะว่าอะไรก็ไม่ถนัดปาก เนื่องจากคนเขากำลังเลี้ยงลูกอยู่จริงๆ ตัวแม่ผัวเองเลยต้องทำงานเสียให้สมใจอยาก

(ยุวดี ต้นสกุลรุ่งเรือง, กวางตุ้งเฮฮา, 2545: 94)

แม้ว่าสะใภ้จะได้รับการยอมรับมากขึ้น แต่ปัญหาระหว่างมารดาสามีและลูกสะใภ้ที่มีมาตั้งแต่อดีต ในปัจจุบันก็ยังเป็นปัญหาที่มีอยู่ในครอบครัวของชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีน

จากตัวอย่างที่ 4 และตัวอย่างที่ 5 สรุปได้ว่า โดยทั่วไปแล้ว แม้ว่าผู้หญิงมีบทบาทหน้าที่เพิ่มขึ้นในครอบครัว มีโอกาสเป็นผู้ควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินในครอบครัว มีส่วนร่วมรับผิดชอบภาระทางเศรษฐกิจในครอบครัวเพิ่มขึ้น ผู้ชายยอมรับในความสามารถที่มีอยู่ของผู้หญิง แต่สิ่งเหล่านี้ไม่ได้ทำให้ผู้หญิงมีสถานภาพที่เท่าเทียมกับผู้ชาย เพียงทำให้ผู้หญิงมีสถานภาพที่สูงขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กว่าเดิมบ้างเท่านั้น ดังที่ Mead (1934: 143-214) มองว่า ตัวตนมีสองด้าน และจะปะทะสังสรรค์กันเองตลอดเวลา ด้านหนึ่งคือ “me” เป็นตัวตนที่เกิดจากความเห็นและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น อีกด้านหนึ่งคือ “I” เป็นลักษณะ เฉพาะของตนเอง ทั้ง “me” และ “I” ต่างก็สัมพันธ์กับโลกภายนอก เพียงแต่ “me” เป็นผลจากการประเมินและซึมซับเอาทัศนะของผู้อื่น ขณะที่ “I” เป็นคำตอบและเป็นความพยายามที่จะประสาน “me” ที่หลากหลายเข้าด้วยกัน “I” จึงเป็นศักยภาพของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การให้พื้นที่แก่ “I” จึงเท่ากับเป็นการสงวนรักษาอิสรภาพในระดับหนึ่งของปัจเจก เป็นการชี้ว่าตัวตนมิใช่หุ่นเชิดของสังคม อัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลในทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์จึงมิใช่ภาพที่มีความต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เนื่องจากปัจเจกชนมองว่าความรู้สึกเป็น “ตัวเรา” เป็นผลจากการที่คนเรามีประสบการณ์ต่อร่างกายที่เป็นฐานของความรู้สึกรับรู้ทั้งมวล รวมทั้งความรู้สึกที่เราไปสัมพันธ์กับสิ่งอื่นด้วย ขอบเขตของความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงขึ้นอยู่กับตัวแปรต่างๆ ที่สำคัญทางสังคม เช่น กลุ่มอายุ เพศอาชีพ ชนชั้นทางสังคม กลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น ซึ่ง Hoult (1969: 102) มีความเห็นสอดคล้องกับแนวคิดของมี้ด คือ โฮลต์ กล่าวว่า อัตลักษณ์ เป็นลักษณะเฉพาะชุดหนึ่งของแต่ละบุคคลซึ่งแสดงต่อผู้อื่น ลักษณะ เฉพาะดังกล่าวนี้จะช่วยให้ผู้อื่นสามารถบ่งชี้บุคคลนั้นๆ ได้ รวมถึงการมองตนเองและสำนึกได้ว่าตนคือใคร และแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร และตามที่ Stryker (1968: 559-562) และ Stryker and Burke (2000: 284-297) ได้กล่าวถึง นิยามของ คำว่า อัตลักษณ์ หรือ Identity นั้นเป็นหน่วยเล็กๆ ในการศึกษาทางสังคมวิทยา ซึ่งเชื่อมโยงเรื่องของทัศนคติที่มีต่อตัวตน หรือเอกลักษณ์ เป็นความสัมพันธ์ในเชิงบทบาทหน้าที่ และพฤติกรรมอันเกิดจากบทบาทของบุคคล ตัวตน จึงคือการรวมตัวกันของอัตลักษณ์ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของลักษณะเฉพาะของบทบาท เช่นเดียว กับการที่เราตอบคำถามตัวเองว่า ตัวฉันคือใคร แล้วเราก็ได้จะได้คำตอบว่า ฉันเป็นพ่อ ฉันเป็นแม่ ซึ่งคำตอบเหล่านี้ก็เชื่อมโยงบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลนั่นเอง

นอกจากนั้นลักษณะดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Durkheim (1897: 385) และ Rosaldo (1974: 23) ที่มองว่าพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคมไม่ได้มีแรงกระตุ้นที่เกิดจากภายในร่างกายและจิตใจ หากแต่เกิดจากความต้องการของสังคม และแนวคิดของ Spencer (1873: 115-116) และ Malinowski (1939: 942; 1944: 52-53) ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมไว้ และสอดคล้องกับความเห็นของ พิชัยศักดิ์ หรยางกูร (2523: 11), เตือนพิศ ชัยพรหมประสิทธิ์ (2531: 1), ภัสสร สิมานนท์ (2527: 1-16), Vipa Chulachart (1980: 1) และ Zhang *et al.,* (2004: 430–437) ในเรื่องการกำหนดสถานภาพ บทบาท

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

และหน้าที่ของบุคคลในครอบครัวจีน รวมถึงความเห็นของ Coughlin (1977: 67) ที่กล่าวถึงความเหลื่อมล้ำทางสถานภาพระหว่างบุรุษกับสตรีในสังคมจีนด้วย

ผู้หญิงในฐานะมารดา

ส่วนใหญ่แล้ว บุตรจะมีความสนิทสนมใกล้ชิดกับผู้เป็นมารดามากกว่าบิดา ทั้งนี้เพราะมารดาต้องคอยเลี้ยงดูบุตร ในขณะที่บิดาจะเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว วรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยได้แสดงให้เห็นถึงสถานภาพและบทบาทภายในครอบครัวจีนของผู้หญิงในฐานะมารดา ดังนี้

ตัวอย่างที่ 6

ลูกมักจะมีความผูกพันกับแม่มากกว่าพ่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกสาว หมุยเอ็งและอั้งบ๊วยเคยอาศัยแม่เป็นที่ปรึกษา และเป็นเกราะกำบังเมื่อประพฤติผิดความประสงค์พ่อ แม่เข้าข้างลูกเสมอ แม้ลูกจะผิด แต่ก็ไม่อยากให้ถูกลงโทษ และหากถูกลงโทษก็คอยปลอบประโลม

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย เล่ม 1, 2513: 117)

ผู้หญิงที่อยู่ในฐานะมารดาจะได้รับความเคารพนับถือจากผู้เป็นบุตรเท่าเทียมกับบิดา บุตรส่วนใหญ่จะสนิทสนมและใกล้ชิดมารดามากกว่าบิดา ทั้งนี้เนื่องจากผู้ที่อยู่ในฐานะมารดาส่วนใหญ่จะรักและตามใจบุตรมากกว่าบิดา เมื่อบุตรกระทำผิด มารดาเพียงว่ากล่าวตักเตือน หากจะมีการลงโทษบิดามักจะเป็นผู้ลงโทษมากกว่า ดังนั้น บุตรส่วนใหญ่จะเคารพเชื่อฟังและเกรงกลัวบิดามากกว่ามารดา ทั้งนี้เป็นไปตามลักษณะโครงสร้างของสังคมจีนที่ให้อำนาจของผู้ชายที่มีมากกว่าผู้หญิง โดยเฉพาะในครอบครัวจีนที่อยู่ในสังคมไทย รวมถึงความคาดหวังที่ครอบครัวและสังคมมีต่อผู้ชาย ความคาดหวังเหล่านี้ถูกกำหนดโดยเจตนารมณ์ของสังคม ทั้งนี้เป็นไปตามแนวคิดของ Durkheim และของ Rosaldo ที่มองว่าพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคมไม่ได้มีแรงกระตุ้นที่เกิดจากภายในร่างกายและจิตใจ หากแต่เกิดจากความต้องการของสังคม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 7

ปู่กระแอมเบาๆ หันหน้ากลับมาทางลูกสาวคนโปรด และเริ่มต้นด้วยน้ำเสียงเรียบๆ

"พี่น้องในครอบครัวเดียวกันก็เหมือนกับอวัยวะส่วนต่างๆ ในร่างกาย ถึงจะกระทบกระทั่งกันบ้าง ก็ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา แต่จะโกรธเคืองกันถึงขั้นเอามีดเอาพร้ามาตัดส่วนหนึ่งส่วนใดทิ้งก็คงไม่ถูกต้อง และออกจะเป็นที่ให้คนอื่นหัวเราะในความโง่เขลาของเราเปล่าๆ เป็กกี้กับชาญชัยก็ทำไม่ถูกที่ก่อความรำคาญรบกวนคนอื่น แต่นุชเองก็ทำไม่ถูกที่ล่วงเกินก้าวร้าวพี่สะใภ้"

ปู่ใช้ผ้าเช็ดปากเช็ดตะเกียบช้าๆ

"นับแต่คืนนี้เป็นต้นไป ให้สนุกสนานกันในบ้านนี้ได้แค่สองยาม หลังจากนั้นให้นภาสั่งคนใช้ให้ตัดคัต-เอาต์ไฟห้องโถงข้างล่าง แล้วเย็นนี้ให้นุชขึ้นไปขอโทษเป็กกี้ทันทีที่กลับมาจากที่ทำงาน"

ประกาศิตของปู่ทำให้ทุกคนนั่งนิ่ง

(ประภัสสร เสวิกุล, ลอดลายมังกร, 2539: 125)

จากตัวอย่างที่ 7 แสดงให้เห็นว่า เมื่อเปรียบเทียบสถานภาพและบทบาทภายในครอบครัวระหว่างบิดาและมารดาแล้ว จะเห็นว่าบิดามีสถานภาพที่สูงกว่ามารดา เห็นได้จากการที่บิดาจะเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินปัญหาขั้นสุดท้ายของครอบครัว ซึ่งสมาชิกในครอบครัวจะต้องปฏิบัติตามที่บิดาต้องการ

วรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยในด้านโครงสร้างของครอบครัวจีนและระบบเครือญาติแสดงให้เห็นถึงอำนาจของผู้ชายที่มีมากกว่าผู้หญิง โดยเฉพาะในครอบครัวจีนที่อยู่ในสังคมไทย รวมถึงความคาดหวังที่ครอบครัวและสังคมมีต่อผู้ชาย ความคาดหวังเหล่านี้ถูกกำหนดโดยเจตนารมณ์ของสังคม ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Durkheim (1897: 385) และ Rosaldo (1974: 23) ที่มองว่าพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคมไม่ได้มีแรงกระตุ้นที่เกิดจากภายในร่างกายและจิตใจ หากแต่เกิดจากความต้องการของสังคม และแนวคิดของ Spencer (1873: 115-116) และ Malinowski (1939: 942; 1944: 52-53) ได้เสนอ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความเห็นเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมไว้ และสอดคล้องกับความเห็นของ พิชัยศักดิ์ หรยางกูร (2523: 11), เตือนพิศ ชัยพรหมประสิทธิ์ (2531: 1), ภัสสร สิมานนท์ (2527: 1-16), Vipa Chulachart (1980: 1) และ Zhang *et al.,* (2004: 430–437) ในเรื่องการกำหนดสถานภาพ บทบาท และหน้าที่ของบุคคลในครอบครัวจีน

สิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งก็คือ สังคมจีนเป็นสังคมที่สร้างขึ้นด้วยความสัมพันธ์ที่พึ่งพากัน ระหว่างบิดากับบุตรชาย และศูนย์กลางของความสัมพันธ์อยู่ที่ความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา บุตรชายจึงไม่ใช่เพียงมีหน้าที่ต้องเลี้ยงดูและให้ความเคารพบิดามารดาในยามมีชีวิตอยู่เท่านั้น แต่เมื่อบิดามารดาถึงแก่กรรมไปแล้ว บุตรชายและสะใภ้จะต้องเลี้ยงดูด้วยการทำพิธีบูชาบรรพบุรุษตลอดไปด้วย (พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, 2531: 35)

ความสัมพันธ์เหล่านี้ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิขงจื้อ ที่เน้นความกตัญญูที่มีต่อบรรพบุรุษ และยังเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างโดยเริ่มจากความสัมพันธ์ของหน่วยเล็กในสังคม ซึ่งก็คือ ครอบครัว โดยกำหนดบทบาทและสถานภาพของ พ่อแม่ พี่ น้อง ลูก สามี ภรรยา ไว้ตามลำดับ ซึ่งขงจื้อเน้นถึงการนับถืออาวุโสว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก และถือเป็นส่วนหนึ่งของความกตัญญูซึ่งเป็นจุดสำคัญของแนวคิดในความสัมพันธ์ทั้ง 5 ประการนี้ แนวคิดในความสัมพันธ์ทั้ง 5 ประการ มีดังนี้ (สุชาดา ตันตสุรฤกษ์, 2532: 12)

1. ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูก เป็นเรื่องของความรัก
2. ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา เป็นเรื่องของความสูงต่ำในสถานภาพ
3. ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง ผู้ใหญ่กับผู้เยาว์ เป็นเรื่องของความเชื่อฟัง
4. ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวต่อครอบครัว มิตรต่อมิตร เป็นเรื่องของความซื่อสัตย์
5. ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์และประชาชน เป็นเรื่องของการปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ทั้ง 5 ประการที่ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิขงจื้อนี้เป็นความสัมพันธ์ที่กำหนดขึ้นเพื่อการจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งต่างกับที่ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2550: 118) ที่จัดรูปแบบคำเรียกขานตามความสัมพันธ์ไว้ 9 รูปแบบคือ

1. ญาติผู้ใหญ่กับญาติผู้น้อย
2. สามีกับภรรยา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. ผู้บังคับบัญชากับผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา
4. ครูกับศิษย์
5. ผู้ให้บริการกับผู้รับบริการ
6. เพื่อน
7. คู่รัก
8. คนรู้จักกัน
9. คนไม่รู้จักกัน

ความสัมพันธ์ทั้ง 9 แบบที่กล่าวนี้ แบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ (ก) ความสัมพันธ์แบบสมดุล ซึ่งหมายความว่าผู้พูดมองผู้ฟังว่าเท่ากับตน ได้แก่ ความสัมพันธ์แบบเพื่อน คู่รัก คนรู้จักกัน และคนไม่รู้จักกัน (ข) ความสัมพันธ์แบบไม่สมดุล ซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ที่แสดงว่าผู้พูดมีสถานภาพทางสังคมไม่เท่ากันหรือผู้พูดมองว่าไม่เท่ากัน เช่น ญาติผู้ใหญ่กับญาติผู้น้อย สามีกับภรรยา นายกับบ่าว เป็นต้น (ค) ความสัมพันธ์แบบเป็นกลาง ซึ่งหมายความถึงความสัมพันธ์ที่นอกเหนือไปจาก 2 แบบแรกเป็นความสัมพันธ์ที่ความเท่ากันหรือสูงกว่า ต่ำกว่า ไม่มีความเกี่ยวข้อง เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการกับผู้รับบริการ

ความความสัมพันธ์ทั้ง 9 แบบตามที่ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์จัดไว้นี้ เป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง ซึ่งเกิดขึ้นจากการจัดระเบียบทางสังคม และความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้พูดกับผู้ฟังก็เป็นเพียงปัจจัย 1 ปัจจัยในหลายปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกรูปแปรในภาษา ไม่ใช่ความสัมพันธ์ที่กำหนดขึ้นเพื่อจัดระเบียบทางสังคมตามลัทธิของขงจื้อ

นอกจากวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ครบทั้ง 5 ประการแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงลัทธิขงจื้อที่ให้ความสำคัญกับการจัดระเบียบสังคม ความสัมพันธ์ตามลำดับชั้น ขนบประเพณี การกำหนดบทบาทหน้าที่ การควบคุมให้อยู่ในความสงบ กฎเกณฑ์สำหรับครอบครัวขยาย และสถานภาพที่เด่นชัดของระบบครอบครัว และขงจื้อยังเน้นความสำคัญของการศึกษาสำหรับผู้ที่จะปกครองคน และยังส่งเสริมในเรื่องความกตัญญูอันเป็นรากฐานแห่งคุณงามความดีและเป็นที่มาของวัฒนธรรมทั้งหลาย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ระบบเครือญาติ

การศึกษาบทบาทหน้าที่ของครอบครัวจีนจากวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของครอบครัวที่เกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับเรื่องแซ่ และระบบเครือญาติ ดังนั้นการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวจึงจำเป็นต้องศึกษาควบคู่สัมพันธ์ไปกับการศึกษาเรื่องระบบเครือญาติ (Kinship System) เพราะครอบครัวเป็นส่วนหนึ่งของระบบเครือญาติ ความรู้ในเรื่องระบบเครือญาติช่วยให้เข้าใจเกี่ยวกับเรื่องทางเศรษฐกิจ การเป็นเจ้าของทรัพย์สิน การโอนมรดก ที่มาของอำนาจ และบทบาทของผู้ชายและผู้หญิงในกิจการต่างๆ ดังที่ อุทัย หิรัญโต (2526: 125-126) กล่าวไว้สรุปได้ว่า ระบบเครือญาติคือ ระบบที่เกิดจากการประสานกันของสถานภาพและบทบาทของบุคคลซึ่งได้รับการพิจารณาจากสังคมว่าเกี่ยวข้องกันโดยการสืบสายโลหิต การสมรส หรือการรับบุตรบุญธรรม ระบบเครือญาติไม่เพียงระบุว่าใครเป็นญาติของใครเท่านั้น แต่ยังกำหนดหรือระบุแบบอันเหมาะสมในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างญาติกับญาติในลำดับต่างกันด้วย

การจัดลำดับเครือญาตินี้ สนิท สมัครการ (2519: 5-8) กล่าวไว้สรุปได้ว่า การจัดลำดับเครือญาติอาจจัดตามความสัมพันธ์ทางสายเลือด (Consanguineous kinship) ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลมีความเกี่ยวข้องกันเนื่องจากมีบรรพบุรุษร่วมกัน โดยยึดหลักการจัดลำดับกันในด้านอาวุโสก่อนหลัง แบ่งเป็นการจัดลำดับญาติที่ให้ความสำคัญแก่ทั้งสองฝ่าย (Bilateral kinship) และเพียงฝ่ายข้างบิดาหรือข้างมารดาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเท่านั้นที่มีความสำคัญ (Unilateral kinship) ถ้าญาติฝ่ายบิดาเป็นฝ่ายสำคัญ เรียกว่า Patrilineal kinship โดยมีฝ่ายชายหรือฝ่ายสามีเป็นใหญ่ (Patriarchal kinship) มีสิทธิและหน้าที่ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการทรัพย์สินของครอบครัว การตัดสินปัญหาต่างๆในครอบครัว สมาชิกของครอบครัวที่เป็นหญิงหรือญาติฝ่ายหญิงมีฐานะทางสังคมต่ำมาก และบางครั้งก็ไม่ได้รับการนับถือว่าเป็นญาติ

ตัวอย่างที่ 1

“การรับประทานอาหารที่นี่แปลกมาก ไม่ทราบว่าเพราะเขาหวงลูกสาวหรือเพราะเหตุอื่นใด พวกผู้ชายรับประทานอาหารกันก่อน คือล้อง่วนทงกับลูกจ้างทั้งหมดที่เป็นชาย ทุกคนรับประทานอาหารร่วมโต๊ะกัน เพราะถือว่าเป็นลูกจ้างกับนายจ้างมิใช่คนใช้ แต่พวกผู้หญิงออกมารับประทานทีหลัง อาหารก็รับประทานที่เหลือจากพวกผู้ชาย”

(สุภา สิริสิงห, 2513: 35-36)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ครอบครัวจีนมีการจัดลำดับญาติที่ให้ความสำคัญแก่ฝ่ายข้างบิดา โดยมีฝ่ายชายหรือฝ่ายสามีเป็นใหญ่ สมาชิกของครอบครัวที่เป็นหญิงหรือญาติฝ่ายหญิงมีฐานะทางสังคมต่ำมาก แม้การรับประทานอาหารก็ไม่ได้นั่งร่วมโต๊ะกับผู้ชาย และรับประทานอาหารที่เหลือจากที่พวกผู้ชายรับประทานแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Durkheim (1897: 385) และ Rosaldo (1974: 23) ที่มองว่าพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคมไม่ได้มีแรงกระตุ้นที่เกิดจากภายในร่างกายและจิตใจ หากแต่เกิดจากความต้องการของสังคม และแนวคิดของ Spencer (1873: 115-116) และ Malinowski (1939: 942; 1944: 52-53) ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมไว้ และสอดคล้องกับความเห็นของ พิชัยศักดิ์ หรยางกูร (2523: 11), เตือนพิศ ชัยพรหมประสิทธิ์ (2531: 1), ภัสสร สิมานนท์ (2527: 1-16), Vipa Chulachart (1980: 1) และ Zhang *et al*., (2004: 430–437) ในเรื่องการกำหนดสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของบุคคลในครอบครัวจีน รวมถึงความเห็นของ Coughlin (1977: 67) ที่กล่าวถึงความเหลื่อมล้ำทางสถานภาพระหว่างบุรุษกับสตรีในสังคมจีนด้วย

ตัวอย่างที่ 2

"ตามประเพณีเราไม่เชิญแขกฝ่ายเจ้าสาวมารับประทานเลี้ยงนอกจากญาติสนิทจริงๆ เพียงไม่กี่คนและเพื่อนเจ้าสาวอีกคนหนึ่งหรือสองคน แขกที่มากินโต๊ะฉลองแต่งงานจึงมีแต่แขกของเจ้าบ่าวเท่านั้น"

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย, 2513: 124)

จากตัวอย่างที่ 2 แสดงว่า ในสังคมจีนนั้น การให้ความสำคัญแก่ฝ่ายชายมากกว่าฝ่ายหญิง ยังเห็นได้จากประเพณีสำคัญ เช่นการแต่งงานซึ่งเป็นการออกเรือนของฝ่ายหญิง แขกผู้ร่วมงานแต่งงานจะเป็นแขกของฝ่ายเจ้าบ่าวเท่านั้น

การจัดลำดับของเครือญาติอาจจัดตามความสัมพันธ์ที่สืบเนื่องมาจากการสมรส (Conjugal kinship) ซึ่งถือว่าความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและมีความสำคัญที่สุด ระบบเครือญาติของชาวจีนยึดหลักการนับเครือญาติทางสายเลือดเป็นสำคัญ เน้นเรื่องอาวุโส เพศ ความแตกต่างในการเป็นญาติข้างฝ่ายบิดาหรือมารดา สรรพนามที่ใช้เรียกเครือญาติจะแสดงให้เห็นถึงสิ่งเหล่านี้พร้อมกับให้เห็นถึงความสำคัญของแต่ละบุคคล ดังที่ Amyot (1973: 125) กล่าวไว้ว่า "ระบบครอบครัวจีนนั้น สมาชิกในครอบครัวจะมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน และสืบความสัมพันธ์ไปยังบรรพบุรุษโดยตรง เครือญาตินี้รวมถึงญาติพี่น้องสายบิดาของบุคคล ญาติพี่น้อง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สายมารดา และญาติพี่น้องทางการสมรสไปยังสมาชิกญาติพี่น้องทางฝ่ายพ่อ” เมื่อศึกษาวรรณกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย ทำให้สามารถประมวลและเรียงลำดับเครือญาติชาวจีนได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ญาติฝ่ายพ่อ

ไทย	แต้จิ๋ว	จีนแคะ	ไหหลำ	ฮกเกี้ยน	จีนกลาง	กวางตุ้ง
ทวดชาย	เจ็งโจวกง (เหล่ากง)	อากุงไท้	กงเต่า	จ๋อก๊ง	เจิงจู่ฟู่	(ซ้ามยับ) อาทายแหย่
ทวดหญิง	เจ็งโจวม่า (เหล่าม่า)	อาผ่อไท้	เหน่เต่า	จ๋อม่า	เจิงจู่หมู่	อาทายผ่อ
ปู่	อากง	อากุง	กง	อาก๊ง	จู่ฟู่	อาแหย่
ย่า	อาม่า	อาผ่อ	เหน่	อาม่า	จู๋หมู่	อาหม่า
ลุง	อาแปะ	อาป๊ะ	เหล่าเบ้	อาแปะ	ป๋ัวฟู่	อาปัก
ป้าสะใภ้	อาอิ้ม	ป๊ะแม	เหล่าเหน่	อาอิ้ม	ป๋ัวหมู่	อาปักหน่อง
อาผู้ชาย	อาเจ็ก	อาสุก	เจี๊ยบเต	อาเจ็ก	ซูฟู่	อาซก
อาสะใภ้	อาซิ้ม	สุกผ่อ	ติ๊มหนิน	อาจิ้ม	ซูฟู่	อาสำ
ป้า	อาตั่วโกว	อาไท้กู	หนิ๊นโบ้	ตั่วโก๊ว	กูหมู่	อากู๊ม้า
ลุงเขย	อาตั่วเตี๋ย	กูชอง	โบ๊เด	ตั่วติว	กูจ้าง	อากู๊แจวง
อาผู้หญิง	อาโซ้ยโกว	อาแซ้กู	โกไม	ซ้อยก๊อ	กูหมู่	อากู๊
อาเขย	อาโซ้ยเตี๋ย	กูชอง	เอียวเด	ซ้อยติว	กูจ้าง	อากู๊แจวง

ที่มา: ปรับปรุงจาก ตึ่งหนั่งเกี้ย ของ จิตรา ก่อนันทเกียรติ (2546: 13-15)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 2 ญาติฝ่ายแม่

ไทย	แต้จิ๋ว	จีนแคะ	ไหหลำ	ฮกเกี้ยน	จีนกลาง	กวางตุ้ง
ทวดชาย	เจ็งโจวกง (เหล่ากง)	กงไท้	หวั่วกงเต่า	หงั่วจ๋อก๊ง	เจิงไว่จู่ฟู่	(ซ้ามยับ) อาทายก๊ง
ทวดหญิง	เจ็งโจวม่า (เหล่าม่า)	ผ่อไท้	หวั่วเหน่เต่า	หงั่วจ๋อม่า	เจิงไว่จู่หมู่	อาทายผ่อ
ตา	อากง	ง้อยกุง	หวั่วกง	หงั่วก๊ง	ไว่จู่ฟู่	อาก้ง (อาก๊ง)
ยาย	อาม่า	ง้อยผ่อ	หวั่วเหนน่	หงั่วม่า	ไว่จู่หมู่	อาผ่อ
ลุง	อาตั่วกู๋	อาป๊ะ	เบ้เด	ตั่วกู	จิ้วฟู่	อาเคาฝู
ป้าสะใภ้	อาตั่วกิ๋ม	คิวแม	เป๊ะหนิน	ตั่วกิม	จิ้วหมู่	อาคำโมว
น้าชาย	อาโซ้ยกู๋	อาคิว	กู่เด	อากู	จิ้วฟู่	อาเคาฝู
น้าสะใภ้	อาโซ้ยกิ๋ม	คิวแม	อีหนิน	ซ้อยกิม	จิ้วหมู่	อาคำโมว
ป้า	อาตั่วอี๊	ไท้กู	หนินโบ่	ตั่วอี๋	อี๋หมู่	อาหยี่ม้า
ลุงเขย	อาตั่วเตี๋ย	กูชอง	โบ๊ะเด	ตั่วติว	อี๋จ้าง	อาหยี่แจวง
น้าผู้หญิง	อาโซ้ยอี๊	มั้นหยี	อีหนิน	ซ้อยอี๋	อี๋หมู่	อาหยี่
น้าเขย	อาโซ้ยเตี๋ย	มั้นหยีชอง	เอียวเด	ซ้อยติว	อี๋จ้าง	อาหยี่แจวง

ที่มา: ปรับปรุงจาก ตึ่งหนั่งเกี้ย ของ จิตรา ก่อนันทเกียรติ (2546: 13-15)

วัฒนธรรมคำเรียกญาติ

คำเรียกญาติในระบบเครือญาติที่เจ้าของภาษากำหนดและสร้างขึ้นใช้ในภาษา ถือเป็นกลุ่มคำเรียกขานกลุ่มหนึ่งที่มีความชัดเจนและเป็นระบบมากที่สุด เพราะเป็นการบ่งชี้ถึงบุคคลที่มีความแน่นอน อัญชลี สิงห์น้อย, สุพัตรา จิรนันทนาภรณ์ และศิริพร มณีชูเกตุ (2545: 98) ได้แบ่งคำเรียกญาติ (Kinship Terms) ในภาษาไทยโซ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ คำเรียกญาติโดยสายเลือด และคำเรียกญาติโดยการแต่งงาน ในขณะที่ เมชฌ สอดส่องกฤษ (2552: 41- 43) แบ่งคำเรียกญาติในภาษาจีน ย่อยออกไปเป็น 5 กลุ่ม คือ 1. คำเรียกกลุ่มญาติสายตรง (นามสกุลเดียวกัน) 2. คำเรียกญาติกลุ่มข้างเคียง (นามสกุลเดียวกัน) 3. คำเรียกกลุ่มญาตินอกสายตระกูล (ต่างนามสกุล) 4. คำเรียกกลุ่มญาติโดยการแต่งงาน (ต่างนามสกุล) 5. คำเรียกระหว่างสามีภรรยา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เห็นได้ว่าแต่ละภาษาจะมีระบบคำเรียกญาติที่แตกต่างกันไป ซึ่งในแต่ละระบบจะสะท้อนถึงวัฒนธรรมของระบบนั้นๆ และโดยทั่วไป คำเรียกญาติจะเรียกให้แตกต่างกันในเรื่องของเพศ (sex) เช่น พ่อ แม่ รุ่น (generation) เช่น ปู่ พ่อ ลูก ญาติเรียง (พี่เรียงน้อง) (lineality) เช่น พ่อ ลุง อายุ (relative age) เช่น พี่ น้อง สายญาติ (parental side) เช่น ปู่ ตา ตลอดจนเพศของผู้พูด (sex of the speaker) (Prasithrathsint, 2001: 261-176) การที่แต่ละสังคมวัฒนธรรมมีคำศัพท์และจำนวนคำศัพท์ที่ใช้เรียกญาติแตกต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับการให้ความสำคัญกับองค์กรต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะแสดงออกในเรื่องของความใกล้ชิด บางสังคมให้ความสำคัญทางสายพ่อ บางสังคมให้ความสำคัญทางสายแม่ บางสังคมให้ความสำคัญเพศใดเพศหนึ่ง บางสังคมให้ความสำคัญในเรื่องอาวุโส บางสังคมให้ความสำคัญทางลูกหลานพี่น้องสายตรง ในขณะที่บางสังคมไม่แบ่งแยก ตลอดจนกระทั่งว่าบางสังคมแยกญาติที่มาจากการแต่งงานออกจากญาติทางสายเลือด

จากการศึกษาวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยพบว่า ในระบบของวัฒนธรรมจีนมีคำเรียกญาติที่แยกลำดับที่เหนือจากตัวขึ้นไป และลงมาเป็นรุ่นๆ ดังนี้

ปู่ (อากง) ย่า (อาม่า) ตา (หวั่วกง) ยาย (หวั่วม่า)
พ่อ (ป๊า ป่าป๊า) แม่ (ม้า หม่าม้า) ลุง (อาแปะ) ป้า (อาโกว) น้า (อาอี๊)
ตัวเอง (อั๊ว)
ลูก (เกี้ย)
หลาน (ซุง)
เหลน(เจงซุง)
ลื่อ (เฮียงซุง)

นอกจากนั้นคำเรียกญาติยังเป็นคำเรียกที่แยกตามเพศ อายุ และฝ่ายญาติ เช่น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 3 คำเรียกญาติที่แบ่งตามเพศ อายุ และฝ่ายญาติ

ญาติฝ่ายพ่อ		ญาติฝ่ายแม่	
ปู่	อากง	ตา	หวั่วกง
ย่า	อาม่า	ยาย	หวั่วม่า
ลุง	อาแปะ	ลุง	อากู๋
ป้า	อาโกว	ป้า	อาอี๊
อาผู้ชาย	อาเจ็ก	น้าผู้ชาย	อากู๋
อาผู้หญิง	อาโกว	น้าผู้หญิง	อาอี๊
ป้าสะใภ้	อาอิ้ม	ป้าสะใภ้	อากิ๊ม
อาสะใภ้	อาซิ้ม	น้าสะใภ้	อากิ๊ม
ลุงเขย	อาเตี๋ย	ลุงเขย	อาเตี๋ย
อาเขย	อาเตี๋ย	น้าเขย	อาเตี๋ย
ป้า อาผู้หญิง ถ้าไม่ได้แต่งงาน...อาแซโกว (แซโกว แปลว่า ของขึ้นรา)		ป้า น้าผู้หญิง ถ้าไม่ได้แต่งงาน...อาชีอี๊ (ชีอี๊ แปลว่า สกปรก)	

ที่มา: ปรับปรุงจาก ตึ่งหนั่งเกี้ย ของ จิตรา ก่อนันทเกียรติ (2546 : 13-15)

จากตารางจะสังเกตได้ว่าคำเรียกญาติในรุ่น พ่อ (ป๊า ป่าป๊า) แม่ (ม้า หม่าม้า) ลุง (อาแปะ) ป้า (อาโกว) น้า (อาอี๊) หากเป็นครอบครัวของฝ่ายชายจะเป็นคำเรียกแยกตามเพศ ฝ่ายญาติ และตามอายุที่อ่อนหรือแก่กว่าพ่อแม่ เช่น อาแปะ (ลุง-พี่ชายพ่อ) อากู๋ (ลุง-พี่ชายแม่) อาเจ็ก (อา-น้องชายพ่อ) อากู๋ (น้า-น้องชายแม่) หากเป็นครอบครัวของฝ่ายหญิงจะไม่แบ่งอายุ แต่แบ่งฝ่ายญาติและเพศ เช่น อาโกว (ป้า, อาหญิง –พี่สาวหรือน้องสาวของพ่อ) อาอี๊ (ป้า, น้าหญิง – พี่สาวหรือน้องสาวของแม่)

ลำดับที่เหนือจากพ่อแม่ขึ้นไปอีกรุ่นหนึ่งคือ ชั้นปู่ย่า เรียกว่า อากง (ปู่) อาม่า (ย่า) ชั้นตายาย เรียกว่า หวั่วกง (ตา) หวั่วม่า (ยาย) ชั้นทวด เรียกว่า เหล่ากง เหล่าม่า ชั้นเทียด เรียกว่า เหล่าโจวกง เหล่าโจวม่า ถ้าปู่มีพี่น้อง จะมีคำเรียกพี่ชายของปู่ว่า โจวแปะ เรียกน้องชายของปู่ว่าโจวเจ็ก เรียกพี่สาวน้องสาวของปู่ว่า โจวโกว ส่วนพี่ชายหรือน้องชายของย่า เรียกว่า โจวกู๋ และเรียกพี่สาวหรือน้องสาวของย่าว่า โจวอี๋ ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่าเป็นคำเรียกที่แบ่งตามเพศและฝ่ายญาติ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ส่วนลำดับที่อยู่ถัดจากพ่อ แม่ ลงไปคือ ลูก มีคำว่า ตาโปวเกี้ย (ลูกชาย) จาโบ๋วเกี้ย (ลูกสาว) และหลาน คือ ตาโปวซุง (หลานชาย) จาโบวซุง(หลานสาว) ก็เป็นคำเรียกที่มีการแบ่งเพศ เช่นเดียวกันนี้ ญาติที่ต่ำจากหลานลงไป คือ เจงซุง (เหลน) เฮียงซุง (ลื่อ) เป็นคำเรียกที่ไม่มีการแบ่งเพศ

จากคำเรียกญาติทั้งหมดนี้แสดงให้ถึงวัฒนธรรมของชาวจีนในสังคมไทยว่าให้ความสำคัญแก่บุคคลทั้งตามเพศ ฝ่ายญาติ และเพื่อให้รู้ระดับอาวุโส กล่าวคือ เครือญาติทางฝ่ายพ่อจะมีความสำคัญต่อครอบครัวมากกว่าเครือญาติฝ่ายหญิง ซึ่งเห็นได้จากตารางเรียกชื่อที่แสดงให้เห็นถึงการเรียงลำดับญาติในครอบครัว และยังใช้คำเรียกที่ให้ความสำคัญของความอาวุโสของสมาชิกในครอบครัวฝ่ายชายมากกว่า อีกทั้งยังให้ความสำคัญแตกต่างกันอีกด้วย เห็นได้จากคำเรียก พี่ชายของพ่อ (ลุง) และน้องชายของพ่อ (อา) ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความอาวุโสของรุ่นอายุ ซึ่งแตกต่างจากครอบครัวของฝ่ายแม่ที่จะเรียกพี่ชาย (ลุง) และน้องชายของแม่ (น้า) เหมือนกันหมด

นอกเหนือไปจากนั้น ยังมีคำเรียกที่ให้ความสำคัญของเพศของสมาชิกในครอบครัวของทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ที่ให้ความสำคัญต่อสมาชิกเพศหญิงน้อยกว่า เห็นได้จากคำเรียก พี่สาวของพ่อ (ป้า) และน้องสาวของพ่อ (อา) เป็นคำเรียกที่ไม่แตกต่างกันในด้านอาวุโส เช่นเดียวกับครอบครัวของฝ่ายแม่ที่จะเรียกพี่สาวของแม่ (ป้า) และน้องสาวของแม่ (น้า) เหมือนกันหมด

คำเรียกญาติที่แสดงให้ถึงวัฒนธรรมของชาวจีนในสังคมไทยว่าให้ความสำคัญแก่บุคคลทั้งตามเพศ ฝ่ายญาติ และเพื่อให้รู้ระดับอาวุโส นี้เป็นไปตามแนวคิดและทฤษฎีของ Durkheim (1897: 385) และ Rosaldo (1974: 23) ที่มองว่าพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคมไม่ได้มีแรงกระตุ้นที่เกิดจากภายในร่างกายและจิตใจ หากแต่เกิดจากความต้องการของสังคม และแนวคิดของ Spencer (1873: 115-116) และ Malinowski (1939: 942; 1944: 52-53) ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมไว้ และสอดคล้องกับความเห็นของ พิชัย ศักดิ์ หรยางกูร (2523: 11), เตือนพิศ ชัยพรหมประสิทธิ์ (2531: 1), ภัสสร สิมานนท์ (2527: 1-16), Vipa Chulachart (1980: 1) และ Zhang *et al.,* (2004: 430–437) ในเรื่องการกำหนดสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของบุคคลในครอบครัวจีน รวมถึงความเห็นของ Coughlin (1977: 67) ที่กล่าวถึงความเหลื่อมล้ำทางสถานภาพระหว่างบุรุษกับสตรีในสังคมจีนด้วย

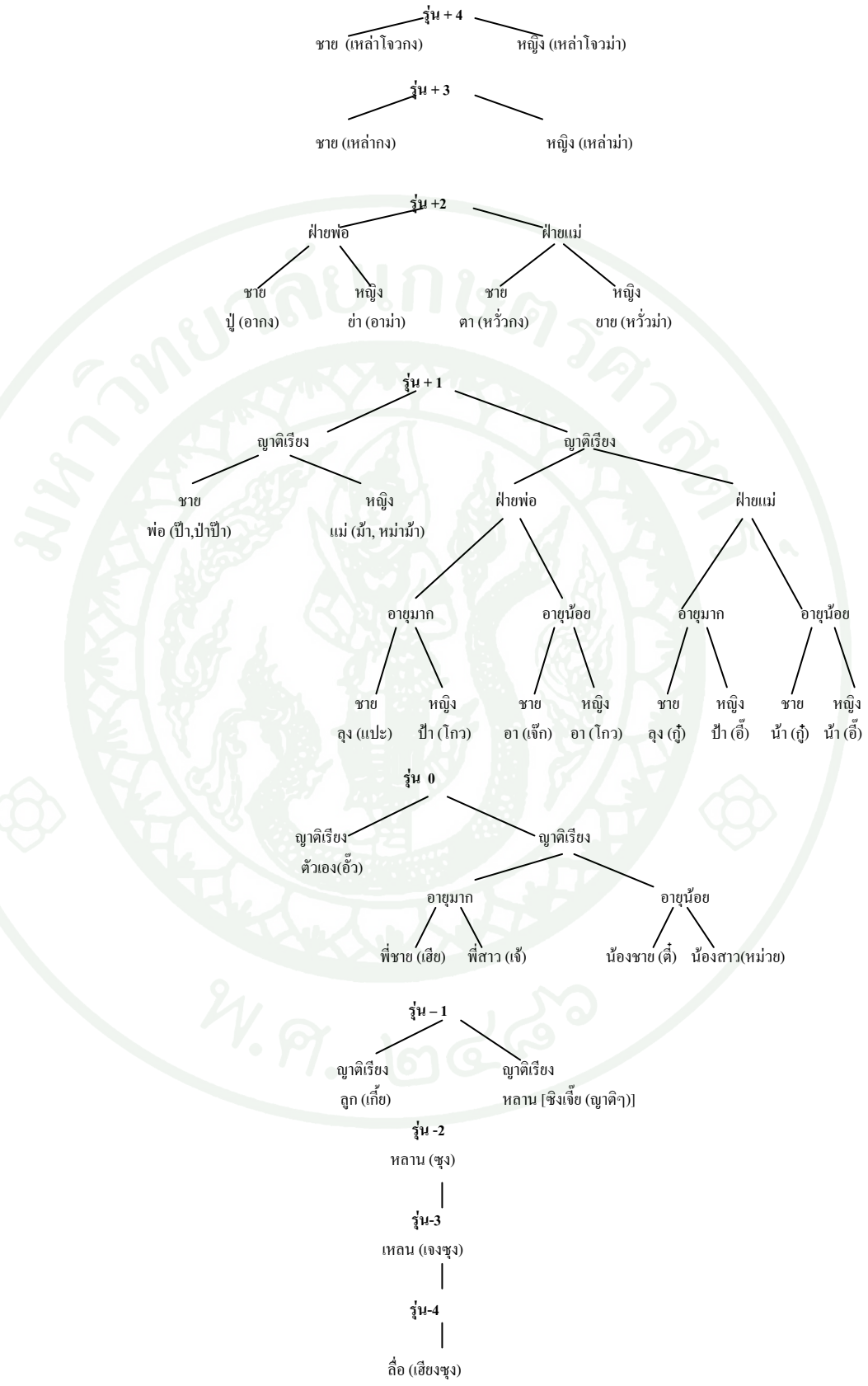
จากการศึกษาวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยยังแสดงให้เห็นว่ามีการนำเอาคำเรียกญาติไปใช้กับคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติได้ ซึ่งมักเป็นคำเรียกทางฝ่ายพ่อ การที่มีคำเรียกญาติ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เป็นจำนวนมากแสดงให้เห็นว่าระบบสังคมของจีนมีความใกล้ชิดและให้ความสำคัญกันในเครือญาติอย่างมาก

นอกจากนี้ เมื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของคำเรียกญาติโดยสายเลือดในภาษาจีน พบว่า องค์ประกอบที่ทำให้เกิดความแตกต่างในระบบคำเรียกญาติ คือ รุ่น ญาติเรียงอายุ เพศ และสายญาติ สามารถสรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้ (ดัดแปลงจาก Prasithrathsint, 2001: 267)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 3 คำเรียกญาติโดยสายเลือดในภาษาจีน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากการศึกษาวรรณกรรมไทยสะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยพบว่าคำเรียกญาติในลำดับ รุ่น+2, รุ่น+1, รุ่น 0, รุ่น-1 จะเป็นคำเดี่ยว ยกเว้น ซิงเจี๊ย (ญาติๆ) ในความหมายว่าหลานในรุ่น-1 ส่วน รุ่น+4, รุ่น+3, รุ่น-2, รุ่น-3, รุ่น-4 จะเป็นคำประสม นอกจากนั้นยังมีความแตกต่างขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 7 ประการ ซึ่ง 5 ประการแรกเหมือนกับคำเรียกญาติโดยสายเลือด อีก 2 ประการหลัง ได้แก่ เพศของผู้พูด และการแต่งงานใหม่

ในกลุ่มสังคมจีนในไทย เพศของผู้พูดไม่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างคำเรียกญาติ เช่น ผู้ชายและผู้หญิงใช้คำเดียวกันในการเรียกพ่อของภรรยาและสามีตัวเองตามลำดับ เช่น ทั้งพ่อตาและพ่อสามี จะใช้คำเดียวกันคือ เซ็งแก ทั้งแม่ยายและแม่สามีก็ใช้คำเดียวกัน คือ แชอี้ม ลุงเขยทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ ใช้คำเดียวกัน คือตั่งเตี๋ย อาเขยและน้าเขยก็ใช้คำเดียวกัน คือ โซ้ยเตี๋ย

นอกจากนั้นยังมีคำพื้นหรือคำทั่วไปที่ให้ความหมายในแง่ลบ เช่น หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงาน คือ ป้า อาผู้หญิง ถ้าไม่ได้แต่งงานว่าอาแซโกว (แซโกว แปลว่า ของขึ้นรา) หรือป้า น้าผู้หญิง ถ้าไม่ได้แต่งงานว่าอาชีอื๊ (ชีอื๊ แปลว่า สกปรก) ส่วนองค์ประกอบที่เป็นการแต่งงานใหม่ของญาติ เช่น พี่เขย (อานึ้ง) น้องเขย (ม่วยไส่) พี่สะใภ้ (อาซ้อ) น้องสะใภ้ (อากิ๋ม) ซึ่งทำให้แตกต่างไปจากคำเรียกพื้นฐาน คือ พี่ (เฮีย/ เจ๊) น้อง (ตี๋/ ม่วย) ตามลำดับ คำเรียกญาติโดยการแต่งงานในสังคมจีนซึ่งพิจารณาเป็นคนละชุดกันกับคำเรียกญาติโดยสายเลือด มีดังนี้

ตารางที่ 4 คำเรียกญาติโดยสายเลือด

คำเรียกญาติ	องค์ประกอบทางความหมาย
อัง (สามี)	[G 0, +L, +M,-MS]
โป้ว (ภรรยา)	[G 0, +L, -M,+MS]
แชอี้ม (แม่ยาย)	[G +1, +L, -M,+MS]
เซ็งแก (พ่อตา)	[G +1, +L, +M,+MS]
แชอี้ม (แม่สามี)	[G +1, +L, -M,-MS]
เซ็งแก (พ่อสามี)	[G +1, +L, +M,-MS]
กง (ปู่)	[G +2, +M,+P]
ม่า (ย่า)	[G +2, -M, +P]
หวั่วกง (ตา)	[G +2, +M,-P]

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 4 (ต่อ)

คำเรียกญาติ	องค์ประกอบทางความหมาย
หวั่วม่า (ยาย)	[G +2, -M,-P]
เหล่าโจวกง (เทียดชาย)	[G +4, +M]
เหล่าโจวม่า (เทียดหญิง)	[G +4, -M]
เหล่ากง (ทวดชาย)	[G +3, +M]
เหล่าม่า (ทวดหญิง)	[G +3, -M]
แปะ (ลุง)	[G +1, -L, +A, +M]
ตั่วโกว (ป้าฝ่ายพ่อ)	[G +1, -L, +A, -M, +P]
ตั่วอี๊ (ป้าฝ่ายแม่)	[G +1, -L, +A, -M, -P]
อึ้ม (ป้าสะใภ้ฝ่ายพ่อ)	[G +1, -L, +A, -M, +P]
ตั่วกิ๋ม (ป้าสะใภ้ฝ่ายแม่)	[G +1, -L, +A, -M, -P]
โซ้ยกู๋ (น้าชาย)	[G +1, -L, -A,+M, -P]
โซ้ยอี๊ (น้าหญิง)	[G +1, -L, -A,-M, -P]
โซ้ยกิ๋ม (น้าสะใภ้)	[G +1, -L, -A,+M, -P]
โซ้ยเตี๋ย (น้าเขย)	[G +1, -L, -A,-M, -P]
เจ๊ก (อาชาย)	[G +1, -L, +A,+M, +P]
โซ้ยโกว (อาหญิง)	[G +1, -L, +A,-M, +P]
ซิ้ม (อาสะใภ้)	[G +1, -L, +A,+M, +P]
โซ้ยเตี๋ย (อาเขย)	[G +1, -L, +A,-M, +P]
เกี้ยไส่ (ลูกเขย)	[G-1, +L, +M]
ซิมปู๋ (ลูกสะใภ้)	[G-1, +L, -M]
ซุนไส่ (หลานเขย)	{[G-2, +M], [G-1,-L, +M]}
เซ็งปู๋ (หลานสะใภ้)	{[G-2, -M], [G-1,-L, -M]}
นึ้ง (พี่เขย)	[G 0, -L, +M,+A]
ม่วยไส่ (น้องเขย)	[G 0, -L, +M,-A]
ซ้อ (พี่สะใภ้)	[G 0, -L, -M,+A]
กิ๋ม (น้องสะใภ้)	[G 0, -L, -M,-A]
อ้าวโบ้ว (แม่เลี้ยง)	[G +1, -M,+N]

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 4 (ต่อ)

คำเรียกญาติ	องค์ประกอบทางความหมาย
อ้าวแป๋ (พ่อเลี้ยง)	[G +1, +M,+N]
จ่ายนั่งเกี้ย (ลูกเลี้ยง)	[G-1, +N]
เฮีย (พี่)	[G 0, +A, +N]
ตี๋ (น้อง)	[G 0, -A, +N]

G	=	generation	P	=	parental : ญาติฝ่ายพ่อ
L	=	linearity : ญาติเรียง	MS	=	male speaker : ผู้พูดเพศชาย
A	=	age : อายุ	N	=	new marriage : แต่งงานใหม่
M	=	male : เพศชาย			

คำเรียกเหล่านี้หากต้องการใช้เป็นคำสุภาพ นิยมเติมคำว่า อา ข้างหน้าคำเรียกหรือชื่อคน เช่น อาแปะ, อาเจ๊ก เป็นต้น ซึ่ง พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร (2547: 76) ได้กล่าวว่า “ครั้นพอแขกภารตะมาคุยด้วย เราเรียกเขาว่า ‘อาบัง’ ” และ สุมาลี นิมมานุภาพ (2544: 82) ได้ให้อธิบายคำว่า อาบัง ว่าเป็นภาษา Urdu มีความหมายว่า elder brother หรือพี่ชาย เห็นได้ว่าเกิดเป็นคำที่ใกล้เคียงกันมากกับคำว่า “อา” ของชาวจีน ซึ่งทำให้เห็นนัยยะและธรรมเนียมของการยกย่องที่ซ่อนเร้นอยู่ในภาษา

บทบาทของบุคคลทั้งตามเพศ ฝ่ายญาติ และเพื่อให้รู้ระดับอาวุโส มีความสำคัญต่อการแสดงออกในสังคมจีน ตามที่ปรากฏในประเพณีและพิธีกรรม ซึ่งตรงกับแนวคิดของ Durkheim (1897: 385) และ Rosaldo (1974: 23) ที่มองว่าพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคมไม่ได้มีแรงกระตุ้นที่เกิดจากภายในร่างกายและจิตใจ หากแต่เกิดจากความต้องการของสังคม และแนวคิดของ Spencer (1873: 115-116) และ Malinowski (1939: 942; 1944: 52-53) ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมไว้ และสอดคล้องกับความเห็นของ พิชัยศักดิ์ หรยางกูร (2523: 11), เตือนพิศ ชัยพรหมประสิทธิ์ (2531: 1), ภัสสร สิมานนท์ (2527: 1-16), Vipa Chulachart (1980: 1) และ Zhang *et al.,* (2004: 430–437) ในเรื่องการกำหนดสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของบุคคลในครอบครัวจีน รวมถึงความเห็นของ Coughlin (1977: 67) ที่กล่าวถึงความเหลื่อมล้ำทางสถานภาพระหว่างบุรุษกับสตรีในสังคมจีนด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้ Lang (1946: 12-15) ได้อธิบายความสัมพันธ์ภายในครอบครัวชาวจีนว่าจะมีการจัดลำดับชั้น โดยพิจารณาจากรุ่นอายุคน (Generation) อายุ และเพศโดยผู้ที่อยู่ในรุ่นอายุคนที่แก่กว่าจะมีอำนาจเหนือผู้ที่อยู่ในรุ่นอายุคนที่น้อยกว่า ภายในแต่ละชั่วอายุคนผู้ที่อายุมากกว่าจะมีอำนาจเหนือผู้ที่อายุน้อยกว่า

วัฒนธรรมคำสรรพนาม

คำสรรพนามในภาษาจีนไม่ได้มีการแบ่งประเภทของบุคคลอย่างชัดเจน ไม่แยกความเป็นเอกพจน์และพหูพจน์ จึงมีแต่คำสรรพนามกลางๆ ใช้ตามบุรุษที่ 1 บุรุษที่ 2 และ บุรุษที่ 3 ดังนี้

ตัวอย่าง

"**ลื้อ**ก็สั่งสอนให้**อี**เตรียมตัวเป็นเจ้าสาว สอนให้**อี**เรียนรู้ว่าอยู่เมืองไทย ต้องดำรงชีวิตยังไง อาเหมยต้องการเวลาปรับตัว แล้ว**อั๊ว**ก็ไม่เห็นใครจะอยู่คนเดียวเป็นสาวทึนทึกอย่าง**ลื้อ** ถึงได้เอาเหมยมาฝาก..."

สรรพนามบุรุษที่ 1 แทนตัวผู้พูด อั๊ว
สรรพนามบุรุษที่ 2 แทนตัวผู้ที่พูดด้วย ลื้อ
สรรพนามบุรุษที่ 3 แทนตัวผู้ที่กล่าวถึง อี
บางครั้งก็จะใช้สรรพนามเรียกตามความอาวุโส

ตัวอย่าง

…อาแป๊ะว่าคนเราขาดอะไรไม่ได้…

(ประภัสสร เสวิกุล, ค้าแบบจีน, 2538: 11)

ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวจีนให้ความเคารพในผู้อาวุโสกว่า แม้ว่าบุคคลผู้นั้นจะไม่ได้เกี่ยวข้องเป็นบุคคลในเครือญาติที่แท้จริง

นอกจากนี้ เมื่อชาวจีนอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำมาหากินในประเทศไทย ชาวจีนมีการใช้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาษาของตนเองเพื่อสื่อสารกันภายในกลุ่ม แต่เนื่องจากมีการติดต่อสื่อสารค้าขายกับคนไทยด้วย ปัจจุบันจึงมีคำศัพท์ภาษาจีนหลายคำใช้เป็นคำทับศัพท์ที่คนไทยหลายคนเข้าใจโดยทั่วกัน

ตัวอย่างที่ 41

…อาแป๊ะว่าคนเราขาดอะไรไม่ได้…

(ประภัสสร เสวิกุล, ค้าแบบจีน, 2538: 11)

…เจ๊าโล่ว แปลว่าหนี ซึ่งมีความหมายเดียวกับคำว่า เจ๊ง…

(ประภัสสร เสวิกุล, ค้าแบบจีน, 2538: 27)

…เสี่ย เป็นคำเรียกในเชิงยกย่อง ใช้กับผู้ที่เป็นทายาทของเจ้าของกิจการค้าขายที่มีความมั่งคั่งร่ำรวย เป็นหลักเป็นฐาน…

(ประภัสสร เสวิกุล, ค้าแบบจีน, 2538: 26)

…เถ้าแก่ เป็นผู้ลงทุนแรง ดำเนินธุรกิจการค้าขายด้วยตนเอง…

(ประภัสสร เสวิกุล, ค้าแบบจีน, 2538: 26)

…เถ้าแก่เนี้ย ใช้เรียกภริยาของเถ้าแก่…

(ประภัสสร เสวิกุล, ค้าแบบจีน, 2538: 26)

สังเกตได้ว่าคำศัพท์เหล่านี้เกิดการแพร่หลายเนื่องจากอิทธิพลทางด้านการค้า อันแสดงให้เห็นว่าชาวจีนในประเทศไทยมีความสามารถอย่างสูงในเชิงการค้า และสามารถเขยิบฐานะจากเสื่อผืนหมอนใบมาเป็นผู้มีอันจะกินได้ก็ด้วยอาชีพการค้า จนสามารถกุมอำนาจทางเศรษฐกิจของเมืองไทยไว้ได้

วัฒนธรรมและความสำคัญของแซ่

สังคมไทยรู้จักคำว่า แซ่ มาช้านานแล้ว จนเกิดมีการใช้คำประกอบในภาษาไทยว่า ชื่อแซ่ โดยเข้าใจกันทั่วไปว่า แซ่ เป็นคำหมายเรียกวงศ์ตระกูล ทำนองเดียวกับที่ไทยมีนามสกุลใช้เรียกกัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มาแต่สมัยรัชกาลที่ 6 ในความเป็นจริงแล้ว ความหมายและความสำคัญของแซ่ มีนัยที่สลับซับซ้อน และมีประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวพันกับวัฒนธรรม ชีวิต และจิตวิญญาณของชาวจีนอย่างแน่นแฟ้น และยาวนาน สุขสันต์ วิเวกเมธากร ได้กล่าวเกี่ยวกับความเป็นมาของแซ่ ไว้ในหนังสือเรื่อง ร้อยแซ่พันธุ์มังกร (2540: 14-17) สรุปความได้ว่า แซ่กับตระกูลมีที่มาแตกต่างกัน

คนจีนมีแซ่ใช้มาเมื่อประมาณ 5000 ปีมาแล้ว ในขณะนั้นเป็นสังคมแบบยึดถือแม่ คือรู้ว่ามีแม่แต่ไม่รู้ว่ามีพ่อ ดังนั้น แซ่ (姓) ในภาษาจีนกลางออกเสียงว่า “ซิ่ง” (姓) มาจาก “女” (ผู้หญิง) และ “生” (เกิด) รวมกัน ตามรากศัพท์จึงหมายถึงเผ่าพันธุ์ที่มีสตรีเป็นหัวหน้าหรือผู้ให้กำเนิด แซ่กับตระกูลมีที่มาแตกต่างกัน คำว่าแซ่ ในภาษาจีนกลางออกเสียงว่า “ซิ่ง” (姓) ตามรากศัพท์หมายถึงเผ่าพันธุ์ที่มีสตรีเป็นหัวหน้าหรือผู้ให้กำเนิด ส่วนคำว่าตระกูลหรือสกุลในภาษาจีนกลางออกเสียงว่า “ซื่อ” (氏) ตามรากศัพท์หมายถึงฐานะของผู้ชายที่เป็นนักรบ ได้มาจากศักดินาที่จักรพรรดิแต่งตั้ง ตำแหน่งบรรดาศักดิ์ที่ได้รับพระราชทาน ตำแหน่งขุนนางที่ได้รับมอบหมาย หรือฉายาที่ได้รับหลังถึงแก่กรรมเพราะความดีความชอบที่ได้ทำไว้

แซ่ตามความหมายเดิมจึงเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าเป็นคนอยู่เผ่าใด ส่วนตระกูลหรือสกุลเป็นเครื่องแสดงฐานะของบุคคล หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ซื่อหรือตระกูลเป็นสิ่งแยกวรรณะ ส่วนแซ่หรือซิ่ง เป็นสิ่งแสดงสถานภาพการสมรสของฝ่ายหญิง

ดังนั้น ชนชั้นผู้ดีจึงมีทั้งชื่อ (名)แซ่(姓) และสกุล(氏) แต่ประชาชนธรรมดามีเพียงชื่อ และแซ่ ไม่มีนามสกุล ชายหญิงที่มีสกุลเหมือนกันสามารถแต่งงานกันได้ แต่ชายหญิงที่มีแซ่เหมือนกันไม่สามารถแต่งงานกันได้โดยเด็ดขาด เพราะเหตุว่าคนจีนมีกฎเกณฑ์แบบนี้ตกทอดกันมาแต่นมนาน จึงทำให้การแต่งงานกับญาติพี่น้องของคนรุ่นหลังเป็นเรื่องที่ยากลำบาก

การสืบแซ่ การจัดสาแหรกลำดับรุ่นของชาวจีนทำให้สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นต่อรุ่น และทำให้สามารถสืบสาวไปถึงต้นตระกูลของแต่ละบุคคลได้ ดังที่ สุขสันต์ วิเวกเมธากร และทีมงานผู้จัดการได้เสนอไว้ในหนังสือเรื่อง “ร้อยแซ่พันธุ์มังกร” (2532: บันทึกผู้จัดทำ) ดังนี้

> “กิ่งก้านร้อยสาขา มีที่มารากเดียวกัน ฉางเจียงแควนับพัน ต้นน้ำนั้นแค่หยดเดียว”
> คำกล่าวนี้เปรียบเทียบให้เห็นพัฒนาการของชนชาติจีน ที่แม้จะมีแผ่นดินกว้างใหญ่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประชากรไพศาล จากหลากหลายเผ่าพันธุ์ แต่ก็ล้วนสืบสายเลือดเดียวกัน นั่นคือสายเลือด “มังกร” อันเป็นภาพสะท้อนถึงลักษณะแห่งประชาชาติ “จีน” ที่ดำรงอยู่มานานนับหลายศตวรรษ สำนึกร่วมในสายเลือด ที่เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งก็คือ ความรู้สึกว่าตนมีแซ่ตระกูลเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ผูกพัน มีบรรพบุรุษเป็นเครื่องรำลึก บูชา

ความรู้สึกว่าต่างคนต่างมี “สายเลือดสัมพันธ์” กันนี้เอง ที่ก่อให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แม้จนกระทั่งการมี “ธุรกิจสัมพันธ์” ต่อกัน

การสืบแซ่ดังกล่าวข้างต้น จึงนับเป็นอัตลักษณ์จีนที่สำคัญ ตามแนวคิดทฤษฎีคนพลัดถิ่นของ Robin Cohen (1997: 143) ได้นิยามเพิ่มเติมว่า คนพลัดถิ่นหมายถึงกลุ่มคนหรือชุมชนข้ามพรมแดนรัฐ-ชาติ ที่มีลักษณะร่วมที่สำคัญ คือมีการกระจายอยู่นอกมาตุภูมิตั้งแต่สองแห่ง คือสองประเทศขึ้นไป สาเหตุของการกระจายนี้อาจมาจากการบังคับ การแสวงหางานทำ การค้าหรือนโยบายของเจ้าอาณานิคม มีความทรงจำร่วมเกี่ยวกับถิ่นกำเนิด มีสำนึกความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้มข้นและสำนึกดังกล่าวได้รับการธำรงไว้ข้ามกาลเวลาและมีความเห็นอกเห็นใจและมีความเป็นปึกแผ่น หรือความสมานฉันท์กับคนพลัดถิ่นชาติพันธุ์เดียวกันในอีกประเทศ

ตัวอย่างที่ 1

การสืบแซ่เป็นกฎเหล็กของวัฒนธรรมจีนที่ยึดมั่นเรื่องการสืบสกุลทางทายาทฝ่ายชายมานานนับพันปี สร้างความร้าวรานใจให้กับหญิงจีนนับล้านคนที่ไม่สามารถให้กำเนิดบุตรชายได้

(พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, นายแม่, 2547: 21)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงสาเหตุที่นิยมบุตรชายมากกว่าบุตรสาวเพราะบุตรชายสามารถสืบแซ่สกุลได้ หากไม่มีบุตรชายก็อาจสูญแซ่ไป ความสำคัญของการสืบแซ่ยังเห็นได้จากการมีแท่นบูชาบรรพบุรุษ (แกซิ้ง หรือป้ายวิญญาณ) ประจำไว้ที่บ้าน ซึ่งแท่นบูชาดังกล่าว ทำให้สามารถสืบสาวไปถึงต้นตระกูล และให้คนรุ่นหลังได้บูชา เซ่นไหว้ เป็นการแสดงความรำลึกถึง

นอกจากนี้การมีบุตรชายไว้สืบแซ่ เท่ากับเปิดโอกาสให้ผู้เป็นแม่ได้มีโอกาสเขยิบฐานะจากสะใภ้มาเป็นแม่สามี และมีสะใภ้ใหม่เข้ามารับหน้าที่ความรับผิดชอบภาระต่างๆ ในครอบครัวแทน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดังที่ Aberle (1966: 322) กล่าวว่า “สังคม คือ กลุ่มของมนุษย์กลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีส่วนในระบบการกระทำที่สามารถเลี้ยงคนได้ สามารถจะดำรงอยู่ได้นานกว่าอายุของมนุษย์คนหนึ่ง กลุ่มมนุษย์นี้อย่างน้อยจะต้องมีการแสวงหาสมาชิกใหม่ ด้วยวิธีผสมพันธุ์ตามธรรมชาติ” และ Parsons (1991: 36) ที่กล่าวว่า “สังคม หมายถึง ผลรวมอย่างซับซ้อนของสัมพันธภาพมนุษย์ที่เขามีสภาพความเป็นอยู่ในลักษณะอันเป็นเป้าหมาย และความโยงใยที่เป็นธรรมชาติ หรือสัญลักษณ์เช่นนั้น” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Durkheim (1897: 385) และ Rosaldo (1974: 23) ที่มองว่าพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคมไม่ได้มีแรงกระตุ้นที่เกิดจากภายในร่างกายและจิตใจ หากแต่เกิดจากความต้องการของสังคม และแนวคิดของ Spencer (1873: 115-116) และ Malinowski (1939: 942; 1944: 52-53) ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมไว้ และสอดคล้องกับความเห็นของ พิชัยศักดิ์ หรยางกูร (2523: 11), เตือนพิศ ชัยพรหมประสิทธิ์ (2531: 1), ภัสสร สิมานนท์ (2527: 1-16), Vipa Chulachart (1980: 1) และ Zhang *et al.,* (2004: 430–437) ในเรื่องการกำหนดสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของบุคคลในครอบครัวจีน รวมถึงความเห็นของ Coughlin (1977: 67) ที่กล่าวถึงความเหลื่อมล้ำทางสถานภาพระหว่างบุรุษกับสตรีในสังคมจีนด้วย

การศึกษาเรื่องสถานภาพและบทบาทของผู้ชายและผู้หญิงในสังคมจีน ทำให้เห็นว่า “เพศ” ซึ่งเป็นลักษณะข้อเท็จจริงทางชีววิทยา เป็นสถานภาพโดยกำเนิดของบุคคลมีความสำคัญมาก และมีส่วนทำให้บุคคลมีบทบาทและหน้าที่ต่างกัน

ตัวอย่างที่ 2

หลังตะวันตกดินไปแล้ว หน้าที่จุดธูปบูชาบรรพชนของตระกูลในห้องโถงกลางชั้นบนของตึกฝรั่ง ยังเป็นของบรรดาสะใภ้ทุกคนดั้งเดิม ตั้งแต่คุณอรพินธ์ คุณพราว มาถึงวารุณี และอรสุรางค์ ...บนแท่นบูชาบรรพชน มีแต่ภาพวาดกับภาพถ่ายของต้นตระกูลผู้ล่วงลับไปแล้วทั้งหญิงชาย ตั้งบ้างแขวนบ้างเหนือแท่นบูชาที่ปูผ้ามีแดง มีกระถางธูปเชิงเทียนพร้อมสรรพ แต่เดิมใช้เทียนจริง ธูปจริง ต่อมาเกิดไฟไหม้ขึ้น เนื่องจากเทียนล้มลงแต่ดับได้ทัน ในปัจจุบันจึงใช้เทียนไฟฟ้าแทน จุดไว้ตลอดคืน ส่วนธูปหอม คงใช้ธูปจริงปักในกระถางใบเขื่องบนแท่นบูชา ก็เท่ากับบูชาบรรพชนนั่นเอง ส่วนศพบรรพชนนั้น มีฮวงซุ้ยไว้บรรจุ ซึ่งเป็นฮวงซุ้ยของต้นตระกูล อยู่นอกเมือง เกือบถึงสะพานสารสิน

(รพีพร, ตึกฝรั่ง, 2522: 81)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สังคมจีนให้ความสำคัญทางฝ่ายชายเหนือทางฝ่ายหญิง ดังนั้น ตามปกติ แท่นบูชาบรรพชนจะมีเพียงป้ายวิญญาณบรรพบุรุษของทางฝ่ายชายเท่านั้น นอกเหนือไปกว่านี้ ผู้ที่ตายไปแล้วจะมีสิทธิ์มีป้ายวิญญาณบนแท่นบูชาบรรพบุรุษเพื่อให้ลูกหลานกราบไหว้จะต้องเป็นผู้ที่ครอบครัวให้ความสำคัญและเห็นว่ามีความประพฤติที่เหมาะสมเท่านั้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงหน้าที่สำคัญของสถาบันครอบครัวที่จะต้องขัดเกลาทางสังให้แก่สมาชิกครอบครัวเพื่อให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เพราะการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) คือกระบวนการที่สังคมหรือกลุ่มสั่งสอนสมาชิกให้เกิดการเรียนรู้ทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพให้เป็นไปตามความต้องการของสังคม ผู้เป็นสมาชิกของกลุ่มจะได้เรียนรู้และรับเอาระเบียบวิธีกฎเกณฑ์ ความประพฤติและค่านิยมตามที่กลุ่มกำหนด และเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมตลอดชีวิต การขัดเกลาทางสังคมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการหล่อหลอมพฤติกรรมของบุคคล และเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ ความขัดแย้ง และการเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังที่ Popenoe (1993: 529) และ Theodorson and Theodorson (1969: 206-207) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมและวัฒนธรรมย่อยของคนในสังคมหรือกลุ่มสังคม รวมถึงพฤติกรรมและการกระทำที่จะต้องแสดงตามสถานภาพและบทบาทที่เปลี่ยนไป เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งคนไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง (socialization as enculturation) เป็นการซึมซับโดยเกิดจากการรับรู้ซ้ำ ๆ เป็นเวลานาน และเกือบจะไม่มีการแปรสภาพวัฒนธรรมนั้นๆ ซึ่งหมายความว่าเด็กรับเอาวัฒนธรรมอย่างตรงไปตรงมา ไม่มีปฏิกิริยาตอบโต้หรือกลั่นกรองวัฒนธรรมแต่อย่างใด (passive recipient) จึงเป็นวัฒนธรรมมีความมั่นคงถาวร (stable culture) คงเส้นคงวา (consistent content) ไม่ขัดแย้งกัน และเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมมีความสัมพันธ์กับกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอื่นๆ อย่างเป็นเหตุเป็นผลกัน แยกออกจากกันได้ยาก และเกื้อหนุนการคงอยู่ของวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ ทำให้สังคมดำรงอยู่ตามแบบฉบับเดิม (Herskovits, 1948: 38)

ตัวอย่างที่ 3

“เอ๊ะ ไม่มีชื่อนี้บนแท่นบูชาบรรพชนเลยนี่คะ หนูจำได้ เวลาขึ้นไปเป็นเวรจุดธูป หนูชอบอ่านชื่อป้ายเสมอค่ะ รูปก็ไม่มี”

“มีได้ยังไงกัน เขาถือกันว่า เป็นลูกผ่าเหล่า ทักษิณเอง ก็ถูกครอบให้ลืมอาคนนั้นเสียสนิท ในช่วงที่อายุวดีมีวัยย่าง 19 และอาเยาวลักษณ์ย่าง 17 ผู้ชายที่ ‘ท่านผู้ใหญ่’ มั่นหมายไว้ในตำแหน่งคู่ครองของเธอ คือ บุตรชายเจ้าของเหมืองคนหนึ่ง ซึ่งเพิ่งกลับจากการศึกษาต่างประเทศ สดๆ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ร้อนๆ ไปมาหาสู่ที่บ้านของตระกูล ‘ทองเรือง’ได้ไม่กี่ครั้ง เมื่อปรากฏว่าฝ่ายชายพึงพอใจ ผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายก็เริ่มนัดหมายที่จะทำการหมั้นและให้ชายหญิงคู่นี้แต่งงานกัน โดยไม่จำเป็นต้องสอบถามความสมัครใจของฝ่ายหญิงคือ อายุวดี

ก่อนวันหมั้นเพียง 2 วัน อายุวดีของทักษิณก็หายไปจากตึกฝรั่ง ในตอนดึกของราตรี ซึ่งท่านผู้ใหญ่และทุกคนในบ้านมารู้เอาเมื่อตอนเช้าวันรุ่งขึ้น

เธอไม่ได้หายสาบสูญไปข้างไหน แต่หายไปจากตึกฝรั่งออกไปสู่อ้อมอกของชายคนหนึ่งซึ่งเฝ้าท้องถนนจ้องมองผ่านมู่ลี่หน้าต่างตึก และถูกอายุวดีลอบมองตอบมาเป็นเวลาหลายเดือน จดหมายหลายฉบับที่ผ่านจากท้องถนน มาสู่มือของฝ่ายหญิงและจากฝ่ายหญิงกลับออกไปสู่มือฝ่ายชาย โดยแม่นมของอายุวดีกับอาเยาวลักษณ์ ซึ่งเป็นคนไทยชาวพื้นเมืองภูเก็ต

ผู้ชายท้องถนนผู้มีโชคในการสอยดอกฟ้าเอาไปครองเป็นแค่เสมียนอำเภอเมือง ด้วยความหวาดกลัวอิทธิพลของตระกูล ‘ทองเรือง’ เขาพาภรรยาหนีไปอยู่เมืองพังงา ซึ่งไม่ไกลเกินที่อิทธิพลของ ‘ทองเรือง’ จะไปถึง ดังนั้นคุณหลวงรัชตะฯ จึงติดตามไปพบอายุวดี และพรากเอาตัวกลับมา

“คุณมรกตเคยเล่าให้แม่ฟัง ทีแรกคุณยุวดีไม่ยอมกลับ คุณปู่ท่านก็ให้ทางเลือกเพียงทางเดียวถ้าไม่กลับ สามีของคุณยุวดีก็ต้องตาย คุณยุวดีจึงเลือกเอาชีวิตคนรักไว้ โดยยอมกลับไป แต่หลังจากเธอกลับมาที่นี่เพียงสองวัน ก็ได้ทราบข่าวว่าสามีถูกยิงตายอย่างลึกลับ ดังนั้นทางออกของคุณยุวดีจึงมีทางเดียวซึ่งเธอเลือกเอาเองโดยบิดาของเธอไม่ได้เลือกให้ ก็คือใช้มีดโกนเชือดคอตายในห้องบูชาบรรพชนนั่นเอง เมื่อเธอตายอย่างผู้ทำลายชื่อเสียงของตระกูล และทำลายขนบจารีตของตึกฝรั่ง ชื่อของคุณยุวดีจึงไม่มีสิทธิจะปรากฏในป้ายบนแท่นบูชาบรรพชน”

(รพีพร: ตึกฝรั่ง, 2522: 102-103)

ลักษณะของครอบครัวชาวจีนมีลักษณะของครอบครัวขยาย (Extended Family) แบบแผนทางเครือญาติของชาวจีนถือการสืบเชื้อสายฝ่ายชายหรือฝ่ายบิดาเป็นสำคัญแต่เพียงฝ่ายเดียว เป็นสังคมที่ฝ่ายชายมีอำนาจในครอบครัวมาก และเกือบจะถือได้ว่าเป็นสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ สถานภาพหญิงด้อยกว่าชาย นอก จากนี้ยังให้ความสำคัญแก่การที่บุคคลมีความสัมพันธ์กันเนื่องจากมีบรรพบุรุษร่วมกัน หรือที่เรียกว่า พงศ์เผ่าเหล่ากอ (Lineage) เดียวกัน ซึ่งในภาษาจีนเรียกว่า แซ่ (clan) และภายในแบบแผนนี้ยังจัดลำดับเชื้อสายที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน โดยจัดลำดับตาม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อาวุโส (Descent) หากใครประพฤติผิดขนบจารีตของตระกูลหรือทำให้ชื่อเสียงของวงศ์ตระกูลเสื่อมเสีย ก็จะไม่สามารถมีป้ายวิญญาณบนแท่นบรรพชนได้ ในลักษณะดังกล่าวนี้จึงเป็นการขัดเกลาทางสังคมด้วยประการหนึ่ง ดังที่ Freud (1949: 416-428) กล่าวถึงการขัดเกลาทางสังคมว่า เป็นกระบวนการควบคุมแรงดลส่วนบุคคล (impulse control) เพราะเป็นกระบวนการจำกัดขอบเขตหรือป้องกันแรงกระตุ้นทางธรรมชาติของบุคคลที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ซึ่งหากปล่อยให้มีผลต่อพฤติกรรมโดยลำพังแล้ว อาจทำให้เกิดความระส่ำระสายในสังคมกระบวนการทางสังคม จึงทำหน้าที่หล่อหลอมให้บุคคลผันแปรพฤติกรรม ที่เกิดจากแรงกระตุ้นธรรมชาตินั้นไปในทางที่สังคมยอมรับได้

2. ภาษาจีน

ภาษาเป็นระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์ใช้ในการติดต่อสื่อสารและถ่ายทอดวัฒนธรรม ชาวจีนเมื่ออพยพเข้ามาอยู่เมืองไทย ในช่วงแรกยังไม่สามารถอ่านออกเขียนภาษาไทยได้ ส่งผลให้กรอบความสัมพันธ์กับสังคมของผู้ชายรุ่นที่ 1 (อาจรวมถึงรุ่นที่ 2) จำกัดอยู่ภายในกลุ่มที่มาจากเมืองจีนหรือผู้ที่พูดภาษาจีนได้เท่านั้น ดังที่ ยุวดี ต้นสกุลรุ่งเรือง กล่าวไว้ในหนังสือเชิงสารคดีเรื่อง อาสำถึงหยำฉ่า (2543: 169-170) ว่า “คนจีนเมื่อเข้ามาเมืองไทยแรกๆ ยังไม่เข้าใจประเพณีไทยมากนัก และสื่อสารกับคนไทยได้ไม่สะดวก จึงนิยมคลุกคลีอยู่กับคนจีนด้วยกัน” จึงเห็นได้ว่าเมื่อชาวจีนเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย ได้สร้างฐานะและครอบครัวในเมืองไทย แต่ก็ยังต้องการถ่ายทอดความรู้ ความคิด รวมถึงการประกอบอาชีพและวัฒนธรรมจากชาวจีนรุ่นตนไปสู่ชาวจีนรุ่นลูกรุ่นหลาน ชาวจีนจึงต้องอาศัยภาษาจีนเป็นสื่อกลาง ภาษาจีนจึงมีความสำคัญสำหรับชาวจีน ดังที่ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ (2522: 15) กล่าวถึงความสำคัญของภาษาโดยทั่วไปว่า

> ...ภาษาเป็นเครื่องมือสำหรับถ่ายทอดวัฒนธรรมในชาติจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง การสอนภาษาของตนเองจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก และเป็นสิ่งที่จะต้องทำด้วยเพื่อประโยชน์ในการสื่อสารและธำรงวัฒนธรรมของชาติไว้ให้ยั่งยืนตลอดไป...

การศึกษาและภาษาของชาวจีนนับเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมประการหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมและสร้างอัตลักษณ์ให้แก่ชนเผ่าของตนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น ดังที่ มี้ด (Mead, 1934: 175) ได้กล่าวถึงเรื่องปัจจัยในการขัดเกลาทางสังคม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 1

"น่าเสียดาย ถ้าเจ้าอ่านออกเขียนได้ ข้าก็พอจะช่วยเจ้าได้ ข้ามีญาติชั้นคนกันเองอยู่คนหนึ่งที่เมืองไทย เขาตั้งร้านขายของชำ และเป็นตัวแทนขายอาหารแห้งจากเมืองจีนบางอย่าง เช่นลูกพลับแห้ง โดยร่วมมือกับข้า เจ้าอาจจะไปช่วยเขาขายของและทำบัญชีง่ายๆ แต่เจ้าไม่เคยเข้าโรงเรียน เจ้าก็จะทำงานได้แต่งานกุลี"

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย, 2513: 10)

ชาวจีนเมื่ออพยพเข้ามาอยู่เมืองไทย ในช่วงแรกยังคงติดต่อสื่อสารกันในระหว่างหมู่ชาวจีนด้วยกันและยังพูดภาษาไทยไม่ได้ แม้จะสร้างฐานะและสร้างครอบครัวในเมืองไทย แต่ก็ยังต้องการถ่ายทอดความรู้ ความคิด โดยเฉพาะในการประกอบอาชีพเนื่องจากเศรษฐกิจและการค้าอยู่ตกอยู่ในมือของชาวจีน คนจีนที่รู้หนังสือจีนจนถึงอ่านออกเขียนได้จะได้รับการยอมรับเข้าทำงานได้ง่ายกว่าและได้รับเข้าทำงานในระดับที่สูงกว่าผู้ที่ไม่รู้หนังสือจีน นับได้ว่าสำหรับชาวจีนแล้วผู้ที่รู้ภาษาจีนเท่ากับมีใบเบิกทางให้แก่ตนในการทำงาน นอกจากนั้นเมื่อชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทย อาจอาศัยเพื่อนฝูง หรือญาติมิตรที่เคยอยู่เมืองไทยมาก่อนให้ความช่วยเหลือ หางานให้ทำ ซึ่งเป็นไปตามที่ Kemp (1989: 6-19) เสนอกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์สังคมไทยซึ่งเน้นถึงความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องกัน โดยระบบอุปถัมภ์แบบเป็นทางการอยู่เกือบสุดขั้ว อีกขั้วหนึ่งจะเป็นเครือญาติที่ให้ความผูกพันกันอย่างจริงใจ ตรงกลางจะเป็นระบบอุปถัมภ์แบบไม่เป็นทางการ ซึ่งโน้มเข้าหาขั้วของการเป็นญาติที่เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวพึ่งพาอาศัยกัน สิ่งที่แอบแฝงอยู่ในระบบอุปถัมภ์ คือ ความสัมพันธ์แบบส่วนตัวหรือระบบเครือญาติ โดยครั้งแรกสุดการที่ชาวจีนรับญาติมาอยู่ด้วยกันนั้นเพราะมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อให้ญาติมาช่วยทำมาหากิน ช่วยเพิ่มความมั่งคั่งให้กับตน โดยอาจกล่าวได้ว่าการที่ตนนำญาติจากจีนเข้ามาอาศัยอยู่ด้วยกันนอกจากจะเป็นการเพิ่มสถานะทางสังคมให้กับครอบครัวแล้ว ยังได้ผลประโยชน์จากญาติผู้ที่เข้ามาอาศัยอยู่ด้วย เรียกได้ว่าการเป็นผู้อุปถัมภ์ของตนนั้นได้รับผลประโยชน์มากกว่าเสียผลประโยชน์ ส่วนผู้ได้รับอุปถัมภ์ก็พอใจที่มีโอกาสได้เริ่มต้นทำมาหากินในถิ่นใหม่ของตน ผู้อุปถัมภ์ได้คนมาช่วยพัฒนาธุรกิจของตนให้รุ่งเรืองยิ่งขึ้น ต่อเมื่อผู้ได้รับอุปถัมภ์พอตั้งตัวได้ พวกเขาก็จะแยกออกไปตั้งตัวสร้างครอบครัวของตนต่อไป ทั้งนี้โดยอาจเป็นเครือข่ายธุรกิจของญาติพี่น้องที่ตนอาศัยอยู่ด้วย

ภาษาจีนเป็นอัตลักษณ์จีนที่มีความสำคัญยิ่งในการแสดงถึงความเป็นกลุ่ม เป็นพวก และก่อให้เกิดการรวมกลุ่มภาษาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ซึ่งอัตลักษณ์ดังกล่าวนับเป็นอัตลักษณ์สำคัญ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประการหนึ่งของคนพลัดถิ่น ดังแนวคิดและทฤษฎีของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403) ที่กล่าวถึงคนพลัดถิ่นว่าหมายถึงกลุ่มคนหรือชุมชนที่อพยพออกนอกมาตุภูมิและยังคงมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิไม่ว่าจะโดยวิธีการติดต่อสื่อสาร การหวนรำลึกอดีต การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับมาตุภูมิจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง มีความเห็นอกเห็นใจและมีความเป็นปึกแผ่นหรือความสมานฉันท์กับคนพลัดถิ่นชาติพันธุ์เดียวกันในอีกประเทศ และสาเหตุของการอพยพออกนอกมาตุภูมิและการกลายเป็นคนพลัดถิ่นหรือชาติพันธุ์นั้นอาจจะมาจากสาเหตุที่หลากหลาย เช่น กลุ่มคนที่มิได้ออกจากมาตุภูมิด้วยการถูกบังคับขับไล่ แต่เป็นด้วยเหตุผลของการหางานทำ ที่เรียกว่า ชุมชนพลัดถิ่นด้านแรงงาน (labor disaporic community) เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าแนวคิดคนพลัดถิ่นชี้ให้เห็นถึงประเด็นความสัมพันธ์ของคนพลัดถิ่นกับมาตุภูมิที่แตกต่างไปจากกลุ่มคนหรือชาติพันธุ์ทั่วไป ซึ่งความสัมพันธ์กับมาตุภูมิดังกล่าวจะส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ ในที่นี้ก็คือการสร้างอัตลักษณ์ทางด้านภาษาอันนับเป็นอัตลักษณ์ร่วมของชาวจีน

ตัวอย่างที่ 2

คนจีนในเมืองไทยฐานะยังไม่ดีพอจะส่งลูกเข้าโรงเรียนจีนเสียทุกครอบครัว เรียนบ้างไม่ได้เรียนบ้างเพราะล้วนมาตั้งตัวใหม่ แค่หาอิ่มปากอิ่มท้องและมีเหลือส่งไปช่วยญาติทางเมืองจีนได้บ้างก็บุญหนักหนาแล้ว ที่จะเหลือเฟือจนสามารถส่งลูกเรียนหนังสือได้นั้นน้อยนัก ที่ยังอ่านหนังสือกันออกก็เพราะถ่ายทอดกันเองในครอบครัว สอนกันไปวันละตัวสองตัว แรกๆ ก็สอนให้ดูวันเดือนปีในปฏิทิน แล้วค่อยๆ เพิ่มมากขึ้นๆ ถ้ามีโอกาสก็หาหนังสือจีนมาอ่านแล้วถามไถ่ผู้รู้เรียนเพิ่มเติมกันเอง ด้วยวิธีนี้ลูกๆ ของเขาจึงพออ่านหนังสือออก”

(สุภา สิริสิงห, ก่อนสายหมอกเลือน, 2530:16)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าชาวจีนจะต้องการให้รุ่นลูกหลานได้เรียนรู้และสืบทอดภาษาจีนตัวอักษรจีน แต่ส่วนใหญ่ ต่างก็ต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดและสร้างฐานะของตนเอง ไม่มีทรัพย์เพียงพอที่จะให้บุตรหลานเข้าเรียนภาษาของบรรพบุรุษอย่างเป็นระบบในโรงเรียน จึงได้แต่เพียงถ่ายทอดกันเอง หรือสอบถามจากผู้ที่รู้อักษรจีนบ้าง ทั้งนี้เพื่อจะได้สืบทอดภาษาจีนต่อไป ซึ่งลักษณะดังกล่าวอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403) ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องปัจจัยในการขัดเกลาทางสังคมของ Mead (1934: 175)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาษาจีนในสังคมจีนที่พยายามสืบทอดให้แก่ลูกหลานของตนก็เกิดจากการสร้างอัตลักาณ์ขึ้นเช่นเดียวกัน

ตัวอย่างที่ 3

เจ้าของร้านมีภรรยาสองคน ภรรยาหลวงมีบุตรเพียงสองคน คนโตแต่งงานแยกครอบครัวออกไปตั้งร้านใหม่ของตนแล้ว ภรรยาน้อยมีบุตรหลายคน แต่ทิจือเห็นคนโตเท่านั้น เป็นชายอายุยี่สิบปีมีครอบครัวแล้วเช่นกัน แต่ยังมิได้แยกออกไป เขามีบุตรชายเล็กๆ คนหนึ่งกำลังคลานหน้าตาน่าเอ็นดู อ้วนจ้ำม่ำ น้องๆ ของเขาไม่ได้อยู่บ้านเลย

"ส่งไปเรียนหนังสือที่เมืองจีน อยู่กับย่า" เถ้าแก่บอก

(โบตั๋น, ไผ่ต้องลม, 2523: 72-73)

จากตัวอย่างที่ 2 แสดงให้เห็นถึงชาวจีนที่อพยพมาจากเมืองจีน หรือคนพลัดถิ่นจีนว่า ยังมีความผูกพันกับเมืองจีนหรือมาตุภูมิของตน ชาวจีนเหล่านี้จะพยายามส่งลูกหลานของตนไปเรียนยังประเทศจีน ไปอยู่กับญาติพี่น้องที่เมืองจีน ทั้งนี้เห็นได้ว่ามีจุดมุ่งหมายก็เพื่อให้ลูกหลานของตนได้รู้จักและผูกพันกับบรรพบุรุษของตนและประเทศจีนได้ดียิ่งขึ้น นอกเหนือไปจากการได้เรียนภาษาจีน ซึ่งสอดคล้องกับที่ Cheng Tze-nan (1940: 276) เสนอความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า "การศึกษาแบบจีนย่อมเป็นที่ปรารถนาของพ่อแม่ที่เกิดในประเทศจีนมากกว่าพ่อแม่ที่เกิดในประเทศสยาม...ในขณะที่คนจีนมีความโน้มเอียงที่จะคงความเป็นจีน พวกนี้ก็พากันอยู่ในประเทศสยามเป็นการถาวรมากขึ้นควบคู่กัน" ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403) และสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องปัจจัยในการขัดเกลาทางสังคมโดยเฉพาะทางด้านภาษาของ Mead (1934: 175)

ดังนั้นการที่ชาวจีนให้ลูกหลานเรียนภาษาจีนมีจุดมุ่งหมายสำคัญนอกเหนือจากเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมจีน เกิดความผูกพันกับบรรพบุรุษแล้ว ยังเป็นการตอกย้ำถึงความเป็นจีน ไม่ให้ลูกหลานจีนลืมกำพืดของตนด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างวรรณกรรมข้างต้นแสดงให้เห็นว่าในช่วงแรกที่ชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทยนั้น เป็นช่วงที่ชาวจีนยังต้องดิ้นรนเพื่อสร้างฐานะและเป็นช่วงที่ยังมิได้มีการจัดตั้งโรงเรียนจีนเพื่อสอนภาษาจีนในประเทศไทย การศึกษาของบุตรหลานจีนในประเทศไทยจึงมีลักษณะดังนี้

1. บิดามารดาที่พอจะมีความรู้บ้างสอนบุตรเอง

2. บิดามารดาของเด็กซึ่งมีฐานะดีจ้างครูจีนผู้มีความรู้ภาษาจีนดีมาสอนหนังสือจีนที่บ้าน

3. บิดามารดาที่มีฐานะดีอาจส่งบุตรหลานไปเรียนหนังสือจีนโดยไปอยู่กับญาติที่ประเทศจีนเพื่อคงความเป็นจีนไว้

ตัวอย่างที่ 4

ง่วนเส็งสอนหนังสือจีนและมีนิยายสนุกๆ มาเล่าให้ฟัง นิยายรักโศกสลดอย่างความฝันในหอแดง นิยายผจญภัย นิยายประวัติศาสตร์ สารพัดหนังสือที่เขาแนะนำให้ไปหามาอ่าน อ่านไม่ออกก็นำมาให้ครูสอนให้อ่านจนเข้าใจดี ถ้อยคำที่เกี่ยวกับชื่อยาต่างๆ ก็ร่ำเรียนกันไปอย่างที่บิดาต้องการให้เรียนจนชำนาญ เถ้าแก่บอกให้แสดงความสนใจซินแสบ้าง

(สุภา สิริสิงห, ก่อนสายหมอกเลือน, 2530: 31)

จากตัวอย่างที่ 4 แสดงให้เห็นว่า สื่อที่ใช้ในการเรียนการสอนภาษาจีนส่วนใหญ่จะเป็นหนังสือคัมภีร์ศีลธรรม บางครั้งใช้การเล่านิทานประเภทวรรณคดีหรือเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์จีน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403)

สภาพการณ์การเรียนการสอนภาษาจีนของกลุ่มชนชาวจีนคงมีลักษณะดังกล่าวข้างต้นมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา คือตั้งแต่ที่ชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในเมืองไทย จนกระทั่งถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งพบหลักฐานว่ามีการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อการเรียนการสอนภาษาจีนขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 5

มีหลักฐานเกี่ยวกับการเรียนการสอนภาษาจีนว่ามีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้น คือ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้มีโรงเรียนจีนสอนภาษาจีนเพียงอย่างเดียวตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกที่เกาะแห่งหนึ่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งต่อมาเกาะนี้ได้ชื่อว่า “เกาะเรียน” เพราะมีโรงเรียนตั้งอยู่ ไม่ปรากฏว่าใครเป็นผู้ตั้งโรงเรียนจีนแห่งนี้และไม่เคยได้รับการควบคุมจากทางการของไทย มีนักเรียนประมาณ 200 คน

(เสทื้อน ศุภโสภณ, ความเป็นมาของโรงเรียนจีน: คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร, 2527: 265)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า แม้จะมีการจัดตั้งโรงเรียนจีนอย่างไม่เป็นทางการ และไม่อยู่ในความควบคุมดูแลจากทางราชการของไทย แต่ชาวจีนก็สนใจที่จะส่งลูกหลานไปเรียนเป็นจำนวนถึง 200 คน ซึ่งสอดคล้องกับที่ Cheng Tze-nan (1940: 276) เสนอความเห็นเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาแบบจีนของคนจีนในประเทศไทย และสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403) อีกทั้งยังสอดคล้องกับ Mead (1934: 175) ที่กล่าวถึงปัจจัยในการขัดเกลาทางสังคมโดยเฉพาะทางด้านภาษา

การอภิปรายผล

จากการศึกษาวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย ช่วง พ.ศ.2510-2550 เรื่อง ความสัมพันธภาพในครอบครัวจีนและระบบเครือญาติ ภาษาจีน อุปรากรจีน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน ผู้วิจัยพบวิธีการที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยที่กล่าวถึงคนจีนในสังคมไทยโดยผ่านความคิด ประสบการณ์และจินตนาการของผู้ประพันธ์ ดังนี้

1. ความสัมพันธภาพในครอบครัวจีนและระบบเครือญาติ

ผู้วิจัยพบว่าบทบาทและสายสัมพันธ์หลักของครอบครัวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนซึ่งจัดได้ว่าเป็นอัตลักษณ์จีน มีดังนี้

1.1 ครอบครัวจีนที่มีลักษณะเป็นทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย โดยที่ในชั้นต้นครอบครัวจีนจะเป็นครอบครัวเดี่ยว ประกอบ ด้วย พ่อ แม่ และลูก ต่อมาการแต่งงานของลูกชายทำ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ให้เกิดวัฏจักรของการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวเดี่ยวเป็นครอบครัวขยาย สมาชิกของครอบครัวประกอบไปด้วย ปู่ ย่า พ่อ แม่ ลูก และหลาน ทั้งหมดอาศัยอยู่ในอาคาร ตึก หรือบริเวณเดียวกันทุกคนในครอบครัวต่างมีหน้าที่ของตนเอง และได้รับเงินเดือนจาก “กงสี” ตามสัดส่วนหน้าที่เช่นเดียวกัน ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดทฤษฎีของ Broom และ Selznick (1970: 99-102) และยังแสดงให้เห็นว่า การมีครอบครัวของคนจีนในรุ่นแรกนั้นเป็นไปได้ 3 ประการ คือ ประการที่ 1 ครอบครัวที่อยู่เมืองจีน แล้วภายหลังรับมาอยู่เมืองไทยด้วย ประการที่ 2 แต่งงานเพื่อผลประโยชน์บางประการ และประการที่ 3 เป็นการแสวงหาความสุขโดยทั่วไป แต่อย่างไรก็ตาม ทุกคนจะมาอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวเดียวกัน ในลักษณะของครอบครัวขยาย

1.2 ชาวจีนที่เดินทางมาสู่ประเทศไทยในรุ่นแรกซึ่งส่วนมากเป็นผู้ชายแบบตัวคนเดียว ไม่มีครอบครัวติดตามมาด้วย มีผลต่อโครงสร้างของครอบครัวจีน คือชายจีนยังคงยึดวัฒนธรรมการจัดระบบครอบครัวและเครือญาติแบบคนจีนในประเทศจีน ยังคงไว้ซึ่งแซ่แบบจีน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของคนพลัดถิ่นซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392)

1.3 ชายจะมีความสำคัญเหนือกว่าหญิง นอกจากนี้ยังมีทัศนคติที่ดีต่อการมีบุตรชายมากกว่าบุตรสาว เพราะบุตรชายสามารถเป็นผู้สืบวงศ์สกุล และเป็นผู้นำครอบครัว หากแต่งงานจะเป็นผู้นำสะใภ้มาสู่ครอบครัว เท่ากับเป็นการขยายจำนวนสมาชิกในครอบครัว ส่วนผู้หญิงเมื่อแต่งงานแล้วจะไปอยู่กับครอบครัวอื่นไม่ใช่สมาชิกของครอบครัวอีกต่อไป ลักษณะเนื้อแท้ของครอบครัวจึงปรากฏออกมาในรูปแบบของการเน้นย้ำความสำคัญของการใช้อำนาจเด็ดขาดของผู้นำการสืบสายวงศ์สกุลและความมีระเบียบแบบแผนในครอบครัว ตลอดจนถึงการกราบไหว้บูชาบรรพบุรุษเฉพาะในสายวงศ์ฝ่ายชายเท่านั้นที่มีสิทธิ์ตั้งป้ายวิญญาณไว้ที่หิ้งบูชาบรรพบุรุษ นับเป็นการตอกย้ำถึงอำนาจของผู้ชายที่มีมากกว่าผู้หญิง โดยเฉพาะในครอบครัวจีนที่อยู่ในสังคมไทย รวมถึงความคาดหวังที่ครอบครัวและสังคมมีต่อผู้ชาย ความคาดหวังเหล่านี้ถูกกำหนดโดยเจตนารมณ์ของสังคม ทั้งนี้เป็นไปตามแนวคิดของ Durkheim (1897: 385), Rosaldo (1974: 23), Turner (2002: 2-3) ในเรื่องพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม

นอกจากนี้ ทัศนคติต่างๆ เกี่ยวกับสัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ รวมถึงการยอมรับในสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ ยังสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีการ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แสดงอัตลักษณ์ของ Mead (1934: 143), Hoult (1969: 102) และ Stryker (1968: 559) และ Stryker and Burke (2000: 284)

1.4 วัฒนธรรมคำเรียกญาติ จากการศึกษาวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยพบว่า ในระบบของวัฒนธรรมจีนมีคำเรียกญาติที่แยกลำดับที่เหนือจากตัวขึ้นไป และลงมาเป็นรุ่นๆ ดังนี้

ปู่ (อากง) ย่า (อาม่า) ตา (หวั่วกง) ยาย (หวั่วม่า)
พ่อ (ป๊า ป่าป๊า) แม่ (ม้า หม่าม้า) ลุง (อาแปะ) ป้า (อาโกว) น้า (อาอี๊)
ตัวเอง (อั๊ว)
ลูก (เกี้ย)
หลาน (ซุง)
เหลน(เจงซุง)
ลื่อ (เฮียงซุง)

นอกจากนั้นคำเรียกญาติยังเป็นคำเรียกที่แยกตามตามเพศ อายุ และฝ่ายญาติ โดยคำเรียกญาติในรุ่น พ่อ (ป๊า ป่าป๊า) แม่ (ม้า หม่าม้า) ลุง (อาแปะ) ป้า (อาโกว) น้า (อาอี๊) หากเป็นครอบครัวของฝ่ายชายจะเป็นคำเรียกแยกตามเพศ ฝ่ายญาติ และตามอายุที่อ่อนหรือแก่กว่าพ่อแม่ เช่น อาแปะ (ลุง-พี่ชายพ่อ) อากู๊ (ลุง-พี่ชายแม่) อาเจ็ก (อา-น้องชายพ่อ) อากู๋ (น้า-น้องชายแม่) หากเป็นครอบครัวของฝ่ายหญิงจะไม่แบ่งอายุ แต่แบ่งฝ่ายญาติและเพศ เช่น อาโกว (ป้า, อาหญิง –พี่สาวหรือน้องสาวของพ่อ) อาอี๊ (ป้า, น้าหญิง –พี่สาวหรือน้องสาวของแม่)

ลำดับที่เหนือจากพ่อแม่ขึ้นไปอีกรุ่นหนึ่งคือ ชั้นปู่ย่า เรียกว่า อากง (ปู่) อาม่า (ย่า) ชั้นตายาย เรียกว่า หวั่วกง (ตา) หวั่วม่า (ยาย) ชั้นทวด เรียกว่า เหล่ากง เหล่าม่า ชั้นเทียด เรียกว่า เหล่าโจวกง เหล่าโจวม่า ถ้าปู่มีพี่น้อง จะมีคำเรียกพี่ชายของปู่ว่า โจวแปะ เรียกน้องชายของปู่ว่าโจวเจ็ก เรียกพี่สาวน้องสาวของปู่ว่า โจวโกว ส่วนพี่ชายหรือน้องชายของย่า เรียกว่า โจวกู๊ และเรียกพี่สาวหรือน้องสาวของย่าว่า โจวอี๋ ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่าเป็นคำเรียกที่แบ่งตามเพศและฝ่ายญาติ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ส่วนลำดับที่อยู่ถัดจากพ่อ แม่ ลงไปคือ ลูก มีคำว่า ตาโปวเกี้ย (ลูกชาย) จาโบ๋วเกี้ย (ลูกสาว) และหลาน คือ ตาโปวซุง (หลานชาย) จาโบวซุง(หลานสาว) ก็เป็นคำเรียกที่มีการแบ่งเพศ เช่นเดียวกันนี้ ญาติที่ต่ำจากหลานลงไป คือ เจงซุง (เหลน) เฮียงซุง (ลื่อ) เป็นคำเรียกที่ไม่มีการแบ่งเพศ

จากคำเรียกญาติทั้งหมดนี้แสดงให้ถึงวัฒนธรรมของชาวจีนในสังคมไทยว่าให้ความสำคัญแก่บุคคลทั้งตามเพศ ฝ่ายญาติ และเพื่อให้รู้ระดับอาวุโส กล่าวคือ เครือญาติทางฝ่ายพ่อจะมีความสำคัญต่อครอบครัวมากกว่าเครือญาติฝ่ายหญิง ซึ่งเห็นได้จากตารางเรียกชื่อที่แสดงให้เห็นถึงการเรียงลำดับญาติในครอบครัว และยังใช้คำเรียกที่ให้ความสำคัญของความอาวุโสของสมาชิกในครอบครัวฝ่ายชายมากกว่า อีกทั้งยังให้ความสำคัญแตกต่างกันอีกด้วย เห็นได้จากคำเรียก พี่ชายของพ่อ (ลุง) และน้องชายของพ่อ (อา) ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความอาวุโสของรุ่นอายุ ซึ่งแตกต่างจากครอบครัวของฝ่ายแม่ที่จะเรียกพี่ชาย (ลุง) และน้องชายของแม่ (น้า) เหมือนกันหมด

นอกเหนือไปจากนั้น ยังมีคำเรียกที่ให้ความสำคัญของเพศของสมาชิกในครอบครัวของทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ที่ให้ความสำคัญต่อสมาชิกเพศหญิงน้อยกว่า เห็นได้จากคำเรียก พี่สาวของพ่อ (ป้า) และน้องสาวของพ่อ (อา) เป็นคำเรียกที่ไม่แตกต่างกันในด้านอาวุโส เช่นเดียวกับครอบครัวของฝ่ายแม่ที่จะเรียกพี่สาวของแม่ (ป้า) และน้องสาวของแม่ (น้า) เหมือนกันหมด

คำเรียกญาติที่แสดงให้ถึงวัฒนธรรมของชาวจีนในสังคมไทยว่าให้ความสำคัญแก่บุคคลทั้งตามเพศ ฝ่ายญาติ และเพื่อให้รู้ระดับอาวุโส นี้เป็นไปตามแนวคิดของ Durkheim (1897: 385), Rosaldo (1974: 23), Turner (2002: 2-3) ในเรื่องพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม รวมถึงความเห็นของ Coughlin (1977: 67) และ Lang (1946: 12-15) ที่ได้อธิบายความสัมพันธ์และการจัดลำดับชั้นภายในครอบครัวชาวจีน

2. ภาษาจีน

ผู้วิจัยพบว่า ภาษาจีนในกลุ่มชาวจีนซึ่งเป็นคนพลัดถิ่นนับเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมและสร้างอัตลักษณ์ให้แก่ชนเผ่าของตนให้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้นโดยมีลักษณะการปรากฏดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.1 เครื่องมือสื่อสารระหว่างชาวจีนด้วยกัน ในช่วงแรก ชาวจีนเมื่ออพยพเข้ามาอยู่เมืองไทย ยังพูดภาษาไทยไม่ได้ ต้องใช้ภาษาจีนเป็นเครื่องมือติดต่อสื่อสารกันในระหว่างหมู่ชาวจีนด้วยกัน และแม้จะสร้างฐานะและสร้างครอบครัวในเมืองไทย ก็ยังต้องใช้ภาษาจีนในการถ่ายทอดความรู้ ความคิด โดยเฉพาะในการประกอบอาชีพ เนื่องจากเศรษฐกิจและการค้าอยู่ตกอยู่ในมือของชาวจีน คนจีนที่รู้หนังสือจีนจนถึงอ่านออกเขียนได้จะได้รับการยอมรับเข้าทำงานได้ง่ายกว่าและได้รับเข้าทำงานในระดับที่สูงกว่าผู้ที่ไม่รู้หนังสือจีน นับได้ว่าสำหรับชาวจีนแล้ว ผู้ที่รู้ภาษาจีนเท่ากับมีใบเบิกทางให้แก่ตนในการทำงาน นอกจากนั้นเมื่อชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทย อาจอาศัยเพื่อนฝูง หรือญาติมิตรที่เคยอยู่เมืองไทยมาก่อนให้ความช่วยเหลือ หางานให้ทำ ซึ่งเป็นไปตามที่ Kemp (1989: 6-19) เสนอกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์สังคมไทยซึ่งเน้นถึงความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องกัน โดยระบบอุปถัมภ์แบบเป็นทางการอยู่เกือบสุดขั้ว อีกขั้วหนึ่งจะเป็นเครือญาติที่ให้ความผูกพันกันอย่างจริงใจ ตรงกลางจะเป็นระบบอุปถัมภ์แบบไม่เป็นทางการ ซึ่งโน้มเข้าหาขั้วของการเป็นญาติที่เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวพึ่งพาอาศัยกัน สิ่งที่แอบแฝงอยู่ในระบบอุปถัมภ์ คือ ความสัมพันธ์แบบส่วนตัวหรือระบบเครือญาติ โดยครั้งแรกสุดการที่ชาวจีนรับญาติมาอยู่ด้วยกันนั้นเพราะมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อให้ญาติมาช่วยทำมาหากิน ช่วยเพิ่มความมั่งคั่งให้กับตน โดยอาจกล่าวได้ว่าการที่ตนนำญาติจากจีนเข้ามาอาศัยอยู่ด้วยกันนอกจากจะเป็นการเพิ่มสถานะทางสังคมให้กับครอบครัวแล้ว ยังได้ผลประโยชน์จากญาติผู้ที่เข้ามาอาศัยอยู่ด้วย เรียกได้ว่าการเป็นผู้อุปถัมภ์ของตนนั้นได้รับผลประโยชน์มากกว่าเสียผลประโยชน์ ส่วนผู้ได้รับอุปถัมภ์ก็พอใจที่มีโอกาสได้เริ่มต้นทำมาหากินในถิ่นใหม่ของตน ผู้อุปถัมภ์ได้คนมาช่วยพัฒนาธุรกิจของตนให้รุ่งเรืองยิ่งขึ้น ต่อเมื่อผู้ได้รับอุปถัมภ์พอตั้งตัวได้ พวกเขาก็จะแยกออกไปตั้งตัวสร้างครอบครัวของตนต่อไป ทั้งนี้โดยอาจเป็นเครือข่ายธุรกิจของญาติพี่น้องที่ตนอาศัยอยู่ด้วยก็ได้

ภาษาจีนเป็นอัตลักษณ์จีนที่มีความสำคัญยิ่งในการแสดงถึงความเป็นกลุ่ม เป็นพวก และก่อให้เกิดการรวมกลุ่มภาษาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ซึ่งอัตลักษณ์ดังกล่าวนับเป็นอัตลักษณ์สำคัญประการหนึ่งของคนพลัดถิ่น ดังแนวคิดและทฤษฎีเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392)

2.2 เครื่องมือสืบทอดอัตลักษณ์จีน ชาวจีนที่อพยพมาจากเมืองจีน หรือคนพลัดถิ่นจีนว่ายังมีความผูกพันกับเมืองจีนหรือมาตุภูมิของตน ชาวจีนบางกลุ่มพยายามส่งลูกหลานของตนไปเรียนยังประเทศจีนเพื่อจะได้เรียนรู้วัฒนธรรม มีความผูกพัน ได้รู้จักกับบรรพบุรุษของตนและประเทศจีนได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับที่ Cheng Tze-nan (1940: 276) เสนอความเห็นเกี่ยวกับเรื่อง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นี้ว่า “การศึกษาแบบจีนย่อมเป็นที่ปรารถนาของพ่อแม่ที่เกิดในประเทศจีนมากกว่าพ่อแม่ที่เกิดในประเทศสยาม...ในขณะที่คนจีนมีความโน้มเอียงที่จะคงความเป็นจีน พวกนี้ก็พากันอยู่ในประเทศสยามเป็นการถาวรมากขึ้นควบคู่กัน” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392) เรื่องคนพลัดถิ่น รวมทั้งแนวคิดและทฤษฎีของ Mead (1934: 175) ที่กล่าวถึงปัจจัยในการขัดเกลาทางสังคมโดยเฉพาะทางด้านภาษา

ดังนั้นการที่ชาวจีนให้ลูกหลานเรียนภาษาจีนมีจุดมุ่งหมายสำคัญนอกเหนือจากเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมจีน เกิดความผูกพันกับบรรพบุรุษแล้ว ยังเป็นการตอกย้ำถึงความเป็นจีน ไม่ให้ลูกหลานจีนลืมกำพืดของตนด้วย

จากตัวอย่างวรรณกรรมข้างต้นยังแสดงให้เห็นว่าในช่วงแรกที่ชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทยนั้น เป็นช่วงที่ชาวจีนยังต้องดิ้นรนเพื่อสร้างฐานะและเป็นช่วงที่ยังมิได้มีการจัดตั้งโรงเรียนจีนเพื่อสอนภาษาจีนในประเทศไทย การศึกษาของบุตรหลานจีนในประเทศไทยจึงมีลักษณะดังนี้

1.2.1 บิดามารดาที่พอจะมีความรู้บ้างสอนบุตรเอง

1.2.2 บิดามารดาของเด็กซึ่งมีฐานะดีจ้างครูจีนผู้มีความรู้ภาษาจีนดีมาสอนหนังสือจีนที่บ้าน

1.2.3 บิดามารดาที่มีฐานะดีอาจส่งบุตรหลานไปเรียนหนังสือจีนโดยไปอยู่กับญาติที่ประเทศจีนเพื่อคงความเป็นจีนไว้

2.3 สื่อที่ใช้ในการเรียนการสอนภาษาจีนส่วนใหญ่จะเป็นหนังสือคัมภีร์ศีลธรรม บางครั้งใช้การเล่านิทานประเภทวรรณคดีหรือเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์จีน ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392) เรื่องคนพลัดถิ่น

2.4 โรงเรียนสอนภาษาจีน มีการจัดตั้งโรงเรียนจีนอย่างไม่เป็นทางการ และไม่อยู่ในความควบคุมดูแลจากทางราชการของไทย แต่ชาวจีนก็สนใจที่จะส่งลูกหลานไปเรียนเป็นจำนวนถึง 200 คน ซึ่งสอดคล้องกับที่ Cheng Tze-nan (1940: 276) เสนอความเห็นเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาแบบจีน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในประเทศไทย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392) เรื่องคนพลัดถิ่น รวมทั้งแนวคิดและทฤษฎีของ Mead (1934: 175) ที่กล่าวถึงปัจจัยในการขัดเกลาทางสังคมโดยเฉพาะทางด้านภาษา ดังนั้นการที่ชาวจีนให้ลูกหลานเรียนภาษาจีนมีจุดมุ่งหมายสำคัญนอกเหนือจากเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมจีน เกิดความผูกพันกับบรรพบุรุษแล้ว ยังเป็นการตอกย้ำถึงความเป็นจีน ไม่ให้ลูกหลานจีนลืมกำพืดของตนด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 3

ลักษณะเด่นของอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมไทย ด้านอุปรากรจีน และด้านประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน

การตรวจเอกสาร

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการตรวจเอกสาร ซึ่งจะแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 เป็นแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยแบ่งออกเป็น2 หัวข้อ คือ หัวข้อที่ 1 เป็นแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับโครงสร้างการหน้าที่ (structural-functional theory) หัวข้อที่ 2 เป็นแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับศิลปะการแสดง และส่วนที่ 2 เป็นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 เป็นแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1. แนวคิด ทฤษฎี โครงสร้างการหน้าที่ (structural-functional theory)

ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 ว่า สังคมทุกสังคมประกอบด้วยหน่วยงานต่างๆ แต่ละหน่วยงานต่างมีหน้าที่และทำงานประสานกัน โดยแต่ละหน่วยปฏิบัติหน้าที่เพื่อความคงอยู่ของสังคม (Radcliffe-Brown, 1952: 180) สังคมยังมีลักษณะที่เป็นระบบ คือเป็นสังคมที่มีอาณาเขตแน่นอน สามารถวางระเบียบเพื่อควบคุมตนเอง สามารถตอบสนองความต้องการที่จำเป็นของสังคม จนส่งผลให้เกิดการพึ่งพากันและมีดุลยภาพ ดังนั้นสังคมจึงต้องมีโครงสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นหลักประกันให้มีการพึ่งพา โดยอาจกล่าวได้ว่าโครงสร้างหลายโครงสร้างสามารถสนองความต้องการจำเป็นอันเดียวกันได้ แต่โครงสร้างจำนวนจำกัดเท่านั้นที่สามารถสนองความจำเป็นใดๆหรือความต้องการจำเป็นหลายอย่างได้ในขณะเดียวกัน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2540: 26) ซึ่งสอดคล้องกับที่ Spencer (1873: 115-116) และ Malinowski (1939: 938-964; 1944: 52-53) ที่เสนอความเห็นเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมว่าสังคมเหมือนองค์กรหรือสิ่งมีชีวิต ทุกๆ ส่วนของสังคมต้องมีหน้าที่เหมือนร่างกายที่ต้องประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่ต่างทำหน้าที่ของแต่ละส่วน การวิเคราะห์สังคมจึง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ (items) ต่างๆ ของสังคมที่ทำหน้าที่สนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์และวัฒนธรรม โดยที่มนุษย์มีความต้องการพื้นฐานซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม

พฤติกรรมมนุษย์ตามทรรศนะของมาลีนอสกี้ เป็นการตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยมีวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มนุษย์ตอบสนองความต้องการของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่ง Turner (1988: 81, 129) มองเห็นว่าพิธีกรรม ศาสนา ความเชื่อ และสัญลักษณ์ มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น พิธีกรรมเป็นแรงบันดาลใจที่เกิดจากความเชื่อทางศาสนาหรืออำนาจของสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติ มนุษย์มีความต้องการเบื้องลึกโดยใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการดังกล่าว พิธีกรรมมีหน้าที่ในการตอบสนองด้วยการแสดงออกมาในรูปแบบของการรวมกลุ่มแบบชุมชน (Communitas) เทอร์เนอร์เรียกภาวะดังกล่าวว่าเป็นภาวะแห่งคุณสมบัติไร้โครงสร้าง กล่าวคือความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนจะเป็นในรูปแบบของความฝันชั่วขณะ ทั้งนักแสดงและผู้ชมต่างมีอารมณ์ ความรู้สึก และจินตนาการไปกับเนื้อเรื่อง ตัวละคร และพิธีกรรม ณ ขณะนั้น เมื่อการแสดงและพิธีกรรมสิ้นสุดลง ต่างก็กลับมาสู่ความเป็นจริงในสังคม นอกจากนี้ การแสดงออกมาในรูปแบบของการรวมกลุ่มแบบชุมชนยังมีลักษณะเฉพาะในแต่ละพิธีกรรมที่ตอบสนองความต้องการบางประการของสมาชิก ดึงดูดผู้คนเข้ามามีส่วนในการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน แสดงพฤติกรรมร่วมกัน นำมาสู่ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ทุกคนมีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎกติกาใหม่ที่บัญญัติขึ้นเพื่อใช้ในกลุ่มดังกล่าว พิธีกรรมยังประกอบไปด้วยสัญลักษณ์ซึ่งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของพิธีกรรมแต่ก็เต็มไปด้วยคุณลักษณะของพฤติกรรมที่ช่วยให้เราเข้าใจรายละเอียดต่างๆ ของพิธีกรรมและผู้เข้าร่วมแสดงในพิธีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสัญลักษณ์มีความหลากหลายคือขั้วทางอุดมคติ อันได้แก่การสื่อความหมายโดยการเชื่อมโยงกับระบบคุณธรรมและระเบียบทางสังคม และขั้วทางความรู้สึก คือการสื่อความหมายออกมาตรงตามความรู้สึกที่แท้จริง แล้วอธิบายขบวนการทางสัญลักษณ์ในพิธีกรรมของสังคมนั้นๆ

สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ เทอร์เนอร์มองการแสดงเชิงพิธีกรรม (1988: 81) ว่าประกอบด้วยสัญลักษณ์ (Symbols) ซึ่งเป็นหน่วยเล็กที่สุดของพิธีกรรม แต่เต็มไปด้วยคุณลักษณะของพฤติกรรม ช่วยให้เราเข้าใจรายละเอียดต่างๆ ของพิธีกรรมและผู้เข้าร่วมแสดงในพิธีได้อย่างมีประสิทธิภาพ สัญลักษณ์ที่กล่าวนี้มีทั้งที่เป็นรูปธรรม เช่น วัตถุในพิธี (Objects) กิจกรรมต่างๆ (Activities) คำพูด (Words) ความสัมพันธ์ที่แสดงออกให้เห็น (Relationship) เหตุการณ์ที่ดำเนินอยู่ระหว่างการแสดง (Events) การแสดงอาการและท่าทาง (Gestures) รวมถึงจำนวนระยะเวลาและเนื้อที่ (Spatial Units) เป็นต้น นามธรรม ได้แก่ บรรยากาศ จังหวะดนตรี (Music) โทน (Tones)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เสียง (Sound) เป็นต้น พิธีกรรมจึงเป็นแบบอย่างของกิจกรรมที่รวม ท่าทาง คำพูด และวัตถุที่จัดแสดงขึ้นในสถานที่เฉพาะ และออกแบบให้มีอิทธิพลหรือมีพลังเหนือธรรมชาติเพื่อประโยชน์และจุดมุ่งหมายของผู้กระทำ นอกจากพิธีกรรมจะมีความหมายทางสัญลักษณ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับอำนาจและค่านิยมของชุมชนแล้ว พิธีกรรมยังทำให้เกิดบทบาทที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของมนุษย์ด้วย

ความเห็นของ Turner ใกล้เคียงกับความเห็นของ Geertz (1973: 112) ที่เสนอความเห็นว่า พิธีกรรมคือระบบสัญลักษณ์ที่ให้ความหมายแก่สิ่งรอบตัว มีพลังอำนาจในการสร้างศรัทธา เร้าอารมณ์ความรู้สึกโดยการให้สัจธรรมกับชีวิต และอธิบายประสบการณ์ในลักษณะที่สอดคล้องกับอารมณ์ความรู้สึก สำหรับระบบสัญลักษณ์ในทางศาสนานั้น ระบบสัญลักษณ์ไม่ได้เป็นไปตามความหมายอันแท้จริง หากแต่แฝงไว้ด้วยลักษณะที่เป็นนามธรรมอันแปลความหมายหรือทำความเข้าใจได้ยาก การเคารพบูชาสัญลักษณ์เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกับสิ่งที่อยู่เหนือความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน ประเพณีนิยม นิยายปรัมปรา พิธีกรรม ฯลฯ เป็นรูปแบบของสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความศรัทธา ความเชื่อ การแสดงออกด้วยการเคารพบูชาสัญลักษณ์ เป็นสิ่งที่เกิดจากการประสานกันระหว่างจิตใจ ภาวะอารมณ์ ศีลธรรม ประกอบกับโลกทัศน์ซึ่งมีลักษณะเฉพาะในแต่ละสังคม

แนวทางการใช้แนวคิดทฤษฎีในการวิจัย ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีเรื่องโครงสร้างการหน้าที่ เป็นพื้นฐานการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดของ Malinowski (1939: 938-964; 1944: 52-53) ที่เสนอความเห็นเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมว่าสังคมเหมือนองค์กรหรือสิ่งมีชีวิต ทุกๆส่วนของสังคมต้องมีหน้าที่ เหมือนร่างกายที่ต้องประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่ต่างทำหน้าที่ของแต่ละส่วน เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยว่า

1.1 พฤติกรรมมนุษย์ตามทรรศนะของมาลีนอสกี้ แสดงให้เห็นว่าชาวจีนตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยมีอัตลักษณ์จีนเป็นเครื่องมือช่วยตอบสนองความต้องการของตนในด้านสัมพันธภาพในด้านอุปรากรจีน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน

1.2 ชาวจีนตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยมีอัตลักษณ์จีนเป็นเครื่องมือช่วยตอบสนองความต้องการของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. แนวคิดของ Turner (1988: 81, 129) มองเห็นว่าพิธีกรรม ศาสนา ความเชื่อ และสัญลักษณ์ มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น พิธีกรรมเป็นแรงบันดาลใจที่เกิดจากความเชื่อทางศาสนาหรืออำนาจของสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติ มนุษย์มีความต้องการเบื้องลึกโดยใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการดังกล่าว พิธีกรรมมีหน้าที่ในการตอบสนองด้วยการแสดงออกมาในรูปแบบของการรวมกลุ่มแบบชุมชน (Communitas) ซึ่งเทอร์เนอร์เรียกภาวะดังกล่าวว่าเป็นภาวะแห่งคุณสมบัติไร้โครงสร้าง และพิธีกรรมยังประกอบไปด้วยสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของพิธีกรรมแต่ก็เต็มไปด้วยคุณลักษณะของพฤติกรรมที่ช่วยให้เราเข้าใจรายละเอียดต่างๆ ของพิธีกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยว่า

2.1 การแสดงอัตลักษณ์จีนออกมาในรูปแบบของการรวมกลุ่มแบบชุมชนมีลักษณะเฉพาะในแต่ละพิธีกรรมที่ตอบสนองความต้องการบางประการของสมาชิก ดึงดูดผู้คนเข้ามามีส่วนในการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน แสดงพฤติกรรมร่วมกัน นำมาสู่ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ทุกคนมีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎกติกาบัญญัติขึ้นเพื่อใช้ในกลุ่ม

2.2 ระบบสัญลักษณ์ต่างๆ ในประเพณี พิธีกรรมและการแสดง เช่น วัตถุในพิธี (Objects) กิจกรรมต่างๆ (Activities) คำพูด (Words) ความสัมพันธ์ที่แสดงออกให้เห็น (Relationship) เหตุการณ์ที่ดำเนินอยู่ระหว่างการแสดง (Events) การแสดงอาการและท่าทาง (Gestures) รวมถึงจำนวนระยะเวลาและเนื้อที่ (Spatial Units) ฯลฯ มีความหมายทางสัญลักษณ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับอำนาจ บทบาท ค่านิยม ทัศนคติและพฤติกรรมของชุมชนจีน จนก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์

2. แนวคิด และทฤษฎี เกี่ยวกับศิลปะการแสดง

วิถีชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่อดีตกาลมีการร้องรำทำเพลง และระบำ รำ เต้น เพื่อการบันเทิงและพิธีกรรม อันเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนา จนเกิดเป็นการเล่นเป็นเรื่องราว และโดยลักษณะเช่นนี้จึงได้เกิดการแสดงขึ้น การแสดงจึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารเพื่อให้ผู้อื่นรับรู้เรื่องราว ความเป็นไปต่างๆ ของประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรม และโดยปรกติแล้วธรรมชาติจะเอื้ออำนวยให้มนุษย์ใช้ร่างกายประกอบ การเล่าเรื่องได้ เช่น การต่อสู้ผจญภัย การดำเนินชีวิตของคนในสังคม สามารถถ่ายทอดการเล่าเรื่อง ผ่านการแสดงได้อย่างสนุกสนานเพลิดเพลิน การแสดงได้รับการพัฒนาต่อมาโดยการที่มนุษย์เลือกสรรและสร้างสรรค์รูปแบบการ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ถ่ายทอดจินตนาการ ผ่านทางกระบวนการสื่อสาร โดยสื่อให้มีความหมายเฉพาะ ทำให้เข้าใจกันได้ในกลุ่มชนนั้นๆ และยังเป็นรูปแบบของความบันเทิงที่สะท้อนความโลดโผน ความสนุกสนาน ความประณีตของศิลปะและวัฒนธรรม ค่านิยมที่ดีงาม อุปรากรจีน (งิ้ว) ก็เป็นการแสดงที่ผสมผสานการขับร้องและการเจรจาประกอบกับลีลาท่าทางของนักแสดงให้ออกเป็นเรื่องราว โดยสมัยนั้นได้นำเอาเหตุการณ์ต่างๆ ในพงศาวดารและประวัติศาสตร์มาดัดแปลงเป็นบทแสดง รวมทั้งยังมีการนำเอาความเชื่อทางประเพณีและศาสนาเข้าไปผสมผสานกับการแสดงจนกลายเป็นศิลปะการแสดงที่มีระเบียบแบบแผน และรูปลักษณ์ที่ดีงาม รวมถึงแสดงออกถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของความเป็นชนชาติจีนมาช้านาน (ปรีดา อัครจันทโชติ, 2543: 3)

Barthes (1972: 74) อธิบายเกี่ยวกับการแสดงไว้ว่า “การแสดง เป็นเครื่องจักรของการสื่อสารประเภทหนึ่ง เครื่องจักรนี้จะไม่ทำงานเมื่อซ่อนตัวอยู่หลังม่าน แต่เมื่อเปิดม่านแล้ว เครื่องจักรนี้จะส่งสาร (Message) จำนวนหนึ่งออกมาทันที สารเหล่านี้มีลักษณะเฉพาะพิเศษ กล่าวคือ ถูกส่งมาพร้อมๆกันแต่ด้วยจังหวะที่ต่างกัน ในการแสดงแต่ละขณะ ผู้ชมจะได้รับข่าวสารถึงหกหรือเจ็ดประการในเวลาเดียวกัน (จากฉาก เสื้อผ้าที่ใช้ในการแสดง ฯลฯ) ข่าวสารบางประการคงที่ (กรณีของฉาก) ในขณะที่ข่าวสารอื่นๆ เปลี่ยนไป (คำพูด การแสดง อากัปกิริยาท่าทาง) ขึ้นอยู่กับการประสานตัวสาร การแสดงจึงเป็นกลุ่มสัญญะหรือรหัสกลุ่มหนึ่ง”

การกล่าวถึงกระบวนการสร้างระบบสัญญะดังกล่าวนี้ Fiske (1996: 191-216) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า รหัสคือกระบวนการที่ใช้สร้างความหมายขึ้นมา ซึ่งระบบสัญญะหรือรหัสถูกสร้างขึ้นมาโดยสมาชิกของคนในสังคมที่ใช้รหัสนั้น ซึ่งมีลักษณะพื้นฐาน ดังนี้

1. มิติโครงสร้างของรหัส (Paradigmatic dimension) อาจประกอบหน่วยเพียงหน่วยเดียวหรือประกอบด้วยหน่วยย่อยๆ จำนวนมาก หน่วยต่างๆ เหล่านี้ ประกอบกันขึ้นเป็นมิติในการสร้างถ้อยคำ(Syntagmatic dimension) ภายใต้กฎเกณฑ์หรือยุคสมัย

2. รหัสทั้งหลายเป็นตัวถ่ายทอดความหมาย หน่วยของพวกมันคือ “สัญญะ” ซึ่งอ้างถึงความหมายที่หลากหลายนอกเหนือจากตัวของมันเอง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. รหัสทุกประเภทเกิดจากการตกลงร่วมกันของผู้ใช้ที่มีภูมิหลังทางวัฒนธรรมอย่างเดียวกัน ดังนั้น รหัสวัฒนธรรมจึงมีความเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออก และมีลักษณะที่เคลื่อนตัวอยู่เสมอ

1. รหัสทุกประเภททำหน้าที่ทั้งทางด้านการสื่อสารและทางสังคม

2. รหัสทุกประเภทสามารถกระจายตัว ถ่ายทอดด้วยสื่อที่เหมาะสม หรือช่องทางที่เหมาะสมในการติดต่อสื่อสาร

จากการอธิบายของ Fiske ในเรื่องสัญญะของการแสดง ทำให้เห็นว่าเมื่อพิจารณาทางด้านศิลปะการแสดงของอุปรากรจีน (งิ้ว) แล้วจะเห็นว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญ 6 ประการ คือ กระบวนการแสดง ศิลปะและเทคนิคการแสดง ดนตรีและการขับร้อง ประเภทและบทบาทของตัวละคร เครื่องแต่งกายและการแต่งหน้า และองค์ประกอบสุดท้ายคือ เวที ฉาก และอุปกรณ์ (ธนัช ถิ่นวัฒนากูล, 2548: 9) ในส่วนที่เป็นรหัสที่ได้รวมเอากลุ่มสัญญะมาประสานกันและทำหน้าที่เสมือนภาษาที่ใช้ในการสื่อสารนี้ Jakobson (1960: 62-94) ได้อธิบายถึงหน้าที่ของภาษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มสัญญะในการแสดงที่มีต่อผู้ชม 6 ประการ ได้แก่

1. หน้าที่อารมณ์หรือการแสดงออก (Emotion) เป็นหน้าที่ที่เน้นตัวผู้ส่งสาร นับเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สุดที่จะส่งสารมายังผู้ชมว่าตัวละครนั้นๆมีบุคลิกลักษณะอย่างไร และอยู่ในอารมณ์เช่นไร

2. หน้าที่ผลักดันสู่การปฏิบัติ (Conative) เป็นหน้าที่ที่เน้นตัวผู้รับสาร โดยมุ่งหมายที่จะได้ปฏิกิริยาตอบรับจากผู้รับสารตามที่ผู้ส่งสารส่งไป ผู้รับสารในการแสดงจะมี 2 ฝ่าย คือ ตัวแสดงด้วยกัน และผู้ชม ซึ่งเมื่อได้รับสารแล้วย่อมเกิดความคิด การตัดสินใจ และมีปฏิกิริยาโต้ตอบ

3. หน้าที่อ้างอิง (Referential) เป็นส่วนที่ทำให้ผู้ชมไม่ลืมบริบทของการสื่อสาร ทั้งด้านประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง หรือจิตวิทยา ลักษณะอ้างอิงนี้จะนำไปสู่สภาวะความเป็นจริงประการหนึ่ง

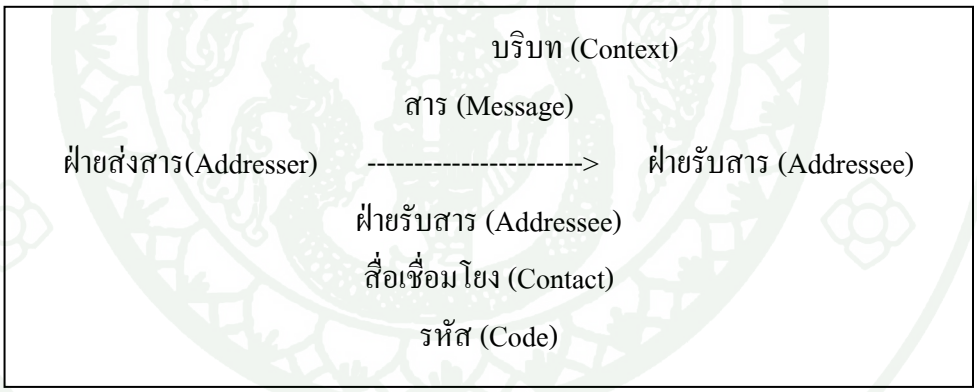
ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4. หน้าที่เชิงสร้างสรรค์ (Poetic) เป็นหน้าที่ที่เน้นที่ตัวสาร ซึ่งเป็นทั้งคำพูด และองค์ประกอบอื่นๆ ที่ช่วยเพิ่มความหมายให้แก่คำพูดนั้น

5. หน้าที่เชื่อมโยงความผูกพันทางสังคม (Phatic) เป็นหน้าที่ที่เน้นการติดต่อระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ในรูปของการมีความรู้สึกร่วมไปกับการแสดง หรือมีปฏิกิริยาโต้ตอบ เช่น หัวเราะ และร้องไห้ เป็นต้น

6. หน้าที่เหนือภาษา (Metalingual) เป็นหน้าที่ที่เน้นที่ตัวรหัสเพื่อให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจในรหัสที่ผู้ส่งสารใช้ โดยในตัวบทอาจมีการพูดย้ำ หรือถามความหมายของคำ ทั้งนี้เพื่อกระทบอารมณ์ผู้รับสารให้เกิดอารมณ์ร่วม

จาคอปสัน ได้แสดงเป็นภาพจำลองไว้ดังนี้

ภาพที่ 4 องค์ประกอบสำคัญในการสื่อสาร
ที่มา: Jakobson (1960: 64)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 5 หน้าที่ในการสื่อสาร
ที่มา: Jakobson (1960: 64)

จากองค์ประกอบทางการสื่อสารของจาคอปสัน แสดงให้เห็นว่านอกจากลักษณะของบทบาทของตัวแสดงจะเปรียบเหมือนตัวสารในเนื้อหา ซึ่งทำหน้าที่หน้าที่เชิงสร้างสรรค์ หรือสุนทรียะ (Poetic) ในการสื่อความหมายแล้ว ยังทำหน้าที่ในการสร้างบริบท (Context) เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวอ้างอิง (Referential) ในเนื้อหา และลักษณะของบทบาทของตัวแสดง และยังเป็นตัวรหัส (Code) ที่ถูกนำมาประกอบกันเป็นสัญญะ (Sign) เพื่อทำหน้าที่เหนือภาษา (Metalingual) ในการสื่อสารที่ถูกนำมาใช้ในสร้างอารมณ์สะเทือนใจผู้ชม ซึ่งจะถูกนำเสนอในลักษณะของรหัส ทั้งวัจนภาษา (Verbal codes) และ อวัจนภาษา (Nonverbal Codes)

อุปรากรจีน(งิ้ว) ยังเป็นศิลปะการแสดงในเชิงนาฏรสตามคัมภีร์นาฏยศาสตร์ ของภรตมุนี (แปลโดย แสง มนวิทูร, 2541: 291-293) ซึ่งกล่าวถึงการแสดง ว่า “ปราศจากภาวะ รสไม่มี ปราศจากรส ภาวะไม่มี ความสำเร็จของรสและภาวะนั้นอาศัยซึ่งกันและกันพึงมีในการแสดง” และ Gopal and Dadachanji (1953: 24) ที่กล่าวว่า “มือวาดไปทางไหน นัยน์ตาก็แลตามไปทางนั้น นัยน์ตาเหลือบไปทางไหน ใจก็คล้อยไปทางนั้น ใจอยู่ที่ไหน ความรู้สึกก็อยู่ที่นั่น ความรู้สึกอยู่ที่ไหน ภาวะก็อยู่ที่นั่น” คัมภีร์นาฏยศาสตร์ได้จำแนกรสออกเป็น 9 รส คือ

1. ศฤงคารรส รสคือเหตุให้เกิดความรัก มีความยินดีหรือรติเป็นภาวะ การแสดงศฤงคารรสทำได้โดยเหลือบมองและเปล่งประกายความรักออกทางดวงตา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. หาสยรส รสคือเหตุให้เกิดการเย้ยหยัน มีการหัวเราะอย่างดูถูกหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งมีหาสะเป็นภาวะ แสดงได้โดยการเลิกคิ้วสูงขึ้นไป หลบเปลือกตาลง ชำเลืองมองและเปล่งแววตาอย่างดูถูก

3. กรุณารส รสคือความกรุณา ความโศก มีโศกะเป็นภาวะ วิธีแสดง คือ เหลือบตามองพร้อมกับเปล่งแววตาอย่างดูถูก

4. วีรรส รสคือความกล้า มีอาหะ เป็นภาวะ แสดงด้วยการขยายดวงตาให้กว้าง เปล่งประกายความมีอำนาจออกมา ศีรษะหงายไปทางเบื้องหลังเล็กน้อย

5. ภยานกรส รสคือความกลัว มี ภยะ หรือความกลัวเป็นภาวะแสดงด้วย กลอกตาไปมา รูจมูกขยายออก ผงกศีรษะและคอ เพื่อแสดงความหวาดกลัว

6. พีภัตรส รสคือความดูถูกเหยียดหยาม มีความเกลียดชังหรือชุคุปสา เป็นภาวะ แสดงด้วยการหรี่ดวงตาให้เล็กลง ทำคางย่น เม้มริมฝีปาก และขบฟันเข้าด้วยกัน

7. อัทภูตรส รสคือความอัศจรรย์ใจ มีความสงสัยสนเท่ห์หรือวิสมยะ เป็นภาวะแสดงด้วยการเลิกคิ้วขึ้น ขยายดวงตาให้กว้าง ริมฝีปากสั่นระริกๆ แววตาเปล่งความประหลาดใจออกมา

8. เราทรรส รสคือความดุร้าย ความโกรธ มีโกรธะเป็นภาวะ แสดงด้วยการเลิกคิ้ว ดวงตาลุกโพลง มีการขบคี้ยวฟัน

9. ศานตรส รสคือความสงบ มีความสงบเป็นภาวะ แสดงด้วยการเหลือบสายตาลงต่ำทอดแววตาสงบ

การแสดงออกหมายถึงวิธีการที่ผู้แสดงจะนำปัจจัยต่างๆ เช่น วฤติ โลกธรรมี นาฏยธรรมี และอภินายะ มาใช้ในการแสดงให้ผู้ชมได้อรรถรสอย่างสมบูรณ์ ดังนี้

1. วฤติ คือวิธีแสดง 4 ประการหลัก ได้แก่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.1 ภารตี วฤติ คือการแสดงด้วยวาจา หมายถึงการเจรจาได้อย่างถูกต้องตามอักขรวิธี ชัดเจน สื่อความหมายและอารมณ์ของตัวละครได้ดี

1.2 สาตวตี วฤติ คือการแสดงด้วยใจ หมายถึงการแสดงอารมณ์ของตัวละครได้ตรงกับนิสัยใจคอของตัวละคร ที่ควรจะปรากฏขึ้นในสภาพการณ์ขณะนั้น

1.3 ไกศีกี วฤติ คือการแสดงด้วยกายหรือทำกริยาที่ประณีต นุ่มนวล ละเอียดอ่อน อย่าง อิตถีเพศ

1.4 อารภตี วฤติ คือการแสดงด้วยกายหรือกริยาที่เข้มแข็ง ห้าวหาญ อย่างบุรุษเพศ

2. โลกธรรมี หมายถึงการแสดงที่สมจริงตามธรรมชาติ มีการเคลื่อนไหว และการพูดจาตามธรรมดาของมนุษย์ เช่น การเจรจาเป็นร้อยแก้ว มีการนุ่งห่มด้วยเสื้อผ้าตามกาลเทศะ โดยรสนิยมและธรรมเนียมสังคมปกติ

3. นาฏยธรรมี หมายถึงการแสดงที่อาศัยการเคลื่อนไหวและการพูดจาที่ประณีตวิจิตรอาทิ การฟ้อนรำ การเจรจาแบบร้อยกรอง การนุ่งห่มด้วยเสื้อผ้าและเครื่องประดับที่งดงาม หรูหรา อีกทั้งมีรูปแบบที่เหมาะสมแก่การฟ้อนรำ เป็นต้น

4. อภินายะ หมายถึงปัจจัยที่ผู้แสดงใช้แสดงละครให้คนดูเข้าใจนิสัย ความคิด จิตใจ อารมณ์ของตัวละคร อภินายะมี 4 ประเภท คือ

4.1 องคภินายะ เป็นการแสดงออกหรือการสื่อความหมายด้วยกาย คือท่าทางและการเคลื่อนไหว

4.2 วาจิกภินายะ เป็นการแสดงออกหรือการสื่อความหมายด้วยวาจา คือ การพูด การส่งเสียงต่างๆ

4.3 สาตวิกภินายะ เป็นการแสดงออกและการสื่อความหมายด้วยใจ คือ การแสดงอารมณ์โดยผ่านทางร่างกายและวาจา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4.4 อหารยภินายะ เป็นการแสดงและการสื่อความหมายด้วยการแต่งกายรวมทั้งการแต่งหน้า การแต่งกายและการแต่งหน้าที่เหมาะสมจะช่วยแปลงผู้แสดงเป็นตัวละครได้อย่างแนบเนียนในเบื้องต้น อีกทั้งสามารถบ่งบอกลักษณะเฉพาะของตัวละครนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี อาทิ เผ่าพันธุ์ วัฒนธรรม รสนิยม ฯลฯ

อุปรากรจีน (งิ้ว) จึงเป็นศิลปะการแสดงที่ตัวละครต้องสื่อความหมายและอารมณ์ผ่านทั้งทางร่างกายและวาจาด้วยการแต่งกาย การแต่งหน้า ภาษาทั้งที่เป็นวัจนภาษาและอวัจนภาษา

แนวทางการใช้แนวคิดทฤษฎีในการวิจัย ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดของ Fiske (1996: 191-216) เรื่องสัญญะของการแสดงประกอบกับแนวคิดของ Jakobson (1960: 62-94) ที่อธิบายถึงหน้าที่ของภาษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มสัญญะในการแสดง เป็นพื้นฐานการวิจัย ดังนี้

1. อุปรากรจีน (งิ้ว) มีองค์ประกอบสำคัญทางวัฒนธรรมจีนอะไรบ้าง

2. รหัสและกลุ่มสัญญะที่อุปรากรจีน (งิ้ว) นำมาประสานกันและทำหน้าที่เสมือนภาษาที่ใช้ในการสื่อสารในแสดงมีอะไรบ้าง

3. อุปรากรจีน (งิ้ว)ใช้สัญลักษณ์ใดเป็นกระบวนการให้ความหมายหรือการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์จีน

ส่วนที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารที่เป็นงานวิจัย

ชลอ บุญช่วย (2532) ศึกษาวิจัยเรื่องความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา สรุปว่า ความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนจะปรากฏความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิม ชาวไทยเชื้อสายจีนมีความเชื่อว่าวิญญาณมีอยู่ทุกหนทุกแห่งและวิญญาณมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต ดังนั้นจึงต้องเซ่นไหว้เพื่อให้ได้รับผลตอบแทนที่ดี และได้รับความคุ้มครอง ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณได้รับการส่งเสริมจากลัทธิขงจื้อเกี่ยวกับการประกอบพิธีเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษและวิญญาณของเทพเจ้าหรือเซียน ถึงแม้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ขงจื้อไม่ได้สอนเรื่องความเชื่อฤกษ์ยาม โชคลาง และเครื่องรางของขลัง ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากนักบวชศาสนาเต๋าสมัยใหม่ นอกจากนั้นพระพุทธศาสนามหายานก็มีส่วนเข้ามาส่งเสริมความเชื่อเกี่ยวกับชาติภพ

สมพงศ์ สุกใส (2535) ศึกษาวิจัยเรื่องความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน ในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา กล่าวถึงการจำแนกเทพเจ้าหรือเซียนเป็น 4 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มที่ 1 เทพชั้นต่ำ หมายถึงวิญญาณที่สถิตอยู่ตามบ้านเรือนหรือสถานที่ต่างๆ ศาลเจ้าของเทพกลุ่มนี้มักตั้งอยู่ตามบ้านเรือน เป็นศาลเล็กๆ วางอยู่บนพื้นบ้าน เทพกลุ่มนี้ได้แก่ เจ้าเตาไฟ หรือเจ้าครัว (สู่เบ่งเจ้ากุ๊น) อาฟ้วหรือแม่ซื้อ พระภูมิเจ้าที่ประจำบ้าน (ฮก เต็กเจ้งซีน) กลุ่มที่ 2 เทพเจ้าชั้นรอง หมายถึงเทพเจ้าที่ล่องลอยไปตามที่ต่างๆ ได้แก่ วิญญาณของเจ้าที่เจ้าทาง เจ้าป่าเจ้าเขา เทพเจ้าชั้นนี้ ได้แก่ แป๊ะก๋ง ซึ่งหมายถึง พระภูมิเจ้าที่รักษาสถานที่สาธารณะเล็กๆ เช่น สุสานปุงเถ่ากง หมายถึง พระภูมิเจ้าที่ที่มีหน้าที่คอยปกป้องรักษาประจำเมือง เซียงกง หมายถึง เจ้าพ่อหลักเมืองมีหน้าที่ให้ความคุ้มครองประจำเมือง กลุ่มที่ 3 เทพเจ้าชั้นสูง หมายถึงเทพเจ้าที่มีคุณธรรมเป็นเลิศ ได้แก่ วิญญาณบรรพบุรุษที่มีคุณธรรม ประกอบคุณงามความดี เทพเจ้าเหล่านี้สถิตอยู่ตามศาลเจ้า มีผู้มีจิตศรัทธาสร้างถวาย ได้แก่ เทพกวนอู เจ้าแม่ทับทิม เจ้าพ่อเสือ เป็นต้น กลุ่มที่ 4 เทพเจ้าชั้นสูงสุด หมายถึงพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ เง็กเซียนฮ่องเต้ เป็นต้น

จากเอกสารงานวิจัยทั้ง 2 เล่มดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าชาวจีนเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย มีความสัมพันธ์และมีบทบาทอย่างใกล้ชิดกับสังคมไทยทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี โดยเฉพาะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และโดยเหตุที่ชาวจีนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย ก็ย่อมเป็นเรื่องธรรมดาที่คนจีนจะต้องนำเอาวัฒนธรรมของตน รวมถึงความเชื่อ ลัทธิและประเพณีเข้ามาด้วย ความเชื่อ ลัทธิประเพณีและวัฒนธรรมเหล่านี้นับเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของชาวจีน ซึ่งผู้วิจัยจะนำมาเป็นพื้นฐานในการศึกษาเรื่องวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยว่า เมื่อชาวจีนเข้ามาอาศัยอยู่ในไทยแล้ว ชาวจีนดำรงรักษาอัตลักษณ์ของตนไว้ได้หรือไม่ อย่างไร และมีสาเหตุปัจจัยใดบ้างที่ก่อให้เกิดผลต่อการดำรงอยู่ เปลี่ยนแปลง หรือสูญหายของอัตลักษณ์จีนดังกล่าว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. เอกสารอื่นๆ

อาภรณ์ อุกฤษณ์ (2531: 72-89) เสนอข้อมูลการตีความและการวิเคราะห์เรื่องภาวะแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมที่มีต่อความคงอยู่ของศาสนา ความเชื่อและพิธีทรงพระเนื่องในงานวันเกิดพระปุงเถ่ากงว่า พระที่มีบทบาทสำคัญในงานพิธีนี้คือพระปุงเถ่ากง พระเฉ่งจุ้ย จอซือก๋ง พระเตียวหูเทียนซือ พระกวนอิม องค์ประกอบของพิธีกรรม ได้แก่ ประเภท สถานที่ เวลา จุดมุ่งหมาย ผู้เข้าร่วม ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม อุปกรณ์ การสังสรรค์ระหว่างผู้เข้าร่วมพิธี โดยจัดแบ่งพิธีกรรมออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้ ประเภทแรกคือ อภินิหาร ได้แก่ พิธีกรรมอาบน้ำร้อนในกะทะ การนั่งเก้าอี้เหล็กแหลม การทรมานกายด้วยของมีคม และการขึ้นบันไดมีด ประเภทที่ 2 คือความเชื่อ ได้แก่ พิธีเดินสะพานสะเดาะเคราะห์ การถือศีลกินเจ การรักษาโรค และประเภทที่ 3 คือการทำบุญในรูปแบบการเสี่ยงโชค ได้แก่ การประมูลธง ประมูลขนมเต๋า และล็อตเตอรี เป็นต้น วัตถุประสงค์ของพิธีทรงพระ นอกจากจะเป็นการเซ่นไหว้พระปุงเถ่ากงและหาทุนเพื่อนำไปปฏิสังขรณ์ศาลเจ้าแล้ว ยังเป็นการสร้างศรัทธาและความเชื่อแก่ผู้ชมด้วย ทั้งนี้จุดประสงค์หลักคือการเผยแผ่ศาสนาและอบรมศีลธรรมแก่ประชาชน พิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในงานนี้เป็นความเชื่อในพระพุทธศาสนาที่ปฏิบัติกันในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธ พราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผีสางเทวดา นอกจากนี้พิธีกรรมของพระสงฆ์ยังแสดงบทบาทหน้าที่ทางศาสนาอันมีผลต่อปัจเจกบุคคล และยังมีบทบาทต่อการเปลี่ยนสถานภาพของปัจเจกบุคคลและบทบาทต่อสังคมส่วนรวม ทำหน้าที่ดึงดูดให้ผู้คนจากที่ต่างๆ มาชุมนุม พบปะสังสรรค์กันและทำบุญร่วมกัน ทำให้สังคมของผู้มีจิตศรัทธารวมตัวกัน เกิดความรู้สึกปลอดภัยในการอยู่ร่วมกัน และยังมีบทบาทหน้าที่เป็นที่พึ่งทางใจของปัจเจกบุคคลและสังคมส่วนรวม

สมบุญ อรรฆรจิต (2537: 46-49) กล่าวว่า งิ้วที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคืองิ้วแต้จิ๋ว เริ่มมาจากสมัยราชวงศ์หมิง โดยงิ้วแต้จิ๋วได้นำเอาส่วนที่ดีของงิ้วประเภทต่างๆ มารวมกัน การแสดงจะใช้วิธีการแสดงออกทางสัญลักษณ์แทน สำหรับเครื่องดนตรีมีทั้งเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย เครื่องเป่า และเครื่องดนตรีประเภทเครื่องให้จังหวะ ซึ่งคนตีกลองจะมีความสำคัญมาก เพราะเป็นผู้ให้จังหวะแก่ตัวแสดง การแสดงสมัยก่อนจะนิยมแสดงกลางแจ้ง สำหรับสีสันที่แต่งแต้มตัวล้วนมีความหมาย อุปรากรปักกิ่งหรืองิ้วแต้จิ๋วยังคงได้รับความนิยมจากผู้เฒ่าคนไทยเชื้อสายจีนและชาวจีน ซึ่งเห็นได้จากการมีเทศกาลไหว้เจ้าประจำปีของสมาคมต่างๆ ที่มักมีอุปรากรจีนมาแสดงทุกครั้งไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จำนงค์ ทองประเสริฐ (2538: 13-15) กล่าวว่าคนจีนสมัยโบราณเชื่อว่าบรรพบุรุษของเขาเมื่อตายไปแล้วจะสถิตอยู่ในสรวงสวรรค์ ซึ่งเป็นวิมานของเทพเจ้าผู้ทรงศักดิ์ มีหน้าที่คุ้มครองความเป็นอยู่ของมนุษย์และควบคุมการหมุนเวียนของจักรวาล การบูชาเซ่นสรวงมีความสำคัญอย่างที่สุดในอันที่จะทำให้เทพยดาทั้งหลายประทานความสุขและการคุ้มครองต่างๆ ให้ การละเลยเพิกเฉยต่อเทพยดาเหล่านั้น การบูชาเซ่นสรวงที่ไม่เหมาะสม หรือการเซ่นสรวงบรรพบุรุษโดยเฉพาะนับว่าเป็นความสำคัญต่อสวัสดิภาพของครอบครัวหรือวงศ์สกุลมาก ทั้งนี้เพราะบรรพบุรุษมีอำนาจที่ช่วยเหลือและลงโทษอนุชนทั้งหลายได้ตามความพอใจ ความคิดเห็นเกี่ยวกับเทียนหรือสวรรค์ (ฟ้า) ได้กลายเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับเทพยดาผู้สูงศักดิ์ อีกนัยหนึ่งสวรรค์หรือฟ้าก็มีอำนาจสูงสุดเหนือจักรวาลและมนุษยชาติ เป็นตัวแทนระบบศีลธรรมของจักรวาล และเป็นตัวแทนของภาวะและอำนาจซึ่งมีปัญญาและความตั้งใจที่จะแนะจุดหมายปลายทางของมนุษย์โดยไม่มีความลำเอียงใดๆ ทั้งนี้ชาวจีนยังเชื่ออีกด้วยว่า คนจีนต้องจงรักภักดีและเคารพต่อผู้อาวุโสในครอบครัวทั้งเมื่อผู้อาวุโสยังมีชีวิตอยู่ และเมื่อผู้อาวุโสถึงแก่กรรมแล้ว

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชาวจีนทั้ง 3 เล่ม ทำให้เห็นได้ว่า เมื่อชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทย ชาวจีนได้นำเอาความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ เข้ามาด้วย ทั้งนี้นอกจากพิธีกรรมจะมีจุดประสงค์หลักคือเพื่อเผยแผ่ศาสนาและอบรมศีลธรรมแก่ประชาชนแล้ว พิธีกรรมยังทำหน้าที่ดึงดูดให้ผู้คนจากที่ต่างๆ มาชุมนุม พบปะสังสรรค์กันและทำบุญร่วมกัน ทำให้เกิดการรวมตัวกันในหมู่ชาวจีน เกิดความรู้สึกปลอดภัยในการอยู่ร่วมกัน และยังมีบทบาทหน้าที่เป็นที่พึ่งทางใจของปัจเจกบุคคลและสังคมส่วนรวม

นอกจากนี้ จากการศึกษาเอกสารทั้งที่เป็นงานวิจัยและเอกสารอื่นๆ ทำให้เห็นได้ว่าการเคารพบูชาบรรพบุรุษของชาวจีนมีส่วนเชื่อมโยงกับความเชื่อในเรื่องวิญญาณ ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อทุกๆ สิ่ง ชาวจีนจึงต้องรับใช้ รวมทั้งเอาใจด้วยการทำพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณ และประกอบพิธีกรรมต่างๆ เป็นการแสดงความเคารพและกตัญญูต่อวิญญาณ เพื่อให้ได้รับสิ่งที่ดีและได้รับการคุ้มครองนั่นเอง

แนวทางการใช้แนวคิดจากเอกสารทั้งที่เป็นงานวิจัยและเอกสารอื่นๆ ในการวิจัย ผลจากการศึกษาเอกสารทั้งที่เป็นงานวิจัยและเอกสารอื่นๆ ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดที่จะนำมาเป็นพื้นฐานในการวิจัยเรื่องวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1. ชาวจีนเมื่ออพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยแล้ว ชาวจีนมีวิธีการถ่ายทอดความเชื่อในเรื่องลัทธิ ประเพณี และพิธีกรรมของตน

2. ชาวจีนใช้ความเชื่อในลัทธิ ประเพณี และพิธีกรรม เป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

เสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะเด่นของสัมพันธภาพในครอบครัวจีนและระบบเครือญาติ ภาษาจีน อุปรากรจีน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีนที่จัดว่าอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2510 จนถึง พ.ศ.2550 โดยการใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคนพลัดถิ่น แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดระบบและโครงสร้างทางสังคม แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิดในการวิเคราะห์องค์ประกอบทางด้านความหมาย (Componential analysis) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับศิลปะการแสดง เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์

การศึกษาเรื่องอุปรากรจีน และประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน จากวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย ผู้วิจัยพบวิธีการที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยที่กล่าวถึงคนจีนในสังคมไทย โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. อุปรากรจีน (งิ้ว)

อุปรากรจีนหรืองิ้ว เป็นศิลปวัฒนธรรมการแสดงประจำชาติประเภทหนึ่งของชาวจีน เมื่อชาวจีนเดินทางติดต่อสัมพันธไมตรีกับประเทศไทย จนกระทั่งอพยพมาสู่ประเทศไทยก็ได้นำเอาศิลปวัฒนธรรมชนิดนี้เข้ามาเผยแพร่ด้วย

ตัวอย่างที่ 1

แม้ว่าจะไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าการแสดงงิ้วเข้ามาสู่เมืองไทยในยุคสมัยใด แต่หลักฐานที่เก่าแก่ ที่สุดที่พบอยู่ในสมัยอยุธยา คือจดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยาม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> ปี ค.ศ. 1658-1686 ของบาทหลวงเดอชัวซี เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในบันทึกนี้กล่าวว่า พวกเขาได้ชม Commedie a la Chinoife และ Une tragedie Chinoife แปลรวมความว่าละครจีน เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2223 คอนแสตนท์ ฟอลคอน หรือเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ได้จัดให้มีพิธีการเลี้ยงใหญ่ที่บ้านเพื่อเป็นเกียรติยศแห่งพระเจ้าแผ่นดินประเทศโปรตุเกส ในการเลี้ยงนี้มีการดื่มถวายพระพรพระราชาแห่งประเทศโปรตุเกส พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และพระเจ้ากรุงสยาม เมื่อเสร็จการเลี้ยงก็มีการแสดงมหรสพ ชุดแรกก็คือมโหรี ชุดต่อไปก็เป็นระบำไทย ไต่ลวด ระบำมอญ และชุดสุดท้ายก็คือ Commedie a la Chinoife
>
> (คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร, 2527: 168)

การแสดงของจีนดังกล่าวได้เดินทางเข้ามาสู่สังคมไทยแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยา และเป็นที่นิยมกันแพร่ หลาย รวมทั้งเป็นที่ชื่นชอบของคนในวงสังคมชั้นสูง จนถึงกับนำมาเป็นมหรสพที่ใช้รับรองอาคันตุกะต่างเมือง ดังที่ Choisy (1687: 241) และ Loubère (1693: 47) ระบุไว้ตรงกันว่าชุมชนชาวจีนในอยุธยามีนักแสดงชาวจีนหลายคณะ เพราะงิ้วเป็นที่นิยมกันมากในราชสำนักไทย แม้แต่ฟอลคอนและชาว ตะวันตกอื่นๆ ก็ยังว่าจ้างคณะงิ้วไปแสดง แต่ไม่มีรายละเอียดของการแสดงดังกล่าวว่ามีลักษณะเช่นไร หรือมีชื่อเรียกเฉพาะว่าอย่างไร

ตัวอย่างที่ 2

> ...และตามบันทึกของลาลูแบร์ชาวตะวันตกที่เข้ามาเมืองไทยสมัยอยุธยา เรียกการแสดงของจีน ชนิดนี้ว่า A Chinefe Comedy และอธิบายเพียงว่าการร้องของงิ้วนั้นเหมือนถูกเชือดคอ และงิ้วมีท่าทางเดินแปลกๆ...
>
> (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, บ่บั๊ดบ่ย้งก้ง, 2547: 109)

จากข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าอุปรากรจีนมีลักษณะเด่นที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง เช่น การขับร้อง และลีลาการร่ายรำ ซึ่ง Barth (1969: 261-262) พบว่า อัตลักษณ์กลุ่มจะมีการใช้สัญลักษณ์เป็นกระบวนการให้ความหมายหรือการแสดงออกถึงตัวตนในการจำแนกกลุ่มตนออกจากกลุ่มอื่น นับเป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรม (cultural traits) ซึ่งลักษณะดังกล่าวถูกเรียกว่าขอบเขตชาติพันธุ์ (ethnic boundaries) โดยใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางประการเป็นตัวแทนของความแตกต่าง ตัวแทนดังกล่าวนี้เปรียบเสมือนเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกมาในรูปแบบที่มองเห็น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ได้ว่าสิ่งเหล่านั้นคืออัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ เช่น ภาษา เครื่องแต่งกาย และคุณค่าที่เกิดจากการกระทำที่สังคมหรือกลุ่มเห็นว่าดีงาม แต่ชาวตะวันตกไม่คุ้นเคยกับลักษณะการแสดงดังกล่าว และมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการแสดงในลักษณะดังกล่าว เห็นได้จากคำ อธิบายการแสดงว่า “การร้องของงิ้วนั้นเหมือนถูกเชือดคอ และงิ้วมีท่าทางเดินแปลกๆ” อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงเรียกการแสดงชนิดนี้เป็นการละครของจีนเท่านั้นไม่มีชื่อที่เรียกเป็นการเฉพาะเจาะจง

ตัวอย่างที่ 3

จนถึงสมัยกรุงธนบุรี รัชสมัยพระเจ้าตากสินมหาราช เนื่องจากพระองค์มีเชื้อสายจีน ชาวจีนจึงได้อพยพเข้ามาอยู่เมืองไทยมากขึ้น และได้มีการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมระหว่างสองเชื้อชาติมากขึ้น คำที่ใช้เรียกการแสดงของจีนว่า งิ้ว จึงเริ่มปรากฏในสมัยนี้

(คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร, 2527: 168)

จากตัวอย่างที่ 3 แสดงว่าแม้ว่าอุปรากรจีนจะเข้ามาสู่สังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว แต่ไม่มีหลักฐานว่าการแสดงดังกล่าวมีชื่อเรียกว่าอย่างไร จนกระทั่งถึงสมัยกรุงธนบุรี จึงมีผู้เรียกการแสดงดังกล่าวว่า “งิ้ว” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546: 279) ให้ความหมายเพียงว่าละครจีนแบบโบราณ ถาวร สิกขโกศล (2528: 31) อธิบายว่า “การละเล่นที่เกี่ยวข้องกับงิ้วทั้งหมด อิว น่าสนใจมากที่สุด อิวเกิดจากนักฟ้อนผีในยุคโบราณ พวกนี้ร้องรำเก่ง มีปฏิภาณไหวพริบ เดิมมีหน้าที่เพียงฟ้อนรำกล่อมสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่ต่อมาเป็นผู้ให้ความบันเทิงแก่มนุษย์ด้วย อิวจึงหมายถึงการเล่นตลกให้หัวเราะ และ “ไผอิว” หมายถึงนักแสดงตลก ซึ่งไผอิวถือเป็นต้นธารสายสำคัญสายหนึ่งของงิ้ว ต่อมาภายหลัง อิว” จึงหมายถึงนักแสดงงิ้ว” และ พรพรรณ จันทโรนานนท์ (2537: 5-6) สันนิษฐานไว้ในทำนองเดียวกันว่า “งิ้ว เป็นคำที่ออกเสียงมาจากภาษาจีนโบราณ เพราะไม่ปรากฏในคำไทย การแสดงงิ้วนั้น ในภาษาจีนเรียกว่า “ซี่ ฮี่” หรือ “จวี้ เกี๊ยะ” แล้วแต่สำเนียงของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเนื่องมาจากการที่ภาษาจีนในแต่ละท้องถิ่นมีการออกเสียงเพี้ยนต่างกัน รวมทั้งไม่มีคำภาษาจีนคำใดเลยที่มีเสียงใกล้เคียงกับคำว่า “งิ้ว” ในภาษาไทย แต่เราพบคำว่า “อิว” ในภาษาจีนที่แปลว่าผู้แสดงงิ้วนั้น พบในแทบจะทุกภาษาท้องถิ่นของจีน รวมทั้งมีการออกเสียงสระเป็นเสียงเดียวกันหมด จึงน่าจะเป็นที่มาของคำว่า “งิ้ว” ของไทย”

สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช อุปรากรจีนก็เข้ามามีบทบาทในงานสมโภช ดังปรากฏในจดหมายเหตุกรมหลวงนรินทรเทวี (2526: 262) ตอนพรรณการมหรสพ การ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประดับโคมไฟ การจุดดอกไม้ไฟและการบำเพ็ญพระราชกุศล การฉลองวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เมื่อทรงสร้างเสร็จว่า

> การฉลองกำหนดเริ่มงาน ณ วันศุกร์ เดือน 5 แรม 12 ค่ำ ปีระกา ตรีศก จุลศักราช 1163 เริ่มด้วยทรงถวายพระอารามตามพระบาลี มอบถวายพระวันรัตน เมื่อถวายเสร็จแล้ว พระสงฆ์รับไตรไปสรงน้ำแล้ว ครองไตรมาสวดมนต์เวลาเย็นวันละ 1,000 รูป พระสงฆ์ฉันเช้าเพลสามวัน 1,000 รูป ถวายกระจาดทุกองค์ มีพระพวกทำดอกไม้เพลิงอีกพวกหนึ่งต่างหาก ตั้งโรงฉ้อทาน “แลโขนอุโมงค์โรงใหญ่ หุ่นละครมอญรำระบำโมงครุ่ม กุลาตีไม้ ปรบไก่ งิ้วจีน งิ้วญวน หกคะเมนไต่ลวดลอดบ่วง รำแพนนอนหอกนอนดาบโตล่อแก้วแลมวย”

เห็นได้ว่างิ้วมีความสำคัญและเป็นที่นิยมจนเป็นมหรสพที่จัดขึ้นในงานสมโภชของทางราชการไทย หลังจากนั้น งิ้วก็เริ่มเดินทางเข้าสู่ประเทศไทยมากขึ้น

ความสำคัญของอุปรากรจีน (งิ้ว) ในประเทศไทย

อุปรากรจีน (งิ้ว) เป็นการแสดงประเภทหนึ่งของชาวจีนที่สื่อถึงความเป็นจีน เป็นสิ่งบันเทิงรื่นเริงหรือมหรสพที่ติดตัวจีนมาเมื่ออพยพเข้าสู่ดินแดนใหม่ และเพื่อเป็นเครื่องสักการะเทพเจ้าต่างๆ ในศาลเจ้าจีนตามความเชื่อของชาวจีน (ต้วน ลี่ เซิง และบุญยิ่ง ไร่สุขสิริ, 2543: 23)

ตัวอย่างที่ 4

งิ้วเป็นอุปรากรจีนที่เล่นถวายเจ้า การเล่นงิ้วจึงมักจะมีการตั้งโรงแสดงที่หน้าศาลเจ้า เมื่อถึงเทศกาลไหว้เจ้าต่างๆ เช่น เทศกาลตรุษจีน เทศกาลสารทจีน ไหว้พระจันทร์ หรือจะเล่นในงานวันเกิดของเจ้าก็ได้ เช่น วันเกิดเจ้าแม่กวนอิม เป็นต้น

ทุกครั้งที่ถึงเทศกาล ทางเจ้าของสถานที่ คือแต่ละศาลเจ้า ก็จะมีโคมไฟระย้าดวงใหญ่หรือมีป้ายผ้าเขียนบอก เพื่อให้บรรดาอาซ้อ อาซิ้ม กอากิ๊ม อาม้า อาแป๊ะ อาเจ็ก ที่เป็นแฟนงิ้วได้ทราบว่า “มีงิ้วมาแล้ว”

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ตึ่งหนั่งเกี้ย, 2540: 109-110)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า อุปรากรจีน (งิ้ว) มีความสำคัญในฐานะที่เป็นการแสดงเพื่อเป็นการตอบแทนเทพเจ้า ชาวจีนมีโอกาสได้สักการะต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ โดยมีศาลเจ้าเป็นศูนย์กลาง พฤติกรรมดังกล่าวของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีน มีลักษณะของคนพลัดถิ่น เพราะเป็นชุมชนเชื้อชาติที่ปราศจากพื้นที่หรืออาณาเขตที่เป็นหน่วยทางการเมืองของตนเอง และตัวแบบของคนพลัดถิ่น มีลักษณะที่ตระหนักหรืออ้างความเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน มีองค์กรทางการเมือง ศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มในต่างแดน สัมพันธ์กับมาตุภูมิ ทั้งแง่ที่เป็นจริงและจินตนาการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392) นอกจากนี้ยังอธิบายได้ด้วยทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) ว่า เมื่อบุคคลเข้าใจว่ามีเจ้าหรือบางสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือมนุษย์และสามารถส่งผลดีหรือผลร้ายต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตน รวมถึงลูกหลานได้ มนุษย์จึงคิดค้นศาสนาหรือระบบความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ เพื่อทำหน้าที่หลักในการให้ความยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ช่วยให้มนุษย์มีความเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้น พิธีกรรมทำหน้าที่ลดความขัดแย้งและวิตกกังวลอันเกิดจากความไม่แน่นอนของชีวิต

เห็นได้ว่าชาวจีนนำเอาความคิดในด้านการตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ มาเชื่อมโยงกับการแสดงออก คือนำการแสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) เป็นเครื่องมือบูชาเซ่นไหว้และเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อแสดงคุณธรรมด้านความกตัญญูที่ต้องปฏิบัติต่อเจ้าและเพื่อให้มั่นใจว่าจะเกิดผลดีแก่ชีวิต นอกจากนี้ยังเป็นโอกาสอันดีที่ชาวจีนในชุมชนจะได้หาความรื่นเริงชมศิลปะการแสดง รวมกลุ่มสนทนาสังสรรค์ เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีในระหว่างหมู่ชาวจีนด้วยกันอุปรากรจีน (งิ้ว) จึงมีบทบาทหน้าที่ในการตอบสนองความเชื่อของกลุ่มคนที่ใช้มหรสพแสดงเพื่อให้เจ้าชมแล้วเกิดความพอใจ โดยพวกเขามีความเชื่อว่างิ้วเป็นมหรสพที่เจ้าพึงพอใจ เจ้าดูแล้วเข้าใจเรื่องราวได้อย่างดี อีกทั้งเป็นการแสดงที่หลอมรวมความเชื่อ ความศรัทธาและมหรสพงานรื่นเริงเข้าไว้ด้วยกัน การแสดงงิ้วจึงเป็นจุดรวมที่ทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวบนพื้นฐานความเชื่อเดียวกัน ซึ่งเมื่อพิจารณากิจกรรมการแสดงงิ้วโดยใช้แนวทางของ เทอร์เนอร์ (Turner, 1988: 81, 129) ที่มองการแสดงเชิงพิธีกรรมว่านอกจากพิธีกรรมมีหน้าที่ (Function) แล้ว พิธีกรรมยังต้องตอบสนองความต้องการเบื้องลึกของมนุษย์ โดยแสดงออกมาในรูปแบบของการรวมกลุ่มแบบ Communitas ที่มีลักษณะเฉพาะในแต่ละพิธีกรรมที่ตอบสนองความต้องการบางประการของสมาชิก ดึงดูดผู้คนเข้ามามีส่วนในการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน แสดงพฤติกรรมร่วมกัน นำมาสู่ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน และนับได้ว่าอุปรากรจีน (งิ้ว) ในประเทศไทยเกิดขึ้นจากการกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชาวจีน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 5

แค่ไปศาลเจ้าวันเดียวอาซุ่นก็ป่าวประกาศให้คนที่มาไหว้เจ้ารู้ว่าอีกไม่นานนี้จะมีโรงงิ้วเปิดแสดง และรับจ้างเล่นงิ้วเซ่นเจ้าด้วย ต่างรับปากว่าหากพวกเขาเปิดแสดงเมื่อไหร่จะติดตามชม

ตึกแถว เวทียกพื้นสูงราวเมตรเศษๆ ก้าวขึ้นบันไดราวห้าขั้น ทางด้านหลังโรงแบ่งครึ่งส่วนหลังเป็นห้องแต่งตัว ส่วนหน้าเวทีแม้ไม่กว้างใหญ่นักแต่นักแสดงก็ออกไปร่ายลีลากันได้คราวละ 4-5 คนไม่เบียดเสียดให้อึดอัด

(กานติมา, โบตั๋นกลีบสุดท้าย, 2550: 21-22)

อุปรากรจีนเป็นการแสดงเพื่อบูชาเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวจีน และเป็นการแสดงมหรสพที่ชาวจีนในประเทศไทยนิยมอย่างยิ่ง จนถึงกับมีการปลูกโรงงิ้วเพื่อการแสดงโดยเฉพาะ อีกทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าชาวจีนได้พยายามที่จะหาเครื่องมือบางอย่างมาเป็นตัวที่จะแสดงออกซึ่งความเป็นจีน รวมถึงเพื่อปลอบประโลมตนให้คิดว่ายังมีบางสิ่งที่เป็นจีน ให้ได้เห็น ให้ได้ดู แม้ว่าจะไม่ได้อยู่เมืองจีนก็ตาม (ศยามล เจริญรัตน์, 2544: 1) นับเป็นอัตลักษณ์ร่วมที่แสดงความเป็นจีนกลุ่มชาวจีนสามารถดูได้เข้าใจ ไม่ว่าจะเป็นฉาก การร่ายรำ ดนตรี คำร้อง ฯลฯ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องมนุษย์มีความต้องการเบื้องลึกโดยใช้พิธีกรรมและสัญลักษณ์ในพิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการของ Turner (1988: 81, 129) ทั้งนี้อุปรากรจีน(งิ้ว) เป็นการแสดงที่ผสมผสานการขับร้องและการเจรจาประกอบกับลีลาท่าทางของนักแสดงให้ออกเป็นเรื่องราว โดยนำเอาเหตุการณ์ต่างๆ ในพงศาวดารและประวัติศาสตร์มาดัดแปลงเป็นบทแสดง รวมทั้งยังมีการนำเอาความเชื่อทางประเพณีและศาสนาเข้าไปผสมผสานกับการแสดงจนกลายเป็นศิลปะการแสดงที่มีระเบียบแบบแผน และรูปลักษณ์ที่ดีงาม รวมถึงแสดงออกถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของความเป็นชนชาติจีนมาช้านาน (ปรีดา อัครจันทโชติ, 2543: 3) ซึ่งการนำเอาเหตุการณ์ในพงศาวดารและประวัติศาสตร์มาดัดแปลงเป็นบทแสดง รวมทั้งยังมีการนำเอาความเชื่อทางประเพณีและศาสนาเข้าไปผสมผสานกับการแสดงจนกลาย เป็นศิลปะการแสดงที่มีระเบียบแบบแผน และรูปลักษณ์ที่ดีงามดังกล่าว เท่ากับอุปรากรจีน (งิ้ว) เป็นการสร้างอัตลักษณ์ประการหนึ่งของชาวจีน หรือชาวไทยเชื้อสายจีน ซึ่งนับเป็นคนพลัดถิ่น ทั้งนี้สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวจีนในสังคมไทยในด้านอุปรากรจีน (งิ้ว)

โดยเหตุที่อุปรากรจีน (งิ้ว) เป็นการแสดงเพื่อเป็นการสักการะต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวงตามความเชื่อของชาวจีน อุปรากรจีนจึงเป็นการแสดงเชิงพิธีกรรมที่ผสมผสานการขับร้องและการเจรจาประกอบกับลีลาท่าทางของนักแสดงให้ออกเป็นเรื่องราว โดยนำเอาเหตุการณ์ต่างๆ ในพงศาวดารและประวัติศาสตร์มาดัดแปลงเป็นบทแสดง รวมทั้งยังมีการนำเอาความเชื่อทางประเพณีและศาสนาเข้าไปผสมผสานกับการแสดงจนกลายเป็นศิลปะการแสดงที่มีระเบียบแบบแผน และรูปลักษณ์ที่ดีงาม (ปรีดา อัครจันทโชติ, 2543: 3) โดยผ่านกระบวนการสร้างรหัสหรือระบบสัญญะที่เข้าใจกันดีในกลุ่มสังคมชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีน ทั้งนี้อธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องอัตลักษณ์และ“วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture), แนวคิดและทฤษฎีเรื่องลักษณะพื้นฐานของการสร้างกระบวนการสร้างรหัสหรือระบบสัญญะในการแสดงของ Fiske (1996: 191-216), แนวคิดและทฤษฎีเรื่องหน้าที่ของภาษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มสัญญะในการแสดงของ Jakobson (1960: 62-94) และแนวคิดและทฤษฎีเรื่องการมองการแสดงเชิงพิธีกรรมของ Turner (1988: 81)

ตัวอย่างที่ 1

ชั้นแรกนั้นมีการแสดงหัสนาฏกรรมตามแบบจีน เสื้อแสงนั้นงดงาม ท่าทางการแสดงก็ดีพอใช้ แสดงกันได้คล่องแคล่วมาก ส่วนมโหรีนั้นไม่ได้ความ มีการตีล่อโก๊ผ่างๆ เป็นระยะ คณะที่มาจากเมืองจินเจานั้นแสดงได้เยี่ยม และเป็นระเบียบแบบแผนมากกว่า เมื่อมีแขกมาเยี่ยมเยียนถึงบ้านช่อง ฝ่ายเจ้าของบ้านจะคำนับแขกที่ตรงกลางและทั้งที่มุมห้อง ครั้นแล้ว เขาก็จะคำนับเก้าอี้ตัวที่เจ้าของบ้านนั่ง แล้วจึงคำนับเก้าอี้ที่แขกผู้มาหานั่ง และหลังจากได้เดินวนเวียนอยู่หลายตลบแล้วจึงจะลงนั่งและกระทำปัจจุคมนาการอยู่อีกช้านานกว่าจะเข้าเรื่องได้ ละครจีนซึ่งคนสยามชอบไปดูกัน ทั้งๆ ที่ฟังไม่รู้เรื่องนั้นพูดตามบทออกเสียงอยู่ในลำคอ คำพูดนั้นหลุดออกมาเป็นคำๆ และแต่ละคำที่ข้าพเจ้าได้ยินนั้นคั่นด้วยการเบ่งอกเพื่อเปล่งคำออกมาใหม่ทุกครั้งไป ราวกับว่ามีใครเขาคอยจะบั่นคอหอยอยู่ฉะนั้น การแต่งตัวของพวกละครจีน ด้านข้างตัวเสื้อทั้งสองข้างขัดดุมติดกันไว้ 3-4 รังดุม ตั้งแต่ใต้รักแร้ลงมาถึงบั้นเองมีแผ่นแพรเหลี่ยมๆ ปะไว้ข้างหน้าและข้างหลัง แผ่นแพรนั้นปักเป็นรูปมังกร กับวงเข็มขัดกว้างสัก 3 นิ้วฟุต บนสายเข็มขัดนั้นมีรูปสี่เหลี่ยมบ้างกลมบ้างติดรายเรียงเป็นระยะทำด้วยเกล็ดกระดองเต่าหรือเขาสัตว์ หรือไม้ชนิดใดชนิดหนึ่งก็ไม่รู้ได้ และโดยที่วงเข็มขัดนี้หลวมมากจึงต้องมีห่วงยึดไว้กับตัวเสื้อทางด้านข้าง นักแสดงผู้หนึ่งซึ่งเล่นเป็นตัว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตระลาการเดินทำสง่าท่าภาคภูมิ เมื่อก้าวก็ยันด้วยส้นก่อน แล้วจึงค่อยๆ ทอดขาเหยียดลงด้วยฝ่าเท้า แล้วจึงค่อยจรดนิ้วเท้าลงกับพื้นอีกที พร้อมกับเผยอส้นเท้าขึ้น และเมื่อเขาจรดนิ้วเท้าลงนั้นฝ่าเท้าก็ไม่ได้จรดพื้นแล้ว ตรงกันข้ามกับนักแสดงอีกผู้หนึ่งเดินกลับไปกลับมาราวกับคนบ้าๆ บอๆ ไกวเท้าแกว่งแขนไปคนละทิศละทางอย่างไม่มีจังหวะจะโคน ท่าทางไว้อำนาจอย่างน่ากลัว แต่ดูจะเกินขนาด นักแสดงผู้นี้แสดงเป็นตัวแม่ทัพใหญ่ แสดงเลียนแบบตามที่เป็นจริงของเหล่านักรบในประเทศของตนนั่นเอง เวทีแสดงนั้นขึงฉากไว้ทางด้านลึก ด้านข้างไม่มีเครื่องตกแต่งใดๆเหมือนเวทีการแสดงไม้สูงในประเทศของเรา (เดอะ ลา ลูแบร์(เขียน). สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล): จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ : ราชอาณาจักรสยาม, 2548: 210-211 และ จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ.1685 และ 1686 ฉบับสมบูรณ์, 2550: 416-417)

ตัวอย่างที่ 1 จากบันทึกของ De la Loubère (1693: 47) ราชทูตฝรั่งเศสผู้เข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อ พ.ศ. 2230 (ค.ศ.1687) นอกจากจะแสดงให้เห็นว่าอุปรากรจีน (งิ้ว) เป็นการแสดงที่สำคัญสำหรับต้อนรับอาคันตุกะแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของการแสดงด้วยว่ามีองค์ประกอบสำคัญที่แสดงถึงความเป็นจีน หรืออัตลักษณ์จีน เหมือนกับที่บาทหลวง De Choisy (1687: 241) กล่าวไว้ คือ การแต่งกาย ลีลาการแสดง และมีสิ่งที่เพิ่มขึ้นคือ คำพูด เวที และฉากแต่ทั้งสองคนไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดของการแสดงดังกล่าวว่ามีลักษณะเช่นไร หรือมีชื่อเรียกเฉพาะว่าอย่างไร ซึ่ง Barth (1969: 261-262) พบว่า อัตลักษณ์กลุ่มจะมีการใช้สัญลักษณ์เป็นกระบวนการให้ความหมายหรือการแสดงออกถึงตัวตนในการจำแนกกลุ่มตนออกจากกลุ่มอื่น นับเป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรม (cultural traits) ซึ่งลักษณะดังกล่าวถูกเรียกว่าขอบเขตชาติพันธุ์ (ethnic boundaries) โดยใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางประการเป็นตัวแทนของความแตกต่าง ตัวแทนดังกล่าวนี้เปรียบเสมือนเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกมาในรูปแบบที่มองเห็นได้ว่าสิ่งเหล่านั้นคืออัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ เช่น ภาษา เครื่องแต่งกาย และคุณค่าที่เกิดจากการกระทำที่สังคมหรือกลุ่มเห็นว่าดีงาม

อุปรากรจีน (งิ้ว) จึงเป็นการแสดงที่เป็นระบบสัญลักษณ์ที่แสดงตัวตนของความเป็นจีนหรืออัตลักษณ์จีน ทั้งด้านรูปธรรม อันได้แก่ คำพูด ความสัมพันธ์ที่แสดงออกให้เห็น เหตุการณ์ที่ดำเนินอยู่ระหว่างการแสดง การแสดงอาการและท่าทาง รวมถึงจำนวนระยะเวลาและเนื้อที่ และด้านนามธรรม ได้แก่ บรรยากาศ จังหวะดนตรี เสียง น้ำเสียงหรือระดับเสียง จากอัตลักษณ์จีนทางด้านการแสดงอุปรากรนี้เองที่ชาวจีนใช้เป็นเครื่องมือแยกตัวตนออกจากความเป็นไทย และตอกย้ำความเป็นจีนเมื่ออยู่ในสังคมไทย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การแสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) มีองค์ประกอบหลากหลายที่แสดงถึงอัตลักษณ์ และก่อให้เกิดความสำนึกร่วมในความเป็นจีน

ตัวอย่างที่ 2

การแสดงงิ้ว แต่เดิมผู้แสดงจะใช้หน้ากากหนังสวมใบหน้าในขณะที่แสดง แต่ต่อมาเลิกใช้หน้ากาก ใช้วิธีการเขียนหน้าด้วยสีต่างๆ แทน ทำให้ดูเหมาะสม และสมจริงมากกว่าการใช้หน้ากากแบบเดิม การเขียนหน้าแบบงิ้วนี้สิ้นเปลืองเวลาในการเขียนมาก

(ชนัย วรรณะลี, นาฏกรรมจีนในผืนแผ่นดินไทย ใน คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร, 2527: 171)

ตัวอย่างที่ 2 แสดงให้เห็นว่า อุปรากรจีน (งิ้ว) แต่เดิมใช้หน้ากากหนังสวมใบหน้า โดยที่หน้ากากหนังนั้นจะใช้สีต่างๆ เป็นสัญลักษณ์สื่อถึงผู้ชมว่าตัวละครนั้นๆ มีอุปนิสัยอย่างไร การใช้หน้ากากสวมใบหน้านี้คล้ายกับการแสดง กถกฬินาฏศิลป์ภารตะ ซึ่ง นิยะดา สาริกภูติ (2515: 37) สันนิษฐานไว้ว่า “แต่เดิมผู้แสดงกถกฬิสวมหน้ากาก แต่หน้ากากทำให้แสดงความรู้สึกบนใบหน้าได้ดีไม่ถึงขนาด ในระยะหลังจึงเลิกใช้หน้ากากและหันมาใช้วิธีตบแต่งใบหน้า ซึ่งเป็นศิลปะที่หวงแหนและปกปิดกันมาก มีคนเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่รู้ถึงเคล็ดลับในการผสมสีแต่งหน้า วิธีระบายสี และวิธีลากเส้นบนใบหน้า วิธีการแต่งหน้าเต็มไปด้วยพิธีรีตอง ใช้เวลานานกว่า 10 ชั่วโมง หน้ากาก เป็นหลักฐานอย่างหนึ่งที่แสดงว่ากถกฬิจะเป็นต้นเค้านาฏกรรมของชาติต่างๆ ในแถบภูมิภาคเอเชีย เช่น ละครโนะของญี่ปุ่น โขนของไทย ” การใช้สี และวิธีการลากเส้นบนใบหน้าจึงนับว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก เป็นสัญลักษณ์หรือข้อตกลงของสังคมที่กำหนด สี ลายเส้น ให้เป็นสิ่งบ่งบอกถึงอุปนิสัยใจคอ บุคลิกลักษณะ ของตัวละคร ซึ่ง Harper (1989: 19) กล่าวถึงเรื่องสัญลักษณ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมเป็นเสมือนรูปแบบที่กำหนดไว้สำหรับชีวิตความเป็นอยู่ที่สังคมมนุษย์ต้องมีส่วนร่วม ทั้งนี้รวมถึงเรื่องของสัญลักษณ์ ความรู้ ความเชื่อ และค่านิยม นอกจากนี้ จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ (2540: 16-18) ระบุว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีลักษณะดังนี้คือ เป็นแบบพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ทั้งนี้รวมถึงด้านทัศนคติ ค่านิยม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีอยู่ร่วมกัน ถ่ายทอดสืบต่อกันมา สร้างความพึงพอใจแก่มวลมนุษย์ได้ ปรับเปลี่ยนได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

งิ้วเป็นวัฒนธรรมการแสดงประเภทหนึ่งของจีน เป็นการแสดงที่มีการปรับเปลี่ยนจากการสวมหน้ากากหนังมาเป็นการระบายสีและวาดเส้นบนใบหน้า นับเป็นอัตลักษณ์ร่วมของจีนซึ่งมีลักษณะเฉพาะที่ชาวจีนตกลงรับรู้ร่วมกัน

ตัวอย่างที่ 3

แต่ไหนแต่ไรมา อาหลงจะมีกลุ่มคนดูที่ชื่นชอบเขา ปรบมือต้อนรับยามเขาปรากฏกาย เช่นเดียวกับดาวร้ายร่างโปร่งบางที่สวมบทบาทโดยตันหยง ลูกสาวคนเล็กของหัวหน้าคณะ **แม้จะมองออกว่างิ้วที่แต่งหน้าด้วยสีเหลืองนั้น**นิสัยไม่ดี แต่ส่วนใหญ่ก็ชื่นชอบดาวร้ายคนนี้ ปาหนันเป็นสาวสวย เย้ายวน รูปร่างสูงได้สัดส่วน อก เอว สะโพกงามเด่นตรึงตราของ**เธอซ่อนอยู่ในชุดงิ้วนางเอกที่มีสีขาวเป็นสีพื้น แต่เน้นปักเลื่อมลายสีฟ้าอ่อนๆ กับดิ้นเงินและทอง เครื่องประดับผมเป็นช่อดอกไม้สีเงินไม่ฉูดฉาด ซึ่งบ่งบอกถึงความยากไร้และหม่นเศร้าของตัวละครตัวนี้ ใบหน้ารูปไข่ที่สวยเด่นเป็นทุนเดิมนั้นช่วยให้แต่งหน้างิ้วได้สวยถูกลักษณะ คิ้วที่วาดเป็นต้นหลิวที่ปลายเรียวแหลม เขียนตาคมเฉียบคมดังตาหงส์ แก้มที่ปัดด้วยสีแดงนั้นแดงราวกับลูกท้อ จากสองข้างแก้มปาดปลายยาวแหลมไปจนถึงหางคิ้ว บ่งบอกว่าเธอรับบทเป็นคนดี** ซึ่งต่างจากตัวจริงของเธอ

ดาหลาในชุดงิ้วกรุยกรายสีขาวปักเลื่อมลวดลายสีส้มจัดจ้าน เครื่องประดับพราวพร่างบนเรือนผมเป็นสีทอง บ่งบอกว่ามีฐานะเหนือกว่าตัวแสดงที่รับบทโดยปาหนัน ใบหน้าที่แต่งด้วยสีเหลือง บอกให้รู้ว่าเธอรับบทบาทเป็นดาวร้ายอย่างแน่นอน

(กานติมา,โบตั๋นกลีบสุดท้าย , 2550: 9-10)

ตัวอย่างที่ 3 จากคำว่า “แต่ไหนแต่ไรมา” แสดงให้เห็นถึงความนิยมของผู้ชมอุปรากรจีนที่มีอย่างต่อเนื่อง ชาวจีนสามารถชมได้โดยผ่านสัญลักษณ์การแต่งหน้าของตัวละคร การเขียนหน้า เลือกสี รวมถึงวิธีการวาดเส้นบนใบหน้าของตัวละครในอุปรากรจีน (งิ้ว) ถือว่ามีความสำคัญที่สุด เพราะองค์ประกอบบนใบหน้าของตัวงิ้วจะเป็นสัญลักษณ์บอกให้ทราบถึงอุปนิสัยใจคอของตัวละคร และเป็นเครื่องจำแนกความดี – ชั่ว ของตัวละคร ดังตัวอย่างข้างต้นที่กล่าวว่า “แม้จะมองออกว่างิ้วที่แต่งหน้าด้วยสีเหลืองนั้น นิสัยไม่ดี แต่ส่วนใหญ่ก็ชื่นชอบดาวร้ายคนนี้” และ“ใบหน้าที่แต่งด้วยสีเหลือง บอกให้รู้ว่าเธอรับบทบาทเป็นดาวร้ายอย่างแน่นอน” ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีเรื่องกระบวนการสร้างสัญญะในการแสดงของ Fiske (1996: 191-216) ดังนั้นองค์ประกอบบนในหน้าของตัวงิ้วในอุปรากรจีนจึงเกิดจากกระบวนการสร้างความหมาย ซึ่งเป็นข้อกำหนดหรือ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ข้อตกลงที่เข้าใจกันดีในระหว่างกลุ่มชาวจีนด้วยกัน และใช้สืบต่อกันมาจนนับเป็นอัตลักษณ์หนึ่งประการของการใช้เป็นองค์ประกอบบนใบหน้าของตัวงิ้วในอุปรากรจีน ทั้งนี้ยังอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีเรื่องอัตลักษณ์และวงจรวัฒนธรรมของ Hall (1997: 1)

ชนัย วรรณะลี กล่าวถึงสีต่างๆ ที่งิ้วใช้แต่งหน้า และกำหนดอุปนิสัยต่างๆ ไว้ใน “นาฏกรรมจีนในผืนแผ่นดินไทย” ใน คนจีน 200 ปีภายใต้พระบรมโพธิสมภาร (2527: 171) ดังนี้

ตารางที่ 5 สีต่างๆ ที่งิ้วใช้แต่งหน้า และกำหนดอุปนิสัย

สีหน้า	สัญลักษณ์
แดง	ผู้กล้าหาญ ซื่อตรง เช่น กวนอู
ม่วง	ผู้มีความรู้ สงบเงียบขรึม เช่น กุนซือ ที่ปรึกษา
ดำ	ผู้กล้าหาญ ซื่อตรง เช่น เตียวหุย เปาบุ้นจิ้น
น้ำเงิน	ผู้กล้าหาญชำนาญศึก หยิ่งในศักดิ์ศรี ไม่ยอมอยู่ใต้บังคับใคร
แกมเทา	ภูติผีปีศาจ
เขียวใบไม้	โจรป่า ซึ่งอาศัยอยู่ตามพงไพร
ทอง-เงิน	เทวดา พระเจ้า
เหลือง	ผู้กล้าหาญที่พร้อมไปด้วยกลอุบาย
ขาวซีด	ผู้มีเล่ห์เหลี่ยมแกมโกง

ที่มา: ชนัย วรรณะสี (2527: 171)

จากตัวอย่างสีที่กำหนด แสดงให้เห็นว่าชาวจีนสามารถชมอุปรากรจีนได้เข้าใจก็เพราะมีความรู้เรื่องของการกำหนดสีบนในหน้าของตัวละคร เพราะสีหนึ่งๆ บนใบหน้าได้กำหนดไว้เฉพาะอุปนิสัยหนึ่งๆ เท่านั้น และจากตัวอย่างข้างต้น ที่กล่าวว่า “ใบหน้ารูปไข่ที่สวยเด่นเป็นทุนเดิมนั้นช่วยให้แต่งหน้างิ้วได้สวยถูกลักษณะ คิ้วที่วาดเป็นต้นหลิวที่ปลายเรียวแหลม เขียนตาคมเฉียบคมดังตาหงส์ แก้มที่ปัดด้วยสีแดงนั้นแดงราวกับลูกท้อ จากสองข้างแก้มปาดปลายยาวแหลมไปจนถึงหางคิ้ว บ่งบอกว่าเธอรับบทเป็นคนดี”

การกำหนดบุคลิกลักษณะของตัวละครผ่านการแต่งหน้า เช่น การวาดเส้นคิ้วเป็นต้นหลิว เขียนตาดังตาหงส์ และปัดแก้มด้วยสีแดงราวกับลูกท้อ เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ของคนดี ก็เนื่องมาจากความเชื่อของชาวจีนเกี่ยวกับต้นหลิว ดังนี้ ต้นหลิว หรือสนเข็ม เป็นต้นไม้ยืนต้น อายุยืน กับใบที่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เขียวตลอดกาล ไม่ว่าสภาพอากาศจะแปรเปลี่ยนเป็นร้อน เป็นพายุ หรือหนาวเหน็บเพียงใด สนก็เหมือนไผ่ที่ยังยืนต้นอยู่อย่างอดทนในทุกฤดูกาล ความหมายของสนจึงหนีไม่พ้นการมีอายุยืน แล้วแถมด้วย มิตรภาพที่ยาวนาน หงส์ สื่อความหมายถึง ความงาม เพศหญิง และเป็นสัญลักษณ์ของจักรพรรดินี หงส์เป็นสัตว์ในจินตนาการของจีนเหมือนมังกรและกิเลน เกิดจากการนำเอานก 5 ชนิดมาประกอบกัน หัวของหงส์คือ หัวไก่ฟ้า แต่ปากนกแก้ว ตัวเป็นตัวเป็ดแมนดาริน ขานกกระสา และหางนกยูง ความหมายของหงส์ที่มีมาแต่โบราณจะสื่อถึงความดี 5 ประการ คือ คุณธรรม ความยุติธรรม ศีลธรรม มนุษยธรรม และ สัจธรรม ส่วนลูกท้อนั้นเพราะลูกท้อเป็นผลไม้สวรรค์ ปลูกอยู่ในสวนท้อของอ้วงบ้อเนี้ย (เจ้าแม่มารดาแห่งสวรรค์) ลูกท้อก็กลายเป็นผลไม้มงคล อวยพรให้มีอายุยืนยาว (จิตรา ก่อนันทเกียรติ, 2539: 44) กล่าวโดยสรุปก็คือลักษณะของนางเอกได้รวมเอาสิ่งที่เป็นมงคล และความดีพร้อม คือ ความอดทน มิตรภาพ คุณธรรม ความยุติธรรม ศีลธรรม มนุษยธรรม และ สัจธรรมไว้

สีบนใบหน้าในอุปรากรจีน (งิ้ว) จึงเป็นระบบสัญลักษณ์ที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งของการแสดงงิ้ว ดังที่ Harper (1989: 19) กล่าวถึงเรื่องสัญลักษณ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมเป็นเสมือนรูปแบบที่กำหนดไว้สำหรับชีวิตความเป็นอยู่ที่สังคมมนุษย์ต้องมีส่วนร่วม ทั้งนี้รวมถึงเรื่องของสัญลักษณ์ ความรู้ ความเชื่อ และค่านิยม นอกจากนี้ จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ (2540: 16-18) ระบุว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีลักษณะดังนี้ คือ เป็นแบบพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ทั้งนี้รวมถึงด้านทัศนคติ ค่านิยม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีอยู่ร่วมกัน ถ่ายทอดสืบต่อกันมา สร้างความพึงพอใจแก่มวลมนุษย์ได้ ปรับเปลี่ยนได้

ตัวอย่างที่ 4

เหลาเซิง เป็นตัวละครที่เป็นชายฉกรรจ์หรือมีอาวุโสแล้ว ที่สำคัญจะต้องไว้หนวด สีของหนวดจะบอกให้ทราบถึงอายุ ถ้ามีอาวุโสไม่มากนัก หนวดจะเป็นสีดำและไม่ยาวเท่าใด บุคลิกที่สำคัญของตัวเหลาเซิงที่อาวุโสน้อย ต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง เฉลียวฉลาด พวกนี้มักจะแสดงเป็นกวี เจ้าหน้าที่รัฐบาล บัณฑิตผู้เฉลียวฉลาด นักรบที่สามารถ นายพล โจร ฯลฯ ถ้าเป็นผู้ที่อาวุโสมาก หนวดจะยาวและอาจจะเป็นสีขาว **จะมีบุคลิก สุขุม พูดชัดถ้อยชัดคำ สง่างาม** มักจะเป็นพวกลูกขุน กษัตริย์ นักปกครอง เพื่อนผู้ซื่อสัตย์ เช่น ไทสุ จูล่ง

(ชนัย วรรณะลี, นาฏกรรมจีนในผืนแผ่นดินไทย ใน คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร, 2527: 171)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบของใบหน้าเป็นสัญลักษณ์ประเภทหนึ่งที่บ่งบอกถึงวัย และบุคลิกลักษณะของตัวละคร ดังที่ ชนัย วรรณะลี กล่าวว่า “ถ้ามีอาวุโสไม่มากนัก หนวดจะเป็นสีดำและไม่ยาวเท่าใด...ถ้าเป็นผู้ที่อาวุโสมาก หนวดจะยาวและอาจจะเป็นสีขาว จะมีบุคลิกสุขุม พูดชัดถ้อยชัดคำ สง่างาม”

ตัวอย่างที่ 5

เธอซ่อนอยู่ในชุดงิ้วนางเอกที่มีสีขาวเป็นสีพื้น แต่เน้นปักเลื่อมลายสีฟ้าอ่อนๆ กับดิ้นเงินและทอง เครื่องประดับผมเป็นช่อดอกไม้สีเงินไม่ฉูดฉาด ซึ่งบ่งบอกถึงความยากไร้และหม่นเศร้าของตัวละครตัวนี้ใบหน้ารูปไข่ที่สวยเด่นเป็นทุนเดิมนั้นช่วยให้แต่งหน้างิ้วได้สวยถูกลักษณะ คิ้วที่วาดเป็นต้นหลิวที่ปลายเรียวแหลม เขียนตาคมเฉียบคมดังตาหงส์ แก้มที่ปัดด้วยสีแดงนั้นแดงราวกับลูกท้อ จากสองข้างแก้มปาดปลายยาวแหลมไปจนถึงหางคิ้ว บ่งบอกว่าเธอรับบทเป็นคนดี ซึ่งต่างจากตัวจริงของเธอ เพราะในชีวิตจริงปาหนันเป็นลูกคนกลางที่ค่อนข้างเจ้าอารมณ์และเอาแต่ใจตัวเอง เธอแทบไม่ทำอะไรในคณะงิ้วเลย นอกจากรับรู้คิวงานว่าจะเล่นเรื่องอะไร

ดาหลาในชุดงิ้วกรุยกรายสีขาวปักเลื่อมลวดลายสีส้มจัดจ้าน เครื่องประดับพราวพร่างบนเรือนผมเป็นสีทอง บ่งบอกว่ามีฐานะเหนือกว่าตัวแสดงที่รับบทโดยปาหนัน ใบหน้าที่แต่งด้วยสีเหลือง บอกให้รู้ว่าเธอรับบทบาทเป็นดาวร้ายอย่างแน่นอน แต่กิริยาของเธอยามเคลื่อนไหวมาหาน้องสาวคนรองกับน้องสาวคนเล็กและอาหลงนั้นนุ่มนวล

(กานติมา, โบตั๋นกลีบสุดท้าย, 2550: 9-10)

การแต่งกายของตัวละครอุปรากรจีน (งิ้ว) มีความสำคัญเพราะเป็นเครื่องบอกถึงสถานภาพทางสังคมของตัวละคร แต่ไม่สามารถจำแนกความดี-ชั่วของตัวละครได้ เช่น “สีขาวเป็นสีพื้น แต่เน้นปักเลื่อมลายสีฟ้าอ่อนๆ กับดิ้นเงินและทอง เครื่องประดับผมเป็นช่อดอกไม้สีเงินไม่ฉูดฉาด ซึ่งบ่งบอกถึงความยากไร้และหม่นเศร้าของตัวละครตัวนี้” แสดงว่าตัวละครเป็นคนยากจนและอยู่ในอารมณ์หม่นหมอง ระทมทุกข์ หรือ “ชุดงิ้วกรุยกรายสีขาวปักเลื่อมลวดลายสีส้มจัดจ้าน เครื่องประดับพราวพร่างบนเรือนผมเป็นสีทอง บ่งบอกว่ามีฐานะเหนือกว่า” แสดงว่าตัวละครที่แต่งกายด้วยสีสันฉูดฉาด และมีเครื่องประดับจะเป็นตัวละครที่มีฐานันดรสูง เป็นต้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชนัย วรรณะลี กล่าวถึง การแต่งกายของงิ้ว ใน “นาฏกรรมจีนในผืนแผ่นดินไทย” ใน คนจีน 200 ปีภายใต้พระบรมโพธิสมภาร (2527: 171) ดังนี้

ตารางที่ 6 การแต่งกายของงิ้ว ใน “นาฏกรรมจีนในผืนแผ่นดินไทย”

สีเสื้อ	หมายความถึง
เหลือง	กษัตริย์หรือราชนิกูล
แดง	ผู้มีตำแหน่งสูง
ม่วงและน้ำเงิน	เสื้อของข้าราชการ หรือนายทหาร
ดำ	เครื่องแต่งกายของคนชั้นต่ำ

ที่มา: ชนัย วรรณะลี (2517: 171)

ตัวอย่างสีเสื้อของตัวละครอุปรากรจีน (งิ้ว) ที่ ชนัย วรรณะลี แสดงไว้ แสดงว่าสีเสื้อของตัวละครมีความสำคัญและเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงสถานภาพทางสังคมได้เป็นอย่างดี ซึ่งตรงกับที่ปรากฏในคัมภีร์ นาฏยศาสตร์ ของภรตมุนี (แปลโดย แสง มนวิทูร, 2541: 55) ที่กล่าวถึงเรื่องอหารยภินายะว่า เป็นการแสดงและการสื่อความหมายด้วยการแต่งกายรวมทั้งการแต่งหน้า การแต่งกายและการแต่งหน้าที่เหมาะสมจะช่วยแปลงผู้แสดงเป็นตัวละครได้อย่างแนบเนียนในเบื้องต้น อีกทั้งสามารถบ่งบอกลักษณะเฉพาะของตัวละครนั้นๆ ได้ อาทิ เผ่าพันธุ์ วัฒนธรรม รสนิยม ฯลฯ ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Fiske (1996: 191) ที่ได้กล่าวถึงกระบวนการสร้างสัญญะในสังคมที่ใช้ และแนวคิดเรื่องการสร้างภาพตัวแทน (symbolic systems of representation) ของ Hall (1997: 1)

นอกจากอุปรากรจีน (งิ้ว) จะใช้ระบบสัญลักษณ์ผ่านการแต่งหน้าและการแต่งกายแล้ว น้ำเสียงของตัวแสดงก็ยังมีความสำคัญในการสื่อถึงผู้ชมเพื่อให้ผู้ชมมีอารมณ์เคลิ้มคล้อยตามด้วย

ตัวอย่างที่ 6

“อาหนัน เท่าที่ฝึกซ้อมผ่านมา ลื้อทำได้ดีพร้อมที่จะขึ้นเวทีจริงแล้ว ส่วนอาหลาลื้อทำได้ดีก็จริงแต่**บางครั้งที่ลื้อเล่นเป็นตัวร้าย ลื้อก็ยังเป็นตัวเองอยู่ เสียงลื้อเผลอนุ่มนวลในบางครั้งมันไม่ได้นะ นางร้ายมันต้องทำเสียงแหลมออดอ้อนแก่ง ปากร้ายแล้วก็ต้องปากไวด้วย”**

(กานติมา, โบตั๋นกลีบสุดท้าย, 2550: 32)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างที่ 6 แสดงให้เห็นว่าน้ำเสียงของตัวละครเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อให้ผู้ชมได้ทราบว่าตัวละครแต่ละตัวนั้นเป็นบุคคลเช่นไร ดังเห็นได้จาก “นางร้ายมันต้องทำเสียงแหลมออดอ้อนเก่งปากร้ายแล้วก็ต้องปากไวด้วย” นอกจากนั้น บทสนทนาของตัวละครจากวรรณกรรมยังสื่อให้เห็นว่าการคัดเลือกตัวละครเพื่อมาแสดงบนเวทีนั้นจะต้องเลือกน้ำเสียงให้เหมาะสมกับบทบาทของตัวละคร และจะต้องผ่านการฝึกฝนมาอย่างดี ทั้งนี้ สอดคล้องกับที่ Barthes (1972: 74) อธิบายเกี่ยวกับการแสดงไว้ และสอดคล้องกับที่ Jakobson (1960: 62) ได้อธิบายถึงหน้าที่ของภาษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มสัญญะในการแสดงด้วย

ตัวอย่างที่ 7

“พวกตัวร้ายที่เป็นลิ่วล้อน่ะ เสียงมันต้องห้าว แม้จะพูดอยู่ไม่กี่คำ และถึงแม้ลื้อจะทาหน้าสีขาว หรือสีเหลือง ที่บ่งบอกว่าลื้อไม่ใช่คนดีไปแล้ว ลื้อก็ต้องทำ เสียงให้คนดูเชื่อว่าลื้อไม่ใช่คนดี...”

(กานติมา, โบตั๋นกลีบสุดท้าย, 2550: 86-87)

จากตัวอย่างที่ 7 แสดงว่า แม้แต่ตัวประกอบที่มีบทบาทหรือบทพูดอยู่ไม่มากก็มีลักษณะเฉพาะทั้งด้านการแต่งกาย แต่งหน้า รวมทั้งน้ำเสียง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สื่อสารถึงคนดู ดังที่ Jakobson (1960: 62)ได้อธิบายถึงหน้าที่ของภาษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มสัญญะในการแสดงที่มีต่อผู้ชม ดังได้กล่าวแล้วในตัวอย่างที่ 6

จากตัวอย่างทั้ง 2 ตัวอย่างคือ ตัวอย่างที่ 6 และ 7 แสดงให้เห็นว่า อุปรากรจีนพยายามส่งสัญลักษณ์ต่างๆ เพื่อสื่อสารถึงผู้ชมผ่านทั้งทางด้านการแต่งกาย แต่งหน้า ภาษาลีลาต่างๆ รวมทั้งน้ำเสียงด้วย

ตัวอย่างที่ 8

ม่านอวี้หนีการตามรังควานของเพ่ยซันออกมาจากบ้านสกุลเว่ยมาหลงทิศหลงทางอยู่กลางป่าด้วยความชอกช้ำใจ น้ำเสียงที่เธอขับขานเพลงคร่ำครวญ พร่ำรำพันถึงความทุกข์ระทมที่รอคอยคนรักมาหลายเดือน ยังสามารถบาดใจผู้ชมได้ดี เพราะทุกคนเงียบกริบ บางคนก็แอบปาดน้ำตาตาม อาฉางยิ้มกว้างขึ้นเมื่อเห็นปฏิกิริยาตอบรับของคนดู

(กานติมา, โบตั๋นกลีบสุดท้าย, 2550: 14)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 8 แสดงให้เห็นว่า น้ำเสียงมีอิทธิพลต่อบุคลิกลักษณะของตัวละครอย่างมาก นักแสดงต้องมีความสามารถที่จะใช้น้ำเสียงที่จะสื่ออารมณ์ได้อย่างดี จึงจะสะกดผู้ชมให้เกิดอารมณ์แปรเปลี่ยนไปตามเนื้อเรื่อง ซึ่งตรงกับที่ปรากฏในคัมภีร์นาฏยศาสตร์ ของภรตมุนี (แปลโดย แสงมนวิทูร, 2541: 291-293) กล่าวถึง ศิลปะการแสดงในเชิงนาฏรสตามคัมภีร์นาฏยศาสตร์ของการแสดง ตัวละครในการแสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) จึงต้องมีความสามารถในการแสดงออกทางท่าทาง น้ำเสียง ตลอดจนสีหน้า ซึ่งต้องผ่านการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี นักแสดงแต่ละคนจึงถูกฝึกเพื่อให้สามารถแสดงได้ในบทบาทเดียวหรือในบทบาทที่ใกล้เคียงได้เท่านั้น ทั้งนี้อธิบายได้ตามแนวคิดและทฤษฎีของ Cohen (1997: 143) เรื่องลักษณะร่วมที่สำคัญบางประการของคนพลัดถิ่น

ตัวอย่างที่ 9

เซ่าเซิง เป็นพระเอกหนุ่ม ใบหน้าเกลี้ยงเกลา รูปร่างผอมบาง ไม่ต้องมีหนวดเครา พวกนี้จะเป็นพวกเจ้าชาย นักศึกษา ที่สำคัญ**จะมีความสามารถในการร้องเพลง**

(ชนัย วรรณะลี, นาฏกรรมจีนในผืนแผ่นดินไทย ใน คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร, 2527: 171)

ตัวอย่างที่ 9 แสดงให้เห็นว่า นักแสดงที่รับบทบาทเป็นพระเอกในวัยหนุ่มที่เป็นพวกเจ้าชายหรือนักศึกษา ซึ่งไม่เน้นความสามารถในเชิงการต่อสู้ แต่จะต้องมีเทคนิคการแสดงออกด้วยลีลาท่าทางประกอบการขับร้องให้เข้าถึงอารมณ์ผู้ชม ตัวแสดงนี้จึงต้องมีความสามารถเป็นพิเศษในการร้องเพลง ต้องเป็นผู้ที่เสียงไพเราะ ดังแจ่มใสกังวานมีพลังเสียงดีแข็งแรงร้องได้นาน ต้องฝึกฝนเป็นนักร้องอุปรากรโดยเฉพาะ แล้วยังเป็นผู้มีบทบาทยอดเยี่ยม กล่าวคือเน้นในเรื่องน้ำเสียง ความสามารถในการขับร้อง และบทบาทการแสดงด้วย ทั้งนี้เพื่อสื่อสารกับผู้ชมได้เข้าใจตรงกัน ซึ่งสอดคล้องกับที่ Barthes (1972: 74) อธิบายเกี่ยวกับการแสดงไว้ และสอดคล้องกับที่ Jakobson (1960: 62) ได้อธิบายถึงหน้าที่ของภาษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มสัญญะในการแสดงด้วย

ตัวอย่างที่ 10

หวู่เซิง เป็นพระเอกที่มีฝีมือในการยุทธ สามารถร่ายรำกระบี่กระบอง เช่น จูล่ง งักฮุย...หวู่ต้าน เป็นนางเอกที่มีความสามารถในทางร่ายรำกระบี่กระบอง

(ชนัย วรรณะลี, นาฏกรรมจีนในผืนแผ่นดินไทย ใน คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร, 2527: 171)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 10 เห็นได้ว่าลีลาความสามารถเฉพาะตัวเป็นสิ่งสำคัญสำหรับนักแสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) ทั้งนี้เพื่อดำเนินเรื่องไปได้ตามเนื้อหาที่กล่าวถึงด้านการรบและศึกสงครามเป็นหลัก ตัวแสดงจึงต้องชำนาญการร่ายรำอาวุธและการต่อสู้

ตัวอย่างที่ 11

งิ้ววัดตอนหัวค่ำแสดงเรื่องสามก๊ก มีคนไทยและเด็กดูกันมากเพราะเข้าใจเนื้อเรื่อง ตัวงิ้วไม่ร้องเพลงยากๆ เอาแต่รบกันร่ำไป แสดงตอนเบ๊เถี่ยว (เชิงอรรถ- ม้าเฉี่ยว ตามฉบับไทย) พยายามแก้แค้นเถ่าเฉ่า (เชิงอรรถ- โจโฉ สำเนียงแต้จิ๋ว) ที่ฆ่าพ่อ วิ่งไล่กันไปรอบๆ เวที จบเอาตอนที่เถ่าเฉ่าหนีไปได้เพราะเบ๊เถี่ยว แทงผิด ทวนไปติดอยู่ที่ต้นไม้

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย 2513: 383)

ตัวอย่างที่ 11 แสดงให้เห็นว่าตัวแสดงที่เป็นฉากของการรบหรือสงครามเน้นที่ความชำนาญในการใช้กระบี่กระบอง ท่าร่ายรำอาวุธและการต่อสู้ดังได้กล่าวมาแล้ว และตัวแสดงกลุ่มนี้ไม่เน้นในเรื่องของพลังเสียง หรือลีลาท่วงทำนองในการขับร้อง

การแสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) แต่ละครั้งจะประกอบด้วยตัวแสดงที่มาจากการฝึกซ้อมที่แตกต่างกัน รวมทั้งการแต่งหน้า แต่งกาย ท่าทาง การขับร้อง และเทคนิคการแสดงต่างๆ ดังนั้นจึงทำให้สามารถจำแนกกลุ่มตัวแสดงเป็นประเภทต่างๆ ได้อย่างชัดเจน

ตัวอย่างที่ 12

1. **พวกเซิง** หมายถึงพระเอกของเรื่อง ได้แก่ตัวละครที่เป็นฝ่ายธรรมะ จะใช้ผู้ชายแสดง ในปัจจุบันอาจใช้ผู้หญิงแสดงแทนก็ได้ พวกเซิงแบ่งออกเป็น

1.1 **เหลาเซิง** เป็นตัวละครที่เป็นชายฉกรรจ์หรือมีอาวุโสแล้ว ที่สำคัญจะต้องไว้หนวด สีของหนวดจะบอกให้ทราบถึงอายุ ถ้ามีอาวุโสไม่มากนัก หนวดจะเป็นสีดำและไม่ยาวเท่าใด บุคลิกที่สำคัญของตัวเหลาเซิงที่อาวุโสน้อย ต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง เฉลียวฉลาด พวกนี้มักจะแสดงเป็นกวี เจ้าหน้าที่รัฐบาล บัณฑิตผู้เฉลียวฉลาด นักรบที่สามารถ นายพล โจร ฯลฯ ถ้าเป็นผู้ที่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อาวุโสมาก หนวดจะยาวและอาจจะเป็นสีขาว จะมีบุคลิก สุขุม พูดชัดถ้อยชัดคำ สง่างาม มักจะเป็นพวก ลูกขุน กษัตริย์ นักปกครอง เพื่อนผู้ซื่อสัตย์ เช่น ไทสุง จูล่ง

1.2 **เซ่าเชิง** เป็นพระเอกหนุ่ม ใบหน้าเกลี้ยงเกลา รูปร่างผอมบาง ไม่ต้องมีหนวดเครา พวกนี้จะเป็นพวกเจ้าชาย นักศึกษา หรือนักรบหนุ่ม ที่สำคัญจะมีความสามารถในการร้องเพลง

1.3 **หวู่เชิง** เป็นพระเอกที่มีฝีมือในการยุทธ สามารถร่ายรำกระบี่กระบอง เช่น จูล่ง งักฮุย

1.4 **เหวินเชิง** เป็นพระเอกฝ่ายพลเรือน มีความสามารถในการขับร้อง ลักษณะตรงกันข้ามกับหวู่เชิง เช่น เปาบุ้นจิ้น

2. **พวกต้าน หรือ ตั้น** หมายถึงนางเอก แบ่งออกเป็น

2.1 **หวู่ต้าน** เป็นนางเอกที่มีความสามารถในทางร่ายรำกระบี่กระบอง

2.2 **เหวินต้าน** เป็นนางเอกที่มีความชำนาญในการขับร้อง

2.3 **อูฮัน** เป็นนางเอกที่สวมเสื้อดำตลอดเรื่องจะแสดงเฉพาะบทโศกเท่านั้น ลักษณะพิเศษของผู้แสดงเป็นนางเอกประเภทนี้ จะต้องมีความถนัดในการร้องไห้

3. **พวกโฉ่ว** หมายถึง พวกตัวตลก ซึ่งถือว่าเป็นตัวสำคัญของคณะไม่ด้อยไปกว่าพระเอกหรือนางเอก เพราะการที่คณะงิ้วจะเป็นที่ชอบใจของผู้ชมหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับตัวตลกเป็นสำคัญ การแสดงตลกของพวกโฉ่วนี้จะตลกด้วยท่าทางประกอบคำพูดอันชวนหัว พวกนี้จะต้องมีอารมณ์ขันเป็นลักษณะเฉพาะตัวและมีมาแต่กำเนิด เนื่องจากจะถ่ายทอดหรือสอนสั่งกันไม่ได้ ดังนั้นผู้ที่รับบทโฉ่วจึงหายาก ผู้แสดงเป็นตัวโฉ่ว จะทาจมูกด้วยสีขาว ส่วนมากจะแสดงเป็นคนรับใช้ ขุนนางโง่เง่า ขุนพลเซ่อซ่า จนกระทั่งพระ

นอกจากนี้แล้ว พวกโฉ่ว จะเป็นครูสอนบทบาททท่าทางของตัวงิ้วอื่นๆ อีกด้วย ผู้แสดงร่วมคณะจึงเรียกโฉ่วว่า เหลาซือ (อาจารย์) ซึ่งพวกโฉ่วนี้จะมีเงินเดือนสูงกว่าพวกเซิงหรือพวกต้าน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4. **จิ้งหรืออูเมียน** เป็นนักรบโหดร้ายหรือเป็นโจร ลักษณะพิเศษของจิ้งหรืออูเมียน คือ การแต่งหน้าด้วยสีสันต่างๆ เหมือนกับมาใส่หน้ากาก สีเหล่านี้จะเป็นเครื่องแสดงอุปนิสัยของตัวละครนั้นด้วย

5. **เมอะ หรือเมอะหนี** รับบทเป็นคนแก่

6. **จ้า** เป็นตัวประกอบ ได้แก่ พวกทหาร ทาส คนใช้

(ชนัย วรรณะลี, นาฏกรรมจีนในผืนแผ่นดินไทย ใน คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร, 2527: 171)

จากตัวอย่างเห็นได้ว่าอุปรากรจีนมีตัวแสดงที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละตัว ทำให้จำแนกตัวละครหลักได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. เซิง หรือ ตัวแสดงเอกฝ่ายชาย แบ่งย่อยได้อีก 4 ประเภท คือ

   1.1 เหลาเซิง เป็นตัวแสดงเอกเป็นชายฉกรรจ์หรือมีอาวุโส
   1.2 เซ่าเซิง เป็นตัวแสดงเอกฝ่ายชายหนุ่มจำพวกพวกเจ้าชาย นักศึกษา
   1.3 หวู่เซิง เป็นตัวแสดงเอกฝ่ายชายที่มีฝีมือในการรบ
   1.4 เหวินเซิง เป็นตัวแสดงเอกฝ่ายชายที่เป็นพลเรือน

2. พวกต้าน หรือ ตั้น หมายถึงตัวแสดงเอกฝ่ายหญิง แบ่งย่อยได้อีก 3 ประเภท คือ

   2.1 หวู่ต้าน เป็นตัวแสดงเอกฝ่ายหญิง ที่มีความสามารถในการรบ
   2.2 เหวินต้าน เป็นตัวแสดงเอกฝ่ายหญิงที่มีความชำนาญในการขับร้อง
   2.3 อูฮัน เป็นตัวแสดงเอกฝ่ายหญิงที่แสดงเฉพาะบทโศก

3. พวกโฉ่ว หมายถึง พวกตัวตลก

4. จิ้งหรืออูเมียน เป็นนักรบโหดร้ายหรือเป็นโจร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

และมีตัวประกอบอีก 2 ประเภท คือ เมอะ หรือเมอะหนี รับบทเป็นคนแก่ กับ จ้า ซึ่งเป็นตัวประกอบเบ็ดเตล็ด

ประเภทของตัวแสดงในอุปรากรจีน (งิ้ว) แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์จีน ดังที่ Durkheim (1897: 385) มองว่า อัตลักษณ์ร่วมของสังคมไม่ใช่ผลรวมของอัตลักษณ์ของปัจเจก ทั้งนี้เพราะทุกๆ สังคมล้วนมี “คุณภาพใหม่” ในตัวเอง การที่จะเชื่อมโยงปัจเจกเข้ากับอัตลักษณ์ร่วมของสังคมจึงต้องอาศัยพลังของพิธีกรรมซึ่งปัจเจกต้องร่วมกันสร้างและผลิตสัญลักษณ์ ที่เป็นเสมือนอัตลักษณ์ร่วมของสังคม เขาให้ความสำคัญกับพลังของพิธีกรรมทั้งแง่มุมการเสนอเนื้อสาส์น (Cognitive aspect) และแง่มุมของพลังทางอารมณ์ (Emotive aspect) พิธีกรรม คือ ภาษาสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายผ่านการปลุกเร้าอารมณ์ผู้เข้าร่วมที่จุ่มตนเองลงในบรรยากาศศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน

ตัวอย่างที่ 13

“ผมเคยดูการแสดงงิ้วมาบ้าง ผมว่าการแสดงงิ้วนั้นน่าสนใจตรงที่เนื้อเรื่องและความสามารถของนักแสดงที่ร้อง พูด แสดงให้คนดูเข้าใจและสนุกสนานเพลิดเพลิน

(กานติมา,โบตั๋นกลีบสุดท้าย , 2550: 207)

ตัวอย่างที่ 13 ผู้ชมจะเข้าใจและเพลิดเพลินในเนื้อหา บทบาทของตัวละคร และจำแนกตัวละครได้จากการแต่งหน้า แต่งกาย ลีลา ท่าทาง การขับร้อง และบทบาทการแสดง ดังที่ จาคอปสัน (Jakobson, 1960: 62-94) ได้อธิบายถึงหน้าที่ของภาษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มสัญญะในการแสดงที่มีต่อผู้ชม

จากตัวอย่างทั้ง 14 ตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่าการแสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) เป็นการแสดงออกทางสัญลักษณ์วัฒนธรรม ทั้งนี้อธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องอัตลักษณ์และ“วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture), แนวคิดและทฤษฎีเรื่องลักษณะพื้นฐานของการสร้างกระบวนการสร้างรหัสหรือระบบสัญญะในการแสดงของ Fiske (1996: 191-216), แนวคิดและทฤษฎีเรื่องหน้าที่ของภาษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มสัญญะในการแสดงของ Jakobson (1960: 62-94) และแนวคิดและทฤษฎีเรื่องการมองการแสดงเชิงพิธีกรรมของ Turner (1988: 81) ทั้งนี้อุปรากรจีน (งิ้ว) เป็นการแสดงที่ผสมผสานการขับร้องและการเจรจาประกอบกับลีลาท่าทางของนักแสดงให้ออกเป็นเรื่องราว โดยนำเอาเหตุการณ์ต่างๆ ในพงศาวดารและประวัติศาสตร์มา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดัดแปลงเป็นบทแสดง รวมทั้งยังมีการนำเอาความเชื่อทางประเพณีและศาสนาเข้าไปผสมผสานกับการแสดงจนกลายเป็นศิลปะการแสดงที่มีระเบียบแบบแผน และรูปลักษณ์ที่ดีงาม รวมถึงแสดงออกถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของความเป็นชนชาติจีนมาช้านาน (ปรีดา อัครจันทโชติ, 2543: 3)

2. ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน

ประเพณีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมซึ่งมีความสำคัญต่อมนุษย์ เป็นรูปแบบแห่งวิถีชีวิต เป็นมรดกและเป็นเครื่องหล่อหลอมพฤติกรรมพื้นฐานของกลุ่มสังคม ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีความคิดผิดแผกแตกต่างกันออกไปตามเหตุและปัจจัยทางธรรมชาติ และสังคมของกลุ่มนั้นๆ พระยาอนุมานราชธน (2514: 37) ระบุไว้ว่า “ประเพณีคือ ความประพฤติของชนหมู่หนึ่ง ในที่แห่งหนึ่ง คือ เน้นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน ถ้าใครในหมู่ประพฤติออกนอกแบบก็ผิดประเพณีหรือผิดจารีตประเพณี” ประเพณีจึงเป็นสิ่งที่มีอยู่ประจำกลุ่มสังคมแต่ละกลุ่ม และมีลักษณะแตกต่างกันไปตามพื้นฐานความเชื่อของคนในสังคมนั้นๆ โดยจะเป็นสิ่งบ่งชี้ให้เห็นความแตกต่างของชุมชนหรือสังคมในแต่ละพื้นที่ ดังที่ แปลก สนธิรักษ์ (2514: 193) กล่าวไว้ว่า “ประเพณีเป็นเรื่องของพิธีการที่ปฏิบัติสืบๆ กันมา มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขบ้าง ประเพณีย่อมแสดงถึงสัญลักษณ์ของชาติ ไม่ว่าชาติใดภาษาใดต้องมีประเพณีประจำชาติของตน” นอกจากนี้ อานนท์ อาภาภิรม (2525: 126) ได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับประเพณีว่า

> “ประเพณีเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่าสังคมของตนมีความเจริญและมีความเสื่อมในยุคใด กล่าวคือถ้าสมาชิกของสังคมปฏิบัติตามและพยายามดำรงรักษาประเพณีไว้มิให้สูญหายไปก็ถือได้ว่าสังคมยุคนี้มีความเจริญงอกงาม โดยเฉพาะความเจริญงอกงามทางด้านจิตใจ ทำให้ผู้คนมีความสมานสามัคคีพร้อมใจกัน หากสมาชิกของสังคมละเลยหรือไม่สนใจที่จะปฏิบัติและรักษาประเพณีของตนไว้ก็ย่อมแสดงให้เห็นถึงความเสื่อมทางด้านจิตใจของสมาชิกของสังคมนั้น”

ส่วน อรุณรักษ์ พ่วงผล (2551: 83) กล่าวถึงประเพณีว่า “ประเพณีเปรียบเสมือนกระจกเงาของสังคมที่สะท้อนและถ่ายทอดให้เห็นวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ นิสัยใจคอ รวมถึงวัฒนธรรมของสังคมในถิ่นนั้นๆ ในแต่ละยุคแต่ละสมัยสืบทอดกันมา”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเพณีจึงเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับทุกสังคม เป็นการประพฤติปฏิบัติที่สืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งว่าถูกต้องและเหมาะสำหรับสังคมนั้นๆ ประเพณีของแต่ละสังคมอาจแตกต่างกันไปตามความเชื่อพื้นฐานของสังคม และมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย นอกจากนี้ประเพณียังเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ช่วยให้คนสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ประเพณีสามารถจำแนกได้หลายลักษณะซึ่งประมวลได้ดังนี้

พระยาอนุมานราชธน (2514: 57) จำแนกประเพณีออกเป็น 2 ประเภท สรุปได้ดังนี้

1. ประเพณีส่วนชุมชน เช่น ประเพณีส่วนท้องถิ่น ประเพณีของชาติ ประเพณีเนื่องในศาสนา ประเพณีโลก เป็นต้น

2. ประเพณีส่วนบุคคล เช่น ประเพณีเนื่องในการเกิด ประเพณีเนื่องในการแต่งงาน ประเพณีเนื่องในการปลูกเรือน ประเพณีเนื่องในการทำมาหากิน ประเพณีเนื่องในการตาย เป็นต้น

อานนท์ อาภาภิรม (2519: 103) สุพัตรา สุภาพ (2525: 138) และรัชนีกร เศรษโฐ (2532: 149-152) จำแนกประเภทของประเพณีไว้สอดคล้องกัน เป็น 3 ประเภท ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม (mores) เป็นประเพณีที่สังคมถือว่าถ้าคนในสังคมฝ่าฝืนหรืองดเว้นไม่ปฏิบัติตามแล้วถือว่ามีความผิดและเป็นคนชั่ว จารีตประเพณีจึงเปรียบเสมือนข้อบังคับทางจรรยาหรือศีลธรรมของสังคม และจารีตประเพณีใดถ้ามีสภาพเป็นคำสั่งของรัฐบาลโดยมีระเบียบแบบแผนและข้อปฏิบัติให้กระทำหรือไม่กระทำ และบางครั้งก็มีการลงโทษด้วย จารีตประเพณีนั้นมีสภาพเป็นข้อบังคับทางศีลธรรมจรรยาของสังคม แต่กลายเป็นกฎหมายขึ้นมา

2. ขนบธรรมเนียม (institution) เป็นประเพณีที่วางเป็นแบบแผนไว้โดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม จะมีวิธีปฏิบัติที่ชัดเจนซึ่งเป็นที่รับรู้ว่าควรจะประพฤติปฏิบัติอย่างไร เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การบวชนาค การแต่งงาน การตาย ถือเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ตรุษสารท การทำบุญเลี้ยงพระ การขึ้นบ้านใหม่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. ธรรมเนียมประเพณี (convention) เป็นประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญ ไม่มีความผิดหรือถูก ไม่มีระเบียบแบบแผน ผู้ใดฝ่าฝืนก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ ธรรมเนียมประเพณีเป็นเรื่องเกี่ยวกับมารยาท เกี่ยวกับอิริยาบถต่างๆ เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน กิน แต่งตัว เป็นสิ่งที่ได้รับการสั่งสอนสืบต่อกันมา หรือเห็นผู้ใหญ่ปฏิบัติก็นำมาเป็นแบบอย่าง

ส่วน มงคล ทองนุ่น (2535: 38) จำแนกประเพณีออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. ประเพณีในรอบปี หมายถึง ประเพณีที่สำคัญเกี่ยวเนื่องกับศาสนาที่ปรากฏอยู่ในรอบปี เป็นเทศกาลของสังคมส่วนรวมที่ยึดถือปฏิบัติในรอบ 12 เดือน โดยนับตามปฏิทิน

2. ประเพณีในรอบชีวิต หมายถึง ประเพณีที่สำคัญอันเกี่ยวเนื่องกับชีวิตและความเป็นอยู่ในรอบอายุขัยของแต่ละบุคคลถือว่าเป็นงานส่วนบุคคล มีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อเป็นมงคลแก่ชีวิต

จากการจำแนกประเพณีดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าแม้ประเพณีจะมีหลายประเภทและหลายลักษณะ แต่ก็ไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด ทั้งนี้เพราะยังมีบางส่วนของประเพณีในแต่ละประเภทที่ยังเกี่ยวข้องกัน เช่น ประเพณีส่วนชุมชน ประเพณีส่วนบุคคล ประเพณีส่วนท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ประเพณีในรอบปี ประเพณีในรอบชีวิต เป็นต้น

ชาวจีนเป็นกลุ่มชนเผ่าพันธุ์หนึ่งที่มีจำนวนมากและกระจายตัวอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ ของโลก เมื่อชาวจีนไปอยู่ที่ใดก็จะมีการรวมกลุ่มและเคร่งครัดในการปฏิบัติตามประเพณีที่สืบทอดมาแต่บรรพชน นอกจากนี้ชาวจีนก็ยังมีศักยภาพในการปรับตัวให้เข้ากับคนกลุ่มอื่น เผ่าพันธุ์อื่นได้อย่างเหมาะสมจนสามารถกระจายเผ่าพันธุ์ของตนเองไปตั้งถิ่นฐานอยู่ทั่วทุกมุมโลก ประเทศไทยก็เป็นบริเวณหนึ่งที่กลุ่มชาวจีนได้กระจายตัวเข้ามาตั้งถิ่นฐานผสมผสานทั้งในด้านเชื้อชาติและวัฒนธรรมมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ดังที่ มานพ ถนอมศรี (2540: 58-61) กล่าวไว้สรุปได้ว่า คนจีนเป็นชนชาติที่ฝังใจในอดีตและยึดมั่นในวัฒนธรรมและประเพณีของตนเองอย่างเคร่งครัด ไม่ว่าจะอพยพไปอยู่ที่ใดก็ยังคงดำเนินชีวิตตามแบบอย่างวัฒนธรรมของชาติตนตลอดมา ศิลปวัฒนธรรมจีนจึงกระจายไปในทุกถิ่นที่คนจีนอพยพไปตั้งรกรากอยู่ ทั้งที่เป็นขนบ ธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อต่างๆ ซึ่ง Bloomfield (2533: 11) ก็กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

> “ไม่ว่าชาวจีนจะอพยพไปตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่ที่ใดก็ตาม พวกเขาจะนำอุปนิสัยประเพณีของตนไปด้วย โดยที่พยายามจะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของตนมากบ้างน้อยบ้างตามสภาพ ไม่ว่าพวกเขาจะอยู่ในประเทศจีน ในชุมชนจีนโพ้นทะเล หรือในฐานะของชาวต่างชาติในสังคมตะวันตกที่คนส่วนใหญ่เป็นผิวขาว วิธีดำเนินชีวิตและความเชื่อต่างๆ ก็ไม่แตกต่างกันมากนัก”

ปัจจุบันชาวจีนที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยมีอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวจีนเหล่านี้มีบรรพบุรุษเป็นคนเชื้อสายจีน แต่ได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยมาช้านานจึงเรียกกันทั่วไปว่าชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวจีนเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังคงยึดถือปฏิบัติตามความเชื่อและประเพณีของชาติตนได้อย่างเคร่งครัด ทั้งที่เป็นประเพณีในรอบปีและประเพณีรอบชีวิต โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับประเพณีในรอบปีนั้น ชาวจีนยังคงรักษาและยึดถือปฏิบัติตามแบบแผนร่วมกันค่อนข้างเคร่งครัด ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนการปฏิบัติ การใช้อาหารที่ประกอบในประเพณี ตลอดจนความเชื่อต่างๆ

ชาวไทยเชื้อสายจีนมีประเพณีการไหว้เจ้าที่สำคัญในรอบปี (Festival) 8 เทศกาล ที่เรียกว่า “โป๊ยโจ่ย” โป๊ย คือ 8, โจ่ย แปลว่า เทศกาล โป๊ยโจ่ย จึงหมายความว่า การไหว้เจ้า 8 เทศกาล นอกจากการไหว้เจ้า 8 เทศกาลนี้แล้ว บางบ้านอาจมีวันไหว้พิเศษกับเจ้าบางองค์ที่นับถือศรัทธา (จิตรา ก่อนันทเกียรติ, 2540: 15) จากข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ทุกเทศกาลของจีนจะต้องมีการไหว้เจ้าอันสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนดังที่ ทานตะวัน (นามแฝง) กล่าวไว้ในเทศกาลสำคัญของคนจีน (2545: 6-7) สรุปได้ว่า วันเทศกาลและประเพณีของชาวจีนมีจุดกำเนิดมาจากความเชื่อ นิยายหรือเรื่องเล่าที่มีแฝงไปด้วยความเชื่อและวัฒนธรรมต่างๆ ที่มีอยู่ ณ ช่วงเวลานั้น คือ เทศกาลบางเทศกาลชวนให้ระลึกถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ และเชิดชูบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นวีรชนในประวัติศาสตร์ เทศกาลบางเทศกาลนำมาจากนิทานปรัมปราหรือเทพนิยาย และเทศกาลบางเทศกาลเกิดจากการเซ่นไหว้บรรพชน และเทวดา

การไหว้เจ้าตามเทศกาลหรือประเพณีในรอบปีของคนจีน 8 ครั้ง (สันต์ สุวรรณประทีป, 2527: 238-243, แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, 2550: 138-151 และ จิตรา ก่อนันทเกียรติ, 2540: 15) สรุปได้ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 7 การไหว้เจ้าตามเทศกาลหรือประเพณีในรอบปีของคนจีน 8 ครั้ง

ไหว้ครั้งที่	ช่วงเวลาเดือนจีนตามทางจันทรคติ	ช่วงเวลาตามเดือนสากล	ชื่อเทศกาล
1	เดือน 1 วันที่ 1	กุมภาพันธ์	ตรุษจีน เรียกว่า ง่วงตั้งโจ่ย
2	เดือน 1 วันที่ 15	กุมภาพันธ์	ง่วงเซียวโจ่ย หรือเทศกาลหยวนเซียว เทศกาลชาวนา หรือเทศกาลโคมไฟ
3	เดือน 3 วันที่ 5	เมษายน	เช็งเม้ง
4	เดือน 5 วันที่ 25	มิถุนายน	โหงวเหง่ยโจ่ย เป็นเทศกาลไหว้ขนมจ้าง
5	เดือน 7 วันที่ 15	สิงหาคม	ตงง้วงโจ่ย เป็นเทศกาลสารทจีน
6	เดือน 8 วันที่ 15	กันยายน	ตงชิวโจ่ย เป็นเทศกาลไหว้พระจันทร์
7	เดือน 12 ไม่กำหนดวันแน่นอน	ธันวาคม	ตังโจ่ย
8	เดือน 12 วันสิ้นปี	มกราคม	ก๊วยนี้โจ่ย หรือไหว้สิ้นปี

รายละเอียดของเทศกาลต่างๆ มีดังนี้

1. เทศกาลตรุษจีน (ง่วงตั้งโจ่ย)

วันตรุษจีนเป็นวันสำคัญของชาวจีน เพราะถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งตรงกับวันที่ 1 เดือน 1 ตามวันทางจันทรคติของจีน อันเป็นวันเริ่มต้นปีใหม่และเป็นวันแรกของฤดูใบไม้ผลิ เรียกว่า ซุง เนื่องจากประเทศจีนแบ่งระยะเวลา 1 ปี ออกเป็น 4 ฤดู คือ ซุง แห่ ชิว และตัง พร้อมกับกำหนดให้ฤดูหนึ่งมี 3 เดือน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 1

เจ๊กนี้ ซี้ขุ่ย โป๊ยโจ่ย ยี่จับสี่โจ่ยเห่า แปลว่า 1 ปี 4 ฤดูกาล 8 เทศกาล 24 เทศกาลฤดูกาล อธิบายความก็คือ 1 ปี มี 4 ฤดูกาล ได้แก่ ชุง (ฤดูกาลใบไม้ผลิ) แห่ (ฤดูร้อน) ชิว (ฤดูใบไม้ร่วง) และ ตัง (ฤดหนาว) โจ่ย แปลว่า เทศกาล เห่าหรือขุ่ย แปลว่า ฤดูกาล ดังนั้น ส่วนยี่จับสี่โจ่ยเห่า คือ 24 เทศกาลฤดูกาลนั้นเกิดเนื่องจากคนจีนแบ่งช่วงเวลา 1 เดือนเป็น 2 ช่วง 1 ปีมี 12 เดือน จึงมี 24 ช่วง แต่ละช่วงเวลามีการตั้งชื่อเฉพาะดังนี้

เดือนจีน	ครึ่งเดือนแรก	ครึ่งเดือนหลัง
1	**ลิบชุง** –เริ่มฤดูใบไม้ผลิ	**อู่จุ้ย** – มีน้ำ (หรือฝนน้ำ ก็ได้)
2	**เก็งเต็ก** – ฟ้าผ่า	**ชุงฮุง** – กลางฤดูชุง
3	**เช็งเม้ง** – สดชื่น	**ก๊กอู้** – ทำนา
4	**ลิบแห่** – เริ่มฤดูร้อน	**เสียวมั่ว** – ร้อนปานกลาง
5	**หมั่งเจ่ง** – ดำนา	**แฮจี่** – กลางฤดูร้อน
6	**เสียวสู้** – ร้อนน้อย	**ไต้สู้** – ร้อนมาก
7	**ลิบชิว** – เริ่มฤดูใบไม้ร่วง	**ชู้สู้** – ไล่ลมร้อน
8	**แปะโหล่ว** – หมอกลง	**ชิวฮุง** – กลางฤดูชิว
9	**หั่งโหล่ว** – น้ำค้างลง	**ซึ่งกัง** – น้ำแข็งลง
10	**ลิบตัง** – เริ่มหนาว	**เซียวเสาะ** – หิมะตกน้อยๆ
11	**ไต้เสาะ** – หิมะตกใหญ่	**ตังจี่** – กลางฤดูหนาว
12	**เสียวฮั้ง** – หนาวน้อย	**ไต้ฮั้ง** – หนาวมาก

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ลูกหลานกตัญญูโชคดี, 2546: 38-40)

การแบ่งฤดูกาลของชาวจีนแสดงให้เห็นถึงแบบแผนชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต โดยเฉพาะชาวนาซึ่งต้องผูกพันกับฤดูกาลต่างๆ ความเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศในแต่ละฤดูกาล ย่อยเป็นสิ่งกำหนดให้ชาวนาเริ่มไถนา หว่านข้าว ดำนา ทำไร่ เป็นต้น ในขณะเดียวกัน ประเพณีในรอบปีก็เปลี่ยนแปลงไปตามภูมิอากาศในแต่ละฤดูกาล โดยมีวันตรุษจีนเป็นวันแรกของฤดูชุงหรือฤดูใบไม้ผลิ ตรงกับวันที่ 1, 2, 3 ของปี เป็นช่วงที่มีอากาศดีที่สุด กล่าวคือ ไม่ร้อน ไม่หนาว และไม่มีฝน เนื่องจากประเทศจีนเป็นประเทศเกษตรกรรมมาแต่โบราณ เมื่อหมดหน้าหนาวเข้าสู่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ฤดูใบไม้ผลิ อากาศดี ก็จะเริ่มต้นทำนาทำสวน จึงได้บวงสรวงต่อเทพยดา เซ่นไหว้บรรพบุรุษ อธิษฐานให้ได้พืชผลอุดมสมบูรณ์ ให้กิจการเจริญก้าวหน้า โดยกำหนดให้มีธรรมเนียมการไหว้วันตรุษจีนอย่างต่อเนื่องจากวันไหว้สิ้นปีจนถึงวันขึ้นปีใหม่ และกำหนดให้มีธรรมเนียมการทำความสะอาดบ้านให้เรียบร้อย เพื่อเตรียมรับวันปีใหม่ สุชาติ ภูมิบริรักษ์ (2529: 63) กล่าวถึงตรุษจีนในเมืองจีนแผ่นดินใหญ่ไว้สรุปได้ว่า มีหลักฐานเกี่ยวกับตรุษจีนปรากฏในหนังสือที่บันทึกไว้ตั้งแต่สมัยชุนชิว (722 – 481 ปีก่อน ค.ศ.) ว่า ตรุษจีนมีประวัติสืบทอดมา 3,000 – 4,000 ปี คนจีนสมัยโบราณจัดเอาต้นปีไว้ในฤดูที่หนาวจัด มีความหมายเกี่ยวพันกับการผลิตทางเกษตรกรรม เพราะช่วงเวลานี้อยู่ระหว่าง “การเก็บเกี่ยวในฤดูใบไม้ร่วง ธัญญาหารเข้ายุ้งเข้าฉางในฤดูหนาว” ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ว่างจากการทำนา ผู้คนจึงเอาเวลานี้มาจัดงานฉลองการเก็บเกี่ยวเพื่อเอาใจเทวดาฟ้าดิน ให้โปรดประทานความผาสุกในชีวิตและความราบรื่นในการผลิตของปีต่อไป และถือโอกาสพักผ่อนหย่อนใจไปด้วยเพื่อเตรียมกำลังกายกำลังใจไว้ทำนาในปีต่อไป ซึ่ง พฤติกรรมมนุษย์ตามทรรศนะของมาลีนอสกี้ เป็นการตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยมีวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มนุษย์ตอบสนองความต้องการของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่ง สอดคล้องกับความคิดเห็นของ Turner (1988: 81, 129) และ Geertz (1973: 112) ที่มองเห็นว่า พิธีกรรม ศาสนา ความเชื่อ และสัญลักษณ์ มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น และประกอบด้วยสัญลักษณ์ (Symbols) ซึ่งเป็นหน่วยเล็กที่สุดของพิธีกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับอำนาจและค่านิยมของชุมชนแล้ว ความเห็นของ Turner ใกล้เคียงกับความเห็นของ Geertz (1973: 112)

ตัวอย่างที่ 2

เสร็จเทศกาลวันไหว้สิ้นปี ก็จะเป็นเทศกาลไหว้รับวันตรุษจีน

เนื่องจากประเทศจีนเป็นผืนแผ่นดินกว้างใหญ่ไพศาล ประชากรมากมาย การทำเกษตรกรรมไร่นาเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้องประชาชนเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะการทำนาปลูกข้าว

แต่ช่วงปลายปีคือ ฤดูหนาวที่หนาวจัด ในบางพื้นที่อาจมีการปลูกพืชได้หลายอย่าง แต่ทุกพื้นที่ไม่สามารถปลูกข้าวได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เมื่อได้เวลาของฤดูใบไม้ผลิ ที่อากาศเริ่มดีขึ้น ได้เริ่มทำนา ได้ทำงานอย่างเป็นเรื่องเป็นราว จึงมีการฉลองและไหว้ขอพรเทพเจ้าเพื่อให้เป็นสิริมงคล อวยพรให้ปีใหม่นี้จะทำงานได้ดี ทำนาได้ผล ขอให้ผลิตผลพืชไร่สมบูรณ์ กิจการก้าวหน้า การค้ารุ่งเรือง

จึงมีการเรียกวันตรุษจีนอีกอย่างหนึ่งว่า “วันชุงเจ๋” หรือชุงโจ่ย หรือวันเริ่มต้นฤดูใบไม้ผลิ และเรียกเทศกาลตรุษจีนว่า “ง่วงตั้งโจ่ย” แปลว่า เทศกาลเริ่มต้น

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ลูกหลานกตัญญูโชคดี, 2546: 98)

ด้วยเหตุที่ “วันชุงเจ๋” หรือชุงโจ่ย คือตรุษจีนหรือปีใหม่จีน ตรงกับวันที่ 1 เดือน 1 (เจียหง่วยชิวอิด) ตามปีปฏิทินจีนเป็นวันเริ่มฤดูใบไม้ผลิ อากาศดี ชาวจีนจึงนับเป็นวันที่ควรแสดงความยินดีที่ชีวิตได้ผ่านพ้นมาอีก 1 ปี และได้เริ่มต้นชีวิตใหม่ รวมทั้งได้แสดงความกตัญญูบรรพบุรุษที่ล่วงลับพร้อมกับความหวังในความเจริญรุ่งเรืองและร่ำรวยที่มาพร้อมกับปีใหม่ ซึ่งมีความหมายสำคัญชีวิตชาวนาที่ต้องทำงานโดยอาศัยฤดูกาล และมีความหมายต่อครอบครัวที่ดำรงชีวิตผ่านมาได้อีก 1 ปี ชาวจีนจึงให้ความสำคัญอย่างมากกับเทศกาลตรุษจีน โดยจัดงานเฉลิมฉลองอย่างต่อเนื่องถึง 15 วัน ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Malinowski (1939: 938-964) ที่เสนอไว้ สรุปได้ว่า มนุษย์สามารถสะสมความรู้และประสบการณ์แล้วรวบรวมให้เป็นระบบเพื่อนำไปดัดแปลงแก้ไขวิถีชีวิตหรือตอบสนองความต้องการพื้นฐานจากสังคม และมนุษย์แสดงออกเป็นความต้องการเชิงสัญลักษณ์โดยผ่านพิธีกรรมหรือการใช้ศาสนาและพิธีกรรม เพื่อเสริมสร้างขวัญกำลังใจ และเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันระหว่างสมาชิกในสังคม

การเฉลิมฉลองตรุษจีนแสดงให้เห็นว่าคนจีนยึดมั่นในความเชื่อในเรื่องของความเป็นสิริมงคล ความกตัญญูรู้คุณ และยังประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดมาช้านาน

ตัวอย่างที่ 3

คนจีนถือว่าสีแดงเป็นสีโชคดี เหมาะกับทุกเทศกาลรื่นเริง

เหตุที่เป็นสีแดง เพราะเชื่อกันว่าสีแดงนี้สามารถขับไล่ผีปีศาจไปได้ พวกผีทุกชนิดในตำนานจีนแต่โบราณที่ชอบออกมาทำร้ายคนดีๆ และทำลายทรัพย์สินของชาวบ้านนั้น พอเจอสีแดงเป็นอันว่าหมดฤทธิ์หมดเดชเอาง่ายๆ จึงมีประเพณีแขวนโคมแดง ติดกระดาษแดง และแขวนป้ายคำ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อวยพรแดงไว้ตามบ้านเรือนคนจีนป้ายที่ว่า ถ้าอย่างชั้นธรรมดาก็เป็นกระดาษเขียนคำมงคลเอาไว้ หากมีเงินทองมากหน่อยก็เป็นผ้าฝ้ายหรือไหมตามฐานะ นอกจากขับไล่ผีแล้ว ยังไล่ความโชคร้ายหรือลางไม่ดีได้ด้วย

พอถึงวันตรุษจีนที่บ้านเราจึงเต็มไปด้วยของสีแดง หลังจากไหว้เจ้าเรียบร้อยถือว่าได้ส่งท้ายปีเก่าไปแล้ว พอขึ้นปีใหม่ คนกวางตุ้งจะจัดบ้านรับปีใหม่กัน ตามโต๊ะอาหารหรือโต๊ะตรงไหนในบ้านก็แล้วแต่ เช่น โต๊ะโทรศัพท์ โต๊ะแต่งหน้า โต๊ะรับแขก โต๊ะทำงาน จนเดี๋ยวนี้ลามปามถึงโต๊ะคอมพิวเตอร์แล้ว เราจะเอาจานมาหนึ่งใบ ใส่ส้มสีเหลืองอร่ามไว้สี่ลูก ส้มที่ว่าเน้นตรงมีผิวสีเหลืองอร่ามแบบทอง แต่รสชาติมักไม่อร่อย ครั้งหนึ่งเคยไปซื้อส้มให้แม่ไหว้เจ้า ดันไปซื้อส้มบางมดผิวคล้ำ แต่รสจัด อร่อยมากๆ ผลคือต้องเดือดร้อนไปซื้อใหม่ เพราะไม่เข้าใจเล่ห์กลการไหว้เจ้านั่นเอง

จานต่อมาที่เอามาวางไว้คู่กันคือลูกอมหลากสี เป็นการแสดงว่ามีทองเต็มบ้าน และยังมีความหวานในชีวิต ส่วนใต้จานเอากระดาษแดงมาห่อเศษสตางค์ไว้สลึงสองสลึง แล้วพับให้เรียบร้อยวางไว้ก้นจานส้มและจานลูกอมด้วย

ตกมาถึงทุกวันนี้สะดวกสวยงามยิ่งขึ้น เพราะไม่ต้องใช้กระดาษแดง เขามีซองแดงสวยๆ ปั๊มทองเป็นอักษรมงคลวางขายเต็มไปหมด แต่สมัยที่เราเป็นเด็ก แม่จะไปซื้อกระดาษสีแดงมาแผ่นใหญ่ เนื้อแบบกระดาษปรู๊ฟ ด้านหนึ่งพิมพ์สีแดง จับแล้วรุ่งเรืองมาก เพราะสีแดงติดมือไปหมด แถมบางครั้งแพ้สีจนมือบวมด้วย คิดในแง่ดีก็ว่าเจริญทันตาเห็นทีเดียว เพราะบวมเป่งทั้งสองมือ

(ยุวดี ต้นสกุลรุ่งเรือง, กวางตุ้งเฮฮา, 2544: 33-34)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าชาวจีนได้นำเอาความเชื่อในเรื่องสีมาเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม ดังที่ Hall (1997: 1) กล่าวไว้ถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์

นอกจากนั้นแล้ว ความเชื่อในเรื่องสีของชาวจีนใช้ในพิธีกรรม ซึ่งพิจารณาได้ด้วยอิทธิพลของสีตามหลักจิตวิทยาสี หรือ Munsell Color System (1912: 2336) สรุปได้ว่าสีมีอิทธิพลต่อความรู้สึกของมนุษย์ มีความหมายในลักษณะการกระตุ้นเร้าอารมณ์ ความรู้สึกของมนุษย์ให้เกิดขึ้นได้แตกต่างกันไป จากการที่สีมีอิทธิพลต่อความรู้สึกของมนุษย์นี้เองทำให้เกิดความคิดในการนำสีมาเป็นสัญลักษณ์ใช้ในพิธีกรรม ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สีแดง ด้วยลักษณะของคลื่นแสงของสีแดงที่แผ่กระจายออกมาค่อนข้างรุนแรงจึงมีส่วนกระตุ้นเร่งเร้าความรู้สึกในด้านความเฉียบคม เร่าร้อนเกิดความรู้สึกคึกคักกว่าสีอื่นๆ ในขณะเดียวกันถ้าใช้ร่วมกับสีทองจะบังเกิดความรู้สึกมั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์ เป็นลักษณะของสิ่งสูงศักดิ์ควรให้การเคารพบูชา ในสมัยก่อนๆมักใช้สีประเภทนี้กัน พระเจ้าแผ่นดินและวัดวาอาราม ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระอันเป็นของสูงที่มีไว้เพื่อเคารพบูชา

สีเหลือง คือสีของดวงตะวัน หมายถึงความรุ่งเรืองและอายุยืน

สีทอง คือสีของความมีเกียรติ สูงส่ง และยิ่งใหญ่

การสร้างเรื่องสีขึ้นใช้เป็นสัญลักษณ์ของชาวจีนนี้ นับเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งของพิธีกรรม ซึ่งเอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Turner (1988: 81) เกี่ยวกับอัตลักษณ์เชิงพิธีกรรม

สัญลักษณ์ทางสีที่ใช้กับเครื่องอุปโภคบริโภคในวันตรุษจีนจึงมีความสำคัญยิ่ง ยิ่งกว่ารสชาติซึ่งเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นเป็นรูปธรรม ดังที่ปรากฏข้อความในวรรณกรรมว่า “ลูก ส้มที่ว่าเน้นตรงมีผิวสีเหลืองอร่ามแบบทอง แต่รสชาติมักไม่อร่อย ครั้งหนึ่งเคยไปซื้อส้มให้แม่ไหว้เจ้า ดันไปซื้อส้มบางมดผิวคล้ำ แต่รสจัด อร่อยมากๆ ผลคือต้องเดือดร้อนไปซื้อใหม่ เพราะไม่เข้าใจเล่ห์กลการไหว้เจ้านั่นเอง” รวมทั้งการใช้ลูกกวาด หรือน้ำตาล ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความหอมหวานเพื่อให้ตลอดปีพบแต่ความหวานชื่นในชีวิตนั่นเอง

ตัวอย่างที่ 4

ง่วนเส็งปิดป้ายรับเขียนจดหมายภาษาจีน รับสอนภาษาจีน เขียนป้ายภาษาจีนขาย เขาวางแผนไว้ว่าใกล้ตรุษจีนจะเขียนคำอวยพรบนกระดาษแดงขายด้วย แล้วยังคำอวยพรในงานแต่งงาน ลายมือของเขาสวยพอจะทำงานเช่นนี้ได้ คนจีนในประเทศสยามยังนิยมปะกระดาษแดงเขียนถ้อยคำดีๆ ไว้ที่ประตูบ้านและเปลี่ยนในวันก่อนตรุษจีนกัน

(สุภา สิริสิงห, ก่อนสายหมอกเลือน, 2530: 28)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างที่ 4 แสดงว่า ด้วยอิทธิพลความเชื่อในเรื่องสีแดง ทำให้ชาวจีนยังนิยมนำผ้าแดงและกระดาษแดงซึ่งคนจีนถือว่าเป็นสีที่เป็นมงคลมาติดไว้ที่ประตูบ้านและเปลี่ยนในวันก่อนตรุษจีน อิทธิพลของความเชื่อดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีระบบสัญลักษณ์ทางสังคมของ Mead (1934: 133) และ Zanden (1988: 153) รวมทั้งแนวคิดและทฤษฎีเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของ Hall (1997: 1)

ตัวอย่างที่ 5

พอได้กระดาษมา แม่จะพับให้ได้ตามต้องการ แล้วใช้มีดกรีดตามรอยพับ จะได้กระดาษสี่เหลี่ยมจัตุรัสหลายใบ เอาเศษสตางค์ใส่ลงไป แล้วห่อให้มิดชิด เหมือนเขาห่อยาจีนนั่นเอง เป็นการห่อทบสี่ธรรมดา แต่จะสวยหรือไม่อยู่ที่ว่าห่อเบี้ยวหรือเปล่า เมื่อจะแจกซองแดง คือ “ไหล่สี่” ซึ่งแปลว่า เงินนำโชค หรือบางครั้งเราเรียกกันว่า “ห่งป๊าว” หมายถึงซองสีแดงให้แก่ลูกหลาน ก็เอาแบงก์หนึ่งบาท แบงก์ห้า หรือแบงก์สิบ ยี่สิบบาท มาพับแล้วห่อด้วยกระดาษแดงแบบนี้เช่นกัน โชคดีที่มีคนคิดพิมพ์ซองสีแดงสวยใบใหญ่ออกมาขาย ทำให้พวกเด็กๆ ได้รับเงินจำนวนมากขึ้น ถ้ายังใช้วิธีเดิมนั้นจะได้รับเงินแจกน้อย เพราะเงินมากห่อยากและไม่สวยงาม ผู้ใหญ่จึงนิยมให้เงินน้อยๆ เพื่อจะพับซองได้สวยกว่า เป็นข้ออ้างที่แยบยลมาก

(ยุวดี ต้นสกุลรุ่งเรือง, กวางตุ้งเฮฮา, 2544: 35-36)

ตัวอย่างที่ 5 แสดงให้เห็นว่า วิธีการ “แต๊ะเอีย” ถ้าเป็นลูกหลานเล็กๆ ก็จะเอาเงินใส่ซองกระดาษแดง หรือห่อกระดาษแดงที่เรียกว่า “อั่งเปา”ซึ่งการใช้ซองแดงหรือกระดาษแดง ก็บ่งบอกถึงสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองและความมั่งคั่งตามหลักจิตวิทยาสี หรือ Munsell Color System (1912: 2336) และการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชาวจีน ดังที่ Hall (1997: 1) กล่าวไว้ในเรื่องกระบวรการสร้างอัตลักษณ์

ตัวอย่างที่ 6

ธรรมเนียมหนึ่งในวันตรุษจีนคือการไป “ไป๊เจีย” หรือการไปไหว้ขอพรและอวยพรผู้ใหญ่หรือญาติมิตร โดยมีส้มสีทอง 4 ผล ห่อด้วยผ้าเช็ดหน้าผู้ชาย ที่นิยมใช้กันแต่ส้มสีทอง ไม่ใช้ส้มเขียวหวานเพราะสีทองเป็นสีมงคล ทองอร่ามเรืองจะอวยพรให้รุ่งเรือง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เช่นเดียวกับส้ม ที่คำจีนเรียกว่า ไต้กิก แปลว่า โชคดี ส้มสีทองที่มอบให้แก่กันคือนัยอวยพรให้ “นี้นี้ไต้กิก” แปลว่าทุกๆ ปีให้โชคดีตลอดไป

ส้มสีทอง 4 ใบ เมื่อเจ้าบ้านรับไป จะเป็นการรับไปเปลี่ยนส้ม 2 ใบของแขกกับ 2 ใบของที่บ้าน แล้วคืนส้ม 4 ใบคืนให้แขกนำกลับไป หมายถึง การที่ต่างฝ่ายต่างให้โชคดีแก่กัน

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ลูกหลานกตัญญูโชคดี, 2546: 102-103)

จากข้อความในตัวอย่างที่ 6 แสดงให้เห็นว่า นอกจากชาวจีนจะยึดถือในเรื่องสัญลักษณ์ของสีตามหลักจิตวิทยาสีแล้ว ชาวจีนยังให้คติความเชื่อตามเสียงและความหมายของคำ รวมทั้งการแสดงออกซึ่งการแบ่งกันซึ่งกันและกัน ดังที่กล่าวว่า “ส้มสีทอง 4 ใบ เมื่อเจ้าบ้านรับไป จะเป็นการรับไปเปลี่ยนส้ม 2 ใบของแขกกับ 2 ใบของที่บ้าน แล้วคืนส้ม 4 ใบคืนให้แขกนำกลับไป หมายถึง การที่ต่างฝ่ายต่างให้โชคดีแก่กัน”

การให้ “ส้มสีทอง 4 ใบ เมื่อเจ้าบ้านรับไป จะเป็นการรับไปเปลี่ยนส้ม 2 ใบของแขกกับ 2 ใบของที่บ้าน แล้วคืนส้ม 4 ใบคืนให้แขกนำกลับไป หมายถึง การที่ต่างฝ่ายต่างให้โชคดีแก่กัน” สามารถอธิบายได้ตามแนวคิดของ Turner (1988: 81, 129) ในเรื่องการแสดงอัตลักษณ์เชิงพิธีกรรม การให้และแลกเปลี่ยนส้มกันระหว่างเจ้าของบ้านกับแขกผู้มาเยือนนับเป็นสัญลักษณ์ที่แฝงอยู่ภายใต้กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม และหากวิเคราะห์ด้วยหลักการพัฒนาทางจิตของ Erikson (1959: 89) ที่เน้นถึงการพัฒนาจิตสำนึกซึ่งมีกระบวนการเปลี่ยนแปลง 8 ขั้นตอน จะเห็นว่าพฤติกรรมดังกล่าวเป็น ไปตามหลักการของขั้นตอน 1 ใน 8 ขั้นตอน ก็คือการให้เด็กได้เรียนรู้ถึงการให้และการรับว่า ต้องมีการให้ก่อน จึงจะมีการรับตามมา ขณะที่ สันติกโรภิกขุ (2546: 8) เห็นว่า “การให้โดยคาดหวังว่าจะได้รับอะไรตอบแทนกลับมานั้นเป็นการให้ที่ไม่เป็นไปตามวิถีแห่งธรรมชาติ” ดังนั้นการที่มีการแลกเปลี่ยนส้มกันระหว่างเจ้าของบ้านกับแขกจึงเป็นสัญลักษณ์ประการหนึ่งของวันตรุษจีน

ตัวอย่างที่ 7

ในระหว่าง 15 วันของเทศกาลตรุษจีน ชาวจีนจึงฝึกระมัดระวังการพูดการจา (แม้ว่าเดี๋ยวนี้จะเน้นเฉพาะวันชิวอิดก็ตาม) คนเราไม่ใช่มองดูสะอาด ยังต้องเสียงสะอาดอีกด้วย ไม่ใช่มีแต่คำหวาน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ออกมาจากปาก คำที่ไม่เป็นมงคลขัดโชค ทำลายลาภ เช่น ตาย หรือ เคราะห์ ก็ไม่ควรพูด ยิ่งคำด่า คำสบถ สาบาน ยิ่งไม่ยอมให้พูดเลย

มีการเตือนเด็กๆ ไม่ให้ทะเลาะเบาะแว้งกันในเทศกาล ชาวจีนเชื่อว่า ถ้าเด็กๆ ทำไม่ดีในวันตรุษจีน เด็กคนนั้นจะไม่อยู่กับร่องกับรอยตลอดปี นอกจากนี้ยังไม่ให้ของที่มีคมหรือแหลม เช่น มีดของ ปากกา ดินสอ หรือเครื่องมือต่างๆ เป็นของขวัญอีกด้วย เพราะของเหล่านั้นอาจ “จี้” ไม่ให้โชคดีเข้าบ้าน

ของที่เปราะ แตกง่าย เช่น ถ้วย แก้ว จะยิ่งระวังมากขึ้น เชื่อว่าถ้ามีของแตก ครอบครัวจะแตกกัน หรืออาจเคราะห์ไม่ดีไปเจ็ดปี หรือจะมีคนตาย

ถ้ามีของเช่นแก้วตกพื้นแตกก็มีการแก้เคล็ดให้กลับร้ายกลายเป็นดี โดยการพูดคำดีดี เช่น “ตกพื้น คืนเป็นทรัพย์”

(วันทิพย์ สินสูงสุด, จีน-เทศกาลและวันสำคัญ, 2536: 81-82)

ตัวอย่างที่ 7 แสดงว่า ในวันถือนั้น ชาวจีนจะละเว้นการกระทำบางอย่าง เช่น ไม่กวาดบ้าน ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง เพราะถือว่าไม่เป็นมงคลจะกลายเป็นลางร้าย นำความอัปมงคลมาสู่ชีวิตได้ การจัดเก็บสิ่งของเครื่องใช้หรือภาชนะ ต้องระวังอย่าให้มีเสียงดังหรือตกแตก ไม่ใช้มีดหรือของมีคม เพราะเป็นการตัดโชคลาภ ในวันนี้ทุกคนจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์ที่สวยงามด้วย เฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีฐานะดีก็จะใช้ทุกอย่างใหม่หมด เช่น เสื้อผ้า ข้าวของเครื่องใช้ เพราะชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนถือว่าเป็นการเริ่มต้นชีวิตใหม่โดยเฉพาะ หากเริ่มต้นปีใหม่ด้วยสิ่งดีๆ แล้วจะทำให้ชีวิตสดใสก้าวหน้ากว่าเดิม ซึ่งอธิบายได้ด้วยการสร้างอัตลักษณ์โดยใช้ทฤษฎีสัญลักษณ์ทางสังคม ที่กล่าวถึงการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ มนุษย์พัฒนาระบบสัญลักษณ์ขึ้นจากการสั่งสมความรู้ ความคิด ภาษา รูปแบบของการติดต่อสื่อสาร ระบบของสังคม ศีลธรรม จรรยา รวมทั้งการกำหนดร่วมกันระหว่างกลุ่มคนในสังคม (Ritzer, 1992: 247) ระบบสัญลักษณ์ เป็นระบบที่มีความเป็นอิสระ สามารถสร้าง หรือปรับเปลี่ยนค่านิยมไปตามกระบวนการเรียนรู้และการขัดเกลาทางสังคม สัญลักษณ์ทางสังคมเป็นผลผลิตของสังคม ปัจเจกชนจะแสดงสัญลักษณ์ทางสังคมที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ บทบาทหน้าที่ และโอกาสของแต่ละบุคคลในสังคม (Parsons, 1951: 11)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การสร้างอัตลักษณ์โดยใช้ระบบสัญลักษณ์ทางสังคมจึงเป็นระบบที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมและสภาพของสังคมมนุษย์ ทั้งในเรื่องจิตใจ ตัวตนและบุคลิกภาพ (Mead, 1934: 133) จิตของมนุษย์มีลักษณะเด่นคือจิตสามารถใช้สัญลักษณ์กำหนดสิ่งต่างๆ ในสภาพแวดล้อม ทำให้สามารถรู้จักสิ่งต่างๆ เหล่านั้นได้ นอกจากนี้จิตยังสามารถฝึกซ้อมแนวการกระทำต่อสิ่งต่างๆ ตลอดจนจิตสามารถหักห้ามแนวการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมได้ (Zanden, 1988: 153)

อัตลักษณ์หรือตัวตน เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์สามารถให้ความหมายกับสิ่งต่างๆ และบุคคลอื่นในสภาพแวดล้อมได้แล้ว เขาก็สามารถให้ความหมายกับตัวของเขาเองได้เสมือนบุคคลอื่นเช่นกัน ในขณะเดียวกันก็สามารถนำมาประเมินผลตนเองได้ด้วย การประเมินผลนั้นจะขึ้นอยู่กับกระบวนการของจิต เมื่อบุคคลได้ “ภาพตนเอง” (self-image) จากสายตาของคนอื่นที่สัมพันธ์กับตนมาระยะหนึ่ง ภาพตนเองที่มีลักษณะชั่วคราวนั้นจะค่อยๆ ฝังลึก จนในที่สุดกลายเป็นความคิดเกี่ยวกับตนเอง (self-conception) ที่เป็นเสมือนวัตถุอย่างหนึ่งที่มีความสม่ำเสมอ เป็นบุคคลประเภทหนึ่งที่มีท่าทีความโน้มเอียงที่จะชอบสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (disposition) ที่ประสานสอดคล้องกับบิดามารดาของตน จนกลายเป็นอัตตาของบุคคลนั้น (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2540: 125) จิตและอัตตาทำให้เกิดสังคมมนุษย์ที่มีการจัดระเบียบของการกระทำระหว่างกัน และมีแบบแผนของแต่ละบุคคล สังคมมีสภาพลื่นไหลไปมาและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะการแทรกบทบาทและเลือกบทบาทหรือแนวทางปฏิบัติ จึงทำให้บุคคลสามารถปรับตัวได้อยู่ตลอดเวลา และสังคมก็คือแบบแผนที่ประสานสอดคล้องกันของกิจกรรมที่มนุษย์ก่อขึ้น ซึ่งมีการดำรงรักษาไว้และเปลี่ยนแปลงไปตามการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ระหว่างบุคคลหรือในแต่ละคน (Mead, 1982: 5)

ตัวอย่างที่ 8

“วันนี้วันดี วันตรุษสิ้นปี เถียงกันจนโกรธกันเสียแล้ว ระวังนะพรุ่งนี้ห้ามยั่วพ่อเขาเด็ดขาด วันปีใหม่ต้องทำใจให้ร่าเริง พูดกันแต่สิ่งดีงาม จะได้เป็นลางดีไปทั้งปี พรุ่งนี้ไปเที่ยวให้สนุกไม่ต้องทำงาน อาหารก็ไม่ต้องทำ กินของที่เหลือจากวันนี้ กลับไปเถอะ ทำมาค้าขึ้น ปีใหม่จงมีโชคลาภ”

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย, 2513: 140)

ตัวอย่างที่ 8 แสดงให้เห็นว่าในวันตรุษจีน ชาวจีนจะทราบกันว่าวันนี้เป็นวันถือ คือถือไว้ในใจว่าจะยิ้มแย้มแจ่มใส พูดแต่คำไพเราะอ่อนหวาน ทำแต่สิ่งดี และไม่ทำสิ่งไม่ดี โดยเชื่อว่าเมื่อ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เริ่มปีใหม่ด้วยสิ่งดีดี ตลอดปีก็จะพบแต่สิ่งที่ดีงามและเป็นมงคลแก่ชีวิต และในส่วนของการไหว้เจ้าไหว้บรรพบุรุษ และไหว้ผีไม่มีญาตินี้ จะเห็นได้ว่าชาวจีนจะจัดอาหารไหว้เป็นปริมาณมากมาย และยังเป็นอาหารที่สามารถเก็บค้างได้ ทั้งนี้เพราะความเชื่อที่ว่าจะได้มีอาหารเหลือกินเหลือใช้ไปได้ตลอดปี นับเป็นการสร้างอัตลักษณ์โดยผ่านระบบสัญลักษณ์ในพิธีกรรม

การสร้างอัตลักษณ์จึงสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Mead (1934: 133) และของ Zanden (1988: 153) ที่กล่าวว่าเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยผ่านระบบสัญลักษณ์ทางสังคม

การแสดงประกอบพิธีกรรมในช่วงเทศกาลตรุษจีน

ในช่วงเทศกาลตรุษจีน ชาวไทยเชื้อสายจีนนิยมให้มีการแสดงประกอบพิธีกรรม 2 ประเภท คือ การเชิดสิงโต การแห่มังกร และให้มีการจุดประทัด

การเชิดสิงโตในวันตรุษจีน

ตัวอย่างที่ 9

ปฐมเหตุของสิงโตและการเชิดสิงโตนั้น ตามตำนานของจีนกล่าวว่า เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าเคี่ยนล่งกุ๋น หรือเคียนลุง (หรือเขียนหลง ในสำนวนไทย) แห่งราชวงศ์เช็ง ซึ่งเสวยราชย์อยู่ระหว่าง พ.ศ.2278 ถึง พ.ศ.2338

วันหนึ่งในขณะพระเจ้าเคี่ยนล่งกุ๋นเสด็จออกขุนนาง มีสัตว์ประหลาดตัวหนึ่งรูปร่างคล้ายหมาจูขนาดใหญ่ กระทำปาฏิหาริย์ลอยมาในอากาศจากบูรพทิศ ครั้นถึงหน้าท้องพระโรงก็ลดต่ำลงหยุดอยู่หน้าพระที่นั่ง แล้วก็ก้มศีรษะลงถวายบังคม 3 ครั้ง ยังความตกตะลึงแก่บรรดาเสนาข้าราชการเป็นอันมาก และยังไม่ทันที่ขุนนางทั้งนั้นจะทำอะไร สัตว์นั้นก็ลอยขึ้นสู่อากาศเหาะกลับไปโดยทางเดิม

เมื่อหายตกตะลึงงันกันดีแล้ว ก็สอบถามกันในบรรดาข้าราชการว่ามันเป็นตัวอะไร ก็ไม่มีใครทราบ แต่อำมาตย์เฒ่าผู้หนึ่งเป็นผู้ทรงความรู้สมอายุ ได้กราบบังคมทูลแด่พระเจ้าเคี่ยนล่งกุ๋นว่าสัตว์ที่เหาะลงมาถวายบังคมพระองค์เมื่อกี้นั้นเป็นสัตว์ประเสริฐ มีนามว่า**สิงโต** สัตว์ชนิดนี้ยากที่จะ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปรากฏกายให้ใครได้พบเห็น แต่ทั้งนี้คงเป็นด้วยบุญญาบารมีของพระองค์ซึ่งเลิศกว่ากษัตริย์ทั้งหลาย สิงโตจึงมาปรากฏกายให้เห็นและถวายบังคม 3 ครั้ง เป็นการถวายพระพรแด่พระองค์

พระเจ้าเคี่ยนล่งกุ๋นได้ฟังดังนั้นก็ปีติโสมนัสนัก และตรัสสรรเสริญสัตว์สิงโตนั้นเป็นอันมาก ตั้งแต่นั้นมาชาวจีนก็เลยประดิษฐ์รูปสิงโตขึ้น ไปเชิดอวยพระแก่กันในวันเกิดบ้าง วันขึ้นปีใหม่คือตรุษจีนบ้าง ทำทีเสมือนหนึ่งสิงโตที่ลอยมาถวายพระพรแด่พระเจ้าเคี่ยนล่งกุ๋น ฉะนั้น จะเพราะเหตุนี้กระมัง คนจีนจึงนิยมให้สิงโตมาอวยพร พอสิงโตมาให้พรก็จะจัดข้าวของหรือเงินทองสมนาคุณไป

ความจริงแล้ว เจ้าสัตว์ที่มาถวายพระพรพระเจ้าเคี่ยนล่งกุ๋นนั้นในตำนานไม่ได้เรียกสิงโต คำสิงโตเป็นคำไทย ในตำนานจีนเรียก “หม่งไซ” (ภาษาชาวบ้านเรียก “ไซ”) แต่คงจะเป็นเพราะเจ้าไซ หรือหม่งไซ ที่ชาวจีนเอามาเชิดนั้นมีหางรุงรังเหมือนขนคอสิงโตกระมัง คนไทยเราจึงเรียก “สิงโต”

(วิทยา วิทยอำนวยคุณ และศิลป์ โหรพิชัย, คนจีน 200 ปี ภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร, 2526: 129)

การเชิดหม่งไซ หรือเชิดสิงโต จึงมีที่มาจากตำนาน ซึ่งทานตะวัน (นามแฝง) กล่าวไว้ในเทศกาลสำคัญของคนจีน (2545: 6-7) สรุปได้ว่า วันเทศกาลและประเพณีต่างๆ ของชาวจีนก็เหมือนกับเทศกาลของอีกหลายๆ ประเทศทั่วโลกที่มักมีจุดกำเนิดมาจากความเชื่อ นิยายหรือเรื่องเล่าที่มีความสอดคล้อง หรือสัมพันธ์ ในตำนานเรื่องเล่าเหล่านั้นมักแฝงไปด้วยความเชื่อและวัฒนธรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในช่วงนั้น ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Turner (1988: 81) และ Geertz (1973: 112) เรื่องอัตลักษณ์เชิงพิธีกรรม

ตัวอย่างที่ 10

ยามเช้า หน้าศาลเจ้าพ่อมังกรทอง

พี่น้องชาวไทย-จีนต่างมารวมตัวกันอยู่ ณ บริเวณศาลเจ้าแห่งนี้กันอย่างคึกคักตั้งแต่ฟ้ายังไม่ทันสว่างดี อาภรณ์สีแดงแต้มด้วยสีทองพราวระยับกลบเปลวแดดเรืองรองส่องท้องฟ้าที่เริ่มจะร้อนแรงขึ้นเรื่อยๆ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เสียงฉิ่งฉาบและกลองจากหนุ่มฉกรรจ์สวมชุดแดงตีดังกึกก้องไปทั่ว เสียงนั้นคือมนตราเรียกร้องความสนใจจากผู้คนให้มาชุมนุมกันที่หน้าศาลเจ้าแห่งนี้มากขึ้นเรื่อยๆ

ขบวนคณะสิงโตพากันผ่านประตูหน้าศาลเจ้าเข้าไปสู่ลานกว้างด้านหน้าอย่างสง่างาม อุปกรณ์เชิดสิงโตเตรียมการไว้พร้อมแล้ว นักเชิดทั้งหลายแสดงท่าไหว้ฟ้าดิน และเริ่มต้นด้วยท่าสิงโตกินส้ม กินผัก ก่อนที่เด็กชายท่าทางปราดเปรียวปีนขึ้นไปบนลำไม้ไผ่ที่มีชายฉกรรจ์หลายคนจับฐานเอาไว้แน่นหนา

ยิ่งไปกว่านั้น เด็กน้อยแสดงท่าเด็ดของคณะด้วยการเกี่ยวขากับยอดไม้ไผ่แล้วเอนตัวออกมาข้างหน้ายกหัวสิงโตเริงร่าท้ามฤตยู เด็กน้อยผู้เชิดสิงโตสวมหัวสิงห์ผงกรับเสียงชมเหล่านั้น เขาแสดงลีลาการเชิดที่หวาดเสียวอีกห้านาทีก็ทิ้งตัวรูดลำไม้ไผ่ลงมาสู่พื้นลานศาลเจ้าโดยสวัสดิภาพ คราวนี้เสียงปรบมือสนองความสามารถของผู้แสดงดังกราวยิ่งกว่าครั้งแรก นั่นยิ่งสร้างความฮึกเหิมให้กับคณะเชิดสิงโตกันยิ่งขึ้น

(เพ็ญศิริ ซ้ายจันทึก, แก๊งตี๋ตระกูลซ่ง เล่ม 1, 2548: 1-2)

ตัวอย่างที่ 10 การเชิดสิงโตเป็นการละเล่นที่น่าตื่นตาตื่นใจมาก มีเครื่องดนตรีหลักคือ ฉิ่ง ฉาบ และกลอง เครื่องดนตรีเหล่านี้จะตีสอดรับเป็นจังหวะกึกก้องประสานกัน ก่อให้เกิดความคึกคัก ประกอบกับท่วงทีลีลาของของการเชิด ซึ่งผู้แสดงต้องมีความสามารถเป็นพิเศษในเชิงกายกรรมต่อตัว แสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ และการฝึกซ้อมที่แม่นยำจัดเจนเพื่อเรียกร้องให้ผู้ชมสนใจแล้ว ตลอดจนความสามัคคีกลมเกลียวของหมู่คณะ ซึ่งเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่สำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคม และยังแสดงให้เห็นถึงพลังการรวมกลุ่มและกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่น ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392)

ตัวอย่างที่ 11

ภาพมังกรซึ่งเราเรียกว่าเล้งหรือเหลงนั้น ก็ปรากฏขึ้นในสมัยกษัตริย์อึ่งตี่ สันนิษฐานว่าสัตว์ในนิยายอันไม่ปรากฏในโลกนี้นั้น กษัตริย์อึ่งตี่ทรงสร้างขึ้นโดยให้ถือว่าเป็นเครื่องหมายประจำชาติจีนซึ่งสถาปนาขึ้นใหม่ เพราะในสมัยโบราณมนุษย์นิยมใช้สัตว์หรือดอกไม้เป็นเครื่องหมายประจำเผ่า (โทเทม) ของตน ชาติจีนจึงรวมกันขึ้นเป็นชาติใหม่ ก็ควรมีเครื่องหมายประจำชาติใหม่ด้วย และเพื่อความเป็นธรรมแก่เผ่าต่างๆ ที่เข้ารวมกัน กษัตริย์อึ่งตี่จึงนำเอาส่วนต่างๆ ของสัญลักษณ์ในแต่ละเผ่ามา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รวมกันโดยเอาส่วนหัวของสัญลักษณ์ของชนเผ่าวัว ลำตัวของเผ่างู เกล็ดและหางของเผ่าปลา เขาของเผ่ากวาง และเท้าของเผ่านก มารวมเป็นสัตว์สมมติชนิดหนึ่งแล้วให้ชื่อว่าเล้ง และกำหนดให้มีอิทธิฤทธิ์มากมายเป็นเจ้าแห่งสัตว์ทั้งหลาย การสันนิษฐานนี้ถ้าตรงกับความจริงก็ควรนับว่ากษัตริย์อึ่งตี่เป็นกษัตริย์ที่ทรงมีพระปรีชาในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวอย่างดียิ่ง มังกรต่อมาได้ถูกยกย่องให้เป็นสัญลักษณ์ของกษัตริย์ทีทรงคุณความดี มักจะถือว่าเป็นมังกรทองลงมาจุติ การใช้ราชาศัพท์ก็ใช้คำว่ามังกรนำหน้า เช่น พระพักตร์ ใช้ว่ามังกรพักตร์ เป็นต้น สมัยพระพุทธศาสนาเข้าสู่จีน ได้ใช้คำว่ามังกรนำหน้า เช่น พระพักตร์ ใช้ว่ามังกรพักตร์ เป็นต้น สมัยพระพุทธศาสนาเข้าสู่จีน ได้ใช้คำว่า “เล้ง” แปลคำว่านาคของพระสูตร ทำให้มังกรมีค่าตัวสูงขึ้น และมีบุคลิกภาพสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

(ล. เสถียรสุต, ประวัติวัฒนธรรมจีน, 2529: 35)

ตัวอย่างที่ 11 แสดงว่า ด้วยคตินิยมของชาวจีนโบราณที่เชื่อว่ามังกรเป็นเจ้าแห่งสัตว์ทั้งหลาย มีอิทธิฤทธิ์ที่จะให้คุณและโทษได้ อีกทั้งเมื่อนำเอาความเชื่อทางศาสนาผนวกเข้ากับความเชื่อในเบื้องต้น มังกรจึงยิ่งเป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธา ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุเภทภัย หรือฝนแล้ง โรคระบาด ฯลฯ ชาวจีนจึงนิยมแห่มังกรเพื่อขอให้ปกป้องคุ้มครอง รวมทั้งขอพรให้เกิดความสวัสดี ความเชื่อโดยรวมนี้จึงเป็นที่มาของการแห่มังกรของชาวจีน ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์, แนวคิดและทฤษฎีพฤติกรรมของมนุษย์ ของ Malinowski (1939: 938) และความเห็นของ Geertz (1973: 360), Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการ โดยใช้ระบบสัญลักษณ์

ตัวอย่างที่ 12

มังกรทองตัวยาวร่วมสองเมตรถูกแห่เข้ามาร่วมขบวน ลีลานักเชิดมังกรเหล่านี้ฉวัดเฉวียนยิ่งนัก มิหนำซ้ำยังพ่นไฟออกมาเป็นไฟหลากสีขึ้นสู่ท้องฟ้าระยิบระยับเสียอีก

เสียงปรบมือดังขึ้นไม่รู้ว่าเป็นครั้งที่เท่าไหร่ ร่างคนที่อยู่ในปากมังกรทองซึ่งกำลังต่อตัวขึ้นไปโลดโผนกลางอากาศ มังกรคล้ายกับมังกรยักษ์กำลังร่อนร่าลงมาจากฟากฟ้า ลีลาพลิ้วเกล็ดสีเหลืองทองพราวไสวกลางแสงแดดของวันแห่งสิริมงคล

รางวัลมากมายยื่นส่งให้เจ้ามังกรเข้าไปคาบรับจนเต็มปาก เจ้าคนล่อมังกรก็ใช่ย่อย ใช้ลูกล่อ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลูกชนกวัดแกว่งลูกแก้วแพรวพราวให้มังกรโผนทะยานเข้ามายื้อแย่ง แต่ครั้นไม่ได้ดั่งใจ เจ้ามังกรก็พิโรธโกรธาพ่นไฟขึ้นสู่ท้องฟ้าเหมือนสายรุ้งแสนสวย

ได้เวลาเหมาะสม เจ้าสัวสรรค์ชัยโบกมือยุติการแสดง ทั้งมังกรและสิงโตเรียงแถวเข้ามารับรางวัลจากเจ้าพ่อแห่งมังกรทอง นั่นหมายถึงอวสานของงานศาลเจ้าประจำปีใกล้มาเยือน

(เพ็ญศิริ ซ้ายจันทึก, แก๊งตี๋ตระกูลซ่ง เล่ม 1, 2548: 4)

จากตัวอย่างที่ 12 แสดงให้เห็นว่า การแห่มังกรเป็นการแสดงที่จัดขึ้นที่ศาลเจ้า ในงานเทศกาลการไหว้เจ้าประจำปี จึงเป็นการแสดงออกถึงความเชื่อทางศาสนาผ่านระบบสัญลักษณ์ ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์, แนวคิดและทฤษฎีพฤติกรรมของมนุษย์ ของ Malinowski (1939: 938) และความเห็นของ Geertz (1973: 360), Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการโดยใช้ระบบสัญลักษณ์

การแห่มังกรเป็นการแสดงที่จัดขึ้นที่ศาลเจ้า ในงานเทศกาลการไหว้เจ้าประจำปี นอกจากผู้แสดงต้องมีความสามารถพิเศษในเชิงกายกรรมต่อตัวเช่นเดียวกับการเชิดสิงโต จุดมุ่งหมายสำคัญของผู้จัดและผู้ชมคือเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ส่วนจุดมุ่งหมายสำคัญของคณะนักแสดงก็คือการได้รางวัลหรือค่าตอบแทนจำนวนมาก

ตัวอย่างที่ 13

สิ่งที่เรียกว่าประทัดนั้น เดิมทีเดียวเพียงนำไม้ไผ่มาจุดไฟเท่านั้น เพราะไม้ไผ่มีลักษณะเป็นปล้องๆ ข้างในกลวง เมื่อถูกไฟจุด อากาศในลำไผ่ถูกความร้อนจะขยายตัว ทำให้ปล้องไม้ไผ่เกิดเสียงดังโพละๆ ต่อมามีผู้นำดินระเบิดอัดเข้าไปในปล้องเรียกว่า “ไม้ไผ่ระเบิด” ภายหลังดัดแปลงใช้กระดาษมวนห่อแทนเรียกว่าประทัดท่อนประทัดตับในปลายราชวงศ์ชิง จีนมีโรงงานผลิตดอกไม้เพลิงและประทัดชนิดต่างๆ โดยเฉพาะความหมายดั้งเดิมของการจุดประทัดก็เพื่อ “ปัดรังควาน ขับภูตผี ปราบปีศาจ สิ้นอุบาทว์พ้นทุกข์จะสุขสันต์” ซึ่งมีเรื่องเล่ากันมาว่า สมัยโบราณมีสัตว์ประหลาดชนิดหนึ่งรูปร่างหน้าตาเหมือนคน ซ่อนตัวอยู่ในป่าลึกเขาสูง นิสัยโหดร้ายมาก ทุกปีเมื่อถึงฤดูหนาวจะออกมาทำร้ายคนและสัตว์เลี้ยง แต่มันมีจุดอ่อนอยู่อย่างหนึ่งคือ กลัวแสงสว่างและเสียงดัง พอได้ยินเสียงประทัดจะตกใจเปิดหนีอย่างไม่คิดชีวิตทีเดียว ดังนั้น ในปลายปีของทุกๆ ปี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ซึ่งเป็นระยะเวลาที่สัตว์ประหลาดนี้ออกมาอาละวาด ผู้คนจะชิงจุดประทัดไล่เสียก่อน เพื่อชีวิตจะได้มีความสงบสุข และเนื่องจากมีผู้ประดิษฐ์ประทัดขึ้นได้นี้เองที่ทำให้พระเจ้าไทไจว้ฮ่องเต้ กษัตริย์องค์แรกแห่งราชวงศ์ง่วนเฉียว ได้ให้ช่างหล่อปืนใหญ่ขึ้นสำเร็จเป็นครั้งแรก และนำไปตีเมืองเซียงเอี้ยงแตกในที่สุด

การจุดประทัดได้เพิ่มบรรยากาศคึกคักให้แก่วันตรุษจีนมาก ทั้งยังนำความสนุกสนานร่าเริงมาให้ผู้คนทั่วไป โดยเฉพาะพวกเด็กๆ

(วันทิพย์ สินสูงสุด, จีน-เทศกาลและวันสำคัญ,2536: 34-36)

ตัวอย่างที่ 13 เห็นได้ว่า การกระทำพิธีตรุษจีน หรือไหว้เจ้าแล้วจุดประทัดนี้จึงเกิดจากความเชื่อถือที่มีอยู่ว่า จะขับไล่อัปรีย์ เสนียด จัญไร หรือภูตผีปีศาจที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในบ้านหรือที่จะมาทำอันตรายให้ตกใจกลัวแล้วหนีไป เพราะเข้าใจว่าผีจีนกลัวไฟ และกลัวเสียงประทัด นับเป็นพิธีกรรมแสดงออกถึงความเชื่อในเชิงปฏิบัติโดยใช้สัญลักษณ์ตอกย้ำคุณค่าทางวัฒนธรรมอันเกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อในอำนาจสิ่งเร้นลับ สิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถพิสูจน์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์, แนวคิดและทฤษฎีพฤติกรรมของมนุษย์ ของ Malinowski (1939: 938) และความเห็นของ Geertz (1973: 360), Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการโดยใช้ระบบสัญลักษณ์

ตัวอย่างที่ 14

อาหารที่คนจีนและคนไทยเชื้อสายจีนใช้ในการไหว้ในวันตรุษจีนนั้น ถ้าเป็นอาหารคาวแบ่งได้เป็น ไหว้ 1 อย่าง คือ ไก่ 1 ตัว หรือเป็ด 1 ตัว ถ้าไหว้ 3 อย่าง เรียกว่า ชุดซาแซ มี หมู เป็ด ไก่ และถ้าไหว้ 5 อย่าง เรียกว่า โหงวแซ มี หมู เป็ด ไก่ ตับ และกุ้งมังกร (ต่อมากุ้งมังกรหายาก จึงเปลี่ยนเป็นเป็ดสำหรับคนจีนแต้จิ๋ว และเปลี่ยนเป็นปลา หรือปลาหมึกแห้งสำหรับคนจีนแคะ เพราะหาง่าย และค้างไว้ได้หลายวันแทน)

1. หมู มีความหมายถึงความมั่งคั่ง ด้วยความอ้วนของตัวหมูสะท้อนถึงความกินดีอยู่ดี

2. ไก่ มีมงคล 2 อย่าง คือ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.1 หงอนไก่สื่อถึงหมวกขุนนาง ความหมายมงคลจึงเป็นความหน้าในงาน

2.2 ไก่ขันตรงเวลาทุกเช้า สะท้อนถึงการรู้งาน

3. ตับ คำจีนเรียกว่า กัว พ้องเสียงกับคำว่า กัว ที่แปลว่าขุนนาง

4. ปลา คนจีนออกเสียงว่า ฮื้อ โดยมีวลีมงคล อู่-ฮื้อ-อู่-ซึ้ง แปลว่า ให้เหลือกินเหลือใช้ ไหว้ปลาเพื่อให้มีเหลือกินเหลือใช้มากๆ

5. กุ้งมังกร ไหว้ด้วยรูปสัญลักษณ์ของกุ้งที่มีหัวใหญ่ มีก้ามให้ความรู้สึกถึงอำนาจวาสนา

ส่วนชุดขนมไหว้ ก็มีความหมายมงคลเช่นกัน ดังนี้

1. ซาลาเปา เน้นเฉพาะคำว่า เปา ที่แปลว่า ห่อ การไหว้ซาลาเปาก็เพื่อให้ ห่อโชค ห่อเงิน ทองมาให้ลูกหลาน

2. ขนมถ้วยฟู คือไหว้เพื่อให้เฟื่องฟู คนจีนแต้จิ๋วเรียกขนมถ้วยฟูว่า ฮวกก้วย ก้วย แปลว่า ขนม ฮวก แปลว่า งอกงาม

3. ขนมคักท้อก้วย คือขนมไส้ต่างๆ ทำเป็นรูปลูกท้อสีชมพู (ลูกท้อเป็นผลไม้มงคลมีนัย อวยพรให้อายุยืนยาว)

4. ขนมไข่ คำจีนเรียกว่าหนึงก้วย ไข่คือบ่อเกิดแห่งการจะได้เกิดและเติบโต ไหว้ขนมไข่ เพื่อให้ได้มีการเกิดและการเจริญเติบโต

5. ขนมจับกิ้มหรือแต่เหลียง ก็เรียก คือขนมแห้ง 5 อย่าง จะเรียกว่าโหงวเส็กทึ้ง หรือขนม 5 สีก็ได้ ประกอบด้วยถั่วตัด งาตัด ถั่วเคลือบ ฟักเชื่อม และข้าวพอง ฟัก เพื่อฟักเงินฟักทอง ฟักเชื่อมคือการฟักความหวานของชีวิต ข้าว ถั่ว งา คือ ธัญพืช ธัญญะ แปลว่า งอกงาม ไหว้เพื่อให้งอกงามและชีวิตหวานอย่างขนม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

6. ขนมอี๊ อี๊ หรือ อี๋ แปลว่า กลมๆ ขนมอี๊ทำจากแป้งข้าวเหนียวนวดจนได้ที่เจือสีชมพู ปั้นเป็นก้อนกลมๆ ต้มกับน้ำตาล เพื่อให้ชีวิตเคี้ยวง่ายราบรื่น เหมือนขนมอี๊ที่เคี้ยวง่ายและหวานใส (ขนมอี๊นี้อาจใช้เป็นสาคูหรือลูกเดือยก็ได้ คนจีนแต้จิ๋วเรียกว่าอี๊เหมือนกัน)

และชุดผลไม้ไหว้ที่มีความหมายมงคล เช่น

1. ส้ม คนจีนแต้จิ๋วเรียกแบบชาวบ้านว่า กา แต่ส้มมีอีกคำเรียกว่า ไต้กิก ไต้ แปลว่า ใหญ่ กิก แปลว่า มงคล ไต้กิก แปลว่า มหาสิริมงคล แต่ถ้าแปลง่ายๆ แบบชาวบ้านก็คือโชคดี นอกจากนั้น ส้ม 4 ผล ยังเป็นสัญลักษณ์ของความกลมเกลียวสามัคคี เนื่องจากผลส้มมีลักษณะกลม ฝ่ายเจ้าของบ้านจะรับส้มไว้ 2 ผล แล้วให้ส้มของตนแทนไป 2 ผล เป็นการแลกเปลี่ยนกัน ดังนั้นส้มเพียง 4 ผลสามารถอวยพรปีใหม่ได้ทุกบ้าน เด็กๆ ที่ไปอวยพรจะได้รับอังเปาจากผู้ใหญ่และผู้อาวุโส บางครอบครัวอาจฝากไปให้กับคนที่ไม่ได้มาอวยพร

2. กล้วย จีนแต้จิ๋วออกเสียงว่า เก็ง-เจีย จะเล่นเสียงว่า เก็ง-เจีย-เก็ง-ไล้ แปลว่าดึงโชคเข้ามา กับอีกความหมายว่า กล้วย มีผลมากมายแถมเป็นเครือ จึงมีมงคลให้มีลูกหลานมากๆ มีวงศ์วานว่านเครือสืบสกุล

3. องุ่น จีนแต้จิ๋วเรียกว่า พู่-ท้อ พู่ ก็คือ งอก หรืองอกงาม ท้อก็คือพ้องเสียงกับลูกท้อที่เป็นผลไม้มงคล อายุยืน

4. สับปะรด คนจีนเรียกว่า อั้งไล้ แปลว่าเรียกสีแดงมา สีแดงเป็นสีของโชค ก็ประมาณว่าเรียกโชคเข้ามา

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ธรรมเนียมจีนมีเหมือน มีต่างและมีแปลก, 2546: 34-40)

อาหารที่ใช้สำหรับไหว้เทพเจ้าในวันตรุษจีนแสดงให้เห็นถึงการใช้สัญลักษณ์สื่อความหมายทั้งด้านเสียง ความหมาย และรูปร่าง ผ่านเครื่องอุปโภคและบริโภคในพิธีกรรม สัญลักษณ์ดังกล่าวได้ตอกย้ำถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมอันเกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อทั้งความเชื่อในศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือเชื่อในอำนาจสิ่งเร้นลับ สิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถพิสูจน์ได้ โดยพิธีกรรมและความเชื่อถือมีความสัมพันธ์ในลักษณะส่งเสริมซึ่งกันและกัน เช่น การถือเอาลักษณะที่ไก่ขันตรงเวลาทุกเช้ามาเป็นเครื่องกำหนดให้ไก่เป็นสัตว์มงคล ทั้งนี้สืบเนื่องจากในสมัยที่ยังไม่มีนาฬิกาปลุก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พ่อไก่ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นสัตว์ปีกที่ตื่นเช้าจะขันด้วยเสียงอันกึกก้องและเต็มไปด้วยแรงเร่ง เร้า ปลุกให้มนุษย์ตื่นขึ้นและเริ่มทำงานในเวลาเช้า คนโบราณจึงยกความดีให้ไก่เนื่องจากมีส่วน กระตุ้นให้ชาวจีนมีนิสัยขยันขันแข็งมาแต่อดีตกาล นอกจากนี้ ด้วยลักษณะของไก่ทีมีลักษณะชอบ คุ้ยเขี่ยหาอาหารตลอดและไม่เคยหยุดนิ่งหรือ อยู่เฉยๆเลยและไก่เป็นสัตว์ที่มีการเคลื่นไหวที่เร็ว มากเข้มแข็งและมีความ ชำนาญรอบรู้ทุกด้านมีการตัดสินใจที่เร็วๆแก้ไขสถาณการณ์ได้ดี ประกอบ กับการที่แม่ไก่ออกไข่วันละฟอง ชาวจีนจึงนิยามคำ “ไก่” ว่าเป็นแม่ เป็นผู้ให้กำเนิด เป็นผู้เลี้ยงดู บุตรหลานให้เจริญเติบโตมาเป็นไก่พันธ์ที่สมบูรณ์เราจึงแทนความหมายของไก่ในเรื่องของผู้หญิง ที่เป็นแม่พันธ์ แม่บ้านไม่เรือน คอยดูแลเอาใจใส่ ครอบครัว ต้องออกหาอาหารจิกเม็ดข้าว จิกหนอน กินตามพื้นดิน พร้อมกับส่งเสียงเรียกลูกไปให้เดิน ตามกันมากินอาหาร และเนื่องจากอักษรคำว่าไก่ ประกอบด้วยคำว่า จี 鸡 ในภาษาจีนกลางที่แปลว่า ไก่ ยังพ้องเสียงกับคำว่า จี๋ 吉 ที่แปลว่า สิริมงคล และความโชคดี ผู้คนจึงนิยมนำรูปไก่มาติดไว้ที่ประตูบ้านหรือหน้าต่างเพื่ออวยพรให้ครอบครัว ประสบโชคดี ชาวจีนบางกลุ่ม เช่น ชาวกว่างโจว (กวางเจา) ในมณฑลกว่างตง (กวางตุ้ง) รวมถึง มณฑลทางใต้ของประเทศจีน ยังมีคติว่า ‘ไม่มีไก่ขึ้นโต๊ะ ก็ไม่เรียกว่าโต๊ะจีน” แสดงให้เห็นว่าชาว จีนให้ความสำคัญกับไก่ว่าเป็นสัญลักษณ์ของความขยันและรู้งานดังกล่าว

จากตัวอย่างทั้ง 14 ตัวอย่าง สรุปได้ว่าเทศกาลตรุษจีน เป็นเทศกาลที่สำคัญที่สุดของคนจีน ด้วย ถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า คนไทยเชื้อสายจีนให้ ความสำคัญและมีการปฏิบัติในระดับครอบครัวมากที่สุด เนื่องจาก

1. เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับ โดยการเซ่นไหว้ด้วยอาหารคาว หวาน ผลไม้และเครื่องดื่ม พร้อมทั้งเผาธนบัตรปลอม ทองคำแท่งปลอม ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ไป ให้ เพื่อให้วิญญาณเหล่านั้นพ้นเวรและหมดกรรม หากมีโทษน้อยก็จะได้ไปเกิดใหม่ หากโทษหนัก เมื่อญาติพี่น้องทำบุญไปให้ โทษหนักก็ผ่อนเป็นโทษเบาลงได้

2. เป็นโอกาสได้หยุดพักผ่อน เพื่อเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดของคนจีน เพราะโดย ปกติคนจีนจะอดทนทำงานหนักโดยไม่มีวันหยุดตลอดทั้งปี

3. เป็นการเชื่อมโยงความเชื่อที่เกี่ยวข้อง ในช่วงเทศกาลตรุษจีนมีความเชื่อที่คนจีนถือว่า ควรปฏิบัติ หรือไม่ควรปฏิบัติหลายประการ ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3.1 การนำอาหารมงคลต่างๆ ที่มาใช้ร่วมในประเพณี คนไทยเชื้อสายจีนเชื่อว่าการนำอาหารมงคลโดยอาศัยจากคำพ้องเสียงหรือรูปร่างลักษณะมาใช้ในประเพณีจะทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับความสมหวัง เนื่องจากอาหารเหล่านั้นแสดงถึงความโชคดี สมหวังและอุดมสมบูรณ์

3.2 การทะเลาะกัน การพูดคำหยาบ พูดหรือกระทำสิ่งที่ไม่เป็นมงคล คนไทยเชื้อสายจีนเชื่อว่าการกระทำดังกล่าวเป็นลางร้ายนำความอัปมงคลมาสู่ชีวิต

3.3 การกวาดบ้าน การใช้ของแหลมหรือของมีคม คนไทยเชื้อสายจีนจะไม่ทำหรือใช้ของดังกล่าวในวันตรุษจีน เพราะเชื่อว่าการกระทำดังกล่าวจะเป็นการตัดโชคลาภและนำสิ่งชั่วร้ายเข้ามาสู่ครอบครัว

3.4 การจุดประทัด คนไทยเชื้อสายจีนเชื่อว่าการจุดประทัดจะขับไล่สิ่งที่ไม่เป็นมงคล เสนียดจัญไร หรือภูตผีปีศาจที่อาศัยอยู่ในบ้าน หรือที่จะมาทำอันตรายให้ตกใจนั้นหนีไปได้

4. เป็นสื่อสะท้อนคุณค่าของประเพณี จากขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติรวมทั้งพิธีกรรม ในประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนได้ให้คุณค่าและมีประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติตามประเพณีตรุษจีนอย่างมาก ซึ่งสามารถแยกประเด็นได้ดังต่อไปนี้

4.1 คุณค่าด้านสังคม พิธีกรรมของเทศกาลตรุษจีนได้ก่อให้เกิดคุณค่าทางด้านสังคมหลายประการ ดังนี้

4.1.1 ปลูกฝังอบรมให้คนไทยเชื้อสายจีนเป็นคนมีความเคารพ ความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษ ผู้มีพระคุณ การกระทำเหล่านี้จะช่วยทำให้สังคมน่าอยู่เพราะสิ่งเหล่านี้เมื่อได้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจะเป็นส่วนช่วยให้เกิดความสามัคคีและสร้างสังคมที่ดีงาม

4.1.2 ส่งเสริมความผูกพันในครอบครัวและเครือญาติ การพบปะสังสรรค์ในวันตรุษจีนของแต่ละครอบครัวที่แยกออกไปประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน แต่ทุกครอบครัวก็พยายามมาร่วมพบปะกันได้ในวันนี้ ทำให้เกิดความผูกพันในครอบครัว แสดงให้เห็นถึงความสามัคคีกลมเกลียวและผูกพันต่อกัน โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคม ดังนั้นจึงเชื่อมโยงถึงความผูกพันของคนในสังคมด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4.1.3 ส่งเสริมการทำงานร่วมกัน การร่วมมือกันทำความสะอาดบ้านเรือนการแสดงประกอบพิธีกรรมแสดงให้เห็นถึงพลังความสามัคคี การช่วยเหลือกัน การรู้จักหน้าที่ของแต่ละคนและการอยู่ร่วมกัน อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขในสังคม

5. เป็นสื่อสะท้อนคุณค่าทางด้านจิตใจ

5.1 การให้อั่งเปาแก่ลูกหลาน และการที่นายจ้างให้แก่ลูกจ้าง เป็นการแสดงถึงความรักและความมีน้ำใจที่ผู้ให้เต็มใจที่จะให้ด้วยความรักและเอ็นดู ผู้รับก็รับอย่างเต็มใจ

5.2 การเยี่ยมเยือนเพื่อนบ้านหรือญาติพี่น้อง และการนำผลไม้หรือของฝากไปให้และมีการแลกเปลี่ยนกัน แสดงให้เห็นถึงความเห็นอกเห็นใจ ความมีน้ำใจต่อกัน ทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกัน

5.3 การนำอาหารที่ไหว้เสร็จแล้วมาแจกจ่ายแก่กันแสดงถึงการแบ่งปัน เอื้ออาทรต่อกัน เป็นการผูกไมตรีและเกิดความสามัคคีกลมเกลียวกัน

2. เทศกาลชาวนา (หยวนเซียว)หรือเทศกาลโคมไฟ

เทศกาลนี้เริ่มวันที่ 15 ของเดือนที่ 1 เป็นวันไหว้เทศกาลชาวนา นับจากวันไหว้ตรุษจีนผ่านไป 15 วัน

ตัวอย่างที่ 1

เทศกาลหยวนเซียว ตรงกับวันที่ 15 เดือนอ้ายในปฏิทินจันทรคติ คำว่า 元หยวน มีความหมายว่า แรก ส่วน宵เซียว แปลว่า กลางคืน จึงใช้เรียกคืนที่พระจันทร์เต็มดวงครั้งแรกในรอบปีหลังผ่านพ้นตรุษจีน เป็นการไหว้เพื่อขอพรให้การทำงานของปีใหม่ได้ผลบริบูรณ์ สำหรับคืนนี้ มีประเพณีว่า ชาวจีนจะต้องรับประทานถังหยวน (บัวลอย) กันในครอบครัวและออกไปชมโคมไฟที่จะนำมาประดับประดากันอย่างสวยงาม ดังนั้น จึงมีการเรียกเทศกาลนี้อีกอย่างว่า เทศกาลโคมไฟ

เทศกาลหยวนเซียว เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตก (ก่อนคริสตกาล 206 ปี - ค.ศ.25) ส่วนประเพณีการชมโคมไฟนั้น เล่ากันว่าเริ่มขึ้นเมื่อ 1,900 ปีที่แล้ว ในยุคของจักรพรรดิหมิงตี้แห่งราชวงศ์ฮั่นตะวันตก จักรพรรดิองค์นี้มีความศรัทธาในศาสนาพุทธ และทรงได้ยินมาว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในวันขึ้น 15 ค่ำของเดือนอ้าย พระสงฆ์จะเข้าไปสักการะพระธาตุและจุดไฟเพื่อแสดงความศรัทธา ดังนั้น จึงมีพระราชบัญชาให้วัดและวังจุดไฟเพื่อเคารพต่อพุทธศาสนา และกลายเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรมชมโคมไฟ

สมัยราชวงศ์ถัง (ค.ศ.618-907) ประเพณีการชมโคมไฟมีต่อเนื่องกันถึง 3 วัน สมัยราชวงศ์หมิง (ค.ศ.1368-1644) ประเพณีการชมโคมไฟยาวนานถึง 10 วัน และเป็นการชมโคมที่ยาวที่สุดของจีน ในขณะที่เมื่อมาถึงราชวงศ์ชิง (ค.ศ.1616-1911) ประเพณีดังกล่าวก็ได้ลดลงเหลือเพียง 3 วัน แต่ความยิ่งใหญ่ตระการตากลับไม่ได้ด้อยลง

ปัจจุบันเทศกาลหยวนเซียวยาวนานถึง 15 วัน โดยมีการไหว้ ดังนี้

ตารางที่ 8 ตารางเทศกาลหยวนเซียว

วันที่	ความสำคัญ
วันแรกของปีใหม่	เป็นการต้อนรับเทวดาแห่งสวรรค์และโลก หลายคนงดรับประทานเนื้อในวันนี้ด้วยความเชื่อที่ว่า จะเป็นการต่ออายุ และนำมาซึ่งความสุขในชีวิตให้กับตน
วันที่ 2	ชาวจีนจะไหว้บรรพชนและเทวดาทั้งหลาย และจะดีเป็นพิเศษกับสุนัข เลี้ยงดูให้ข้าวอาบ น้ำให้แก่มัน ด้วยเชื่อว่า วันที่สองนี้เป็นวันที่สุนัขเกิด
วันที่ 3 และวันที่ 4	เป็นวันของบุตรเขยที่จะต้องทำความเคารพแก่พ่อตาแม่ยายของตน
วันที่ 5	เรียกว่า พูวู ซึ่งวันนี้ทุกคนจะอยู่กับบ้านเพื่อต้อนรับการมาเยือน ของเทพเจ้าแห่งความร่ำรวย ในวันนี้จะไม่มีใครไปเยี่ยมใคร เพราะจะถือว่าเป็นการนำโชคร้าย มาแก่ทั้งสองฝ่าย
วันที่ 6 ถึงวันที่ 10	ชาวจีนจะเดินทางไปเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องเพื่อนฝูงของ ครอบครัว และไปวัดไปวาสวดมนต์เพื่อความร่ำรวยและความสุข
วันที่ 7	เป็นวันที่ชาวนานำเอาผลผลิตของตนออกมาชาวนาเหล่านี้จะทำน้ำที่ทำมาจากผักเจ็ดชนิดเพื่อฉลองวันนี้ วันที่เจ็ดถือเป็นวันเกิด ของมนุษย์ในวันนี้อาหารจะเป็น หมี่ซั่วกินเพื่อชีวิตที่ยาวนาน และปลาดิบเพื่อความสำเร็จ
วันที่ 8	จะมีการรับประทานอาหารร่วมกันกับครอบครอบอีกครั้ง และเมื่อถึงเวลาเที่ยงคืนทุกคนจะสวดมนต์ของพรจาก เทียนกง เทพแห่งสวรรค์
วันที่ 9	สวดมนต์ไหว้และถวายอาหารแก่ เง็กเซียนฮ่องเต้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 8 (ต่อ)

วันที่	ความสำคัญ
วันที่ 10 ถึงวันที่ 12	เป็นวันของเพื่อนและญาติๆ ซึ่งควรเชื้อเชิญมารับประทานอาหารเย็น
วันที่ 13	เป็นวันที่ควรรับประทานข้าวธรรมดากับผักดองกิมจิ ถือเป็นการชำระล้างร่างกาย
วันที่ 14	เป็นวันที่เตรียมงานฉลองโคมไฟซึ่งจะมีขึ้น ในคืนของวันที่สิบห้า
วันที่ 15	งานฉลองโคมไฟ

ที่มา: ทานตะวัน (นามแฝง) (2545: 65-71)

การไหว้เทศกาลนี้เป็นวันไหว้ตามเทศกาลของชาวนาเพื่อฉลองรับฤดูกาลเพาะปลูก และขอพรจากเทพยดาให้ฝนตกตลอดฤดูกาลเพาะปลูก เนื่องจากชาวจีนในอดีตส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ฝนจึงเปรียบเสมือนเป็นเส้นชีวิตของชาวจีน วิถีชีวิตขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ หากปีใดฝนไม่ตกตามฤดูกาล พืชผลไม่อุดมสมบูรณ์ ก็จะแห้งแล้ง และเกิดความอดอยาก แต่ถ้าปีใดฝนตกต้องตามฤดูกาล ข้าวปลาอาหารจะอุดมสมบูรณ์ จึงเกิดพิธีการเซ่นไหว้บูชาบรรพบุรุษและเทพเจ้าต่างๆ ทั้งนี้สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Malinowski (1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม, แนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์, และความเห็นของ Geertz (1973: 360), Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการโดยใช้ระบบสัญลักษณ์

เทศกาลชาวนาเป็นเทศกาลที่คนไทยเชื้อสายจีน ไหว้เพื่อขอพรจากเทพยดาให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ให้มีข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ นี้ตรงกับวันพระจีน และถือปฏิบัติกันในระดับครอบครัว

ตัวอย่างที่ 2

ทุกค่ำคืนในเทศกาลหยวนเซียว ผู้คนจะหลั่งไหลไปตามท้องถนนเพื่อชมโคมไฟรูปทรงต่างๆ ทายปัญหาเชาวน์ที่ซ่อนอยู่ในโคมไฟ เล่นดอกไม้ไฟ จุดประทัด แห่สิงโต ซึ่งล้วนเป็นกิจกรรมบันเทิงใจ สิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับเทศกาลโคมไฟนี้ ก็คือ การรับประทานทังหยวน หรือว่าบัวลอยที่ไม่มีไข่หวาน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตามขนบที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ในเทศกาลหยวนเซียวคือ ผู้คนทุกครัวเรือนจะรับประทานของว่างชนิดหนึ่งเรียกว่า “หยวนเซียว” เป็นของหวานทำด้วยแป้งข้าวเหนียวปั้นเป็นลูกกลมๆ มีไส้น้ำตาล แสดงสัญลักษณ์ของการรวมญาติพร้อมหน้าพร้อมตาและผาสุกสันติ “หยวนเซียว” ยังมีชื่อเรียกเป็นอย่างอื่นว่า “ฝูถวนจื่อ” หรือ “ทังหยวน”

ที่รับประทานหยวนเซียวกันในเทศกาลหยวนเซียวนั้น มีเรื่องเล่าต่อกันมาในหมู่ประชาชนว่าในรัชสมัยพระจักรพรรดิฮั่นอู่ตี้ วันหนึ่งหิมะตกหนัก ตงฟังซัวขุนนางใหญ่ไปเด็ดดอกเหมยในพระราชอุทยาน เพื่อนำไปถวายพระเจ้าฮั่นอู่ตี้ ขณะนั้นเห็นนางข้าหลวงคนหนึ่งชื่อหยวนเซียวกำลังจะกระโดดบ่อน้ำตาย จึงช่วยชีวิตนางไว้ สาเหตุที่นางหยวนเซียวฆ่าตัวตายเพราะว่า ถึงตอนตรุษจีนทุกๆ ปี นางบคิดถึงพ่อแม่พี่น้องทางบ้านเจ็บปวดหัวใจเหมือนถูกมีดกรีด คิดฆ่าตัวตายให้หมดเรื่องหมดราว ตงฟังซัวรู้สึกเห็นอกเห็นใจหยวนเซียวมาก คิดหาทางให้นางได้พบปะกับญาติทางบ้านสักครั้งหนึ่ง

ในที่สุด ให้นางสวมเสื้อสีแดงแล้วออกไปเดินที่ถนนฉางอาน แล้วแสร้งร้องประกาศพระราชบัญชาของเง็กเซียนฮ่องเต้ว่า “ข้าเป็นเทพเจ้าแห่งไฟ” ได้รับพระบัญชาของเง็กเซียนฮ่องเต้ให้มาเผาผลาญเมืองฉางอาน เง็กเซียนฮ่องเต้จะทรงประทับทอดพระเนตรอยู่ ณ ทวาร “น่ำทีหมึง”

ผู้คนฟังแล้วก็เชื่อว่าเป็นเรื่องจริง พากันอ้อนวอนขอร้องอย่าได้เผาผลาญเมืองฉางอานเลย สาวเสื้อแดงว่า “หากพวกท่านไม่อยากให้เรื่องนี้เกิดขึ้น ลงเอาจดหมายสีแดงฉบับนี้ไปถวายพระจักรพรรดิเถิด แล้วพระองค์จะทรงคิดหาวิธีให้”

พูดจบนางก็ยื่นจดหมายสีแดงฉบับนั้นให้ชาวบ้าน แล้วเดินผละไปอย่างสง่าผ่าเผย

มีคนนำจดหมายสีแดงไปถวายพระจักรพรรดิ เมื่อพระจักรพรรดิฮั่นอู่ตี้ทรงทอดพระเนตรในจดหมายเขียนไว้ 4 ประโยค มีความว่า

ฉางอานกำลังจะประสบภัยพิบัติ ไฟจะเผาผลาญพระราชวัง

วันที่ 16 ไฟจะมาจากสวรรค์ชั้นฟ้า แล้วฮือโหมเข้าเผาไหม้แดงฉานทั้งราตรี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระจักรพรรดิฮั่นอู่ตี้ทรงอักษรจบ ทรงตกพระทัยตรัสถามตงฟังซัวว่าจะทำประการใดดี ตงฟังซัวทูลตอบด้วยอาการปกติไม่ร้อนรนว่า

“ข้าพระองค์ทราบมาว่า เทพเจ้าไฟชอบรับประทานทังหยวนเป็นที่สุด นางข้าหลวงหยวนเซียวทำทังหยวนเก่งมิใช่หรือพระพุทธเจ้าข้า? เทพเจ้าไฟคงต้องรู้แล้วว่า นางหยวนเซียวทำทังหยวนอร่อยที่สุด”

ในคืนวันที่ 16 เดือนอ้าย พอตะวันลับขอบฟ้า นครฉางอานก็สว่างไสวไปด้วยโคมไฟหลากสีและดอกไม้เพลิง

น้องสาวของหยวนเซียวกับบิดามารดามาชมโคมไฟ พอเห็นโคมไฟดวงหนึ่งเขียนว่า “หยวนเซียว” ร้องด้วยความดีใจว่า “พี่หยวนเซียวๆ !” หยวนเซียวซึ่งมาในงานนี้ด้วย เดินตามเสียงเรียก คนทั้งครอบครัวได้พบกัน ได้ไถ่ถามทุกข์สุขและระบายความในใจให้กันฟัง

ตั้งแต่นั้นมา หยวนเซียวถือโอกาสนี้มาพบกับคนในครอบครัวทุกปี

เนื่องจากหยวนเซียวทำทังหยวนอร่อยที่สุด ผู้คนจึงพากันเรียกว่า “หยวนเซียว”

บัวลอย หรือว่า ทังหยวน ทำจากแป้งข้าวเจ้า ภายในมีทั้งไส้หวานและไส้เค็ม ปั้นเป็นลูกกลมๆ นำไปต้มหรือทอด ในยุคแรก ชาวจีนเรียกขนมนี้ว่า ฝูหยวนจึ (ฝูหยวน แปลว่าลอย ส่วน จึ แปลว่า ลูกกลมๆ) ต่อมาเรียกว่า ทังถวน หรือ ทังหยวน (ทัง หรือ ถัง แปล น้ำแกง ส่วน ถวน หรือ หยวน แปลว่า ลูกกลมๆ) โดยคำว่าถวนหรือหยวนนั้นออกเสียงใกล้เคียงกัน อีกทั้งยังมีความหมายที่ดีและเป็นสิริมงคล เพราะ ทังหยวนหรือทังถวนนี้ เป็นตัวแทนของคำว่า ถวนถวนหยวนหยวน ซึ่งหมายถึง การอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันของคนในครอบครัว และยังหมายถึง หยวนหม่าน ที่แปลว่าสมบูรณ์พูนสุข และเนื่องด้วยการรับประทานบัวลอยในคืนหยวนเซียว ปัจจุบันจึงเรียกบัวลอยว่าหยวนเซียวด้วย ดังนั้น คำว่าหยวนเซียวจึงมี 2 ความหมาย คือชื่อเทศกาล และชื่อขนมบัวลอย

(วันทิพย์ สินสูงสุด, จีน-เทศกาลและวันสำคัญ, 2536: 114-115)

จากตัวอย่างที่ 2 เห็นได้ว่าเทศกาลชาวนานอกจากเป็นเทศกาลที่คนไทยเชื้อสายจีน ไหว้เพื่อขอพรจากเทพยดาให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ให้มีข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ และตรงกับวันพระ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จีนแล้ว ยังเป็นการแฝงไว้ซึ่งความหมายและสัญลักษณ์ของการอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันในครอบครัวและหมู่ญาติมิตร ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม,, แนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์, และความเห็นของ Geertz (1973: 360), Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการโดยใช้ระบบสัญลักษณ์

3. เทศกาลไหว้บรรพบุรุษ (เช็งเม้ง)

วันเทศกาลเช็งเม้งเริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ.896 ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 “เช็งเม้ง”เป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากคำ 2 คำ คือ คำว่า “เช็ง” และ “เม้ง”

“เช็ง” เป็นการออกเสียงของตัวอักษรจีน 2 ตัวที่ประกอบขึ้น ตัวหนึ่งมีความหมายว่า “น้ำ” และอีกตัวมีความหมายว่า “สีเขียว” เมื่อรวมคำจะหมายถึง ความใสหรือกระจ่าง ส่วน “เม้ง” ก็เป็นการออกเสียงจากตัวอักษรจีน 2 ตัวเช่นกัน คือตัวอักษรที่หมายถึงพระจันทร์ และอีกตัวคือพระอาทิตย์ (เมื่อพระอาทิตย์ตกพระจันทร์ก็ขึ้น) ซึ่งตีความหมายว่า “สว่าง” เมื่อนำคำว่า “เช็ง” และ “เม้ง” มารวมกันและตีความตามตัวอักษรก็คือ “แจ่มกระจ่าง”

การที่เรียกเทศกาลนี้ว่า “เช็งเม้ง” เพราะในระหว่างเทศกาล บรรยากาศจะเต็มไปด้วยความรื่นเริง แจ่มใส ซึ่งทำให้มีชื่อเรียกกันอีกหลายชื่อ เช่นเรียกว่าเทศกาลฤดูใบไม้ผลิ หรือเทศกาลปัดกวาดฮวงจุ้ย เป็นต้น (ประวิทย์ พันธุ์วิโรจน์, 2545: 206) ระยะแรกนั้น ในช่วง 3 วันแห่งเทศกาลถือเป็นวันห้ามก่อไฟหุงอาหาร จึงต้องมีการตระเตรียมอาหารไว้ล่วงหน้าเพื่อให้เพียงพอสำหรับเทศกาลเช็งเม้ง สาเหตุที่ห้ามก่อไฟหุงหาอาหารนั้นก็เพื่อรำลึกถึงขุนนางซื่อ เจี้ยจื่อทุยที่ยอมเฉือนเนื้อตัวเองเพื่อประทังชีวิตกษัตริย์จิ้นเหวินกงขณะพลัดถิ่นยังต่างแดนในช่วงที่บ้านเมืองระส่ำระสาย ต่อมาพระองค์ขึ้นครองราชย์ ได้พระราชทานรางวัลให้แก่ผู้ที่สร้างความดีความชอบในการกู้ชาติ แต่ทรงลืมเจี้ยจื่อทุย กระทั่งขุนนางคนอื่นๆ ทูลย้ำเตือนให้กษัตริย์พิจารณาปูนบำเหน็จแก่เจี้ยจื่อทุย แต่เจี้ยจื่อทุยไม่ต้องการ จึงหลบไปซ่อนตัวอยู่ในภูเขาเหมียนซานกับมารดา พระองค์รับสั่งให้จุดไฟเผาเขาลูกนั้น เพื่อบีบให้เจี้ยจื่อทุยออกมา ปรากฏว่าเมื่อไฟมอดลง มีผู้พบร่างเขาไหม้เกรียมในท่าแบกมารดาไว้ที่หลัง เรื่องดังกล่าวยังความเสียใจแก่พระองค์อย่างมาก จึงทรงมีรับสั่งให้งดการใช้ไฟในช่วงเทศกาลดังกล่าวเป็นเวลาสามวัน (ผกากรอง, 2533: 1)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สมัยต่อมา เช็งเม้งกลายเป็นเทศกาลที่ชาวจีนไปเยี่ยมที่ฝังศพของบรรพบุรุษของตนโดยเซ่นไหว้ด้วยอาหารที่เตรียมไว้ และกระดาษสีกระดาษเงินกระดาษทองนานาชนิด สมัยราชวงศ์เลียวเห็นความสำคัญของเทศกาลนี้มาก ประชาชนและราชสำนักจะมีการโล้ชิงช้า และการเล่นต่างๆ เป็นการเฉลิมฉลองเทศกาลดังกล่าว (สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม10, 2512-2513: 6358)

ตัวอย่างที่ 1

เทศกาลเช็งเม้ง เป็นช่วงภายใน 15 วันแรกของเดือนที่ 3 ของจีน วันไหนก็ได้...ถ้าเทียบตามปฏิทินสากลจะตกอยู่ในเดือนเมษายน เป็นช่วงเวลาในฤดูใบไม้ผลิของจีน ต้นไม้ใบหญ้าเขียวชอุ่มสวยงามอันเป็นบรรยากาศที่รื่นรมย์เหมาะแก่การไปชมทิวทัศน์ จึงเกิดเป็นธรรมเนียมไปไหว้บรรพบุรุษที่สุสาน แทนการไหว้อยู่ที่บ้าน...ต้องไปไหว้ในช่วงเช้า ไม่ให้เลยเที่ยงวัน...วันดังกล่าวเป็นวันที่จะต้องอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ นับเป็นวิถีทางหนึ่งที่แสดงถึงความกตัญญูและความอาลัยที่มีต่อบรรพบุรุษ อีกทั้งเป็นโอกาสอันดีที่จะแนะนำลูกหลานรุ่นหลังที่เกิดใหม่ ให้ได้รู้จักและคุ้นเคยปรองดองกับเครือญาติในวงศ์ตระกูล การประกอบพิธีกรรมจะต้องรอให้คนในครอบครัวมาพร้อมกันทั้งหมด ยกเว้นแต่มีการแจ้งไว้ล่วงหน้าว่าไม่สามารถมาร่วมได้ ประธานหรือผู้นำในพิธีกรรมคือผู้ชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัวอัน หากเมื่อพ่อได้ตายไป ผู้นำที่จะเป็นต่อก็คือลูกชายคนโตของครอบครัว การประกอบพิธีกรรมเช็งเม้ง สิ่งแรกคือการไหว้ศาลเจ้าที่ “แป๊ะกง” ด้วยของคาวของหวาน ผลไม้ ขนมอี๊ 5 ที่ ชา 5 ถ้วย เพราะการไหว้เจ้าที่คือการไหว้ธาตุทั้งห้า คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ไม้ และทอง เวลาจุดธูปไหว้จึงต้องไหว้ธูป 5 ดอก เพื่อเป็นการแสดงความเคารพและขอบคุณที่เจ้าที่ช่วยดูแลฮวงซุ้ยหรือสุสานของบรรพบุรุษ บางแห่งมีไหว้เจ้าประตูหรือที่เรียกกันว่า “มึ่งชิ้ง” ก็ต้องไหว้ธูปเพิ่มอีก 2 ดอก ปักที่เสาประตูข้างละดอก จากนั้นจึงเข้าไปไหว้ไหว้โท้วตี่ชิ้ง คือ เทพยดาผืนดิน จะต้องไหว้เทพยดาผืนดินก่อนด้วยธูป 5 ดอก เพราะถือว่าท่านเป็นเทพเจ้าที่ จากนั้นจึงไหว้บรรพบุรุษด้วยธูป 3 ดอก พร้อมด้วยอาหารคาวและอาหารหวานที่เตรียมมา มีการเผากำยานและต้องไหว้ 3 รอบ (เฉพาะบรรพบุรุษ) รอจนไหว้ครั้งที่ 3 แล้ว จึงเผากระดาษเงินกระดาษทองเพื่อให้คนตายได้นำไปใช้ในอีกโลกหนึ่ง จากนั้นก็จุดประทัดส่งท้ายแล้วจึงทำการเก็บของเซ่นไหว้ที่เรียกว่าการลา

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, 2544: 55-67)

จากข้อความในวรรณกรรมแสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมเช็งเม้งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญของชาวจีนที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่เมื่อ พ.ศ.896 วันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บรรพบุรุษ อันเป็นไปตามลัทธิขงจื้อที่เน้นเรื่องความกตัญญูเป็นสำคัญ และความเชื่อในอำนาจของผู้ที่ตายที่จะส่งผลต่อความเจริญ ก้าวหน้าและการประกอบธุรกิจของลูกหลานผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ รวมทั้งในแง่ของการสืบต่อและให้ความสำคัญแก่สถาบันครอบครัวด้วยคติที่ว่าเมื่อบิดามารดายังมีมีชีวิตอยู่ก็เลี้ยงดูท่าน เมื่อท่านตายไปแล้วก็ให้ทำพิธีกรรมฝังศพตามประเพณี การเซ่นไหว้บูชาบรรพบุรุษจึงเป็นหัวใจหลักที่เน้นและเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับเทศกาลเช็งเม้งด้วยเป็นหน้าที่ของบุตรหลานที่ต้องเดินทางไปยังฮวงจุ้ยที่บรรจุศพบรรพบุรุษเพื่อทำความเคารพเซ่นไหว้ และถือเป็นโอกาสอันดีที่สมาชิกในครอบครัวซึ่งแยกย้ายกันอยู่ได้มาพบปะกัน พิธีเช็งเม้งนับเป็นพิธีกรรมในระดับครอบครัวและเครือญาติที่นับถือกันเท่านั้น เพราะเป็นการรวมพี่น้องทั้งหมดเพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ นอกจากนั้น ขั้นตอนการไหว้ยังมีการถือระบบอาวุโสและเพศในการเลือกประธานและลำดับในการไหว้เป็นสำคัญ

พิธีเช็งเม้งในวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยแสดงให้เห็นถึงลักษณะโครงสร้างของครอบครัวจีนที่เน้นการให้ความสำคัญต่อระบบอาวุโส การให้สิทธิอำนาจแก่ฝ่ายชายเป็นหลัก โดยผ่านขั้นตอนในพิธีกรรมที่ระบุถึงประธานในการเซ่นไหว้ ลำดับของบุคคลในการเซ่นไหว้ การให้ฝ่ายหญิงเป็นผู้จัดเตรียมของโดยที่ฝ่ายชายไม่ต้องเข้ามาช่วยอันเป็นลักษณะการแบ่งหน้าที่และอำนาจในตัว ซึ่ง ตรงกับแนวคิดของ Durkheim (1897: 385), Rosaldo (1974: 23), Turner (2002: 2-3) ที่มองว่าพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม รวมถึงความเห็นของ Coughlin (1977: 67) และ Lang (1946: 12-15) ที่ได้อธิบายความสัมพันธ์และการจัดลำดับชั้นภายในครอบครัวชาวจีน

ตัวอย่างที่ 2

ลูกจ่ายเงินจำนวนไม่น้อยในการซื้อข้าวของกระดาษจะเผาส่งให้หมุยเอ็ง เม่งจูมองของที่ซื้อมาด้วยสายตาไม่ชอบใจ เธออ้างเหตุผลว่าเสียเงินโดยเปล่าประโยชน์

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย เล่ม 2, 2513: 370)

คนจีนมีความเชื่อว่า คนเราเมื่อตายไปแล้วจะไปอยู่ในอีกโลกหนึ่ง ลูกหลานจึงมีหน้าที่ทำบุญส่งเงินทองไปให้บรรพบุรุษได้มีใช้ ด้วยการไหว้เจ้าและเผากระดาษเงินกระดาษทองไปให้เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระสงฆ์อานัมนิกายได้เขียนเรื่องความเชื่อในเรื่องการเผากระดาษเงินกระดาษทองของคนจีนไว้ในตำรากงเต๊กและตำรากฐิน (2505: 47 - 48) สรุปได้ว่า พงศาวดาร (ตี้ด้างลี้เท้เยิง) ในเรื่องซุยถังกล่าวถึงพระเจ้าแผ่นดินทรงพระนามว่า พระเจ้าลี้ซีบิ๋น พระองค์ทรงสลบไป ดวงพระวิญญาณของพระองค์เสด็จไปยังอบายภูมิ นายนิรยบาลตรวจตามบัญชี เห็นว่าพระเจ้าลี้ซีบิ๋นยังไม่ถึงที่สวรรคต นายนิรยบาลจึงทูลเชิญพระเจ้าลี้ซีบิ๋นกลับยังมนุษยโลก เวลาที่นายนิรยบาลนำพระองค์มานั้น มีพวกอสุรกายพากันมาฉุดร่างพระองค์ไว้ พระจ้าลี้ซีบิ๋นตรัสให้นายนิรยบาลช่วย นายนิรยบาลทูลว่าหากพระองค์ทรงแจกจ่ายเงินทองให้แก่พวกอสุรกายก็จะเสด็จผ่านไปได้ พระเจ้าลี้ซีบิ๋นทรงไม่มีเงินทองติดตัวมา นายนิรยบาลทูลว่ เตืองเลือง เป็นราษฎรอยู่ในความปกครองของพระองค์ในโลกมนุษย์ มีอาชีพค้าขาย เมื่อค้าขายได้เงินมาก็ซื้อกระดาษเงินกระดาษทองเผาเสมอทุกวัน แต่ไม่ได้อุทิศให้แก่ผู้ใด กระดาษที่เผานั้นกลายเป็นเงินอยู่ในอบายภูมินี้ 13 คลัง ขอพระองค์ทรงยืมเงินนี้สักคลังหนึ่ง เพื่อจะได้แจกจ่ายให้แก่พวกที่อดอยากที่อบายภูมินี้ แล้วพระองค์จึงจะเสด็จกลับได้โดยสะดวก พระเจ้าลี้ซีบิ๋นทรงยืมเงินนั้นคลังหนึ่งแจกจ่ายให้แก่พวกอสุรกายที่อดอยากทั่วกันแล้ว นายนิรยบาลจึงนำพระองค์เสด็จกลับยังมนุษยโลก ครั้นพระเจ้าลี้ซีบิ๋นทรงฟื้นขึ้น มีรับสั่งให้ตามหาตัวเตืองเลืองเจ้าของเงิน และทรงชดใช้เงินให้เตืองเลืองตามที่ได้ยืมมา เรื่องการเผาเครื่องกระดาษมีปรากฏในพงศาวดารเป็นเหตุให้มีการเผากระดาษตลอดมาจนปัจจุบัน แต่มาพลิกแพลงทำเป็นเครื่องภาชนะใช้สอยต่างๆ เผาอุทิศให้กับผู้ที่ล่วงลับไปยังปรโลก

พงศาวดารจีนแสดงให้เห็นว่าชาวจีนใช้พิธีกรรมเชิงเม้งเพื่อสร้างเครื่องยึดเหนี่ยวให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจเมื่อต้องสูญเสียบุคคลที่รักและเคารพของครอบครัว ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม และความเห็นของ Geertz (1973: 360), Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการโดยใช้ระบบสัญลักษณ์ ชาวจีนจึงสร้างจินตนาการหาทางที่จะติดต่อและเผากระดาษเงินกระดาษทองส่งไปให้ เพื่อแสดงความกตัญญู อันเป็นไปตามลัทธิขงจื้อ ที่เน้นเรื่องความกตัญญูเป็นสำคัญ และความเชื่อในอำนาจของผู้ที่ตาย โดยในแง่ที่จะเป็นการสืบต่อและให้ความสำคัญแก่สถาบันครอบครัวด้วยคติที่ว่าเมื่อบิดามารดายังมีชีวิตอยู่ก็เลี้ยงดูท่าน เมื่อท่านตายไปแล้วก็ให้ทำพิธีกรรมฝังศพตามประเพณี จากนั้นก็เซ่นไหว้บรรพบุรุษตามเทศกาล

นอกจากชาวจีนจะใช้พิธีกรรมเชิงเม้งเพื่อสร้างเครื่องยึดเหนี่ยวให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจเมื่อต้องสูญเสียบุคคลที่รักและเคารพของครอบครัวแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงการกระบวนการ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สร้างอัตลักษณ์ของชาวจีนซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ ฮอลล์ (Hall, 1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์

พิธีกรรมเช็งเม้ง สามารถเป็นตัวอธิบายลักษณะโครงสร้างครอบครัวของชาวจีนได้อย่างสมบูรณ์ ที่เน้นการให้ความสำคัญต่อระบบอาวุโส การให้สิทธิอำนาจแก่ฝ่ายชายเป็นหลัก โดยผ่านขั้นตอนในพิธีกรรมที่ระบุถึงประธานในการเซ่นไหว้ ลำดับของบุคคลในการเซ่นไหว้ การให้ฝ่ายหญิงเป็นผู้จัดเตรียมของโดยที่ฝ่ายชายไม่ต้องเข้ามาช่วยอันเป็นลักษณะการแบ่งหน้าที่และอำนาจในตัว ซึ่งสอดคล้องแนวคิดของ Durkheim (1897: 385), Rosaldo (1974: 23), Turner (2002: 2-3) ที่มองว่าพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม รวมถึงความเห็นของ Coughlin (1977: 67) และ Lang (1946: 12-15) ที่ได้อธิบายความสัมพันธ์และการจัดลำดับชั้นภายในครอบครัวชาวจีน

การให้ความหมายของพิธีกรรม “เช็งเม้ง” จากวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคม ไทย สามารถบ่งบอกความสำคัญ คือการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษได้เป็นอย่างดีซึ่งการพิจารณาความหมายและขั้นตอนหลักของการปฏิบัติในพิธีกรรม คือการทำความสะอาดสุสานและการเซ่นไหว้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวสามารถอธิบายตามกรอบแนวคิดว่า ครอบครัวเป็นปัจจัยที่มีความ สำคัญที่สุดในการถ่ายทอดความรู้และพิธีกรรมต่างๆ เป็นการถ่ายทอดในแนวตั้ง คือการเรียนรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งครอบครัวชาวจีนก็เช่นกันที่สามารถถ่ายทอดรับรู้เรื่องความกตัญญูได้เป็นอย่างดีเพราะว่าลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรอยู่บนพื้นฐานของความกตัญญูกตเวที ชาวจีนถือคติว่าบุตรจะต้องคำนึงถึงบิดามารดาก่อนเป็นอันดับแรก หลักศีลธรรมของชาวจีนอุทิศเพื่อบิดามารดา ดังนั้นความหมายของพิธีกรรมเช็งเม้งที่แสดงถึงความกตัญญู จึงไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงเพราะความกตัญญูอยู่บนพื้นฐานค่านิยมและสำนึกของชาวจีนโดยอาศัยการสั่งสอนจากครอบครัว ดังแนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) เรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์

4. เทศกาลไหว้ขนมจ้าง

เทศกาลไหว้ขนมจ้าง (โหงวว้วยชิวโหงว บางแห่งเรียกว่าเทศกาลตวนอู่ ตวนหยาง) เป็นเทศกาลสำคัญหนึ่งในสามของเทศกาลใหญ่ (เทศกาลตรุษจีน เทศกาลตวนอู่ และเทศกาลจงชิว) ตามประเพณีนิยมของจีน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 1

เทศกาลตวนอู่เทศกาลตวนอู่ตรงกับวันที่ 5 เดือน 5 ทางจันทรคติ

เทศกาลตวนอู่มีมาก่อนหน้าสมัยฉีหยวน เป็นเทศกาลที่ประชาชนในเขตแคว้นอู๋เย่ว์ในสมัยโบราณทำพิธีบูชามังกรซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพวกเขา พูดง่ายๆก็คือเป็นวันฉลองมังกรนั่นเอง

ในหลายปีมานี้ที่กว่างตง (กวางตุ้ง) ฝูเจี้ยน (ฮกเกี้ยน) ไถวัน (ไต้หวัน) เจ้อเจียง เจียงซู อานฮุย หูหนาน หูเป่ย เป็นต้น ได้ขุดค้นพบวัฒนธรรมสืบทอดบนเครื่องปั้นดินเผาและเครื่องมือหินที่มีลวดลายแบบเรขาคณิต ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของปลายยุคเครื่องมือหินใหม่ถึงก่อนสมัยราชวงศ์ฉินและราชวงศ์ฮั่น ชนชาติที่มีวัฒนธรรมสืบทอดดังกล่าวนี้ เมื่อพิจารณาจากตำนานกับภูมิศาสตร์แล้วอาจจะเป็นชนชาติไป่เย่ว์ที่บูชามังกรก็ได้ พวกเขามีประเพณีนิยม “ตัดผมสั้นและสักตัวลายเป็นระเบียบสวยงามคล้ายรูปมังกร” โดยถือว่าตนเองสืบเชื้อสายมาจากมังกร

เทศกาลตวนอู่เป็นวันเฉลิมฉลองของพวกเขา หรือก็คือวันฉลองมังกร เมื่อวัฒนธรรมบูชารูปสัตว์และสิ่งในธรรมชาติอื่นๆ เสื่อมคลายไปแล้ว ได้เปลี่ยนจากการสักรูปมังกรตามตัวมาเป็นแข่งเรือมังกรในเทศกาลตวนอู่ พูดไปแล้วเรือมังกรคือการขยายของเขตของการสักลายตามตัวมาสู่เครื่องมือเครื่องใช้นั่นเอง

(วันทิพย์ สินสูงสุด, จีน-เทศกาลและวันสำคัญ, 2536: 187-188)

จากข้อความในวรรณกรรมแสดงให้เห็นถึงที่มาของความเชื่อในการเฉลิมฉลองเทศกาลตวนอู่ว่าแต่เดิมเป็นการฉลองมังกร ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของมาลีนอสกี้ (Malinowski, 1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม, แนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์, และความเห็นของ Geertz (1973: 360), และ Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการโดยใช้ระบบสัญลักษณ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 2

เทศกาลตวนหยาง (ตวนอู่) เกิดขึ้นในช่วงฤดูร้อนและเกิดขึ้นมานานหลายพันปีมาแล้ว เทศกาลตวนอู่เป็นเทศกาลที่ประชาชนในแคว้นอู๋เย่ว์ในสมัยโบราณ พิธีนี้เป็นพิธีบูชามังกรซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพวกเขา ตามตำนานกล่าวว่าประเทศจีนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ผู้คนพากันบูชารูปสัตว์ เพราะไม่เข้าใจในหลักธรรมชาติที่ไม่สามารถควบคุมได้ และมีความหวาดกลัวในเรื่องเทพเจ้าหรือภูตผีปีศาจจึงพากันบูชามังกร เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่มีพลังเหนือธรรมชาติ ในเทศกาลนี้ชาวจีนนิยมทำขนมจั้งหรือบะจ่างเอาไว้เซ่นไหว้บูชามังกร ในหลายแห่งของจีนนิยมเก็บน้ำฝนที่ตกในเทศกาลตวนอู่เพราะถือกันว่าน้ำฝนที่ตกในวันนั้นเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่พญามังกรพ่นลงมายังโลกมนุษย์ สามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ได้

[ทานตะวัน (นามแฝง), เทศกาลสำคัญของคนจีน, 2545: 87)]

คตินิยมของชาวจีนโบราณเชื่อว่ามังกรเป็นเจ้าแห่งสัตว์ทั้งหลาย มีอิทธิฤทธิ์ที่จะให้คุณและโทษได้ เมื่อนำเอาความเชื่อทางศาสนาผนวกเข้ากับความเชื่อในเบื้องต้น มังกรจึงยิ่งเป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธา ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุเภทภัย หรือฝนแล้ง โรคระบาด ฯลฯ ชาวจีนจึงนิยมแห่มังกรเพื่อขอให้ปกป้องคุ้มครอง รวมทั้งขอพรให้เกิดความสวัสดี ความเชื่อโดยรวมนี้จึงเป็นที่มาของการแห่มังกรของชาวจีน ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม, แนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์, และความเห็นของ Geertz (1973: 360), Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการ โดยใช้ระบบสัญลักษณ์

ตัวอย่างที่ 3

ขนมจ้างคนจีนเรียกว่า “จั่ง” ถ้าเป็นขนมจ้างที่ทำเอง เรียกว่า “ปักจั่ง” เทศกาลนี้เป็นเทศกาลที่ระลึกถึงขุนนางจีน ผู้ซื่อสัตย์ชื่อคุกง้วน เมื่อ 278 ปีก่อนคริสตศักราช สมัยกษัตริย์กักฉู่ คุกง้วนรับราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ถือประโยชน์สุขของราษฎรเป็นที่ตั้ง จึงเป็นที่รักใคร่ของประชาชน คุกง้วนกราบทูลเสนอแนะข้อราชการเพื่อประโยชน์ของแผ่นดิน แต่ฮ่องเต้ไม่สนพระทัย เพราะถูกขุนนางกังฉินคอยใส่ร้ายป้ายสี ฮ่องเต้ทรงหูเบา สั่งเนรเทศคุกง้วนออกจากเมือง คุกง้วนต้องร่อนเร่พเนจรไปในสถานที่ต่างๆ ด้วยความลำบากจึงได้แต่งลำนำบทกลอนไว้มากมายเล่าถึงความอาภัพ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชีวิตที่รันทด และความไม่อยู่ในทศพิธราชธรรมของฮ่องเต้ ความทราบถึงพระเนตรพระกรรณก็ยิ่งพิโรธ คุกง้วนน้อยใจ จึงไปกระโดดน้ำตายที่แม่น้ำไหม่โหลย ตรงกับวันที่ 5 เดือน 5 ชาวบ้านที่รู้ข่าวได้ช่วยกันงมหาศพแต่ไม่พบ จึงนำข้าวไปโปรยแล้วบนบานให้กุ้ง หอย ปู ปลามากินแต่ข้าว อย่าได้กัดกินศพของคุกง้วน ด้วยความเชื่อที่ว่าหากตายดีศพจะสมบูรณ์ และเพื่อเป็นการระลึกถึงคุกง้วน ต่อมาจึงใช้ใบจ้างห่อข้าวและใส่กับข้าวลงไป แล้วนำไปโยนลงน้ำ ชาวบ้านปฏิบัติกันเป็นประจำทุกๆปี จนกลายเป็นเทศกาลไหว้ขนมจ้างในที่สุด (สันต์ สุวรรณประทีป,2526: 240, วันทิพย์ สินสูงสุด, 2536: 189-195) และจิตรา ก่อนันทเกียรติ,2540:69-71, 2546: 65-68)

เทศกาลไหว้ขนมจ้าง โดยยึดคติการไหว้เพื่อระลึกถึงความซื่อสัตย์ของคุกง้วน แสดงให้เห็นถึงความพยายามของชาวจีนที่จะอบรมสั่งสอนเยาวชนของตนโดยอาศัยกระบวนการการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ซึ่งหมายถึง กระบวนการทางสังคมกับจิตวิทยา มีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ (ราชบัณฑิตยสถาน 2524: 370) บุคคลเกิดการเรียนรู้ (Learning) ในการดำเนินวิถีชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ จากสังคมและกลุ่ม (Popenoe, 1993: 126) เป็นกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมและวัฒนธรรมย่อยของคนในสังคมหรือกลุ่มสังคม รวมถึงพฤติกรรมและการกระทำที่จะต้องแสดงตามสถานภาพและบทบาทที่เปลี่ยนไป (Theodorson, 1990: 103) และมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ เด็กที่เกิดมาจะต้องได้รับการอบรมสั่งสอนให้เป็นสมาชิกที่สมบูรณ์ของสังคม สามารถอยู่ร่วมและมีความสัมพันธ์กับคนอื่นได้อย่างราบรื่น ทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงสภาพตามธรรมชาติเป็นมนุษย์ผู้มีวัฒธรรม

ชาวจีนใช้เรื่องราวความซื่อสัตย์ของคุกง้วนและไหว้ด้วยขนมจ้างเป็นสัญลักษณ์เพื่อตอบแทนคุณงามความดีของบุคคลมาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการการขัดเกลาทางสังคม และเป็นอุทาหรณ์ให้คนรุ่นใหม่ประพฤติในคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์นั่นเอง

5. เทศกาลสารทจีน

เทศกาลสารทจีน (ตงง่วนโจ่ย) บางแห่งเรียกเทศกาลนี้ว่า เทศกาลพ้อต่อ ซีโกวโจ่ย หรือกุ้ยโจ่ยเป็นเทศกาลกึ่งปีของจีน ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 7 ตามปฏิทินจีน (ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 9 ของไทย) เป็นการไหว้ครั้งที่ 5 ของปี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเพณีสารทจีน ซีโกวโจ่ย หรือกุ้ยโจ่ย เป็น เทศกาลอุทิศส่วนบุญให้แก่วิญญาณโดดเดี่ยวไร้ญาติ ในประเพณีนี้จะมีการจัดพิธีทิ้งกระจาดวิญญาณ หรือทิ้งทานให้คนจนซึ่งถือว่าเป็นการอุทิศส่วนบุญให้วิญญาณไร้ญาติ

ตัวอย่างที่ 1

สารท แปลว่า วันกลาง สารทจีน คือ ไหว้วันที่ 15 เดือน 7 ของจีน คนจีนเรียกการไหว้ครั้งนี้ว่า ตงง้วงโจ่ย แปลว่า ไหว้กลางเดือน กุ้ยโจ่ย แปลว่าไหว้ผี ชาวจีนเชื่อว่า เจ้าดินเช็งฮือไต้ตี่ ผู้มีหน้าที่ดูแลโลกและนรก จะทรงตรวจดูบัญชีดีชั่ว และแยกวิญญาณดีขึ้นสวรรค์ ส่งวิญญาณชั่วลงภูตผีเหล่านี้จะต้องถูกลงโทษจากที่เคยทำผิดไว้ แต่ในวันที่ 15 เดือน 7 ผีเหล่านี้จะได้รับอนุญาตให้กลับไปรับเครื่องเซ่นจากลูกหลานได้ ผีไม่มีญาติก็สามารถรับเครื่องเซ่นจากคนทั่วไปที่ตั้งใจไหว้ คนจีนยังเชื่ออีกว่าเมื่อคนตายแล้วจะกลายเป็นซาฮุ้งชิกเพ็ก (ซาฮุ้ง แปลว่า 3 วิญญาณ) วิญญาณหนึ่งจะไปสู่สวรรค์ เมื่อลูกหลานทำพิธีกงเต็กให้เรียบร้อย อีกวิญญาณหนึ่งจะได้ขึ้นสวรรค์หลังจากที่ลูกหลานทำบุญหลังวันตายครบ 100 วัน และวิญญาณที่ 3 จะสถิตที่หลุมฮวงซุ้ยหรือสุสานจะขึ้นสวรรค์หลัง 3 ปี วิญญาณดีนี้มีมงคล จะอวยพรให้ลูกหลานได้ดี แต่เมื่อใดที่ลูกหลานปฏิบัติผิดพลาด เช่น ทำเลสุสานผิดที่ วิญญาณภาคไม่ดี คือ ชิกเพ็กจะบังเกิดและพัฒนาเป็นวิญญาณเร่ร่อนหรือผีไม่มีญาติ พร้อมกับมีพลังร้าย ลูกหลานจึงไหว้เพื่อให้วิญญาณเหล่านี้รู้สึกสงบและสลายตัว หรือแม้แต่กรณีตายโหง หรือตายไม่รู้ตัว ตายในสมรภูมิซึ่งไกลลูกหลาน ไม่มีลูกหลานสวดมนต์ทำพิธีนำทางวิญญาณที่ดี หรือซาฮุ้งสู่สวรรค์ จึงอาจเกิดเป็นวิญญาณร้ายได้ คนจีนโบราณเชื่อและหวาดกลัววิญญาณร้ายเหล่านี้ว่าอาจบันดาลสิ่งไม่ดีให้บังเกิดได้ จึงไหว้ทำทานให้โดยเรียกรวมว่า ฮ้อเฮียตี๋ แปลว่า พี่น้องที่ดี โดยตั้งโต๊ะไหว้นอกบ้าน จะไม่มีการไหว้แล้วเชิญวิญญาณเร่ร่อนเข้ามาในบ้านโดยเด็ดขาด

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ธรรมเนียมจีนมีเหมือน มีต่างและมีแปลก, 2546:69-79)

พิธีสารทจีนจึงเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่วิญญาณไร้ญาติ ทั้งนี้เพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษจีนในรุ่นแรกๆ ที่มาเมืองไทย บุคคลเหล่านี้มีพระคุณในฐานะที่เป็นผู้บุกเบิก หาสถานที่ทำกินใหม่แทนแผ่นดินจีนที่เกิดปัญหาทั้งทางธรรมชาติและการเมืองการปกครอง เมื่อบุคคลเหล่านี้สิ้นชีวิตลงในเมืองไทย ไม่มีลูกหลาน ไม่มีครอบครัว และไม่มีโอกาสได้กลับไปตายที่เมืองจีนหรือมีผู้ส่งศพไปทำพิธีที่เมืองจีนได้ ชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนจึงได้ทำพิธีสารทจีนเพื่อเป็นการตอบแทนพระคุณตามความเชื่อดั้งเดิมที่ติดตัวมาจากเมืองจีน และเพื่อให้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บรรพบุรุษจีนเหล่านี้ได้คุ้มครอง และช่วยให้เกิดความสำเร็จในชีวิตและหน้าที่การงาน ทั้งนี้สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม, แนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์, และความเห็นของ Geertz (1973: 360) และ Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการโดยใช้ระบบสัญลักษณ์

ตัวอย่างที่ 2

วันนี้เป็นวันสารทจีน มีการเลี้ยงอาหารพิเศษแก่ทุกคนในเรือ แต่ไม่มีการไหว้บรรพบุรุษ มีพิธีเซ่นสรวงแม่ย่านางเรือ เจ้าทะเล และวิญญาณที่ไม่มีญาติทั้งปวง ความโง่ของลูกทำให้ถามพ่อว่าทำไมจึงมีแต่เป็ด ไม่มีไก่เลย ทำไมเขาจึงไม่นำไก่มาทำอาหารไหว้เจ้า ทั้งที่เรามีไก่เป็นๆ อยู่มาก พ่อยิ้มแล้วตอบว่า ไก่มันว่ายน้ำไม่ได้นี่นาเด็กน้อย ลูกจึงเพิ่งนึกขึ้นได้ว่า เรือก็เปรียบเสมือนเป็ดที่ว่ายอยู่ในท้องทะเล และถือเป็นเคล็ดที่จะไม่นำสัตว์ที่ว่ายน้ำไม่ได้มาทำอาหารไหว้เจ้าทะเลและแม่ย่านางเรือ อาหารมีสามอย่างเช่นเดียวกับที่เราไหว้เจ้าที่บ้านของเรา มี ปลา เป็ด และห่าน กับผักผัดแบบต่างๆ มีไข่เป็ดซึ่งเขาปรุงแปลกกว่าที่ลูกเคยกิน ที่เหลือเขาเอาไปทำเค็ม ที่บ้านเราไม่มีไข่เหลือเฟือจนถึงกับต้องดองเลย

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย เล่ม 1, 2513: 20)

จากคำพูดของตัวละครแสดงให้เห็นว่าเทศกาลสารทจีนเป็นเทศกาลที่จัดขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่วิญญาณไร้ญาติ ซึ่งชาวจีนจัดให้แม่ย่านางเรือ เจ้าทะเล รวมถึงเจ้าที่ เป็นวิญญาณที่ไม่มีญาติ และอาหารที่นำมาไหว้ก็ขึ้นอยู่กับโอกาสและสภาพแวดล้อม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการปรับปรนทางวัฒนธรรม ดังที่ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2534: 25) กล่าวไว้ว่า “วัฒนธรรมเป็นมรดกตกทอดของกลุ่มชนมาโดยตลอดไม่ว่ายุคใดสมัยใด ทุกคนในสังคมมีส่วนร่วมในการต่อสู้เพื่อปรับปรนวัฒนธรรมให้เข้ากับปัญหาความจำเป็นใหม่ๆ ทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคนิควิทยา โดยจะต้องเป็นผู้ส่งเสริมดูแลวิถีทางให้การพัฒนาวัฒนธรรมเป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานที่มีอยู่ดั้งเดิม และเหมาะสมกับความจำเป็นใหม่ ๆ ในปัจจุบันและอนาคต” และแนวคิดและทฤษฎีของฮอลล์ (Hall, 1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

6. เทศกาลไหว้พระจันทร์

เทศกาลไหว้พระจันทร์ของคนจีนนี้ เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่คนไทยมากกว่าเทศกาลอื่น เพราะมีเรื่องราวน่าสนใจและมีขนมไหว้ที่เป็นแบบเฉพาะ คือมีขนมไหว้พระจันทร์ นั่นเอง

ตัวอย่างที่ 1

ที่มาของเทศกาลนี้มีจารึกอยู่ในประวัติศาสตร์ว่า ในปลายราชวงศ์ซ่ง ต้นราชวงศ์หยวน พวกต่าต้า บรรพบุรุษของชาวมองโกเลียบุกรุกเข้าปกครองและข่มเหงขาวจีน และเพื่อป้องกันไม่ให้ชาวจีนมีอาวุธปฏิวัติจึงมีข้อกำหนดการใช้ของมีคมทุกอย่าง เช่น ให้ใช้มีด 1 เล่มต่อ 3 ครอบครัว และจะล่ามมีดด้วยโซ่ไว้กลางกลุ่มบ้าน ชาวจีนทนต่อการข่มเหงไม่ได้ จึงนัดเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เป็นวันกู้ชาติ โดยมีผู้เสนอให้จัดงานไหว้พระจันทร์ แล้วสร้างประเพณีการแลกเปลี่ยนขนมไหว้พระจันทร์ขึ้นตบตาพวกมองโกล ขนมไหว้พระจันทร์จึงเป็นขนมเปี๊ยะที่ถูกออกแบบให้มีก้อนใหญ่ ไส้หนาเป็นพิเศษ เพื่อให้บรรจุสารลับไว้ในไส้ได้ เนื้อหาในสารระบุว่า เที่ยงคืนของวันเพ็ญเดือน 8 ซึ่งถูกกำหนดให้มีงานไหว้พระจันทร์ ให้ทุกบ้านจัดเป็นงานใหญ่โต ประดับประดาโต๊ะสวยงามให้สมกับที่เป็นการไหว้เจ้าแม่กวนอิม อาหารคาวไหว้ด้วยอาหารเจ มีผลไม้และขนมไหว้พระจันทร์แถมด้วยแป้งผัดหน้า มีการจุดประทีปโคมไฟ และเมื่อถึงเวลานัดหมาย ทุกครอบครัวก็พร้อมใจกันกำจัดพวกมองโกลซึ่งไม่รู้ตัวล้มตายลงเป็นจำนวนมาก นับแต่นั้นมาการไหว้พระจันทร์ในคืนวันเพ็ญเดือน 8 ก็กลายเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาเพื่อรำลึกถึงการกู้ชาติในครั้งนั้น

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ,2536: 77-78 และ วันทิพย์ สินสูงสุด, 2536: 105-114)

จากตำนานเทศกาลไหว้พระจันทร์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เทศกาลไหว้พระจันทร์เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อระลึกถึงความเสียสละ และคุณงามความดีของบรรพบุรุษที่ยอมเสี่ยงและสละชีวิตเพื่อกอบกู้ชาติบ้านเมือง นับเป็นอัตลักษณ์จีนที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการการขัดเกลาทางสังคม ดังที่ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403) กล่าวถึงอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นว่า คนพลัดถิ่นหมายถึงกลุ่มคนหรือชุมชนที่อพยพออกนอกมาตุภูมิและยังคงมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิไม่ว่าจะโดยวิธีการติดต่อสื่อสาร การหวนรำลึกอดีต การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับมาตุภูมิจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และสาเหตุของการอพยพออกนอกมาตุภูมิและการกลายเป็นคนพลัดถิ่นหรือชาติพันธุ์นั้นอาจจะมาจากสาเหตุที่หลากหลาย จะเห็นได้ว่าแนวคิดคนพลัดถิ่นชี้ให้เห็นถึงประเด็นความสัมพันธ์ของคนพลัดถิ่นกับมาตุภูมิที่แตกต่างไปจากกลุ่มคนหรือ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชาติพันธุ์ทั่วไป ซึ่งความสัมพันธ์กับมาตุภูมิดังกล่าวจะส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ

7. เทศกาลกินเจเดือน 9

เทศกาลกินเจ (เก้าโหว่ยเจ) เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 เดือน 9 ของจีน ตรงกับขึ้น 1 ค่ำ เดือน 11 ของไทย ในระหว่างเดือน กันยายน – ตุลาคม ของทุกๆ ปี หรือหลังจากไหว้พระจันทร์ประมาณ 15 วัน

ตัวอย่างที่ 1

เจ มีความหมายว่า ไม่มีคาว และแปลได้อีกอย่างหนึ่งว่า อุโบสถหรือการถือศีล เกิดเป็นที่มาของวลีว่า “การถือศีลกินเจ”

การกินเจเป็นการถือศีลอย่างหนึ่ง ในเทศกาลกินเจเดือนเก้า ตามร้านค้าที่ขายอาหารเจจะมีคำจีน “เจ” ติดอยู่ เขียนด้วยสีแดง อันเป็นสีแห่งสิริมงคล บนพื้นสีเหลือง ซึ่งถือว่าเป็นสีของผู้ทรงศีล

การกินเจที่แท้จริง เพื่อให้ร่างกายแข็งแรง ด้วยหลักธรรม 2 ประการ ได้แก่ กินอย่างไม่เบียดเบียนผู้อื่น และ กินอย่างไม่เบียดเบียนตนเอง

สมัยโบราณ ชาวจีนเชื่อว่าเลือดและเนื้อของสัตว์ที่ถูกฆ่าตาย มีพิษร้ายแฝงอยู่มากมาย ซึ่งความเชื่อนี้จะสอดคล้องกับศาสนาอิสลามที่ไม่กินหมู

ก่อนกินเจให้ตั้งจิตอธิษฐานว่า ขอให้กินเจได้ตลอด แล้วจึงเริ่มต้นกินเจ บางคนถือโอกาสไปไหว้พระตามศาลเจ้า ซึ่งทุกศาลเจ้าจะมีอาหารเจไว้สำหรับผู้ไปร่วมบุญได้กินฟรี ในช่วงกินเจนี้ถ้าใครเคร่งครัดมากก็จะใส่ชุดขาวตลอดเทศกาล บางคนใส่เฉพาะวันที่ไปไหว้ที่ศาลเจ้า ตามธรรมเนียมเมื่อถึงเทศกาลกินเจ ทางศาลเจ้าจะทำพิธีอัญเชิญหรือนิมนต์พระพุทธจากสวรรค์ลงมาให้ประทับที่องค์ท่าน เพื่อให้เป็นสิริมงคล เมื่อเสร็จงานกินเจแล้วก็จุดธูปอัญเชิญกลับ

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ตึงหนั่งเกี้ย, 2542: 104-105)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเพณีการกินเจหรือการกินผักเป็นประเพณีถือศีลของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีน ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานาน โดยงดรับประทานอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์ทุกชนิด ตลอดระยะเวลา 3-10 วัน ถือว่าเป็นการทำบุญด้วยการให้ชีวิตคืนสู่ธรรมชาติ โดยมีความเชื่อว่า ก่อนสัตว์ที่ถูกฆ่านั้น สัตว์จะหลั่งสารพิษทำให้เนื้อสัตว์เป็นพิษ หากรับประทานไปนานๆ จะเกิดโทษแก่ร่างกาย การกินเจจึงกระทำเพื่อสุขภาพของตนเอง ทำให้กระเพาะอาหารทำงานไม่หนักในช่วงระยะเวลา 3-10 วัน ทั้งนี้เพื่อเป็นการสักการะบูชา การระลึกถึง การขอขมาโทษ และเพื่อชำระร่างกายและจิตใจให้บริสุทธิ์ ทั้งนี้สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม, แนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ และความเห็นของ Geertz (1973: 360) และ Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการ โดยใช้ระบบสัญลักษณ์

ตัวอย่างที่ 2

การถือศีลกินเจของชาวจีนในเมืองไทยมีอยู่แพร่หลายตามท้องถิ่นต่างๆ ที่มีชาวจีนอาศัยอยู่ โดยเฉพาะตามศาลเจ้า ในกรุงเทพมหานครซึ่งถือว่าเป็นแหล่งที่มีชาวจีนอยู่มากที่สุดในประเทศไทย ก็มีช่วงการถือศีลกินเจประมาณ 9 – 10 วัน ในระหว่างเดือน 9 ของทุกปี คนไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่นิยมไปไหว้พระและถือศีลกินเจที่โรงเจ ในบริเวณโรงเจมีโรงทานสำหรับผู้ที่กินเจ มีอาหารเจเลี้ยงตลอดการถือศีลกินเจ รวม ทั้งยังมีงิ้วมาแสดงให้ชมด้วย ทว่าการกินเจในปัจจุบันมิใช่มีเฉพาะชาวจีนเท่านั้นที่มากินเจ ยังมีคนไทยมากินเจด้วย บางรายก็เคร่งครัด แต่บางรายก็ไม่เคร่งครัดเท่าใดนัก ด้วยเป็นการกินเพื่อสุขภาพ ทำให้ร่างกายได้พักจากการรับประทานเนื้อสัตว์ชั่วระยะเวลาหนึ่งคือ 9 – 10 วัน แล้วรับประทานพืชผัก จะได้ชำระล้างร่างกายให้สะอาด

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ตึงหนั่งเกี้ย, 2542: 94-95)

ปัจจุบันมีคนไทยเชื้อสายจีนและคนไทยเป็นจำนวนมากนิยมกินเจเช่นเดียวกับคนจีน อาจเนื่องมาจากในรอบ 1 ปีมีเทศกาลกินเจเพียงครั้งเดียว จึงมีคนจำนวนมากตั้งใจกินเจให้ครบ 10 วัน และตามหลักปฏิบัติใหญ่ของพิธีกรรมคือ การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์ นี้สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา ศีลห้า ข้อที่ 1 ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปะทัง สมาทิยามิ คือ การละเว้นจากการฆ่าสัตว์ จึงทำให้คนไทยนิยมปฏิบัติตามพิธีกรรมของเทศกาลนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเพณีการกินเจหรือการกินผักเป็นประเพณีถือศีลของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีน ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานาน โดยงดรับประทานอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์ทุกชนิด ตลอดระยะเวลา 3-10 วัน ถือว่าเป็นการทำบุญด้วยการให้ชีวิตคืนสู่ธรรมชาติ โดยมีความเชื่อว่า ก่อนสัตว์ที่ถูกฆ่านั้น สัตว์จะหลั่งสารพิษทำให้เนื้อสัตว์เป็นพิษ หากรับประทานไปนานๆ จะเกิดโทษแก่ร่างกาย การกินเจจึงกระทำเพื่อสุขภาพของตนเอง ทำให้กระเพาะอาหารทำงานไม่หนักในช่วงระยะเวลา 3-10 วัน ทั้งนี้เพื่อเป็นการสักการะบูชา การระลึกถึง การขอขมาโทษ และเพื่อชำระร่างกายและจิตใจให้บริสุทธิ์ คนกินเจส่วนใหญ่มักจะเป็นสตรีเพศ เพราะในอดีตธุรกิจต่างๆนอกบ้านเป็นเรื่องของเพศชายหรือพ่อบ้าน สตรีเพศจึงมีเวลาว่างและมีโอกาสที่จะทำตามเทศกาลต่างๆได้มากกว่า

8. เทศกาลไหว้เจ้าสิ้นปี

การไหว้เจ้าสิ้นปี เป็นการไหว้ในวันสุดท้ายของเดือน 12 หรือเป็นการส่งท้ายปีเก่าชอง คนไทยเชื้อสายจีน

ตัวอย่างที่ 1

มีการไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ที่ตนนับถือ ดังนี้ไหว้ฟ้าดิน เจ้าที่ และปุนเถ้ากงในช่วงเช้า ของไหว้ประกอบด้วยซาแซ (หมูต้ม 1 ชิ้น ไก่ 1 ตัว ปลาหมึกแห้ง 1 ตัว) เจไฉ่ 3 อย่าง (วุ้นเส้น เห็ดหอม เห็ดหูหนู) ผลไม้ 3 อย่าง (ส้ม องุ่น แอปเปิล) ขนมเทียนและขนมเข่ง 1 จาน เหล้า 3 ถ้วย น้ำชา 3 ถ้วย เทียน 2 เล่ม ธูป 3 ดอก กระดาษเงินกระดาษทอง 3 คู่ กิมฮวยอั่งติ้ว 1 คู่

ไหว้พระพุทธรูปที่บ้าน ของไหว้ประกอบด้วย ผลไม้ 1 หรือ 3 อย่าง น้ำ 1 แก้ว ขนมเทียนและขนมเข่ง 1 จาน เทียน 2 เล่ม ธูป 3 ดอก

ไหว้เจ้าประตู โดยปักธูปข้างประตูข้างละ 1 ดอก

ในตอนสายจะจัดไหว้บรรพบุรุษด้วยอาหารคาว หวาน ผลไม้และเครื่องดื่ม และจัดไหว้ผีไร้ญาติในตอนบ่ายที่หน้าบ้าน

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ธรรมเนียมจีนมีเหมือน มีต่างและมีแปลก, 2546: 130)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การไหว้เจ้าเป็นพิธีกรรมที่ชาวจีนใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจโดยใช้สัญลักษณ์สื่อความหมายทั้งด้านเสียง ความหมาย และรูปร่าง ผ่านเครื่องอุปโภคและบริโภคในพิธีกรรม ดังที่จิตรา ก่อนันทเกียรติ (2546: 34-40)ได้อธิบายความหมายที่แฝงอยู่ในอาหารที่คนจีนและคนไทยเชื้อสายจีนใช้ในการไหว้ว่า

ถ้าเป็นอาหารคาว แบ่งได้เป็น ไหว้ 1 อย่าง คือ ไก่ 1 ตัว หรือเป็ด 1 ตัว ถ้าไหว้ 3 อย่าง เรียกว่า ชุดซาแซ มี หมู เป็ด ไก่ และถ้าไหว้ 5 อย่าง เรียกว่า โหงวแซ มี หมู เป็ด ไก่ ตับ และกุ้งมังกร (ต่อมากุ้งมังกรหายาก จึงเปลี่ยนเป็นเป็ดสำหรับคนจีนแต้จิ๋ว และเปลี่ยนเป็นปลา หรือปลาหมึกแห้งสำหรับคนจีนแคะ เพราะหาง่าย และค้างไว้ได้หลายวันแทน)

1. หมู มีความหมายถึงความมั่งคั่ง ด้วยความอ้วนของตัวหมูสะท้อนถึงความกินดีอยู่ดี

2. ไก่ มีมงคล 2 อย่าง คือ

    2.1 หงอนไก่สื่อถึงหมวกขุนนาง ความหมายมงคลจึงเป็นความหน้าในงาน

    2.2 ไก่ขันตรงเวลาทุกเช้า สะท้อนถึงการรู้งาน

3. ตับ คำจีนเรียกว่า กัว พ้องเสียงกับคำว่า กัว ที่แปลว่าขุนนาง

4. ปลา คนจีนออกเสียงว่า ฮื้อ โดยมีวลีมงคล อู่-ฮื้อ-อู่-ซึ้ง แปลว่า ให้เหลือกินเหลือใช้ ไหว้ปลาเพื่อให้มีเหลือกินเหลือใช้มากๆ

5. กุ้งมังกร ไหว้ด้วยรูปสัญลักษณ์ของกุ้งที่มีหัวใหญ่ มีก้ามให้ความรู้สึกถึงอำนาจวาสนา

ส่วนชุดขนมไหว้ ก็มีความหมายมงคลเช่นกัน ดังนี้

1. ซาลาเปา เน้นเฉพาะคำว่า เปา แปลว่า ห่อ ไหว้ซาลาเปาเพื่อให้เปาใช้ แปลว่า ห่อโชค ห่อเงินทองมาให้ลูกหลาน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. ขนมถ้วยฟู คือไหว้เพื่อให้เฟื่องฟู คนจีนแต้จิ๋วเรียกขนมถ้วยฟูว่า ฮวกก้วย ก้วย แปลว่า ขนม ฮวก แปลว่า งอกงาม

3. ขนมคักท้อก้วย คือขนมไส้ต่างๆ เช่น ไส้ผักกะหล่ำ ไส้มันแกว ไส้กุยช่าย ทำเป็นรูปลูกท้อสีชมพู (ลูกท้อเป็นผลไม้มงคลมีนัยอวยพรให้อายุยืนยาว)

4. ขนมไข่ คำจีนเรียกว่าหนึงก้วย ไข่คือบ่อเกิดแห่งการจะได้เกิดและเติบโต ไหว้ขนมไข่เพื่อให้ได้มีการเกิดและการเจริญเติบโต

5. ขนมจับกิ้มหรือแต่เหลียง ก็เรียก คือขนมแห้ง 5 อย่าง จะเรียกว่าโหงวเส็กทึ้ง หรือขนม 5 สีก็ได้ ประกอบด้วยถั่วตัด งาตัด ถั่วเคลือบ ฟักเชื่อม และข้าวพอง ฟัก เพื่อฟักเงินฟักทอง ฟักเชื่อม คือการฟักความหวานของชีวิตข้าว ถั่ว งา คือ ธัญพืช ธัญญะ แปลว่า งอกงาม ไหว้เพื่อให้งอกงามและชีวิตหวานอย่างขนม

6. ขนมอี๊ อี๊ หรือ อี๋ แปลว่า กลมๆ ขนมอี๊ทำจากแป้งข้าวเหนียวนวดจนได้ที่เจือสีชมพู ปั้นเป็นก้อนกลมๆ ต้มกับน้ำตาล เพื่อให้ชีวิตเคี้ยวง่ายราบรื่น เหมือนขนมอี๊ที่เคี้ยวง่ายและหวานใส (ขนมอี๊นี้อาจใช้เป็นสาคูหรือลูกเดือยก็ได้ คนจีนแต้จิ๋วเรียกว่าอี๊เหมือนกัน)

และชุดผลไม้ไหว้ที่มีความหมายมงคล เช่น

1. ส้ม คนจีนแต้จิ๋วเรียกแบบชาวบ้านว่า กา แต่ส้มมีอีกคำเรียกว่า ไต้กิก ไต้ แปลว่า ใหญ่ กิก แปลว่า มงคล ไต้กิก แปลว่า มหาสิริมงคล แต่ถ้าแปลง่ายๆ แบบชาวบ้านก็คือโชคดี นอกจากนั้น ส้ม 4 ผล ยังเป็นสัญลักษณ์ของความกลมเกลียวสามัคคี เนื่องจากผลส้มมีลักษณะกลม ฝ่ายเจ้าของบ้านจะรับส้มไว้ 2 ผล แล้วให้ส้มของตนแทนไป 2 ผล เป็นการแลกเปลี่ยนกัน ดังนั้น ส้มเพียง 4 ผลสามารถอวยพรปีใหม่ได้ทุกบ้าน เด็กๆ ที่ไปอวยพรจะได้รับอังเปาจากผู้ใหญ่และผู้อาวุโส บางครอบครัวอาจฝากไปให้กับคนที่ไม่ได้มาอวยพร

2. กล้วย จีนแต้จิ๋วออกเสียงว่า เก็ง-เจีย จะเล่นเสียงว่า เก็ง-เจีย-เก็ง-ไล้ แปลว่าดึงโชคเข้ามา กับอีกความหมายว่า กล้วย มีผลมากมายแถมเป็นเครือ จึงมีมงคลให้มีลูกหลานมากๆ มีวงศ์วานว่านเครือสืบสกุล

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. องุ่น จีนแต้จิ๋วเรียกว่า พู่-ท้อ พู่ ก็คือ งอก หรืองอกงาม ท้อก็คือพ้องเสียงกับลูกท้อที่เป็นผลไม้มงคล อายุยืน

4. สับปะรด คนจีนเรียกว่า อั้งไล้ แปลว่าเรียกสีแดงมา สีแดงเป็นสีของโชค ก็ประมาณว่าเรียกโชคเข้ามา

สัญลักษณ์ดังกล่าวได้ตอกย้ำถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมอันเกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อทั้งความเชื่อในศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือเชื่อในอำนาจสิ่งเร้นลับ สิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถพิสูจน์ได้ โดยพิธีกรรมและความเชื่อถือมีความสัมพันธ์ในลักษณะส่งเสริมซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางศาสนาพุทธที่เข้ามามีบทบาทต่อการไหว้ในพิธีกรรมของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนด้วย

สรุป การไหว้เจ้าเป็นพิธีกรรมที่ชาวจีนใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจโดยใช้สัญลักษณ์สื่อความหมายทั้งด้านเสียง ความหมาย และรูปร่าง ผ่านเครื่องอุปโภคและบริโภคในพิธีกรรม สัญลักษณ์ดังกล่าวได้ตอกย้ำถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมอันเกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อทั้งความเชื่อในศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือเชื่อในอำนาจสิ่งเร้นลับ สิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถพิสูจน์ได้ โดยพิธีกรรมและความเชื่อถือมีความสัมพันธ์ในลักษณะส่งเสริมซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางศาสนาพุทธที่เข้ามามีบทบาทต่อการไหว้ในพิธีกรรมของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนด้วย ทั้งนี้สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม, แนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ และความเห็นของ Geertz (1973: 360) และ Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการโดยใช้ระบบสัญลักษณ์

พิธีกรรมในรอบชีวิต

พิธีกรรมในรอบชีวิตของคนจีนในประเทศไทยที่ยังคงยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมี 5 พิธี ได้แก่ พิธีรับขวัญเด็ก พิธีผ่านช่วงชีวิต พิธีแซยิด พิธีแต่งงาน พิธีเกี่ยวกับความตาย (พิธีกงเต๊ก) โดยมีรายละเอียดของพิธีกรรมต่างๆ ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1. พิธีรับขวัญเด็ก

คนไทยเชื้อสายจีนมีความเชื่อว่าการรับขวัญเด็กแรกเกิดตามประเพณีจีนจะทำให้เด็กมีสุขภาพแข็งแรง และเลี้ยงง่าย

ตัวอย่างที่ 1

อาพั้ว มีนามเต็มว่า กงพั้ว ม่าพั้ว หรือกิมฮวยกงพั้ว อาพั้ว คือ เจ้าแม่ผู้คุ้มครองเด็ก ๆ เสมือนหนึ่งเป็นพี่เลี้ยง ทำนองเดียวกับ ที่คนไทยเรียกกันว่าพ่อซื้อแม่ซื้อ คนจีนมีธรรมเนียมเมื่อเด็กเกิดใหม่ โดยเฉพาะลูกคนแรกของครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นเด็กชายหรือเด็กหญิงพ่อแม่ของฝ่ายหญิงที่ลูกสาวออกเรือนไป แล้วเพิ่งคลอดบุตรจะต้องจัดเตรียมของไหว้ให้ลูกสาว เพื่อใช้ไหว้อาพั้ว เป็นธรรมเนียมอธิษฐานขอให้ท่านคุ้มครองดูแลลูกเล็กของเรา สำหรับวันไหว้ก็แล้วแต่ธรรมเนียมนิยมของแต่ละบ้าน บางบ้านไหว้เร็ว คือไหว้เมื่อเด็กอายุได้ 12 วัน บางบ้านก็รอให้ออกเดือนก่อน บางบ้านก็ไหว้ตอนเด็ก 40 วัน บางบ้านก็รอจนเด็ก 4 เดือนจึงจะไหว้ และบางบ้านก็ไหว้โดยไม่ได้ดูอายุเด็ก แต่ดูที่ฤกษ์ยาม การไหว้นี้จะไหว้ที่บ้านที่เด็กอยู่ โดยไหว้เจ้าที่และอธิษฐานถึงอาพั้ว ขอให้ช่วยคุ้มครองลูกหลานที่เพิ่งเกิดจนกว่าจะโต

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ตึงหนั่งเกี้ย, 2542: 115)

ความเชื่อของชาวจีนในเรื่องอาพั้วนี้คล้ายกับคติความเชื่อในเรื่องพ่อซื้อแม่ซื้อของคนไทย กล่าวคือ หลังจากเด็กคลอดออกมาโดยปลอดภัยแล้ว วันที่แม่และเด็กกลับจากโรงพยาบาลมาถึงบ้าน ครอบครัวของเด็กจะจัดของไหว้ศาลเจ้าที่อยู่ภายในบ้าน และละแวกบ้านเพื่อประกาศต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าครอบครัวนี้มีสมาชิกใหม่ เพิ่มอีกหนึ่งคน ขอให้อาพั้วและวิญญาณบรรพบุรุษให้คุ้มครองเด็กให้มีสุขภาพแข็งแรง และเลี้ยงง่าย ประกอบกับทำให้คนรู้จักหรือเพื่อนบ้านรู้ว่าเด็กแรกเกิดกลับเข้าบ้านแล้ว ความเชื่อและพิธีกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีความต้องการพื้นฐานซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม, แนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์, และความเห็นของ Geertz (1973: 360) และ Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการโดยใช้ระบบสัญลักษณ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 2

ในช่วงต้นนี้จะมีการจัดของไหว้อาพั้ว ดังนี้ อั้งหนึ่ง คือ ไข่เป็ดต้มย้อมสีแดง กี่ฟองก็ได้ เซียะลิ้วฮวย คือ กิ่งทับทิม หมูต้ม 1 ชิ้นใหญ่ ทอง เปลเด็ก ผ้าผวยเด็ก ของใช้เด็ก...เมื่อเด็กอายุครบ 1 เดือน จะทำพิธีโกนผมเด็ก และทำพิธียกเด็กให้แม่ซื้อ ที่เรียกว่า“อาพั้ว” เพื่อทำหน้าที่คุ้มครองเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนอายุ 15 ปี ของไหว้อาพั้วจะประกอบไปด้วยสิ่งของดังนี้ ขนมเต่า (อังกู๋) อัง แปลว่า แดง กู๋ แปลว่า เต่า (หมายถึงให้อายุมั่นขวัญยืน) ขนมถ้วยฟู [(ฮวดโก้ย) หมายถึงให้ความเจริญรุ่งเรือง] ขนมอิ่วปึ่ง ประกอบด้วย ข้าวเหนียวกวน หัวหอมเจียว มีหมูหรือไก่สับ ไข่ไก่ทาสีแดงเพื่อเป็นสิริมงคล (หมายถึงให้มีความกลมเกลียวและสามัคคี)

เมื่อไหว้แม่ซื้อเสร็จ พ่อแม่ของเด็กก็จะนำขนมที่เตรียมไว้ไปแจกญาติๆ เพื่อเป็นการบอกกล่าวให้ญาติพี่น้องทราบว่าได้มีสมาชิกใหม่ และตอนนี้มีอายุครบเดือนแล้ว เมื่อญาติได้รับขนมอิ่วปึ่งแล้วเขาจะให้ของขวัญเด็กกลับมาอาจเป็น หมี่สั้ว (หมายถึงให้อายุยืน) ข้าวสาร (หมายถึงเสบียง ให้เป็นอุดมสมบูรณ์) ไข่ (หมายถึงให้มีบุตรหลานสืบทอดกันต่อไป) น้ำตาลกรวด (หมายถึงให้มีชื่อเสียงและเกียรติยศ) หรือ อั่งเปา (หมายถึงให้โชคดีและมั่งมีด้วยเงินทอง) สมัยนี้นิยมให้อั่งเปามากกว่าสิ่งของ

ทุกปี เมื่อถึงวันเกิดของอาพั้ว คือ วันที่ 7 เดือน 7 ของจีน ทางวัดจะจัดฉลองตั้งแต่วันที่ 1 เดือน 7 ของจีน จนถึงวันที่ 7 เดือน 7 คนจีนที่เคร่งครัดในประเพณี และยังมีลูกหลานที่ยังเด็กอยู่จะนิยมพาเด็กมาไหว้อาพั้วในเทศกาลนี้ ขนมไหว้อาพั้วเนื่องในวันเกิด มีดังนี้ ขนมลิ้วก้วย (หรือขนมทับทิม รูปร่างขนมบอกเป็นนัยว่านี่คือขนมเด็กผู้ชาย) ซาก๊กเล้าก้วย (หรือหรือขนมสามเหลี่ยมสามมุม ซา แปลว่า สาม ก๊กเล้า แปลว่า มุม เพราะขนมนี้เป็นรูปสามเหลี่ยม หมายถึงขนมเด็กผู้หญิง)
(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ตึงหนั่งเกี้ย, 2542: 115-116)

การไหว้อาพั้วเกิดขึ้นเพื่อช่วยให้พ่อแม่มีขวัญกำลังใจที่ดีขึ้น โดยเชื่อว่าอาพั้วจะช่วยคุ้มครองเด็ก ตั้งแต่แรกเกิดจนอายุ 15 ปี เป็นพิธีกรรมรับขวัญเด็กซึ่งเป็นอัตลักษณ์จีนทั้งในระดับครอบครัวและระดับชุมชน คือ ในระดับครอบครัว บุคคลในครอบครัวเป็นผู้เตรียมอุปกรณ์สิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธี ส่วนในระดับชุมชน คือชุมชนได้รับรู้ถึงการมีสมาชิกใหม่ และร่วมรับขวัญสมาชิกใหม่ด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในส่วนของพิธีกรรม จะเห็นได้ว่าอาหารที่ใช้สำหรับไหว้เทพเจ้าในการไหว้อาพั้ว แสดงให้เห็นถึงการใช้สัญลักษณ์สื่อความหมายทั้งด้านเสียง ความหมาย และรูปร่าง ผ่านเครื่องอุปโภคและบริโภคในพิธีกรรม สัญลักษณ์ดังกล่าวได้ตอกย้ำถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมอันเกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อทั้งความเชื่อในศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือเชื่อในอำนาจสิ่งเร้นลับ สิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถพิสูจน์ได้ โดยพิธีกรรมและความเชื่อถือมีความสัมพันธ์ในลักษณะส่งเสริมซึ่งกันและกัน

2. การผ่านช่วงอายุ

พิธีการผ่านช่วงอายุนี้ ชาวจีนเรียกว่าพิธีซุกฮวยสือหรือพิธีออกสวนดอกไม้ เป็นพิธีที่จัดทำเมื่อเด็กมีอายุครบ 15 ปีเพื่อเป็นการบอกเด็กนั้นได้ก้าวเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่แล้ว

ตัวอย่างที่ 1

"ทำไมพ่อไม่จัดงานวันเกิดให้ลูกด้วย"

"รอไว้อายุสิบห้าพ่อจะจัดทำพิธีออกสวนดอกไม้ให้ มีไหว้เจ้าแล้วก็กินเลี้ยงในหมู่ญาติ หรือลูกจะทำบุญตักบาตรให้ทานด้วยก็ได้ อย่างน้อยที่สุดก็ได้ช่วยเหลือผู้อื่น แต่เรื่องเชิญเพื่อนมากินเลี้ยงเต็มบ้านน่ะ พ่อไม่เห็นด้วย"

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย เล่ม 1, 2513: 74)

จากตัวอย่างที่ 1 ตามธรรมเนียมจีน เมื่อเด็กมีอายุครบ 15 ปี จะมีพิธีกรรมผ่านช่วงอายุเป็นพิธีทั้งในระดับครอบครัว พ่อแม่เป็นผู้เตรียมพิธีกรรมผ่านช่วงอายุให้ลูก ให้เด็กได้รับรู้ว่ากำลังก้าวเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ มีหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคม พิธีกรรมนี้จะมีเฉพาะสมาชิกในครอบครัวและญาติพี่น้องมาร่วมงาน และอาจจะทำบุญตักบาตร และให้ทานด้วยได้ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ถึงการให้ นับเป็นการขัดเกลาทางสังคมโดยเด็กได้เรียนรู้จากพ่อแม่และสมาชิกในครอบครัวประเภทหนึ่ง ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม, แนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์, และความเห็นของ Geertz (1973: 360), และ Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการโดยใช้ระบบสัญลักษณ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 2

“พอโตแล้วลูกจะรู้ว่า สิ่งที่พ่อสอนลูกนั้นเป็นของดีทั้งนั้น ตอนนี้ลูกก็ไม่พอใจ แต่อีกหน่อยลูกจะต้องนึกถึงคำสอนของพ่อ” ลูกพูดเสียยืดยาว บักหลีเพิ่งอายุน้อยนิดเดียว ผ่านออกสวนดอกไม้ (พิธีออกสวนดอกไม้คืองานฉลองวันเกิดอายุครบสิบห้าปี เพื่อแสดงว่าผ่านวัยเด็กไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ เป็นงานครอบครัว ไม่ใช่งานมีแขก) ได้ไม่กี่วันออกจะทันสมัยเกินการ ต้องหาทางปรามๆ เอาไว้บ้าง แต่คงไม่มีเรื่องร้ายแรงอะไร เพราะพี่สาวคู่หูก็แต่งงานกันไปแล้ว เหลือแต่น้องสาวซึ่งไม่ค่อยถูกคอกันเท่าไร”

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย เล่ม 1, 2513: 74, 257)

จากตัวอย่างที่ 2 แสดงให้เห็นว่าตามธรรมเนียมจีน ไม่ว่าจะเป็นเด็กหญิงหรือเด็กชาย เมื่อเด็กมีอายุครบ 15 ปี จะต้องผ่านพิธีกรรมผ่านช่วงอายุ เพื่อให้เด็กได้รับรู้และเตรียมตัวเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งคล้ายกับพิธีโสกันต์หรือการโกนจุกของคนไทยนั่นเอง ทั้งนี้อธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม, แนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์, และความเห็นของ Geertz (1973: 360) และ Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการโดยใช้ระบบสัญลักษณ์

3. พิธีแซยิด

บุคคลที่อายุครบ 60 ปีจะมีพิธีแซยิด แสดงถึงบุคคลนั้นได้ผ่านประสบการณ์เกือบทุกด้าน ซึ่งชาวจีนให้ความสำคัญมากต่อระบบอาวุโสทั้งในระดับครอบครัวและระดับชุมชน

ตัวอย่างที่ 1

วันนี้เป็นวันคล้ายวันเกิด-แซยิดของก๋ง ประเดี๋ยวก๋งกับฉันจะไปไหว้เจ้าที่ศาลกันแต่เช้าตรู่เพื่อเป็นศิริมงคล

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปีนี้ก๋งอายุ 70 ปีแล้ว วันคล้ายวันเกิดของก๋งในปีก่อนๆ เป็นไปอย่างเงียบๆ ภายใน ก๋งกับฉันเพียงแต่ไปไหว้เจ้า เติมน้ำมันตะเกียงที่หน้าแท่นบูชา บริจาคเงินบำรุงศาล แล้วก๋งก็อธิษฐานขอพรคุ้มครอง...เท่านี้เอง

แต่ปีนี้เพื่อนบ้านในตลาดห้องแถวของเราลงความเห็นกันว่าจะต้องจัดงานแซยิดให้ก๋งเป็นกรณีพิเศษเพราะก๋งครบ 70 ปี

คนจีนจะเริ่มจัดงานวันเกิดเมื่ออายุ 50 ปี หรือไม่ก็ 51 ปี ถือว่าเป็นแซยิดใหญ่ แซยิดใหญ่จะจัดขึ้นทุกๆ รอบ 10 ปี ถ้าเริ่มจัดงานเมื่ออายุ 50 ก็จัดแซยิดใหญ่อีกเมื่ออายุ 60-70-80 ถ้าเริ่มเมื่ออายุ 51 ก็จัดเมื่อ 61-71-81 สุดแต่จะเริ่มเมื่ออายุเท่าใด ส่วนในปีอื่นๆ ถือเป็นวันเกิดหรือแซยิดธรรมดา

แซยิดของก๋งคราวนี้ผู้เป็นต้นคิดคือป้าเง็กจูแม่ของเฮียเพ้ง ป้าเง็กจูเป็นผู้ที่เคร่งครัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างจริงจัง แกรู้ว่าปีนี้ก๋งอายุ 70 ปี แกจึงหารือกับเพื่อนบ้านสูงวัยด้วยกันหลายคน ทุกคนเห็นพ้องกับแกว่าควรจัดฉลองวันเกิดนี้ให้กับก๋งเพราะก๋งเป็นผู้ที่อาวุโสที่สุดในตลาดนี้ และทุกคนในตลาดก็ได้ประจักษ์แล้วว่าก๋งเป็นผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในความซื่อสัตย์ขยันหมั่นเพียร เป็นผู้วางตนสมเป็นผู้ใหญ่ของชุมนุมชนนี้ เมื่อเป็นเจตนาอันบริสุทธิ์ของเพื่อนบ้านที่เคารพนับถือส่วนใหญ่ก๋งก็สุดที่ขัดได้

(หยก บูรพา, อยู่กับก๋ง, 2543: 274-275)

ตัวอย่างที่ 1 ข้อความบอกเล่าของหยกในเรื่องอยู่กับก๋งแสดงให้เห็นว่าพิธีแซยิดถือเป็นพิธีกรรมผ่านช่วงอายุ (Rite of Passage) ที่สำคัญพิธีหนึ่ง ชาวจีนถือว่าเมื่อบุคคลมีอายุครบ 60 ปีขึ้นไปแสดงว่าบุคคลนั้นได้บรรลุความเป็นคนอย่างสมบูรณ์ เพราะได้ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ มาครบ มีประสบการณ์เกือบทุกด้าน ชาวจีนจึงให้ความสำคัญกับพิธีนี้ โดยถือว่าบุคคลที่อายุครบ 60 ปี หรือ 5 รอบอายุ ได้บรรลุความเป็นผู้อาวุโสทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน พิธีแซยิดจึงเป็นทั้งกิจกรรมในระดับครอบครัวและชุมชนเพราะนอกจากจะมีสมาชิกในครัวเรือนมาร่วมด้วยแล้ว คนในชุมชนจะมาร่วมพิธีฉลองเพื่อรับรู้ความเป็นผู้อาวุโสด้วย นับเป็นอัตลักษณ์ของสังคม (social identity) อันเกิดจากการจัดระบบของสังคมและมีกระบวนการทางสังคมเป็นส่วนสำคัญในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ เป็นอัตลักษณ์ที่ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของกลุ่มชน และไม่สามารถแยกออกจากการกระทำหรือละทิ้งสถานภาพของปัจเจกในกลุ่มได้ (Hoult, 1969: 102;

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Kelly, 1986: 603; Fiske and Taylor, 1991: 181; และ Tajfel, 1982: 1-2) ซึ่ง เดอร์ไคม์ (Durkheim, 1897: 385) มองว่า อัตลักษณ์ร่วมของสังคมไม่ใช่ผลรวมของอัตลักษณ์ของปัจเจก ทั้งนี้เพราะทุกๆ สังคมล้วนมี “คุณภาพใหม่” ในตัวเอง การที่จะเชื่อมโยงปัจเจกเข้ากับอัตลักษณ์ร่วมของสังคมจึงต้องอาศัยพลังของพิธีกรรมซึ่งปัจเจกต้องร่วมกันสร้างและผลิตสัญลักษณ์ ที่เป็นเสมือนอัตลักษณ์ร่วมของสังคม และ Cooley (1902: 189) ที่แสดงความคิดเห็นว่าอัตลักษณ์ คือสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ที่เกิดจากกระบวนการ “ตัวตนในกระจกเงา” (the looking glass self)

ตัวอย่างที่ 2

เมื่อคืนนี้ตอนดึก ป้าเง็กจูได้เตรียมเครื่องไหว้เจ้ามาให้ทั้งชุดเป็นชุดใหญ่รวมทั้งหมด 12 หน่วย ประกอบด้วย เนื้อหมูต้ม 1 ชิ้น ไก่ 1 ตัว เป็ด 1 ตัว ไข่ต้ม 1 จาน ตับหมูต้ม 1 ชิ้น เหล้า 2 ขวด เทียนแดง 2 เล่ม หมี่สั่ว 2 ก้อน ขนมลูกท้อ 1 จาน (รวมได้เลข 12)

เทียนแดงเป็นสัญลักษณ์ของความรุ่งโรจน์ ส่วนหมี่สั่วซึ่งเป็นเส้นหมี่แบบจีน เป็นเส้นยาวมากขดเป็นไจเหมือนด้ายดิบ เป็นสัญลักษณ์ว่าให้มีอายุยืนยาวเหมือนเส้นหมี่

เครื่องไหว้ทั้งหมดนี้วางอยู่ที่มุมห้องใส่ไว้ในถาดเคลือบ มีฝาชีใหญ่ครอบมิดชิด

วันนี้ก๋งนุ่งกางเกงแพรปังลิ้นเสื้อคอจีนสีขาว หนวดเคราขลิบแต่งอย่างพิถีพิถัน ส่วนฉันแต่งชุดนักเรียน เพราะเป็นชุดที่ดีที่สุดเท่าที่ฉันมี แล้วรีบออกไปเรียกสามล้อจากถนนใหญ่มาหนึ่งคัน เมื่อรถมาถึงก๋งจัดเครื่องไหว้เรียบร้อยแล้ว

ศาลเจ้าห่างออกจากห้องแถวของเราประมาณหนึ่งกิโลเมตรเท่านั้น พอรถสามล้อเทียบหน้าศาล เฮียกง-พิธีกรประจำศาลเจ้ารีบเข้ามารับของและทักทายกับก๋ง

เราใช้เวลาไม่มากนักในการไหว้เจ้า เมื่อลาของไหว้แล้ว ก๋งได้แบ่งของไหว้ให้เฮียกงไว้กิน ส่วนที่เหลือนำกลับ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากไหว้เจ้าแล้วก๋งยังได้เติมน้ำมันหน้าแท่นบูชา บริจาคเงินบำเพ็ญกุศลอีกด้วย ตามธรรมเนียม

(หยก บูรพา, อยู่กับก๋ง, 2543: 274-275)

ตัวอย่างที่ 2 จากข้อความในวรรณกรรมแสดงให้เห็นถึงประเพณีในวันแซยิดว่าก่อนจะถึงวันฉลองแซยิด ลูกหลานญาติมิตรจะตระเตรียมเสื้อผ้าชุดใหม่และข้าวของที่จะใช้สำหรับงานเลี้ยงไว้ให้พร้อม ข้าวของที่เตรียมไว้ก็เตรียมตามความเชื่อหรือความนิยมในด้านคำพ้องเสียงหรือรูปลักษณะที่ให้ความสำคัญในเรื่องขอให้อายุยืนยาว สำหรับผู้เป็นเจ้าของงานที่เลื่อมใสในพุทธศาสนาก็อาจไปที่วัดเพื่อไหว้เจ้า มีการทำบุญคล้ายวันเกิด ซึ่งไม่ว่าจะเป็นพิธีแบบไทยหรือแบบจีนก็ยึดหลักเดียวกัน คือบำเพ็ญกุศลและบริจาคทาน ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม, แนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์, และความเห็นของ Geertz (1973: 360) และ Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการโดยใช้ระบบสัญลักษณ์

ตัวอย่างที่ 3

ฉันขนของเข้าไปในห้อง เห็นครูก้มกราบก๋งแล้วส่งห่อของขวัญให้ก๋ง ก๋งรับไปวางข้างๆ ตัวกล่าวพึมพำอะไรฉันจับความไม่ได้ แล้วก๋งก็รินน้ำชาให้ครู

อีกชั่วอึดใจเดียว ป้าเง็กจูก็หิ้วตะกร้าฮวยน้ำ-เป็นตะกร้าไม้ไผ่สานทรงกลมมีหูหิ้วมีฝาปิด ภายนอกวาดเป็นลายดอกไม้เครือเถาแบบจีนสวยงาม แกเดินกระต้วมกระเตี้ยมยิ้มแย้มเข้ามาหาก๋งแล้วทรุดร่างแปะลงยื่นฮวยน้ำให้ก๋งรับ เมื่อก๋งเปิดออกในนั้นมีหมูหนึ่งชิ้น เป็นหมูดิบตัดตามยาวติดทั้งหนังมันและเนื้อแดง เรียกว่า “บ๊ะแสะ” แล้วยังมีไข่ ปลาหมึกแห้ง หมี่สั่ว และเบียร์อีก 2 ขวด ก๋งหยิบบางอย่างขึ้นมา ที่เหลือคืนไว้ในฮวยน้ำตามเดิม ตามธรรมเนียมแล้วผู้รับจะไม่เอาไว้ทั้งหมดจะต้องคืนบางส่วนให้กับผู้นำมาเอากลับไปบ้าน

ต่อจากนี้เพื่อนบ้านได้ทยอยกันนำของมาให้ก๋งอีก แต่รายหลังๆ นี้ป้าเง็กจูทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพแทนก๋ง เพราะแกเป็นผู้จัดเจนต่อขนบธรรมเนียมอยู่แล้ว

(หยก บูรพา, อยู่กับก๋ง, 2543: 276-277)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 3 ข้อความที่หยกเล่านี้แสดงให้เห็นได้ว่า นอกจากที่ในตอนเช้าในเช้าวันเกิดจะอาบน้ำชำระร่างกาย ตัดผม ตัดเล็บมือเล็บเท้า สวมเสื้อผ้าชุดใหม่ นำเครื่องเซ่นไหว้ไปเซ่นไหว้เจ้าแล้ว ถึงตอนสาย ฝ่ายญาติพี่น้องเพื่อนฝูงและคนในชุมชนก็จะส่งของมาคำนับ สิ่งที่ส่งมานั้นเจ้าของงานวันเกิดจะรับไว้เพียงบางส่วน บางส่วนจะส่งคืนให้ผู้ที่นำมา ทั้งนี้เพื่อเป็นเคล็ดว่าให้มีเหลือกินเหลือใช้ เหลือเก็บ อันเป็นธรรมเนียมเดียวกับการแลกส้มในวันตรุษจีนนั่นเอง

4. พิธีแต่งงาน

การแต่งงานถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดของชีวิตเรื่องหนึ่ง เพราะครอบครัวที่สมบูรณ์คือรากฐานของสังคม การแต่งงานจึงมิใช่เพียงเป็นการผูกใจสมัครรักใคร่ระหว่างชายหญิงเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับระเบียบบรรทัดฐาน (Social Norms) ที่สังคมได้วางไว้ สมาชิกทุกคนจึงต้องปฏิบัติตามบรรทัดฐานเหล่านั้น อันเป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งครอบครัว

ตัวอย่างที่ 1

สังคมจีนสมัยก่อนนั้น ผู้เป็นบิดามารดาเป็นผู้ทรงสิทธิ์ขาดเหนือลูกชายลูกสาว ครอบคลุมไปถึงเรื่องการหาคู่ครองให้ เป็นการแต่งงานแบบ “คลุมถุงชน” คือ คู่บ่าวสาวมิได้มีโอกาสเลือกเฟ้นด้วยตนเอง

อีกทั้งสังคมจีนเก่าก่อนผู้หญิงถูกกดขี่รอนสิทธิ์อย่างยิ่ง ลูกสาวของแต่ละครอบครัวจะมีฐานะเป็นเสมือน “ข้าช่วงใช้” ต้องทำงานบ้านงานเรือนสารพัด เรื่องการศึกษานั้นไม่ต้องพูดถึงอย่างมากก็ได้รับการฝึกฝนอบรมเกี่ยวกับการเย็บปักถักร้อย อาหารการกิน และเรียนรู้กิจของแม่บ้านแม่เรือน ทั้งนี้เพราะว่า เมื่อถึงวัยอันสมควรแล้ว หญิงสาวผู้นั้นจะต้องแต่งงานไปอยู่กับครอบครัวอื่น จะได้ไปรับใช้ได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง

เมื่อสภาพสังคมเป็นอย่างนั้นโอกาสที่หญิงสาวจะได้พบปะมักคุ้นกับชายหนุ่มจนสามารถบ่มเพาะ “ความรัก” ระหว่างกันด้วยตนเองนั้นจึงยากที่จะเป็นไปได้ หรือกล่าวว่าไม่มีทางเป็นไปได้เลยก็ได้ เพราะหญิงสาวอยู่ในสภาพคล้ายถูกกักกันอยู่ในครัวเรือนของตนภายใต้การกำกับบังคับบัญชาของผู้ให้กำเนิด หรือผู้หลักผู้ใหญ่ในครอบครัวที่ตนอยู่ และในเมื่อสังคมจีน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดังกล่าวยึดถือกันเสียแล้วว่าฝ่ายหญิงเป็น “ข้าช่วงใช้” ในครอบครัว ดังนั้นผู้หลักผู้ใหญ่ของฝ่ายชายจึงเพ่งเล็งไปถึงคุณสมบัติด้านนี้ เมื่อถึงคราวจะต้องหาคู่ครองให้ลูกชายหรือหลานชายของตน

(หยก บูรพา, เทพธิดาสำเพ็ง, 2536: 121-122)

ตัวอย่างที่ 1 แสดงเห็นว่า ในอดีตหนุ่มสาวชาวจีนจะแต่งงานกันได้โดยผู้ใหญ่เป็นฝ่ายหาให้ ทั้งนี้เพราะฝ่ายหญิงและฝ่ายชายแทบไม่มีโอกาสที่จะได้พบปะหรือรู้จักพูดคุยกันมาก่อนเลย หนุ่มสาวจึงไม่มีอิสระในการเลือกคู่ครอง เป็นการแต่งงานแบบ“คลุมถุงชน” นับเป็นอัตลักษณ์ของสังคม (social identity) อันเกิดจากการจัดระบบของสังคมและมีกระบวนการทางสังคมเป็นส่วนสำคัญในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ เป็นอัตลักษณ์ที่ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของกลุ่มชน และไม่สามารถแยกออกจากการกระทำหรือละทิ้งสถานภาพของปัจเจกในกลุ่มได้ (Hoult, 1969: 102; Kelly, 1986: 603; Fiske and Taylor, 1991: 181; และ Tajfel, 1982: 1-2) ดังแนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์

การแต่งงานแบบคลุมถุงชน สามารถเป็นตัวอธิบายลักษณะโครงสร้างครอบครัวของชาวจีนได้อย่างสมบูรณ์ ที่เน้นการให้ความสำคัญต่อระบบอาวุโส การให้สิทธิอำนาจแก่ฝ่ายชายเป็นหลัก ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Durkheim (1897: 385), Rosaldo (1974: 23), Turner (2002: 2-3) ที่มองว่าพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม รวมถึงความเห็นของ Coughlin (1977: 67) และ Lang (1946: 12-15) ที่ได้อธิบายความสัมพันธ์และการจัดลำดับชั้นภายในครอบครัวชาวจีน

ตัวอย่างที่ 2

ลูกได้หมั้นกับหมุยเอ็งแล้วแต่วานนี้ พ่ออุปถัมภ์ของลูกกลับจากญี่ปุ่นได้สามวันเท่านั้น ล้อง่วนทงกับพ่อพากันไปดูวันหมั้นและแต่งงานที่ร้านหมอดูคนหนึ่งทางธนบุรี หมอดูคนนี้ตาบอดสนิททั้งสองข้าง แต่มีความสามารถในการดูวันดีและผูกดวงแบบตั้งสี่เสาเพื่อดูว่าอายุจะยืนไปได้สักกี่ปี แกดูวันให้เร็วทันใจ หมั้นห้าค่ำ แต่งยี่สิบเอ็ดค่ำ ถ้าไม่แต่งวันนั้นก็ต้องข้ามปีไปแต่งเอาปลายปีหน้า เพราะไม่มีวันที่เหมาะแก่ดวงชะตาของเราทั้งสองคน

“เขาดูวันแล้วหรือยัง เมื่อไหร่จะหมั้น”

“ดูแล้ว เดือนสาม สิบค่ำหมั้น แต่งปลายปี เดือนสิบ”

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย, 2513: 121-122)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 2 แสดงให้เห็นว่า หลังจากที่ได้ดูตัวกัน ทำความรู้จักกันแล้ว หากหนุ่มสาวตกลงจะแต่งงานกัน ผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายจะนำวัน เดือน ปีเกิดของหนุ่มสาวไปให้หมอดู หรือซินแสผูกดวง และเมื่อได้ฤกษ์แล้ว ผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายจะกำหนดวัน ในช่วงนี้หนุ่มสาวจะมีโอกาสได้พูดจากัน ศึกษานิสัยใจคอซึ่งกันและกัน ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม, แนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์, และความเห็นของ Geertz (1973: 360), และ Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการโดยใช้ระบบสัญลักษณ์

ตัวอย่างที่ 3

ดังนั้น จึงเกิดขบวนการ “ปลอมดวงชะตา” กันขึ้นในฝ่ายที่รู้ว่าของตัวไม่ใคร่ดี หรือมีกาลกิณีปรากฏอยู่ ก็จะมีการตั้งดวงใหม่ เลือกสรรแต่ที่ดีๆ ให้อีกฝ่ายหนึ่งสิ้นข้อรังเกียจ ตัวจักรสำคัญในการโป้ปดมดเท็จก็ตกภาระของแม่สื่อแม่ชักอีกนั่นแหละ

การ “ดูตัว” กันนั้น ต้องนัดหมายล่วงหน้า บางทีจึงต้องมีการ “ปรุงโฉม” ฝ่ายหญิงกันบ้าง

นอกจากอำพรางดวงชะตากำเนิด หรือปรุงแต่งรูปโฉมให้สะสวยผิดความเป็นจริงแล้ว ยังมีการ “ปลอมฐานะ” ด้วย สารพัดจะสรรมาลวงกัน

แต่ทั้งนั้นทั้งนี้ การณ์จะสำเร็จสมมุ่งหวังหรือไม่ดูจะขึ้นอยู่กับ “ฤทธิ์เดช” ของแม่สื่อ-แม่ชัก เป็นสำคัญ

ดังนั้น ผู้ที่มีอาชีพทางนี้จึงเป็นที่รังเกียจสำหรับคนที่ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัย เพราะเห็นว่าเป็นพวกโกหกตอแหล เจ้าเล่ห์เพทุบาย ไม่น่าคบหาด้วยประการต่างๆ

(หยก บูรพา, เทพธิดาสำเพ็ง, 2536: 124-125)

ตัวอย่างที่ 3 แสดงให้เห็นว่า สังคมจีนยังเชื่อถือยึดมั่นในเรื่องดวงชะตาอยู่อย่างเหนียวแน่นและจริงจัง ทั้งสองฝ่ายจะนำดวงชะตามาเปรียบเทียบกันว่าจะสมพงศ์กัน อยู่ครองคู่กันได้อย่างราบรื่น จะเกื้อกูลกันให้รุ่งเรือง หรือฉุดรั้งกันให้เกิดความหายนะแก่กัน เรื่องดวงชะตานี้จะเห็นได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ว่าเป็นความเชื่อที่จริงจังอย่างยิ่ง ดังนั้น จึงเกิดขบวนการ ปลอมดวงชะตากันขึ้นใหม่ในฝ่ายที่รู้ว่าดวงชะตาฝ่ายตนไม่ดี หรือมีกาลกิณีปรากฏอยู่ ชะตาดวงใหม่จะ เลือกสรรแต่ที่ดีๆ ให้อีกฝ่ายหนึ่ง สิ้นข้อรังเกียจ จึงเป็นภาระสำคัญของแม่สื่อ-พ่อสื่อที่จะจัดการเรื่องดังกล่าว ปัจจุบันจึงเห็นว่า แม่สื่อ-พ่อสื่อเป็นบุคคลที่ไม่น่าคบหา เพราะจะพูดแต่สิ่งที่เกิดประโยชน์แก่ตนเองและฝ่ายตนเท่านั้น

เห็นได้ว่าการแต่งงานสมัยโบราณต้องอาศัยแม่สื่อพ่อสื่อเป็นผู้ชักนำ แม่สื่อพ่อจึงนับเป็นบุคคลสำคัญ และมีธรรมเนียมนิยมให้ค่าตอบแทน ทำให้บางคนยึดเป็นอาชีพได้ด้วย แต่ในยุคปัจจุบัน หนุ่มสาวมีโอกาสในการเลือกคู่ครองได้มากขึ้น ยกเว้นบางครอบครัวที่เคร่งครัดในขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม การปฏิบัติตามขั้นตอนของพิธีทุกอย่างนั้นจะมีความซับซ้อนมาก ทั้งนี้อธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม, แนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์, และความเห็นของ Geertz (1973: 360) และ Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการโดยใช้ระบบสัญลักษณ์

เมื่อทั้งสองฝ่ายตกลงใจที่จะแต่งงานกัน โดยที่การแต่งงานของชาวจีนเป็นการแต่งงานที่ฝ่ายชายแต่งฝ่ายหญิงเข้าบ้าน ที่คนไทยเรียกว่า “การออกเรือน” และเป็นการแต่งงานแบบอาวาหมงคล

ตัวอย่างที่ 4

ถ้าเป็นญาติฝ่ายธง ทุกคนจะได้รับการ์ดเชิญแบบจีน ซึ่งมีลักษณะแผ่นใหญ่คล้ายสมุดนักเรียน พิมพ์ด้วยกระดาษสีแดงล้วน มีอักษรจีนสีทองขนาดต่างๆ บรรจุอยู่ตามความสำคัญของข้อความ ในเรื่องนี้ธงอธิบายให้วรรัตน์ฟังคร่าวๆ ว่า

“บรรทัดบนนี่เป็นชื่อแซ่ของเตี่ย บรรทัดถัดไปเขียนว่า ขอเชิญมาร่วมรับประทานอาหาร ในงานมงคลสมรสของบุตรชายชื่อ นายกิมธง แซ่เบ๊ และนางสาวกิมเน้ย แซ่ลิ้ม”

“ใครคะ นางสาวกิมเน้ย”

วรรัตน์ถามอย่างแปลกใจ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“ก็ชื่อหวอนั่นแหละ” ธงบอกแล้วอรรถาธิบายต่อไปว่า “เตี่ยตั้งชื่อจีนให้หวอ ทั้งชื่อทั้งแซ่เลยแหละ การ์ดจีน เจ้าสาวต้องมีชื่อแซ่อย่างคนจีนด้วย เป็นชื่อสมมุติอย่างนั้นเอง”

“อ๋อ งั้นหรอกหรือ แล้วกิมเน้ยแปลว่าอะไรคะธง”

“แปลว่า ดอกบัวทอง”

(ลักษณ์ โรจนา, เชยใหม่, 2519: 210-211)

ตัวอย่างที่ 4 จากบทสนทนาของตัวละคร แสดงให้เห็นว่าบัตรเชิญแต่งงานของจีนนั้น ชื่อของบ่าวสาวต้องเปลี่ยนเป็นชื่อจีนตามธรรมเนียมจีน และบัตรเชิญจะพิมพ์ด้วยกระดาษสีแดงอันเป็นสีสิริมงคล มีตัวอักษรจีนตัวโตว่า “มงคล” (ซังฮี้) เพื่อให้อยู่เป็นสามีภรรยาให้ยั่งยืนยาวนาน แสดงให้เห็นว่าชาวจีนได้นำเอาความเชื่อในเรื่องสีมาเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม ดังแนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) เรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์

ความเชื่อในเรื่องสีของชาวจีนใช้ในพิธีกรรมนี้ อาจพิจารณาได้ด้วยหลักจิตวิทยาสีหรือ Munsell Color System (1912: 2336) ว่าสีมีอิทธิพลต่อความรู้สึกของมนุษย์

สีแดง ด้วยลักษณะของคลื่นแสงของสีแดงที่แผ่กระจายออกมาค่อนข้างรุนแรงจึงมีส่วนกระตุ้นเร่งเร้าความรู้สึกในด้านความเฉียบคม เร่าร้อนเกิดความรู้สึกคึกคักกว่าสีอื่นๆ ในขณะเดียวกันถ้าใช้ร่วมกับสีทองจะบังเกิดความรู้สึกมั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์ เป็นลักษณะของสิ่งสูงศักดิ์ควรให้การเคารพบูชา ในสมัยก่อนๆมักใช้สีประเภทนี้กัน พระเจ้าแผ่นดินและวัดวาอาราม ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระอันเป็นของสูงที่มีไว้เพื่อเคารพบูชา

สีทอง คือสีของความมีเกียรติ สูงส่ง และยิ่งใหญ่

การสร้างเรื่องสีขึ้นใช้เป็นสัญลักษณ์ของชาวจีนนี้ นับเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งของพิธีกรรมดังที่ Turner (1988: 81) มองเห็นอัตลักษณ์เชิงพิธีกรรมว่า ประกอบด้วยสัญลักษณ์ซึ่งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของพิธีกรรม แต่เต็มไปด้วยคุณลักษณะของพฤติกรรม ช่วยให้เข้าใจรายละเอียดต่างๆ ของพิธีกรรมและผู้เข้าร่วมพิธีกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนี้ ผู้ประพันธ์กำหนดให้พระเอกคือ กิมธง แซ่เบ๊ ใช้นามสกุลว่า อัศวรัตนกสิกร (ลักษณ์ โรจนา, 2519: 20) ซึ่ง สุขสันต์ วิเวกเมธากรและคณะ (2536: 14-17) ให้ความหมายของแซ่เบ๊ ว่า ภาษาอังกฤษเขียนว่า MA แปลว่า horse ม้า ภาษาไทยเขียนทับศัพท์แซ่หม่าไว้ดังนี้ หม่า มา เบ๊ บางทีก็ใช้คำแปลว่า ม้า อัศว อัศวิน อาชา หรือคำอื่นที่แปลว่าม้า ประกอบกับถ้อยคำที่เป็นมงคลใช้เป็นนามสกุลแบบไทย เช่น วัฒนา อัศวเหม, บรรหาร ศิลปอาชา (ชื่อจีนว่า เบ๊เต๊กเซียง)

ส่วน นางเอกคือ วรรัตน์ สุรินทรา กำหนดให้ใช้แซ่ว่า ลิ้ม ซึ่ง บุญศักดิ์ แสงระวี (2536: 148) ให้ความหมายของแซ่ลิ้ม (楙) ว่า หลิน(ในภาษาจีนกลาง)หรือ ลิ้ม (ในภาษาแต้จิ๋ว) มีความหมายว่า ป่าไม้ การชุมนุม ชนบท ความรุ่งเรือง หรือนามสกุล (แซ่) ทั้งนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ.2546 (2542: 1374) ให้ความหมายว่า พระอินทร์ (ส.; ป. สุรินฺท) และพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, 2550: 721) ความหมายของคำว่า สุรินทรา ไว้เป็น 2 คำ คือ สุร + อินฺท ดังนี้

สุรติ อีสติ เทวิสฺสริยํ ปาปุณาติ วิโรจติ จาติ สุโร ผู้เป็นใหญ่และรุ่งเรืองอยู่ (สุร ธาตุในความหมายว่าเป็นใหญ่, รุ่งเรือง อ ปัจจัย)

อินฺทติ ปรมิสฺสริยํ กโรตีติ อินฺโท ผู้เป็นใหญ่ยิ่ง (อิทิ ธาตุในความหมายว่าเป็นใหญ่ยิ่ง นิคหิต อาคม อ ปัจจัย, แปลงนิคหิตเป็น นฺ)

ดังนั้น ลิ้ม จึงมีความหมายเดียวกับคำว่า สุรินทร์ ในความหมายว่า รุ่งเรืองอยู่

นามสกุลและแซ่ ของตัวละครทั้ง 2 ตัว และที่กล่าวไว้ในเรื่องเทพธิดาสำเพ็ง สอดคล้องกับที่ วนิดา เจริญศุข (2532) ได้ศึกษาเรื่องนามสกุลของคนไทยเชื้อสายจีนโดยการศึกษาทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ เพื่อศึกษาหลักเกณฑ์การตั้งนามสกุล ความหมายและค่านิยมที่สะท้อนจากความหมายของนามสกุล พบว่า หลักการตั้งนามสกุลของคนไทยเชื้อสายจีนมี 2 วิธี วิธีที่หนึ่งคือตั้งนามสกุลโดยรักษาเค้าความหมายหรือความสัมพันธ์กับแซ่เดิม มี 3 ลักษณะ คือ มีเค้าทางด้านเสียงของแซ่เดิม มีเค้าทางด้านความหมายของแซ่เดิม และ มีเค้าทางเสียงและความหมายของแซ่เดิม นอกจากนี้ ยังพบว่านามสกุลของคนไทยเชื้อสายจีนได้นำเอาความหมายที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งถือว่าเป็นสิริมงคลมาตั้งเป็นนามสกุล เช่น ความเป็นเลิศ ความมั่งคั่งร่ำรวย ความเจริญรุ่งเรือง เป็นต้น หน่วยศัพท์ที่ใช้แสดงความหมายมีทั้งภาษาไทย และภาษาบาลี-สันสกฤต

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นามสกุลและแซ่ ของตัวละครทั้ง 2 ตัว และที่กล่าวไว้ในเรื่องเทพธิดาสำเพ็งยังสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นได้ดังที่ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403) เสนอว่า คนพลัดถิ่นหมายถึงกลุ่มคนหรือชุมชนที่อพยพออกนอกมาตุภูมิและยังคงมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิไม่ว่าจะโดยวิธีการติดต่อสื่อสาร การหวนรำลึกอดีต การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับมาตุภูมิจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และสาเหตุของการอพยพออกนอกมาตุภูมิและการกลายเป็นคนพลัดถิ่นหรือชาติพันธุ์นั้นอาจจะมาจากสาเหตุที่หลากหลาย จะเห็นได้ว่าแนวคิดคนพลัดถิ่นชี้ให้เห็นถึงประเด็นความสัมพันธ์ของคนพลัดถิ่นกับมาตุภูมิที่แตกต่างไปจากกลุ่มคนหรือชาติพันธุ์ทั่วไป ซึ่งความสัมพันธ์กับมาตุภูมิดังกล่าวจะส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ ซึ่งในที่นี้ก็คือการสืบต่อในเรื่องแซ่และวงศ์ตระกูลนั่นเอง

ตัวอย่างที่ 5

นอกจากทองหมั้นแล้ว เราก็ต้องหาขนมจันอับ ให้ฝ่ายเจ้าสาวอีกร้อยกล่องตามจำนวนที่ล้อง่วนทงต้องการ เพื่อว่าเขาจะได้นำไปแจกญาติมิตรเป็นการบอกกล่าวว่าลูกสาวได้แต่งงานไปแล้ว แต่ตามประเพณีเราไม่เชิญแขกฝ่ายเจ้าสาวมารับประทานเลี้ยงนอกจากญาติสนิทจริงๆ เพียงไม่กี่คนและเพื่อนเจ้าสาวอีกคนหนึ่งหรือสองคน แขกที่มากินโต๊ะฉลองแต่งงานจึงเป็นแขกของเจ้าบ่าวเท่านั้น

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย เล่ม 1, 2513: 124)

ตัวอย่างที่ 5 แสดงให้เห็นว่า การแจกบัตรเชิญแขกเพื่อร่วมในงานแต่งงาน คนไทยเชื้อสายจีนจะเชิญญาติพี่น้องทางฝ่ายเจ้าบ่าวเท่านั้น ส่วนฝ่ายเจ้าสาวจะได้ขนมจันอับหรือขนมเปี๊ยะแทน ซึ่ง จิตรา ก่อนันทเกียรติ อธิบายไว้ใน ตึ่งหนั่งเกี้ย (2540: 154) ว่า “ขนมและบัตรเชิญ จะมีขนมถั่วตัด ขนมไพ่ ขนมข้าวพอง และขนมเปี๊ยะ ขนมเหล่านี้จะมี ถั่วลิสง งาดำ งาขาว คนจีนถือว่ามีเมล็ดมาก หมายถึงความอุดมสมบูรณ์” แสดงให้เห็นถึงการใช้สัญลักษณ์ที่สื่อถึงความเจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ เหมือนกับที่คนไทยเราใช้ว่า “ลูกเต็มบ้าน หลานเต็มเมือง” ทั้งนี้เพราะสังคมจีนในอดีตเป็นสังคมเกษตร และธุรกิจการค้าภายในครอบครัว จึงต้องการสมาชิกจำนวนมากมาช่วยเหลืองานในครอบครัว และแสดงให้เห็นถึงความเป็นครอบครัวใหญ่และการสืบทอดวงศ์สกุลต่อไป ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Durkheim (1897: 385), Rosaldo (1974: 23), Turner (2002: 2-3) ที่มองว่าพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม รวมถึงความเห็นของ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Coughlin (1977: 67) และ Lang (1946: 12-15) ที่ได้อธิบายความสัมพันธ์และการจัดลำดับชั้นภายในครอบครัวชาวจีน

ตัวอย่างที่ 6

ของที่ฝ่ายชายจะต้องเตรียมสำหรับวันยกขันหมาก หรือที่เรียกว่าวันซั้งเผี่ยไปบ้านฝ่ายหญิง ได้แก่ สินสอด ทองหมั้น และเครื่องขันหมากอื่นๆ และให้สาวๆ ถือถาดหรือพานเหล่านี้

ขันหมากของคนจีนนิยมใช้ผลส้มเช้ง มีตัวอักษร “ซังฮี้” สีแดงติดบนผลส้มทุกๆผล จัดให้เป็นเลขคู่ เพราะพิธีสมรสเป็นการใช้ชีวิตคู่จึงต้องจัดเป็นคู่ๆ

อาหารสดทุกอย่างติดตัวอักษร “ซังฮี้” สีแดง (ซังฮี้ แปลว่า คู่ยินดี) ขนมขันหมากของคนจีนนิยมขนม 4 สี (ซี้เล็กม่วยเจี๊ยะ) บ้างก็ 5 สี (โหงวเซ็กทึ้ง) เช่น ขนมถั่วตัด ขนมเหนียวเคลือบงาขาว งาดำ ขนมเปี๊ยะและขนมข้าวพอง หรือขนมปัง คุกกี้

ส่วนของที่ฝ่ายหญิงต้องเตรียมไว้เพื่อมอบให้ฝ่ายชายในวันยกขันหมาก ดังนี้

1. ส้มติดตัวอักษรซังฮี้ สีแดง 24 ผล หรือ 44 ผล หรือ 88 ผล

2. กล้วยหอมทั้งเครือผูกเชือกสีแดงและผูกกระดาษแดง เพื่อเป็นเคล็ดให้มีลูกหลานสืบต่อวงศ์สกุลมากๆ

3. หัวใจหมู ตับหมู ทั้งชุดล้อมไข่ไก่ 12 ฟอง หรือซาลาเปา 12 ลูก และปิดด้วยตัวอักษรซังฮี้ ใบทับทิม เอาไปต้มใส่เหล้าให้คู่หมั้นกินทั้ง 2 คน โดยเป็นสัญลักษณ์ว่าต่อไปจะเป็นใจเดียวกัน

4. เอี๊ยมสีแดง 1 คู่ ผูกด้วยทอง 1 เส้น เงิน 1 เส้น หรือเชือกสีแดงก็ได้ ในเอี้ยมใส่ยู่อี้ (ยู่อี้ ในที่นี้หมายถึง ปิ่นทองทำเป็นตัวลาย ยู่อี้ ซึ่งแปลว่า สมปรารถนาหรือโชคดี) 1 อัน ใบทับทิม ใบเชียงเช่า เมล็ดงา ข้าวเปลือก ถั่วเขียว ลำใยแห้ง สาคูเล็ก เชื้อฟู รวม 5 อย่าง เรียกว่า เจ๋งจี่ เงินบาทเป็นจำนวนเลขคู่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

5. ซาลาเปาใหญ่ เขียนตัวหนังสือแดง 12 ลูก

6. พอกโท้ (พอกโท้ หมายถึง ขนมหมั้นที่ฝ่ายชายนำไปให้ญาติพี่น้องของตน) แล้วแต่ฝ่ายชายจะเรียก

7. ซุงเฉ่า 2 ต้น ห่อกระดาษแดงเอาน้ำตาลแดงใส่มัดด้วยเชือกสีแดง

8. ขนมบัวลอยใส่ไข่ไก่สำหรับต้อนรับแขกที่มางานหมั้น

9. ซองแดงใส่เงิน 1 ซอง เป็นเงินก้นถุง สำหรับให้เจ้าบ่าวนำไปซื้อที่ซื้อนา (กิ่งทับทิม 1 กิ่ง ใส่ทุกถาด) เป็นสัญลักษณ์ถึงความเป็นสิริมงคล

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ติ่งหนั่งเกี้ย, 2540: 159-160)

จากข้อความในตัวอย่างที่ 6 แสดงให้เห็นว่า ชาวจีนยึดถือในเรื่องสัญลักษณ์ของสี เสียง และความหมายของคำ เป็นเครื่องสำหรับสิ่งของที่จะใช้ในงานพิธีแต่งงาน อันถือว่าเป็นงานมงคล และงานที่แสดงให้เห็นถึงการมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันของบุคล 2 คน ซึ่งสามารถอธิบายได้ตามแนวคิดของ Turner (1988: 81, 129) ในเรื่องการแสดงสัญลักษณ์เชิงพิธีกรรม และเห็นได้ว่าการให้และแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างฝ่ายชายกับฝ่ายหญิงในงานพิธีขันหมากนับเป็นสัญลักษณ์ที่แฝงอยู่ภายใต้กระบวนการขัดเกลาทางสังคม

ตัวอย่างที่ 7

ในวันแต่งงาน

พ่อของเจ้าสาวหรือญาติผู้ใหญ่จะจูงเจ้าสาวขึ้นรถพร้อมให้พรแก่คู่บ่าวสาว แล้วเอาขันใส่น้ำเปล่า ใช้ใบทับทิมและเชียงเช่าพรมน้ำรอบ ๆ รถคู่บ่าวสาว พร้อมให้พรคู่บ่าวสาวเพื่อเป็นสิริมงคล เวลารถจะออกให้ขับเคลื่อนไปข้างหน้า ห้ามถอยหลัง ให้น้องชายเป็นคนถือตะเกียงนั่งไปกับรถคู่บ่าวสาว เวลาเข้าบ้านเจ้าบ่าว คนแรกคือคนถือตะเกียง คนที่สองถือตู้เซฟ ต่อไปคือคู่บ่าวสาว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การแต่งงาน เจ้าบ่าวและเจ้าสาวจะมีเพื่อนสนิทเป็นพี่เลี้ยง เพื่อไม่ให้เกิดความเก้อเขิน เวลาเดิน เพื่อนเจ้าบ่าวมีหน้าที่สำคัญในการผ่านประตูนาค ประตูเงิน และประตูทอง และต้องเตรียมซองสีแดงใส่ธนบัตรไว้เป็นค่าผ่านประตูให้ญาติพี่น้องฝ่ายเจ้าสาว

ขบวนแห่เจ้าบ่าว รถของเจ้าบ่าวและเจ้าสาว หน้ารถจะติดตัวอักษร 3 ตัว ระบุแซ่ของเจ้าบ่าวและเจ้าสาวเป็นตัวหนังสือ แปลว่า เจ้าบ่าวแซ่นี้กับเจ้าสาวแซ่นั้น แต่งงานกัน ผูกด้วยโบผ้าสีชมพู รถดังกล่าวจะใช้แห่เจ้าบ่าวไปบ้านเจ้าสาวและรับเจ้าสาวไปบ้านเจ้าบ่าวด้วย เจ้าสาวนิยมถือพัด เป็นธรรมเนียมว่า พัดใช้โบกวีให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ขบวนรถเมื่อแห่เจ้าสาวไปบ้านเจ้าบ่าว บุตรหลานหรือน้องที่เป็นผู้ชายจะถือตะเกียง อีกคนจะถือตู้เซฟใส่เงินทองนำขบวนไปโดยมีรถยนต์นำหน้า เมื่อถึงบ้านเจ้าบ่าว จะต้องนำตะเกียงไปตั้งที่ห้องนอนของคู่บ่าวสาว จุดไว้ตลอดคืน ก่อนที่เจ้าสาวจะเข้าบ้าน บิดามารดาของเจ้าบ่าวต้องหลบไปในห้องก่อน ไม่ให้เผชิญหน้ากัน ต่อไปจะได้รักใคร่กัน เชิญผู้ใหญ่ฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงมาจูงเจ้าสาวเข้าบ้าน พร้อมให้พรคู่บ่าวสาว คู่บ่าวสาวต้องการไหว้ฟ้าดิน ไหว้เจ้าที่ ไหว้บรรพบุรุษ ไหว้บิดามารดา ยกน้ำชาให้บิดา มารดาและญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย แล้วรับประทานขนมบัวลอย (ขนมอี๊)

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ตึ่งหนั่งเกี้ย, 2540: 159-160)

ตัวอย่างที่ 7 แสดงให้เห็นว่า แสดงให้เห็นถึงลำดับขั้นของพิธีกรรมในงานแต่งงาน การให้ความหมายของสิ่งที่ใช้ในการประกอบพิธี และแสดงให้เห็นว่ามนุษย์สร้างภาษาขึ้นเพื่อเป็นการสื่อสารถึงกัน แต่ภาษาก็มีอิทธิพลต่อความคิดและการกระทำของมนุษย์ และเนื่องจากเป็นการเริ่มต้นของชีวิตคู่ ที่ต่างก็ยังไม่มีความเชื่อมั่นต่อกัน ดังนั้นจึงต้องการที่พึ่งสำหรับยึดเหนี่ยวจิตใจ ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม, แนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์, และความเห็นของ Geertz (1973: 360), Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการ โดยใช้ระบบสัญลักษณ์

สัญลักษณ์ต่างๆ ที่ปรากฏในพิธีแต่งงาน มีดังนี้

ตอนเริ่มต้น คือ การเอาขันใส่น้ำเปล่า ใช้ใบทับทิมและเชียงเช่าพรมน้ำรอบ ๆ รถคู่บ่าวสาว พร้อมให้พรคู่บ่าวสาวเพื่อเป็นสิริมงคล

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เวลารถจะออกให้ขับเคลื่อนไปข้างหน้า ห้ามถอยหลัง คือให้มีแต่ความเจริญก้าวหน้า

เจ้าสาวนิยมถือพัด เป็นธรรมเนียมว่า พัดใช้โบกวีให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข หมายถึง พัดความร้อนหรือเรื่องเดือดร้อนใจให้หมดไป

การใช้พิธีกรรมตามความเชื่อในศาสนาและลัทธิ คือ คู่บ่าวสาวต้องการไหว้ฟ้าดิน ไหว้เจ้าที่ ไหว้บรรพบุรุษ ไหว้บิดามารดา และแสดงถึงความกตัญญู

การยกน้ำชาให้บิดา มารดาและญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย "การยกน้ำชา" เป็นธรรมเนียมคล้ายกับ "การรับไหว้" ของไทย เจ้าบ่าวจะต้องยกน้ำชาให้ญาติผู้ใหญ่ของเจ้าสาวดื่ม และเจ้าสาวเป็นฝ่ายยกน้ำชาให้ญาติผู้ใหญ่ของเจ้าบ่าวดื่ม ในการนี้ญาติผู้ใหญ่จะรับไหว้ด้วยเงินสดหรือทองรูปพรรณหรือทรัพย์สินอื่นๆ ก็ได้ ทั้งนี้การกระทำดังกล่าว เป็นการแสดงให้เห็นถึงความคารวะนอบน้อมของสมาชิกใหม่ที่มีต่อผู้อาวุโสหรือผู้ใหญ่ในครอบครัว ขณะเดียวกันก็เป็นการแสดงการต้อนรับและยอมรับสมาชิกใหม่มาสู่ครอบครัวด้วย

จากนั้น เป็นการรับประทานขนมบัวลอย (ขนมอี๊) ซึ่งเป็นขนมหวาน แสดงถึงว่า ให้ทั้งคู่บ่าวสาวพบแต่ความสุข ความหอมหวานของชีวิต และความกลมของบัวลอย ก็คือให้มีความรักใคร่ กลมเกลียวกัน

ตัวอย่างที่ 8

"ของพวกนี้เป็นเครื่องประกอบพิธีตอนเจ้าสาวออกจากบ้าน

นั่น...เซฟใส่เงิน ตะเกียงลาน หมอน มุ้ง ผ้าห่ม ความจริงต้องมีที่นอนด้วย แต่เห็นว่ามันมีขนาดใหญ่เลยเอาแต่ย่อๆ แล้วโน่นห่อโน้นคือเครื่องเย็บปักถักร้อย ในถุงนั่นเขาเรียกว่าเอี๊ยมเมียหลวง"

"ไหน อะไรคะ เอี๊ยมอะไร" วรภักดิ์ทำหน้าฉงนขณะถาม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“เอี๊ยมเมียหลวงฮะ” ธงอธิบาย “ตามประเพณีจีนทั่วไปเขาอนุญาตผู้ชายมีภรรยาหลายคนได้ แต่ผู้ชายจะมีหรือไม่ก็แล้วแต่คนๆ นั้น เอี๊ยมผืนนี้จะให้แก่ภรรยาคนแรกที่เข้าพิธีอย่างถูกต้อง”

“เอี๊ยมเมียน้อยไม่มีหรือไงนะ” ปัญญาสามีของวรภักดิ์ถามอย่างขันๆ วรรัตน์หยิบถุงใส่ “เอี๊ยมเมียหลวง” ขึ้นมา แล้วหยิบสิ่งที่อยู่ในถุงโชว์ให้ทุกคนดู

เอี๊ยมเมียหลวงก็คือ “เอี๊ยม” ที่ตัดเย็บแบบเอี๊ยมเด็กแต่มีขนาดใหญ่กว่า ตัวเอี๊ยมตัดด้วยผ้าแพรอย่างดีสีแดงสด สายเอี๊ยมที่ใช้ผูกรอบคอและรอบเอวทำด้วยทองคำแท้ๆ ข้างหน้าของตัวเอี๊ยมมีกระเป๋าเย็บติดไว้ใบหนึ่ง กระเป๋าข้างหน้าเอี๊ยมนี้ใช้ใส่ถั่ว งา และพืชที่มีชื่อเป็นสิริมงคล

“ต้องผูกไปด้วยหรือเปล่านี่” วรพงษ์พูดติดตลก “ตายละวา ขืนไอ้หวอเล่นผูกเอี๊ยมตัวเดียวคงโป๊น่าดู”

ทุกคนหัวเราะครืนในคำพูดของวรพงษ์ แม้แต่ธงเองก็ขำ เขาเคยต่อรองบิดาว่าให้ตัดพิธีรีตองต่างๆ ออกไปบ้าง แต่นายกิมซัวหายอมไม่ เมื่อเตี่ยไม่ยินยอม เขาจึงต้องเป็นฝ่ายยอม เพราะอย่างน้อยเตี่ยก็เป็น “สปอนเซอร์” ให้ทุกอย่าง

“ไม่ต้องผูกไปหรอกฮะ มีไว้เฉยๆ เท่านั้น”

คุณนายสุดสะอาดค้อนให้ลูกสาวและลูกเขยที่นั่งหัวเราะเรื่องเอี๊ยมเมียหลวง หล่อนถามขึ้นบ้างว่า

“แม่หวอได้เอี๊ยมเมียหลวง คงไม่ต้องตกที่นั่งเมียหลวงจริงๆ หรอกนะ”

“ผมขอรับรองฮะ” ธงพูด มองท่าแม่ยายอย่างนึกขำ “แม่ของผมแกก็ได้เอี๊ยมเมียหลวงจากเตี่ย และจนบัดนี้แกก็เป็นเมียคนเดียวของเตี่ย”

“ตะเกียงลานนั่นหมายความว่าอะไรคะ” ฤดีภรรยาของวรพงษ์เอ่ยขึ้นบ้าง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“ตะเกียงให้แสงสว่าง หมายถึงลูกชายที่จะเกิดขึ้นและให้แสงสว่างแก่วงศ์ตระกูล”

“เซฟนั่นคงใส่เงินซีนะ” วรพงษ์ว่า “ไอ้หวอแกมีเงินเท่าไหร่หว่า เพิ่งทำงานได้เดือนกว่าๆ เท่านั้นไม่ใช่หรือ”

“ใส่เงินพอเป็นพิธีน่ะฮะ นอกจากใส่เงินแล้วก็ใส่ถั่ว ใส่งา อีกเหมือนกัน”

“ใครจะหอบไปล่ะนี่” คุณนายสุดสะอาดถาม

“ลูกหลานคุณแม่มีตั้งแยะ” วรรัตน์ว่า แล้วหันไปถามธงว่า “ประเพณี พรุ่งนี้ต้องมีคนทางบ้านไปกับหวอด้วใช่ไหมคะ เพื่อถือของพวกนี้” ธงพยักหน้า

แม่ยายของธงเล่นแง่อีกตามเคย

“เขาห้ามไม่ให้แม่เจ้าสาวไปค่ะ” วรรัตน์บอก “เขาใช้พวกญาติหรือเด็กๆ ฝ่ายเจ้าสาวเท่านั้น”...วรรัตน์ได้จัดการให้พี่สาวซื้อแป้งข้าวเหนียวมาโม่ และผสมสีให้ออกชมพูทำเหมือนขนมบัวลอยแต่คนเรียก “ขนมอี๋”

“ค่ะ เอากันแต่ไก่โห่เลย เอาไว้เลี้ยงแขกที่มากับเจ้าบ่าว ตอนมารับตัวเจ้าสาวค่ะพี่นี”

“อือม์” วรพงษ์คราง “พิธีจีนนี่มีอะไรแปลกๆ ดีนี”

“น่าจะเลี้ยงข้าวต้ม” วรภักดิ์ช่วยเสริม

“เขากินกันเป็นพิธีเท่านั้นแหละฮะ” ธงบอก “กินเสร็จก็รับเจ้าสาวไปเลย”

การสนทนาดำเนินไปเรื่อยๆ ส่วนใหญ่เป็นการซักถามถึงขนบประเพณีที่วรรัตน์จะต้องทำตามแบบฉบับจีน ธงอธิบายให้กับญาติฝ่ายเจ้าสาวของเขาฟัง แต่บางข้อเขาก็อธิบายไม่ได้เพราะความไม่รู้นั่นเอง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จนกระทั่งบ่ายจัด ธงก็ขอตัวกลับบ้าน วรรัตน์เดินตามออกไปส่งคู่หมั้น “พรุ่งนี้เช้ามืดจะมารับ อย่าตื่นสายนะ”

คณะของธงที่ร่วมมาในพิธี “รับตัวเจ้าสาว” นี้ล้วนเป็นคนสูงอายุ มีทั้งหญิงทั้งชาย ฝ่ายชายแต่งแบบสากล ฝ่ายหญิงซึ่งมีสี่คน สองคนนุ่งกระโปรงอีกสองคนนุ่งกางเกงตามแบบที่ผู้หญิงจีนทั่วไปนิยมกัน

เด็กเอาขนมอี๋สีชมพูมาแจกให้ผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าวรับประทานคนละถ้วย รวมทั้งตัวเจ้าบ่าวเองด้วย เมื่อการรับประทานเสร็จสิ้นลง ก็ได้เวลารับเจ้าสาว

ธงยืนตะลึงเมื่อเห็นหน้าวรรัตน์ หล่อนสดสวยราวกับเทพธิดาในนิทานชุด “แฟรี่เทล” ของฝรั่ง ธงเดินเข้าไปหาหล่อน และส่งวัตถุชิ้นหนึ่งให้ “เอาติดไว้ที่ผม”

วรรัตน์พิจารณาดูกิ๊ปติดผมสีทอง แล้วทำหน้าฉงน “ติดทำไปคะ”

“เถอะน่า แม่แกสั่ง ก็ประเพณีจีนอีกนั่นแหละ”

ก่อนขึ้นรถ มีการประพรมน้ำมนต์ที่มีดอกไม้เจ็ดสีลอยอยู่ที่ตัวคู่บ่าวสาว จากนั้นธงก็พาเจ้าสาวของเขาไปนั่งคู่กันทางตอนหลัง

ขบวนผู้ถือของเจ้าสาวนั่งในรถที่ถัดไป

ที่หน้าตึก มีพี่น้องของธงยืนรอรับกันอยู่หน้าสลอน วรรัตน์ก้าวลงจากรถตามหลังธงเพื่อเข้าไปข้างใน ธงกระซิบบอกให้ระวัง อย่าเหยียบธรณีประตู ทุกคนเดินตามคู่บ่าวสาวเป็นขบวน ผู้ถือของเจ้าสาวล้วนได้รับแจก “อั้งเปา” จากเจ้าบ่าวโดยทั่วถึงกัน

“แม่ไปไหนล่ะ” วรรัตน์กระซิบถามธง เพราะตั้งแต่เข้าบ้าน หล่อนยังไม่เห็นมารดาของเขาเลย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“แม่หลบอยู่ข้างใน ธรรมเนียมจีนเขาห้ามแม่ผัวกับลูกสะใภ้ไม่ให้พบกัน จนกว่าพระอาทิตย์จะขึ้น”

ธงพาวรรัตน์ขึ้นไปชั้นบน และตรงไปยังห้องๆ หนึ่ง ซึ่งมีหิ้งบูชาขนาดใหญ่ตั้งอยู่ชิดผนัง ข้างหน้าหิ้งบูชามีเครื่องเซ่นไหว้จำพวก หมู เห็ด เป็ด ไก่ มากมายก่ายกอง

“ไหว้เจ้าก่อน” ธงบอก พลางจุดธูปให้เจ้าสาวของเขา “เอ้าคราวนี้ไปไหว้บรรพบุรุษทางห้องโน้น” ธงพูด พาวรรัตน์เดินไปอีกห้องหนึ่งซึ่งอยู่ถัดไป ในห้องดังกล่าวมีเครื่องเซ่นไหว้บูชาเช่นกัน

กว่าจะไหว้เจ้า ไหว้บรรพบุรุษเสร็จก็ร่วมสองโมงเช้า

ธงพาเจ้าสาวลงไปพบปะญาติพี่น้องข้างล่าง ตอนนี้วรรัตน์ได้พบกับมารดาของธงแล้ว

พอได้เวลาอาหารเช้า ทุกคนรวมทั้งญาติของเจ้าสาวที่ติดตามมา ก็ถูกต้อนเข้าไปห้องอาหาร

วรรัตน์และธงแยกออกมารับประทานอาหารเพียงสองคนในอีกห้องหนึ่ง ก็ประเพณีจีนอีกนั่นแหละภายในห้อง นอกจากคู่แต่งงานแล้ว ก็มีหญิงจีนกลางคนคนหนึ่งรวมอยู่ด้วย ซึ่งธงเรียกผู้หญิงคนนั้นว่า “อาซิ้ม”

อาซิ้มจะพาสองหนุ่มสาวไปนั่งยังโต๊ะอาหาร บนโต๊ะมีกับข้าวมากมาย วรรัตน์คิดว่าต่อให้กินสักสิบคนก็ไม่มีทางหมด ขณะรับประทาน อาซิ้มจะใช้ตะเกียบคีบกับข้าวป้อนให้หล่อนบ้าง ธงบ้าง สลับกันไป

“นี่ก็ประเพณี” ธงพูดยิ้มๆ พร้อมทั้งอธิบายให้เจ้าสาวของเขาฟังว่า “ซิ้มแกมีลูกชายคนโต เขาถือเคล็ดให้คนมีลูกชายหัวปีมาป้อนให้เรา เพื่อที่เราจะได้มีอย่างเขาบ้าง”

“เตี่ยแกก็ไม่มีลูกชายหัวปีสักหน่อย”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ธงหัวเราะ อาซิ้มทำหน้าไม่เข้าใจ ธงจึงต้องส่งภาษาให้ฟัง

เสร็จสิ้นจากการรับประทานอาหาร คณะพรรคเจ้าสาวก็กลับ

วรรัตน์ถูกเจ๊หงพาขึ้นไปพักในห้องหอ เพราะธงต้องอยู่รอรับแขกผู้ใหญ่ที่จะมาในพิธี ‘ขั้งเต๊’ หรือ “เสิร์ฟน้ำชา” อันเป็นพิธีที่สำคัญที่สุดซึ่งจะมีในตอนสายๆ

ราวๆ สิบนาฬิกา พิธีสำคัญก็มาถึง “ไปเถอะ ถึงเวลาเข้าพิธี “ขั้งเต๊” หรือเสิร์ฟน้ำชากันแล้ว”

“ใครจะมาเสิร์ฟคะ”

“เราสองคนนั่นแหละ เอาน้ำชาไปให้ผู้ใหญ่กิน พอกินแล้ว พวกผู้ใหญ่ก็จะให้เงิน เออแบบผู้ใหญ่รับไหว้อย่างประเพณีไทยนั่นแหละ แต่ต่างกันตรงที่ไม่ใช้ผ้าไหว้ ใช้เสิร์ฟน้ำชาให้แทน”

ในห้องที่จัดพิธีเสิร์ฟน้ำชา วรรัตน์ได้พบญาติผู้ใหญ่ของธงเกือบห้าสิบคน ทุกคนนั่งบนเก้าอี้เรียงกันไปราวกับพระอันดับ ธงรินน้ำชาจีนที่ชงแก่จัดในถ้วยตะไลใบจิ๋ว จากนั้นสองหนุ่มสาวก็ประคองถ้วยไปเสิร์ฟแก่เตี่ยและแม่เป็นอันดับแรก ต่อไปก็เป็นญาติคนอื่นๆ ทุกคนดูจะจิบน้ำชากันพอเป็นพิธี เมื่อจิบเสร็จทุกคนก็จะก็จะหยิบซองใส่เงินมามอบให้คู่บ่าวสาว บางคนก็ให้เป็นทอง เช่น สร้อยข้อมือ สร้อยคอ แหวน ในพิธีนี้ ธงและวรรัตน์ได้ค่าจ้างเสิร์ฟน้ำชาที่แพงที่สุด รวมทั้งเงินและทองมีมูลค่าหลายหมื่นบาท

หลังจากเสิร์ฟน้ำชาแล้ว พิธีแต่งงานตามประเพณีจีนวันนี้นับว่าสิ้นสุดลง

(ลักษณ์ โรจนา, เขยใหม่, 2519: 215-218)

จากตัวอย่างที่ 8 แสดงให้เห็นถึงสัญลักษณ์ต่างๆ ที่แฝงอยู่ในพิธีกรรมแสดงให้เห็นว่ามนุษย์สร้างภาษาขึ้นเพื่อเป็นการสื่อสารถึงกัน แต่ภาษาก็มีอิทธิพลต่อความคิดและการกระทำของมนุษย์ และเนื่องจากเป็นการเริ่มต้นของชีวิตคู่ ที่ต่างก็ยังไม่มีความเชื่อมั่นต่อกัน ดังนั้นจึงต้องการที่พึ่งสำหรับยึดเหนี่ยวจิตใจ ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของมาลีนอสกี้ (Malinowski,1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม, แนวคิดและ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์, และความเห็นของ Geertz (1973: 360), Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการโดยใช้ระบบสัญลักษณ์

สัญลักษณ์ต่างๆ ที่ปรากฏแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีน เช่น

เอี๊ยมเมียหลวง แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวจีนในสมัยที่ยังไม่มีการจดทะเบียนสมรส ผู้ชายสามารถมีภรรยาได้หลายคน แต่ผู้ที่ได้รับการยกย่องและให้เกียรติตามประเพณีมีเพียงคนเดียว คือภรรยาหลวง

ตะเกียงให้แสงสว่าง หมายถึงลูกชายที่จะเกิดขึ้นและให้แสงสว่างแก่วงศ์ตระกูล ตามคติความเชื่อของชาวจีนที่นิยมลูกชายมากกว่าลูกสาว เพราะลูกชายคือบุคคลที่จะสืบทอดวงศ์ตระกูลต่อไป

การให้หญิงสูงอายุมีบุตรคนแรกเป็นชาย เป็นผู้ใช้ตะเกียบคีบอาหารให้คู่บ่าวสาวรับประทาน แสดงถึงความนิยมและการให้อำนาจแก่บุตรชายมากกว่าบุตรสาว

สัญลักษณ์ต่างๆ ที่ปรากฏแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีน โดยเฉพาะคติความเชื่อของชาวจีนที่นิยมลูกชายมากกว่าลูกสาว และการให้อำนาจแก่บุตรชายมากกว่าบุตรสาว ทั้งนี้ อธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Durkheim (1897: 385), Rosaldo (1974: 23), Turner (2002: 2-3) ในเรื่องพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม รวมถึงความเห็นของ Coughlin (1977: 67) และ Lang (1946: 12-15) ที่ได้อธิบายความสัมพันธ์และการจัดลำดับชั้นภายในครอบครัวชาวจีน

ตัวอย่างที่ 9

วันนี้เป็นวันสุดท้ายของกำหนดที่ทั้งธงและวรรัตน์ถูก “กักตัว” ตามประเพณี สองสามีภรรยาให้รู้สึกเบื่อในการที่จะนั่งๆ นอนๆ และวนเวียนอยู่ภายในบ้าน ตลอดเวลาดังกล่าว วรรัตน์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พยายามปรับตัวให้เข้ากับครอบครัวของสามีอย่างเต็มที่ ทุกคนดูจะพอใจหล่อน ผู้เป็นสมาชิกใหม่มากขึ้นตามลำดับ

(ลักษณ์ โรจนา, เขยใหม่, 2519: 243)

ตัวอย่างที่ 9 แสดงให้เห็นว่า ธรรมเนียมปฏิบัติของคู่บ่าวสาวคือ เมื่อแต่งงานแล้วจะให้เจ้าสาวอยู่บ้านของเจ้าบ่าว ไม่ให้ออกไปจากบ้าน เท่ากับเป็นการเก็บตัวหรือทำให้เจ้าสาวได้ปรับตัวเข้ากับสภาวะแวดล้อมใหม่ ภายหลังจากแต่งงานแล้ว 3 – 4 วัน เจ้าสาวจึงจะกลับบ้านบิดามารดาได้ เรียกว่า “ตึ่งฉู่” (ตึ่งฉู่ หมายถึง เจ้าสาวกลับไปเยี่ยมบ้านบิดา – มารดาหลังจากแต่งงานได้ 3 วัน) ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎี “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1)

ตัวอย่างที่ 10

เมื่อสิบกว่าวันก่อน หล่อนได้ฤกษ์ยามมาจากโหรจีนครบถ้วนทั้งสามกิจ เริ่มตั้งแต่การประดิษฐาน “ตี่จู๋เอี๊ย” ซึ่งจิวเป็นผู้มาจัดทำพิธีเองโดยหล่อนเตรียมเครื่องเซ่นไหว้และแนะนำลำดับพิธีการให้ ต่อมาในวันเดียวกันนั้นเองเป็นฤกษ์เข้าอยู่ในบ้านใหม่ จิวเซ่นไหว้ “ตี่จู๋เอี๊ย” อีกครั้งหนึ่งเพื่อบอกกล่าว แล้วขนย้ายข้าวของส่วนของเขาไม่กี่ชิ้นเข้าไปไว้ในบ้านพอเป็นพิธี ทั้งสองกิจนี้เขาเป็นผู้ประกอบเองอย่างเคร่งครัด

ส่วนในวันนี้ ซึ่งเป็นวาระอันมีความหมายยิ่งของชีวิต หล่อนตื่นขึ้นตั้งแต่ย่ำรุ่ง สวมเสื้อกระโปรงแบบเรียบๆ สีเขียวอ่อนลออตา หากเป็นการแต่งงานหนแรกหล่อนจะต้องสวมอาภรณ์สีขาวหรือสีชมพูตามคตินิยม

จิวมารับหล่อนตอนเช้าตรู่ ในรอบแรกนี้ จิวจะรับเซ่งผู้ซึ่งอยู่ในฐานะเจ้าสาวไปเพียงคนเดียวเท่านั้นเพื่อเข้าพิธีแต่งงานที่บ้านใหม่ ส่วนลูกๆ ทั้งหมดของหล่อน คนขับรถจะย้อนมารับไปอีกครั้งหนึ่งต่างหาก

ตามลำดับธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติกันมาในกรณีเจ้าสาวเป็นแม่หม้ายหรือแม่ร้างที่มีลูกติด

พิธีการมีเพียงสังเขป เพราะคู่บ่าวสาวไม่มีญาติผู้ใหญ่เลย มีเพียงเถ้าแก่กับเมียมาเป็นสักขีพยานเท่านั้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จิวกับเช็งร่วมกันเซ่นไหว้ “ตี่จู๋เอี๊ย” ประจำบ้าน โดยเมียของเถ้าแก่ได้จัดหาสิ่งของเครื่องไหว้เตรียมไว้ให้ก่อนแล้วเพราะไม่สะดวกที่เช็งจะจัดหามาเอง เมื่อทั้งสองจุดธูปบอกเจตนาที่จะร่วมชีวิตคู่และอธิษฐานขอมงคลคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วก็เป็นอันเสร็จพิธีในส่วนนี้

ตอนใกล้สาย รถของเถ้าแก่กลับมาอีกครั้งหนึ่งพร้อมกับลูกทั้งสี่คนของเช็ง พิธีสำคัญอีกช่วงหนึ่งจึงเริ่มขึ้น นั่นคือการยกน้ำชาของเด็กๆ

การแต่งงานแบบจีนโดยปกติแล้ว “การยกน้ำชา” นี้เป็นธรรมเนียมคล้ายกับ “การรับไหว้” ของไทย เจ้าบ่าวจะต้องยกน้ำชาให้ญาติผู้ใหญ่ของเจ้าสาวดื่ม และเจ้าสาวเป็นฝ่ายยกน้ำชาให้ญาติผู้ใหญ่ของเจ้าบ่าวดื่ม ในการนี้ญาติผู้ใหญ่จะรับไหว้ด้วยเงินสดหรือทองรูปพรรณหรือทรัพย์สินอื่นๆ ก็ได้ แต่ในกรณีของจิวกับเช็ง ทั้งสองไม่มีญาติผู้ใหญ่ที่จะรับน้ำชา การยกน้ำชาของคนทั้งคู่จึงเป็นอันพับไป

ทว่าเจ้าสาวมีลูกติดมาด้วย ฝ่ายลูกจึงต้องทำพิธียกน้ำชาให้เจ้าบ่าวดื่มเพื่อแสดงคารวะต่อ “บิดาคนใหม่” และเป็นการแสดงการยอมรับเด็กเหล่านั้นเป็น “ลูก” ของเจ้าบ่าว จิวนั่งเก้าอี้เด่นอยู่คนเดียวกลางห้อง ลูกสามคนแรกของเช็งซึ่งโตรู้ประสาดีแล้ว เวียนกันประคองถ้วยน้ำชาจีนเข้าไปคุกเข่าเบื้องหน้าเขาแล้วยื่นให้อย่างนอบน้อม จิวรับถ้วยน้ำชาที่ร้อนควันกรุ่นนั้นขึ้นจิบ ใบหน้ายิ้มละไม แววตาเป็นประกายด้วยความเมตตาและเอ็นดู เมื่อครบทั้งสามคนแล้ว เขาได้กล่าวคำรับเด็กทั้งหมดเป็น “ลูก” ของเขา รวมทั้งคนที่สี่ซึ่งยังนอนแบเบาะด้วย พร้อมกันนั้นก็ได้มอบซองเงินสีแดง “อั้งเปา” ให้เป็นของขวัญแก่เด็กทั้งสี่คน กิจพิธีในตอนเช้าหมดลงเพียงนั้น

(หยก บูรพา, กตัญญูพิศวาส, 2533: 629-631)

จากตัวอย่างที่ 10 เห็นได้ว่า ธรรมเนียมการแต่งงานของชาวจีน ผู้เป็นหม้ายจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกับการแต่งงานตามปกติ 2 ส่วน ดังนี้ ส่วนแรกคือการแต่งกาย ชุดจะใช้สีอ่อนๆ อื่นๆ ที่ไม่ใช่สีขาวหรือสีชมพู ส่วนที่สองคือการยกน้ำชา หรือ “ขั้งเต้” จะให้ลูกที่ติดมากับฝ่ายหญิงทำพิธีนี้กับพ่อใหม่ เพื่อเป็นการแสดงการยอมรับซึ่งกันและกัน มีผลต่อจิตใจและการเลี้ยงดูอบรมต่อไป พิธีดังกล่าวนี้เชื่อสืบทอดกันมาว่าจะส่งผลให้เกิดความปรองดองและเกื้อกูลกันระหว่างบุคคลทั้งสองฝ่าย ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม, ความเห็นของ Geertz (1973: 360), Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ต้องการโดยใช้ระบบสัญลักษณ์, แนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์, แนวคิดของ Durkheim (1897: 385), Rosaldo (1974: 23) และ Turner (2002: 2-3) ในเรื่องพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม รวมถึงความเห็นของ Coughlin (1977: 67) และ Lang (1946: 12-15) ที่ได้อธิบายความสัมพันธ์และการจัดลำดับชั้นภายในครอบครัวชาวจีน

5. พิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย

การตาย หมายถึงการสิ้นใจ การสิ้นชีวิต การไม่เป็นอยู่ต่อไป การสิ้นสภาพของการมีชีวิตอยู่ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, 2546: 460) ความตายยังเป็นสิ่งที่ลึกลับ คนเป็นไม่สามารถอธิบายได้ว่าเหตุใดคนที่อยู่ร่วมเห็นกันอยู่หลัดๆ จึงมาพลัดพรากจากไป ทำให้ใจหายและอาลัย และเกิดความหวาดกลัวว่าจะมาทำให้คนเป็นเดือดร้อนหรือพลอยตายไปด้วย จึงได้มีพิธีศพ เช่นไหว้อุทิศให้แก่ผู้ตาย โดยเข้าใจว่าผู้ตายมีลักษณะความเป็นอยู่คล้ายคลึงกับคนเป็นต่างกันที่อยู่คนละโลกเท่านั้น และทำพิธีอันประกอบด้วยพิธีกรรมทางลัทธิศาสนา ด้วยความเคารพอาลัยระลึกถึงผู้ตาย ต้องการให้ผู้ตายได้รับประโยชน์แห่งความสุขในโลกหน้ามากที่สุดซึ่งในทางศาสนาจะทำให้ได้ อีกทั้งยังเป็นการทดแทนบุญคุณของผู้ตายด้วยความกตัญญูกตเวทีอีกด้วย (เสฐียร โกเศศ, 2539: 16-18)

การจัดงานศพให้แก่ผู้ตายจึงเป็นประเพณีสุดท้ายที่เกี่ยวกับชีวิต จัดขึ้นตามพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อและคตินิยมที่กลุ่มชนของตนนับถือ ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม, ความเห็นของ Geertz (1973: 360) และ Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการ โดยใช้ระบบสัญลักษณ์, แนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์, แนวคิดของ Durkheim (1897: 385), Rosaldo (1974: 23) และ Turner (2002: 2-3) ในเรื่องพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม รวมถึงความเห็นของ Coughlin (1977: 67) และ Lang (1946: 12-15) ที่ได้อธิบายความสัมพันธ์และการจัดลำดับชั้นภายในครอบครัว ชาวจีน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 1

เสื้อผ้าที่จะใส่ไปกับตัวผู้ตายจะกี่ชุดก็ได้ แต่เมื่อนับรวมกันแล้วต้องเป็นเลขคี่ โดยมีชุดขาวที่ต้องใส่ตามธรรมเนียมเป็นเสื้อขาว กางเกงขาว พร้อมรองเท้าผ้าใบสีขาว ชุดขาวนี้ตามตำราเขานับเป็น 4 ชิ้น เพราะเป็นชุด 2 ชั้น ชั้นนอกเป็นผ้าป่าน ชั้นในเป็นผ้าซับในแบบเนื้อต่วนทั้งเสื้อและกางเกง การนับนี้จะไม่นับถุงเท้ารองเท้า ส่วนชุดชั้นนอกบางคนก็ใช้ชุดพิธีแบบจีนซึ่งทางร้านโลงศพมีเตรียมให้ สำหรับอาแม่ ชุดสวยชั้นนอก ลูกหลานให้ใส่ชุดราตรีที่เคยใส่ไปงานแต่งงานลูกชายคนโต ใส่ทับเสื้อกางเกงอีก 2 ชุด ที่เลือกแล้วว่าอาแม่ชอบใส่ประจำ โดยเสื้อผ้าชุดหนึ่งนั้นได้ผ่านการทำพิธีเพื่อให้เป็นสิริมงคลที่โรงเจ (วัดจีน) ประจำตระกูลระหว่างที่อาแม่ป่วยอยู่

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ความรู้เรื่องจีนจากผู้เฒ่า, 2336: 87-88)

ตัวอย่างที่ 1 จากข้อความที่กล่าวไว้นี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและความพยายามที่จะหาทางป้องกันผลร้ายหรือหาทางกำจัดปัญหาความวิตกกังวล ความกลัว ความระส่ำระสายของความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่จะเกิดตามมาจากการสูญเสียสมาชิกในครอบครัว ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของมนุษย์ในอันที่จะเชื่อมโยงระหว่างโลกของตนและโลกที่ดูลี้ลับเพื่อให้วิญญาณของผู้จากไปได้อยู่อย่างมีความสุขตามความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายที่เชื่อว่าความตายมิใช่เพียงจุดสิ้นสุดของชีวิตโดยสมบูรณ์เท่านั้น แต่ยังหมายถึงการเปลี่ยนสภาพจากโลกที่อาศัยอยู่ หรือจากสิ่งมีชีวิตไปสู่อีกโลกหนึ่ง นอกจากนี้หากสังเกตจากจำนวนเสื้อผ้าที่สวมให้แก่ศพจะต้องเป็นเลขคี่เพราะแสดงถึงการพลัดพราก ซึ่ง ยุทธนา วรุณปิติกุล (2541: 123 – 124) ได้อธิบายถึงความเชื่อของคนจีนเกี่ยวกับตัวเลขไว้ดังนี้ ตามคติจีนโบราณเชื่อกันว่าตัวเลขแบ่งเพศ เช่น เลขคี่เป็นเพศชาย และเลขคู่เป็นเพศหญิง ตัวเลขบางตัวได้รับการะบุเด่นชัดว่าเป็นตัวเลขนำโชค เช่น ตัวเลขคี่คู่กัน ถือเป็นตัวนำโชค เนื่องจากเชื่อว่าความโชคดีมีมาเป็นสองเท่า เลขคี่ตัวเดียวเป็นสัญลักษณ์แห่งการพลัดพรากและความว้าเหว่ ยกเว้นเลข 5 หรือ “อู่” ถือเป็นเลขดี เพราะมีสิ่งสำคัญหลายอย่างที่สัมพันธ์กับเลขห้า คือ อู่อ้าย (รักห้าประการ) คือ 1. ประเทศชาติ 2. เพื่อนร่วมชาติ 3. การทำงาน 4. ศาสตร์ต่างๆ 5. สมบัติสาธารณะ หรือ อู่ผ่าง (ทิศทั้งห้า) 1. ทิศเหนือ 2. ทิศตะวันออก 3. ทิศใต้ 4. ทิศตะวันตก 5. ภาคกลาง

ความเชื่อและความพยายามของชาวจีนที่จะหาทางป้องกันผลร้ายหรือหาทางกำจัดปัญหาความวิตกกังวล ความกลัว ความระส่ำระสายของความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่จะเกิดตามมาจากการสูญเสียสมาชิกในครอบครัว และเพื่อสร้างเครื่องยึดเหนี่ยวให้เกิดความมั่นคงทาง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จิตใจเมื่อต้องสูญเสียบุคคลที่รักและเคารพของครอบครัว ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม, ความเห็นของ Geertz (1973: 360) และ Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการ โดยใช้ระบบสัญลักษณ์, แนวคิดของ Durkheim (1897: 385), Rosaldo (1974: 23) และ Turner (2002: 2-3) เกี่ยวกับพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม รวมถึงความเห็นของ Coughlin (1977: 67) และ Lang (1946: 12-15) ที่ได้อธิบายความสัมพันธ์และการจัดลำดับชั้นภายในครอบครัวชาวจีน ชาวจีนจึงสร้างจินตนาการหาทางที่จะติดต่อกับผู้ตาย เพื่อแสดงความกตัญญู อันเป็นไปตามลัทธิขงจื้อ ที่เน้นเรื่องความกตัญญูเป็นสำคัญ

นอกจากชาวจีนจะใช้สัญลักษณ์ในพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายเพื่อสร้างเครื่องยึดเหนี่ยวให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจเมื่อต้องสูญเสียบุคคลที่รักและเคารพของครอบครัว ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีเรื่อง “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1)

ตัวอย่างที่ 2

ลูกหลานก็ต้องช่วยกันดูแลเรื่องเสื้อผ้า ชุดไหนให้ใส่ติดตัว ชุดไหนให้ใส่ลงไปในโลงตรงนี้มีธรรมเนียมว่า ห้ามไม่ให้ผู้ตายมีกระเป๋าติดตัวไป เพราะถือว่ากระเป๋าเป็นที่ใส่ทรัพย์ศฤงคาร เป็นแหล่งรวมของความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งต้องทิ้งไว้ให้ลูกหลาน ถ้าผู้ตายเอากระเป๋าติดตัวไป ลูกหลานก็มีหวังเจริญลงจนหมดตัว ดังนั้นลูกหลานจึงต้องสำรวจเสื้อผ้าทุกชิ้น เมื่อเจอกระเป๋าก็จัดการเย็บปิดปากกระเป๋าให้สนิท ของอาแม่จะมีแถมเป็นกระเป๋าเสื้อชั้นในเพราะท่านชอบซุกเงินไว้ตรงนั้น

จากนั้นลูกๆ ก็ช่วยกันคนละไม้คนละมือ เย็บกระเป๋าเสื้อ กระเป๋ากางเกงของเสื้อผ้าทั้งหมดที่เอามา ในการเย็บนี้ต้องระวัง อย่าเผลอมัดปมด้าย เข้าใจว่าเพื่อไม่ให้ชีวิตมีปมปัญหา

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ความรู้เรื่องจีนจากผู้เฒ่า, 2336: 86)

ตัวอย่างที่ 2 แสดงถึงขั้นตอนในพิธีกรรมดังกล่าวพิจารณาได้ว่า การช่วยกันเย็บปากกระเป๋าตามเสื้อผ้าของผู้ตายให้ปิดสนิท เป็นธรรมเนียมจีนที่เกิดจากความเชื่อว่า ห้ามไม่ให้ผู้ตายมีกระเป๋าติดตัวไป เพราะกระเป๋าเป็นแหล่งทรัพย์และความเจริญรุ่งเรืองที่ต้องทิ้งไว้ให้บุตรหลาน ถ้าให้ผู้ตายเอากระเป๋าติดตัวไปบุตรหลานจะไม่เจริญรุ่งเรืองและยากจนลงได้ ดังนั้นการตรวจสอบ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กระเป๋าของผู้ตายอาจเป็นไปเพื่อให้ลูกหลานได้การตรวจสอบร่วมกันว่ามีสิ่งของหรือเอกสารสำคัญที่หลงเหลืออยู่หรือไม่ โดยเฉพาะเมื่อเป็นเสื้อผ้าหรือเครื่องใช้ที่ผู้ตายชอบใช้ การไม่ให้ผูกเงื่อนปมก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างคนสองภพที่ใช้สัญลักษณ์ทางเสียงเพื่อสื่อว่าเป็นการกระทำที่จะไม่สร้างปมปัญหาแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม และความเห็นของ Geertz (1973: 360), Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการ โดยใช้ระบบสัญลักษณ์

ตัวอย่างที่ 3

เสื้อผ้าของอาแม่ที่จะให้ใส่ติดตัวและสำหรับใส่ไปในโลง ถุงเท้าสำหรับใส่ติดตัว รองเท้าสำหรับใส่ไปในโลง และที่ขาดไม่ได้คือ ‘เตี๊ยบ’

เตี๊ยบคือเอกสารสำหรับเขียนรายละเอียดต่างๆของผู้ตายสำหรับใช้ในงานพิธีศพ เป็นกระดาษแผ่นยาวม้วนใส่อยู่ในกระบอกโลหะ เตี๊ยบนี้นิยมมีแต่กับผู้หญิง ถือว่าเป็นของที่ได้มาจากฮุดโจ๊ว หรือพระพุทธ สิ่งแรกที่ต้องทำคือส่งมอบเตี๊ยบให้เจ้าหน้าที่ร้านโลงศพ เพื่อกรอกข้อความอันเป็นรายละเอียดเกี่ยวกับตัวอาแม่ทั้งหมด ลูกหลานก็จะต้องคอยตอบคำถามถึง ชื่อ สกุล วันเดือนปีเกิด ชื่อพ่อแม่พี่น้อง ชื่อสามี ลูกชาย ลูกสาว เขย สะใภ้ หลาน ตำบลที่อยู่ที่เมืองจีน บ้านที่เมืองไทย ทุกอย่างที่เกี่ยวกับอาแม่จะถูกกรอกลงไปบนเตี๊ยบ

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ความรู้เรื่องจีนจากผู้เฒ่า, 2336: 86-87)

ข้อความจากตัวอย่างที่ 3 แสดงให้เห็นถึงข้อแตกต่างของศพผู้ชายกับศพผู้หญิงว่า ถ้าหากเป็นศพผู้ชายไม่ต้องมี “เตี๊ยบ” แต่ถ้าเป็นผู้หญิงจะต้องมี “เตี๊ยบ” ซึ่งมีลักษณะเป็นกระบอกโลหะทรงกลม ภายในบรรจุกระดาษม้วนที่แสดงประวัติของผู้ตาย เป็นเครื่องสื่อถึงผู้ตายว่าผู้ตายคือใคร มาจากไหน มีสมาชิกในครอบครัวกี่คน และเกี่ยวพันกับบุคคลในครอบครัวอย่างไร ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่ว่าผู้ตายจะสามารถเกิดใหม่ได้นั่นเอง

ข้อสังเกตในเรื่องที่ศพผู้หญิงจะต้องมีเตี๊ยบนี้เป็นเรื่องของการที่ผู้หญิงแต่งงานแล้วเปลี่ยนแซ่ตามสามี ทำให้ไม่ทราบที่มาหรือสายตระกูล เพราะตามธรรมเนียมแล้ว ฝ่ายชายเท่านั้นที่จะมีแกซิ้งหรือตั้งป้ายวิญญาณได้เท่านั้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การใช้เตี๊ยบเป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรมแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีน โดยเฉพาะคติความเชื่อของชาวจีนที่นิยมลูกชายมากกว่าลูกสาว และการให้อำนาจแก่บุตรชายมากกว่าบุตรสาว นี้เป็นดังแนวคิดของ ซึ่งตรงกับแนวคิดของ Durkheim (1897: 385), Rosaldo (1974: 23), Turner (2002: 2-3) ในเรื่องพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม รวมถึงความเห็นของ Coughlin (1977: 67) และ Lang (1946: 12-15) ที่ได้อธิบายความสัมพันธ์และการจัดลำดับชั้นภายในครอบครัวชาวจีน

นอกจากนี้ยังสามารถอธิบายด้วยแนวคิดทฤษฎีเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403) จะเห็นได้ว่าแนวคิดคนพลัดถิ่นชี้ให้เห็นถึงประเด็นความสัมพันธ์ของคนพลัดถิ่นกับมาตุภูมิที่แตกต่างไปจากกลุ่มคนหรือชาติพันธุ์ทั่วไป ซึ่งความสัมพันธ์กับมาตุภูมิดังกล่าวจะส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ ซึ่งเห็นได้ชัดเจนจากข้อความในวรรณกรรมว่า “เตี๊ยบคือเอกสารสำหรับเขียนรายละเอียดต่างๆของผู้ตาย... ตำบลที่อยู่ที่เมืองจีน...ทุกอย่างที่เกี่ยวกับอาแม่จะถูกกรอกลงไปบนเตี๊ยบ”

ตัวอย่างที่ 4

การบรรจุศพคนจีน เมื่อเสียชีวิตจะบรรจุศพไว้ในโลงจำปา ภาษาจีนเรียกว่า กัวบั๊ก แปลว่า โลงศพหรือโลงศพไม้ หรือเรียกว่า ตั่วฉู่ แปลว่าบ้านใหญ่ เป็นบ้านหลังใหม่ที่มีขนาดใหญ่พอดีตัวผู้ตาย โลงจำปามี 3 สี คือ สีดำ สีมังคุดหรือสีแดง สีเชลแลก โลงที่ลูกหลานเตรียมไว้ให้คือโลงจำปาสีดำเขียนลายทอง ด้านในบุผ้านวมดูแล้วน่านอนสบาย มีหมอนโบราณสำหรับรองศีรษะ มีหมอนอีกใบไว้รองเท้า (จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ธรรมเนียมนี้คือคำพร เฮง – เฮง – ฮง – ซก, 2542: 1-3) และ โลงที่ใช้บรรจุเป็นโลงไม้จำปา ทาสีแดงซึ่งหมายความว่า ผู้ตายได้สั่งต่อโลงนี้ไว้เพื่อตนเองในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ และโลงนี้จะถูกเก็บเอาไว้จนกว่าจะถึงวาระที่จะต้องใช้

(ลักษณ์ โรจนา, เขยใหม่, 2519: 498)

ข้อความจากตัวอย่างที่ 4 แสดงให้เห็นว่าคนจีนนอกจากจะหาฮวงจุ้ยให้แก่ตนเองแล้วยังสั่งต่อโลงศพไว้ให้ตนเองได้ด้วย โดยเห็นว่าความตายเป็นของธรรมดาที่ทุกคนต้องประสบ ไม่ถือว่าเป็นโชคลางแต่ประการใด โดยที่โลงจำปา หรือโลงศพแบบจีนที่เรียกว่า ตั่วฉู่นั้นจะมีสีหลัก 3 สี คือ สีดำ สีมังคุดหรือสีแดง สีเชลแลก โลงศพจะบ่งบอกว่าผู้ตายเป็นคนจีนกลุ่มใด เช่น ในวรรณกรรมของ จิตรา ก่อนันทเกียรติ จะกล่าวถึงคนจีนแต้จิ๋ว แสดงให้เห็นว่าคนจีนแต้จิ๋วนิยมใช้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โลงจำปาสีดำ บนโลกจะมีลวดลายเป็นสีทอง ส่วนโลงไม้สีเชลแลก หรือสีน้ำตาลธรรมดาจะเป็นของคนไหหลำและคนกวางตุ้ง และ “โลงไม้จำปา ทาสีแดงซึ่งหมายความว่า ผู้ตายได้สั่งต่อโลงนี้ไว้เพื่อตนเองในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ และโลงนี้จะถูกเก็บเอาไว้จนกว่าจะถึงวาระที่จะต้องใช้” สีของโลงแสดงว่าผู้ตายได้เตรียมการเกี่ยวกับการตายไว้อย่างรอบคอบ

คำว่า “ตั่วฉู่” ที่มีความหมายว่า “บ้านใหญ่” แสดงให้เห็นว่าชาวจีนมีความเชื่อว่าเมื่อตายไปแล้ว วิญญาณจะยังคงอยู่ จึงต้องหาบ้านหลังใหม่ไว้ให้อยู่ในเวลาที่ตายไปแล้ว ชาวจีนจึงสร้างจินตนาการหาทางที่จะติดต่อกับผู้ตาย เพื่อแสดงความกตัญญู อันเป็นไปตามลัทธิขงจื้อ ที่เน้นเรื่องความกตัญญูเป็นสำคัญ ซึ่ง อธิบายได้ด้วยแนวคิดเรื่องความเชื่อและการสร้างสัญลักษณ์ในพิธีกรรม ของ Malinowski (1939: 938) ตามที่ Geertz (1973: 360-362), Turner (1988: 81, 129) เสนอว่ามนุษย์มีความต้องการเบื้องลึกโดยใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการ โดยใช้ระบบสัญลักษณ์ที่ให้ความหมายแก่สิ่งรอบตัว

นอกจากชาวจีนจะใช้สัญลักษณ์ในพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายเพื่อสร้างเครื่องยึดเหนี่ยวให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจเมื่อต้องสูญเสียบุคคลที่รักและเคารพของครอบครัวแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชาวจีน ดังอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1)

ตัวอย่างที่ 5

ก่อนเริ่มพิธีลูกหลานทุกคนต้องใส่ชุดผ้าดิบเป็นการไว้อาลัยต่อการจากไปของผู้ตาย พิธีจะเริ่มจากสะใภ้เป็นผู้จุดธูปบูชาที่กลางแจ้ง เพื่อบอกกล่าวต่อเทพยดาฟ้าดิน...จากนั้นก็เริ่มพิธีหน้าศพโดยมีหลวงจีนจากโรงเจประจำตระกูลทำพิธีสวดมนต์ให้ตลอดเวลา

ลูกหลานทุกคนรวมทั้งเขยและสะใภ้ไหว้อาแม่ด้วยธูป 3 ดอก ซึ่งเจ้าหน้าที่จะนำธูปทั้งหมดมาใส่ลงในน้ำที่จะใช้ล้างหน้าอาแม่ ในอ่างน้ำนี้จะใส่ใบทับทิมด้วยเสมือนหนึ่งเป็นน้ำมนต์เพื่อให้เป็นสิริมงคล

ในการทำพิธีจะเรียงลำดับความสำคัญของลูกหลาน แล้วไล่ตามอาวุโส คือ ลูกชายคนโตสำคัญที่สุด ตามด้วยลูกชายคนต่อๆ มา แล้วต่อด้วยลูกสะใภ้ เมื่อจบคิวลูกสะใภ้จึงเป็นลูกสาว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตามด้วยลูกเขย แล้วจึงถึงรุ่นหลาน ซึ่งต้องเริ่มจากหลานใน คือลูกของลูก จากนั้นจึงปิดท้ายด้วยหลานนอก คือลูกของหลาน

หลังจากลูกหลานจุดธูปไหว้ ก็เป็นการเช็ดหน้าเช็ดมืออาแม่ เริ่มที่ลูกชายคนโตเรียงลำดับลงไปจนครบลูกหลาน จากนั้นก็เป็นรายการป้อนข้าว โดยลูกหลานถือตะเกียบคีบข้าวทำทีเป็นป้อนใส่ปากอาแม่ แล้วตามด้วยเต้าหู้ตบท้ายด้วยน้ำตาลทรายแดง ป้อนให้อาแม่แล้วก็ถึงคราวลูกคีบข้าว คีบกับข้าวกับคีบของหวานทำทีเป็นป้อนเข้าปากตนเองเช่นกัน ในขณะที่ทำทีป้อนกันไปป้อนกันมา เจ้าหน้าที่จะบอกบทเป็นคำจีนให้ลูกหลานพูดตามแปลเป็นไทยได้ว่า ‘แม่เลี้ยงลูกมาจนเติบใหญ่ ลูกเลี้ยงแม่จนแก่ชรา’ เสร็จแล้วก็นั่งพนมมือฟังพระจีนสวดจนจบ จึงถึงรายการให้อาแม่ลงนอนในโลงที่ลูกหลานเตรียมไว้ให้ สิ่งที่ใส่ไปในโลงด้วยคือ ดอกบัว เสื้อผ้า รองเท้า กระดาษเงิน กระดาษทอง แนมด้วยกระดาษฟาง ใบชาและขี้เหล็ก สุดท้ายคลุมด้วยผ้าสีแดงมีปักไหมเป็นลวดลายงดงาม แล้วจึงปิดฝาโลงแต่ยังไม่ตอกตะปู

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ความรู้เรื่องจีนจากผู้เฒ่า, 2336: 87-88)

จากตัวอย่างที่ 5 แสดงให้เห็นว่า ครอบครัวชาวจีน เมื่อมีคนตาย ลูกหลานจะใส่ชุดผ้าดิบ เนื่องจากผ้าดิบจะไม่สวย และเมื่อสวมใส่แล้วจะไม่สบายตัว เพื่อแสดงให้เห็นว่าลูกหลานมีความทุกข์จนไม่สนใจเรื่องความสวยงามหรือความสุขสบาย ก่อนบรรจุศพลงโลง จะเห็นว่า คนจีนและคนไทยมีธรรมเนียมที่เหมือนกันคือ การอาบน้ำศพให้คนตาย แต่พิธีกรรมของคนไทยและคนจีนแตกต่างกัน คือ เมื่อมีบุคคลในครอบครัวเสียชีวิตบุตรต้องแจ้งให้สมาคมแซ่ทราบ สมาคมแซ่จะส่งเจ้าหน้าที่ของสมาคมมาช่วยจัดงานศพให้ ก่อนพิธีอาบน้ำศพ บุตรหลานต้องจุดธูป 1 ดอก อธิษฐานบอกเทพยดาฟ้าดินว่าบิดาหรือมารดาเสียชีวิตแล้ว ขอให้ท่านมารับดวงวิญญาณ ให้ช่วยคุ้มครองในการไปสวรรค์ แล้วปักธูปที่กลางแจ้ง จากนั้นบุตรหลานจะมานั่งหน้าศพ จุดธูป 3 ดอก แล้วกราบ ตามธรรมเนียมจีน ทั้งนี้สัญลักษณ์ต่างๆ ในพิธีกรรมสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Durkheim (1897: 385) ในเรื่องอัตลักษณ์ร่วมของสังคมไม่ใช่ผลรวมของอัตลักษณ์ของปัจเจก, แนวคิดและทฤษฎีของ Turner (1988: 81, 129) ในเรื่องพิธีกรรมและสัญลักษณ์ในพิธีกรรม ตลอดจนแนวคิดและทฤษฎีเรื่อง “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1)

ลำดับของการนั่งในการทำพิธีจะเรียงลำดับความสำคัญของลูกหลาน แล้วไล่ตามอาวุโส คือ ลูกชายคนโตสำคัญที่สุด ตามด้วยลูกชายคนต่อๆ มา แล้วต่อด้วยลูกสะใภ้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะคนจีนถือว่าลูกสะใภ้สำคัญกว่าลูกสาว เนื่องจากสะใภ้นั้นแต่งเข้ามาเป็นสมาชิกในครอบครัว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จึงถือเป็นคนใน ส่วนลูกสาวนั้นเมื่อแต่งออกก็กลายเป็นคนนอกเป็นสมาชิกของครอบครัวอื่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีน โดยเฉพาะคติความเชื่อของชาวจีนที่นิยมลูกชายมากกว่าลูกสาว และการให้อำนาจแก่บุตรชายมากกว่าบุตรสาว นี้เป็นดังแนวคิดของ ซึ่งตรงกับแนวคิดของ Durkheim (1897: 385) และ Rosaldo (1974: 23), และ Coughlin (1977: 67) ในเรื่องพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม

นอกจากนี้ ในส่วนที่เป็นคำพูดที่เจ้าหน้าที่บอกบทเป็นคำจีนและให้ลูกหลานพูดตามแปลเป็นไทยได้ว่า ‘แม่เลี้ยงลูกมาจนเติบใหญ่ ลูกเลี้ยงแม่จนแก่ชรา’ จะเห็นได้ว่า แม้ว่าคำพูดนี้จะเป็นประโยคสั้นๆ แต่มีความหมายกว้าง ลึกซึ้ง และกินใจ เพราะเท่ากับกล่าวถึงระยะเวลายาวนานจนถึงสิ้นอายุขัยของบุคคลคนหนึ่ง คือ แม่ผู้จากไป กับความยิ่งใหญ่แห่งการเสียสละของแม่ที่พยายามเลี้ยงลูกจนลูกเติบใหญ่ขึ้น และการที่ลูกมีโอกาสแสดงความกตัญญูและตอบแทนพระคุณของแม่จนแม่แก่ชรา อธิบายได้ด้วยความเห็นของ Geertz (1973: 360), Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการโดยใช้ระบบสัญลักษณ์

ส่วนการที่ต้องใส่กระดาษฟาง ใบชาและขี้เหล็ก ลงไปในโลงด้วยก็เพื่อให้ซับน้ำเหลืองและดูดกลิ่น

ตัวอย่างที่ 6

เมื่อขบวนศพเคลื่อนถึงวัด จะยกบ้านใหญ่ลงมาตั้งที่ศาลาวัดโดยหันหัวโลงไปทางทิศตะวันตก วางรูปด้านหน้าข้างโลงศพ กระถางธูปอยู่หน้าโลง วางตะเกียงไว้ปลายโลง จากนั้นทำพิธีไหว้เทพยดาฟ้าดินที่กลางแจ้งหน้าศาลา โดยใช้ของไหว้ประกอบด้วย ถั่วตัด ข้าวพอง รวม 5 อย่าง เรียกว่า จับกิ้มทึ้ง ส้ม 4 ผล ขนมอี๋สีขาว 5 ถ้วย เหล้า 5 ถ้วย น้ำชา 5 ที่ เทียนแดง1 คู่ บุตรหลานจุดธูปไหว้เทพยดาฟ้าดิน บุตรชายคนโตยกประเคนของไหว้ แล้วเผากระดาษเงินกระดาษทอง จากนั้นบุตรทุกคนเข้าไปไหว้บุพการีที่หน้าโลงด้วยธูปคนละดอก จากนั้นเป็นพิธีตอกตะปูโลง ต้องดูฤกษ์ยามที่เหมาะสม และได้เชิญผู้ใหญ่ที่มีชื่อเสียงและผู้ที่มีบุตรหลานมากๆ ให้เกียรติในการตอกตะปูโลง พิธีเริ่ม โดยผู้ใหญ่ต้องไหว้เทพยดาฟ้าดิน ขบวนบุตรหลานนั่งเรียงแถวที่สองข้างโต๊ะไหว้ บุตรหลานชายแถวหนึ่ง บุตรหลานหญิงแถวหนึ่ง ฝ่ายชายอยู่ซ้าย ฝ่ายหญิงอยู่ขวา เรียงตามศักดิ์ ลูกใน (ลูกใน หมายถึง ลูกชายและลูกสะใภ้ที่แต่งงานแล้วมาใช้แซ่ของฝ่ายชาย) ลูกนอก (ลูกนอก หมายถึง ลูกสาวที่แต่งงานและใช้สกุลฝ่ายชาย ลูกเขยถือเป็นลูกนอก) แล้วเรียงตามอาวุโส

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ: ธรรมเนียมนี้คือคำพร เฮง – เฮง – ฮง – ซก, 2542: 97)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 6 ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวจีน ว่า เป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิขงจื๊อที่เน้นถึงความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อบรรพบุรุษ และเป็นสิ่งที่เน้นถึงความสัมพันธ์ บทบาทหน้าที่ สถานภาพของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งการกำหนดในลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงรากฐานของข้อบังคับในขนบธรรมเนียมประเพณีจีนปรากฏในพิธีกรรมต่างๆ รวมทั้งพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย อีกทั้งแสดงให้เห็นว่าสมาชิกแต่ละคนต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จึงต้องมีสิ่งยึดเหนี่ยวและมีความสามัคคีภายในครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีของ Durkheim (1897: 385), Rosaldo (1974: 23) และ Turner (2002: 2-3) ในเรื่องพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม รวมถึงความเห็นของ Coughlin (1977: 67) และ Lang (1946: 12-15) ที่ได้อธิบายความสัมพันธ์และการจัดลำดับชั้นภายในครอบครัวชาวจีน

ตัวอย่างที่ 7

เมื่อถึงวัด ลูกหลานจะได้รับแจกชุดกระสอบใส่ทับชุดผ้าดิบเพื่อใช้เข้าพิธีตลอดงาน

การใส่ชุดกระสอบถือเป็นการให้เกียรติสูงสุดจากลูกหลาน ว่าโศกเศร้าอาลัยเพราะการจากไปของบุพการี คนจีนถือว่าผ้ากระสอบเป็นผ้าที่ถูกที่สุดและไม่มีสีสัน เหมาะแก่ลูกหลานที่กำลังเศร้าโศก ไม่มีแก่ใจจะสวยงาม

ชุดกระสอบนี้ ของลูกชายเป็นชุดเสื้อกับกางเกง มีหมวกทรงสูง

การแต่งกายไว้ทุกข์ของบุตรชายจะใส่ผ้าดิบและสวมทับด้วยผ้ากระสอบ เสื้อมีเชือกคาดเอว ห้อยถุงผ้าเล็กๆถุงหนึ่งสีแดง อีกถุงสีเขียว บุตรสาวและบุตรสะใภ้จะใส่ผ้าดิบแล้วสวมทับด้วยผ้ากระสอบ สวมหมวกผ้าสามเหลี่ยม มีเชือกคาดเอวเหมือนบุตรชาย หญิงมีครรภ์อนุโลมไม่ต้องมีเชือกคาดเอว สำหรับชุดของบุตรเขย จะแต่งกายด้วยเสื้อสีขาวแขนยาว กางเกงขายาวสีขาว สวมหมวกสีขาวทรงสูง มีผ้าขาวผืนยาวสำหรับพันรอบเอว แล้วเหน็บชายที่ข้างเอว ชั้นหลานแต่งกายไว้ทุกข์ด้วยผ้าสีขาว สวมหมวกผ้าสามเหลี่ยมสีน้ำเงิน ถ้าหากบิดาตายให้กลัดแขนทุกข์ด้านซ้าย ถ้ามารดาตายให้กลัดแขนทุกข์ที่แขนขวา ชั้นหลานไม่มีชุดไว้ทุกข์พิเศษ ให้ใส่หมวกผ้าสามเหลี่ยมสีน้ำเงิน

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ความรู้เรื่องจีนจากผู้เฒ่า, 2336: 89)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างที่ 7 เห็นได้ว่าการแต่งกายไว้ทุกข์ของคนไทยเชื้อสายจีน เจ้าภาพหรือญาติผู้ตายจะแต่งกายด้วยชุดผ้าดิบและสวมทับด้วยผ้ากระสอบ ถ้าเป็นธรรมเนียมดั้งเดิม การไว้ทุกข์ระหว่างจัดงานศพจะห้ามเจ้าภาพใส่เครื่อง ประดับใดๆ นับเป็นการแสดงออกด้วยสัญลักษณ์ ดังที่ Turner (1988: 81) เรียกว่า เป็นสัญลักษณ์เชิงขั้วความรู้สึก (Sensory pole) เพราะเป็นการแสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกที่สมาชิกในครอบครัว และสายตระกูลมารวมกันเพื่อแสดงความเคารพและไว้อาลัยผู้ตาย นอกจากนี้ การแต่งกายของสมาชิกในครอบครัวในพิธีศพจะแสดงถึงสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงสถานภาพและบทบาทหน้าที่ของบุคคลว่าเกี่ยวข้องกับผู้ตายอย่างไร นับเป็นการแสดงออกด้วยสัญลักษณ์ โดยเทอร์เนอร์เรียกว่า เป็นสัญลักษณ์เชิงขั้วอุดมคติ (Ideological pole) อันหมายถึงกฎระเบียบข้อบังคับทางสังคมของชาวจีนในการอบรมสั่งสอนลูกหลานให้มีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ตามค่านิยมและความเชื่อที่เน้นความสำคัญของลำดับอาวุโสของสมาชิกในครอบครัวและสายตระกูล อีกทั้งยังเป็นอัตลักษณ์จีนที่แสดงให้เห็นถึงการถ่ายโอนอำนาจการปกครองภายในครอบครัวจากพ่อไปยังลูกชายคนโต ซึ่งเป็นการสืบทอดอำนาจและความรับผิดชอบต่อครอบครัวและเศรษฐกิจของครอบครัว ที่เป็นไปตามค่านิยมและความเชื่อของชาวจีน

ตัวอย่างที่ 8

หลังจากบุตรหลานทำพิธีขอบคุณ “ไก๋กัวฮู” (ไก๋กัวฮู คือ การขอบคุณผู้ใหญ่ที่ให้เกียรติมาตอกตะปูโลง) ผู้ใหญ่ที่ให้เกียรติมาตอกตะปูโลงศพด้วยการตั้งแถวสองฟากก้มคารวะขอบคุณ บุตรชายคนโตจะมอบส้ม 4 ผล เป็นของขวัญ ประธานในพิธีรับประทานขนมอี๊หรือขนมหวาน เพื่อเป็นสิริมงคล บุตรที่ใส่ชุดกระสอบแล้วต้องไหว้เทพยดาฟ้าดินที่โต๊ะด้านนอกอีกครั้ง แล้วจุดธูปไหว้หน้าศพ บุตรสาวที่ออกเรือนไปแล้วต้องไหว้กระดาษเงินกระดาษทองขนาดใหญ่ที่เรียกว่า “ตั่วป้อ” สำหรับใช้ในงานศพญาติผู้ใหญ่โดยเฉพาะ เมื่อตั้งโลงศพแล้วต้องเอาเสื้อของคนตาย 1 ตัวพาดที่เก้าอี้ด้านหัวโลงศพ ผ้าเช็ดหน้า 1 ผืน กระดาษบางขาวใส่น้ำไว้ข้างศพ ใน 7 วันต้องยกข้าว 1 ชาม กับข้าว 1 อย่างไว้หน้ารูปศพ แล้วเคาะโลง 3 ครั้ง กล่าวว่า พ่อ แม่ มากินข้าว ผลไม้บนโต๊ะหน้าศพต้องเปลี่ยนทุกวัน

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ธรรมเนียมนี้คือคำพร เฮง – เฮง – ฮง – ซก, 2542: 97)

พิธีกรรมที่ปรากฏในตัวอย่างที่ 8 แสดงให้เห็นว่าผู้ตายยังมีความผูกพันกับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ และมีกิจวัตรประจำวันต่างๆ เหมือนเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ เพียงแต่อยู่อีกภพหนึ่ง และแสดงถึงความเคารพ กตัญญูกตเวทีของลูกหลานที่มีต่อผู้ตาย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สัญลักษณ์ต่างๆ ในพิธีกรรมแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของจีนในด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวและเครือญาติ รวมถึงค่านิยมและความเชื่อของชาวจีนว่า แม้บรรพบุรุษจะเสียชีวิตไป แต่ก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งหรือสมาชิกหนึ่งของครอบครัว ไม่ได้จากไปไหน เพียงแต่ไปอยู่ยังอีกโลกหนึ่ง บรรพบุรุษยังคงให้ความคุ้มครองและปกป้องลูกหลานให้พ้นจากภัยอันตราย สมาชิกที่ยังมีชีวิตอยู่จึงต้องตอบแทนด้วยการกราบไหว้บูชาด้วยเครื่องเซ่นต่างๆ เพื่อให้บรรพบุรุษมีความเป็นอยู่อย่างสุขสบาย ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Geertz 1973: 360) และ Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการโดยใช้ระบบสัญลักษณ์

นอกจากนี้ พระธรรมสมาธิวัตรได้อธิบายรายละเอียดของพิธีกรรมกงเต็กไว้ใน ตำรากงเต็กและตำรากฐิน(2548: 2-5) ดังนี้

สิ่งสำคัญคือ ต้องเตรียมสถานที่สำหรับประกอบพิธีกงเต๊ก โดยสมมุติเป็นมณฑลเสมาพุทธจักร มีโต๊ะประดิษฐานรูป พระศากยมุนีพุทธเจ้า พระอมิตาภพุทธเจ้า รูปพระโพธิสัตว์ภาคต่างๆ พร้อมเครื่องสักการะ บูชา มีพระภิกษุอย่างน้อย 3 รูป เป็นผู้ทำพิธี โดยมีลำดับขั้นดังนี้

อันดับแรก: พิธีอัญเชิญสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เสกปริมณฑลให้สะอาดบริสุทธิ์โดยพรมน้ำพระพุทธมนต์ เสร็จแล้วทำพิธีชุมนุมเทวดา อัญเชิญพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์และเทพทั้ง 10 ทิศมาประทับรับการบูชา

อันดับที่ 2: อัญเชิญดวงวิญญาณผู้ตายมายังโรงพิธี พระสงฆ์สวดมนต์ขอบารมีพระพุทธเจ้า และพระโพธิสัตว์ส่งพระวิสุทธิรัศมีไปทั่วปรโลก ขอนำดวงวิญญาณผู้ตายมายังมณฑลพิธี (จัดทำรูปกระดาษ เขียนชื่อ สกุลของผู้ตาย พร้อมวัน เดือน ปีเกิดและตาย)

อันดับที่ 3: อาบน้ำดวงวิญญาณ พระสงฆ์สวดมนต์ นำดวงวิญญาณผู้ตายมาชำระด้วยน้ำพระพุทธมนตร์ ทั้งกายวาจาและใจเพื่อให้ดวงวิญญาณมีความสะอาดบริสุทธิ์

อันดับที่ 4: พิธีข้ามสะพาน พระสงฆ์สวดมนต์นำดวงวิญญาณผู้ตายข้ามสะพานหรือที่เรียกว่า “สะพาน โอฆสงสาร” ไปมอบเงินทองให้กับนายพระคลัง เพื่อชำระหนี้สินต่างๆ ทั้งในชาตินี้และชาติก่อนๆให้เสร็จสิ้นไป เพื่อวิญญาณผู้ตายจะได้สะอาดบริสุทธิ์ปราศจากพันธะใดๆ เป็นวิญญาณที่ไม่มีความหวั่นไหว มีการโปรยสตางค์ลงในจานหัวท้ายสะพาน เป็นการโปรยทานแก่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สัตว์ที่ตกทุกข์ได้ยาก และเพื่อเป็นการให้ระลึกว่า เมื่อตายแล้ว จะต้องสละทรัพย์สมบัติทั้งปวงไม่สามารถนำติดตัวไปได้ เป็นการให้ระลึกถึงพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขังและอนัตตา

อันดับที่ 5: พิธีเปิดประตูนรก โดยนำทรายทำเป็นรูปเมือง มีกำแพงล้อมรอบ มีประตูใหญ่ 4 ด้านแทนนรกพระสงฆ์สวดมนต์ เมื่อมาถึงประตูนรก ก็เอาคทาธุดงค์กดกับดินทุกๆประตู ประตูก็จะเปิดออก พระสงฆ์สวดมนต์อาศัยคุณพระศรีรัตนตรัยเปิดประตูนรกทั้ง 18 ขุม เพื่อโปรดสัตว์ที่ตกทุกข์ได้ยาก ให้มีโอกาสบรรเทาทุกข์ เมื่อได้ยินเสียงระฆังและเสียงสวดมนต์จากพิธีนี้

อันดับที่ 6: พิธีโปรยดอกไม้ ในพิธีนี้จะจัดดอกไม้ต่างๆ หลากสีใส่พานถวายพระสงฆ์ พระสงฆ์จะโปรยดอกไม้ ไปรอบด้านในเวลาทำพิธีสวดมนต์ เพื่อให้ดวงวิญญาณผู้ตายน้อมถวายแด่เทพเจ้าทั้ง 10 ทิศ เพื่อสักการะพระรัตนตรัยในการมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ พิธีนี้ กุศลแห่งการถวายดอกไม้นี้ วิญญาณผู้ตายจะได้รับพรจากเทพเจ้าทั้งหลายเป็นสิริมงคล และได้อานิสงส์เพิ่มขึ้นด้วย

อันดับที่ 7: พิธีประกาศพรหมโลก เทวโลกและยมโลก โดยนำธงยาว 2 ธง แขวน 2 ด้านของโรงพิธี ธงคันที่ 1 ประกาศอัญเชิญพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ และเทพเจ้าทั้ง 10 ทิศ มาประทับเป็นพยาน ธงคันที่ 2 ประกาศแด่บรรดาทูต ปีศาจ เปรต อสุรกายใหญ่น้อยทั่ว 10 ทิศ ให้มารับส่วนบุญและไทยทาน พระสงฆ์สวดมนต์อัญเชิญเทพเจ้าทั่วพรหมโลก และเทวโลกทั้ง 10 ทิศ กับบอกประกาศแก่ภูต ปีศาจ เปรต และอสุรกายทั่วยมโลกให้ตั้งสติฟังพระอภิธรรม มีสัญญาณเคาะระฆังตามพระพุทธมนต์เป็นระยะๆ

อันดับที่ 8: พิธีลอยกระทง มีการทำ กระทง ปักธูป เทียน ดอกไม้ จุดลอยในแม่น้ำลำคลอง ในพิธีนี้พระสงฆ์สวดมนต์อัญเชิญพญานาค เทพเจ้าต่างๆ ในบาดาลพิภพให้มาสดับฟังพระพุทธมนต์ และบอกกล่าวแก่ปวงภูต ปีศาจต่างๆ ในสาครให้ตั้งสติฟังสวดอภิธรรม พิธีลอยกระทงนี้เป็นพิธีที่ดวงวิญญาณผู้ตายได้แผ่กุศลทานแก่ภูตผีปีศาจในท้องน้ำ และยังได้ส่งเครื่องสักการะบูชาไปน้อมกราบนมัสการพระบรมสารีริกธาตุ ณ บาดาลพิภพ และพระพุทธบาท ณ แม่น้ำนัมทาในประเทศอินเดีย เป็นการเพิ่ม บุญกุศลแก่วิญญาณผู้ตายอีกประการหนึ่ง

อันดับที่ 9: พิธีเวียนเทียนสาดพระพุทธมนต์ พระสงฆ์จะเริ่มสวดพระธรรมคาถาเป็นจบๆ และตีหรือสั่นระฆังเป็นระยะๆ จุดเทียนเดินเวียนเทียน 3 รอบ แล้วสวดมนต์เป็นจบๆเรื่อยไปจนจบ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อันดับที่ 10: พิธีถวายสังฆภัตต์แก่พระสงฆ์โดยนิมนต์พระสงฆ์มารับถวายสังฆภัตต์และสวดมนต์แผ่กุศลให้แก่วิญญาณผู้ตาย

อันดับที่ 11: พิธีทิ้งกระจาด มีการนำเสื้อผ้าของใช้ของผู้ตายมาแจกจ่ายเป็นทานแก่คนยากจน ถือเป็นการจำเริญเมตตาธรรมแก่ดวงวิญญาณ พระสงฆ์สวดโมทนาแผ่กุศลให้แก่วิญญาณผู้ตาย ในพิธีนี้จะสวดมนต์ยาวที่สุด พระภิกษุที่เป็นประธานจะสวมหมวก นั่งอยู่บนธรรมาสน์สูงกว่าพระภิกษุรูปอื่นๆ มีพระภิกษุรองประธาน 2 รูป นั่งซ้ายขวา พระภิกษุนอกนั้นนั่งเรียงเป็น 2 แถว ซ้ายขวา พระภิกษุผู้เป็นประธานสวดมนต์เป็นระยะๆ สาดข้าวทิพย์และน้ำทิพย์ โปรดสัตว์นรกทั้ง 18 ขุม และทางมหายานถือว่ามนต์ที่สวดในพิธีนี้ วิญญาณผู้ตายจะได้รับกุศลอย่างใหญ่หลวง เป็นทานแก่สัตว์ที่ตกทุกข์ได้ยากในนรกอเวจีทุกขุมให้ได้รับความร่มเย็นทั่วถึงกัน

อันดับที่ 12: พิธีอัญเชิญสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จกลับ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ และอัญเชิญสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จกลับสู่พระรัตนวิมาน พร้อมทั้งอัญเชิญพระโพธิสัตว์ และทวยเทพทั้ง 10 ทิศเสด็จกลับสู่มณเฑียรนิเวศน์

อันดับที่ 13: พิธีส่งวิญญาณกลับ พิธีนี้เป็นพิธีสุดท้าย พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ขออำนาจบารมีแห่งพระรัตนตรัยอำนวยอานิสงส์อันเกิดจากพิธีกงเต๊กครั้งนี้ให้แก่วิญาณผู้ตายรับไปสถิตสถาน ณ สุคติภพและเจริญพระพุทธมนต์อวยพรให้แก่แจ้าภาพได้รับความเจริญสุขจิตสุขกายตลอดทั่วถึงกัน พระสงฆ์สวดมนต์ส่งวิญญาณผู้ตายกลับ และเผาเครื่องกระดาษให้ผู้ตายไปใช้ในยมโลก อาทิ บ้านเรือน เครื่องเรือน เสื้อผ้า หีบเสื้อผ้า รถยนต์ ผู้รับใช้ต้องเขียนชื่อกำกับด้วย โทรทัศน์ วิทยุโทรศัพท์มือถือ หีบใส่เงินทอง ให้ผู้ตายนำไปใช้หนี้สินที่ติดค้างอยู่ในเมืองมนุษย์ หากมีการทวงหนี้สินในเมืองผี หรือไม่ก็เพื่อติดสินบนสัตว์ในจำพวก 12 นักษัตรเพื่อไม่ให้ขี่ตน เพราะเชื่อว่าผู้ตายเกิดในนักษัตรใด เมื่อตายไปจะถูกสัตว์ในนักษัตรนั้นขี่ในเมืองผี

ในการประกอบพิธีกงเต็ก ทางวัดจะต้องเตรียมสถานที่เพื่อตั้งเป็นเขตพุทธมณฑล โดยสมมุติเป็นมณเฑียรเสมาพุทธจักร มีโต๊ะประดิษฐานรูป พระศากยมุนีพุทธเจ้า พระอมิตาภพุทธเจ้า รูปพระโพธิสัตว์ภาคต่างๆ พร้อมเครื่องสักการะ บูชา มีพระภิกษุอย่างน้อย 3 รูป เป็นผู้ทำพิธี และมีการตั้งโต๊ะแดงสำหรับวางเครื่องบูชา ซึ่งประกอบไปด้วย ของไหว้ อาหารเจ ผลไม้ไหว้ ดอกไม้ กระถางธูป หนังสือมนต์ และเครื่องดนตรีจีน เช่น ปี่ ฉาบ กระดิ่ง ระฆังเล็ก เป็นต้น เครื่องดนตรีนี้จะใช้บรรเลงไปพร้อมๆ กับการสวดมนต์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากพิธีกงเต๊กที่กล่าวมาทั้งหมด แสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงและให้คุณค่าความหมายต่อโลกทัศน์ ความเชื่อ วิถีชีวิตของเจ้าของพิธีกรรม นอกจากนั้นพิธีกงเต๊กยังเป็นกลไกทางสังคมหรือเป็นเครื่องมือทางสังคมที่ทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นทางสังคม เกิดกรอบเกณฑ์ทางสังคมหลายประการ อาทิ การจัดลำดับลูกหลานในพิธีด้วยสัญลักษณ์สำคัญ คือการแต่งกาย เป็นการจำแนกเพศ รุ่น หรือศักดิ์ของญาติโดยปริยาย นอกจากนี้ยังสะท้อนคติข้างจีนที่ให้ความสำคัญกับเพศชายอย่างยิ่ง ทั้งในส่วนที่เป็นผู้ตายหรือลูกหลานกล่าวคือผู้ตายที่เป็นชาย ลูกหลานจะจัดพิธีแก้กรรมให้ เพราะถือว่าผู้ชายเป็นหลักของครอบครัว เมื่อตายแล้วก็จะได้รับการอัญเชิญขึ้นหิ้งผีบรรพบุรุษในแซ่ตระกูลของตน ถ้าเป็นหญิงก็จะต้องอยู่ร่วมหิ้งกับสามี จะไม่ไปอยู่กับหิ้งบิดามารดาของตน ส่วนลูกชายก็จะรับบทบาทสำคัญในพิธีโดยเฉพาะลูกชายคนโต การเดินแถวลูกหลานก็จะกำหนดให้แถวลูกชายนำหน้าเสมอ

นอกจากนี้พิธีกงเต๊กย่อมมีผลต่อการสร้างจริยธรรมให้กับสมาชิกในสังคม โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับความกตัญญูซึ่งเป็นคุณธรรมสำคัญที่ชาวจีนยึดมั่นอย่างแน่นแฟ้น เช่นที่ปรากฏในช่วงการแก้กรรมให้แก่ผู้ตาย (ชาย) หรือเพื่อชำระสระโลหิตมารดา เพื่อให้ลูกหลานรำลึกถึงพระคุณบุพการี จึงไม่ลืมที่จะสอดแทรกข้อคิดหรือคุณธรรมกตัญญูลงไปด้วย เป็นการขัดเกลาสังคม (SociaiZation) ไปโดยปริยาย อีกทั้งการประกอบพิธีกงเต๊กโดยภาพรวมก็จะสะท้อนถึงการทำความดีในขณะมีชีวิตของผู้ตายที่สามารถเชื่อมโยงหรือส่งผลถึงความพร้อมเพรียงของลูกหลาน หรือสะท้อนถึงประธานและจำนวนแขกที่มาร่วมไว้อาลัย อันเป็นผลของการอบรมเลี้ยงดูของผู้ตายเช่นกัน เพราะสิ่งนี้ย่อมมีผลต่อเนื่องมาถึงลูกหลานอย่างแน่นอน

การอภิปรายผล

จากการศึกษาวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย ช่วง พ.ศ.2510-2550 เรื่อง ความสัมพันธภาพในครอบครัวจีนและระบบเครือญาติ ภาษาจีน อุปรากรจีน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน ผู้วิจัยพบวิธีการที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยที่กล่าวถึงคนจีนในสังคมไทยโดยผ่านความคิด ประสบการณ์และจินตนาการของผู้ประพันธ์ ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1. อุปรากรจีน

ผู้วิจัยพบว่า อุปรากรจีน (งิ้ว) เดินทางเข้ามาสู่สังคมไทยแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยา และเป็นที่นิยมกันแพร่ หลาย รวมทั้งเป็นที่ชื่นชอบของคนในวงสังคมชั้นสูง และราชสำนัก จนถึงกับนำมาเป็นมหรสพที่ใช้รับรองอาคันตุกะต่างเมือง

สำหรับประเทศไทยแล้ว อุปรากรจีน (งิ้ว) เป็นมหรสพประเภทหนึ่งของชาวจีนที่สื่อถึงความเป็นจีน เป็นสิ่งบันเทิงรื่นเริงหรือมหรสพที่ติดตัวจีนมาเมื่ออพยพเข้าสู่ดินแดนใหม่ และเพื่อเป็นเครื่องสักการะเทพเจ้าต่างๆ ในศาลเจ้าจีนตามความเชื่อของชาวจีน อุปรากรจีน (งิ้ว) จึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นการแสดงเพื่อเป็นการตอบแทนเทพเจ้า ชาวจีนมีโอกาสได้สักการะต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ โดยมีศาลเจ้าเป็นศูนย์กลาง พฤติกรรมดังกล่าวของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีน มีลักษณะของคนพลัดถิ่น เพราะเป็นชุมชนเชื้อชาติที่ปราศจากพื้นที่หรืออาณาเขตที่เป็นหน่วยทางการเมืองของตนเอง และตัวแบบของคนพลัดถิ่น มีลักษณะที่ตระหนักหรืออ้างความเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตน มีองค์กรทางการเมือง ศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มในต่างแดนสัมพันธ์กับมาตุภูมิ ทั้งแง่ที่เป็นจริงและจินตนาการ ดัง Hall (1994: 392) และ Cohen (1997: 143) ได้นิยามลักษณะร่วมที่สำคัญบางประการของคนพลัดถิ่น รวมทั้งแนวคิดและทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) เรื่องมนุษย์ใช้พิธีกรรมและสัญลักษณ์ในพิธีกรรมทำหน้าที่หลักในการให้ความยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

เห็นได้ว่าชาวจีนนำเอาความคิดในด้านการตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ มาเชื่อมโยงกับการแสดงออก คือนำการแสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) เป็นเครื่องมือบูชาเซ่นไหว้ และเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อแสดงคุณธรรมด้านความกตัญญูที่ต้องปฏิบัติต่อเจ้าและเพื่อให้มั่นใจว่าจะเกิดผลดีแก่ชีวิต นอกจากนี้ยังเป็นโอกาสอันดีที่ชาวจีนในชุมชนจะได้หาความรื่นเริง ชมศิลปะการแสดง รวมกลุ่มสนทนาสังสรรค์ เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีในระหว่างหมู่ชาวจีนด้วยกันอุปรากรจีน (งิ้ว) จึงมีบทบาทหน้าที่ในการตอบสนองความเชื่อของกลุ่มคนที่ใช้มหรสพแสดงเพื่อให้เจ้าชมแล้วเกิดความพอใจ โดยพวกเขามีความเชื่อว่างิ้วเป็นมหรสพที่เจ้าพึงพอใจ เจ้าดูแล้วเข้าใจเรื่องราวได้อย่างดี อีกทั้งเป็นการแสดงที่หลอมรวมความเชื่อ ความศรัทธาและมหรสพงานรื่นเริงเข้าไว้ด้วยกัน การแสดงงิ้วจึงเป็นจุดรวมที่ทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวบนพื้นฐานความเชื่อเดียวกัน ดึงดูดผู้คนเข้ามามีส่วนในการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน แสดงพฤติกรรมร่วมกัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นำมาสู่ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน และนับได้ว่าอุปรากรจีน (งิ้ว) ในประเทศไทยเกิดขึ้นจากการกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชาวจีน

เนื่องจากอุปรากรจีนเป็นการแสดงเพื่อบูชาเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวจีน และเป็นการแสดงมหรสพที่ชาวจีนในประเทศไทยนิยมอย่างยิ่ง จนถึงกับมีการปลูกโรงงิ้วเพื่อการแสดงโดยเฉพาะ จึงแสดงให้เห็นว่าอุปรากรจีน (งิ้ว) เป็นเครื่องมือที่ใช้แสดงออกซึ่งความเป็นจีน รวมถึงเพื่อปลอบประโลมตนให้คิดว่ายังมีบางสิ่งที่เป็นจีน ให้ได้เห็น ให้ได้ดู แม้ว่าจะไม่ได้อยู่เมืองจีน นับเป็นอัตลักษณ์ร่วมที่แสดงความเป็นจีน ซึ่งกลุ่มชาวจีนสามารถดูได้เข้าใจ ไม่ว่าจะเป็นฉาก การร่ายรำ ดนตรี คำร้อง ฯลฯ ดังที่ Turner (1988: 81, 129) แสดงความคิดเห็นว่ามนุษย์มีความต้องการเบื้องลึกโดยใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการ การแสดงงิ้วจึงถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมที่มีความหมายของขั้วอุดมคติทางความคิด กล่าวคือเมื่อบุคคลเข้าใจว่ามีเจ้าหรือบางสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือมนุษย์และสามารถส่งผลดีหรือผลร้ายต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตนรวมถึงลูกหลานได้ ก็นำเอาความคิดนั้นมาเป็นปัจจัยกระตุ้นในส่วนขั้วของความรู้สึกของบุคคลเชื่อมโยงเข้ากับขั้วอุดมคติคือความปรารถนาที่จะให้ตนและครอบครัวพบกับความสุขความเจริญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญด้านการค้า จึงใช้สัญลักษณ์ที่มีความหมายในขั้วอุดมคติคือการบูชาเซ่นไหว้มาเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อแสดงคุณธรรมด้านความกตัญญูที่ต้องปฏิบัติต่อเจ้าและเพื่อให้มั่นใจว่าจะเกิดผลดีแก่ชีวิต

สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งตามแนวคิดของ Turner (1988: 81) คือการมองการแสดงเชิงพิธีกรรมว่า ประกอบ ด้วยสัญลักษณ์ (Symbols) ทั้งนี้อุปรากรจีน (งิ้ว) เป็นการแสดงที่ผสมผสานการขับร้องและการเจรจาประกอบกับลีลาท่าทางของนักแสดงให้ออกเป็นเรื่องราว โดยนำเอาเหตุการณ์ต่างๆ ในพงศาวดารและประวัติศาสตร์มาดัดแปลงเป็นบทแสดง รวมทั้งยังมีการนำเอาความเชื่อทางประเพณีและศาสนาเข้าไปผสมผสานกับการแสดงจนกลายเป็นศิลปะการแสดงที่มีระเบียบแบบแผน และรูปลักษณ์ที่ดีงาม รวมถึงแสดงออกถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของความเป็นชนชาติจีนมาช้านาน

จากแนวคิดของเทอร์เนอร์ ทำให้สามารถพิจารณาอุปรากรจีน (งิ้ว) ว่ามีลักษณะเด่นที่เป็นอัตลักษณ์และแสดงด้วยระบบสัญลักษณ์ของตนเอง ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1. ด้านรูปธรรม ได้แก่ คำพูด ความสัมพันธ์ที่แสดงออกให้เห็น เหตุการณ์ที่ดำเนินอยู่ระหว่างการแสดง การแสดงอาการและท่าทาง รวมถึงจำนวนระยะเวลาและเนื้อที่

1.1 คำพูด หรือภาษา พบว่าเป็นภาษาที่ใช้ในท้องถิ่นเดิมจากประเทศจีน

1.2 ความสัมพันธ์ที่แสดงออกให้เห็น พบความหลากหลายของสัญลักษณ์ และบางกรณีสัญลักษณ์บางลักษณะไม่สามารถตีความหมายได้อย่างชัดเจนหากปราศจากสัญลักษณ์รอบข้าง อย่างไรก็ตามในกรณีของสัญลักษณ์ในด้านความสัมพันธ์ที่แสดงออกให้เห็น จะสามารถตีความได้ในลักษณะของอุปกรณ์บนใบหน้า และเครื่องแต่งกาย ดังนี้

1.2.1 อุปกรณ์บนใบหน้า ชาวจีนสามารถชมอุปรากรจีน (งิ้ว) ได้เข้าใจโดยผ่านสัญลักษณ์การแต่งหน้าของตัวละคร การเลือกสีบนใบหน้า การเขียนหน้า รวมถึงวิธีการวาดเส้นบนใบหน้าของตัวละครในอุปรากรจีน (งิ้ว) ถือว่ามีความสำคัญที่สุด เพราะองค์ประกอบบนใบหน้าของตัวงิ้วจะเป็นสัญลักษณ์บอกให้ทราบถึงอุปนิสัยใจคอของตัวละคร และเป็นเครื่องจำแนกความดี – ชั่ว ของตัวละคร ดังนี้

สีบนใบหน้า เป็นสัญลักษณ์ชนิดหนึ่งในการกำหนดบุคลิกลักษณะของตัวละครเช่น สีแดง เป็นสัญลักษณ์ของผู้กล้าหาญ ซื่อตรง เช่น กวนอู, สีม่วงเป็นสัญลักษณ์ของ, สีดำเป็นสัญลักษณ์ของ, สีน้ำเงินเป็นสัญลักษณ์ของผู้กล้าหาญชำนาญศึก หยิ่งในศักดิ์ศรี ไม่ยอมอยู่ใต้บังคับใคร, สีแกมเทาเป็นสัญลักษณ์ของภูติผีปีศาจ, สีเขียวใบไม้เป็นสัญลักษณ์ของโจรป่า ซึ่งอาศัยอยู่ตามพงไพร, สีทอง สีเงิน เป็นสัญลักษณ์ของเทวดา พระเจ้า, สีเหลืองเป็นสัญลักษณ์ของผู้กล้าหาญที่พร้อมไปด้วยกลอุบาย, สีขาวซีดเป็นสัญลักษณ์ของผู้มีเล่ห์เหลี่ยมแกมโกง

การเขียนหน้า วิธีการวาดเส้นบนใบหน้า เป็นสัญลักษณ์ชนิดหนึ่งในการกำหนดบุคลิกลักษณะของตัวละคร เช่น การวาดเส้นคิ้วเป็นต้นหลิว เขียนตาดังตาหงส์ และปัดแก้มด้วยสีแดงราวกับลูกท้อ เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ของคนดี ก็เนื่องมาจากความเชื่อของชาวจีนเกี่ยวกับต้นหลิว ดังนี้ ต้นหลิว หรือสนเข็ม เป็นต้นไม้ยืนต้น อายุยืน กับใบที่เขียวตลอดกาล ไม่ว่าสภาพอากาศจะแปรเปลี่ยนเป็นร้อน เป็นพายุ หรือหนาวเหน็บเพียงใด สนก็เหมือนไผ่ที่ยังยืนต้นอยู่อย่างอดทนในทุกฤดูกาล ความหมายของสนจึงหนีไม่พ้นการมีอายุยืน แล้วแถมด้วย มิตรภาพที่ยาวนาน, หงส์ สื่อความหมายถึง ความงาม เพศหญิง และเป็นสัญลักษณ์ของจักรพรรดินี หงส์เป็นสัตว์ใน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จินตนาการของจีนเหมือนมังกรและกิเลน เกิดจากการนำเอานก 5 ชนิดมาประกอบกัน หัวของหงส์คือ หัวไก่ฟ้า แต่ปากนกแก้ว ตัวเป็นตัวเป็ดแมนดาริน ขานกกระสา และหางนกยูง ความหมายของหงส์ที่มีมาแต่โบราณจะสื่อถึงความดี 5 ประการ คือ คุณธรรม ความยุติธรรม ศีลธรรม มนุษยธรรม และ สัจธรรม ส่วนลูกท้อนั้นเพราะลูกท้อเป็นผลไม้สวรรค์ ปลูกอยู่ในสวนท้อของอ้วงบ้อเนี้ย (เจ้าแม่มารดาแห่งสวรรค์) ลูกท้อจึงเป็นผลไม้มงคล อวยพรให้มีอายุยืนยาว ดังนั้นการเขียนหน้า รวมถึงวิธีการวาดเส้นบนใบหน้าของนางเอกจึงเป็นการรวมเอาสิ่งที่เป็นมงคล และความดีพร้อม คือ ความอดทน มิตรภาพ คุณธรรม ความยุติธรรม ศีลธรรม มนุษยธรรม และ สัจธรรม

อุปกรณ์อื่นๆ บนใบหน้า ก็เป็นสัญลักษณ์ชนิดหนึ่งในการกำหนดบุคลิกลักษณะของตัวละคร เช่น หนวด บ่งบอกถึงบุคลิกลักษณะของตัวละคร ดังนี้ สีของหนวดจะบอกให้ทราบถึงอายุ ถ้ามีอาวุโสไม่มากนัก หนวดจะเป็นสีดำและไม่ยาวเท่าใด บุคลิกที่สำคัญของตัวเหลาเซิงที่อาวุโสน้อย ต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง เฉลียวฉลาด พวกนี้มักจะแสดงเป็นกวี เจ้าหน้าที่รัฐบาล บัณฑิตผู้เฉลียวฉลาด นักรบที่สามารถ นายพล โจร ฯลฯ ถ้าเป็นผู้ที่อาวุโสมาก หนวดจะยาวและอาจจะเป็นสีขาว, ใบหน้าเกลี้ยงเกลารูปร่างผอมบาง ไม่ต้องมีหนวดเครา พวกนี้จะเป็นพวกเจ้าชาย นักศึกษา หรือนักรบหนุ่มจะมีบุคลิก สุขุม พูดชัดถ้อยชัดคำ สง่างาม มักจะเป็นพวก ลูกขุน กษัตริย์ นักปกครอง เพื่อนผู้ซื่อสัตย์ เช่น ไทสุง จูล่ง

1.2.2 เครื่องแต่งกายของนักแสดงในรูปร่างความหมาย โดยตัวเอง สี และลายปักต่างๆ บนเสื้อผ้า ดังนี้

เสื้อในแต่ละประเภทของนักแสดงสามารถสื่อถึงความหมายที่นักแสดงและผู้ชมสามารถเข้าใจร่วมกันในฐานะสัญลักษณ์แทนตัวตนและบทบาทที่นักแสดงสวมอยู่ เช่น ชุดสีเหลือง เป็นที่เข้าใจว่าเป็นเครื่องแต่งกายของกษัตริย์หรือราชนิกูล, สีแดงเป็นที่เข้าใจว่าเป็นเครื่องแต่งกายของขุนนางหรือผู้มีตำแหน่งสูง, สีม่วงและสีน้ำเงินเป็นที่เข้าใจว่าเป็นเครื่องแต่งกายของข้าราชการ หรือนายทหาร, สีดำเป็นที่เข้าใจว่าเป็นเครื่องแต่งกายของคนชั้นต่ำ แต่การจะพิจารณาสีของเสื้อผ้าเพียงอย่างเดียวในการตีความหมายจะได้ความหมายไม่ชัดเจน ดังนั้นการตีความหมายจากการแสดงอุปรากร (งิ้ว) จึงต้องพิจารณาส่วนประกอบของการแต่งกายอื่นๆ ด้วย เช่น ลายปัก และเครื่องประกอบอื่นๆ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลายปักที่อยู่บนชุดงิ้วก็เป็นสัญลักษณ์อีกรูปแบบหนึ่งที่ใช้ในการแสดงเพื่อบ่งบอกถึงฐานะของตัวละครและการให้ความหมายถึงบุคลิกลักษณะของตัวละคร เช่น สีขาวเป็นสีพื้น แต่เน้นปักเลื่อมลายสีฟ้าอ่อนๆ กับดิ้นเงินและทอง เครื่องประดับผมเป็นช่อดอกไม้สีเงินไม่ฉูดฉาด แสดงว่าตัวละครเป็นคนยากจนและอยู่ในอารมณ์หม่นหมอง ระทมทุกข์ หรือ ชุดงิ้วกรุยกรายสีขาวปักเลื่อมลวดลายสีส้มจัดจ้าน เครื่องประดับพราวพร่างบนเรือนผมเป็นสีทอง แสดงว่าเป็นตัวละครที่มีฐานันดรสูง เป็นต้น

เครื่องประดับอื่นๆ ที่ปรากฏบนตัวงิ้วถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ทั้งหมด ซึ่งเมื่อนำสัญลักษณ์เหล่านี้มารวมกันแล้วจะสามารถให้ความหมายที่ชัดเจนมากขึ้น รวมทั้งสามารถบ่งบอกถึงสิ่งที่ตัวละครจะกระทำหรือไม่กระทำ เช่น ชุดงิ้วนางเอกที่มีสีขาวเป็นสีพื้น แต่เน้นปักเลื่อมลายสีฟ้าอ่อนๆ กับดิ้นเงินและทอง เครื่องประดับผมเป็นช่อดอกไม้สีเงินไม่ฉูดฉาด ซึ่งบ่งบอกถึงความยากไร้และหม่นเศร้าของตัวละคร ใบหน้ารูปไข่ที่สวยเด่นเป็นทุนเดิมนั้นช่วยให้แต่งหน้างิ้วได้สวยถูกลักษณะ คิ้วที่วาดเป็นต้นหลิวที่ปลายเรียวแหลม เขียนตาคมเฉียบคมดังตาหงส์ แก้มที่ปัดด้วยสีแดงนั้นแดงราวกับลูกท้อ จากสองข้างแก้มปาดปลายยาวแหลมไปจนถึงหางคิ้ว บ่งบอกว่าเป็นคนดี เป็นต้น

แสดงให้เห็นว่าอุปรากรจีน (งิ้ว) หากพิจารณาตัวแสดงเฉพาะเรื่องสีของเครื่องแต่งกายเพียงสีเดียวมาตีความหมายจะเกิดความยุ่งยากขึ้น ดังนั้นจึงต้องพิจารณาส่วนอื่นๆ ประกอบในการตีความหมายด้วย

เหตุการณ์ที่ดำเนินอยู่ระหว่างการแสดง อันได้แก่ เนื้อหาหรือเรื่องราว นับเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญที่ช่วยวาดวาทกรรมของนักแสดง เพราะเนื้อเรื่องจะเป็นตัวกำหนดบุคลิกลักษณะของตัวละคร เรื่องที่ได้รับความนิยมจะขึ้นอยู่กับการตอบรับของผู้ชม เช่น งิ้ววัดตอนหัวค่ำแสดงเรื่องสามก๊ก มีคนไทยและเด็กดูกันมากเพราะเข้าใจเนื้อเรื่อง ตัวงิ้วไม่ร้องเพลงยากๆ เอาแต่รบกันร่ำไป แสดงตอนเบ๊เถี่ยว (เชิงอรรถ- ม้าเฉี่ยว ตามฉบับไทย) พยายามแก้แค้นเถ่าเฉ่า (เชิงอรรถ- โจโฉ สำเนียงแต้จิ๋ว) ที่ฆ่าพ่อ วิ่งไล่กันไปรอบๆ เวที จบเอาตอนที่เถ่าเฉ่าหนีไปได้เพราะเบ๊เถี่ยวแทงผิด ทวนไปติดอยู่ที่ต้นไม้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังสังเกตได้ว่าเนื้อหาที่นำมามักนำมาจากพงศาวดารหรือเกร็ดประวัติศาสตร์ที่เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวจีน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.3 เหตุการณ์ที่ดำเนินอยู่ระหว่างการแสดง อันได้แก่ เนื้อหาหรือเรื่องราว และอุปกรณ์ในฉาก

เนื้อหาหรือเรื่องราว นับเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญที่ช่วยวาดวาทกรรมของนักแสดง เพราะเนื้อเรื่องจะเป็นตัวกำหนดบุคลิกลักษณะของตัวละคร เรื่องที่ได้รับความนิยมจะขึ้นอยู่กับการตอบรับของผู้ชม เช่น งิ้ววัดตอนหัวค่ำแสดงเรื่องสามก๊ก มีคนไทยและเด็กดูกันมาก เพราะเข้าใจเนื้อเรื่อง ตัวงิ้วไม่ร้องเพลงยากๆ เอาแต่รบกันร่ำไป แสดงตอนเบ๊เกี่ยว (เชิงอรรถ- ม้าเฉี่ยว ตามฉบับไทย) พยายามแก้แค้นเถ่าเฉ่า (เชิงอรรถ- โจโฉ สำเนียงแต้จิ๋ว) ที่ฆ่าพ่อ วิ่งไล่กันไปรอบๆ เวที จบเอาตอนที่เถ่าเฉ่าหนีไปได้เพราะเบ๊เกี่ยวแทงผิด ทวนไปติดอยู่ที่ต้นไม้ เป็นต้น และเนื่องจากอุปรากรจีน (งิ้ว) เป็นการแสดงที่อยู่ในชุมชนจีนกับศาลเจ้า เป็นการแสดงในแง่ของการสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อุปรากรจีน (งิ้ว) จึงเป็นสิ่งเชื่อมโยงชุมชนกับศาลเจ้า ศาลเจ้าและเจ้าในศาลเป็นเสมือนเครื่องยึดเหนี่ยวและศูนย์รวมของชาวจีน เนื้อหาที่นำมาแสดงสังเกตได้ว่าเนื้อหาที่นำมามักนำมาจากพงศาวดารหรือเกร็ดประวัติศาสตร์ที่เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวจีน เป็นเนื้อหาที่มีแก่นความดีหรือหลักคุณธรรม เช่น ความกตัญญู ความยุติธรรม อุปรากรจีน (งิ้ว)จึงเป็นรูปแบบหนึ่งที่ศาลเจ้านำมาใช้สั่งสอนอบรม

อุปกรณ์ในฉาก เป็นการสร้างพื้นที่ของการแสดงอุปรากร (งิ้ว) เพื่อให้ผู้ชมเข้าใจและยอมรับร่วมกันว่ามีความหมายถึงสิ่งใด เช่นเวทีนั้นจะเป็นพื้นที่ที่บอกว่าเหตุการณ์ ณ ขณะนั้นเรื่องกำลังดำเนินอยู่ในสถานที่ใด เช่น บ้าน วัง ป่า หรือสนามรบ ผู้ชมและนักแสดงจะเข้าใจร่วมกันว่าเป็นไปตามนั้น

อุปกรณ์บนเวทีงิ้วมักมีความหมายตายตัวมากที่สุด เพราะเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน การตีความ จึงไม่ยุ่งยากเท่ากับสัญลักษณ์อื่นๆ ในการแสดง เช่น อุปกรณ์ที่ใช้ในการรบ แต่สัญลักษณ์บางชนิดให้ความหมายโดยขึ้นอยู่กับการจัดวาง การจัดวางให้ลดหลั่นจะให้นัยยะถึงความสูงต่ำของฐานะด้วยประการหนึ่ง เป็นต้น อย่างไรก็ตามการที่ทั้งผู้ชมและนักแสดงจะสามารถเข้าใจในสัญลักษณ์ที่ถูกสื่อออกมาร่วมกันได้ทั้งสองฝ่ายจะต้องมีรากฐานความเข้าใจเดียวกัน นั่นก็คือพื้นฐานวัฒนธรรมเดียวกัน ความเป็นจีนร่วมกัน และรับรู้ เข้าใจในเนื้อหาผ่านสัญลักษณ์ที่กำลังแสดงอยู่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.4 การแสดงอาการและท่าทาง กิริยาอาการหรือท่าทางของนักแสดงเป็นสัญลักษณ์ที่เข้าใจร่วมกันว่ามีความหมายบนเวที ไม่ว่าจะเป็นการใช้มือ หรือแขนเสื้อทำท่าต่างๆ จะมีความหมายเฉพาะในการแสดงเท่านั้น เช่น ที่ลา ลูแบร์ กล่าวไว้ในจดหมายเหตุ ลา ลูแบร์: ราชอาณาจักรสยาม (2548: 210-211) ว่า นักแสดงผู้หนึ่งซึ่งเล่นเป็นตัวตระลาการเดินทำสง่าท่าภาคภูมิ เมื่อก้าวก็ยันด้วยส้นก่อน แล้วจึงค่อยๆ ทอดขาเหยียดลงด้วยฝ่าเท้า แล้วจึงค่อยจรดนิ้วเท้าลงกับพื้นอีกที พร้อมกับเผยอส้นเท้าขึ้น และเมื่อเขาจรดนิ้วเท้าลงนั้นฝ่าเท้าก็ไม่ได้จรดพื้นแล้ว ตรงกันข้ามกับนักแสดงอีกผู้หนึ่งเดินกลับไปกลับมาราวกับคนบ้าๆ บอๆ ไกวเท้าแกว่งแขนไปคนละทิศละทางอย่างไม่มีจังหวะจะโคน ท่าทางไว้อำนาจอย่างน่ากลัว แต่ดูจะเกินขนาด นักแสดงผู้นี้แสดงเป็นตัวแม่ทัพใหญ่ แสดงเลียนแบบตามที่เป็นจริงของเหล่านักรบในประเทศของตนนั่นเอง กิริยาท่าทางเป็นสัญลักษณ์ในการแสดงที่ไม่สามารถจำแนกออกมาได้หมดเพราะมีอยู่ในการแสดงเป็นปริมาณมาก และมีลักษณะย่อยที่แตกต่างกันออกไปบ้างเล็กน้อย แต่ทั้งผู้ชมและนักแสดงสามารถรับรู้และเข้าใจร่วมกันได้ว่าอาการต่างๆ ที่เห็นนั้นหมายถึงสิ่งใด

1.5 จำนวนระยะเวลาและเนื้อที่

1.5.1 จำนวนระยะเวลา เนื่องจากอุปรากรจีน (งิ้ว) มักเป็นมหรสพที่ใช้แสดงออกทางสัญลักาณ์เพื่อบูชาเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาลเจ้าของชาวจีน ดังนั้นการแสดงจึงขึ้นอยู่กับระยะเวลาของเทศกาลไหว้เจ้าต่างๆ เช่น เทศกาลตรุษจีน เทศกาลสารทจีน ไหว้พระจันทร์ หรืองานวันเกิดของเจ้า เช่น วันเกิดเจ้าแม่กวนอิม เป็นต้น

1.5.2 เนื้อที่หรือสถานที่แสดง สถานที่ที่ใช้แสดงเรียกว่าโรงงิ้ว หากเป็นการแสดงในศาลเจ้า ก็จะปลูกโรงงิ้วในศาลเจ้า โรงงิ้วจะแบ่งเป็นส่วนต่างๆ เช่น ห้องแต่งตัว เวที ฯลฯ เวทีงิ้วจะยกพื้นสูงราวเมตรเศษๆ ก้าวขึ้นบันไดราวห้าขั้น หน้าเวทีแม้ไม่กว้างใหญ่นักแต่นักแสดงก็ออกไปร่ายลีลากันได้คราวละ 4-5 คนไม่เบียดเสียดให้อึดอัด

2. ด้านนามธรรม ได้แก่ บรรยากาศ จังหวะดนตรี เสียง น้ำเสียงหรือระดับเสียง

2.1 บรรยากาศ เนื่องจากอุปรากรจีน (งิ้ว) เป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีกรรมเพื่อการบูชาเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บรรยากาศของการแสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) จึงมีลักษณะพิเศษเกิดขึ้นเนื่องจากสิ่งเร้าอันเป็นความรู้สึก รับรู้ร่วมกัน และความสัมพันธ์ต่างๆ ของชาวจีน ซึ่ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Turner (1988: 81, 129) เรียกบรรยากาศพิเศษนี้ว่า ชุมชน (Communitas) แต่เป็นชุมชนในลักษณะภาวะแห่งคุณสมบัติไร้โครงสร้าง ทั้งนี้เพราะบริเวณโรงงิ้ว โดยเฉพาะบริเวณเวทีการแสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) ได้กลายเป็นสภาพชุมชนที่มีการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ เป็นเพียงโครงสร้างชั่วคราวที่สลายลงเมื่อการแสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) สิ้นสุดลงหรือเมื่อลุกออกไปจากที่นั่ง แต่ยังคงทิ้งความเป็นชุมชนอยู่ในจิตสำนึกของแต่ละคน เพราะผู้ชมพร้อมที่จะกลับมาชมการแสดงในคืนต่อมา หรือในปีต่อมา แต่ในแง่ของการรวมตัวในแง่ของค่านิยมร่วมกันในการชมการแสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) นั้นทำให้เกิดชุมชนในจินตนาการที่ไม่สามารถกำหนดขอบเขตพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ได้ เพราะหากผู้ชมอุปรากรจีน (งิ้ว) ในที่ใหม่ก็จะเกิดความเป็นขอบเขตของชุมชนในอีกพื้นที่หนึ่ง เป็นการร่วมเป็นชุมชนผู้ชมการแสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) คนในชุมชนมีค่านิยมจากการชมอุปรากรจีน (งิ้ว) ไม่ว่าจะเป็นการชื่นชอบการแสดง การให้ความเชื่อในคุณธรรมที่ได้รับจากเนื้อหา ผู้ชมรับรู้และเข้าใจในเนื้อหาว่าสิ่งใดควรปฏิบัติและสิ่งใดไม่ควรปฏิบัติจากการแสดง ความสนุกสนานที่อุปรากรจีน (งิ้ว) สื่อให้ผู้ชมพึงพอใจ และผลที่นักแสดงได้รับเมื่อการแสดงจบลง ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนจึงเป็นความสัมพันธ์ในรูปของความฝันชั่วขณะ

2.2 จังหวะดนตรี เนื่องจากอุปรากรจีน (งิ้ว) เป็นละครเพลงหรือละครร้องประเภทหนึ่ง ดังนั้นเครื่องดนตรีจึงถือเป็นหัวใจสำคัญประเภทหนึ่งของการแสดง เครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) มีลักษณะที่เป็นอัตลักษณ์ ดังที่ ลา ลูแบร์ กล่าวไว้ใน จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ.1685 และ 1686 ฉบับสมบูรณ์ (2550: 416-417) ว่า “มโหรีนั้นไม่ได้ความ มีการตีล่อโก๊ผ่างๆ เป็นระยะ” ซึ่งเครื่องดนตรีเหล่านี้เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ในการให้จังหวะ และให้ทำนอง

2.3 เสียง น้ำเสียงหรือระดับเสียง เนื่องจากอุปรากรจีน (งิ้ว) เป็นละครเพลงหรือละครร้องประเภทหนึ่ง ดังนั้นการใช้เสียง น้ำเสียงหรือระดับเสียง จึงถือเป็นหัวใจสำคัญประเภทหนึ่งของการแสดง การคัดเลือกตัวแสดงจะต้องเลือกน้ำเสียงให้เหมาะสมกับบทบาทของตัวละคร และจะต้องผ่านการฝึกฝนมาอย่างดี เพราะมีส่วนทำให้ผู้ชมเข้าถึงอารมณ์ได้อย่างสูง ดังที่ปรากฏในวรรณกรรม เช่น “บางครั้งที่ลื้อเล่นเป็นตัวร้าย ลื้อก็ยังเป็นตัวเองอยู่ เสียงลื้อเผลอนุ่มนวลในบางครั้งมันไม่ได้นะ นางร้ายมันต้องทำเสียงแหลมออดอ้อนเก่ง ปากร้ายแล้วก็ต้องปากไวด้วย”, “พวกตัวร้ายที่เป็นลิ่วล้อน่ะ เสียงมันต้องห้าว แม้จะพูดอยู่ไม่กี่คำ และถึงแม้ลื้อจะทาหน้าสีขาว หรือสีเหลืองที่บ่งบอกว่าลื้อไม่ใช่คนดีไปแล้ว ลื้อก็ต้องทำ เสียงให้คนดูเชื่อว่าลื้อไม่ใช่คนดี”, “น้ำเสียงที่เธอขับขานเพลงคร่ำครวญ พร่ำรำพันถึงความทุกข์ระทมที่รอคอยคนรักมาหลายเดือน ยังสามารถบาดใจ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ชมได้ดี เพราะทุกคนเงียบกริบ บางคนก็แอบปาดน้ำตาตาม", เซ่าเซิง เป็นพระเอกหนุ่ม ใบหน้าเกลี้ยงเกลา รูปร่างผอมบาง ไม่ต้องมีหนวดเครา พวกนี้จะเป็นพวกเจ้าชาย นักศึกษา ที่สำคัญจะมีความสามารถในการร้องเพลง เป็นต้น

เมื่อพิจารณาด้วยแนวคิดของเทอร์เนอร์ ทำให้สามารถพิจารณาอุปรากรจีน (งิ้ว) ว่ามีลักษณะเด่นที่เป็นอัตลักษณ์และแสดงด้วยระบบสัญลักษณ์ของตนเองทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม นอกจากนั้นอุปรากรจีน (งิ้ว) ยังสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Barthes (1972: 74) เกี่ยวกับการแสดงว่า เป็นเครื่องจักรของการสื่อสารประเภทหนึ่ง และแนวคิด ทฤษฎีของ Jakobson (1960: 62-94) ที่อธิบายถึงหน้าที่ของภาษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มสัญญะในการแสดงที่มีต่อผู้ชม ซึ่งกลุ่มสัญญะในการแสดงที่มีต่อผู้ชมอุปรากรจีน (งิ้ว) แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าเกิดจากระบบการสร้างอัตลักษณ์ของชาวจีน จึงทำให้สามารถรับรู้และเข้าใจร่วมกันในการชมและการแสดงอุปรากรจีนได้

อุปรากรจีน (งิ้ว) เป็นการแสดงที่เป็นระบบสัญลักษณ์ที่แสดงตัวตนของความเป็นจีนหรืออัตลักษณ์จีน ทั้งด้านรูปธรรม อันได้แก่ คำพูด ความสัมพันธ์ที่แสดงออกให้เห็น เหตุการณ์ที่ดำเนินอยู่ระหว่างการแสดง การแสดงอาการและท่าทาง รวมถึงจำนวนระยะเวลาและเนื้อที่ และด้านนามธรรม ได้แก่ บรรยากาศ จังหวะดนตรี เสียง น้ำเสียงหรือระดับเสียง จากอัตลักษณ์จีนทางด้านการแสดงอุปรากรนี้เองที่ชาวจีนใช้เป็นเครื่องมือแยกตัวตนออกจากความเป็นไทย และตอกย้ำความเป็นจีนเมื่ออยู่ในสังคมไทยงิ้ว และแสดงออกถึงขอบเขตทางชาติพันธุ์จีนในสังคมไทย อุปรากรจีน (งิ้ว) เป็นสิ่งสร้างความบันเทิงแก่ชาวจีน ชาวจีนที่มาจากแผ่นดินจีนชมได้อย่างมีความสุขเพราะรู้สึกราวกับว่าได้กลับไปอยู่ที่ประเทศจีนอันเป็นแผ่นดินแม่ ได้ชมสถานที่ที่ตนคุ้นเคย ชมความวิจิตร ที่สามารถสร้างมโนภาพจากฉากผ้าและกระดาษของโรงงิ้ว นอกจากนั้นอุปรากรจีน (งิ้ว) ยังก่อให้เกิดสำนึกร่วมในความเป็นจีนเนื่องจากภาษาที่ใช้ก็คือภาษาจีน มีการสร้างบรรยากาศให้มีความรู้สึกร่วมกัน และเกิดความเป็นชุมชนชาวจีนในจินตนาการที่มีขอบเขตทางเนื้อหาและสัญลักษณ์ที่เข้าใจร่วมกัน เพราะสิ่งที่งิ้วนำเสนอในการแสดงได้สะท้อนถึงตัวตนของสังคมจีน วิถีการดำเนินชีวิตแบบจีนและสอดแทรกคำสั่งสอนให้ทำความดีแก่สังคม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน

ผู้วิจัยพบว่า เมื่อชาวจีนเข้ามาอยู่ในประเทศไทยได้นำประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อทางศาสนาของตนมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ได้แก่ ความเชื่อในการเคารพนับถือเทพเจ้าและความเชื่อทางศาสนาที่ผสมผสานกันระหว่างลัทธิเต๋า ขงจื๊อ พุทธศาสนามหายานและเพิ่มความเชื่อทางศาสนาพุทธแบบเถรวาท ทำให้ชาวจีนปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อทางศาสนา โดยมีศาลเจ้าเป็นสถานที่รวมแห่งความเชื่อที่ชาวจีนผูกพันมาอย่างมั่นคง ประกอบไปด้วย ตี่จู่เอี้ย ทีตี่ เทพเจ้าชั้นสูง เทพเจ้าชั้นสูงสุด ประโยชน์ของศาลเจ้านอกจากเป็นที่รวมพบปะสังสรรค์ของชาวจีนแล้ว ยังเป็นสถานที่เรียนภาษาจีนด้วย นอกจากนี้การไหว้เจ้าอันเป็นกิจกรรมที่คนจีนถือปฏิบัติกันมาแต่สมัยโบราณ เป็นการสะท้อนถึงอารยธรรมและวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของคนจีน แม้เมื่อคนจีนเหล่านั้นอพยพมาอยู่ในเมืองไทยแล้ว ทั้งนี้เป็นไปตามแนวคิดเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392)

ประเพณีตามเทศกาล ได้แก่ ประเพณีไหว้เจ้า เป็นธรรมเนียมที่ชาวไทยเชื้อสายจีนปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยถือเป็นสิริมงคลและเชื่อว่าจะนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ แก่ครอบครัว ปีหนึ่งจะมีการไหว้เจ้า 8 ครั้ง เริ่มจากการไหว้ในวันตรุษจีน (ง่วงตั้งโจ่ย) อันเป็นวันที่ 1 เดือน 1 ของจีน โดยแบ่งเป็นวันจ่าย วันไหว้ และวันถือหรือวันเที่ยว มีการตั้งเครื่องเซ่น และแจกเงิน “อั้งเปา” แก่บุตรหลาน อันดับที่ 2 ของการไหว้คือ เทศกาลชาวนา (หยวนเซียว) หรือเทศกาลโคมไฟ เทศกาลนี้เริ่มวันที่ 15 ของเดือนที่ 1 เป็นวันไหว้เทศกาลชาวนา โดยนับจากวันไหว้ตรุษจีนผ่านไป 15 วัน เป็นการฉลองรับฤดูกาลเพาะปลูก และขอพรจากเทพยดาให้ฝนตกตลอดฤดูกาลเพาะปลูก เนื่องจากชาวจีนในอดีตส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวไทยเชื้อสายจีนยังนิยมไหว้ในเทศกาลนี้และถือปฏิบัติกันในระดับครอบครัว เพราะเป็นสารทแรกของเทศกาลตรุษจีนและตรงกับวันพระจีน อันดับที่ 3 วันเช็งเม้ง ซึ่งเป็นธรรมเนียมการไหว้บรรพบุรุษ แต่เดิมการไหว้เช็งเม้งถือเอาวันที่ 5 เดือน 3 ของจีนเป็นวันไหว้เช็งเม้ง ชาวจีนเคร่งครัดในการไหว้วันนี้มากกว่าวันอื่น เพราะถูกปลูกฝังให้กตัญญูต่อบรรพบุรุษ มีการเซ่นไหว้ทั้งที่บ้านและที่ฮวงซุ้ย โดยจัดเครื่องเซ่นไหว้เช่นเดียวกับวันตรุษจีน อาจ จะมีพิเศษบ้างคือหาของที่บรรพบุรุษชอบมาไหว้ด้วย มีการเผากระดาษเงินกระดาษทอง การไหว้อันดับที่ 4 คือไหว้ขนมจ้าง (โหงวเหว่ยโจ่ย) จะตรงกับวันที่ 5 เดือน 5 ของจีน เป็นการไหว้เจ้าและไหว้บรรพบุรุษตามปกติ เพียงแต่ทำขนมจ้างมาไหว้เพิ่มเข้าไปเท่านั้น การไหว้อันดับที่ 5 คือไหว้สารทจีน (ตงง้วงโจ่ย) เป็นการไหว้ประจำเดือน 7 การไหว้ครั้งนี้จะพิเศษกว่าครั้งอื่นๆ คือมีการไหว้ขนมเข่ง ขนมเทียน แบ่งของเซ่นไหว้ออกเป็น 3 ชุด คือ ไหว้เจ้าที่ ไหว้บรรพบุรุษ และ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ไหว้ต้นตระกูลจีนซึ่งเป็นชาวจีนที่เข้ามาในประเทศไทยในรุ่นบุกเบิก แต่เสียชีวิตโดยที่ไม่มีบุตรหลานสืบสกุล (ผีไม่มีญาติ) การไหว้อันดับที่ 6 คือไหว้พระจันทร์ (ตงชิวโจ่ย) ซึ่งเป็นการไหว้เจ้าแม่กวนอิม และมีของไหว้เป็นแบบเฉพาะ คือ ไหว้ด้วยอาหารเจ มีผลไม้ ขนมเปี๊ยะไหว้พระจันทร์ ขนมโก๋ และของใช้สำหรับผู้หญิง ตกแต่งกระดาษเงินกระดาษทองและจัดแจกันดอกไม้ ให้สวยงามเป็นพิเศษ การไหว้อันดับที่ 7 คือการไหว้ในเทศกาลกินเจ (เก้าโหว่ยเจ) เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 เดือน 9 ของจีน เป็นเทศกาลไหว้ที่คนไทยเชื้อสายจีนปฏิบัติเพื่อถือศีล ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ตลอดระยะ เวลา 3-10 วัน ถือว่าเป็นการทำบุญด้วยการให้ชีวิตคืนสู่ธรรมชาติ โดยมีความเชื่อว่า ก่อนสัตว์ที่ถูกฆ่านั้น สัตว์จะหลั่งสารพิษทำให้เนื้อสัตว์เป็นพิษ หากรับประทานไปนานๆ จะเกิดโทษแก่ร่างกาย การไหว้อันดับที่ 8 คือไหว้เจ้าสิ้นปีเป็นการไหว้ในวันสุดท้ายของเดือน 12 หรือเป็นการส่งท้ายปีเก่าของคนจีน เป็นการส่งท้ายปีเก่าและต้อนรับปีใหม่ การไหว้เทศกาลนี้เป็นการเตือนให้ระลึกว่า เทศกาลตรุษจีนกำลังจะมาเยือนให้เตรียมตัวต้อนรับเทศกาลนี้ การไหว้เจ้าสิ้นปีของคนจีน ส่วนใหญ่ทำกันในระดับครอบครัว และไหว้กันทุกบ้าน

ประเพณีในรอบชีวิต พบว่าประเพณีในรอบชีวิตของคนจีนในประเทศไทยที่ยังคงยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมี 5 ประเพณี ได้แก่ ประเพณีรับขวัญเด็ก ประเพณีผ่านช่วงชีวิต ประเพณีแซยิด ประเพณีแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับความตาย (ประเพณีกงเต๊ก) ดังนี้

ประเพณีรับขวัญเด็ก พบว่า เป็นการไหว้แม่ซื้อหรืออาพั้วชื่อ จู้ แซ่ เหนี่ยวเหนียว คือเทพเจ้าแห่งการเกิดเป็นผู้ลิขิตการเกิด และคุ้มครองเด็ก ตั้งแต่แรกเกิดจนอายุ 15 ปี พ่อแม่ของเด็กจะนำเด็กมาไหว้แม่ซื้อ เพื่อเป็นการขอบคุณที่เทพเจ้าประทานเด็กมาให้และขอให้ช่วยคุ้มครองเด็กให้อยู่เย็นเป็นสุข สำหรับวันไหว้ขึ้นกับธรรมเนียมนิยมของแต่ละบ้าน

ประเพณีผ่านช่วงชีวิต ชาวจีนเรียกประเพณีนี้ว่า ซุกฮวยสือ หรือ ออกสวนดอกไม้ เมื่อเด็กมีอายุครบ 15 ปี จะมีพิธีกรรมผ่านช่วงอายุ เป็นพิธีทั้งในระดับครอบครัว พ่อแม่เป็นผู้เตรียมพิธีกรรมผ่านช่วงอายุให้ลูก ให้เด็กได้รับรู้ว่ากำลังก้าวเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ มีหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคม พิธีกรรมนี้จะมีเฉพาะสมาชิกในครอบครัวและญาติพี่น้องมาร่วมงาน และอาจจะทำบุญตักบาตร และให้ทานด้วยได้ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ถึงการให้ นับเป็นการขัดเกลาทางสังคมโดยเด็กได้เรียนรู้จากพ่อแม่และสมาชิกในครอบครัวประเภทหนึ่ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเพณีแซยิด เป็นประเพณีที่ตอกย้ำให้เห็นความสำคัญของระบบอาวุโสในธรรมเนียมของจีนทั้งในระดับครอบครัวและระดับชุมชนมาก โดยเห็นว่าบุคคลที่อายุครบ 60 ปีได้ผ่านประสบการณ์เกือบทุกด้าน บรรลุความเป็นคนอย่างสมบูรณ์ ประเพณีนี้นอกจากจะมีสมาชิกในครัวเรือนมาร่วมด้วยแล้ว คนในชุมชนจะมาร่วมฉลองเพื่อรับรู้ความเป็นผู้อาวุโสด้วย ในส่วนของที่เตรียมไว้สำหรับวันประเพณีจะเป็นของที่เตรียมตามความเชื่อหรือความนิยมในด้านคำพ้องเสียงหรือรูปลักษณะที่ให้ความสำคัญในเรื่องการขอให้อายุยืนยาว นอกจากนี้ยังมีการบำเพ็ญกุศลและบริจาคทาน

ประเพณีการแต่งงาน พบว่าชาวจีนมีขั้นตอนตามธรรมเนียมปฏิบัติมาก เริ่มตั้งแต่การมีพ่อสื่อ แม่สื่อ ซินแสผูกดวง เตรียมขันหมาก สินสอดทองหมั้น ขนมถั่วตัด ขนมไพ่ ขนมข้าวพองและขนมเปี๊ยะ ซึ่งขนมเหล่านี้จะมีถั่วลิสง งาดำ งาขาว คนจีนถือว่ามีเมล็ดมาก หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ ฝ่ายหญิงต้องเตรียมสิ่งของเพื่อมอบให้ฝ่ายชายในวันยกขันหมากดังนี้ ผลส้มเป็นเลขคู่และทุกผลต้องติดตัวอักษร “ซังฮี้” สีแดง กล้วยหอมทั้งเครือผูกเชือกสีแดงและผูกกระดาษแดง หัวใจหมู ตับหมู ทั้งชุดล้อมไข่ไก่ 12 ฟอง หรือซาลาเปา 12 ลูก และปิดด้วยตัวอักษรซังฮี้ เอี๊ยมสีแดง ซุงเฉ่า 2 ต้น ห่อกระดาษแดงเอาน้ำตาลแดงใส่มัดด้วยเชือกสีแดง ขนมบัวลอยใส่ไข่ไก่ ฝ่ายชายต้องเตรียมสิ่งของให้ฝ่ายหญิงในวันแต่งงาน ดังนี้ ดอกไม้สำหรับเจ้าสาว 1 ช่อ ส้มเช้งจำนวนเลขคู่ติดตัวอักษรซังฮี้สีแดง กิมทึ้ง 2 ห่อ วันออกเรือนต้องดูฤกษ์ ขบวนแห่เจ้าบ่าวเจ้าสาว รถของเจ้าบ่าวและเจ้าสาว หน้ารถจะติดตัวอักษร 3 ตัว ระบุแซ่ของเจ้าบ่าวและเจ้าสาวเป็นตัวหนังสือ แปลว่าเจ้าบ่าวแซ่นี้กับเจ้าสาวแซ่นั้น แต่งงานกัน ผูกด้วยโบผ้าสีชมพู เจ้าสาวนิยมถือพัด ขบวนรถเมื่อแห่เจ้าสาวไปบ้านเจ้าบ่าว บุตรหลานหรือน้องที่เป็นผู้ชายจะถือตะเกียง อีกคนจะถือตู้เซฟใส่เงินทองนำขบวนไปโดยมีรถยนต์นำหน้า เมื่อถึงบ้านเจ้าบ่าว จะต้องนำตะเกียงไปตั้งที่ห้องนอนของคู่บ่าวสาวจุดไว้ตลอดคืน ก่อนที่เจ้าสาวจะเข้าบ้าน บิดามารดาของเจ้าบ่าวต้องหลบไปในห้องก่อน ไม่ให้เผชิญหน้ากัน ต่อไปจะได้รักใคร่กัน เชิญผู้ใหญ่ฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงมาจูงเจ้าสาวเข้าบ้าน พร้อมให้พรคู่บ่าวสาว คู่บ่าวสาวต้องการไหว้ฟ้าดิน ไหว้เจ้าที่ ไหว้บรรพบุรุษ ไหว้บิดามารดา ยกน้ำชาให้บิดา มารดาและญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย แล้วรับประทานขนมบัวลอย (ขนมอี๊)

ประเพณีเกี่ยวกับการตาย (กงเต็ก) เริ่มจากการเลือกฮวงซุ้ย ซึ่งมีทั้งฮวงซุ้ยรวมและฮวงซุ้ยส่วนตัว การเลือกฮวงซุ้ยต้องดูทำเลที่ตั้งให้เป็นชัยภูมิที่ดี เป็นมงคล มีพลังบันดาลให้บุตรหลานเจริญรุ่งเรือง การจัดวางศพในขณะทำพิธีต้องดูทิศทางที่จะหันหัวศพ พิธีฝังศพต้องดูทิศทางด้วย สำหรับโลงศพเป็นโลงจำปามี 3 สี คือ สีดำ (จีนแต้จิ๋วนิยมใช้) สีมังคุด (จีนแคะนิยมใช้) และสีเชลแล็ค (จีนกวางตุ้งและจีนไหหลำนิยมใช้) ก่อนการบรรจุศพมีการเตรียมข้าวของเครื่องใช้ให้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ตาย มีการเซ่นไหว้ บุตรหลานต้องแต่งกายด้วยผ้าดิบหรือผ้ากระสอบตามลำดับชั้นและความสำคัญภายในครอบครัว นอกจากนั้นที่ศาลาตั้งศพจะแขวนเต็งลั้ง เป็นการบอกให้ทราบว่าเป็นศพผู้ชายหรือศพผู้หญิง พิธีศพจะมีพิธีทางพุทธศาสนาด้วยคือ มีการสวดพระอภิธรรม 3-7 วัน และวันสุดท้ายจะมีพิธีกงเต็กควบคู่กันไป จากนั้นจะนำศพไปฝังยังสุสานโดยมีพิธีเซ่นไหว้ทั้งก่อนและหลังการฝัง

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้านประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน อธิบายได้ด้วยซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Malinowski (1939: 938) เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม,ความเห็นของ Geertz (1973: 360), และ Turner (1988: 81, 129) เกี่ยวกับการที่มนุษย์ใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการ โดยใช้ระบบสัญลักษณ์, แนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1997: 1) ในเรื่องกระบวนการสร้างอัตลักษณ์, แนวคิดของ Durkheim (1897: 385), Rosaldo (1974: 23), และ Turner (2002: 2-3) ในเรื่องพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม รวมถึงความเห็นของ Coughlin (1977: 67) และ Lang (1946: 12-15) ที่ได้อธิบายความสัมพันธ์และการจัดลำดับชั้นภายในครอบครัวชาวจีน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 4

ปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่ทำให้เกิดการคงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย

การตรวจเอกสาร

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการตรวจเอกสาร ซึ่งจะแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 เป็นแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 3 หัวข้อ คือ หัวข้อที่ 1 เป็นแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์ หัวข้อที่ 2 เป็นแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคนพลัดถิ่น หัวข้อที่ 3 เป็นแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดระบบและโครงสร้างทางสังคม ทั้ง 3 ห้อข้อของส่วนที่ 1 นี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดไว้แล้วในบทที่ 3 ดังนั้นในบทที่ 4 นี้ ผู้วิจัยจึงจะกล่าวถึงเฉพาะส่วนที่นำมาเป็นแนวทางการใช้แนวคิดทฤษฎีในการวิจัย สำหรับส่วนที่ 2 เป็นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 เป็นแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์ (Identity)

รายละเอียดแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์ (Identity) ได้นำเสนอไว้แล้วในบทที่ 3 ซึ่งในบทที่ 4 ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์เป็นพื้นฐานการวิจัย ดังนี้

แนวทางการใช้แนวคิดทฤษฎีในการวิจัย

1.1 แนวคิดของ Hall (1997: 1) ที่มองว่า อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือเกิดขึ้นลอยๆ หากแต่ก่อรูปขึ้นภายในวัฒนธรรม ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยที่วัฒนธรรมก็เป็นสิ่งสร้างทางสังคม (social construct) และไม่ใช่อะไรที่หยุดนิ่งตายตัว หากแต่เป็นวงจรที่เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) อัตลักษณ์ทั้งปวงจึงถูกผลิต (produced) ขึ้นมา ถูกบริโภค (consumed) และถูกควบคุมจัดการ (regulated) อยู่ในวัฒนธรรม พร้อมกันนั้นก็มีการสร้างความหมายต่างๆ (creating meanings) ผ่านทางระบบต่างๆ ของการสร้างภาพตัวแทน (symbolic

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

systems of representation) ที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ ทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่เราอาจนำมาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเรา เพื่อเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยว่า

1.1.1 อัตลักษณ์จีนสามารถลื่นไหล แปรเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม ไม่ได้มีคุณสมบัติเฉพาะตัว จริงหรือไม่

1.1.2 ชาวจีนแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์จีนในด้านสัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ ภาษาจีน อุปรากรจีน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน อย่างไร

1.2 แนวคิดของ Cooley (1902: 189) ที่เสนอว่าอัตลักษณ์ คือสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เขาเชื่อว่าสังคมและปัจเจกบุคคลเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ สังคมเกิดจากการผสมผสานกันของตัวตนเชิงจิต (mental selves) ของคนหลายๆ คนที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ความรู้สึกเกี่ยวกับตัวเราเองพัฒนาขึ้นมาจากปฏิกิริยาของเราต่อความเห็นของผู้อื่นที่มีต่อตัวเรา อันเป็นกระบวนการการเรียนรู้จากสังคมที่ช่วยให้เกิดพัฒนาการทางความสำนึกในความมีอยู่ของตัวตนและความสำนึกในความมีอยู่ของสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคมนั่นเอง เขาเรียก “ตัวตน” ที่เกิดจากกระบวนการนี้ว่า “ตัวตนในกระจกเงา” (the looking glass self) อันประกอบ ด้วยภาพลักษณ์ของเราที่มีต่อตนเองและจินตนาการเกี่ยวกับการตัดสินของผู้อื่นต่อภาพลักษณ์นั้น ตลอดจนปฏิกิริยาและความรู้สึกต่างๆ ของเราต่อจินตนาการดังกล่าว ซึ่งหลอมรวมกันก่อเป็นความรู้สึกบางอย่างที่เรามีต่อตนเอง เพื่อเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยว่า

1.2.1 ความสัมพันธ์และกระบวนการการเรียนรู้จากสังคมหลากหลายระดับที่สามารถเปลี่ยนไปตามยุคสมัยและปัจเจกภาพ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้อัตลักษณ์จีนคงอยู่หรือปรับเปลี่ยนไปหรือไม่ อย่างไร

1.2.2 กระบวนการที่ปัจเจกภาพถูกสร้างขึ้น และการเปลี่ยนแปลงความหมายของอัตลักษณ์สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหรือไม่ อย่างไร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคนพลัดถิ่น (diaspora)

รายละเอียดแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ**คน**พลัดถิ่น (diaspora)ได้นำเสนอไว้แล้วในบทที่ 3 ซึ่งในบทที่ 4 ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์เป็นพื้นฐานการวิจัย ดังนี้

แนวทางการใช้แนวคิดทฤษฎีในการวิจัย ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403) ที่นิยามคนพลัดถิ่นว่าหมายถึงกลุ่มคนหรือชุมชนที่อพยพออกนอกมาตุภูมิและยังคงมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิไม่ว่าจะโดยวิธีการติดต่อสื่อสาร การหวนรำลึกอดีต การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับมาตุภูมิจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และสาเหตุของการอพยพออกนอกมาตุภูมิ และการกลายเป็นคนพลัดถิ่นหรือชาติพันธุ์ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงประเด็นความสัมพันธ์ของคนพลัดถิ่นกับมาตุภูมิที่แตกต่างไปจากกลุ่มคนหรือชาติพันธุ์ทั่วไป ซึ่งผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีนี้เป็นพื้นฐานในการวิจัย เพื่อศึกษาว่า

2.1 ชาวจีนเมื่ออพยพมาตั้งหลักแหล่งในประเทศไทย และเมื่อไม่มีความสัมพันธ์หรือไม่มีความรู้สึกผูกพันกับมาตุภูมิแล้ว ส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์หรือไม่ อย่างไร

2.2 ชาวไทยเชื้อสายจีนเกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์หรือเกิดการผลิตอัตลักษณ์ขึ้นใหม่ ภายใต้เงื่อนไขของสังคมไทยหรือไม่ อย่างไร

3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดระบบและโครงสร้างทางสังคม

รายละเอียดแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ**คน**พลัดถิ่น (diaspora)ได้นำเสนอไว้แล้วในบทที่ 3 ซึ่งในบทที่ 4 ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์เป็นพื้นฐานการวิจัย ดังนี้

แนวทางการใช้แนวคิดทฤษฎีในการวิจัย ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีเรื่องการจัดระบบและโครงสร้างทางสังคม เป็นพื้นฐานการวิจัย ดังนี้

3.1 แนวคิดของ Malinowski (1939: 938-964; 1944: 52-53) ที่เสนอความเห็นเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมว่าสังคมเหมือนองค์กรหรือสิ่งมีชีวิต ทุกๆ ส่วนของสังคมต้องมีหน้าที่ เหมือน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ร่างกายที่ต้องประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่ต่างทำหน้าที่ของแต่ละส่วน เพื่อเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยว่า

3.1.1 เมื่อชาวจีนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย ชาวจีนเกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์จีนในชาวจีน เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยตอบสนองความต้องการของตนในด้านสัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ ภาษาจีน อุปรากรจีน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีนหรือไม่ อย่างไร

3.1.2 อัตลักษณ์จีนที่คงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงไปเป็นเครื่องมือช่วยตอบสนองความต้องการของชาวจีนได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ อย่างไร

3.2 แนวคิดของ Turner (1988: 81, 129) มองเห็นว่าพิธีกรรม ศาสนา ความเชื่อ และสัญลักษณ์ มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น พิธีกรรมเป็นแรงบันดาลใจที่เกิดจากความเชื่อทางศาสนาหรืออำนาจของสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติ มนุษย์มีความต้องการเบื้องลึกโดยใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องตอบสนองความต้องการดังกล่าว พิธีกรรมมีหน้าที่ในการตอบสนองด้วยการแสดงออกมาในรูปแบบของการรวมกลุ่มแบบชุมชน (Communitas) ซึ่งเทอร์เนอร์เรียกภาวะดังกล่าวว่าเป็นภาวะแห่งคุณสมบัติไร้โครงสร้าง และพิธีกรรมยังประกอบไปด้วยสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของพิธีกรรมแต่ก็เต็มไปด้วยคุณลักษณะของพฤติกรรมที่ช่วยให้เราเข้าใจรายละเอียดต่างๆ ของพิธีกรรม เพื่อเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยว่า

3.2.1 การแสดงอัตลักษณ์จีนออกมาในรูปแบบของการรวมกลุ่มแบบชุมชนมีลักษณะเฉพาะในแต่ละพิธีกรรมที่ตอบสนองความต้องการบางประการของสมาชิก ดึงดูดผู้คนเข้ามามีส่วนในการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน แสดงพฤติกรรมร่วมกัน นำมาสู่ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ทุกคนมีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎกติกาบัญญัติขึ้นเพื่อใช้ในกลุ่ม จริงหรือไม่ อย่างไร

3.2.2 ระบบสัญลักษณ์ต่างๆ ในประเพณี พิธีกรรมและการแสดง เช่น วัตถุในพิธี (Objects) กิจกรรมต่างๆ (Activities) คำพูด (Words) ความสัมพันธ์ที่แสดงออกให้เห็น (Relationship) เหตุการณ์ที่ดำเนินอยู่ระหว่างการแสดง (Events) การแสดงอาการและท่าทาง (Gestures) รวมถึงจำนวนระยะเวลาและเนื้อที่ (Spatial Units) ฯลฯ มีความหมายทางสัญลักษณ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับอำนาจ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทบาท ค่านิยม ทัศนคติและพฤติกรรมของชุมชนจีน มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์จีนหรือไม่ อย่างไร

ส่วนที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารที่เป็นงานวิจัย

รินรดา พันธ์น้อย (2522) ศึกษาเรื่อง การดำรงอยู่และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของประชาชนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนบุ่งกะแทว ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการวิจัยภาคสนาม ใช้การสังเกตและสัมภาษณ์ และนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบุ่งกะแทวเป็นชุมชนที่มีลักษณะทั่วไปทางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ด้วยเหตุว่ามีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมชาวไทยอีสานกับวัฒนธรรมชาวไทยเชื้อสายเวียดนาม ประชากรของชุมชนส่วนมากนับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก สภาพทางด้านสังคมจึงเป็นสังคมของชาวคริสต์โดยแท้จริง ชาวไทยเชื้อสายเวียดนามได้ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เมื่อบริบทสถานการณ์ทางสังคมนั้นได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ชาวไทยเชื้อสายเวียดนามได้มีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมให้เข้ากับสังคมไทย การพูดภาษาไทย การเรียนหนังสือไทย และในด้านการศาสนา มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมงานศพ งานแต่งงาน ประเพณี ไหว้ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ การไหว้ตรุษญวน เป็นต้น สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แสดงออกเหล่านี้ ล้วนเป็นการสืบทอดและดำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ทั้งสิ้น และในขณะเดียวกันก็ใช่ว่าวัฒนธรรมเหล่านั้นจะคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง หากแต่มีการปรับรูปแบบให้เหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ทางสังคม มีการรับเอา และปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมบางอย่างเพื่อให้สังคมส่วนใหญ่ยอมรับ หรือการที่ชาวไทยเชื้อสายเวียดนามเลือกที่จะใช้ภาษาเวียดนาม ภาษาอีสาน และภาษาไทยเมื่อครั้งที่ต้องปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่างๆ การสร้างบ้านเรือนบ้านแบบทรงไทยอีสาน ซึ่งจากเดิมบ้านเรือนแบบเวียดนามจะเป็นบ้านชั้นเดียว วัฒนธรรมการกิน การแต่งกาย หลายอย่างมีการผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมไทย ในส่วนของประเพณี เช่น งานศพที่มีการลดขั้นตอนในพิธีกรรมบางขั้นตอนเพื่อความสะดวก เช่นเดียวกับงานแต่งงานที่ปรับรูปแบบไปมาก แต่ยังคงส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางชาติพันธุ์ คือ การไหว้บอกกล่าวบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วต่อหน้าแท่นบูชาบรรพบุรุษของตระกูล เป็นต้น นอกจากนั้นจากการศึกษาการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวไทยอีสานและชาวไทยเชื้อสสายเวียดนามในชุมชนบุ่งกะแทว บ่งบอกถึง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิถีชีวิตของกลุ่มชนที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนาและมรดกทางวัฒนธรรม การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนาน ด้วยปัจจัยหลายๆ ด้าน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ทำให้มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมบนพื้นฐานความเป็นอยู่แบบสังคมพหุวัฒนธรรม

ณัฐธิดา สุขมนัส (2539) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ยในวิถีชีวิตชาวไทยเชื้อสายจีน ในกรุงเทพมหานคร พบว่า ความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ยเป็นวัฒนธรรมย่อยที่ปรากฏในสังคมไทย โดยมีการแพร่กระจายแนวความคิด คติความเชื่อดังกล่าว โดยผ่านทางกลุ่มประชากรจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ฮวงจุ้ยเป็นรูปแบบของความเชื่อหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลของปรัชญาอี้จิงและลัทธิเต๋า ซึ่งยังคงมีบทบาท และความสัมพันธ์ในกลุ่มชาติพันธุ์จีน โดยฮวงจุ้ยคนตายมีความหมายทางอุดมคติหรือนามธรรมที่เป็นสัญลักษณ์ของเอกภาพจากสายตระกูลเพื่อสืบทอดเผ่าพันธุ์ในพิธีกรรมฝังศพ การกราบไหว้บูชาบรรพชนของชาวจีนสะท้อนให้เห็นว่าความกตัญญูเป็นหน้าที่สำคัญของลูกหลานที่มีต่อบรรพชน และจากการศึกษาพบว่าผู้มีเชื้อสายจีนมิได้มีการปฏิบัติประเพณีการฝังศพแต่เพียงอย่างเดียวดังเช่นแต่ก่อน ส่วนหนึ่งเลือกธรรมเนียมการเผาศพแทนเพราะสะดวกไม่สิ้นเปลือง ส่วนใหญ่ไม่เน้นรูปแบบพิธี จะเน้นความกตัญญูมากกว่า

ทวิช จตุวรพฤกษ์ (2543) ศึกษาเรื่อง การสร้างอัตลักษณ์ของชาวลีซูในเมืองเชียงใหม่ พบว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์สร้างขึ้น เพื่อต่อสู้ให้ได้มาซึ่งพื้นที่ทางสังคม เป็นการสร้างขึ้นมาใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมเมืองพร้อมๆ กัน มีนัยยะสัมพันธ์ที่ถูกจารึกอยู่ในชีวิต และวัฒนธรรมของมนุษย์ เป็นเครื่องหมายบ่งบอกความสัมพันธ์ของกลุ่มชนที่มีวิถีชีวิต และแนวทางเผชิญปัญหาร่วมกันในบริบทของสังคมเมืองที่ต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ในการเอาชีวิตรอด ซึ่งต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมที่แตกต่างจากวิถีชีวิตเดิมของตน จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมสังคมเมือง แม้จะมีความขัดแย้งในจิตใจของตนก็ตามที

จักรพันธุ์ ขัดชุ่มแสง (2543) ศึกษาเรื่อง ชุมชนมุสลิมในตลาดชายแดนไทย-พม่า สัมพันธภาพระหว่างพหุสังคม วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ และการธำรงชาติพันธุ์ โดยเน้นการศึกษาสังคมมุสลิม ในทางกลุ่มชาติพันธุ์ทางศาสนา (Ethnoreligious group) ที่นับได้ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่สามารถธำรงรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มตนได้อย่างแนบแน่นและเห็นได้ชัด งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจของชุมชนมุสลิมที่ตั้งอยู่ในเมืองตลาดชายแดน เพื่อศึกษาปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในพหุสังคม และเพื่อการศึกษาการธำรงชาติพันธุ์ของมุสลิมในบริบทชายแดนไทย-สหภาพเมียนมาร์ สมมติฐานเบื้องต้นของการวิจัยคือ การเป็นเจ้าของ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กิจการขนาดเล็กเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของมุสลิมในชุมชนชายแดน การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการมีค่านิยมบางประการร่วมกันเป็นปัจจัยพื้นฐานอย่างหนึ่งของการดำรงอยู่ร่วมกันในพหุสังคม และการธำรงชาติพันธุ์จะเกิดขึ้นเมื่อมีการปะทะสังสรรค์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ และต้องปรับตัวเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ทางสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ประเด็นสำคัญ คือ พหุสังคม วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ และการธำรงชาติพันธุ์มีความเชื่อมโยงกัน มุสลิมจะประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการค้าขายโดยการเป็นเจ้าของกิจการด้วยตนเอง ซึ่งนับเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ พวกเขาต้องเลือกช่องทางที่ถนัดที่สุดเพื่อดำรงชีวิตอยู่ในพหุสังคม ซึ่งสอดคล้องกับระบบความเชื่อของอิสลาม บริบททางสังคมก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ภายในพหุสังคม 2 ระดับ คือ ระดับชุมชนมุสลิม และระดับชุมชนเมืองตลาดชายแดน รวมทั้งการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองระดับ กระบวนการเหล่านี้นำไปสู่การก่อตัวของอัตลักษณ์และเป็นกลไกในการแยกแยะมุสลิมออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นด้วย

งานศึกษานี้ เมื่อพิจารณาตามแนวการศึกษาเชิงสถานการณ์ ยังพบประเด็นการธำรงชาติพันธุ์ของมุสลิมว่า แม้จะเป็นสภาพแวดล้อมใหม่ที่มุสลิมเข้ามาอาศัยอยู่ก็ตาม แต่ก็ค่อนข้างมีอิสระในการแสดงออกถึงความมีตัวตน เพราะบริบทสังคมเป็นพหุสังคมชายขอบที่นโยบายรัฐค่อนข้างประนีประนอม ไม่ถูกบีบบังคับให้ละทิ้งอัตลักษณ์ และยังมีโอกาสฟื้นฟูอัตลักษณ์เดิมได้ด้วย เช่น การรณรงค์ให้เด็กนักเรียนหญิงแต่งกายตามหลักศาสนาอิสลาม ทั้งนี้ยังสามารถสร้างอัตลักษณ์ใหม่ขึ้นมาได้ นั่นคือ การชูอัตลักษณ์ของการเป็นคนไทย และบ่งชี้ถึงความมีตัวตนภายในชุมชนชายแดน โดยใช้อัตลักษณ์ของการเป็นมุสลิมเช่นเดียวกัน อีกทั้งยังละทิ้งอัตลักษณ์ที่ถูกตีตราจากคนนอกกลุ่ม จนท้ายที่สุดก็ถูกผลักให้กลายเป็นอัตลักษณ์ของมุสลิมต่างด้าวแทน

ศิริรัตน์ แอดสกุล (2543) ทำการวิจัยเรื่องการธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ: กรณีศึกษาชุมชนมอญบ้านม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวมอญ ตลอดทั้งการศึกษาถึงวิถีชีวิตของชาวมอญ ผลการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมมอญบางอย่างยังคงอัตลักษณ์ไว้ได้ เช่น ภาษา ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ แต่บางส่วนก็ถูกผสมกลมกลืนเข้ากับสังคมไทยด้วย ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ได้แก่ นโยบายการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของรัฐ การศึกษา การแต่งงาน การตั้งถิ่นฐาน และการอพยพย้ายถิ่น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเด็นที่น่าสนใจของงานชิ้นนี้คือ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนมอญและคนไทยที่สะท้อนว่า คนมอญเป็นคนที่รักสงบเคร่งครัดในพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนับถือผีด้วย นิยมอยู่ร่วมกันในหมู่คนมอญเป็นส่วนใหญ่ ขณะเดียวกันก็สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยได้เป็นอย่างดีเสมอมา ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมมอญให้เข้ากับคนไทยดูเหมือนจะไม่มีปัญหา เพราะวัฒนธรรมคล้ายคลึงกันมาก เช่น เรื่องของศาสนา และในงานชิ้นนี้ไม่ได้เสนอภาพในรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของคนมอญให้เห็นมากนัก หรืออาจเป็นเพราะไม่ได้ชี้ถึงประเด็นของการแสดงออกอัตลักษณ์ที่เข้มข้นของกลุ่มชาติพันธุ์

ประสิทธิ ลีปรีชา (2545) ศึกษาเรื่อง อัตลักษณ์ทางเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งทางภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า ปฏิสัมพันธ์ตอบโต้จากการครอบงำของอัตลักษณ์แบบทางการและการแปรอัตลักษณ์แบบทางการให้กลายเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น ภายใต้การบังคับใช้นามสกุลของรัฐไทย ชาวม้งจึงพยายามก้าวออกมาจากกรอบที่ถูกขีดเส้นไว้ให้ ด้วยการเลือกสรรและปฏิเสธการตีความการนิยามใหม่ เพื่อสร้างพื้นที่ตัวตนให้มีขอบเขตกว้างขวาง และหลากหลายมากขึ้น ชาวม้งบางกลุ่มเลือกที่จะเปลี่ยนชื่อสกุลใหม่ที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ไทย ละทิ้งแซ่เดิมของตนเนื่องจากคิดว่า จะไม่ถูกเลือกปฏิบัติ อันจะสะดวกในการติดต่อกับหน่วยงานรัฐ ส่วนอีกบางกลุ่มเลือกที่จะคงแซ่ของตนไว้

ยศ สันตสมบัติ (2548) ศึกษาวิจัยเรื่อง หลักช้าง: การสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ไทยในใต้คง พื้นที่วิจัย คือ หมู่บ้านหลักช้าง จังหวัดใต้คง มณฑลยูนนาน ซึ่งเป็นหมู่บ้านของชาวไตหรือชาวไทยใหญ่ที่อยู่ภายใต้การปกครองของจีนมากว่า 400 ปี งานวิจัยมุ่งศึกษาการสืบทอดและการเปลี่ยนแปลงทางชาติพันธุ์ ผลการวิจัยพบว่า ชาวไทบ้านหลักช้างยังคงรักษา และผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอาไว้ได้ในระดับหนึ่ง ทั้งยังนำเอาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมดั้งเดิมมาปรับเปลี่ยนและตีความใหม่ในการปรับความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะชาวจีน เช่น ข้าวเป็นสัญลักษณ์และเครื่องมือในการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไท ซึ่งการขายข้าวเหลือกินให้คนจีน เป็นรูปแบบหนึ่งของการโต้ตอบทางสัญลักษณ์ ทั้งในด้านการปรับตัวเข้ากับระบบทุนนิยมที่เข้ามากับคนจีน เป็นสัญลักษณ์ของการต่อต้านการครอบงำทางการเมือง นอกจากนั้นยังมีงานบุญทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะ งานปอยพระเจ้า ที่จัดในจัดรูปแบบใหม่ โดยเน้นการรวมตัวกันของคนในหมู่บ้านเพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียว งานปอยเป็นการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไท ซึ่งแตกต่าง โดดเด่นไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ และยังมีอีกหลายประการที่เป็น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การตอกย้ำอัตลักษณ์ของความเป็นไท อาทิ การแต่งงานในกลุ่มชาติพันธุ์ การให้ผู้อาวุโสทำหน้าที่ในการให้ความชอบธรรมกับการแต่งงานที่ถูกต้องตามประเพณี เป็นต้น

เสกสรร สรรสรพิสุทธิ์ (2549) ศึกษาเรื่อง อัตลักษณ์ของไทลื้อและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม: กรณีศึกษาบ้านแม่สาบ ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชาวไทลื้อในชุมชนบ้านแม่สาบได้ตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่ในอาณาจักรล้านนามาเป็นเวลานานและยึดถือเอาการปลูกข้าวเป็นวิถีหลักในการดำรงชีพ ดังนั้น “ข้าวกับควาย” จึงอาจถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ในทางวัฒนธรรมของชาวบ้านแม่สาบ ชาวไทลื้อมีความเชื่อเกี่ยวกับผีในฐานะที่เป็นสิ่งสูงสุดซึ่งสถิตอยู่กับทุกสิ่งในชีวิตและธรรมชาติ ดังนั้นระบบความเชื่อ พิธีกรรมและค่านิยมของคนในชุมชนจึงถือว่าเป็นการแสดงออกของคุณธรรมสูงสุด และในขณะเดียวกันก็มีผลกระทบต่อพฤติกรรมของชาวบ้านในการผลิตทางเศรษฐกิจ การปริวรรตจัดจำหน่ายผลผลิต ตลอดจนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล นอกจากนั้นการลงทุนของภาครัฐในการสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งการกระตุ้นและสนับสนุนระบบเศรษฐกิจการตลาด ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบการผลิตและการบริโภคของชาวไทลื้อ อีกทั้งยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางด้านสังคมวัฒนธรรมของชาวไทลื้ออีกด้วย อย่างไรก็ตามชาวไทลื้อบ้านแม่สาบก็ยังสามารถที่จะปรับอัตลักษณ์ทางขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมเพื่อให้สอดรับกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นได้ จากการศึกษายังพบว่าประเด็นสำคัญและที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือการศึกษาถึงทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของชาวไทลื้อ รวมทั้งผลกระทบที่มีต่ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวไทลื้อบ้านแม่สาบในอนาคต เพื่อว่าอัตลักษณ์และวิถีการดำเนินชีวิตดังกล่าวจะได้รับการอนุรักษ์ไว้อย่างเหมาะสม

ยุพิน เรืองแจ้ง (2552) ศึกษาเรื่องบทบาทศาลเจ้าในการธำรงอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีน ในเขตเทศบาลพังโคน อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร โดยมีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับศาลเจ้าของคนไทยเชื้อสายจีน ในเขตเทศบาลพังโคน และเพื่อศึกษาบทบาทของศาลเจ้าในการธำรงอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีน ในเขตเทศบาลพังโคน อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเป็นคนไทยเชื้อสายจีนที่อพยพมาจากประเทศจีน คนไทยเชื้อสายจีนที่เกิดในประเทศไทย รวมทั้งคนไทย ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลพังโคน ผู้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกต และข้อมูลจากเอกสาร แล้วนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า คนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาล

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พังโคน มีความเชื่อเกี่ยวกับศาลเจ้า จะเห็นได้จากการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบูชาเทพเจ้า การเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์มงคล ซึ่งเป็นสัตว์ดั้งเดิมของคนจีน ต้นไม้มงคล แบะยังมีความเชื่อเกี่ยวกับภูต ผี เครื่องราง ของขลัง ถึงแม้คนจีนจะอพยพมาอยู่ประเทศไทยและรับวัฒนธรรมไทยไปบ้างแล้วก็ตาม แต่ก็ยังคงยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของจีนเอาไว้ บทบาทของศาลเจ้าในการธำรงอัตลักษณ์จีนสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์จีนผ่านบทบาททางด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และศิลปกรรมที่ปรากฏในศาลเจ้า มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมจีนอยู่บ้าง แต่ก็ยังคงสะท้อนให้เห็นความเป็นตัวตน ความเป็นอัตลักษณ์ของจีนได้อย่างเด่นชัด บทบาท แนวคิด ความเชื่อ การกระทำในศาลเจ้า ปรากฏในวิถีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดปรัชญาเต๋าและขงจื๊อ แนวคิดเกี่ยวกับฮวงจุ้ย ความงาม ความเป็นสิริมงคล การพึ่งพาเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ยังพบว่า คณะกรรมการศาลเจ้า มีทั้งบทบาททางตรงในการธำรงอัตลักษณ์จีน คือ การจัดงานเทศกาลสมโภชปู่ย่าประจำปี เพื่อเป็นการรักษาประเพณีอันดีงาม และเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณของเทพเจ้าด้วย การบริหารจัดการฮวงซุ้ย (สุสาน) การอนุรักษ์และสอนวัฒนธรรมจีน และบทบาททางอ้อม คือการจัดหารายได้เพื่อสาธารณกุศลและการช่วยเหลือสังคม คณะกรรมการของศาลเจ้าในเขตเทศบาลพังโคนทุกคนเป็นคนไทยเชื้อสายจีน ถึงแม้เปอร์เซ็นต์ความเป็นจีนจะเหลือน้อย แต่ความเข้มข้นในความเป็นชาติจีนก็ยังเปี่ยมล้นที่จะรักษาและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของจีนให้คงอยู่ตลอดไป นอกจากนี้ในการศึกษาครั้งนี้ยังเป็นประโยชน์ในการศึกษาเกี่ยวกับความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ การผสมผสานวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความกลมเกลียว ความสามัคคีในชุมชน โดยไม่มีการแบ่งแยกกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งแต่ละกลุ่มก็มีการสืบทอดกิจกรรมตามวิถีความคิดความเชื่อดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มต่อไป ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

เวียงวัฒนา ชนะพาล (2552: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในนครหลวงเวียงจันทน์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแบบแผนของการดำรงชีวิต จารีตประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อและยึดถือร่วมกันของกลุ่มคนอีสาน และกลุ่มคนลาวที่มีปฏิสัมพันธ์ในหมู่บ้านนาควายกลาง เพื่อศึกษากระบวนการปรับเปลี่ยน

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มคนอีสาน และการต่อรองทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนอีสานกับกลุ่มวัฒนธรรมหลักในนครหลวงเวียงจันทน์ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในลาว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารเชิงประวัติศาสตร์และปรากฏการณ์ต่างๆ ทางสังคมเป็นสำคัญ กอปรกับการลงพื้นที่วิจัยภาคสนามด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และได้นำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มคนไทยอีสานในบ้านนาคายกลางเป็นกลุ่มคนที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งได้โยกย้ายเข้าไปอาศัยอยู่ในหมู่บ้านดังกล่าว เนื่องจากความแห้งแล้งและความขาดแคลนในภาคอีสาน บ้างก็หนีภัยการเมืองในประเทศไทยในช่วงที่ลาวตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสและอเมริกา ตามลำดับ ซึ่งทางการไทยได้มีการปราบปรามกลุ่มก่อการณ์ต่างๆ ทางการเมืองในประเทศ และภาคอีสานก็เป็นฐานที่มั่นทางการเมืองของกลุ่มคนที่ฝักใฝ่คอมมิวนิสต์ ดังนั้น กลุ่มคนไทยอีสานจึงได้โยกย้ายเข้าไปอาศัยอยู่ในประเทศลาว โดยเฉพาะในนครหลวงวียงจันทน์ ชุมชนบ้านนาคายถูกก่อตั้งขึ้นโดยกลุ่มคนลาวสมทบกับกลุ่มคนไทยอีสานเมื่อปี ค.ศ.1867 (พ.ศ.2410) มีการสร้างหอบ้านศาลปู่ตาเพื่อประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อเรื่องแถนในฮีต 12 อันเป็นความเชื่อดั้งเดิมของทั้งสองกลุ่ม พร้อมกับสร้างวัดนาคายขึ้นเป็นศูนย์กลางในการปฏิสัมพันธ์กัน เพราะกลุ่มคนวัฒนธรรมหลักและกลุ่มคนไทยอีสานที่โยกย้ายเข้าไปอยู่รวมกันนั้นนับถือศาสนาพุทธเหมือนกัน นอกจากกลุ่มคนไทยอีสานที่โยกย้ายเข้าไปอาศัยอยู่ในช่วงก่อตั้งหมู่บ้านแล้ว ยังพบว่า มีกลุ่มคนไทยอีสานเป็นจำนวนมากโยกย้ายเข้าไปอาศัยอยู่เมื่อปี ค.ศ.1960 (พ.ศ.2518) แล้ว กลุ่มคนไทยอีสานและกลุ่มคนลาวบางส่วนก็ได้อพยพออกนอกประเทศ และจากปี ค.ศ.1975 ถึงปัจจุบัน ก็มีกลุ่มคนลาวจากทั่วประเทศโยกย้ายเขข้ามาอยู่รวมกันจนเป็นชุมชนใหญ่

ในส่วนของการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และการต่อรองทางวัฒนธรรมนั้น พบว่า กลุ่มคนไทยอีสานได้มีการผสมกลมกลืนแบบแผนวิถีชีวิตเข้ากับกลุ่มคนในวัฒนธรรมหลักตามจารีตประเพณีที่มีความคล้ายคลึงกันจนยากแก่การแยกแยะ ขณะที่มีการผสมกลมกลืนนี้ กลุ่มคนอีสานก็ยังคงอัตลักษณ์ทางด้านภาษาของพวกตนไว้อยู่ ซึ่งแสดงให้เห็นในการใช้ภาษาพูดแบบลาว แต่คงสำเนียงอีสานแบบชาวจังหวัดร้อยเอ็ดไว้เช่นเดิม แม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองจะมีสำนึกทางวัฒนธรรมร่วมกัน แต่ถึงอย่างไรก็ตาม กลุ่มคนอีสานก็ได้มีการต่อรองกับกลุ่มวัฒนธรรมหลักอยู่เสมอเพื่อให้มีสิทธิและสถานภาพทางสังคมเท่าเทียมกัน โดยใช้สำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และเงื่อนไขทางการเมืองเป็นกลไกหลักในการปรับเปลี่ยน

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ นอกจากนั้นระบบการศึกษายังเป็นอีกกลไกหนึ่งที่ทำให้กลุ่มคนต่างๆ ในหมู่บ้านปรับตัวเข้าหากันได้ง่ายขึ้น ด้วยนโยบายสร้างความเป็นชาติของรัฐที่มุ่งหลอมรวมความเป็นหนึ่งเดียวให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ สังคมลาว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากเอกสารงานวิจัยทั้ง10 เล่มดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าคนพลัดถิ่น เมื่ออพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐาน ณ ถิ่นที่อยู่ใหม่ มีปฏิสัมพันธ์กับสังคมใหม่ที่มีความแตกต่างไปจากวิถีชีวิตเดิมของตน ต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ในการเอาชีวิตรอดเพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ มีความพยายามที่จะรักษา และสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ขึ้น โดยนำเอาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนมาปรับเปลี่ยนให้เข้ากับเพื่อต่อสู้ให้ได้มาซึ่งพื้นที่ทางสังคม ผลของการกระทำดังกล่าวทำให้เกิดการผสมผสานเพื่อความกลมเกลียวและความสามัคคีในชุมชน โดยไม่มีการแบ่งแยกกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งแต่ละกลุ่มก็มีการสืบทอดกิจกรรมตามวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มต่อไป ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

2. เอกสารอื่นๆ

ชนัย วรรณะลี (2526: 165-172) กล่าวว่าดินแดนประเทศไทยเราได้มีคนจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินตั้งแต่ครั้งสมัยโบราณอยู่เป็นจำนวนมาก ย่อมเป็นเครื่องกำหนดได้ว่าศิลปการแสดงของจีนซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชาวจีนได้ติดตามมาด้วย อย่างน้อยที่สุดก็หลังจากตั้งหลักฐานมั่นคงแล้ว ศิลปะของจีนที่เข้ามามีหลายชุด เช่น ปี่ กลองจีน จีนเงาะ หนังจีน หุ่นจีนและงิ้ว ในบรรดานาฏกรรมจีนที่เข้ามาในไทยเรา และยังมีแสดงอยู่จนถึงทุกวันนี้ได้แก่การแสดงงิ้ว ส่วนนอกนั้นการแสดงได้สูญสลายไป

การแสดงงิ้วในประเทศไทยได้รับความนิยมอย่างสูงในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะเริ่มมีโรงงิ้วเกิดขึ้นที่ถนนเยาวราชเป็นจำนวนมาก แต่ต่อมาใน พ.ศ.2505 โรงงิ้วแถวถนนเยาวราชได้เลิกกิจการเป็นจำนวนมาก เพราะผู้ชมที่เคยสนับสนุนการแสดงงิ้วต่างนิยมภาพยนตร์แทน และปี พ.ศ.2507 โรงงิ้วเหล่านั้นกลายเป็นโรงภาพยนตร์ขึ้นมา แต่อย่างไรก็ดี งิ้วมิได้เสื่อมสูญไปเลยทีเดียวเพราะงิ้วที่พเนจรตามงานต่างๆ ได้มีการปรับปรุงการแสดงให้ดูดีขึ้น

พรพรรณ จันทโรนานนท์ (2528 : 124-208) กล่าวว่า ศาสนสถานของชาวจีนมีอยู่ทั่วไปในแหล่งชุมชนที่มีชาวจีนอาศัยอยู่ เพื่อใช้เป็นสถานที่ประดิษฐานเทพเจ้าและประกอบพิธีกรรมศาสนาตามระบบความเชื่อเดิมและประเพณีโบราณที่ยึดถืออย่างเคร่งครัด ศาสนสถานของชาวจีนแบ่งออกเป็นศาลเจ้า วัด และโรงเจ ศาลเจ้าสร้างขึ้นจากแรงศรัทธาในศาสนาเต๋าและความเชื่อพื้นบ้าน วัดสร้างขึ้นมาโดยการร่วมแรงร่วมใจและกำลังทรัพย์จากพุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายาน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โรงเจสร้างจากศาสนาพุทธและเต๋าปนกัน ศาลเจ้าในเมืองไทยไม่เป็นแต่เพียงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวจีนเท่านั้น เมื่อคราวที่ชาวจีนอพยพเข้ามาในเมือง ไทยมากๆ ในพุทธศตวรรษที่ 24 ศาลเจ้าของชาวจีนกลุ่มภาษาต่างๆ ได้กลายเป็นศูนย์กลางการประสานงานของชาวจีนในเมืองไทย โดยทำหน้าที่เสมือนหนึ่งเป็นสมาคมของชาวจีนกลุ่มภาษานั้นๆ สมาคมยุคเก่าวิวัฒนาการมาจากศาลเจ้าเกือบทั้งสิ้น ต่อมาชาวจีนคำนึงถึงการศึกษาของบุตรหลานตนก็ได้เริ่มก่อตั้งโรงเรียนโดยอาศัยศาลเจ้าเป็นผู้อุปถัมภ์ อย่างไรก็ตามชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนในปัจจุบันมิได้มีความสำคัญมาเช่นแต่ก่อนแล้ว ศาลเจ้าจึงเป็นเพียงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวจีนทุกภาษาเข้าไปกราบไหว้ และประกอบกิจกรรมทางศาสนา และบางแห่งก็มีการจัดตั้งเป็นสมาคมฌาปนกิจเพื่อช่วยเหลือชาวจีนในย่านชุมชนนั้นๆ

การเดินทางออกต่างประเทศของชาวจีนในสมัยก่อนได้รับความลำบากมาก เช่น การเดินทางตามแม่น้ำสายสำคัญของมณฑลฮกเกี้ยนสู่มหาสมุทร ผู้คุมเรือจะต้องเตรียมซื้อของไหว้เจ้าแห่งน้ำก่อนเริ่มเดินทาง โดยทั่วไปท้ายเรือจะมีแท่นบูชาเทพธิดาเทียนโฮวซึ่งชาวจีนนับถือว่าเป็นเทพธิดาแห่งมหาสมุทร ส่วนผู้โดยสารนั้น ก่อนลงเรือจะอัญเชิญเทพที่ตนกราบไหว้ที่บ้านหรือห่อขี้ธูปจากกระถางธูปที่แท่นบูชาเทพที่บ้านติดตัวมาด้วย เพื่อเป็นเครื่องรางป้องกันอันตราย เมื่อเดินทางผ่านสู่จุดหมายโดยปลอดภัยก็คิดว่าเทพเป็นผู้ปกป้องตน ดังนั้นด้วยความสำนึกในพระคุณของเทพจึงทำให้พวกเขาสร้างศาสนสถานขึ้นประดิษฐานรูปเคารพต่างๆ ดังกล่าว

สมบูรณ์ สุขสำราญ (2529: 10-17) ศึกษาวิจัยเรื่องความเชื่อทางศาสนา และพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน พบว่าชาวจีนถือเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย แม้ว่าชาวจีนจะอพยพมาจากบ้านเกิดเมืองนอนของตนเป็นเวลานาน ก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของตนไว้อย่างเหนียวแน่นในบางกลุ่ม ทั้งนี้อาจมีสาเหตุจากชาวจีนเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสำนึกในวัฒนธรรมและพื้นเพที่มาของตนสูงมาก แม้กระทั่งชาวจีนจำนวนหนึ่งที่ได้กลมกลืนวัฒนธรรมไทยแล้ว ในความรู้สึกลึกๆ ของชาวจีนเหล่านั้นยังมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและอดีตของตนเอง เป็นต้นว่าความรู้สึกในเรื่องจารีตประเพณี รูปแบบของครอบครัว ตลอดจนความเป็นอยู่และอาหารการกิน สาเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าชาวจีนบางกลุ่มถือว่าวัฒนธรรมของตนเก่าแก่กว่าวัฒนธรรมของชาติอื่น หรือเป็นวัฒนธรรมที่เคยรุ่งโรจน์มาก่อน ชาวจีนที่มีการศึกษาอาจถือว่าวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ เป็นตัวแทนแห่งความรุ่งเรืองของอารยธรรมในแต่ละสมัยที่บรรพบุรุษได้ช่วยเหลือกันสืบทอดกันมาด้วยความยากลำบาก คนรุ่นต่อมาจึงถือเป็นภาระหน้าที่ที่จะต้องสืบทอดและรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนไว้ เพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นารีรัตน์ ปริสุทธิวุฒิพร (2541: 66-67) ได้กล่าวถึงประเพณีเกี่ยวเนื่องกับการตายของชาวจีนในประเทศไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงปัจจุบันว่า แม้ชาวจีนมีการปรับเปลี่ยนตัดทอนพิธีกรรมบางอย่างลง และรับเอาวัฒนธรรมอื่นเข้าผสมด้วย เช่น การเผาศพหรือการใส่บาตรแทนการไหว้ซุ้งตามธรรมเนียมจีน แต่สิ่งที่ยังคงดำรงไว้อย่างเหนียวแน่น คือการไหว้บรรพบุรุษ ไม่ว่าจะเป็นการไหว้ในเทศกาลเช็งเม้ง หรือในเทศกาลอื่นๆ ในประเพณีจีน ทำให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิม คือความเชื่อในการเคารพบรรพบุรุษของชาวจีนตามลัทธิขงจื้อ และการเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมาเป็นการเปลี่ยนแปลงแต่เพียงรูปแบบเท่านั้น แต่แก่นลึก ความคิดความเชื่อ คือการเคารพบรรพบุรุษยังคงอยู่ และถึงแม้ชาวจีนจะอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ชนหมู่ใหญ่เป็นชนชาติอื่น แต่ทัศนคติ ความคิดความเชื่อของชาวจีนที่แสดงออกมาในรูปของการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีจีนยังคงปรากฏให้เห็นอยู่

นอกจากนี้ จากการศึกษาเอกสารทั้งที่เป็นงานวิจัยและเอกสารอื่นๆ ทำให้เห็นได้ว่า แม้ว่าชนกลุ่มน้อยหรือคนพลัดถิ่นจะพยายามรักษาและดำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนไว้ แต่เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ เมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กับสังคมใหม่ เกิดการปะทะสังสรรค์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งการมีค่านิยมบางประการร่วมกัน จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม มีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ทางสังคม

แนวทางการใช้แนวคิดจากเอกสารทั้งที่เป็นงานวิจัยและเอกสารอื่นๆ ในการวิจัย

ผลจากการศึกษาเอกสารทั้งที่เป็นงานวิจัยและเอกสารอื่นๆ ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดที่จะนำมาเป็นพื้นฐานในการวิจัยเรื่องวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยดังนี้

1. ชาวจีนเมื่ออพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยแล้ว ชาวจีนมีวิธีการถ่ายทอดความเชื่อในเรื่องลัทธิ ประเพณี และพิธีกรรมของตนได้ด้วยวิธีการใด

2. ชาวจีนใช้ความเชื่อในลัทธิ ประเพณี และพิธีกรรม เป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จริงหรือไม่ อย่างไร

3. ชาวจีนสามารถดำรงอัตลักษณ์ในด้านความเชื่อในลัทธิ ประเพณี และพิธีกรรมได้อย่างไร และมีเหตุปัจจัยใดหรือไม่ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือสูญหายไปได้หรือไม่ อย่างไร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะเด่นของสัมพันธภาพในครอบครัวจีนและระบบเครือญาติ ภาษาจีน อุปรากรจีน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีนที่จัดว่าอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2510 จนถึง พ.ศ.2550 โดยการใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคนพลัดถิ่น แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดระบบและโครงสร้างทางสังคม

การศึกษาเรื่องสัมพันธภาพในครอบครัวจีนและระบบเครือญาติ ภาษาจีน อุปรากรจีน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน จากวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย ผู้วิจัยพบวิธีการที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยที่กล่าวถึงคนจีนในสังคมไทย โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. สัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ

ลักษณะโครงสร้างโดยทั่วไปของครอบครัวชาวจีน

โครงสร้างครอบครัวจีนแบบดั้งเดิมที่มีความสัมพันธ์กันภายในครอบครัวและระบบเครือญาติอย่างเหนียวแน่นสามารถปิดกั้นการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่จะมามีอิทธิพลต่อครอบครัวได้เป็นอย่างดี เพราะค่านิยมแบบจีนค่อนข้างจะแข็งขืนต่อการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสามีเป็นใหญ่ในบ้าน การสืบสายสกุลทางด้านผู้ชาย การแต่งงานหญิงต้องเข้าไปสู่ครอบครัวของฝ่ายชายการแบ่งอาวุโส และถืออาวุโสในครอบครัว การควบคุมเศรษฐกิจของครอบครัวแบบกงสีที่ทุกคนมีส่วนร่วมแต่ไม่มีสิทธิในการจัดการทรัพย์สินนอกจากพ่อ การใช้แรงงานภายในครอบครัวหรือการจ้างแรงงานในหมู่คนจีนด้วยกัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นตัวเชื่อมความสำนึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวจีน อย่างไรก็ตามเมื่อชาวจีนรุ่นใหม่ หรือชาวไทยเชื้อสายจีนที่เติบโตขึ้นในสังคมไทยนั้นได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับคนไทย และสิ่งแวดล้อมตลอดจนวิทยาการต่างๆ ก้าวหน้าไป โครงสร้างของครอบครัวจีนก็เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ทั้งนี้วิเคราะห์ได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Leonard Broom และ Philip Selznick (1970: 99-102) ที่อธิบายว่า ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ตามปกติครอบครัวแบบนี้ประกอบด้วยพ่อแม่และลูกเท่านั้น แต่ในบางครั้งอาจมีญาติอาศัยอยู่ด้วย การที่มีญาติอาศัยอยู่มิได้ทำให้ครอบครัวเดี่ยวกลายเป็นครอบครัวแบบอื่นไป เพราะว่าอำนาจของหัวหน้าครอบครัวยังมีอยู่อย่างสมบูรณ์ ครอบครัวแบบนี้เป็นแบบของครอบครัวที่มีสมาชิกเพียง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สองชั่วอายุคน ครอบครัวเดี่ยวเกิดขึ้นได้ง่ายและสลายตัวได้ง่าย ส่วนครอบครัวขยาย (Extended Family) หมายถึง ครอบครัวที่ประกอบไปด้วยครอบครัวเดี่ยวอย่างน้อยที่สุดสองครอบครัวขึ้นไป ครอบครัวขยายมักจะมีอยู่ในสังคมที่มีการจัดระบบญาติสายเดียว เช่น ระบบครอบครัวจีน ครอบครัวแบบนี้จะมีอายุยืนยาวมาก

ชาวจีนรุ่นแรกๆ ที่อพยพเข้ามาอยู่เมืองไทย ชาวจีนเหล่านี้มักมาตัวคนเดียว ไม่มีครอบครัวติดตามมาด้วย ต่อมาเมื่ออยู่เมืองไทยได้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง หนุ่มชาวจีนเหล่านั้นก็จะสมรสกับหญิงไทยหรือหญิงจีนที่มีถิ่นกำเนิดอยู่เมืองไทยแต่พ่อแม่อพยพมาจากจีน รวมถึงการรับครอบครัวจากเมืองจีนมาอยู่ด้วย เมื่อตนสามารถตั้งหลักแหล่งได้ มีฐานะดีขึ้นแล้ว

ในชั้นต้น ครอบครัวจีนจะเป็นครอบครัวเดี่ยว ประกอบ ด้วย พ่อ แม่ และลูก ต่อมาการแต่งงานของลูกชายทำให้เกิดวัฏจักรของการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวเดี่ยวเป็นครอบครัวขยาย สมาชิกของครอบครัวประกอบไปด้วย ปู่ ย่า พ่อ แม่ ลูก และหลาน ทั้งหมดอาศัยอยู่ในอาคาร ตึก หรือบริเวณเดียวกันทุกคนในครอบครัวต่างมีหน้าที่ของตนเอง และได้รับเงินเดือนจาก “กงสี” ตามสัดส่วนหน้าที่เช่นเดียวกัน

ต่อมาด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ และความเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้ลักษณะโครงสร้างของครอบครัวจีนเกิดการเปลี่ยนแปลงกลับไปสู่การเป็นครอบครัวเดี่ยวอีก

ตัวอย่างที่ 1

ธงไม่เคยปริปากบอกวรรัตน์ถึงเรื่องการสร้างบ้านเลย เขารู้ว่าถึงแม้เขาจะบอกหรือไม่บอก วรรัตน์ก็คงไม่ขัดขวาง ธงพอรู้แล้วว่าในความรู้สึกส่วนลึกนั้น วรรัตน์มีความรู้สึกอึดอัดอยู่ไม่น้อยในการที่อยู่ร่วมครอบครัวอันประกอบด้วยสมาชิกมากมายอย่างบ้านของเขา วรรัตน์เคยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นระเบียบแบบแผนของผู้ดีเก่า แต่ด้วยความรัก หล่อนจึงสู้เสียสละไปร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเขา บัดนี้ ธงคิดว่าถึงเวลาแล้วที่เขาควรจะเป็นอิสระ บิดาคงไม่ว่ากระไร หากเขาจะยกเหตุผลไปอ้างกับท่าน เขาจะต้องรีบแยกตัวเองออกมาขณะนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างยังไม่สายเกินไป

(ลักษณ์ โรจนา, เขยใหม่, 2519: 465-466)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างข้างต้น เห็นได้ว่าเมื่อสภาพของสังคมเปลี่ยนแปลงไป โครงสร้างของครอบครัวชาวจีนก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย ทั้งนี้เพราะครอบครัวบางครอบครัวของชาวจีนเชื้อสายไทยในรุ่นต่อมา เริ่มตระหนักถึงปัญหาของการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวขยายที่สมาชิกต้องอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดความอึดอัด ไม่มีความเป็นส่วนตัว ต่างไม่สามารถเลือกหรือตัดสินใจได้ว่าจะอยู่กับครอบครัวฝ่ายชายหรือครอบครัวฝ่ายหญิงดี ดังนั้นจึงคิดที่จะแยกไปอยู่ตามลำพัง ทำให้เกิดเป็นครอบครัวเดี่ยวขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ครอบครัวเดี่ยวมีลักษณะดังแนวคิดเกี่ยวกับความทันสมัยของ Lauer (1982 : 300-306) ที่อธิบายว่า ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) คือครอบครัวหน่วยกลาง (nuclear family) ที่ตามปกติครอบครัวแบบนี้ประกอบด้วยพ่อแม่และลูกที่ยังไม่แต่งงาน

ตัวอย่างที่ 2

ลูกสัญญาว่าจะจัดห้องหอให้ใหม่ที่โรงงาน ที่โรงงานมีแต่ห้องทำงาน ต้องจ้างช่างไม้มาต่อห้องชั้นบนเหนือสำนักงานและซื้อเครื่องเรือนใหม่ให้ทั้งหมด กุหลาบชอบใจมาก หล่อนว่าดีที่จะได้อยู่ด้วยกันตามลำพัง คำว่าตามลำพังของกุหลาบหมายแต่เพียงว่าไม่ต้องอยู่กับญาติฝ่ายสามีเท่านั้นเอง สาวๆ สมัยใหม่ไม่ชอบอยู่กับญาติทั้งนั้น ไม่ว่าญาติของฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชาย ชีวิตครอบครัวแบบสมัยใหม่ไม่มีความผูกพันกับญาติพี่น้องพ่อแม่เลย ล้วนแต่หาทางรอด หาความสบายเฉพาะตัว คนอื่นแม้เป็นสายเลือดเดียวกันจะเป็นอย่างไรไม่ใส่ใจทั้งนั้น

“พ่อดูสีหน้ากุหลาบรู้ เขาอยากอยู่กันตามลำพังมากกว่า พ่อไม่อยากขัดใจใครอีกแล้ว ระอาใจ ไม่มีประโยชน์”

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากกเมืองไทย, 2513: 381)

ตัวอย่างที่ 2 แสดงให้เห็นว่าการแยกครอบครัวออกมาอยู่ตามลำพังเป็นเพราะต้องการหนีหรือหลีกเลี่ยงหน้าที่ ภาระผูกพันที่ผู้เป็นสะใภ้ต้องมีต่อครอบครัวของฝ่ายชายดังได้กล่าวแล้วในบทที่ 3 ทั้งนี้อธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Durkheim (1897: 385), Rosaldo (1974: 23), Turner (2002: 2-3) ในเรื่องพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม รวมถึงความเห็นของ Coughlin (1977: 67) และ Lang (1946: 12-15) ที่ได้อธิบายความสัมพันธ์และการจัดลำดับชั้นภายในครอบครัวชาวจีน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 3

"พวกสมัยใหม่เขาอยากอยู่กันตามลำพังทั้งนั้นแหละ ไม่อยากให้คนหัวโบราณอย่างพ่อแม่เข้าไปอยู่ด้วย"

"อ้าว! แล้วทำไมสุรศักดิ์เขาให้แม่เขาไปอยู่ด้วยล่ะ เขาเองเป็นคนชวนแม่เขาไปอยู่ด้วยนะ ทั้งที่เขาก็มีพี่น้องตั้งหลายคน แม่เขาก็อยู่กับคนไหนก็ได้ หรืออย่างวิญญูเขาก็รักแม่เขา แล้วเราก็อยู่กันด้วยดี"

"คนมันเหมือนกันเมื่อไหร่ล่ะ แกไม่มีปัญหาเรื่องแม่ผัวอย่างบักหลีมันมั่งรึ แม่พี่สาวเขาบ่นนัก"

"ไม่มีอะไรจ้ะ แม่เป็นคนไม่ค่อยเอาเรื่องใคร แล้วเราก็แบ่งหน้าที่กันดี ตอนเช้าวิญญูช่วยลูกซักผ้า ถูบ้าน แม่หุงข้าวทำกับข้าว เสร็จแล้วถึงไปทำงาน"

"ผู้ชายซักผ้าถูบ้านนั่นรึ หน้าที่ผู้หญิงแท้ๆ ไม่เคยได้ยิน ผู้ชายที่ไหนเขาจะยอมทำงานอย่างนี้ ทั้งที่ออกทำงานเหมือนๆ กันทั้งผัวทั้งเมียนั่นแหละ ผู้หญิงต้องทำวันยังค่ำ"

"ถ้าไม่ช่วย เราก็เห็นจะต้องไปทำงานสาย วันไหนเผลอตื่นสายไปหน่อย แม่ก็ช่วยทำแทนแล้วแต่โอกาส"

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากกเมืองไทย, 2513: 448-449)

ตัวอย่างที่ 3 แสดงให้เห็นว่าครอบครัวสมัยใหม่ เมื่อแยกมาอยู่ตามลำพังในลักษณะครอบครัวหน่วยกลางหรือครอบครัวเดี่ยวแล้ว การแยกตัวดังกล่าวส่งผลให้สมาชิกในครอบครัวมีบทบาท หน้าที่แตกต่างไปจากในอดีต กลายเป็นครอบครัวที่มาพร้อมกับความทันสมัย และทำให้ครอบครัวที่เป็นแบบประเพณีดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไป ดังที่ โลเออร์ (Lauer, 1982 : 300) กล่าวถึงด้านการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างครอบครัวว่า ความทันสมัยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านครอบครัวจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวหน่วยกลาง คือครอบครัวเดี่ยวที่มีพ่อ แม่ และลูกที่ยังไม่ได้แต่งงาน การขยายครอบครัวอาจรวมถึงพ่อแม่ ผู้สูงอายุ ลูกที่แต่งงานแล้วและครอบครัวของเขา โดยมีสิทธิ์ร่วมกันในบ้าน ครอบครัวแบบที่กล่าวมานี้จะไม่แปลกในสังคมทันสมัย แต่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ครอบครัวที่สืบต่อทางสายเลือดจะเป็นของแปลกใหม่ในสังคม นอกจากนี้ยังอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านสัมพันธ์ฉันญาติ

การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยว ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางบทบาท สถานภาพ และหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวด้วย และจากการศึกษาวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยได้แสดงให้เห็นถึงบทบาท สถานภาพ และหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวเปลี่ยนไปดังนี้

1. บทบาทและหน้าที่ของผู้ชายในครอบครัวจีน
2. บทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงในครอบครัวจีน

บทบาทและหน้าที่ของผู้ชายในครอบครัวจีน

จากการศึกษาวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย แสดงให้ว่าเมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนแปลงไป ความคาดหวังในตัวของผู้ชายในครอบครัวจีนก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังเห็นได้จากการที่ชาวจีนในสังคมไทยรุ่นแรก ผู้ชายที่อยู่ในฐานะบุตรจะได้รับการคาดหวังในบทบาทและหน้าที่จากผู้เป็นบิดาและมารดา โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับธุรกิจของครอบครัว ต่อมาเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลง ลักษณะของเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงส่งผลให้ความสัมพันธ์ต่างๆ ในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ตัวอย่างที่ 1

“จริงไหมที่เขาพูดกันว่า คนจีนไม่นิยมให้ลูกเต้าเรียนสูงๆ”

ป้าหัวเราะเบาๆ ก่อนจะตอบว่า

“ถ้าพูดอย่างนั้นก็คงจะไม่ถูกต้องนัก ไม่มีใครหรอกที่จะไม่อยากให้ลูกหลานของตัวได้เล่าเรียนสูงๆ เพราะทุกคนรู้ว่าวิชาเป็นสิ่งมีค่า ใครมีไว้ติดตัวก็จะเป็นสมบัติถาวร แต่ทีนี้คนจีนที่มาอยู่เมืองไทยเกือบร้อยทั้งร้อยมีอาชีพค้าขาย ก็อยากให้ลูกหลานค้าขายด้วย ซึ่งไม่ต้องร่ำเรียนสูงๆ เอาพออ่านออกเขียนได้ก็พอใจแล้ว อีกอย่างหนึ่งในสมัยก่อนลูกคนจีนแท้ๆ ไม่มีโอกาสมากนักที่จะ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เป็นขุนนาง ก็ยิ่งไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องเรียนสูงๆ แต่สมัยนี้ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมาย เด็กเชื้อจีนรุ่นหลังๆ มีฐานะเป็นคนไทยไปหมดแล้ว โดยสัญชาติก็มี โดยเชื้อชาติที่จากทางพ่อหรือทางแม่ก็มี สามารถรับราชการได้โดยสะดวกสบาย คนจีนที่พอจะมีเงินทองบ้างก็ส่งเสริมให้ลูกหลานเรียนสูงๆ"

"แต่คนจีนอีกพวกหนึ่งก็ยังนิยมให้ลูกหลานฝึกงานอาชีพตั้งแต่ยังเด็ก" หล่อนเปรยขึ้น

"คนเรามีโอกาสไม่เท่าเทียมกัน" ป้าตอบเคร่งขรึม "แต่ไม่ว่าจะเรียนจากไหน โดยวิธีใด จุดหมายก็คือการมีวิชาความสามารถที่จะออกมาทำมาหากินทั้งนั้นแหละ คนที่มีวิชามีปริญญาก็มีอาชีพไปทางหนึ่ง ทำงานใช้สมอง ไม่ต้องประกอบอาชีพด้วยการใช้แรงงาน เหมือนคนที่เรียนน้อยหรือมีความชำนาญจำกัดอยู่แต่ในเรื่องที่ตัวเองฝึกฝนมา ในเมืองไทยมีให้เรียนทุกอย่าง สำคัญแต่ว่ามีปัญญาจะเรียนหรือเปล่าเท่านั้นแหละ"

(หยก บูรพา, เทพธิดาสำเพ็ง, 2536: 83-84)

จากข้อความในตัวอย่างที่ 1 ตามที่ สุภา สิริสิงห กล่าวไว้นี้แสดงให้เห็นว่าแม้ว่าบุตรชายคนโตจะต้องเข้าช่วยดำเนินกิจการต่อจากบิดาหรือของครอบครัว แต่ก็ยังมีโอกาสที่จะได้เข้ารับการศึกษา โดยมีเหตุผลในการเข้าศึกษาต่อว่าเป็นเหตุผลทั้งทางการงานอาชีพและเหตุผลทางสังคม โดยเฉพาะทางสังคม เพราะสังคมปัจจุบันยอมรับคนจบปริญญาตรีเป็นอย่างน้อย ทั้งนี้เพื่อสร้างการยอมรับในหมู่ผู้ร่วมงาน ประโยชน์ในการปกครองพนักงาน หรือประโยชน์ในการรับราชการ ทั้งนี้เห็นได้ว่าเป็นผลอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งเป็นดังแนวคิดของ Lauer (1982: 294, 300) เรื่องการศึกษาซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ในแง่เชิงปริมาณก็คือ การเกิดขึ้นอย่างมากขององค์กรทางการศึกษา และนโยบายหนึ่งของชาติ คือการขยายการศึกษาภาคประถมให้อย่างทั่วถึง และในเชิงคุณภาพคือ การจัดการศึกษาให้เป็นไปตามความต้องการของนโยบายของรัฐบาลเพื่อผลิตคนออกมาปฏิบัติงานในหลากหลายสาขามากขึ้น รวมทั้งการจัดการศึกษาโดยเอกชน จึงเห็นได้ว่าการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ.2461 ซึ่งนับเป็นพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ฉบับแรกของประเทศไทย เหตุผลของการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้คือเพื่อจัดวางระเบียบการปกครองโรงเรียนราษฎร์ให้รัดกุมและเพื่อประโยชน์ในการควบคุมโรงเรียนจีนในขณะนั้น (ณรงค์ พ่วงพิศ, 2518: 57-59) และวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2464 กระทรวงธรรมการได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรก สาระสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้คือ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บังคับให้เด็กทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปีบริบูรณ์เรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียนจนอายุ 14 ปีบริบูรณ์ โดยไม่ต้องเสียเงินค่าเล่าเรียน (กรมวิสามัญศึกษา, “โรงเรียนราษฎร์เพื่อสอนภาษาจีน” เอกสารกรมวิสามัญศึกษา, 2500: 8) รวมทั้งกุศโลบายสำคัญที่พระองค์ทรงนำมาใช้เพื่อทำให้ชาวจีนกลายเป็นไทยมากที่สุดก็คือทรงตราพระราชบัญญัติสัญชาติไทย ขึ้นในปี พ.ศ.2456 (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, 2515: 16-18) รวมถึง พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.2454 ซึ่งระบุว่าบุคคลใดที่ถือกำเนิดในพระราชอาณาจักรให้ถือว่าเป็นคนไทย และเปิดโอกาสให้ผู้อาศัยอยู่ในประเทศไทยไม่น้อยกว่า 5 ปี สามารถแปลงชาติได้ โดยกำหนดคุณสมบัติไว้ว่า จะต้องเป็นผู้มีความประพฤติดี และมีรายได้พอเลี้ยงตัวได้ (พรรณี บัวเล็ก, 2545: 429-430) ข้อกำหนดที่ทำให้ "ความเป็นคนไทย" ตามกฎหมายเปิดกว้างสำหรับลูกจีน ข้อกำหนดเช่นนี้เอื้อให้ "การกลายเป็นไทย" กระทำได้สะดวกขึ้น นับเป็นนโยบายผสมกลมกลืนที่ชัดเจนและแนบเนียนในการแก้ไขปัญหาเรื่องชาวจีนไม่ยอมกลายเป็นไทย ให้ชาวจีน "กลายเป็นไทย" ได้ทั้งทางจิตใจและทางวัฒนธรรม ดังที่ Cooley (1902: 189) อธิบายว่า อัตลักษณ์ คือ สิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ตามกระบวนการ “ตัวตนในกระจกเงา” (the looking glass self)

การกลายเป็นไทยนี้เอง ที่ทำให้คนจีนรุ่นใหม่หรือคนไทยเชื้อสายจีนไม่มีความรู้สึกที่เข้มข้นในเรื่องความเป็นคนพลัดถิ่นดังเช่นที่คนจีนรุ่นก่อนรู้สึกอีกต่อไป นับเป็นการสลายความรู้สึกของคนพลัดถิ่น ซึ่งคนพลัดถิ่นจะมีลักษณะ 7 ประการดังที่ ฮอลล์ (Hall, 1994: 392-403)

เห็นได้ว่าชาวไทยเชื้อสายจีนไม่ได้มีลักษณะของคนพลัดถิ่นอีกต่อไป เพราะพวกเขามีมาตุภูมิของตนเองคือประเทศไทย พวกเขาไม่ใช่กลุ่มคนหรือชุมชนที่อพยพออกนอกมาตุภูมิ ไม่ต้องมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิที่อพยพมาไม่ว่าจะโดยวิธีการติดต่อสื่อสาร การหวนรำลึกอดีต การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับมาตุภูมิจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และสาเหตุของการอพยพออกนอกมาตุภูมิและการกลายเป็นคนพลัดถิ่น

ตัวอย่างที่ 2

“เพื่อนของป้าบอกว่า ชื่อแซ่ได้สะสมเสริมสร้างมานานแล้วจนใครๆ ก็รู้ยี่ห้อ แต่ลูกชายไม่รักดี เอาแต่ผลาญเงินทองและทำความเสื่อมเสียอยู่ตลอดเวลา ถ้าขืนชุบเลี้ยงไว้ต่อไปก็รังแต่จะพาความวิบัติฉิบหายมาให้ ถึงแม้จะไม่มีลูกชายอีกแล้วก็ไม่เสียดาย เพราะเขามั่นใจว่าลูกสาวของเขาจะหาคู่ครองที่ดีได้ แล้วลูกเขยของเขาก็จะเข้ามาแทนที่ลูกชายได้ ผู้หญิงสมัยนี้ต้องมีความสามารถติดตัว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ต้องทำมาหากินเก่ง หรือไม่ก็ต้องมีวิชาความรู้สูงๆ จะได้พึ่งตัวเองได้ เอาตัวรอดเองได้โดยไม่ต้องง้อให้ใครชุบเลี้ยง แล้วจะว่าไปสมัยนี้ก็ไม่มีผู้ชายคนไหนอีกแล้วที่จะหาเมียมาไว้เพียงประดับบ้าน หรือเป็นแม่บ้านแม่เรือนแต่อย่างเดียวเหมือนเมื่อสมัยก่อนๆ เดี๋ยวนี้เขาต้องการผู้หญิงที่เฉลียวฉลาดเป็นกำลังทำมาหากินของครอบครัวได้ อย่างน้อยที่สุดก็ต้องเป็นคู่คิดของเขาได้ ไม่ใช่คอยแต่ปรนนิบัติรับใช้เหมือนขี้ข้าในบ้านเท่านั้นเอง ค่าของผู้หญิงสมัยนี้เขาวัดกันที่การทำงาน ไม่ได้วัดกันที่คุณสมบัติแม่บ้านแล้วละ”

(หยก บูรพา, เทพธิดาสำเพ็ง, 2536: 113)

ตัวอย่างที่ 2 ข้อความนี้แสดงให้เห็นถึงทัศนคติ ค่านิยม และความคาดหวังในตัวลูกชายเริ่มเปลี่ยนไป ทั้งนี้เพราะสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลง ผู้หญิงมีโอกาสที่จะรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่และธุรกิจของครอบครัวได้ ซึ่งเป็นดังแนวคิดของ โลเออร์ (Lauer, 1982: 294, 300) ที่กล่าวว่า การศึกษาซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังนั้นในเมื่อสังคมปัจจุบันได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีโอกาสทางการศึกษามากขึ้น ได้สัมผัสกับโลกภายนอกมากขึ้น ทำให้ผู้หญิงแตกต่างไปจากในอดีตที่ “เพศ” อันเป็นลักษณะข้อเท็จจริงทางชีววิทยา จึงมีส่วนสำคัญอย่างมากในการกำหนดสถานภาพ และมีส่วนทำให้บุคคลมีบทบาทและหน้าที่ต่างกัน แต่เดิมผู้หญิงจีนถูกสถานภาพและบทบาทให้เป็นรองผู้ชายอย่างชัดเจน ทั้งนี้ Turner (2001: 233-254) Turner (2002: 2-3) ในเรื่องพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม รวมถึงความเห็นของ Coughlin (1977: 67) และ แลงค์ (Lang, 1946: 12-15) ที่ได้อธิบายความสัมพันธ์และการจัดลำดับชั้นภายในครอบครัวชาวจีน

เมื่อผู้หญิงมีโอกาสทางการศึกษาสูงขึ้น สามารถหางานทำเพื่อช่วยเหลือครอบครัวได้เช่นเดียวกับผู้ชาย ความคาดหวังที่ครอบครัวและสังคมมีต่อผู้ชายมากกว่าผู้หญิง รวมทั้งที่เคยให้อำนาจแก่ผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ซึ่งความคาดหวังเหล่านี้ถูกกำหนดโดยเจตนารมณ์ของสังคมก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย ทั้งนี้เป็นไปตามแนวคิดของเดอร์ไคม์ (Durkheim, 1897: 385) และโรซัลโด (Rosaldo, 1974: 23) ในเรื่องพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงในครอบครัวจีน

จากการศึกษาวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย แสดงให้ว่าเมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนแปลงไป สถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงในครอบครัวจีนก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ตัวอย่างที่ 1

“ผู้หญิงสมัยนี้ต้องมีความสามารถติดตัว” ป้าพูดขึ้น “ต้องทำมาหากินเก่ง หรือไม่ก็ต้องมีวิชาความรู้สูงๆ จะได้พึ่งตัวเองได้ เอาตัวรอดได้เองโดยไม่ต้องง้อให้ใครชุบเลี้ยง แล้วจะว่าไปสมัยนี้ก็ไม่มีผู้ชายคนไหนอีกแล้วจะหาเมียมาไว้เพียงประดับบ้าน หรือเป็นแม่บ้านแม่เรือนแต่อย่างเดียวเหมือนเมื่อสมัยก่อนๆ เดี๋ยวนี้เขาต้องการผู้หญิงที่ฉลาดเฉลียว เป็นกำลังทำมาหากินของครอบครัวได้ อย่างน้อยที่สุดก็ต้องเป็นคู่คิดของเขาได้ ไม่ใช่คอยแต่ปรนนิบัติรับใช้เหมือนขี้ข้าในบ้านเท่านั้นเอง ค่าของผู้หญิงสมัยนี้วัดกันที่การทำงาน ไม่ใช่วัดกันที่คุณสมบัติแม่บ้านแล้วละ”

เรื่องการเลือกคู่ครองก็เช่นเดียวกัน เป็นการใช้ดุลยพินิจของตัวเองเป็นเครื่องตัดสินใจ ลูกชายลูกสาวของครอบครัวที่รู้จักกันหลายต่อหลายรายตัดสินใจแต่งงานกันเอง โดยไม่นำพากับความเห็นของผู้ใหญ่ในครอบครัว ซึ่งส่วนมากมักจะเป็นคนหัวเก่าที่จะหาเขยหาสะใภ้แต่ละทีต้องสืบสาวขึ้นไปถึงต้นตระกูลว่าเป็นลูกเต้าเหล่าใคร ฐานะดั้งเดิมเป็นอย่างไร และที่ยังฝังอกฝังใจคือจะต้องเป็น “คนจีน” เหมือนกัน

“จะเอาความคิดเก่าๆ อย่างนั้นมาตีกรอบเด็กรุ่นใหม่นี่ได้อย่างไร เขามีความรู้สูงๆ แล้วเขาก็อยากจะคิดอยากจะทำอะไรที่เขาชอบ ไม่เหมือนกับพวกเราสมัยก่อนที่โตขึ้นมาก็ทำงานอยู่กับก๋งกับเตี่ย กินอยู่กับกงสี ทำมาหาได้เท่าไหร่ก็รวมกองกลางหมด พอถึงเวลาจะมีลูกมีเมียได้ผู้ใหญ่ก็จัดแจงเสาะหามาให้ เดี๋ยวนี้ไม่ใช่อย่างนั่นแล้ว คนหนุ่มคนสาวสมัยนี้เขาออกไปเรียนหนังสือสูงๆ เขาก็ได้พบคนที่ชอบพอกัน หรือออกไปทำงานเขาก็อาจจะชอบพอกับใครสักคนที่พอคุยกันรู้เรื่องมีความคิดความอ่านเกี่ยวกับอนาคตตรงกัน เขาก็อาจจะตกลงใจแต่งงานกัน”

(หยก บูรพา, เทพธิดาสำเพ็ง, 2536: 248)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างที่ 1 แสดงให้เห็นว่า ระบบครอบครัวของชาวจีนและคนไทยเชื้อสายจีนคลายความกระชับแน่น ทัศนคติและค่านิยมเกี่ยวกับการเลี้ยงดูลูกชายและลูกสาวเริ่มเปลี่ยนไป ผู้หญิงมีโอกาสที่จะรับผิดชอบและทำงานต่างๆ ได้ทัดเทียมกับผู้ชาย ทั้งนี้เนื่องจากลูกหลานทั้งหญิงและชายต่างได้รับการศึกษา ได้มีโอกาสสัมผัสกับโลกภาย นอกมากขึ้น กว้างขึ้น จึงสามารถที่จะแสวงหาหนทางก้าวหน้าของตนเอง ไม่ต้องเกาะเกี่ยวอยู่กับการทำงานในระบบ “กงสี” เหมือนในอดีต เพราะฉะนั้นการตัดสินใจเรื่องสำคัญๆ เช่น การประกอบอาชีพ การเลือกคู่ครอง ฯลฯ จึงขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของตนเองมากกว่าที่จะต้องยินยอมตามความคิดหรือการจัดการของผู้ใหญ่ในครอบครัวอีกต่อไป ขณะเดียวกันการศึกษาก็มีส่วนทำให้ผู้หญิงมีสถานภาพที่เท่าเทียมกับชายมากขึ้น ทั้งนี้เป็นผลจากนโยบายทางการศึกษาของชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2468 ที่รัฐบาลไทยมีความมุ่งมั่นที่จะให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาในโรงเรียนแบบไทย ซึ่งหมายถึงเด็กทุกคนทั้งเด็กชายและเด็กหญิง เพื่อตระเตรียมให้เยาวชนเหล่านี้เป็นพลเมืองที่มีประโยชน์ต่อประเทศชาติ และเพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายนี้ จึงได้มีประกาศนโยบายทางการศึกษา เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ.2476 ซึ่งเน้นหนักในคุณค่าต่างๆ ของชาติ ทั้งนี้อธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Lauer (1982: 294, 300) ที่กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอย่างหนึ่งของความทันสมัยคือการศึกษา และอธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Durkheim (1897: 385) และ Rosaldo (1974: 23) ในเรื่องพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม

ตัวอย่างที่ 2

อานงพงาเป็นลูกสาวคนเดียวของปู่ที่ได้ไปเรียนต่อที่เมืองนอก อานงพงาเคยให้สัมภาษณ์หนังสือผู้หญิงฉบับหนึ่งว่า การเกิดมาเป็นลูกผู้หญิงของครอบครัวจีนมีชีวิตอยู่ในสังคมไทยนั้นเป็นเรื่องที่ค่อนข้างลำบากลำบน และการเป็นผู้หญิงนักทำงานอย่างที่เป็นอยู่นี้ยิ่งยากขึ้นไปอีกหลายเท่า

เมื่อมองย้อนกลับไปดูเหตุการณ์ในช่วงนั้น ฉันคิดว่าแทบทุกคนก็ต้องยอมรับว่า ปู่มีสายตาที่ทอดไกล และตัดสินใจไม่ผิดพลาด เพราะ “สหนัฐกิจ” เกิดขึ้นมาจากการรวบรวมบริษัทผู้ผลิตสินค้าประเภทเครื่องอุปโภคบริโภค 4-5 บริษัทเข้าด้วยกันเป็นบริษัทเดียว จึงเป็นการยากที่จะสรรหาบุคคลที่ทุกบริษัทเหล่านั้นยอมรับมาดำรงตำแหน่งผู้นำของบริษัทที่เกิดขึ้นใหม่ ดังนั้นเพื่อตัดปัญหาดังกล่าว ปู่จึงต้องเลือกสรรคนภายนอกที่ทุกฝ่ายให้ความเกรงอกเกรงใจมาทำหน้าที่นี้ ซึ่งแม้จะมีบางเสียงกล่าวหาว่าเป็นการย้อนกลับไปสู่การทำธุรกิจในระบบครอบครัวอีกครั้งหนึ่ง แต่ก็ดู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เหมือนว่าจะไม่มีทางเลือกที่ดีไปกว่านั้น และตัวอานงพงาเองก็มีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะรับหน้าที่นี้ได้

(ประภัสสร เสวิกุล, ลอดลายมังกร, 2536: 97)

จากตัวอย่างที่ 2 แสดงว่า สังคมจีนในเรื่องการประกอบอาชีพ เดิมบุตรสาวถูกกีดกันไม่ให้มีบทบาททางด้านนี้ เพราะมีการแบ่งหน้าที่ภายในครอบครัวว่า การหารายได้เลี้ยงดูครอบครัวเป็นหน้าที่ของฝ่ายชาย ในขณะที่งาน ภายในบ้านอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของผู้หญิง แต่ในปัจจุบันนี้ค่านิยมเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไป เพราะผู้หญิงได้รับโอกาสทางการศึกษาเช่นเดียวกับผู้ชาย และสภาวะทางเศรษฐกิจ ทำให้ผู้หญิงต้องดิ้นรนหางานทำเพื่อเป็นการช่วยเหลือครอบครัวอีกทางหนึ่ง ผู้หญิงจึงเริ่มได้รับการยอมรับและการสนับสนุนจากครอบครัวและสังคมในเรื่องการประกอบอาชีพที่ไม่จำกัดอยู่เพียงงานบ้านเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าเมื่อผู้หญิงมีโอกาสทางการศึกษาสูงขึ้น สามารถหางานทำเพื่อช่วยเหลือครอบครัวได้ เช่นเดียว กับผู้ชาย ความคาดหวังที่ครอบครัวและสังคมมีต่อผู้ชายมากกว่าผู้หญิง รวมทั้งที่เคยให้อำนาจแก่ผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ซึ่งความคาดหวังเหล่านี้ถูกกำหนดโดยเจตนารมณ์ของสังคมก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย ทั้งนี้เป็นไปตามแนวคิดของ Durkheim (1897: 385) และ Rosaldo (1974: 23) ในเรื่องพฤติกรรมต่างๆ (บทบาท สถานภาพ และหน้าที่) ของสมาชิกในสังคม

จากการศึกษาวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยในด้านโครงสร้างของครอบครัวจีนและระบบเครือญาติ แสดงให้เห็นว่าการเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงได้เข้ามามีบทบาทในครอบครัวและสังคมมากขึ้น โดยเริ่มจากโอกาสทางการศึกษา รวมถึงการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างครอบครัวจีนกับครอบครัวไทย ต่างส่งผลกระทบต่อสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ของทั้งผู้ชายและผู้หญิงจีนในสังคมไทยขึ้นเป็นลำดับ และมีแนวโน้มที่สถานภาพและบทบาทของทั้งสองเพศจะขึ้นมาทัดเทียมกันในอนาคต ผู้หญิงเริ่มมีทัศนะและคาดหวังว่าจะมีสถานภาพและบทบาทในครอบครัวเท่าเทียมกับผู้ชาย ในขณะที่ผู้ชายก็เปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงได้มีที่ยืนมากขึ้นด้วยเช่นกัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วัฒนธรรมและความสำคัญของแซ่

ชาวจีนใช้ แซ่ (姓) เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าเป็นคนอยู่เผ่าใด ส่วนตระกูลหรือสกุล (氏) เป็นเครื่องแสดงฐานะของบุคคล หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ชื่อหรือตระกูลเป็นสิ่งแยกวรรณะ ส่วนแซ่หรือซิ่ง เป็นสิ่งแสดงสถานภาพการสมรสของฝ่ายหญิง

ดังนั้น ชนชั้นผู้ดีจึงมีทั้งชื่อ (名) แซ่ (姓) และสกุล (氏) แต่ประชาชนธรรมดามีเพียงชื่อและแซ่ ไม่มีนามสกุล ชายหญิงที่มีสกุลเหมือนกันสามารถแต่งงานกันได้ แต่ชายหญิงที่มีแซ่เหมือนกันไม่สามารถแต่งงานกันได้โดยเด็ดขาด เพราะเหตุว่าคนจีนมีกฎเกณฑ์แบบนี้ตกทอดกันมาแต่นมนาน จึงทำให้การแต่งงานกับญาติพี่น้องของคนรุ่นหลังเป็นเรื่องที่ยากลำบาก

การสืบแซ่ การจัดสาแหรกลำดับรุ่นของชาวจีนทำให้สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นต่อรุ่น และทำให้สามารถสืบสาวไปถึงต้นตระกูลของแต่ละบุคคลได้ ดังที่ สุขสันต์ วิเวกเมธากร และทีมงานผู้จัดการได้เสนอไว้ในหนังสือเรื่อง “ร้อยแซ่พันธุ์มังกร” (2532: บันทึกผู้จัดทำ) ดังนี้

> “กิ่งก้านร้อยสาขา มีที่มารากเดียวกัน ฉางเจียงแควนับพัน ต้นน้ำนั้นแค่หยดเดียว” คำกล่าวนี้เปรียบเทียบให้เห็นพัฒนาการของชนชาติจีน ที่แม้จะมีแผ่นดินกว้างใหญ่ ประชากรไพศาล จากหลากหลายเผ่าพันธุ์ แต่ก็ล้วนสืบสายเลือดเดียวกัน นั่นคือสายเลือด “มังกร” อันเป็นภาพสะท้อนถึงลักษณะแห่งประชาชาติ “จีน” ที่ดำรงอยู่มานานนับหลายศตวรรษ สำนึกร่วมในสายเลือด ที่เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งก็คือ ความรู้สึกว่าตนมีแซ่ตระกูลเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ผูกพัน มีบรรพบุรุษเป็นเครื่องรำลึก บูชา

ความรู้สึกว่าต่างคนต่างมี “สายเลือดสัมพันธ์” กันนี้เอง ที่ก่อให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แม้จนกระทั่งการมี “ธุรกิจสัมพันธ์” ต่อกัน

การสืบแซ่ดังกล่าวข้างต้น จึงนับเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของจีนซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดทฤษฎีคนพลัดถิ่นของโคเฮ็น (Cohen, 1997: 143)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 1

คฤหาสน์โซวเฮงไถ่ที่เจ๊สัวจาตและอำแดงอยู่สร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นเก๋งจีนสองชั้น ห้องกลางชั้นบนเป็นห้องเก็บป้ายวิญญาณ ซึ่งนอกจากจะตั้งป้ายวิญญาณบิดามารดาของเจ๊สัวจาตแห่งสกุลโซวแล้ว อำแดงอยู่ยังได้นำป้ายวิญญาณของหญิงชายสกุลก๊วยผู้เป็นบิดามารดาของเธอมาตั้งไว้ให้ลูกหลานกราบไหว้บูชารวมกัน เท่าที่ทราบการนำป้ายวิญญาณของบรรพชนฝ่ายหญิงขึ้นตั้งบูชาน่าจะมีเฉพาะจีนในสยามเท่านั้น

การมอบหมายให้ลูกสาวดูแลบ้านเป็นเรื่องปกติ ดังนั้นเมื่อมีคนมาสู่ขอ บางทีนายแม่จะขอร้องแกมบังคับให้ลูกเขยแต่งงานเข้ามาอยู่เสียในบ้าน ตัวอย่างเช่น ลูกชายเจ๊สัวหวั่งหลี จีนตันลิบ บ๊วยแต่งงานเข้าไปอยู่ในบ้านแซ่อึ้งของภรรยาที่สำเพ็ง ลูกชายเจ๊สัวล่ำซำแต่งเข้าบ้านหวั่งหลีที่คลองสาน และเจ๊สัวสกุลหลีอาภรณ์แต่งเข้าบ้านล่ำซำ ด้วยหตุผลคล้ายๆ กันว่าภรรยาต้องอยู่รับใช้นายเตี่ยและนายแม่ คนปรนนิบัติที่รู้ใจและไว้เนื้อเชื่อใจได้บางครั้งหายากยิ่งกว่างมเข็มในมหาสมุทร

(พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, นายแม่, 2547: 49-50)

จากตัวอย่างที่ 1 แสดงให้เห็นว่า เดิมในครอบครัวจีน ผู้ชายจะมีความสำคัญเหนือกว่าหญิง นอกจากนี้ยังมีทัศนคติที่ดีต่อการมีบุตรชายมากกว่าบุตรสาว เพราะบุตรชายสามารถเป็นผู้สืบวงศ์สกุล และเป็นผู้นำครอบครัว หากแต่งงานจะเป็นผู้นำสะใภ้มาสู่ครอบครัว เท่ากับเป็นการขยายจำนวนสมาชิกในครอบครัว ส่วนผู้หญิงเมื่อแต่งงานแล้วจะไปอยู่กับครอบครัวอื่นไม่ใช่สมาชิกของครอบครัวอีกต่อไป ลักษณะเนื้อแท้ของครอบครัวจึงปรากฏออกมาในรูปแบบของการเน้นย้ำความสำคัญของการใช้อำนาจเด็ดขาดของผู้นำ การสืบสายวงศ์สกุลและความมีระเบียบแบบแผนในครอบครัว ตลอดจนถึงการกราบไหว้บูชาบรรพบุรุษเฉพาะในสายวงศ์ฝ่ายชายเท่านั้นที่มีสิทธิ์ตั้งป้ายวิญญาณไว้ที่หิ้งบูชาบรรพบุรุษ นับเป็นการตอกย้ำถึงอำนาจของผู้ชายที่มีมากกว่าผู้หญิง โดยเฉพาะในครอบครัวจีนที่อยู่ในสังคมไทย แต่จากตัวอย่างที่ 1 นี้ แสดงให้เห็นถึงค่านิยมของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนที่เปลี่ยนแปลงไปเพราะสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากไม่มีลูกชาย หรือการเปลี่ยนแปลงไปของสังคมที่เห็นว่าผู้หญิงก็มีความสำคัญและมีความสามารถเท่าเทียมกับผู้ชาย หรือหากผู้หญิงแต่งงานไปแล้วก็ยังอาจเลือกใช้นามสกุลเดิมและไม่ต้องไปอยู่บ้านผู้ชายแล้วก็ได้ ทั้งนี้อธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Cooley (1902: 189) ที่กล่าวว่าอัตลักษณ์ คือสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ตามกระบวนการ “ตัวตนในกระจกเงา” (the looking glass self)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การใช้แซ่เป็นการสืบทอดวงศ์ตระกูลของชาวจีนนี้ ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ทรงตระหนักว่าชาวจีนมีความทรงจำร่วมเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดรวมทั้งสำนึกความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้มข้น ความทรงจำและสำนึกร่วมของชาวจีนนี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ พระองค์จึงทรงพระราชประสงค์ที่จะสร้างความสำนึกในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใน ประเทศ โดยพระองค์ทรงเน้น “ความเป็นอื่น” ของชาวจีน และตอกย้ำว่า จีนเป็น “ยิวแห่งบูรพาทิศ” ในบทพระราชนิพนธ์เรื่อง พวกยิวแห่งบูรพาทิศ พระองค์ทรงเน้นโดยนัยยะถึงปัญหาที่ชาวจีนไม่ยอมกลายเป็นไทย ทรงมีพระบรมราชาธิบายว่าเป็นเพราะชาวจีนเป็นคนรักบ้านเกิดถือโคตร ไม่ยอมลืมโคตร ซึ่งทำให้ชาวจีนไม่มีประโยชน์ต่อประเทศที่ตนเข้าไปอาศัย เมื่อชาวจีนไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิงแต่งงานกับคนไทยก็จะทำให้คนไทยต้องกลายเป็นจีน และลูกที่เกิดมาก็เป็นจีนไปด้วย (อัศวพาหุ, 2457: 21-25) การที่ทรงเน้นเรื่องคนจีนไม่ยอมกลายเป็นไทยนี้ ทำให้เกิดความรู้สึกว่าจีนเป็น "คนอื่น" ขึ้นในหมู่คนไทยและสะท้อนว่าหากคนจีนยอมกลายเป็นไทยก็จะเป็นที่พอพระราชหฤทัย

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์บทความเรื่อง เมืองไทยจงตื่นเถิด พระองค์ทรงจำแนกชาวจีนเป็นหลายพวก โดยใช้เกณฑ์ว่าชาวจีนเหล่านั้นกลายเป็นไทยหรือสนิทสนมกับคนไทยมากน้อยเพียงใด ทรงเน้นการประณามไปที่จีนในกรุงเทพฯ ซึ่งรักษาความเป็นจีนแท้ ๆ เอาไว้ แต่ที่ทรงประณามมากที่สุดคือพวก "จีนครึ่งไทยครึ่ง" ซึ่งเปลี่ยนสีเหมือนกิ้งก่า เวลาอยู่ในหมู่คนไทยก็เป็นไทย แต่เมื่อเข้าไปในพวกจีนก็เป็นจีน ไม่มีความรักในชาติไทยอย่างแท้จริง (อัศวพาหุ, 2513: 12-14)) พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ทรงมุ่งประเด็นปัญหาเรื่องชาวจีนไม่ยอมกลายเป็นไทยเช่นเดียวกัน

บทพระราชนิพนธ์ของพระองค์แสดงให้เห็นได้ชัดเจนว่าพระองค์ทรงเน้นปัญหาเรื่องชาวจีนไม่ยอมกลายเป็นไทย และทรงยอมรับ "การกลายเป็นไทย" ในทางจิตใจและทางวัฒนธรรม

วิถีทางอีกทางหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำมาใช้เพื่อทำให้ชาวจีนกลายเป็นไทยมากขึ้นคือ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขนานนามสกุลขึ้นเมื่อวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2455

(ราชกิจจานุเบกษา: พระราชบัญญัติขนานนามสกุล พุทธศักราช 2456 เล่ม 29, 2455: 283) โดยให้มีผลใช้บังคับในวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2456 อย่างไรก็ตาม ได้มีการเลื่อนเวลาการบังคับใช้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กฎหมาย 2 ครั้ง เพื่ออำนวยความการสะดวกแก่เจ้าพนักงานซึ่งจะทำทะเบียนและสะดวกแก่ผู้ที่จะเลือกตั้งนามสกุล โดยพระราชบัญญัติได้บังคับใช้เป็นกฎหมายโดยสมบูรณ์เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2458 (ราชกิจจานุเบกษา: พระบรมราชโองการ ประกาศ ให้เลื่อนการใช้พระราชบัญญัติขนานนามสกุล เล่ม 30: 2456: 58 และราชกิจจานุเบกษา: พระบรมราชโองการ ประกาศ การเลื่อนใช้พระราชบัญญัติขนานนามสกุล พระพุทธศักราช ๒๔๕๖ เล่ม 30, 2456 : 493) พระราชบัญญัตินี้ส่งผลให้คนจีนเริ่มเปลี่ยนแซ่เป็นนามสกุล

ตัวอย่างที่ 1

พวกเด็กๆ มาร่ำร้องจะเปลี่ยนนามสกุลเป็นไทยกะเขาบ้าง ลูกไม่ยอม ว่าก็แล้ว ดุก็แล้ว ทุกคนก็ยังไม่ยอมเชื่อ หมุยเอ็งก็เข้าข้างพวกเด็กๆ ว่า “เขาจะต้องอยู่ในเมืองไทยไปจนตาย ให้เขาได้ทำตามใจเขาและเหมือนคนอื่นๆ บ้างเถอะ ไม่เห็นจะเสียหายสักนิด ไหนๆ ก็ถือสัญชาติไทยอยู่แล้ว”

ในที่สุดก็ต้องยอมแพ้ มันจะใช้ชื่ออะไร นามสกุลอะไรก็ตามใจมัน แต่ตัวลูกน่ะไม่ยอมเปลี่ยนเป็นอันขาด ให้รู้ไปว่าจะอยู่ในเมืองไทยด้วยชื่อและแซ่ของบรรพบุรุษไม่ได้ เขาพากันไปขออนุญาตที่อำเภอ เสียเงินไปไม่เท่าไหร่ก็ได้เรื่อง แต่กว่าใบอนุญาตจะตกมาจากกระทรวงก็หลายเดือน เขาเปลี่ยนแซ่ของเขาเป็นไทยยืนยง ลูกไม่ชอบใจที่มีคำว่าไทยอยู่ด้วยเพราะเราไม่ใช่คนไทยแท้ ดูจะเป็นการหลอกลวงคนรู้จักว่าเราเป็นไทย ส่วนชื่อเปลี่ยนกันเสียหรูหรา เว่งคิมเป็นวิทยา ชุ่ยกิ้มเปลี่ยนเป็นเดือนเพ็ญ บักหลีเป็นมะลิวัลย์ ยังรักษาความหมายเดิมของชื่อไว้ เม่งจูก็เหมือนกัน ชื่อพลอยจรัส เวลามีเพื่อนมาหาแล้วเรียกชื่อไทยพวกนี้ บางทีลูกงงนึกว่าเขามาหาคนอื่น ไม่ใช่แม่ลูกสาวของลูก และคงอีกนานกว่าลูกจะจำได้ ”

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย, 2513: 210-211)

จากตัวอย่างที่ 1 แสดงให้เห็นว่า พระราชบัญญัติขนานนามสกุลทำให้คนจีนบางกลุ่มและชาวไทยเชื้อสายจีนขอเปลี่ยนแซ่เป็นนามสกุล มีผลทำให้อัตลักษณ์ความเป็นคนพลัดถิ่นเกิดการเปลี่ยนแปลง นับเป็นการแก้ไขปัญหาชาวจีนให้เลิก “ถือโคตร” และ “ยอมลืมโคตร” ได้

กลุ่มคนจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนดังกล่าวจึงพ้นจากสภาพความเป็นคนพลัดถิ่นเพราะไม่มีลักษณะดังที่ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403) ระบุถึงอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คนพลัดถิ่นหมายถึงกลุ่มคนหรือชุมชนที่อพยพออกนอกมาตุภูมิและยังคงมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิ

ตัวอย่างที่ 2

แต่ถ้าเป็นลูกจีนเต็มตัวที่เกิดในเมืองไทย เมื่อโตขึ้นได้รับการศึกษาสูง หรือมีงานมีการทำเป็นกิจจะลักษณะแล้ว ก็มักจะขอจดนามสกุลใหม่ใช้แทนแซ่เดิม ทว่าเกือบร้อยทั้งร้อยนามสกุลใหม่ที่ได้มามักจะมีความยาวหลายพยางค์เหลือเกิน ฟังกันเมื่อยหูไปเลย และพยางค์ต้นมักจะแปลงหรือจำลองแซ่เดิม พอเห็นเข้าก็พอจะเดาได้ว่ามาจากแซ่เดิมว่ากระไร เช่น

แซ่แต้ มักจะขึ้นต้นนามสกุลว่า เตชะ
แซ่ตัน เลี่ยงไม่พ้นจากคำว่า ตัณฑะ
แซ่ลิ้ม ก็เป็น ลิมปี หรือลิมปะ
แซ่อั้ง ไม่แคล้วเป็น อังค
แซ่โล้ ก็เป็น โลหะ หรือ โล่

(หยก บูรพา, เทพธิดาสำเพ็ง, 2536: 14-15)

จากตัวอย่างที่ 2 สังเกตได้ว่าลักษณะการเปลี่ยนชื่อเปลี่ยนแซ่จีนมาเป็นชื่อไทย นามสกุลไทย ชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนจะยังคงมีนิสัยชาตินิยมอย่างแน่นเหนียว คือยังคงแฝงแซ่เดิมไว้ในนามสกุลของตนด้วย จนกลายเป็นลักษณะเฉพาะที่เด่น และมีความพิเศษ ซึ่ง วนิดา เจริญศุข (2532) ได้ศึกษานามสกุลของคนไทยเชื้อสายจีนโดยการศึกษาอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ เพื่อศึกษาหลักเกณฑ์การตั้งนามสกุล ความหมายและค่านิยมที่สะท้อนจากความหมายของนามสกุล พบว่าหลักเกณฑ์ในการตั้งนามสกุลของคนไทยเชื้อสายจีน วิธีที่หนึ่ง คือ ตั้งนามสกุลโดยรักษาเค้าหรือความสัมพันธ์กับแซ่เดิม มี 3 ลักษณะ ลักษณะแรกพบมากที่สุดคือ มีเค้าทางด้านเสียงของแซ่เดิม เช่น นามสกุล “กู้เชิดชูวงศ์” มาจาก “แซ่กู้” ลักษณะที่สองพบรองลงมา คือ มีเค้าทางด้านความหมายของแซ่เดิม เช่น นามสกุล “แดงวิจิตรตระการ” มาจาก “แซ่อั้ง” (แดง) ลักษณะที่สามพบน้อยที่สุด คือ มีเค้าทางเสียงและความหมายของแซ่เดิม เช่น นามสกุล “โต๊ะวิเศษสุข” มาจาก “แซ่โต๊ะ” (วิเศษ) นอกจากนั้นยังพบว่าเมื่อนำชื่อสกุลหรือแซ่เดิมมาตั้งเป็นนามสกุล จะมีการใช้กลวิธีทางภาษา เช่น การเปลี่ยนแปลงทางเสียง หรือการแปลความหมายจากชื่อสกุลหรือแซ่เดิม เช่น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นามสกุล	“ตัณฑัยย์”	มาจากแซ่เดิม	คือ แซ่ตัน
นามสกุล	“ตยางคานนท์”	มาจากแซ่เดิม	คือ แซ่เตียง
นามสกุล	“เตชะเสน”	มาจากแซ่เดิม	คือ แซ่แต้
นามสกุล	“ภวะกุล”	มาจากแซ่เดิม	คือ แซ่พัว
นามสกุล	“ลีละพันธุ์”	มาจากแซ่เดิม	คือ แซ่หลี

อย่างไรก็ตามการให้สิทธิ์คนไทยเชื้อสายจีนขอจดนามสกุลแบบไทยได้ นับว่าเป็นกลไกสำคัญที่ก่อให้เกิดการผสมผสานความเป็นไทยให้เกิดขึ้นสำหรับลูกหลานจีน เพราะเมื่อใช้ชื่อไทยนามสกุลไทยแล้ว ก็มักจะเลิกใช้ชื่อแซ่เดิม การเรียกชื่อเป็นไทย ใช้ภาษาเขียนเป็นภาษาไทย ยิ่งย้ำความรู้สึกให้กลายเป็นไทยมากขึ้นโดยเฉพาะเมื่อชาวจีนที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ สำหรับพวกชาวจีน ไม่มีอะไรที่น่ายินดีเท่ากับการได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์กิตติมศักดิ์จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว กลุ่มคนเหล่านี้จะได้รับพระราชทานก็เมื่อเขาได้บริจาคทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก และเมื่อได้รับบรรดาศักดิ์แล้ว พวกนี้ก็จะกลายเป็นข้ารองพระบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และถ้ายิ่งทรงโปรดให้เขาเป็นข้าราชบริพาร เขาก็จะยิ่งถวายความจงรักภักดียิ่งขึ้น ไม่มีงานใดที่จะหนักหนาหรือเกินกำลังทรัพย์ หรือยากเย็นเกินไปสำหรับพวกเขาถ้าจะปฏิบัติเพื่อพระองค์ท่าน (Gützlaff, 1840: 72) การเปลี่ยนนามสกุล โดยเฉพาะการได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จึงเป็นวิธีการผสมกลมกลืนกลายเป็นคนไทยอย่างง่ายดาย (Skinner, 1957: 248-249) และ Cooley (1902: 189) ซึ่งมีความเห็นว่าอัตลักษณ์ คือสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ตามกระบวนการ “ตัวตนในกระจกเงา” (the looking glass self) และสอดคล้องกับที่ Mead (1934: 143-214) และ Hoult (1969: 102) กล่าวว่าตัวตนมีสองด้านและจะปะทะสังสรรค์กันเองตลอดเวลา

ภาษาจีน

ในช่วงต้น ชาวจีนเมื่ออพยพเข้ามาอยู่เมืองไทย ยังพูดภาษาไทยไม่ได้ ต้องใช้ภาษาจีนเป็นเครื่องมือติดต่อสื่อสารกันในระหว่างหมู่ชาวจีนด้วยกัน และแม้จะสร้างฐานะและสร้างครอบครัวในเมืองไทย ก็ยังต้องใช้ภาษาจีนในการถ่ายทอดความรู้ ความคิด โดยเฉพาะในการประกอบอาชีพ เนื่องจากเศรษฐกิจและการค้าอยู่ตกอยู่ในมือของชาวจีน คนจีนที่รู้หนังสือจีนจนถึงอ่านออกเขียนได้จะได้รับการยอมรับเข้าทำงานได้ง่ายกว่าและได้รับเข้าทำงานในระดับที่สูงกว่าผู้ที่ไม่รู้หนังสือจีน นับได้ว่าสำหรับชาวจีนแล้ว ผู้ที่รู้ภาษาจีนเท่ากับมีใบเบิกทางให้แก่ตนในการทำงาน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนั้นเมื่อชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทย อาจอาศัยเพื่อนฝูง หรือญาติมิตรที่เคยอยู่เมืองไทยมาก่อนให้ความช่วยเหลือ หางานให้ทำ ภาษาจีนจึงเป็นอัตลักษณ์จีนที่มีความสำคัญยิ่งในการแสดงถึงความเป็นกลุ่ม เป็นพวก และก่อให้เกิดการรวมกลุ่มภาษาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น

ในระยะต่อมา ชาวจีนที่อพยพมาจากเมืองจีนยังมีความผูกพันกับเมืองจีนหรือมาตุภูมิของตน ชาวจีนเหล่านี้พยายามให้ลูกหลานของตนได้เรียนภาษาจีนเพื่อจะได้เรียนรู้วัฒนธรรม และก่อให้มีความผูกพัน ได้รู้จักกับบรรพบุรุษของตนและประเทศจีนได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งเป็นการตอกย้ำถึงความเป็นจีน ไม่ให้ลูกหลานจีนลืมกำพืดของตน ด้วยวิธีการดังนี้

1. บิดามารดาที่พอจะมีความรู้บ้างสอนบุตรเอง

2. บิดามารดาของเด็กซึ่งมีฐานะดีจ้างครูจีนผู้มีความรู้ภาษาจีนดีมาสอนหนังสือจีนที่บ้าน

3. บิดามารดาที่มีฐานะดีอาจส่งบุตรหลานไปเรียนหนังสือจีนโดยไปอยู่กับญาติที่ประเทศจีนเพื่อคงความเป็นจีนไว้

ลักษณะการเรียนการสอนภาษาจีนคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง จนกระทั่ง วันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2395 คณะมิชชันนารีอเมริกันคณะหนึ่งมาเปิดโรงเรียนจีนขึ้นข้างวัดอรุณราชวราราม ธนบุรี อันเป็นบริเวณที่ดินของคณะมิชชันนารีที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นโรงเรียนประจำและสอนเด็กนักเรียนด้วยภาษาจีน มีลูกจีนในคณะมิชชันนารีชื่อ ซินแส เกียงกวาซิ่น (Sinsae Ki-ang Qua Sean) เป็นผู้จัดสอน เมื่อแรกเปิดสอนมีนักเรียนชาย 27 คน ปี พ.ศ.2402 โรงเรียนนี้ได้ย้ายไปอยู่ที่ตำบลสำเหร่ ธนบุรี ยังคงสอนภาษา จีนอยู่เช่นเดิมและเปิดรับนักเรียนหญิงด้วย ต่อมา ปี พ.ศ.2403 ซินแส เกียงกวาซิ่น ถึงแก่กรรม ครูแก้วซึ่งเป็นครูไทยสอนแทน และเปลี่ยนจากวิชาภาษาจีนเป็นภาษาไทยทั้งหมด โรงเรียนสอนภาษาจีนจึงหยุดชะงักลง (ณรงค์ พ่วงพิศ, 2518: 34) การเรียนการสอนภาษาจีนในไทยในช่วงนั้นต้องหยุดลงเนื่องจากขาดแคลนครูภาษาจีน แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนจีนขาดแคลนครูที่มีความรู้ภาษาจีนที่ดีเพียงพอที่จะเป็นครูสอนในโรงเรียนจีนได้ จนกระทั่ง พ.ศ.2451 จึงเกิดการตั้งโรงเรียนสอนภาษาจีนในไทยขึ้นอีกครั้ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 1

ปี พ.ศ.2451 สมาคมจุงหัวได้จัดตั้งโรงเรียนจีนชื่อ ฮั่วเอี๊ยะ (หมายความว่าโรงเรียนผลประโยชน์ของชาวจีน) ที่ตรอกกัปตันบุช ถนนเจริญกรุง จังหวัดพระนคร ภายใต้การสนับสนุนของสมาคมถุงเหมิงหุ้ย [พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร และคนอื่นๆ ออกเสียง T'ung Meng Hui ว่าถงหมินฮุ่ย, เสทื้อน ศุภโสภณ ออกเสียงว่า ถุงเหมิงหุ้ย – ผู้วิจัย) โรงเรียนจีนแห่งนี้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาแก่ลูกหลานชาวจีนเป็นอย่างมาก เพราะได้นำแบบอย่างจากโรงเรียนในประเทศจีนมาใช้ รวมทั้งในระยะแรกตั้งนั้น ทางสมาคมถุงเหมิงหุ้ยได้จัดคณะครูสอนมาจากเมืองจีน 3 คนเป็นจีนเสฉวน 1 คน กวางตุ้ง 1 คน และไหหลำ 1 คน นับได้ว่าโรงเรียนฮั่วเอี๊ยะเป็นโรงเรียนจีนแห่งแรกในประเทศไทยที่จัดตั้งขึ้นโดยชาวจีน มีจุดมุ่งหมายให้ลูกหลานจีนในประเทศไทยได้เรียนรู้เรื่องราวหรือสนใจเรื่องราวการเมืองของประเทศจีนในขณะนั้น รวมทั้งเพื่อเผยแพร่อุดมการณ์ในการปฏิวัติของ ดร. ซุนยัดเซ็น ภายใต้การสนับสนุนของสมาคมจุงหัว (สมาคมจุงหัวเป็นสาขาของสมาคมถุงเหมิงหุ้ยขึ้นในกรุงเทพฯ ที่ดำเนินการเรี่ยไรเงินจากชาวจีนในประเทศไทยเพื่อส่งเงินไปช่วย งานของดร.ซุนยัดเซ็น คณะปฏิวัติในประเทศจีน)

โรงเรียนฮั่วเอี๊ยะดำเนินกิจการได้ไม่นานก็ล้มเลิกไปทั้งนี้เนื่องจากผู้สอนและผู้ดำเนินงานไม่มีเวลา เพราะสนใจแต่กับการปฏิวัติมากกว่างานทางด้านการศึกษา และต้องเดินทางไปตามจังหวัดต่างๆ ด้วยเรื่องงานปฏิวัติในประเทศจีน ภายหลังการปฏิวัติปรากฏว่าครูจีนทั้ง 3 คนกลับไปรับตำแหน่งทางการเมืองในประเทศจีน เมื่อโรงเรียนฮั่วเอียะเลิกล้มไปแล้วก็ได้มีชาวจีนกลุ่มหนึ่งจัดตั้งโรงเรียนซินหมินขึ้น เนื่องจากโรงเรียนซินหมินดำเนินการโดยพวกจีนแต้จิ๋ว และสอนด้วยภาษาแต้จิ๋วโดยตลอด เป็นเหตุให้พวกคนจีนเชื้อชาติอื่นๆ ไม่พอใจ จึงได้พากันจัดตั้งโรงเรียนของพวกตนขึ้นบ้าง

อย่างไรก็ดี โรงเรียนจีนเหล่านี้ โดยมากมีพวกนักปฏิวัติจากเมืองจีนเข้ามาแทรกซึมอยู่เกือบทุกโรงเรียน พฤติการณ์ของโรงเรียนจีนดังกล่าวนี่แหละ เป็นเหตุให้กระทรวงธรรมการ (ต่อมาคือกระทรวงศึกษาธิการ) ในสมัยนั้นจำต้องตราพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ออกมาบังคับใช้เพื่อความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2461 เนื่องจากบรรดาโรงเรียนจีนทั้งหลายที่ตั้งขึ้นในขณะนั้น ล้วนแต่มีสภาพเป็นที่ดำเนินการเพื่อเป้าหมายทางการเมืองของนักปฏิวัติจีนแทบทั้งสิ้น มิได้ใส่ใจในการศึกษาภาษาไทย ขนบประเพณีไทยแต่อย่างใดเลย โรงเรียนจีนบางแห่งถึงกับปลุกปั่นปล่อยข่าวออกมาว่าหากนักเรียนคนใดรู้ภาษาไทยแล้วไซร้ จะต้องถูกจับเอาตัวไปเป็นทหาร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพราะจะกลายเป็นคนไทย หรือ “ฮวนนั้ง” ตามที่คนจีนชอบเรียกกันในสมัยนั้น (เสทื้อน ศุภโสภณ, ความเป็นมาของโรงเรียนจีน: คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร, 2527: 265-266)

ตัวอย่างที่ 1 แสดงให้เห็นว่าการศึกษาในช่วงดังกล่าว ชาวจีนยังคงยังคงผูกพันกับวัฒนธรรมเดิมของตนเป็นอย่างมาก มีความพยายามที่จะปลูกฝังวัฒนธรรมจีนแก่ลูกหลาน นอกจากนั้นโรงเรียนจีนเหล่านี้ยังกลายเป็นแหล่งเผยแพร่ลัทธิการเมือง พร้อมกันไปกับการปลูกฝังความจงรักภักดีต่อชาติจีน (พรรณี บัวเล็ก, 2545: 403 - 407) แม้ว่าการตั้งโรงเรียนจีนจะมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาภาษาจีนแก่ลูกหลานจีนที่อยู่ในประเทศไทย แต่ก็มีสิ่งแอบแฝงคือเพื่อให้ลูกหลานจีนในประเทศไทยได้เรียนรู้เรื่องราวหรือสนใจเรื่องราวการเมืองของประเทศจีนในขณะนั้น รวมทั้งเพื่อเผยแพร่อุดมการณ์ในการปฏิวัติของ ดร. ซุนยัดเซ็น ซึ่งเป็นดังแนวคิดของ Cohen (1997: 143) เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่น

เมื่อโรงเรียนจีนกลายเป็นแหล่งสำคัญในการเผยแพร่ความคิดที่เป็นภัยต่อประเทศไทย รัฐบาลไทยจึงต้องมีมาตรการควบคุมโรงเรียนจีน ปี พ.ศ.2461 รัฐบาลไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ.2461 นับเป็นพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ฉบับแรกของประเทศไทย เหตุผลของการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ นอกจากจะเพื่อจัดวางระเบียบการปกครองโรงเรียนราษฎร์ให้รัดกุมแล้ว ยังเพื่อประโยชน์ในการควบคุมโรงเรียนจีนในขณะนั้นด้วย (ณรงค์ พ่วงพิศ, 2518: 57-59) และ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2464 กระทรวงธรรมการได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรก สาระสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้คือบังคับให้เด็กทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปีบริบูรณ์เรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียนจนอายุ 14 ปีบริบูรณ์ โดยไม่ต้องเสียเงินค่าเล่าเรียน โรงเรียนจีนจึงตกอยู่ภายใต้บังคับของพระราชบัญญัติดังกล่าวด้วยคือเด็กที่เข้าโรงเรียนจีนก็ต้องอยู่ในเกณฑ์บังคับคือ เขตอายุ 7-14 ปีบริบูรณ์จึงจะออกจากโรงเรียนได้ (กรมวิสามัญศึกษา, “โรงเรียนราษฎร์เพื่อสอนภาษาจีน” เอกสารกรมวิสามัญศึกษา, 2500: 8)

ตัวอย่างที่ 2

“เกิดเมืองไทยเขาถือว่าเป็นคนไทยไม่ใช่คนจีน ยิ่งเจ้าตงมีแม่เกิดในเมืองไทยด้วยก็ยิ่งถือว่าเป็นไทยตามกฎหมาย”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ง่วนเส็งประหลาดใจมาก แต่เขามีการศึกษามากพอจะเข้าใจได้ว่าเป็นหลักการควบคุมไพร่บ้านพลเมืองของสยามประเทศ

"งั้นเจ้าตงก็เป็นคนไทยแต่เชื้อสายจีนเท่านั้นเองซี"

งิ้มพยักหน้า

"แต่ยังไงๆ มันก็เป็นจีนวันยังค่ำ" ง่วนเส็งยืนยัน "ถ้ามีโอกาสกลับเมืองจีนญาติผู้ใหญ่เขาก็ถือว่ามันเป็นจีน ยิ่งเราไม่มีการทำบัตรอะไรต่อมิอะไรอย่างคนไทยเพราะอยู่ชนบท"

"ก็เราอยู่นี่มันเมืองหลวง บ้านนอกก็คงเหมือนชนบทบ้านพี่แหละ ห่างไกลจะบังคับอะไรได้ แต่นี่มันบางกอกนะ คงเหมือนปักกิ่งมีบังคับกันกระมัง" งิ้มออกความเห็น ง่วนเส็งผงกศีรษะรับ กระนั้นใจเขาก็ยังไม่ยอมรับอยู่ดีว่ามีลูกเป็นคนไทยไปเสียแล้วตามกฎหมาย

(สุภา สิริสิงห, ก่อนสายหมอกเลือน, 2530: 72-73)

จากตัวอย่างที่ 2 แสดงให้เห็นว่า พระบรมราโชบายในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงตราพระราชบัญญัติสัญชาติไทย ขึ้นในปี พ.ศ.2456 ผนวกกับกระทรวงธรรมการได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรกในวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2464 นับเป็นนโยบายผสมกลมกลืนที่แนบเนียนในการแก้ไขปัญหาเรื่องชาวจีนไม่ยอมกลายเป็นไทย ให้ชาวจีนกลายเป็นไทยได้ทั้งทางจิตใจและทางวัฒนธรรม และเกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของชาวจีนขึ้น ดังแนวคิดและทฤษฎีเรื่องอัตลักษณ์ของ Cooley (1902: 189) และ Hall (1997: 1)

ตัวอย่างที่ 3

งิ้มไม่ยึดการเป็นคนจีนเหนียวแน่นเหมือนคนรุ่นบิดา ให้ลูกหลานร่ำเรียนแต่ภาษาจีนและคบหาสมาคมอยู่เฉพาะในชุมชนชาวจีนด้วยกัน

"จะค้าขายต้องขายคนหมู่มาก" หล่อนแนะนำสามี "กำไรน้อยแต่ขายได้มาก ทีนี้ละจะกำไรไม่รู้เรื่อง เพราะฉะนั้นต้องคบคนไทยด้วย ลูกก็ควรให้เรียนภาษาไทย คบเด็กไทยบ้าง"

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

"เดียวมันจะกลายเป็นไทยไปเสีย"

"ไม่หรอกน่ะ รับรอง มันจะคบคนได้ทั้งสองชาติแหละ ค้าขายจะยิ่งก้าวหน้า พอเขาโตหนังสือจีนก็รู้เพราะพ่อสอนเองได้ หนังสือไทยก็ไปเรียนจากโรงเรียนไทย รู้สองภาษาซิยิ่งดี ฉันยังอยากเรียนหนังสือไทยเลย แต่จนใจเรียนไม่ได้ สมัยก่อนต้องผู้ชายเรียนจากพระที่วัด ผู้หญิงเรียนไม่ได้หรอก เดี๋ยวนี้มีโรงเรียนให้เด็กผู้หญิงเรียนนะ ฉันเห็นลูกเจ้าของที่ดินเขาไปเรียนกัน เรียนมากๆ ดี"

(สุภา สิริสิงห, ก่อนสายหมอกเลือน, 2530: 60-61)

ตัวอย่างที่ 3 แสดงว่า ชาวจีนยอมเปลี่ยนทัศนคติการเรียนภาษาจีนมาเป็นภาษาไทยเพราะเล็งเห็นประโยชน์จากการเรียนภาษาไทยและการเข้าโรงเรียนว่าเท่ากับเป็นการขยายแวดวงทางค้าได้มากขึ้น ซึ่งตรงกับวัตถุประสงค์ที่ชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทยนอกจากเพื่อความอยู่รอดแล้ว พวกเขายังต้องการหาเงินให้ได้มากที่สุดเพื่อส่งกลับไปเลี้ยงดูครอบครัวและเครือญาติที่อยู่เมืองจีน ดังที่ Ingram (1955: 56) แสดงความคิดเห็นไว้ว่า "จุดมุ่งหมายของชาวจีนโพ้นทะเลที่ต้องทิ้งครอบครัวและภรรยาก็เพื่อหลีกเลี่ยงความยากจน เพื่อที่จะแสวงหาเงิน ซึ่งตนจะสามารถนำกลับไปและยกฐานะครอบครัวของตนให้สูงขึ้นได้" ซึ่ง Skinner (1957: 126, 136) ขยายความคิดเห็นว่า "พวกนี้มีความจงรักภักดีต่อเผ่าพันธุ์ของตน และมีความรู้สึกว่าพวกตนนั้นเหนือกว่าชนชาติอื่น พวกเขาจึงเป็นคนจีนตลอดไป พวกเขาถือว่าการพำนักอยู่ในประเทศสยามนั้นเป็นเพียงการอยู่ชั่วคราว จุดประสงค์ของพวกเขาที่มาที่นี่ก็เพื่อหาเงินให้ได้มากที่สุด ไม่ว่าการศึกษาจะมีคุณค่าเพียงใดก็ตามในประเทศจีน แต่สำหรับกลุ่มชนชนชาวจีนในประเทศสยามแล้ว การศึกษามีความสำคัญน้อยมากในการกำหนดฐานะทางสังคมของแต่ละคน ในหมู่ชนชนชาวจีน การเล่าเรียนเป็นของฟุ่มเฟือย เขาจะยุ่งเกี่ยวด้วยก็ต่อเมื่อเขามีฐานะสูงแล้วทางสังคมโดยการสะสมเงินทองจนร่ำรวย การศึกษาไม่ใช่หนทางที่จะช่วยให้ได้เลื่อนฐานะทางสังคมให้สูงขึ้น" ดังนั้นการศึกษาจึงยังไม่ใช่สิ่งจำเป็นสำหรับพวกเขามากไปกว่าการหาเงินให้ได้มากที่สุด แต่เมื่อทางราชการได้ประกาศพระราชบัญญัติการศึกษาขึ้น ชาวจีนบางกลุ่มก็ยินดีส่งลูกหลานของตนเข้าโรงเรียน โดยเห็นถึงประโยชน์ที่จะตามมาก็คือพวกตนจะสามารถขยายผลทางการธุรกิจได้มากขึ้น ซึ่งจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของทางราชการคือ ต้องการใช้การศึกษาเป็นปัจจัยเร่งให้ลูกหลานจีนผสมกลมกลืนกลายเป็นไทยมากขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลักษณะของชาวจีนดังตัวอย่างที่ 3 จึงอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403) และแนวคิดทฤษฎีเรื่องอัตลักษณ์ของ Cooley (1902: 189) และ Hall (1997: 1)

ตัวอย่างที่ 4

"มันงงไปหมด อยู่บ้านอย่างหนึ่ง อยู่โรงเรียนอย่างหนึ่ง ออกไปข้างนอกอีกอย่างหนึ่ง อยู่กับพ่อพูดจีน ประพฤติตนอย่างคนโบราณ อยู่โรงเรียนทำตนเป็นคนสมัยใหม่ ก็ยังดีอยู่หรอกที่ยังพูดจีนอยู่ แต่พอไปติดต่องานต้องทำตัวเป็นคนไทย พูดไทยไม่ชัดก็ถูกหัวเราะเยาะ เราต้องทำตัวเป็นคนสองสามประเภทในเวลาเดียวกัน จะทำอย่างไรได้ มันเครียดไปหมด"

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย, 2513: 124)

ตัวอย่างที่ 4 แสดงให้เห็นถึงผลจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้น และบังคับให้เด็กทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปีบริบูรณ์เรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียนจนอายุ 14 ปีบริบูรณ์ ทำให้เด็กเหล่านี้ต้องออกมาสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก ได้อยู่ร่วมกันทั้งเด็กไทยและเด็กจีน ขณะเดียวกันการเข้าเรียนในโรงเรียนทำให้เห็นว่าเป็นคนทันสมัย โดย เฉพาะเมื่อพูดภาษาไทย ขณะเดียวกันการพูดภาษาไทยไม่ได้ หรือพูดไทยไม่ชัดจะกลายเป็นตัวตลกในสังคมไทย ลูกหลานจีนเองก็มีความรู้สึกว่าตัวเองอยู่บนทางสองแพร่ง ความที่เกิดอยู่ระหว่างสองวัฒนธรรม คือเกิดมาในสังคมไทยที่ครอบครัวยึดถือวัฒนธรรมจีนเป็นแบบแผน

การดำเนินชีวิต เมื่อจะสัมพันธ์กับสังคมไทยก็เกิดภาวะอิหลักอิเหลื่อว่าเป็นลูกคนจีน ครั้นเมื่ออยู่ในครอบครัวก็กล่าวหาว่าทิ้งวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและภาษาของพ่อแม่ บรรพบุรุษ อย่างไรก็ตามลูกหลานคนจีนก็ต้องพยายามปรับตัวให้เข้ากับคนไทยให้ได้ ดังนั้นการศึกษาภาคบังคับจึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Cooley (1902: 189) เรื่องอัตลักษณ์ ตามกระบวนการ "ตัวตนในกระจกเงา" (the looking glass self)

นอกจากนี้ พระราชบัญญัติประถมศึกษาฉบับนี้ยังได้กำหนดให้โรงเรียนประถมศึกษาสอนตามหลักสูตรของกระทรวงธรรมการ หรือหลักสูตรอื่นที่เสนาบดีกระทรวงธรรมการเห็นว่าเทียบเท่าหลักสูตรประถมศึกษาได้ สำหรับหลักสูตรของกระทรวงธรรมการกำหนดให้สอนนั้นก็คือวิชาภาษาไทยและวิชาที่ต้องสอนด้วยภาษาไทยทั้งหมด ส่วนหลักสูตรอื่นที่เสนาบดีกระทรวงธรรม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การเห็นว่าเทียบกับหลักสูตรประถมศึกษาได้ก็อนุญาตให้สอนได้เป็นรายกรณีก็คือ การใช้หลักสูตรที่มีวิชาภาษาต่างประเทศเพิ่มเติมจากวิชาที่สอนเป็นภาษาไทยและภาษาไทย ในกรณีที่โรงเรียนสอนภาษาเหล่านั้นเพื่อการอาชีพ มิได้เป็นโรงเรียนสอนวิชาสามัญแต่ประการใดแล้วก็อาจอนุโลมได้บ้าง

เมื่อพิจารณาเรื่องหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา จะเห็นได้ว่าโรงเรียนจีนจะต้องสอนวิชาภาษาไทยและวิชาต่างๆ ที่เป็นเป็นภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษาในโรงเรียนเป็นเวลา 5 ปี คือตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ 1-5 โอกาสที่โรงเรียนจีนจะสอนภาษาจีนก็มีน้อย เท่ากับว่ากระทรวงธรรมการควบคุมไว้ชั้นหนึ่งแล้ว ในขั้นต่อไป ถ้าโรงเรียนจีนที่รับเด็กในเกณฑ์บังคับตามพระราชบัญญัติไม่ปฏิบัติตามกระทรวงธรรมการ เด็กที่จบจากโรงเรียนจีนเหล่านี้ก็จะถูกพิจารณาว่าไม่ได้เรียนตามกฎหมายและไม่ได้รับประกาศนียบัตรประถมศึกษา หากเป็นเช่นนี้เด็กผู้นั้นก็จะมีความผิดและไม่สามารถเข้าเรียนต่อในระดับการศึกษาชั้นสูงขึ้นไปอีกด้วย (พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2536: 431)

เห็นได้ว่ารัฐบาลในช่วงขณะนั้นนอกจากพยายามดำเนินการตามนโยบายชาตินิยมตอบโต้ชาวจีน และใช้วิธีที่เราเรียกว่า “การปลดปล่อยออกจากสัญลักษณ์และอัตลักษณ์เดิม” (Desocialization) คือการทำให้เป็นพลเมืองชั้นสองดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้ว ยังเล็งเห็นว่ามนุษย์ยังต้องเรียนรู้เรื่องของบทบาท บุคลิกภาพโดยทั้งจากโรงเรียนหรือสังคมแวดล้อม โรงเรียนย่อมทำหน้าที่หล่อหลอมประชากร (school as the primary instrument for shaping the citizen) (Educational Policies Commission, 1963: 13) หลังจากการเรียนรู้แล้ว มนุษย์ก็จะดำรงอยู่ได้ด้วยอิทธิพลต่างๆ ที่ทำให้มนุษย์มีพัฒนาการเปลี่ยนไป และสมบูรณ์ขึ้นด้วยการได้รับแนวคิด ความเชื่อทัศนคติ จะทำให้สามารถปรับตัวเข้ากับบุคคลอื่นๆ ในฐานะสมาชิกของสังคมได้

หลังจากที่รัฐบาลได้วางมาตรการต่างๆ ทางด้านการศึกษาแล้ว โรงเรียนจีนในไทยยังมีพฤติกรรมบางประการที่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาลและเป็นภัยต่อประเทศชาติ

ตัวอย่างที่ 5

มีโรงเรียนจีนที่หยุดสอนในวันที่ 10 ตุลาคม 2470 ซึ่งถือเป็นวันชาติของจีนกว๋อมินตั๋ง และตกแต่งธงชาติจีนที่หน้าโรงเรียน โดยใช้ธงเล็กๆติดเป็นราวตลอดหน้าโรงเรียน ในธงมีตัวอักษรจีน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ธงละ 4-10 ตัวอักษร ซึ่งแปลได้ความว่าการปฏิวัติจีนยังไม่สำเร็จ ผู้ที่มีส่วนร่วมในการปฏิวัติครั้งนี้จะต้องร่วมมือช่วยกันให้บรรลุพึงผลขั้นสุดท้ายให้จงได้ และจะต้องช่วยกันกำจัดการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเสียให้หมดสิ้น

พ.ศ.2471 มีโรงเรียนจีนแจกรูป ดร.ซุนยัดเซ็น กับหนังสือจีน พร้อมทั้งเชื้อเชิญเจ้าของร้านค้าให้บำรุงโรงเรียน กล่าวถึงคำแนะนำให้คนจีนร่วมใจกันทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองของจีนให้เป็นแบบสาธารณรัฐให้เป็นผลสำเร็จ

พ.ศ.2472 มีโรงเรียนจีนนำใบปลิววางรูปการปกครองแบบใหม่ชื่อ “ลัทธิซุนบุ๋น” ใส่กรอบติดไว้ที่โรงเรียน ใบปลิวเหล่านี้กล่าวถึงวิธีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบสาธารณรัฐ และยุยงให้เกลียดชังคนชาติอื่น

การที่โรงเรียนจีนมีพฤติการณ์โน้มเอียงทางลัทธิชาตินิยมเช่นนี้ การดำเนินงานของโรงเรียนจีนก็ต้องได้ผล เพราะนักเรียนจีนทั้งหลายอยู่ในวัยเยาว์อาจถูกปลุกปั่นหรือโน้มน้าวให้เกิดศรัทธาได้ง่าย

(เสทื้อน ศุภโสภณ, ความเป็นมาของโรงเรียนจีน: คนจีน 200 ปีภายใต้พระบรมโพธิสมภาร, 2527: 265-273)

ตัวอย่างที่ 5 แสดงให้เห็นว่า การดำเนินงานของโรงเรียนจีนเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของคนจีนโดยเฉพาะคือ การอบรมสั่งสอนการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้วิธีการโปรปะกันดา (propaganda) โดยการผลิตนิตยสาร หนังสือ และโปสเตอร์เผยแพร่ อันทำให้เข้าถึงกลุ่มคนได้อย่างสะดวก กว้างขวาง รวมทั้งสามารถแพร่ กระจายขยายจากกลุ่มนักเรียนสู่ผู้ปกครองได้อย่างง่ายดาย

ในระยะต่อมา แม้ว่าจะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ.2461 และพระราช บัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 แล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีโรงเรียนจีนกระทำการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์อยู่เสมอจนถึงกับถูกสั่งปิดโรงเรียนหลายราย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าน่าจะได้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ใหม่ เพราะการแอบแฝงตั้งโรงเรียนของพวกจีนอาจเป็นอันตรายต่อประเทศไทยได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในที่สุดรัฐบาลได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติแก้ไขพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ.2470 เมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ.2470 ซึ่งมีสาระสำคัญสรุปได้ว่าเป็นพระราชบัญญัติที่กำหนดเพื่อป้องกันคนจีนใช้โรงเรียนจีนกระตุ้นให้ชาวจีนเกลียดชังประเทศไทย เผยแพร่ลัทธิชาตินิยมจีนและลัทธิคอมมิวนิสต์อันเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองของไทย ทั้งนี้เพราะลัทธิคอมมิวนิสต์มีความแตกต่างด้านอุดมคติทางการเมืองการปกครอง ตลอดจนความคิดและความเชื่อทางศาสนา จากประเทศไทย

จากการปรับปรุงพระราชบัญญัติโรงเรียน พ.ศ.2470 ทำให้เข้าใจได้ว่าทางราชการได้พยายามหาทางควบคุมโรงเรียนราษฎร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนจีนในประเทศไทยอย่างเข้มงวด ถึงกับสั่งปิดโรงเรียนทันทีถ้ามีการดำเนินการเมืองในโรงเรียนนั้นๆ เนื่องด้วยพวกคนจีนพยายามจะใช้โรงเรียนจีนเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังลัทธิชาตินิยมจีน และลัทธิคอมมิวนิสต์

ต่อมา วันที่ 23 มีนาคม พ.ศ.2471 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินีเสด็จเยี่ยมโรงเรียนจีนรวม 4 แห่ง คือ โรงเรียนยกหมิน โรงเรียนเหม่งต๊ก โรงเรียนป้วยเอง และโรงเรียนจีนเต็ก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ครูและนักเรียนจีน ดังนี้

遲羅七世皇駕臨本校頒賜綸音全文

七世皇陛下頒賜綸音

ภาพที่ 6 หนังสือพิมพ์จีนลงข่าวพระบาทสมเด็นพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเยี่ยมโรงเรียน 4 แห่ง
ที่มา: โรงเรียนเผยอิง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“การที่พวกพ่อค้าจีนได้คิดจัดตั้งโรงเรียนขึ้นนั้น ก็โดยเหตุที่ความประสงค์อยากจะให้บุตรหลานได้เล่าเรียนวิชาต่างๆ ในภาษาจีนอันเป็นภาษาของตน เพื่อจะได้เป็นการสะดวกสำหรับที่จะประกอบการอาชีพทำการค้าขายต่อไป และเพื่อประโยชน์อื่นๆด้วย นอกจากการสอนภาษาจีน ท่านยังได้จัดการสอนภาษาไทย และเรื่องที่เกี่ยวกับเมืองไทยด้วย เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า โรงเรียนจีนนั้นมีประโยชน์มาก เพราะนอกจากที่จะให้วิชาแก่เด็กจีนให้สามารถทำมาหาเลี้ยงชีพให้สะดวกยิ่งขึ้น ยังจะทำให้เด็กจีนรู้จักเมืองไทยดี และเมื่ออ่านหนังสือไทยออก และเขียนได้ ย่อมจะทำให้ไทย และจีนสนิทสนมกลมเกลียวกันยิ่งขึ้นอีก พวกจีนที่ได้มามีเคหสถานตั้งครอบครัวอยู่ในเมืองไทยจนกลายเป็นไทยไปก็มีอยู่เป็นอันมาก แม้ตัวข้าพเจ้าเองก็มีเลือดจีนปนอยู่ด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนให้เป็นไปโดยสนิทสนมเหมือนอย่างที่แล้วมานี้ ให้คงอยู่เช่นนี้ตลอดไป **ข้าพเจ้าหวังว่า ท่านทั้งหลายคงจะมีความเห็นพ้องกับข้าพเจ้า และจะตั้งใจสั่งสอนบุตรหลานให้มีความรู้สึกเช่นนั้นในโรงเรียนของท่าน ท่านย่อมสั่งสอนให้นักเรียนรักประเทศจีนอันเป็นบ้านเกิดเมืองมารดร ข้อนี้ย่อมเป็นของธรรมดา และของควร แต่นอกจากที่จะสอนให้รักประเทศสยาม ได้รับความคุ้มครองร่มเย็นเป็นอย่างดี จากรัฐบาลสยาม มีสิทธิทุกอย่างเหมือนคนไทย ได้รับความสุขสบายมั่งคั่งสมบูรณ์ในประเทศสยาม** เพราะฉะนั้นความมั่นคงของรัฐบาลสยาม และประเทศสยามย่อมเป็นสิ่งที่ท่านพึงประสงค์...ถ้าท่านพยายามอบรมเด็กจีนให้มีน้ำใจอย่างเช่นที่ว่ามานี้ ไทย และจีนก็จะอยู่ด้วยกันอย่างสนิทสนม ยังประโยชน์ให้เกิดแก่กันทั้ง 2 ฝ่าย และจะนำความสุขมาสู่ทั้งไทย และจีน อันเป็นชาติพี่น้องกันให้มีน้ำใจมั่นคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไปชั่วกัลปาวสาน ”

กระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเน้นในเรื่องมิตรภาพของประชาชนไทยและประชาชนจีน และได้ทรงเน้นย้ำให้ชาวจีนตระหนักว่าเมื่อชาวจีนเลือกอพยพมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ก็ควรที่จะรักผืนแผ่นดินไทย และยอมให้ลูกหลานของตนได้รับการศึกษาอันจะเป็นพื้นฐานให้พวกเขาได้มีความรู้ มีคุณสมบัติทั้งทางด้านสังคมและการเมือง รวมทั้งรับผิดชอบต่อแผ่นดินไทยในฐานะลูกหลานของแผ่นดิน เห็นได้จากกระแสพระราชดำรัสว่าพระบาทสมเด็จพระปกเหล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักดีว่าชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทยยังคงมีลักษณะของคนพลัดถิ่น ดังแนวคิดและทฤษฎีเรื่องของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403) เรื่องคนพลัดถิ่นยังคงมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิ ซึ่งคนจีนในไทย ณ ขณะนั้นมีลักษณะของคนพลัดถิ่นดังกล่าว คือมีอุดมคติและพันธะร่วมในการรักษา ฟื้นฟู สร้างความปลอดภัย ความมั่งคั่งแก่มาตุภูมิ มีสำนึกร่วมและขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อกลับมาตุภูมิ และที่สำคัญคือ ชาวจีนในไทยกำลังมีความสัมพันธ์ไม่ราบรื่นกับสังคมไทยที่ตนอาศัยอยู่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 6

"บางคนที่โตแล้วมีอาชีพเป็นช่างต่างๆ กันไป บางคนความรู้สูงระดับอุดมศึกษา" ตงกล่าวต่อ "เรารวมตัวกันเพื่อทำงานของเรา แต่ไม่ต้องการความรุนแรง เมื่อต้องทำงานอาชีพด้วย เรียนหนังสือด้วย ไปพร้อมกับงานอุดมการณ์ พวกเราส่วนใหญ่จึงขาดแคลนและต้องการความช่วยเหลือจากผู้มีฐานะพอสมควรแต่พวกเราไม่ใช่กลุ่มอันธพาล เราไม่รีดไถใคร เราไม่ทำงานทุจริต ไม่โกงกินใคร เราทำงานโดยสุจริต หากขอใครก็คิดแล้วพิจารณาแล้ว อย่างเช่นคุณทิ ผมสืบมาแล้วว่าคุณเป็นใคร **คุณเป็นสมาชิกพรรคก๊กมินตั๋งคนหนึ่ง"**

ทิจือถอนใจ มองไปรอบๆ ตัว ใบหน้าอ่อนเยาว์ของเด็กหนุ่มสาวเหล่านั้นเต็มไปด้วยความหวัง ประกายตาวาววับ พวกเขาถือสัญชาติไทยแต่ยังคงเชื่อมั่นในเชื้อชาติจีนของตน และยังภักดีต่อประเทศจีนไม่น้อยกว่าชาวจีนอพยพโพ้นทะเล ทิจือนึกถึงตนเอง เขาเกิดที่สยามแห่งนี้ แต่ก็หนีไม่พ้นความเป็นจีน จะหนีความเป็นไทยไปก็ไม่พ้นเหมือนกัน

(โบตั๋น, ไผ่ต้องลม เล่ม 2, 2523: 451-452)

จากตัวอย่างที่ 6 แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลได้เปิดโอกาสให้ชาวจีนได้โอนสัญชาติเป็นไทย และมีจุดประสงค์ที่จะให้การศึกษาแก่ลูก หลานจีน หรือชาวไทยเชื้อสายจีนในฐานะที่เป็นคนไทย เพื่อส่งเสริมให้เป็นไทยตามวิธีการผสมกลมกลืน แต่ไม่บรรลุวัตถุประสงค์เท่าที่ควร เพราะพวกเขาก็ยังรู้สึกว่าเป็นคน 2 สัญชาติอยู่นั่นเอง ดังที่ Skinner (1957: 166) กล่าวว่า "เหนืออื่นใดชาวจีนไม่มีทางที่จะถูกกลืนเป็นชนชาติอื่นได้ เพราะว่าพวกเขามีความจงรักภักดีต่อเผ่าพันธุ์ของตน และมีความรู้สึกว่าพวกตนเหนือกว่าชนชาติอื่น พวกเขาถือว่าการพำนักอยู่ในประเทศสยามเป็นเพียงการอยู่ชั่วคราว จุดประสงค์ของพวกเขาที่มาที่นี่ก็เพื่อหาเงินให้ได้มากที่สุด" ซึ่ง อธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403)

ตัวอย่างที่ 7

ทิจือตามตงขึ้นบันไดไปชั้นสอง โผล่ขึ้นไปเห็นเด็กหนุ่มสาวลูกจีนสิบกว่าคน เด็กหนุ่มสาวก้มศีรษะคำนับเขา แต่มีเด็กหนุ่มคนหนึ่งยกมือทำความเคารพเขาแบบทหาร สะดุดตาทิจือเป็นพิเศษ "ผมต้องขออธิบายก่อน **พวกเราเป็นกลุ่มเสรีจีนต่อต้านญี่ปุ่นสาขาประเทศสยามหรือไทยนี้ เด็กๆ พวกนี้ส่วนใหญ่ก็เป็นลูกศิษย์ผมทั้งนั้น** เราเรียนหนังสือกันด้วยนอกเหนือจากอุดมการณ์ของ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เรา ไม่มีใครอยากเป็นครูสอนภาษาจีนเพราะว่า**เวลานี้เกิดความกลัวในหมู่ขุนนางไทยมากว่าโรงเรียนสอนภาษาจีนจะสอนลัทธิคอมมิวนิสต์ด้วย** ก็คงมีบ้างหรอกที่แอบนำเอาความเชื่อเช่นนั้นมาเผยแพร่ แต่เราไม่ยุ่งด้วย สอนให้เด็กอ่านออกเขียนได้เท่านั้น ภาษาของบรรพบุรุษของเขา พ่อแม่อยากให้เขารู้ไว้ แต่หนังสือไทยก็ต้องเรียนตามที่ทางการบังคับ เขาไม่อยากเสี่ยงติดคุก แค่คุณทิเอ๋ยถ้าเราบริสุทธิ์ใจเสียอย่างจะกลัวอะไร จริงไหม โรงเรียนนี้สอนหนังสือจีนอย่างเปิดเผย ตำรวจจะมาเรียนด้วยก็ยังได้ จะค้นก็ค้นเถอะ กลัวอะไร” ทิจือจึงเริ่มต้นสอนหนังสือจีนให้เด็กๆ ลูกจีนในเมืองไทยตั้งแต่ปลายปี 2473

(โบตั๋น, ไผ่ต้องลม, 2523: 105)

จากตัวอย่างที่ 7 แสดงให้เห็นว่า ปัญหาของรัฐบาลไทย คือ ลัทธิชาตินิยมของชาวจีนเพิ่มสูงขึ้นหลังจากที่ประเทศจีนปราชัยญี่ปุ่นใน พ.ศ.2438 และสามารถเพิ่มความรู้สึกทางชาตินิยมระหว่างชาวจีนโดยทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างรวดเร็ว ลักษณะโดยเฉพาะของลัทธิชาตินิยมคือ พรรคปฏิรูปที่จงรักภักดีต่อราชบัลลังก์และขบวนการปฏิวัติต่างๆ ซึ่งส่งผลสะท้อนมาถึงสังคมชาวจีนโพ้นทะเล ศูนย์กลางของขบวนการปฏิวัติในนานยาง คือ สิงคโปร์ ซึ่งที่นั่นมีหนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนอุดมการณ์ พิมพ์ออกเผยแพร่ก่อนหน้าที่ ดร.ซุนยัตเซ็นจะเดินทางไปเยี่ยมที่นั่น ในเดือนมิถุนายน 2448 (Huang, 1954: 63-64) ช่วง พ.ศ.2462 ชุมชนชาวจีนได้จับอาวุธขึ้นเมื่อรัฐบาลได้พยายามที่จะควบคุมการศึกษาของชาวจีน หลังจากที่มีการออกพระราชบัญญัติฉบับหนึ่งในเดือนมกราคมซึ่งบังคับให้มีการสอนภาษาไทย และบังคับให้อาจารย์ใหญ่จีนและครูจีนในโรงเรียนจีนต้องสอบและต้องได้รับการศึกษาในโรงเรียนไทยด้วย นอกจากนั้น เมื่อพวกพ่อค้าชาวจีนได้พากันคว่ำบาตรการค้ากับญี่ปุ่นใน พ.ศ.2471 รวมทั้งการเพิ่มธรรมเนียมคนเข้าเมืองใน พ.ศ.2472 ส่งผลให้ชาวจีนต่อต้านรัฐบาลไทยสูงขึ้นอย่างมาก (Lin Y., 1936: 194) การรวมกำลังของพวกปฏิวัติชาตินิยมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายประการในหมู่โรงเรียนจีน กล่าวคือมีการเพิ่มเนื้อหาชาตินิยมในการสอน ดร.ซุนยัตเซ็น ได้รับการเคารพสักการะในโรงเรียน และมีการนำหนังสือตำราที่มีเนื้อหาชาตินิยมอย่างรุนแรงจากประเทศจีนมาใช้

การฝ่าฝืนพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ของโรงเรียนจีนเหล่านี้ ส่วนใหญ่เปิดสอนโดยไม่ขออนุญาตต่อทางเจ้าหน้าที่ และทำการสอนอย่างซ่อนเร้น ส่อพิรุธว่ามีเจตนาไปในทางไม่ดี เมื่อการณ์เป็นเช่น นี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่าการควบคุมการจัดการศึกษาของคนจีนในประเทศไทยยังไม่รัดกุมพอ รัฐบาลไทยจึงได้กำหนดนโยบายควบคุมโรงเรียนจีนขึ้นใหม่ โดยการวางแผนร่างพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ขึ้นใน พ.ศ. 2475 แต่ยังไม่สำเร็จเพราะวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย แผนการดังกล่าวจึงถูกระงับไป

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 แล้ว รัฐบาลต้องการให้ประชาชนในชาติมีการศึกษาสูงขึ้น จึงออกประกาศบังคับให้โรงเรียนจีนเพิ่มเวลาสอนวิชาต่างๆ เป็นภาษาไทยให้มากขึ้น และ สอนภาษาจีนให้น้อยลงกว่าเดิม แต่เมื่อเจ้าหน้าที่ไปตรวจพบว่าทางโรงเรียนจีนฝ่าฝืนไม่ยอมปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล ทางการจึงสั่งปิดโรงเรียนจีนอย่างเด็ดขาด และประกาศ ใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2479 เพื่อควบคุมโรงเรียนจีนให้รัดกุมยิ่งขึ้น เพิ่มโทษผู้กระทำผิดให้สูงขึ้น และให้อำนาจสั่งปิดโรงเรียนอย่างเต็มที่แก่รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ โดยไม่มีการอุทธรณ์ต่อศาลแต่อย่างใด

จากตัวอย่างที่ 7 เห็นได้ว่า ชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทยยังคงมีลักษณะของคนพลัดถิ่น ดังแนวคิดและทฤษฎีเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403)

เมื่อทางการประกาศ ใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2479 เพื่อควบคุมโรงเรียนจีนให้รัดกุมยิ่งขึ้น เพิ่มโทษผู้กระทำผิดให้สูงขึ้น และให้อำนาจสั่งปิดโรงเรียนอย่างเต็มที่แก่รัฐมนตรีกระทรวง ศึกษาธิการ โดยไม่มีการอุทธรณ์ต่อศาลแต่อย่างใด ปัญหาเรื่องโรงเรียนจีนจึงสงบลงได้บ้าง

ตัวอย่างที่ 8

สมัยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี มีมาตรการดำเนินการกับโรงเรียนจีนอย่างเฉียบขาด ด้วยการสั่งปิดโรงเรียนจีนทั้งหมด เพื่อสนองตอบข้อเสนอของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยที่ให้ปิดโรงเรียนจีน เพราะปรากฏโรงเรียนจีนมีการเคลื่อนไหวอย่างลับๆ เพื่อต่อต้านญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้กรณีโรงเรียนจีนยุติลงไปชั่วคราว

สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยเผชิญกับปัญหาด้านการเมืองและเศรษฐกิจ โรงเรียนจีนจึงกลับฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ และคราวนี้มีการดำเนินการทางการเมืองอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการเผยแพร่และการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พ.ศ.2491 จอมพล ป.พิบูลสงคราม กลับเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งจึงได้ดำเนินมาตรการปราบโรงเรียนจีนอย่างเฉียบขาดและรุนแรง

พ.ศ. 2498 ทางการไทยได้เข้มงวดและสั่งปิดโรงเรียนสอนภาษาจีนในประเทศไทยหลายแห่ง โดยจำกัดการสอนภาษาจีนให้เหลือเฉพาะระดับประถมต้น พร้อมกับให้เจ้าหน้าที่รัฐ ตำรวจ ทหาร และเจ้าหน้าที่ศึกษาธิการตรวจสอบโรงเรียนสอนภาษาจีนอย่างเข้มงวด มีการจับกุมนักเรียน ครู ผู้สอนที่ฝ่าฝืนแอบเรียนภาษาจีนตามสถานที่ต่างๆ จนเกิดวลีที่ว่า "เรียบร้อยโรงเรียนจีน" ถือเป็นจุดที่ทำให้การเรียนการสอนภาษาจีนในประเทศไทยถดถอย ซึ่งนโยบายดังกล่าวดำเนินการอย่างต่อเนื่องยาวนาน เป็นผลให้ปัจจุบันคนไทยเชื้อสายจีนวัยหนุ่มสาวหลายคนพูดและอ่านหนังสือจีนไม่ได้เลย

(เสทื้อน ศุภโสภณ, ความเป็นมาของโรงเรียนจีน: คนจีน 200 ปีภายใต้พระบรมโพธิสมภาร, 2527: 265-273)

ข้อความจากตัวอย่างที่ 8 แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสภาพการเมืองและสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่คนไทยมีความหวาดกลัวอย่างมากในกลุ่มคอมมิวนิสต์ จนถือเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาวจีนในประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงเวลานั้น ประเทศจีนได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นคอมมิวนิสต์ในปี พ.ศ.2492 ภายหลังการได้รับชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์ นำโดยเหมาเจ๋อตุงที่เน้นความเสมอภาคเท่าเทียมกันของประชาชน ประกอบกับการที่ชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่ในไทยเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้รัฐบาลเกิดความหวาดระแวงว่ากลุ่มชาวจีนที่ลักลอบเข้ามายังประเทศไทยเหล่านี้จะนำเอาลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาเผยแพร่ ในช่วงขณะนั้น ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่เข้าไปพัวพันกับสงครามเย็นทั้งนี้เพื่อต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ด้วยเหตุผลสำคัญคือ ความแตกต่างทางด้านอุดมคติทางการเมืองการปกครอง ตลอดจนความคิดและความเชื่อทางศาสนา ประกอบกับหลังจากสถานการณ์การลุกขึ้นปลดแอกของขบวนการประชาชนในอินโดจีน ทำให้ไทยมีความสำคัญต่อการวางนโยบายของสหรัฐอเมริกามากยิ่งขึ้นตามทฤษฎีโดมิโน (domino theory) ของประธานาธิบดีดไวต์ ดี. ไอเซนฮาว (Dwight D. Eisenhower) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่เกิดขึ้นจากการแถลงข่าวนโยบายด้านการต่างประเทศ ณ กรุงวอชิงตันเมื่อวันที่ 7 เมษายน ค.ศ.1954 โดยอุปมาขึ้นจากลักษณะของเกมไพ่ต่อแต้มว่าถ้ามีไพ่ล้มหนึ่งใบ ไพ่ใบอื่น ๆ ก็จะล้มเป็นแถบติดต่อเป็นลูกโซ่ ซึ่งเรียกว่า "ผลกระทบแบบโดมิโน (domino effect)" ถ้าอินโดจีนล้มเป็นคอมมิวนิสต์ ประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เหลือก็จะล้มตามอย่างรวดเร็ว ซึ่งจะเป็นการสูญเสียที่ประมาณการไม่ได้ของ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โลกเสรี (The President's News Conference of April 7, 1954; 1960: 382-383) ทฤษฎีดังกล่าวจึงเกิดจากความเชื่อถือว่า เมื่อประเทศใดตกอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์จะทำให้ประเทศอื่น ๆ กลายเป็นคอมมิวนิสต์ไปด้วย ทฤษฎีโดมิโนใช้กับกรณีการขยายตัวของลัทธิและระบอบคอมมิวนิสต์ในทวีปเอเชีย เมื่อจีน เกาหลีเหนือ และเวียดนามเหนือ ตกเป็นคอมมิวนิสต์ เชื่อว่าประเทศอื่น ๆ เช่น ลาว เขมร ไทย มาเลเซีย ฯลฯ จะถูกครอบโดยระบบคอมมิวนิสต์ในที่สุด (จดหมายข่าวราชบัณฑิตยสถานปีที่ 1 ฉบับที่ 12, ธันวาคม 2532) สหรัฐอเมริกาจึงต้องปกป้องไทยไม่ให้กลายเป็นประเทศคอมมิวนิสต์รายต่อไป

นอกจากนี้ ประเทศไทยยังเป็นประเทศหนึ่งที่เข้าไปพัวพันกับสงครามเย็นผ่านสงครามอินโดจีน และรัฐบาลไทยก็ได้นำพาประเทศเข้าไปผูกพันกับสหรัฐอเมริกามากขึ้น มีการสร้างกลไกและหน่วยงานต่าง ๆ ขึ้นมามากมาย เพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะเมื่อประเทศไทยได้ประกาศพระราชบัญญัติ ป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ตั้งแต่ พ.ศ.2495 นอกจากนั้นรัฐบาลไทยในช่วงนั้นยังได้เข้าควบคุมเสรีภาพในการรับรู้และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของประชาชนอย่างเข้มงวด การโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาลร่วมกับสหรัฐอเมริกาเพื่อสร้างความหวาดกลัวคอมมิวนิสต์ดำเนินไปอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เกิดกระแสรักชาติ และยุยงให้เกลียดฝ่ายที่อยู่ตรงข้ามกับรัฐบาล มีการจัดหน่วยข้อมูลเคลื่อนที่ไปยังชนบทเพื่ออบรมและฉายภาพยนตร์ต่อต้านคอมมิวนิสต์ มีการจัดรายการทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์เพื่อความมั่นคง ใช้วิธีการโปรปะกันดา (propaganda) โดยการผลิตนิตยสาร หนังสือ และโปสเตอร์เผยแพร่เรื่องภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ไปทั่วประเทศ (Lobe, 1977: 27) สหรัฐอเมริกาส่งเงินสนับสนุนให้ไทยเพื่อใช้ต่อต้านคอมมิวนิสต์จำนวนมหาศาล ทั้งช่วยสร้างความมั่นคงและเสริมกำลังให้กองทัพและชนชั้นนำไทยมีอิทธิพลสูงขึ้นเป็นอย่างมาก รัฐบาลไทยได้มีการออกนโยบายและกฎหมายว่าด้วยการปราบปรามคอมมิวนิสต์ รวมถึงการสั่งปิดโรงเรียนจีนที่อาจเป็นแหล่งซ่องสุมของสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ ตลอดจนการจับกลุ่มครูชาวจีนในเวลาต่อมา การกระทำดังกล่าวส่งผลให้ชาวจีนในไทยในรุ่นต่อๆ มาเกือบจะไม่รู้ภาษาจีนเลย การกระทำของชาวจีนในไทยแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นดังแนวคิดและทฤษฎีเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403)

การกระทำของรัฐบาลไทยจึงเท่ากับเป็นการทำลายอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นจีน ซึ่งสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์และ“วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของฮอลล์ (Hall, 1997: 1) คนจีนรุ่นใหม่หรือชาวไทยเชื้อสายจีนจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางด้านภาษาขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 9

เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพายุติลง จีนเปิดเกมสงครามกันขึ้นเองในระหว่างคนจีนต่อคนจีนในประเทศจีนเองแล้ว คนจีนในประเทศไทยในขณะนั้น ซึ่งแบ่งกันเป็นสองพวกอยู่แล้ว ก็ตื่นตัวในการที่จะพิจารณาตัวเองว่า ควรจะสนับสนุนและจะอยู่กับฝ่ายไหน แต่เนื่องด้วยในขณะนั้นประเทศไทย รัฐบาลไทย มีสัมพันธไมตรีกับจีนฝ่ายประชาธิปไตยชาตินิยมอันมีเจียงไคเช็คเป็นผู้นำและเป็นรัฐบาลจีนอันถูกต้องตามกฎหมายที่โลกยอมรับนับถือ ประเทศไทยจึงยึดมั่นในสัมพันธไมตรีกับจีนประชาธิปไตยในระบบผู้นำชาตินิยม ประกอบกับรัฐบาลไทยได้มีกฎหมายต่อต้านและป้องกันลัทธิคอมมิวนิสต์ ไทยจึงถือว่าจีนฝ่ายประชาธิปไตยระบบคอมมิวนิสต์ไม่ใช่รัฐบาลที่แท้จริงของจีน หากเป็นกบฏต่อรัฐบาลจีน เมื่อการกบฏในประเทศจีนโดยฝ่ายเหมาเจ๋อตุงเป็นผู้นำได้ทำการรบขับไล่จีนฝ่ายประชาธิปไตยชาตินิยมอันมีเจียงไคเช็คเป็นผู้นำตกจากแผ่นดินใหญ่ของประเทศจีน อพยพไปอยู่ไต้หวันอันเป็นเกาะที่รัฐบาลจีนสมัยชนะสงครามมหาเอเชียบูรพายึดมาจากญี่ปุ่น และจัดตั้งรัฐบาลขึ้นที่ไต้หวัน ไทยก็รับรองและรักษาสัมพันธภาพและสัมพันธไมตรีของจีนต่อเนื่องตลอดมา

รัฐบาลไทยในสมัยนั้นมีนโยบายไม่คบค้าสมาคมกับประเทศที่ปกครองด้วยลัทธิคอมมิวนิสต์ และยังทำการต่อต้านและป้องกันคนจีนในประเทศไทยซึ่งส่วนมากเป็นจีนที่มาจากแผ่นดินใหญ่ จึงต้องสงบท่าทีไม่แสดงปฏิกิริยาใดๆ ออกมา ในขณะเดียวกัน รัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ ก็ดำเนินแผนการในทางการเมืองและการเศรษฐกิจ และร่วมมือกับประเทศที่นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ซึ่งอยู่ในสายของสหภาพโซเวียตรัสเซีย บีบบังคับบรรดาประเทศประชาธิปไตย ประเทศไทยอยู่ในสภาพที่เสียเปรียบ เพราะเป็นประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ที่ใกล้ชิดกับประเทศจีนคอมมิวนิสต์มากที่สุด

ขบวนการก่อการของพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย การแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ต่อประเทศไทย ตลอดจนการช่วยเหลือสนับสนุนของพรรคคอมมิวนิสต์จีนต่อประเทศไทยในการก่อกวนทั้งในด้านยุทธศาสตร์และเศรษฐกิจ ได้เริ่มขึ้นหลังจากที่จีนคอมมิวนิสต์ยึดครองแผ่นดินใหญ่ของจีนได้ทั้งหมด และรัฐบาลไทยในสมัยต่อมาก็ได้ดำเนินการต่อต้านคอมมิวนิสต์รุนแรงยิ่งขึ้น ซึ่งเมื่อมีการต่อต้านรุนแรงอย่างไร การสนองตอบของจีนคอมมิวนิสต์ก็รุนแรงยิ่งขึ้นเท่านั้น และดูเหมือนจะรุนแรงยิ่งกว่าเดิมเสียด้วย

(คนจีนในทรรศนะคึกฤทธิ์, คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร, 2527: 46-47)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 9 แสดงให้เห็นว่า ยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวจีนในไทยยังคงผูกพันอย่างมากกับประเทศจีน ความรู้สึกเป็นจีนจึงรุนแรง ความใกล้ชิดทางวัฒนธรรมและการรักษารูปแบบทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนจีนที่เปิดสอนในหมู่ชาวจีนในไทย อีกทั้งเป็นการตอกย้ำความรู้สึกทางเชื้อชาติอย่างมาก ซึ่งเป็นดังแนวคิดเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403)

ต่อมา หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศจีนเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ นโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรงของไทยมีผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศถูกตัดขาด การติดต่อระหว่างชาวจีนในไทยกับชาวจีนในจีนแผ่นดินใหญ่ถูกตัดขาด ความผูกพันระหว่างชาวจีนในไทยกับชาวจีนในจีนแผ่นดินใหญ่ก็ค่อยๆ ลดน้อยไปด้วยเช่นกัน ประกอบกับการที่รัฐบาลเข้าควบคุมการศึกษาในโรงเรียนจีน การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยที่มีผลมาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีผสมผสานกับวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้ความนิยมในโรงเรียนจีนเสื่อมถอยลง คนจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนในเมืองไทยคือคนไทย ไม่ได้มีความรู้สึกว่าเป็นคนพลัดถิ่นอีกต่อไป ดังแนวคิดและทฤษฎีของ Hall (1994: 392-403) ที่เสนอมุมมอง 7 ประการของคนพลัดถิ่นและอัตลักษณ์คนพลัดถิ่น เมื่อชาวจีนไม่มีลักษณะดังกล่าวทั้ง 7 ประการต่อกล่าว พวกเขาจึงเป็นคนไทยเชื้อสายจีน มีสัญชาติไทย ไม่ใช่คนพลัดถิ่นของสังคมไทยอีกต่อไป

ตัวอย่างที่ 10

“ที่นี่เมืองไทย อีกหน่อยเด็กของเราจะกลายเป็นเด็กไทย เชื่อประเพณีไทยไม่มากก็น้อย ประเพณีมันเปลี่ยนไปมาก รัฐบาลบังคับให้เด็กทุกคนไปโรงเรียน เกิดเมืองไทยก็ถือว่าเป็นคนไทยต้องเรียนหนังสือไทย”

“แต่ฉันต้องการให้มันรู้ว่ามันเป็นคนจีน ฉันไม่อยากให้มัน**ลืมชาติเกิดเชื้อชาติที่แท้จริงของเขา”** ลูกพูดอย่างจริงจัง

“ไม่มีใครเขาบังคับให้ลูกคนจีนลืมเชื้อชาติหรอก เราจะเอาเด็กของเราเข้าโรงเรียนจีนก็ได้ รัฐบาลบังคับเพียงแต่ให้เข้าโรงเรียนเท่านั้น” การศึกษาไม่ว่าอยู่ที่ใดย่อมมีคุณแก่ผู้นั้นตลอดจนคน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รอบตัวเขาด้วย ลูกไม่คิดว่าจะต้องให้ใครมาบังคับลูกเลย ลูกยอมให้เว่งคิมเรียนหนังสือแน่ แต่ต้องเรียนหนังสือจีนเป็นหลัก หนังสือไทยรู้พออ่านออกเขียนได้ก็พอแล้ว

"เขาบังคับเด็กผู้หญิงด้วยหรือ แล้วบังคับให้เรียนกี่ปี"

"ทั้งผู้หญิงผู้ชาย อย่างน้อยสี่ปี จบชั้นประถมสี่ อายุเจ็ดปีเต็มต้องเข้าโรงเรียน"

(โบตั๋น, จดหมายจากเมืองไทย, 2513: 287- 288)

บทสนทนาจากตัวอย่างที่ 10 แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างชาวจีนที่เพิ่งอพยพเข้ามาเมืองไทยและยังมีความผูกพันกับความเป็นจีน กับลูกหลานเชื้อสายจีนที่เกิดในเมืองไทย ผสมผสานและปรับตัวเป็นไทย จึงยอมรับแบบแผนและวัฒนธรรมของสังคมไทยได้ง่ายขึ้น นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นถึงความหวาดระแวงของชาวจีนที่เล็งเห็นถึงปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวเร่งการผสมผสานให้ลูกหลานจีนกลายเป็นไทยมากขึ้นคือ ระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการของไทย ลูกจีนที่เกิดในไทยจะได้รับสัญชาติไทยโดยกำเนิด ส่วนมากจะได้รับสิทธิเหมือนคนไทย คือต้องเข้าโรงเรียนตามการศึกษาภาคบังคับ และทำให้ "ลืมชาติเกิดเชื้อชาติที่แท้จริงของเขา" แสดงให้เห็นว่าชาวจีนที่เพิ่งอพยพเข้ามาเมืองไทย ยังมีลักษณะของคนพลัดถิ่น ดังแนวคิดและทฤษฎีของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403)

ตัวอย่างที่ 11

บางครอบครัวหากลูกๆ เร่งเร้าอยากเรียนนัก ก็ให้เรียนได้แต่ให้เรียนหนังสือจีนในตอนค่ำ ซึ่งหมดภาระกิจการงานแล้ว...แต่กั๋งไม่ยอมให้ฉันเรียนหนังสือจีน "อยู่เมืองไทยต้องรู้หนังสือไทยก่อน ไม่อย่างนั้นจะอยู่กับเขาได้อย่างไร" กั๋งบอก "หนังสือจีน ถ้าอยากเรียนไว้เรียนตอนโตก็ได้"

(หยก บูรพา, อยู่กับกั๋ง, 2530: 32)

จากตัวอย่างที่ 11 แสดงให้เห็นว่า กั๋งซึ่งเป็นชาวจีนอพยพมีการปรับตัวเข้ากับสังคมไทย รับทั้งวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมจีนมาผสมผสานกัน อัตลักษณ์ความเป็นจีนโดยเฉพาะด้านภาษาเกิดการเปลี่ยนแปลงด้วย ทั้งนี้เพราะมีวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมผูกพันกับสังคมไทย ภาษาไทยจึงมีความสำคัญมากกว่าภาษาจีน ดังนั้นจึงต้องเรียนภาษาไทยมากกว่าภาษาจีน ประกอบกับ วันที่ 24 มิถุนายน พุทธศักราช 2483จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ออกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ฉบับที่ 9 เรื่องภาษาและหนังสือไทยกับหน้าที่พลเมืองดี มีสาระสำคัญคือ ต้องการให้คนสัญชาติไทยทุกคน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รู้จักและใช้ภาษาไทย นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่ามีจุดมุ่งหมายที่เน้นเฉพาะชาวจีนที่เกิดในประเทศไทยซึ่งไม่เคยเรียนหรือใช้ภาษาไทยเลย (Landon, 1941: 194)

ตัวอย่างที่ 12

ครูคุยกับก๋งด้วยภาษาไทยที่ใช้ในชีวิตประจำวันได้ดี แต่ฉันกับก๋ง เราจะพูดภาษาจีนกัน เพราะรู้สึกว่าก๋งจะสะดวกกว่าพูดด้วยภาษาไทย และละแวกตลาดห้องแถวที่ฉันอยู่ล้วนแต่คนจีน ทั้งนั้น สิ่งแวดล้อมบังคับให้ใช้ภาษาจีนเป็นสื่อ เพราะยังไม่มีอิทธิพลของภาษาไทยเข้ามาดูดกลืน ทว่าอีกไม่นานปีนักหรอก เพราะเท่าที่สังเกตเห็น **เด็กลูกจีนส่วนมากพูดภาษาไทยกันแล้ว ส่วนฉันพูดได้คล่องและชัดเจนทั้งสองภาษา ภาษาจีนใช้ที่บ้าน ภาษาไทยใช้ที่โรงเรียน**

(หยก บูรพา, อยู่กับก๋ง, 2530: 57)

ขณะที่ชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทยบางส่วนไม่สนใจในการศึกษา ทั้งนี้เพราะนอกจากต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดแล้ว พวกเขายังต้องการหาเงินให้ได้มากที่สุดเพื่อส่งกลับไปเลี้ยงดูครอบครัวและเครือญาติที่อยู่เมืองจีน ดังความเห็นของ Ingram (1955: 56) และ Skinner (1957: 126, 136)

แม้ว่าก๋งจะเป็นคนจีน แต่ก๋งกลับมีส่วนสนับสนุนและผลักดันหยกให้เห็นความสำคัญของการเรียนภาษาไทย ขณะเดียวกันก็ไม่ทิ้งภาษาจีน ทั้งนี้เพราะก๋งผูกพันกับเมืองไทย เห็นถึงอนาคตของหยกซึ่งเป็นหลานว่าเกิดและเติบโตในเมืองไทย สภาพแวดล้อม สังคม วิถีชีวิต ภาษาที่ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวัน วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมเป็นไทย ก๋งต้องการให้หยกได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย หยกจึงควรปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทย มีความเป็นไทย รับการศึกษาแบบไทย แต่ก็ไม่ละทิ้งวัฒนธรรมและภาษาจีน วรรณกรรมจึงสะท้อนให้เห็นว่า คนจีนบางกลุ่มเริ่มมีความคิดที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมทั้งนี้เพราะสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และนโยบายการเมืองการปกครองที่เปลี่ยนแปลงไป ดังแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ของ Stryker (1968: 559-562); Stryker and Burke (2000: 284-297) และ “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 13

เหตุการณ์ต่างๆ ได้ผ่านพ้นมาจนถึงปี พ.ศ.2518 นายกรัฐมนตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เปลี่ยนนโยบายในการต่างประเทศของไทยใหม่ ทั้งนี้เพราะ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เห็นว่า ระหว่างคนไทยกับคนจีนนั้น ได้มีสัมพันธไมตรีอันดีต่อกันมานับเป็นเวลาพันๆ ปี และสัมพันธไมตรีนั้นก็ยังมีต่อกันต่อเนื่องกันมาด้วยดี ทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และสายโลหิต ไฉนลัทธิการเมืองจะมาทำลายสัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับจีนอันดีที่มีอยู่ต่อกัน ซึ่งทั้งคนไทยและคนจีนไม่ควรจะมีอุปสรรคในทางสัมพันธไมตรีมาขัดขวางด้วยลัทธิ

นายกรัฐมนตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีความเห็นว่า ถ้าหากไม่ฟื้นฟูสัมพันธไมตรีกับรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์แล้ว การคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์ที่มีต่อคนไทยทั้งในด้านการแทรกซึมการก่อกวนโดยผู้ก่อการร้ายของพรรคคอมมิวนิสต์ไทยที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนสนับสนุนส่งเสริมอยู่นั้นจะไม่มีวันเบาบางลงได้ ฉะนั้น รัฐบาลของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จึงกำหนดทีท่าในนโยบายต่างประเทศใหม่ คือจะให้มีสัมพันธภาพกับรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ ซึ่งในขณะนั้นเรียกได้ว่าสาธารณรัฐประชาชนจีน

จากการเปลี่ยนท่าทีและกำหนดนโยบายการต่างประเทศเกี่ยวกับสาธารณรัฐประชาชนจีนขึ้นใหม่นี้เอง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้รับการต้อนรับและเห็นดีเห็นชอบจากประชาชนชาวไทยและคนจีนในประเทศไทยเป็นอันมาก

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้นได้เดินทางไปประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อไปเจรจาตกลงเปิดสัมพันธไมตรีกับจีนที่กรุงปักกิ่ง เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2518 ผลจากการไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน หรือจีนคอมมิวนิสต์ในครั้งนั้น ได้ทำให้เกิดผลดีในทางการเมือง การทูต และในทางยุทธศาสตร์ ตลอดจนการค้าขึ้นหลายประการ อาทิเช่นคนจีนกับคนไทยได้เพิ่มความรักใคร่สนิทสนมกลมเกลียวยิ่งขึ้น และคนจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในประเทศไทย ไม่ต้องแบ่งพรรคแบ่งพวกและแบ่งกันเป็นฝักเป็นฝ่ายกันต่อไปอีก คนจีนต่อคนจีนในเมืองไทยและกับคนไทยได้รักใคร่กันเป็นปึกแผ่นยิ่งขึ้นกว่าเดิม

(คนจีนในทรรศนะคึกฤทธิ์, คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร, 2527: 46-49)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างที่ 13 แสดงให้เห็นว่า การเปิดสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการระหว่างไทยกับจีนส่งผลให้เกิดการสังสรรค์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรมซึ่งกันและกันมากขึ้น ประเทศไทยกับประเทศจีนมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการมากขึ้น เป็นผลให้เกิดโอกาสที่สร้างความร่วมมือกันทางวิชาการ รวมไปถึงการค้า การลงทุน การท่องเที่ยวและธุรกิจด้านต่างๆ มากขึ้น คนที่รู้ภาษาจีนมีโอกาสได้ทำงานในแขนงต่าง ๆ กว้างขวางขึ้น ปัจจุบันทั้งชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีนจึงสนใจที่จะเรียนรู้ภาษาจีนมากขึ้น

ภายหลังการแตกแยกของสมาชิกในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และนโยบาย 66/23 ในสมัยพลเอกเปรมติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้สภาพของสังคมไทยมีการเปลี่ยน แปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง ภายหลังการเกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ทำให้รัฐบาลไทยหันมาสนใจในการปรับยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจส่งเสริมการลงทุนในธุรกิจของภาคเอกชน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วกลุ่มนายทุนและนักธุรกิจเหล่านี้เป็นคนไทยที่มีเชื้อสายจีน ในขณะเดียวกันกระแสชาตินิยมที่เน้นการกีดกันทางเชื้อชาติ และการปราบปรามคอมมิวนิสต์ก็เริ่มลดลง กลุ่มชาวจีนและลูกหลานจีนในไทยได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของคนไทยเชื้อสายจีน ทั้งหน้าที่การเมือง และฐานะอันมั่งคั่งในทางเศรษฐกิจ มีส่วนก่อให้เกิดความภูมิใจแก่คนจีนและคนไทยเชื้อสายจีนในการที่จะเปิดเผย และกล่าวถึงชาติพันธุ์จีนของตนได้มากขึ้น และส่งผลต่อการศึกษาภาษาจีนในไทยจนถึงปัจจุบัน ดังที่ เกษียร เตชะพีระ (2535: 125) นำเสนอไว้ในรัฐศาสตร์สาร เรื่อง ชาตินิยมสยามในยุคโลกาภิวัตน์ ว่า

> ยุคหลังสิ้นสุดสงครามเย็นและสงครามกับคอมมิวนิสต์ ในปัจจุบันภารกิจการพัฒนาชาติเปลี่ยนไปเน้นการแข่งขันกับนานาชาติในเวทีการค้าธุรกิจและการลงทุนโลก ซึ่งต้องการความเปิดกว้าง รอบรู้ทันเกม โปร่งใส และพลวัต แกนนำของชาตินิยมสยามยุคใหม่จึงมาจากภาคธุรกิจเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้แก่ “คนชั้นกลาง” ...อาศัยพลังงานทางสังคมที่เข้มแข็งของคนกลุ่มนี้เป็นแกนนำสร้างชาติสยามให้เป็นทุนนิยมเสรีประชาธิปไตย ที่เปิดโอกาสให้กับคนต่างชั้น ต่างเชื้อชาติ อย่างเสมอภาค เท่าเทียมกันในอันที่จะบากบั่น สร้างเนื้อสร้างตัว ยกฐานะตัวเอง และอำนวยเงื่อนไขให้พวกเขาได้ต่อสู้ปกป้องสิทธิผลประโยชน์ รวมทั้งเลือกวิถีชีวิตและหนทางพัฒนาตัวเขาและชุมชนของเขาเองได้อย่างสันติและถูกต้องตามกฎหมาย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 14

หลังจากสงครามมหาเอเชียบูรพาแล้ว คนจีนในประเทศไทยก็ได้แบ่งแยกกันเองออกเป็น 2 พวก และถึงขั้นก่อการจลาจลกันเองแล้ว เมื่อได้มีการตั้งสถานเอกอัครราชทูตจีนในประเทศไทยแล้ว เหตุการณ์ก็สงบ และในระหว่างนั้นต่อมา คนจีนในประเทศไทยก็สงบคุมเชิงกันอยู่ ส่วนรัฐบาลไทยนั้นก็ต้องเอาอกเอาใจคนจีน เพราะบทบาทของจีนนั้นกำลังมีอยู่ในโลก เนื่องจากได้เป็นหนึ่งใน 5 มหาอำนาจ และเมื่อ 5 มหา อำนาจได้ตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้น ซึ่งองค์การนี้เป็นองค์การที่ดำเนินการในการที่จะหาทางให้เกิดสันติภาพในโลกอย่างยืนยง จีนก็เป็นหนึ่งในบรรดาสมาชิกผู้ก่อตั้ง และมีเสียงดังในองค์การสหประชาชาติเช่นเดียวกับมหาอำนาจทั้งสี่คือ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส และรัสเซีย

ประเทศไทยเราต้องการจะเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ ซึ่งการที่จะเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติได้นี้ ประเทศมหาอำนาจทั้ง 5 จะต้องลงมติเห็นชอบร่วมกัน หากประเทศหนึ่งประเทศใดคัดค้านไม่เห็นด้วย ไทยก็เป็นสมาชิกขององค์การนั้นไม่ได้

ประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติในเวลาต่อมา โดยรัฐบาลได้ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทยจึงมีมากขึ้นเป็นลำดับ และคนจีนในประเทศไทยก็อยู่ดีกินดีในประเทศไทย มีความสุขสบาย เพราะมีอิสระในการครองชีพและครองเรือน

(คนจีนในทรรศนะคึกฤทธิ์,
คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร, 2527: 45-46)

ตัวอย่างที่ 14 แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในสังคมโลกหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา จีนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของโลก เห็นได้ชัดเจนจากภาษาจีนที่เป็นภาษาหนึ่งที่ใช้ในองค์การสหประชาชาติอันมีด้วยกัน 6 ภาษา ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย สเปน จีน อาระบิก ตัวแทนของประเทศต่างๆ จะต้องพูดภาษาในการทำงานได้ภาษาหนึ่ง จากนั้นคำพูดหรือเอกสารจะถูกแปลออกมาเป็นภาษาทางการทั้ง 6 ภาษา ประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2489 (ลำดับที่ 54) และขณะนี้สมาชิกขององค์การสหประชาชาติปัจจุบันมีทั้งหมด 189 ประเทศ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เห็นได้อย่างชัดเจนว่าภาษาจีนมีความสำคัญในฐานะเป็นภาษาทางการภาษาหนึ่งใน 6 ภาษาขององค์การสหประชาชาติ ดังนั้นการเรียนการสอนภาษาจีนในไทยในปัจจุบันจึงได้ขยายตัวจนถึงขั้นอุดมศึกษา ด้วยเหตุผลทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองนั่นเอง

ตัวอย่างทั้ง 14 ตัวอย่าง แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของชาวจีนด้านภาษาจีนในประเทศไทย เห็นได้ว่าตั้งแต่ พ.ศ. 2456 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตราพระราชบัญญัติสัญชาติไทย พ.ศ. 2468 พร้อมกับที่รัฐบาลไทยมีความมุ่งมั่นที่จะให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาในโรงเรียนแบบไทย ซึ่งหมายถึงเด็กทุกคนทั้งเด็กชายและเด็กหญิง เพื่อตระเตรียมให้เยาวชนเหล่านี้เป็นพลเมืองที่มีประโยชน์ต่อประเทศชาติ และเพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายนี้ จึงได้มีประกาศนโยบายทางการศึกษา เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ.2476 ซึ่งเน้นหนักในคุณค่าต่างๆ ของชาติ ข้อกำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับได้ถูกนำ มาใช้เป็นครั้งแรกในกรุงเทพฯ และการตรวจตราโรงเรียนจีนก็ได้เข้มงวดกวดขันขึ้นเป็นอย่างยิ่งโดยไม่มีการผ่อนปรน การดำเนินการดังกล่าวหมายความว่าโรงเรียนจีนทั่วประเทศจะสอนภาษาจีนได้ในฐานะเป็นภาษาต่างประเทศ รัฐบาลได้ดำเนินการดังกล่าวอย่างเข้มงวดตลอดมาจนถึง พ.ศ. 2498 ได้สั่งปิดโรงเรียนสอนภาษาจีนในประเทศไทยหลายแห่ง โดยจำกัดการสอนภาษาจีนให้เหลือเฉพาะระดับประถมต้น พร้อมกับให้เจ้าหน้าที่รัฐ ตำรวจ ทหาร และเจ้าหน้าที่ศึกษาธิการตรวจสอบโรงเรียนสอนภาษาจีนอย่างเข้มงวด มีการจับกุมนักเรียน ครู ผู้สอนที่ฝ่าฝืนแอบเรียนภาษาจีนตามสถานที่ต่างๆ จนเกิดวลีที่ว่า "เรียบร้อยโรงเรียนจีน" ถือเป็นจุดที่ทำให้การเรียนการสอนภาษาจีนในประเทศไทยถดถอย ซึ่งนโยบายดังกล่าวดำเนินการอย่างต่อเนื่องยาวนาน เป็นผลให้ปัจจุบันคนไทยเชื้อสายจีนวัยหนุ่มสาวหลายคนพูดและอ่านหนังสือจีนไม่ได้เลยนั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์จีนในด้านอื่นๆ ด้วย เช่น สัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ อุปรากรจีน (งิ้ว) ประเพณีและพิธีกรรม ฯลฯ

อุปรากรจีน (งิ้ว)

งิ้วหรืออุปรากรจีนเป็นศิลปวัฒนธรรมการแสดงแขนงหนึ่งประจำชาติของชาวจีน งิ้วมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ชาวจีนได้มีโอกาสสักการะต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ชาวจีนที่ต้องมาอยู่ต่างถิ่นให้ได้มีที่พึ่งทางใจ นอกจากนี้ยังเป็นโอกาสอันดีที่ชาวจีนในชุมชนจะได้หาความรื่นเริง ชมศิลปะการแสดง รวมกลุ่มพบปะพูดคุยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีในระหว่างหมู่ชาวจีนด้วยกันหลังจากที่ต่างคนต่างได้อพยพจากบ้านเกิดเมืองนอนมาประกอบ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อาชีพและทำงานหนักมาตลอดทั้งปี และประเพณีงิ้วยังส่งผลต่อชาวไทยที่อยู่ในเขตชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในงาน (นันทิยา ฉัตรธนะพานิช, 2542: 3)

สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีบ่อนเบี้ยแหล่งการพนันอันเกิดจากวัฒนธรรมจีนขึ้นเป็นแห่งแรกที่สำเพ็ง (ณัฐยา อัศวพงษ์อนันต์, 2548: 35) ตามปกติบ่อนเบี้ยมักจัดให้มีกิจกรรมบันเทิงอื่นๆ มาบริการลูกค้าของบ่อนด้วย กิจกรรมที่สำคัญและเป็นที่นิยมมากที่สุดก็คืองิ้ว นายบ่อนจึงมักจะมีคณะงิ้วเป็นของตนเอง (เสฐียรโกเศศ, 2513: 169) นอกเหนือจากงิ้วตามบ่อนเบี้ยแล้ว ก็ยังมีโรงงิ้วเป็นแหล่งบันเทิงที่แยกตัวเป็นเอกเทศไม่เกี่ยวข้องกับบ่อนเบี้ย โรงงิ้วเหล่านี้เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2402 ซึ่งรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้ตั้งโรงมหรสพขึ้นอย่างเป็นทางการ และให้มีการเก็บภาษีโขนละครขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทย ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411-2453) ตรงกับรัชสมัยจักรพรรดิกวงสูของประเทศจีน เป็นยุคที่งิ้วในประเทศจีนเจริญอย่างยิ่ง ทำให้คณะงิ้วเริ่มเดินทางออกนอกประเทศจีนมายังประเทศไทย และคณะงิ้วยังคงเดินทางออกนอกประเทศมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะภายหลังการสวรรคตของพระนางซูสีไทเฮาและจักรพรรดิกวงสู ด้วยเหตุที่รัฐบาลจีนให้งดงานแสดงมหรสพทุกชนิดเป็นเวลา 200 วัน (ศยามล เจริญรัตน์, 2544: 69)

ในช่วงรัชกาลที่ 5 งิ้วเป็นที่นิยมอย่างมาก ถึงกับมีโรงเรียนสอนงิ้วเกิดขึ้นหลายโรง แม้ในช่วงนั้นจะมีงิ้วฝึกหัดในเมืองไทยแล้วก็ตาม แต่ชาวจีนที่อยู่ในเมืองไทยก็ยังนิยมที่จะว่าจ้างงิ้วจากเมืองจีนมาแสดงในงานประจำปีเสมอ โดยพวกเขาให้เหตุผลว่างิ้วที่ฝึกในเมืองไทยยังไม่ได้มาตรฐานเท่ากับงิ้วที่เมืองจีน ทั้งในด้านลีลาการร่ายรำและเสียงสำเนียงร้อง ต่อมาในปี พ.ศ.2454 เกิดปัญหาการเมืองภายในประเทศจีน คือการที่ ดร.ซุนยัดเซ็นปฏิวัติล้มล้างราชวงศ์ชิงราชวงศ์สุดท้ายของจีน เปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากการสืบสันตติวงศ์เข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย การแสดงงิ้วซึ่งเจริญมากในสมัยปลายราชวงศ์ชิงจึงต้องปิดลง คณะงิ้วและคนจีนอพยพเข้าสู่ประเทศไทยอีกระลอกหนึ่ง โรงงิ้วได้รับความนิยมและมีชื่อเสียงอย่างมาก จนกระทั่งเริ่มเสื่อมลงในสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเหตุที่พระองค์โปรดให้เลิกหวยและบ่อนเบี้ยอย่างเด็ดขาดใน พ.ศ.2459 งิ้วจึงได้รับการกระทบกระเทือนอย่างรุนแรง (สำเพ็ง: แหล่งรวมเศรษฐกิจ แหล่งรวมความบันเทิง, 2549: 115-116)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 1

สำหรับนักแสดงในคณะของเจียรนัยนั้น คนเก่าๆ ยังอยู่กันครบ ยกเว้นพระเอกกับนางเอกที่เปลี่ยนใหม่ พระเอกนั้นเป็นลูกครึ่งไทยจีน มีนิสัยพอใช้ได้ แต่นางเอกมีนิสัยหยิ่งเหมือนคนก่อน และเป็นลูกหลานชาวจีนแถวเยาวราช เช่นเดียวกัน

(ภราดร ศักดา, เสน่ห์นางงิ้ว, 2541: 30- 39)

ตัวอย่างที่ 1 แสดงให้เห็นได้ว่า แม้จะมีชาวจีนอพยพเข้ามาอย่างต่อเนื่อง แต่ผู้ที่อพยพเข้ามาก็ไม่ใช่ผู้ที่มีอาชีพแสดงงิ้วโดยเฉพาะ นักแสดงซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการแสดง การแสดงออกของตัวละครแต่ละตัวจะแสดงด้วยอารมณ์และความรู้สึกของความเป็นศิลปินมากกว่าการทำตามหน้าที่ ทั้งสีหน้า ท่าทาง แววตาต่างๆ จึงสามารถเรียกอารมณ์จากผู้ชมได้ ซึ่งผู้แสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) จะต้องได้รับการฝึกฝนมาอย่างดี สิ่งสำคัญคือต้องอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจในกรอบวัฒนธรรมเดิม เมื่อถึงรุ่นลูกหลานชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนในรุ่นที่ 2 – 3 ชาวไทยเชื้อสายจีนเหล่านี้เจริญเติบโตมากับสิ่งแวดล้อมใหม่ ความผูกพันต่อประเทศจีนย่อมลดน้อยลงเพราะรู้จักประเทศจีนจากการบอกเล่าแต่ไม่เคยไปประเทศจีนและสิ่งสำคัญคือ พวกเขาไม่ได้ศึกษาสิ่งต่างๆ ตามแบบอย่างชาวจีนอย่างแท้จริง ทั้งเรื่องภาษาและวัฒนธรรม อันเป็นลักษณะของคนพลัดถิ่น ดังแนวคิดและทฤษฎีเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403)

กลุ่มลูกหลานคนจีนรุ่นหลังหรือชาวไทยเชื้อสายจีน ไม่ใช่คนพลัดถิ่นไม่ได้มีจิตสำนึกเหมือนคนพลัดถิ่น ดังนั้นจึงมีชาวไทยเชื้อสายจีนน้อยคนนักที่จะเข้าใจและซาบซึ้งถึงศิลปะการขับร้อง ดนตรี และภาษาอันไพเราะของการแสดงงิ้ว รวมถึงความงดงามในการร่ายรำ นอกจากนี้ ชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนในรุ่นที่ 2 – 3 เหล่านี้ไม่ได้รับการฝึกฝนการแสดงมาจากเมืองจีน เพียงได้รับการฝึกฝนจากกลุ่มชาวจีนอพยพ ส่งผลให้การแสดงอุปรากรจีนในประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไป ดังความเห็นเรื่องอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของของ Barth (1969), Berger and Luckmann (1967: 79), Kelly (1986: 603), Fiske (1991: 269) และ Hall (1997: 1)

ชาวจีนรุ่นใหม่หรือชาวไทยเชื้อสายจีนไม่ได้มีประสบการณ์ตรงกับแผ่นดินจีน เมื่อชมอุปรากรจีน (งิ้ว) ซึ่งมีลักษณะของการแสดงออกและเนื้อหาวัฒนธรรมแบบจีนในแผ่นดินใหญ่จึงไม่ลึกซึ้ง ซาบซึ้งเท่ากับชาวจีนอพยพในรุ่นแรกๆ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 2

ก่อนเกิดสงคราม อาฉางกับอาซินเคยจับเด็กๆ ทั้งสี่ฝึกงิ้วมาบ้างแล้ว แต่ไม่เอาจริงเอาจังมากนัก คราวนี้สองสามีภรรยาเอาจริงเอาจังกับการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ลูกๆ เพราะเห็นว่าทุกคนเติบโตมากพอที่จะเรียนรู้ได้แล้ว อาซินจับลูกสาวทั้งสามมาหัดร้องงิ้ว และร่ายรำกันตามลีลาของตัวแสดงทั้งตัวดีและตัวร้าย

ส่วนอาหลงนั้นอาซุ่นจับหัดงิ้วร้องงิ้วตั้งแต่อายุ 8 ขวบ ปีนี้โตเป็นหนุ่มน้อย 15 ปี จึงถูกฝึกหนัก ทั้งฝึกฟันดาบ รำทวน ออกท่าออกทาง วางมาดเป็นตัวพระบ้าง ตัวร้ายบ้าง ฝึกร้องงิ้ว ฝึกเจรจาเป็นตัวต่างๆ อยู่ทุกวัน ทั้งสี่คนถูกฝึกอย่างเข้มงวด ไม่มีเวลาไปเล่นตามประสาเด็กแม้แต่น้อย

(กานติมา, โบตั๋นกลีบสุดท้าย , 2550: 30-31)

ตัวอย่างที่ 2 แสดงให้เห็นว่า ชาวจีนที่มีความสามารถทางด้านการแสดงงิ้วพยายามถ่ายทอดวิชาการการแสดงงิ้วให้แก่ลูกหลานของตนเองด้วยเหตุผลที่ว่าผู้แสดงที่สามารถจะแสดงได้อย่างเข้าถึงอารมณ์ จะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนมาอย่างดี อันเป็นอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นดังแนวคิดและทฤษฎีของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403) ดังนั้น ที่มาของนักแสดงจึงมักเป็นลูกหลานคนจีนที่อยู่ในคณะงิ้วเอง และอยู่โรงงิ้วมาตั้งแต่เกิด อยู่กับสิ่งแวดล้อมของการแสดงอุปรากรจีน จึงย่อมจะเรียนรู้ และซึมซับวัฒนธรรม รวมถึง อัตลักษณ์ของการแสดงดังกล่าวได้อย่างดี

อย่างไรก็ตาม เมื่อมาถึงชาวจีนในรุ่นนี้ แม้จะอยู่กับสิ่งแวดล้อมของการแสดงอุปรากรจีน แต่ความผูกพันต่อประเทศจีนลดน้อยลง อีกทั้งการฝึกหัดอย่างเข้มงวดก็เป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้ผู้แสดงลดจำนวนลง

ตัวอย่างที่ 3

ซึ่งเมื่อก่อนเป็นงานของคนจีน แต่ยุคสมัยเปลี่ยนไป คนอีสานกลับมาครอบครองแทน อันแสดงว่าปัจจุบันชาวที่ราบสูงมีความสำคัญอย่างยิ่งยวด

(ภราดร ศักดา, เสน่ห์นางงิ้ว, 2541: 30)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างที่ 3 แสดงว่าในระยะเวลาต่อมา เมื่อตัวแสดงที่เป็นคนจีนแท้ๆ ลดจำนวนลง หรือหาคนมาแสดงได้ยากขึ้น ก็เริ่มเปลี่ยนเป็นคนอีสานแทน คนอีสานจึงความสำคัญต่อการแสดงอุปรากรจีนมากในฐานะที่ช่วยสืบสานงานมหรสพชนิดนี้ไว้ได้ ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎี “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1) ดังนั้นอุปรากรจีน (งิ้ว) เมื่อหาตัวแสดงที่เป็นคนจีนหรือคนไทยเชื้อสายจีนมาแสดงไม่ได้ จึงใช้คนอีสานมาฝึกซ้อมและแสดงแทน จึงนับเป็นการสร้างภาพตัวแทน (symbolic systems of representation) ทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่คนจีนในไทยนำมาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของคนจีน และเพื่อชดเชยหรือทดแทนอดีตที่พวกตนโหยหาซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของคนพลัดถิ่น

ตัวอย่างที่ 4

งิ้วในรอบยี่สิบปีที่แล้ว (ประมาณ พ.ศ.2514-2534) เริ่มมีคนอีสานเข้ามาเล่นมากขึ้น และเล่นได้ดีไม่แพ้งิ้วจีนแท้ๆ เพราะอยู่โรงงิ้วมาแต่เด็ก ได้ซึมซับวัฒนธรรมงิ้วเข้าทีละน้อยๆ และเริ่มเล่นตั้งแต่เป็นทหารยืนหน้าโรง(ชาย) หรือเป็นคนรับใช้ (หญิง) นอกจากนี้สรีระบางส่วน เช่น จมูก หัก หน้าแบน ก็มีส่วนละม้ายกับโครงหน้าชาวจีนอย่างน่าอัศจรรย์ ติดที่ผิวคล้ำไปสักหน่อย แต่ถ้าเล่นกลางคืน แต่งหน้าเข้มๆ ก็จะถูกไฟกลบความคล้ำลงไปจนดูเป็นงิ้วดั้งเดิมไป

เดี๋ยวนี้คนดูงิ้วที่เป็นชาวอีสาน โดยเฉพาะสาวใช้ซึ่งมาจ่ายกับข้าวที่ตลาดมักแวะดูงิ้วภาคบ่าย (ตอนนี้ยังไม่ฉายหนังกลางแปลงเพราะไม่มืดพอ) หนุ่มที่เล่นงิ้วส่วนใหญ่ก็มาจากภาคพื้นเดียวกัน บางครั้งเราจึงอาจได้ยินงิ้วร้องเพลงลูกทุ่งไทย หรือเจรจาบทเป็นภาษาไทยอย่างได้อารมณ์ทั้งคนเล่นคนดู อันเป็นลักษณะเฉพาะของงิ้วกลางวันในเมืองไทยที่ไม่มีที่ใดเหมือน

(แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, บ่ บั๊ด บ่ ย้ง ก้ง, 2547: 113-114)

จากตัวอย่างที่ 4 แสดงให้เห็นว่า สาเหตุที่ชาวอีสานสามารถแสดงอุปรากรจีนได้ โดยที่ยังคงความนิยมในหมู่คนดูไว้ได้ก็เพราะโครงหน้าที่ละม้ายคล้ายคลึงกับโครงหน้าของชาวจีน และอาศัยแสงไฟช่วยพรางตาทำให้เห็นเหมือนว่าตัวแสดงคือคนจีน ดังนั้นอัตลักษณ์ประการหนึ่งของจีนในการแสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) ที่ยังคงเหลืออยู่ก็คือลักษณะโครงหน้าและการแต่งหน้าตามแบบอย่างของจีนในประเทศจีน แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปก็คือเปลี่ยนแปลงตัวแสดงจากชาวจีนมาเป็นชาวอีสาน และการเปลี่ยนตัวแสดงจากชายจีนมาเป็นชายอีสาน มีผลต่อการใช้ภาษาในการแสดงด้วยคือเป็นภาษาไทยอีสาน แต่อย่างไรก็ตามจะสังเกตได้ว่า ไม่ว่าภาษาในงิ้วจะเปลี่ยนไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ยังคงอยู่ก็คือสำเนียงภาษาของการแสดงอุปรากรจีนจะยังคงเดิม ไปแสดงที่ใดก็จะยังเป็นเสียงร้องที่เป็นอัตลักษณ์จีน ดังที่ De la Loubère (1693: 47) กล่าวว่า “ละครจีนซึ่งคนสยามชอบไปดูกัน ทั้งๆ ที่ฟังไม่รู้เรื่องนั้นพูดตามบทออกเสียงอยู่ในลำคอ คำพูดนั้นหลุดออกมาเป็นคำๆ และแต่ละคำที่ข้าพเจ้าได้ยินนั้นคั่นด้วยการเบ่งอกเพื่อเปล่งคำออกมาใหม่ทุกครั้งไป ราวกับว่ามีใครเขาคอยจะบั่นคอหอยอยู่ฉะนั้น”

ตัวอย่างที่ 5

การแสดงงิ้วในปัจจุบันนี้ ใช้วิธีท่องจำ และตอนร้องก็มักใช้เทป ไม่จำเป็นจะต้องรู้ภาษาจีนหรือต้องแตกฉานภาษาจีน มีคนอีสานมาแสดงอยู่ในบางคณะ ใช้วิธีท่องจำและใช้เทปช่วยเช่นกัน

“ตอนที่เปิดเทปออกมาร้องแทนบัวน่ะ มัวแต่ห่วงบัวอยู่ อั๊วเปิดผิดเปิดถูก หวิดทำให้ล่มกันทั้งคณะ”

“อาจารย์ทำยังงั้นได้ยังไง?” ดำเกิงไม่เชื่อว่าอาจารย์หลอจะเป็นผู้ทำให้งิ้วล่มกลางคันเสียเองแทนผู้แสดงหน้าใหม่

ตอนบ่ายๆ บงกชกลับมาซ้อมงิ้วที่จะแสดงต่อในค่ำนี้ หล่อนเอาบทภาษาไทยที่อาจารย์หลอเขียนมาดูบ้างแล้ว ยังไม่ถึงบทยากนัก แต่ก็มีเหตุการณ์มากกว่าตอนแรกที่แสดงไปเมื่อคืน ก็เลยไม่หนักใจเท่าใด

(ภราดร ศักดา, เสน่ห์นางงิ้ว, 2541: 28)

ตัวอย่างที่ 5 เมื่อทั้งผู้ชมและผู้แสดงที่เคยเป็นชาวจีนแท้ๆ กลายมาเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนในรุ่นที่ 2 หรือรุ่นที่ 3 จนกระทั่งรุ่นที่ 4 รวมทั้งกลายเป็นคนไทยถิ่นหรือคนไทยภาคอีสานดังตัวอย่าง อุปรากรจีน (งิ้ว) ที่เคยใช้ภาษาจีนเป็นเครื่องสื่อสารก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยที่ให้ผู้แสดงท่องจำเป็นภาษาจีน หรือใช้เครื่องบันทึกเสียงช่วย จนในที่สุดใช้วิธีการเจรจาเป็นภาษาไทย และส่วนที่เป็นการร้องก็ใช้เพลงลูกทุ่งแต่เป็นทำนองเพลงจีนในอุปรากรจีนแทน ในลักษณะของการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมการแสดงนี้ อธิบายได้ด้วยแนวคิดทางการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ดังที่ พระยาอนุมานราชธน (2524: 61-66) กล่าวไว้ ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมไม่ว่าในแง่ใดลักษณะใดจะมีอาการเป็นไปอย่างแช่มช้าหรือรวดเร็วก็อยู่ที่การสังสรรค์วัฒนธรรม (Acculturation) คือการที่วัฒนธรรมต่างสังคมมากระทบกัน จะมีมากหรือน้อยและมีความรุนแรงเพียงใด วัฒนธรรมของสังคมใดจะสูญเสียบุคลิกของตนไป หรือเปลี่ยนแปลงเป็นความเจริญก้าวหน้าก็อยู่ที่การสังสรรค์วัฒนธรรม ถ้ารู้จักดึงเอาสิ่งที่ดีและผลักไสสิ่งที่ไม่ดี เพราะถ้าดึงเป็นก็ทำให้วัฒนธรรมของตนงอกงาม ถ้าผลักไสไม่เป็นก็จะทำให้วัฒนธรรมของตนหมดบุคลิกลักษณะและปัจเจกภาพ (Individuality) ไป โดยถูกกลืนเข้าไปอยู่ในวัฒนธรรมอีกฝ่ายหนึ่ง หรือถ้าทั้งสองฝ่ายมีแรงเท่ากันต่างก็กลืนกันกลายเป็นอีกวัฒนธรรมหนึ่งไป และสังคมใดไปอยู่ในหมู่ชนอีกสังคมหนึ่ง เมื่อมาเป็นจำนวนมาก จะนำเอาวัฒนธรรมของตนมาด้วย ถ้ามาเป็นจำนวนน้อย ก็นำเอาวัฒนธรรมมาลางส่วน ไม่ใช่ทั้งหมด และวัฒนธรรมนี้จะมีลักษณะลางประการเหมือนเดิม ลางประการก็แปลกออกไป และไม่เหมือนกันทีเดียวกับวัฒนธรรมที่แวดล้อมตนอยู่ ทั้งนี้เนื่องจากการสังสรรค์วัฒนธรรมกับสังคมอื่นที่แวดล้อมตนอยู่ เป็นอิทธิพลให้กลายไปตามส่วน มากหรือน้อยของการสังสรรค์วัฒนธรรมนั้น

ตัวอย่างที่ 5 ยังสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์และ “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1) ในที่นี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของคณะอุปรากรจีน ในขณะเดียวกันก็พยายามรักษาความเป็นจีนไว้โดยนำภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาประจำชาติของประเทศไทยมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดเรื่องราวจากการแสดงแทนของเดิมที่มีแต่ภาษาจีน จนกลายเป็นอุปรากรที่มีในเมืองไทย แต่ยังคงขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมการแสดงตามแบบดั้งเดิม

นอกจากนี้ จากตัวอย่างข้างต้นยังแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีต่อการแสดงอุปรากรจีน เช่น การใช้เครื่องบันทึกเสียงช่วยเมื่อผู้แสดงไม่สามารถจำบท เจรจา หรือร้องเพลงจีนได้

ตัวอย่างที่ 6

“ยายไม่ได้ดูงิ้วนานแล้ว เดี๋ยวนี้เขาเล่นผิดกว่าแต่ก่อนมากนะ” คุณยายมาลัยปรารภ

“ดีขึ้นหรือเลวลงครับ ?” เขาถาม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“เดินเรื่องเร็วขึ้น มีคำบรรยายละเอียด แล้วก็มีแสงสีช่วยให้ดูสวยงาม” คุณยายตอบ

คุณวลีกล่าวขึ้นบ้างว่า

“เป็นงิ้วประยุกต์น่ะค่ะ คุณแม่ คนแสดงก็คงจะเป็นคนอีสานละมั้ง ฟังข่าวเห็นเขาว่ายังงั้น”

เพื่อให้สมกับความยิ่งใหญ่ และเป็นงิ้วยุคไฮเทค เจียรนัยใช้เทคนิคเข้าช่วย สร้างฉากกำแพงเมืองจีนมหึมา เตรียมทำแสงสีตอนฝนตก ฟ้าผ่า กำแพงพัง ขณะที่โม่งเจียงหนุ่ยมายืนร้องไห้เพราะตามเนื้อเรื่องอมตะนิยายเรื่องนี้ กล่าวว่าความเสียอกเสียใจที่นางโม่งเจียงหนุ่ยรู้ว่าสามีตาย นางจึงมาร้องไห้รำพัน จนกำแพงที่สร้างใหม่พังทลายลงมา ระหว่างนั้นเป็นเทศกาลเช็งเม้ง จิ๋นซีฮ่องเต้ออกตรวจราชการ ณ เมือง

ลั้วหยาง ทราบข่าวจึงรับสั่งให้จับนางมา เจียรนัยต้องพยายามทำให้สมจริง และขอให้บุตรบุญธรรมทุ่มเทการแสดงอย่างสุดฝีมือ

การแสดงของบงกชดำเนินไปตามบท เมื่อถึงตอนที่โม่งเจียงหนุ่ยมายืนร้องไห้รำพันถึงการจากไปอย่างไม่มีวันกลับของสามีสุดที่รัก ณ บริเวณกำแพงเมืองจีนตรงที่ว่านสี่เหลียงถูกนำตัวมาฆ่าเซ่นสังเวย เจียรนัยทำฉากฝนตกอยู่ด้านหลังโดยใช้ผ้าแพร สาดไฟสีเอาพัดลมเป่าให้ดูพลิ้วเป็นสายฝน แล้วทำฟ้าฝ่า ปรากฏว่าฉากนี้ทำให้ผู้ชมพลอยตื่นเต้นระทึกใจไปด้วย

(ภราดร ศักดา, เสน่ห์นางงิ้ว, 2541: 89-90)

ตัวอย่างที่ 6 แสดงให้เห็นว่า อุปรากรจีนพยายามปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการแสดงให้เข้ากับยุคสมัยโดยการนำเทคโนโลยีต่างๆ เช่น นำเอาเทคนิค แสง สี เสียงและวิธีการ ต่างๆ มาเป็นองค์ประกอบ รวมทั้งเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายมีความทันสมัยเข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลินและดึงดูดความสนใจผู้ชมยิ่งขึ้น ปรากฏว่าอุปรากรจีนรูปแบบใหม่ได้รับความนิยมจากผู้ชมเป็นอย่างมาก ในลักษณะนี้จะเห็นได้ว่าความทันสมัยและเทคโนโลยีมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม ดังที่ Brinkerhoff *et al.* (2008: 378-379) กล่าวว่า เทคโนโลยี คือการคิดค้นใหม่ๆ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม เทคโนโลยีที่เจริญขึ้นตามยุคสมัย นอกจากจะเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมหนึ่งๆ แล้วยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกด้วย และโดยเหตุที่สังคมมนุษย์เป็นระบบชีวภาพและวัฒนธรรมระบบหนึ่งที่ประกอบไปด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

องค์ประกอบพื้นฐาน 5 ประการ คือ ประชากร วัฒนธรรม ผลิตภัณฑ์ที่เป็นวัตถุทางวัฒนธรรม การจัดระเบียบทางสังคม และสถาบันทางสังคม ดังนั้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นใน 5 ประการนี้ก็จะมีผลกระทบต่อสังคมวัฒนธรรมในด้านต่างๆ ด้วย (Jean, 1987: 31)

ตัวอย่างที่ 7

เจียรนัยกะจะเพิ่มเทคนิคใหม่ๆ เข้าไป จัดคำบรรยายภาษาไทยประกอบ เพื่อให้ผู้ชมที่ไม่รู้ภาษาจีนเข้าใจได้ตลอด ตามปกติจะมีเพียงบรรยายภาษาจีนสรุปเรื่องราวเป็นฉากๆ ในตอนเริ่มต้นแกใหม่ คราวนี้เมื่อผนวกคำบรรยายภาษาไทยเข้าไปด้วย ก็นับว่ามีความสมบูรณ์ทุกด้าน

งานนี้มีการประชาสัมพันธ์ออกทางสื่อมวลชนหนัก ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์

ในที่สุด ก็ถึงวันงาน ได้รับความสนใจมาก บัตรขายเกลี้ยง

เวทีแสดงมีการตบแต่งเป็นพิเศษ ไฟหลากสี นำภาพเขียนตัวละครสำคัญในเรื่อง เช่น จิ๋นซีฮ่องเต้ โม่งเจียงหนุ่ย ว่านสี่เหลียง และซ่านกวงหลี่ มาติดตั้งประดับประดาไว้ด้านนอกให้แลดูสวยงาม

คนแน่นอย่างไม่มีใครคาดถึง คนตื่นในวิธีประชาสัมพันธ์ที่พยายามจะเอาของแปลกๆ ใหม่ๆ ออกมาขาย

ก่อนเปิดการแสดง มีนักร้องวัยรุ่นหญิงชายที่อยู่ในความนิยมออกมาร้องเพลง จากนั้นบงกชก็ออกมาโชว์รำไทยซึ่งหล่อนฝึกรำมาจากเพื่อนสาวคนหนึ่งจนชำนาญ

โฆษกประกาศให้ทราบว่าหล่อนจะรำเพื่อเปรียบเทียบระหว่างศิลปะของไทยกับการแสดงงิ้วอันเป็นศิลปะของจีน เมื่อจบการรำก็มีเสียงปรบมือกราว

หลังจากนั้นไม่นาน การแสดงก็เริ่มขึ้น มีเสียงบรรยายภาษาไทยเกี่ยวกับเรื่องและที่มาของเรื่อง ประกอบตามด้วยเสียงบรรยายภาษาจีน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แสง สี ภายในเวทีพราว พร้อมกับการแสดงที่ฉับไว ถึงฉากสำคัญ มีการใช้เสียงและเทคนิคเข้าช่วยทำให้ผู้ชมตื่นตาตื่นใจ พลอยได้รับรสชาติในเนื้อเรื่องไปด้วย

(ภราดร ศักดา, เสน่ห์นางงิ้ว, 2541: 222-223)

ตัวอย่างที่ 7 แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของอุปรากรจีน มิใช่การเปลี่ยนแปลงเฉพาะการแสดงและอุปกรณ์บนเวทีเท่านั้น แม้กระทั่งการประชาสัมพันธ์ก็เป็นการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสารมวลชน คือทั้งทางวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นสื่อที่ทันสมัย ณ ขณะนั้น

ตัวอย่างที่ 8

“อั้วได้รับคำแนะนำมาจากเพื่อนที่อั้วไปพบมาที่ประตูน้ำ อั้วได้ยินว่าคณะงิ้วทางย่านประตูน้ำเขาเล่นงิ้วแบบผสม”

“ยังไงนะอาปา” ลูกๆ ถามขึ้นพร้อมกัน

“ตัวแสดงงิ้วของพวกเขาร้องเพลงไทยตามสมัย บางคนถึงกับร้องเพลงของพวกอั้งม้อด้วย”

“เจมส์ ดีน ละมั้งอาปา ใครๆ ก็ร้องได้ อั้วก็ร้องได้ ถ้าอาปาจะให้ร้องเพลงอั้งม้ออั้วก็จะร้อง” อาหลงรีบเสนอตัว

อาฉางชี้หน้าลูกชาย ก่อนจะบอกเสียงเครียดว่า

“อั้วยังไม่ได้บอกว่ามันเป็นสิ่งที่ถูกต้องเลยนะอาหลง ลื้อพูดอย่างนี้แสดงว่าลื้อฟังเพลงอั้งม้องั้นรึ”

“ก็ แหม อาปา ใครๆ ที่เขามีวิทยุเขาก็เปิดฟังกันทั้งนั้น”

“อั้วไม่ได้ห้ามพวกลื้อฟังอะไรทั้งนั้นนะ ลื้อจะฝึกร้องเพลงอั้งม้อ ร้องลิเกลำตัดก็ไม่ว่า ถ้าลื้อทำได้ก็ถือว่าเป็นเรื่องดี แต่ในเมื่อเราเป็นงิ้ว เมื่อขึ้นเวทีแสดงงิ้วเราก็ต้องเป็นงิ้วจริงๆ อั้วกำลังจะบอกว่าคณะอื่นๆ เขาพยายามที่จะเอาอะไรต่อมิอะไรมาใส่เพื่อเรียกความสนใจจากคนดู แต่คณะ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ฉางซินของเราไม่ทำอย่างนั้น ศิลปะการแสดงของจีนก็ต้องเป็นของจีน คืนนี้คนดูอาจจะไม่มาก อีกน่ะแหละ แต่พวกลื้อไม่ต้องเสียกำลังใจ เล่นให้เต็มที่ จบเรื่องนี้แล้วเราค่อยมาคิดหาทางเรียกคนดูของเราให้กลับมาดูงิ้วกันมากๆ เหมือนในอดีต”

(กานติมา, โบตั๋นกลีบสุดท้าย, 2550: 225)

ตัวอย่างที่ 8 แสดงว่าการปรับปรุงงิ้วเพื่อให้ทันสมัยและเรียกคนเข้าชมได้นั้น บางครั้งผู้ที่ยังคงยึดมั่นหรือเคร่งครัดอยู่ในข้อปฏิบัติหรือธรรมเนียมดั้งเดิมก็อาจมีปฏิกิริยาตอบโต้บ้าง ซึ่งเป็นการแสดงอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่น ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีของ Jerkins (2004: 62) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีเรื่องอัตลักษณ์ของ เบอร์เกอร์ และลัคแมน (Berger and Luckmann, 1967: 79), Geertz (1973), Kelly (1986: 603) และ Fiske (1991: 269) รวมทั้ง“วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1)

นอกจากนี้ บทสนทนาของตัวละครจากตัวอย่างที่ 8 ยังอธิบายได้ด้วยแนวคิดของการสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมที่ Redfield *et al.,* (1936: 149-152)

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของอุปรากรจีน (งิ้ว) จึงได้แก่ ผู้แสดง ผู้ชม ความทันสมัยและเทคโนโลยี

ตัวอย่างที่ 9

ปลายปีพุทธศักราช 2475 หลังประเทศสยามเปลี่ยนแปลงการปกครอง เหตุการณ์บ้านเมืองมีการเปลี่ยนแปลง งานที่ต้องออกไปตระเวนแสดงต้องระงับหมด มีเพียงงานแสดงในโรงงิ้วฉางซินเท่านั้น รายได้ลดลงไปมาก อาฉางจึงค่อนข้างเคร่งเครียด

(กานติมา, โบตั๋นกลีบสุดท้าย, 2550: 22-23)

ตัวอย่างที่ 9 ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยเฉพาะเมื่อ พ.ศ. 2482 จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยรัฐนิยม ฉบับที่ 5 ลงวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2482 เรื่องให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย ข้อ 2 ชาวไทยพึงพยายามใช้เครื่องแต่งกายด้วยวัตถุที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย และ ข้อ 3 ชาวไทยพึงช่วยกันสนับสนุนงานอาชีพ การเกษตร พาณิชย์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อุตสาหกรรม และวิชาชีพ ของชาวไทยด้วยกัน ประกาศนี้ส่งผลกระทบต่อวงการอุปรากรจีนอย่างมาก เช่น การแต่งกาย และอาชีพการแสดง ทำให้ความนิยมในการชมอุปรากรจีนลดลง และส่งผลกระทบถึงโรงงิ้วด้วย

การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์จีนจากตัวอย่างที่ 9 สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีเรื่องอัตลักษณ์และ “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1)

ตัวอย่างที่ 10

“จะให้ผมเริ่มงานตอนนี้เลยเหรอครับอาเจ็กซุ่น”

“ก็มาดูๆ อยู่ข้างหลังนี้แหละ ลื้อจะได้รู้คิวนักแสดงออก คืนนี้เราเล่นเรื่อง ‘ความรักกลางไพรกว้าง’ เรื่องนี้เล่นสามคืน ลื้ออ่านภาษาจีนออกมั้ยล่ะ”

อาซุ่นเลื่อนกระดาษปึกหนึ่งเป็นภาษาจีนที่เขาเขียนบทไว้ แต่ก็มีภาษาไทยแทรกในตอนที่ต้องบรรยายไทย ธีรเดชอ่านภาษาจีนออก แต่ก็แสดงออกไม่ได้ เขาจึงถามขึ้นว่า

“แต่ทางการให้งิ้วพูดไทยนี่ครับอาเจ็กซุ่น”

(กานติมา, โบตั๋นกลีบสุดท้าย, 2550: 224)

ตัวอย่างที่ 10 ช่วงที่ประเทศไทยได้รับอิทธิพลกระแสความเป็นตะวันตกและในประเทศไทยมีการเรียกร้องและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยตามตะวันตก เหตุการณ์แนวคิดชาตินิยม นับเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้อุปรากรจีนเสื่อมความนิยมลง ลูกหลานคนจีนสมัยใหม่เจริญ เติบโตมากับสิ่งแวดล้อมใหม่ และสิ่งสำคัญ คือพวกเขาไม่ได้ศึกษาสิ่งต่างๆ ตามแบบอย่างชาวจีนอย่างแท้จริง ทั้งเรื่องภาษาและวัฒนธรรม ลูกหลานชาวจีนรุ่นหลังจำนวนน้อยคนที่จะเข้าใจและซาบซึ้งถึงศิลปะการขับร้อง ดนตรี ภาษาอันไพเราะ และความงดงามในการร่ายรำของอุปรากรจีน ดังนั้นอุปรากรจีนในประเทศไทยในปัจจุบันจึงได้นำเรื่องราวที่จะแสดงมาเล่าเป็นเนื้อเรื่องและเป็นบทพูดภาษาไทยประกอบกับภาษาจีน หรือเป็นภาษาไทยเพียงอย่างเดียว เพื่อให้ผู้ชมเข้าใจในเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น นอกจาก นั้นเรื่องราวที่นำมาแสดงก็อาจ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เปลี่ยนแปลงไปโดยนำเอาเหตุการณ์ในสังคม ณ ขณะนั้นมาแสดงแทนวรรณกรรมหรือเกร็ดประวัติศาสตร์จีน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นผลประการหนึ่งที่ทำให้การแสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลง ไปคือนำเอาสิ่งที่เป็นไทย ได้แก่ ภาษาไทย ตัวแสดงไทย เนื้อหาในสังคมไทย มาแสดงในอุปรากร (งิ้ว) แต่สิ่งที่ยังคงอยู่คือศิลปะการขับร้อง ดนตรี การทอดเสียงและท่วงทำนองอันไพเราะแบบจีน (ที่เรียกว่าการออกภาษา- ผู้วิจัย) และความงดงามในการร่ายรำของอุปรากรจีน อันนับว่าเป็นอัตลักษณ์ของจีนที่ไม่ว่าจะแสดงที่ใด ผู้ชมก็จะทราบว่าเป็นการแสดงที่รับมาจากจีน ซึ่งลักษณะดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Jerkins (2004: 62) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีเรื่องอัตลักษณ์ของ Berger and Luckmann (1967: 79), Geertz (1973), Kelly (1986: 603) และ Fiske (1991: 269) รวมทั้ง“วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1)

ตัวอย่างที่ 11

ทางการประกาศห้ามมีการชุมนุม ให้เชื่อมั่นในรัฐบาล และมีข้อห้ามมากมาย ทำให้อาฉางต้องหยุดทำการแสดงงิ้วไว้ชั่วคราว และให้ชาวคณะแยกย้ายกันไปทำมาหากินอย่างอื่น ปลายปี พุทธศักราช 2483 สืบเนื่องมาจากการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้สถานการณ์ในพระนครเริ่มมีเหตุการณ์ยุ่งยาก เมื่อเหล่านิสิตจากมหาวิทยาลัยชื่อดัง และประชาชนร่วมกันเดินขบวนเรียกร้องให้รัฐบาลเรียกดินแดนคืนจากฝรั่งเศส

“เอาไว้บ้านเมืองสงบแล้วเราค่อยมาอยู่ด้วยกัน มาซ้อมงิ้วและแสดงด้วยกันใหม่ถ้าโรงงิ้วเราไม่โดนระเบิดพังไปซะก่อน”

(กานติมา, โบตั๋นกลีบสุดท้าย, 2550: 29)

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบรัฐธรรมนูญ ได้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองและการปกครองจากกลุ่มทางการเมืองที่มีบทบาทหลัก 4 กลุ่ม คือ กลุ่มคณะราษฎร์ กลุ่มขุนนางเก่า กลุ่มนิยมเจ้า และกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยแกนหลักของความขัดแย้งอยู่ที่การต่อรองอำนาจเพื่อรักษาสถานภาพระหว่างผู้นำในระบอบใหม่กับผู้นำในระบอบเก่า จนถึงจอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปลายปี พ.ศ. 2481 จอมพล ป.พิบูลสงครามได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แก้ไขปัญหาที่ทำให้รัฐบาลขาดเสถียรภาพด้วยการตั้งศาลพิเศษขึ้นเพื่อกวาดล้างบุคคลที่ต่อต้านรัฐบาล รวมทั้งประกาศห้ามชุมนุม ซึ่งมีผลกระทบต่อการแสดงอุปรากรจีนอย่างมาก (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, 2532: 25-41) เพราะคณะอุปรากรจีนจะต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เมื่อมีประกาศห้ามชุมนุมจึงส่งผลให้ “ต้องหยุดทำการแสดงงิ้ว เป็นการชั่วคราวและให้ชาวคณะแยกย้ายกันไปทำมาหากินอย่างอื่น”

จากตัวอย่างที่ 11 แสดงให้เห็นถึงความชะงักงันของการแสดงอัตลักษณ์ผ่านอุปรากรจีน (งิ้ว) เกิดจากผลกระทบของสถานการณ์ทางการเมืองการปกครอง ทั้งนี้อธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีเรื่องอัตลักษณ์และ “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1)

โดยเหตุที่อุปรากรจีน (งิ้ว) เป็นวงจรแห่งวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นตามกระบวนการผลิต บริโภค และถูกควบคุมจัดการอยู่ในวัฒนธรรมที่ต้องอยู่ร่วมกัน แสดงร่วมกัน และมีผู้ชมร่วมกันเป็นหมู่คณะ เมื่อรัฐบาลประกาศห้ามชุมนุม จึงเท่ากับเป็นการตัดจุดเริ่มของวงจรแห่งวัฒนธรรม

ต่อมา หลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว เริ่มมีการประกาศรัฐนิยม ตั้งแต่ เดือนมิถุนายน พ.ศ.2482 จนถึง เดือนมกราคม พ.ศ.2485 รวมทั้งสิ้น 12 ฉบับ การใช้นโยบายชาตินิยมนี้ครอบคลุมทั้งทางเศรษฐกิจ และการผลิตทางวัฒนธรรมการบันเทิงต่าง ๆ ที่จะช่วยในการปลูกฝังแนวคิดวัฒนธรรมใหม่ที่เป็นแบบชาตินิยม นอกจากจะเป็นการสร้างกระแสชาตินิยมไทยที่กดดันชาวจีนแล้ว ยังสร้างความรู้สึกของความเป็นไทยร่วมกันให้เกิดแก่ประชาชน และนำไปสู่การสร้างความรู้สึกร่วมในการเรียกเรียกร้องดินแดนที่รัฐบาลไทยเชื่อว่าเป็นของตนคืนมาจากการยึดครองของฝรั่งเศส

เดือนสิงหาคม พ.ศ.2482 ฝรั่งเศสส่งทูตมาเจรจากับทางฝ่ายไทยเพื่อทำสนธิสัญญาไม่รุกรานระหว่างกันเพราะในช่วงเวลานั้นเกิดสงครามในยุโรป ทำให้ฝรั่งเศสกังวลต่ออำนาจของตนที่มีเหนือดินแดนอาณานิคมของตนในอินโดจีน ฝ่ายไทยเสนอให้มีการแก้ไขปัญหาเรื่องดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง คือ เสียมราฐ พระตะบอง และศรีโสภณโดยได้มีการลงนามในสัญญาเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2483 แต่ทางฝรั่งเศสยังไม่ทันได้ลงนาม เยอรมันก็บุกเข้ายึดครองฝรั่งเศส ต่อมาจึงมีการเจรจากันอีกครั้งหนึ่งในวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2483 ทางฝ่ายไทยเสนอให้มีการปักปันเขตแดนใหม่ตามที่ตกลงกันในสัญญาไม่รุกรานต่อกัน แต่ทางฝรั่งเศสปฏิเสธ วันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2483 จึงมีการยื่นข้อเสนอเดิมอีกครั้งหนึ่ง พร้อมทั้งเรียกร้องดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงคืนจาก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ฝรั่งเศสด้วย วันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2483 ทางฝรั่งเศสได้ตอบปฏิเสธกลับมาอีก (สุภาพร บำรุงวงศ์, 2546: 58-60, 81-82) การเรียกร้องดินแดนคืนในครั้งนี้ นอกจากนอกจากความเคลื่อนไหวในฝ่ายของรัฐบาลไทยแล้ว ยังได้กลายเป็นกระแสในหมู่ประชาชน ทำให้เกิดการเดินขบวนเพื่อเรียกร้องดินแดนคืนเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2483 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ได้เกิดการปะทะกันด้วยกำลังทหาร ทางฝ่ายฝรั่งเศสได้ส่งเครื่องบินมาทิ้งระเบิดยังนครพนมและทางฝ่ายไทยได้ตอบโต้กลับไป นับเป็นการเปิดฉากการต่อสู้ด้วยกำลังทางทหารโดยไม่ได้มีการประกาศสงครามกัน รัฐบาลไทยในเวลานั้นได้ส่งคณะทูตพิเศษเดินทางไปเจรจากับรัฐบาลเยอรมัน และรัฐบาลวิชี่ของฝรั่งเศส (ที่เป็นรัฐบาลภายใต้การกำกับของเยอรมัน) ยังกรุงเบอร์ลินและกรุงปารีสตามลำดับในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ไทยมาทำการประกาศสงครามอย่างเป็นทางการในวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2484 ต่อมา ในวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2484 รัฐบาลไทยได้เปิดการเจรจากับฝรั่งเศสอีกครั้งหนึ่ง ในการเจรจาครั้งนี้รัฐบาลญี่ปุ่นได้เข้ามาเป็นคนกลางที่ประสานให้เกิดการพูดคุยกันขึ้น เพราะว่าญี่ปุ่นเป็นพันธมิตรกับเยอรมันซึ่งยึดครองฝรั่งเศสอยู่ในตอนนั้น ในที่สุดทางฝ่ายฝรั่งเศสจึงยอมมอบดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงส่วนหนึ่งให้กับทางฝ่ายไทย โดยมีการลงนามในอนุสัญญาสันติภาพกรุงโตเกียวเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 (สมโชค สวัสดิรักษ์, 2524: 13) ผลจากการที่เหล่านิสิต และประชาชนร่วมกันเดินขบวนเรียกร้องให้รัฐบาลเรียกดินแดนคืนจากฝรั่งเศส ส่งผลให้เกิดเป็นการสงครามระหว่างไทยกับฝรั่งเศส รวมถึงช่วงระยะเวลาเกือบ 10 ปีที่เกิดสงครามโลกส่งผลกระทบต่อทุกประเทศทั่วโลก ทำให้การเฉลิมฉลองและมหรสพถูกละเลยแทบจะสิ้นเชิง อุปรากรจีนในประเทศไทยเผชิญปัญหาทางเศรษฐกิจ ทำให้ต้องหลายคณะต้องปิดลง ดังที่ตัวละครได้กล่าวไว้ว่า “เอาไว้บ้านเมืองสงบแล้วเราค่อยมาอยู่ด้วยกัน มาซ้อมงิ้วและแสดงด้วยกันใหม่ถ้าโรงงิ้วเราไม่โดนระเบิดพังไปซะก่อน” ทั้งนี้อธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีเรื่องอัตลักษณ์ของ Hall (1997: 1) และ Stryker (1968) และ Stryker and Burke (2000)

ตัวอย่างที่ 12

สงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงอย่างแท้จริงในปีพุทธศักราช 2488 พร้อมๆ กับที่โรงงิ้วฉางชินก็เริ่มมีชีวิตชีวาขึ้นมาอีกครั้ง เมื่อได้เปิดทำการแสดง ผู้ชมต่างให้ความสนใจเข้าชมกันเนืองแน่น เนื่องจากขาดความสำราญใจมาเป็นปีๆ ทำให้อาฉางมีรายได้เข้ามามากพอที่จะขอซื้อที่ดินส่วนนี้จากเพื่อนรักได้ ซึ่งหลังสงครามอากวงทำมาค้าขายร่ำรวยจนกลายเป็นเจ้าสัวไปแล้ว จึงยินดีขายที่ดินตรงนี้ให้เพื่อนในราคาถูก อาฉางเหลือเงินจากการซื้อที่ดินก็แบ่งให้ชาวคณะได้ใช้อย่างสมน้ำสมเนื้อ รวมถึงได้แบ่งปันไว้เพื่อเป็นทุน การศึกษาให้กับลูกๆ อีกส่วนหนึ่ง

(กานติมา, โบตั๋นกลีบสุดท้าย, 2550: 30)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 12 เมื่อเหตุการณ์บ้านเมืองเข้าสู่สภาวะความสงบ งานมหรสพ การแสดงอุปรากรก็เฟื่องฟูขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เห็นจากที่ผู้ชมเข้าชมอย่างเนืองแน่น ทำให้คณะงิ้วมีรายได้อย่างงามจนสามารถซื้อที่ดินทำกินและเหลือเก็บเป็นทุนสำรองได้ แสดงให้เห็นว่าชาวจีนในสังคมไทยยังสนใจในศิลปะการแสดงที่มีอัตลักษณ์เฉพาะที่ติดมาตั้งแต่ประเทศจีน และยังคงมีความผูกพันกับประเทศจีนอย่างมาก จึงสามารถที่ชมการแสดงดังกล่าวได้อย่างสนุกสนาน และซาบซึ้ง ซึ่งลักษณะดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403) ซึ่งในที่นี้ก็คือการสร้างอัตลักษณ์ในด้านการแสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) เพราะคนพลัดถิ่นไม่มีบ้านเกิดและมาตุภูมิศักดิ์สิทธิ์ คือ เมื่อความเป็นจริง หรือแก่นแท้ของวัฒนธรรมแปรเปลี่ยน และสิ่งที่รู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและจุดกำเนิดล้วนแต่รู้ผ่านจินตนาการ โดยมีความทรงจำร่วมเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดเป็นพื้นฐาน

ตัวอย่างที่ 13

ลูกเพิ่งเข้าโรงมหรสพเป็นครั้งแรกตั้งแต่มาอยู่เมืองไทย ภาพยนตร์ก็สนุกดีแม้จะเป็นเรื่องเก่าคือเรื่อง เฉ่งซีมุ่ย ตัวนางเอกแสดงได้ดีมาก ร้องไห้เก่งและร้องเพลงคร่ำครวญเศร้าโศกดี ตัวซีมุ่ยหน้าตาสมัยใหม่ไปหน่อย พวกผู้หญิงใจอ่อนดูหนังแล้วร้องไห้จนเสียงสะอื้นได้ยินไปทั่วโรง แต่ลูกกลับติดใจท่าทางของผู้แสดงประกอบเป็นทหารที่ถูกบังคับให้ไปฆ่าผู้หญิงและเด็ก ภาพยนตร์ดีกว่างิ้วตรงที่สามารถสร้างฉากได้สมจริงสมจัง ดำเนินเรื่องได้รวดเร็วเพียงสองชั่วโมงกว่าก็จบเรื่องแล้ว ไม่ต้องนั่งเมื่อยค่อนคืนเหมือนดูงิ้ว ฉากปราสาทราชวังงดงามราวกับของจริง ลูกรู้สึกราวกับว่าได้กลับไปอยู่ที่ประเทศของเรา และมีโอกาสไปเมืองหลวง ชมปราสาทราชวัง บัลลังก์ตระหง่าน นางในสวยๆ ทุกอย่างเหมือนของจริง ผู้ชมไม่ต้องสร้างมโนภาพจากฉากผ้าและกระดาษ ลูกสนุกสนานมาก คำแนะนำของอั้งบ๊วยไม่เลวเลย

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย, 2513: 374)

ตัวอย่างที่ 13 แสดงให้เห็นว่า ในระยะเวลาต่อมา งิ้วในเมืองไทยก็ได้เสื่อมความนิยมลงอีกครั้ง อันเป็นผลกระทบจากการนำภาพยนตร์งิ้วจากฮ่องกงมาฉายในเมืองไทย ภาพยนตร์ได้รับความนิยมจากชาวจีนในไทยอย่างมาก เนื่องจากผู้ชมสามารถชมได้จบเรื่องในระยะเวลาสามชั่วโมงครึ่ง ไม่ต้องติดตามรอดูที่โรงงิ้วทุกคืนเป็นเวลาหลายคืนกว่าจะจบ แสดงให้เห็นว่าแม้เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ทุกอย่างมีความทันสมัย สมจริง และเปลี่ยนจากงิ้วโรงมาเป็นงิ้วที่เป็นภาพยนตร์ อย่างไรก็ตาม ชาวจีนก็ยังชื่นชมและพอใจในการแสดงอุปรากร (งิ้ว) อยู่ ทั้งนี้เป็น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลักษณะของคนพลัดถิ่นดังที่ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403) กลุ่มคนพลัดถิ่นจีนพยายามสร้างอัตลักษณ์ของตนผ่านสัญลักษณ์การแสดงขึ้นเพื่อการรำลึกถึงอดีตที่ตนโหยหา ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดเรื่องอัตลกัษณ์และ “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1)

ตัวอย่างที่ 14

อาฉางสรุปว่า ยอดผู้ชมงิ้วในวันนี้มีแค่ยี่สิบกว่าคน เท่าที่เขาไปนั่งนับ เมื่อเทียบกับการขายบัตรได้ 40 ใบแสดงว่าผู้ชมเข้ามาแล้วก็ออกไปกว่าครึ่งหนึ่ง แทนที่จะอยู่ดูจนจบเรื่องทั้งที่วันนี้เป็นตอนจบ

“ใครพอจะบอกได้ไหมว่าทำไมคนดูจึงน้อยลงทุกที” อาฉางตั้งคำถาม เขานั่งกอดอกมองคนนั้นทีคนนี้ทีเพื่อรอคำตอบ

ปาหนันในฐานะที่ได้ออกไปพบแสงสีความเปลี่ยนแปลงของสังคมพระนครยามค่ำคืนมากกว่าใครๆ เป็นคนให้คำตอบว่า

“อาปา อั้วอยากบอกว่าอั้วขอบคุณอาปามากๆ ที่อนุญาตให้อั้วมีโอกาสออกไปเที่ยวกับคุณแอนดี้บ้าง คุณอดิเทพบ้าง หรือแม้แต่เสี่ยเดชา เพราะมันทำให้อั้วรู้ว่า คนพระนครสมัยนี้เขามีความบันเทิงหลายอย่างให้เลือก คนไทยเอย พวกอั้งม้อที่มาทำงานเมืองไทยเอย พวกนี้เขากินข้าวเคล้าเสียงเพลง เขาย่อยอาหารค่ำด้วยการเต้นรำ ในไนต์คลับ ในโรงเต้นรำกันทั้งนั้น” ปาหนันหยุดพักเพื่อดูปฏิกิริยาของทุกคน

“แล้วยังไงล่ะอาหนัน” ทั้งอาฉาง และคนอื่นๆ ที่ตั้งใจฟังอยู่ยิงคำถามเดียวกันทันที

“ก็ลองคิดดูซี่ เวลามันผ่านมาตั้งสิบกว่าปี คนจีนในชุมชนของเราที่อายุมากๆ และเป็นคนที่ดูงิ้วเรานะ มันก็ต้องมีการลดลงไปเพราะตายบ้าง เจ็บไข้ได้ป่วยก็ไม่ออกมาดูงิ้วบ้าง ส่วนคนอายุน้อยเคยดูงิ้วตอนเป็นเด็กกับพ่อแม่ พอโตขึ้นก็หันไปสนใจเพลงอั้งม้อ ไปโรงเต้นรำ ไปดูหนังในโรง ดูละครเวที และต่อไป เขาก็จะสนใจดูโทรทัศน์อยู่บ้าน เพราะอีกไม่นานนี้คุณอดิเทพบอกว่าจะ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มีโทรทัศน์ขึ้นมาแล้ว คนแสดงอยู่ที่หนึ่ง แต่สามารถส่งภาพเข้าไปให้คนดูอยู่ในบ้านได้ในระยะไกลๆ ถึงตอนนั้นคนอาจจะไม่ออกนอกบ้านไปเที่ยวก็ได้"

(กานติมา, โบตั๋นกลีบสุดท้าย, 2550: 84-85)

ตัวอย่างที่ 14 เห็นได้ว่า เมื่อกาลเวลาผ่านไป ความเจริญต่างๆก็มีมากขึ้น เทคโนโลยีต่างๆ และสิ่งประดิษฐ์ต่างๆในรูปแบบใหม่เกิดขึ้นมากมาย Alatas (1971: 53), Moore (1965: 69)ได้นิยามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า "Social change in the developing area is a multidimensional affair as far as the cultural components are concerned" จากคำนิยามนี้ทำให้กำหนดได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะต้องเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีขึ้นตลอดเวลาและพิจารณาได้จากระดับจุลภาคถึงระดับมหัพภาค

ความเจริญของสังคมโดยเฉพาะสิ่งที่ให้ความบันเทิง ผ่อนคลายความเครียด ซึ่งภาพยนตร์และโทรทัศน์นับเป็นสิ่งประดิษฐ์สำคัญที่ให้ความบันเทิงที่ได้รับความนิยมสูงสุด และสำหรับกลุ่มคนจีนรุ่นแรกที่อยู่ในเมืองไทย ภาพยนตร์จีนก็ได้เข้ามามีบทบาทต่อพวกเขามาก เพราะความรู้สึกที่ยังผูกพันต่อแผ่นดินแม่ ดังแนวคิดและทฤษฎีเรื่องคนพลัดถิ่นของ โคเฮ็น (Cohen, 1997: 143) และฮอลล์ (Hall, 1994: 392-403)

ตัวอย่างที่ 15

ช่วงระหว่างปี พ.ศ.2495-2502 เกิดโรงงิ้วขึ้นมากมายตามถนนเยาวราชและถนนเจริญกรุง กว่า 80 คณะ เช่น คาเธย์ ศรีเยาวราช ศรีราชวงศ์ เฉลิมบุรี เฉลิมราษฎร์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการนำงิ้วไปเขียนเป็นบทละครเพื่อแสดงในโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม ระยะนี้เป็นช่วงเวลาที่งิ้วก็ได้รับความนิยมอย่างสูง โรงงิ้วที่เปิดแสดงที่ถนนเยาวราชนั้นมีโรงงิ้วอยู่ 5 โรง คือ

1. โรงงิ้วอี้ไล้เฮียง ต่อมากลายเป็นโรงแรมไวท์ออคิดในปัจจุบันนี้

2. โรงงิ้วบ๊วยเจี่ย บริเวณหน้าโรงหนังเทียนกัวเทียน (ทีกัวที) ใกล้กับซอยเท็กซัส หรือถนนผดุงด้าว เมื่อโรงงิ้วปิดกิจการลงได้เปลี่ยนเป็นโรงโชว์สาวจีนของนายหรั่ง เรืองนาม หรือที่เรียกกันว่า "ฟูจิโชว์"

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. โรงงิ้วซิงฮั้ว ตั้งอยู่ใกล้กับโรงหนังเฉลิมราษฎร์ แต่เดิมมีชื่อว่า โรงงิ้วตงเสี่ยสุง และได้เปลี่ยนชื่อในเวลาต่อมา จนปิดการแสดง มีสภาพเป็นโรงงิ้วร้าง ท่าด้านหน้าเปิดขายอาหารแผงลอย

4. โรงงิ้วไซฮ้อ ตั้งอยู่เยื้องกับโรงหยังเฉลิมราษฎร์ ชื่อไซฮ้อเป็นชื่อเดิม ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นโรงงิ้วศรีเมือง ปัจจุบันนี้กลายเป็นโรงภาพยนตร์ชั้นสามชื่อนิวแหลมทอง

5. โรงงิ้วซิงฮั่งจิว ได้ถูกเปลี่ยนชื่อกลายเป็นเฉลิมราษฎร์ เป็นโรงงิ้วที่ปิดตัวเป็นโรงสุดท้าย ปัจจุบันจะฉายภาพยนตร์งิ้วทั้งที่มาจากจีนแผ่นดินใหญ่และที่อื่น

(จันทร์จุฑา สุขขี, สำเพ็งประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ, สำเพ็งแหล่งรวมเศรษฐกิจ แหล่งรวมความบันเทิง, 2549: 117-118)

จากวรรณกรรมในตัวอย่างที่ 15 แสดงให้เห็นว่าจนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือตั้งแต่ปี พ.ศ.2488 งิ้วกลับมารุ่งเรืองอีกครั้ง และด้วยความเจริญของสังคมและรูปแบบใหม่ของการบันเทิงส่งผลให้การแสดงอุปรากรจีนต้องมีการปรับปรุงโดยการเขียนบทขึ้นสำหรับการแสดงทางโทรทัศน์ ดังแนวคิดและทฤษฎีเรื่องอัตลักษณ์และ “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1)

แต่ความรุ่งเรืองของอุปรากรจีน (งิ้ว) ก็คงอยู่เพียงระยะสั้นๆ เพราะเทคโนโลยีของวีดีโอที่ทำให้ผู้ชมสามารถซื้อหรือเช่าไปรับชมการแสดงที่บ้านได้เริ่มเป็นที่นิยมมากขึ้น โรงอุปรากรจีนจึงซบเซาและเสื่อมความนิยม จนในที่สุดได้ปิดกิจการลง

ตัวอย่างที่ 16

คณะงิ้วของเจียรนัยเคยผูกขาดกับงานแสดงประจำปีของศาลเจ้าพ่อเสือมานาน ในปีนี้ทางคณะกรรมการจัดงานก็ว่าจ้างให้แสดงอีกเช่นเคย

แต่ปีนี้พิเศษกว่าทุกปี คือ มีงิ้วถึงเจ็ดคืน

(ภราดร ศักดา, เสน่ห์นางงิ้ว, 2541: 40)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ข้อความจากตัวอย่างที่ 16 แสดงให้เห็นว่า เทคโนโลยีและการสื่อสารสมัยใหม่ ตลอดจนสภาพสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้ความนิยมในการแสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) ลดลงอย่างมาก ทำให้ปัจจุบันเหลือเพียงงิ้วตามศาลเจ้าและงิ้วเร่ร่อนรับจ้างแสดงตามงานต่างๆ เท่านั้น การแสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) ในสังคมไทยในปัจจุบันจึงเกิดขึ้นจากการตกลงกันระหว่างผู้จ้างวานกับผู้รับจ้าง หรือคณะแสดงว่าจะจัดขึ้นเมื่อไหร่ ที่ไหน และเล่นเป็นระยะเวลานานเท่าใด

ตัวอย่างที่ 16 อธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีเรื่องอัตลักษณ์ของ Hall (1997: 1) และ Stryker (1968) และ Stryker and Burke (2000)

ตัวอย่างที่ 17

“เมื่อเราแสดงเลิกดึกกว่าจะได้นอนก็ดึกมาก ดังนั้นทุกคนจึงนอนตื่นสายหน่อย แต่ถ้าหากเช้าวันใดที่เราต้องเดินทางไกลหลายลี้เพื่อไปเปิดการแสดงต่างถิ่น เราก็ตื่นตั้งแต่ไก่ยังไม่ขัน หรือเดินทางในค่ำคืนนั้นเพื่อไปนอนเอาแรงก่อนถึงเวลาแสดงจริง ชีวิตศิลปินอย่างพวกเราจึงพร้อมที่จะตื่นและนอนได้ทุกเวลา”

วันนี้เป็นอีกวันที่ธีรเดชต้องทำงานหนักเพราะจะมีการแสดงงิ้วแก้บนในวันพรุ่งนี้ เป็นงานที่มีคนมาจ้างแสดงเพียงคืนเดียว อาซุ่นต้องเขียนบทเรื่องที่แสดงสามวันรวบกระชับให้เหลือวันเดียวตามที่ลูกค้าต้องการ

“การเขียนบทงิ้วนั้นธีรเดชก็สนใจ ดังนั้นตันหยงจึงถือโอกาสใช้เขาเสียเลย

“นายฟังอาเจ็กซุ่นพูดแล้วเขียนตามที่อาเจ็กซุ่นบอก” เธอสั่งการ

“อ้าว แล้วผมจะเขียนภาษาจีนเป็นเหรอคุณหยง คุณน่าจะเขียนแล้วสอนผมอีกทีหนึ่ง”

“ลื้อเขียนเป็นภาษาไทย อั้วจะพูดเป็นภาษาจีน แล้วก็เขียนภาษาจีนในส่วนที่อั้วจะต้องบรรยาย และในส่วนที่ตัวแสดงจะต้องร้องเป็นภาษาจีน”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การแสดงในค่ำคืนนี้อาฉางกับอาซุ่นเขียนเรื่องขึ้นมาใหม่ เป็นการเล่าประวัติและสรรเสริญในความเป็นมิตรผู้กรุณาของเจ้าสัวกำจร การร้องและร่ายรำของดาหลา ปาหนัน และอาหลงซึ่งสวมบทบาทเป็นเจ้าสัวกำจรนั้นถูกอกถูกใจผู้ชมซึ่งเป็นแขกผู้มีเกียรติของเจ้าสัวกำจรทั้งสิ้น

หลังการแสดงจบลง นักแสดงทั้งคณะต่างได้รับอั่งเปากันถ้วนหน้า แล้วอาซุ่นก็พาชาวคณะกลับบ้าน

(กานติมา, โบตั๋นกลีบสุดท้าย, 2550: 39-40)

ตัวอย่างที่ 17 แสดงให้เห็นว่า นอกจากจะเหลือการแสดงอุปรากรจีนตามศาลเจ้าและอุปรากรจีนเร่ร่อนแล้ว การเขียนบทเพื่อแสดงยังปรับเปลี่ยนไปตามโอกาสที่ได้ตกลงไว้กับผู้ว่าจ้าง เช่น จำนวนวัน เนื้อเรื่อง เป็นต้น การที่อุปรากรจีนมีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงที่ใช้ภาษาไทยแทนภาษาจีนในการสื่อสาร ทำให้อุปรากรจีนหรืองิ้วในเมืองไทยมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น ไม่เหมือนกับที่มีอยู่แต่ดั้งเดิม และไม่เหมือนกับการแสดงในประเทศใดใด จึงเป็นอัตลักษณ์จีนที่มีเฉพาะในเมืองไทยเท่านั้น

อัตลักษณ์จีนด้านการแสดงอุปรากรจีน (งิ้ว) แม้จะยังมีลักษณะที่บ่งบอกถึงความรู้สึกและจินตนาการของคนพลัดถิ่น ดังแนวคิดและทฤษฎีเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403) แต่อุปรากรจีน (งิ้ว) ก็มีลักษณะของอัตลักษณ์ที่มีลักษณะเป็นพลวัต ไม่อยู่นิ่ง สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีเรื่องอัตลักษณ์และ “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1) ดังที่คนจีนและคนไทยเชื้อสายจีนพยายามสร้างอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย จนเกิดเป็นอุปรากรจีนหรืองิ้วในเมืองไทยมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น ไม่เหมือนกับที่มีอยู่แต่ดั้งเดิม และไม่เหมือน กับการแสดงในประเทศใดใด จึงเป็นอัตลักษณ์จีนที่มีเฉพาะในเมืองไทยเท่านั้น

ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน

เนื่องจากลักษณะของภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และสภาพสังคมที่แตกต่างกันระหว่างประเทศจีนกับประเทศไทย ทำให้เมื่อชาวจีนอพยพโยกย้ายเปลี่ยนถิ่นที่อยู่จากประเทศจีนมาอยู่ประเทศไทย ประเพณีและพิธีกรรมบางประการของชาวจีนก็เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือสูญหายไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 1

ตระกูลคณาเกียรติ เป็นตระกูลใหญ่ มีเชื้อสายมาจากทั้งเจ้าสัวเนียมและจากสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ ดังนั้น ลูกหลานเหลนโหลนจึงมีมาก

แม้ว่าสายเลือดส่วนหนึ่งจะมาจากจีน แต่ก็เป็นจีนที่มีความจงรักภักดีต่อแผ่นดินไทย ข้อสำคัญ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นถึงพระศรีทรงยศ อีกส่วนหนึ่งยังมาจากสมเด็จเจ้าพระยาสืบเชื้อสายมายาวนานครั้งกรุงศรีอยุธยา ถือว่าเป็นตระกูลสำคัญยิ่ง เพราะผ่านมาหลายแผ่นดิน

บุญกิจภาคภูมิใจ และมีปณิธานอันแน่วแน่ว่าจะสืบทอดความดีอันไพศาลสืบไปตามป้ายมงคลของฮ่องเต้ที่บรรพบุรุษได้รับพระราชทานมา

ลูกหลานแต่ละคนไม่เคยสร้างความเสื่อมเสีย มีแต่จะหาทางเชิดชูให้สูงเด่นขึ้น ซึ่งทุกคนถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ

ตึกเก้าชั้นนั้น ตั้งอยู่เยื้องกับห้างทองตั้งโต๊ะกังกับห้างทองเซ่งเฮงหลีเพียงเล็กน้อย เป็นที่ตั้งศาลเจ้าสัวเนียมซึ่งชาวจีนรุ่นเก่าๆ ให้การเคารพมาก เนื่องจากท่านเจ้าสัวมีน้ำจิตน้ำใจกับทุกคน ในเทศกาลสารทสำคัญๆ จะมีชาวจีนมากราบไหว้ อย่างตรุษจีน ก็จะมีชาวจีนที่ยังระลึกถึงความดีของท่านเจ้าสัวนำสิงโตมาเชิด พร้อมกับเครื่องเซ่นไหว้สักการบูชา ในวันสารทต่างๆ ชาวจีนก็เลยต้องมีการไหว้ ทั้งบรรพบุรุษ และไหว้ทั้งเจ้าตามศาลเจ้าพ่อที่ตนนับถือ

(ภราดร ศักดา, มังกรเยาวราช, 2546: 197-198)

ตัวอย่างที่ 1 แสดงให้เห็นได้ว่าพิธีกรรมตรุษจีน เป็นพิธีกรรมในการขอกำลังใจจากบรรพบุรุษ เพราะบรรพบุรุษเป็นผู้ก่อตั้งวงศ์ตระกูลขึ้นมา และเป็นแบบอย่างให้คนที่อยู่เบื้องหลังได้สืบทอดวงศ์ตระกูลด้วยการกระทำแต่ความดี และสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่วงศ์ตระกูล หากบุคคลใดทำความดีแก่สังคม ก็จะเป็นที่เคารพเซ่นไหว้แม้เมื่อตายไป และถ้ามีผู้เคารพเป็นจำนวนมากก็อาจมีผู้สร้างเป็นศาลไว้บูชา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างที่ 1 ยังแสดงให้เห็นว่า ในชั้นแรก ชาวจีนที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยยังคงใช้แซ่ตามระบบโครงสร้างแสดงถึงสัมพันธภาพทางครอบครัวและระบบเครือญาติของชาวจีนในประเทศจีน ต่อมารัฐบาลได้วางนโยบายการกลมกลืนโดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขนานนามสกุลขึ้นเมื่อวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2455 (ราชกิจจานุเบกษา, 2455: 283) ให้มีผลใช้บังคับในวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2456 อย่างไรก็ตาม มีการเลื่อนเวลาการบังคับใช้กฎหมาย 2 ครั้ง เพื่ออำนวยความการสะดวกแก่เจ้าพนักงานซึ่งจะทำทะเบียนและสะดวกแก่ผู้ที่จะเลือดตั้งนามสกุล โดยพระราชบัญญัติได้บังคับใช้เป็นกฎหมายโดยสมบูรณ์เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2458 (ราชกิจจานุเบกษา, 2456: 58, 493) ส่งผลให้ชาวจีนในสังคมไทยเปลี่ยนจากการใช้แซ่มาเป็นนามสกุล และเกิดการผสมกลมกลืนระหว่างชาวไทยและชาวจีนในสังคมไทย ดังที่ Hsieh (1949: 275) เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับคนจีนในประเทศไทยว่า “ในประเทศนี้ประชาชนไม่มีนามสกุล ชาวจีนยังคงรักษาแซ่เดิมของตนไว้ในชั้นแรก แต่ทว่ายกเลิกไปในอนุชนสองสามรุ่นต่อมา” นอก จากนั้นความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ และนับเป็นเกียรติยศอย่างสูงจากที่ได้รับพระราชทานนามสกุล ชาวจีนเหล่านี้จึงนำเอาชื่อ หรือนามสกุลพระราชทานมาตั้งเป็นชื่อของห้างร้าน หรือบริษัท เพื่อความเป็นสิริมงคลด้วย

นอกจากนั้น Purcell (1951: 149) ก็ได้กล่าวว่า “ลูกจีนไม่ใช่ชนชั้นต่างหาก พวกนี้สามารถเข้ากันได้กับคนจีนหรือคนไทยโดยสมบูรณ์ ไม่มีลักษณะครึ่งๆ กลางๆ ไม่มีวัฒนธรรมแบบครึ่งจีนครึ่งไทย นโยบายรัฐบาลทำให้ลูกหลานผู้ชายของชาวจีนอพยพมีความจำเป็นที่จะต้องแสดงตนเป็นจีนหรือเป็นไทยอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างเด่นชัด”

ลักษณะดังตัวอย่างที่ 1 อธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีเรื่องอัตลักษณ์และ “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1)

ตัวอย่างที่ 2

พ่อตาของลูกเลี้ยงลูกจ้างทั้งหมดในวันนี้ ให้หยุดงานสามวันโดยไม่หักเงินและมีการจ่ายเงินพิเศษให้ทุกคนรวมทั้งลูกด้วย ลูกหลานก็ได้รับโดยทั่วหน้า เงิน “แต๊ะเอีย” นี้ตามปรกติให้เท่าเงินเดือนเดือนหนึ่ง บางคนอาจได้มากกว่านั้นถ้าทำงานมานานหรือทำงานตำแหน่งสำคัญ ถ้าทำไม่ถึงปีก็ลดลงไปตามส่วนพ่ออุปถัมภ์บอกลูกว่า พวกผมแดงก็มีการจ่ายเงินพิเศษแบบนี้ตอนปีใหม่ของเขา วิธีการเช่นนี้ช่วยให้คนงานอยู่ยืดเป็นสินน้ำใจที่ทำงานมาด้วยดี เท่ากับเป็น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ของขวัญปีใหม่ อีกอย่างหนึ่งคนจีนถือว่านิ้วก้อยหรือนิ้วหัวแม่มือเหมือนกัน ทุกคนมีความสำคัญเป็นส่วนหนึ่งของโลกเช่นกัน ต้องพึ่งพากัน จึงมีแต่ลูกจ้างกับนายจ้างไม่มีขี้ข้ากับนาย

ล้องว่นทงจ่ายเงินให้ลูกพร้อมคนงานเป็นจำนวนเงินเท่ากับเงินเดือนครึ่งเดือนเพราะลูกมาทำงานได้ครึ่งปีเท่านั้น กิมก็เช่นเดียวกัน

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย, 2513: 140-148)

ข้อความจากตัวอย่างที่ 2 แสดงให้เห็นว่า ในอดีต เงินแต๊ะเอียจะให้เฉพาะลูกหลานในครอบครัวเท่านั้น แต่ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ทุกคนมีความสำคัญเท่าเทียมกัน ต้องพึ่งพากัน เงินแต๊ะเอียจึงให้ทั้งบรรดาญาติมิตร รวมถึงลูกจ้างด้วย เปรียบเสมือนโบนัสประจำปีที่นายจ้างจ่ายให้แก่ลูกจ้าง โดยมีอัตราการจ่ายจากเงินเดือนที่แต่ละคนได้รับและระยะเวลาการทำงานของแต่คน ลักษณะดังกล่าวอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีเรื่องอัตลักษณ์ตามกระบวนการ “ตัวตนในกระจกเงา” (the looking glass self) ของ Cooley (1902: 189)

ตัวอย่างที่ 3

ศพของหมุยเอ็งไม่มีดี หน้าตามีรอยกระจกบาด

“เรามีธุระจะต้องทำอีกมาก งานสวดศพตามประเพณี ต้องหาที่ทำฮวงซุ้ย เราไม่ได้เตรียมเอาไว้อย่างคนแก่ๆ ที่เตรียมตัวตาย”

“ เผาเสียก็แล้วกัน ทำอย่างคนไทย แล้วเอากระดูกไปไว้ในเจดีย์ที่วัดเดียวกับตาแล้วก็ยายสะดวกดีลูกก็เห็นคนจีนเผาศพกันมากแล้วนะ ไม่มีใครเขาตำหนิพ่อได้หรอก ยุคสมัยมันเปลี่ยนไปแล้ว ที่ดินใกล้ๆ ก็ไม่มี แล้วเราจะทำอย่างเก่าได้อย่างไร เราต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสมัย ตามความจำเป็น”

เมื่อลูกปรึกษาเพื่อนและคนรู้จักเรื่องงานศพหมุยเอ็ง ส่วนใหญ่เขาบอกให้ลูกทำตามพิธีเก่าคือเอาศพไปไว้ที่ฮวงซุ้ย ปัญหาอยู่ที่เราหาฮวงซุ้ยใกล้ๆ ไม่ได้ มีแต่ต่างจังหวัดไกลๆ ซึ่งผิดความประสงค์ของลูกเป็นอย่างยิ่ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

"โลกมันเปลี่ยนไปแล้ว แต่ก่อนคนจีนในเมืองไทยพอตายต้องส่งศพไปฝังที่เมืองจีน ตอนนี้ทำอย่างนั้นไม่ได้แล้วก็ฝังกันในเมืองไทยทั้งนั้น อีกหน่อยคนมากขึ้นๆ ไม่มีที่จะฝังก็ต้องเผา ใครจะมายึดมั่นกับสิ่งเหล่านี้ได้ ฉันเคารพประเพณี สิ่งใดปฏิบัติได้ก็ปฏิบัติ สิ่งใดทำไม่ได้ก็เปลี่ยนไปตามความจำเป็น ฉันตัดสินใจแล้ว จะเผาหมุยเอ็ง แต่จะทำตามประเพณีทุกอย่าง"

ลูกจ่ายเงินจำนวนไม่น้อยในการซื้อข้าวของกระดาษจะเผาส่งให้หมุยเอ็ง เม่งจูมองของที่ซื้อมาด้วยสายตาไม่ชอบใจ เธออ้างเหตุผลว่าเสียเงินโดยเปล่าประโยชน์

"ลูกคิดว่าการที่เราจะทำบุญให้คนตายยังมีอีกหลายวิธี คนในโลกนี้ที่ยกจนข้นแค้นยังมีอีกมาก ทำไมเราไม่บริจาคเงินให้โรงพยาบาล มูลนิธิอย่างปอเต็กตึ๊ง หรือกาชาด บริจาคช่วยเด็กยากจน คนที่ประสบเคราะห์อย่างพวกที่ไฟไหม้ ไม่มีที่อยู่อาศัย ทำไมเรามาเสียเงินซื้อกระดาษ เอามาเผาทั้งที่ไม่รู้ว่าจะไปถึงคนตายหรือเปล่า ของพวกนี้แม่เอาใช้ในเมืองผีได้หรือคะ"

"มันเป็นประเพณี เป็นความเชื่อของเรา แค่ไม่ทำฮวงซุ้ยยังถูกกล่าวหาว่าคิดจะประหยัดเงิน ถ้าไม่ทำตามประเพณีให้ครบถ้วนจะยิ่งถูกว่ามากกว่านี้ และพ่อก็ยังอยากจะรักษาประเพณีเอาไว้บ้างเล็กๆ น้อยๆ ถึงจะไม่ทั้งหมดก็ยังดี เรื่องที่แกอยากจะให้พ่อบริจาคมูลนิธิช่วยคนยากคนจน พ่อก็ทำได้ ไม่เห็นจะยากตรงไหน ช่วยคนเป็นมันก็ทำให้สบายใจอยู่เหมือนกัน เกรงแต่ว่าเงินที่เราช่วยจะไม่ถึงมือคนจนจริงๆ เท่านั้นเอง"

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย เล่ม 2, 2513: 363-364)

ตัวอย่างที่ 3 แสดงให้เห็นว่า ปัจจุบัน ขั้นตอนหลักของพิธีกรรมเชิงเม้งในยังคงปฏิบัติตามขั้นตอนเดิม แต่ขั้นตอนการเซ่นไหว้ แต่รายละเอียดอื่นๆ อาจแตกต่างกันไป เนื่องจากบริบทของสังคมไทยที่ต่างกับจีน และความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่างๆ ในโลกปัจจุบัน ทำให้เกิดการไปไหว้บรรพบุรุษที่วัดแทนการไปสุสาน เพราะพิธีศพของคนจีนในระยะหลังมีการเผาศพและนำอัฐิไปไว้ที่วัดแทนการฝัง หรือมีการไปที่มีการนิมนต์พระจีนไปสวดศพด้วย เช่นเดียวกับวัฒนธรรมไทย ที่จะต้องมีพระสงฆ์เข้าร่วมในพิธีกรรมเพื่อเพิ่มความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ อันแสดงให้เห็นถึงขั้นตอนพิธีกรรมของเชิงเม้งที่มีทั้งลดลงและเพิ่มเติม ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดเรื่อง อัตลักษณ์มีความเป็นพลวัต เปลี่ยนแปลงได้ ของ Jerkins (2004: 62), Berger and Luckmann (1967: 79), Geertz (1973), Kelly (1986: 603); Fiske (1991: 269) รวมทั้งแนวคิดและทฤษฎีเรื่อง "วงจรแห่งวัฒนธรรม" (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 4

"ปัญหาอยู่ตรงที่ว่าคุณพ่อระบุเรื่องศพ คุณพ่อจะอุทิศร่างให้โรงพยาบาลแน่หรือครับ"

"งั้นซี ทำไมล่ะ พอพ่อตายลูกก็เพียงแต่โทรศัพท์ไปแจ้งเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลเขาให้มาจัดการทั้งเรื่องนัยน์ตา เรื่องศพพ่อ เขาก็มาฉีดยาให้ศพแห้ง พอเรียบร้อยก็หลุดหมดเหลือแต่กระดูกไว้ให้นักศึกษาแพทย์ศึกษากัน ส่วนนัยน์ตาก็นำไปใช้ประโยชน์ให้แก่คนที่ตาดำเสื่อม เขาจะได้มองเห็น ตาของพ่อถึงจะเห็นโลกมานานแล้วก็ยังอาจจะยังใช้ประโยชน์ได้อยู่ ถ้ามันเสื่อม ใช้ไม่ได้ทางโรงพยาบาลเขาก็ไม่เอาเองแหละ ส่วนพวกลูกๆ จะไว้ทุกข์หรือไม่ไว้ จะทำพิธีอะไรแค่ไหนก็สุดแต่ความสะดวกของแต่ละคน พ่อไม่เห็นความสำคัญของเรื่องนี้ ไม่ต้องทำอะไรเลยก็ยิ่งดี หากจะทำบุญให้พ่อก็อุทิศเงินให้กาชาดหรือโรงพยาบาลหรือมูลนิธิปอเต็กตึ๊งสักก้อนหนึ่งก็พอแล้ว"

"แต่ เอ้อ ผมคิดว่าประเพณีของเรา" ลูกชายอึกอัก

"พ่อเข้าใจ ประเพณีของเรา พิธีกงเต็ก การสวดศพตามพิธีทางศาสนาพุทธ การไว้ทุกข์ การทำฮวงซุ้ย ลูกลำบากใจที่อาจจะมีคนทักในเรื่องนี้ แต่เราวางเฉยเสียสิ เพราะนี่คือคำสั่งเสียของผู้ตาย เมื่อผู้ตายประสงค์เช่นไรก็ต้องปฏิบัติตามนั้น แต่พ่อคิดว่าความตายเป็นเพียงการปลดเปลื้องตัวเองจากโลก จะวุ่นวายอะไรกับซากสังขารของตัวเอง พ่อได้กำหนดไว้ในใจมานานแล้วว่าจะต้องบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ที่สุด แม้ร่างจะหาชีวิตไม่แล้ว"

(โบตั๋น, ไผ่ต้องลม, 2546: 3-4)

ตัวอย่างที่ 4 ความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะด้านการแพทย์แผนปัจจุบันที่พยายามค้นคว้าหาทางช่วยเหลือ รักษาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ มีการรับบริจาคอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย ทำให้คนส่วนใหญ่รวมทั้งชาวจีนในประเทศไทยต่างหันมาบริจาคอุทิศร่างกายเมื่อสิ้นชีวิตแล้วแก่โรงพยาบาลเพื่อเป็นการกุศลอันยิ่งใหญ่ มีผลทำให้วัฒนธรรมเกี่ยวกับเรื่องเซ่งเม้งเปลี่ยนแปลงไป

การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมเซ่งเม้งนี้เป็นกระบวนการที่สอดคล้องกับหลักการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ดังที่ Goodenough (1981: 86) และ ดังที่ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2534: 25) กล่าวเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้ว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

"วัฒนธรรมเป็นมรดกตกทอดของกลุ่มชนมาโดยตลอดไม่ว่ายุคใดสมัยใด การต่อสู้เพื่อปรับปรนวัฒนธรรมให้เข้ากับปัญหาความจำเป็นใหม่ๆ ทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคนิควิทยาที่ทุกคนมีส่วนร่วม ทุกคนในสังคมเป็นเจ้าของวัฒนธรรม รัฐหรือหน่วยงานราชการหาใช่เจ้าของเป็นผู้กำหนดวัฒนธรรมไม่ แต่จะต้องเป็นผู้ส่งเสริมดูแลวิถีทางให้การพัฒนาวัฒนธรรมเป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานที่มีอยู่ดั้งเดิม และเหมาะสมกับความจำเป็นใหม่ ๆ ในปัจจุบันและอนาคต"

พิธีกรรมเกี่ยวกับเซ็งเม้งของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจึงเปลี่ยนแปลงไป และในอนาคตอาจไม่มีพิธีกรรมเซ็งเม้งในเมืองไทยอีกต่อไป ทั้งนี้อธิบายได้ด้วยแนวคิดของ ของ Jerkins (2004: 62), Berger and Luckmann (1967: 79), Geertz (1973), Kelly (1986: 603) และ Fiske (1991: 269) รวมทั้งแนวคิดและทฤษฎีเรื่อง "วงจรแห่งวัฒนธรรม" (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1)

ตัวอย่างที่ 5

นอกจากขนมจ้างแล้วจีนไม่มีขนมแบบนี้เลย และก็เป็นขนมที่มีความเป็นอาหารแบบไทยอยู่ไม่น้อย คำว่าจ้าง เป็นอักษรผสมระหว่างคำว่า "ข้าว" กับคำว่าจง เป็นคำทับศัพท์ภาษาต่างประเทศ ทำนองเดียว กับคำว่าน้ำตาล เก้าอี้เป็นอักษรที่สร้างขึ้นใหม่เพื่อเรียกสิ่งของใหม่ ขนมจ้างในหนังสือจีนส่วนมากเรียกว่า "ข้าวห่อสามเหลี่ยม" และเสฉวนเรียกว่า "ข้าวกระบอก" (ล. เสถียรสุต: ประวัติวัฒนธรรมจีน, 2529: 68) ซึ่ง จิตรา ก่อนันทเกียรติ (2546:121-122, 153) ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับขนมจ้าง และพิธีกรรมในเทศกาลขนมจ้าง ไว้ในหนังสือเรื่อง "ลูกหลานกตัญญูโชคดี" ดังนี้

คนจีนเรียกการทำขนมบะจ่างว่า ปักจั่ง (จ่างก็ดี จั่งก็ดี อยู่ที่การออกเสียง คนไทยออกเสียงจ่าง คนจีนออกเสียงจั่ง) ปัก แปลว่า มัด, จั่ง คือ ใบจั่ง เป็นพันธุ์ใบไม้ชนิดหนึ่ง ซึ่งเมืองจีนมีไผ่มากที่สุดในโลกถึง 180 ชนิด มีทั้งใบเล็กใบใหญ่ อย่างที่ห่อบะจ่างเป็นพันธุ์ใบใหญ่ ถ้าแบบที่ห่อกีจ่างเป็นแบบใบเล็ก

เอาใบจ่างมาป้องเป็นกระเปาะใส่ข้าวและกับ แล้วห่อปิดเรียบร้อย มัดเชือกให้แน่น จึงเรียกการทำบะจ่างว่า ปักจั่ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ขนมจ้างแบบคาว เรียกว่า บะจ่าง, บะ แปลว่า เนื้อสัตว์ เพราะในห่อจะมีใส่ข้าวเหนียวและเนื้อหมู กุนเชียงกับสารพัดเครื่องเคียง เช่น เห็ดหอม เผือกกวน เม็ดบัว

ส่วนขนมจ้างแบบหวานคือ กีจ่าง เป็นขนมจ้างลูกเล็กๆ สีเหลืองจิ้มทานกับน้ำตาลทรายแดง เวลาทานจะรู้สึกนิ่มๆ ลื่นๆ หอมกรุ่นกลิ่นสมุนไพรและหอมหวานน้ำตาลทรายแดง

กีจางเป็นขนมโบราณของคนจีน ทำจากต้นข้าวชนิดหนึ่งเรียกว่ากีเฉ้า

การไหว้ขนมจ้างจะเริ่มจากการการไหว้ฟ้าดินในช่วงเช้า โดยใช้ของไหว้ประกอบด้วยขนมจ้างเค็มหรือหวาน หรือจะจัดทั้ง 2 อย่างก็ได้ตามแต่สะดวก เมื่อไหว้เสร็จนำอาหารที่เซ่นไหว้มารับประทานกันในครอบครัวเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ลูกหลานกตัญญูโชคดี, 2546: 121-122)

จากตัวอย่างที่ 5 แสดงให้เห็นว่า เทศกาลไหว้ขนมจ้างจึงเป็นเทศกาลที่แสดงถึงความซื่อสัตย์ของคนจีนประการหนึ่ง ซึ่งคนจีนที่มีอายุส่วนใหญ่ยังปฏิบัติตามเทศกาลขนมจ้าง ทั้งนี้อธิบายได้ด้วยแนวคิดของคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403)

ปัจจุบันชาวจีนรุ่นใหม่หรือชาวไทยเชื้อสายจีนไม่นิยมปฏิบัติตามเทศกาลนี้ และแม้ว่าพวกเขาจะยังนิยมไหว้ก็เป็นการไหว้ตามธรรมเนียมมากกว่าที่จะระลึกถึงความซื่อสัตย์ของขุนนางคุกง้วนที่มีความจงรัก ภักดีต่อชาติบ้านเมือง เห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงไปจากการที่มีแข่งเรือและโยนขนมลงในแม่น้ำ เหลือเพียงการไหว้เจ้า ไหว้บรรพบุรุษ ด้วยขนมจ้างเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากคนไทยเชื้อสายจีนในยุคปัจจุบันไม่มีความผูกพันกับประเทศจีนเท่าใดนัก เพราะเกิดและเติบโตในประเทศไทย จึงมีความผูกพันกับประเทศไทยมากกว่าประเทศจีน และอาจมีสาเหตุที่สำคัญมาจากการที่ชาวจีนรุ่นแรก และรุ่นที่สองถ่ายทอดความเข้าใจเกี่ยวกับเทศกาลขนมจ้างไม่สมบูรณ์ก็เป็นได้ โดยสอนบุตรหลานว่า เมื่อถึงวันที่ 5 ของเดือน 5 จะมีการทำขนมจ้างกัน จึงเน้นที่ความอร่อยของขนมจ้าง ดังนั้นการไหว้ขนมจ้าง จึงเน้นรูปแบบพิธีกรรมมากกว่าการเน้นเนื้อหาสาระ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 6

การไหว้ “ฮ้อเฮียตี๋” จะตั้งโต๊ะไหว้ที่หน้าบ้าน ของไหว้จะมีของคาว 1 อย่าง เช่น ไก่หรือเป็ด มีขนมเข่ง ขนมเทียน ผลไม้ ข้าว 1 ที่ใส่หม้อไว้ และบางบ้านจะมีกระดาษเงินกระดาษทองแบบเฉพาะที่เรียกว่า “อ่วงแซจิว” ไหว้ด้วย

สำหรับการไหว้ขนมเข่ง ขนมเทียนในเทศกาลสารทจีนนี้ ที่เมืองจีนไม่มี ขนมที่ใช้ไหว้ที่เมืองจีนจะเป็นขนม 5 อย่าง เรียกว่า “ปัง เปี้ย หมี่ มั่ว กี” เนื่องจากที่เมืองไทยหาส่วนผสมที่ใช้ทำขนมทั้งห้านี้ไม่ได้ครบถ้วน จึงงดไป แล้วเปลี่ยนมาเป็นการไหว้ขนมเข่ง ขนมเทียนแทนการไหว้เทศกาลสารทจีน

(จิตรา ก่อนันทเกียรติ, ตึ่งหนั่งเกี้ย, 2540: 73 และ ลูกหลานกตัญญูโชคดี, 2546: 153)

ตัวอย่างที่ 6 แสดงให้เห็นว่า เทศกาลสารทจีนเป็นเทศกาลหนึ่งที่ชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนไหว้เพื่อเป็นการทำบุญทำทาน โดยมีความเชื่อในเรื่องผลบุญว่าการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่วิญญาณไร้ญาติถือว่าเป็นสิ่งดี ทำให้ผู้ทำได้บุญกุศลมาก ชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนยังคงปฏิบัติตามหลักการของการไหว้ในเทศกาลนี้ แต่อุปกรณ์และเครื่องไหว้เปลี่ยนไปสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดของ ของ Jerkins (2004: 62), Berger and Luckmann (1967: 79), Geertz (1973), Kelly (1986: 603) และ Fiske (1991: 269) รวมทั้งแนวคิดและทฤษฎีเรื่อง “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1)

ตัวอย่างที่ 7

วันนี้เป็นวันเทศกาลไหว้พระจันทร์ แต่พระจันทร์ก็ไม่งามสมกับที่รอคอย เพราะฝนตกปรอยๆ และลูกได้ทราบว่าบางปีมีจันทรคราสด้วย ลูกจำได้ว่าเมื่อยู่เมืองจีนพวกสาวๆ ในตำบลของเราพากันเอาของมารวมกันกลางลานและไหว้พระจันทร์ ที่นี่ส่วนมากต่างคนต่างไหว้ ตัวลูกไม่ได้ไหว้พระจันทร์เพื่อขอความมีโชคหรือความงามอย่างผู้หญิง แต่ลูกส่งใจฝากพระจันทร์มายังแม่ที่รัก พระจันทร์อยู่บนฟากฟ้าคงมองเห็นทุกสิ่งทุกอย่างบนโลกมนุษย์ และอาจเป็นสื่อกลางระหว่างเราแม่ลูกได้ แม่อาจจะยืนมองดวงจันทร์ดวงนี้อยู่ที่เมืองเราและได้ทราบถึงความคิดถึงของลูก ตอนดึกได้ออกไปไหว้พระจันทร์ ผู้คนพากันมาชมการไหว้พระจันทร์ของคนจีนในแถบที่มีคนจีนอยู่มาก เรื่องประเพณีไหว้พระจันทร์นี้อั้งป๊วยเคยบอกลูกว่าคนไทยหลายคนหัวเราะประเพณีของเราว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เหลวไหล พระจันทร์ก็คือพระจันทร์ เป็นดวงดาวที่ไม่มีชีวิต มิได้เป็นเทพเจ้าเพศหญิงหรือเพศชาย ตามความเข้าใจของคนชาติต่างๆ ตามตำราภูมิศาสตร์สมัยใหม่ว่าพระจันทร์ ดวงดาว ดวงอาทิตย์ เป็นวัสดุไร้ชีวิต แต่ใครจะพิสูจน์ความจริงได้ การรักษาประเพณีของเชื้อชาติไว้ย่อมไม่เป็นสิ่งเสียหายแน่ในเมื่อประเพณีนั้นไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม อีกไม่กี่วันก็จะถึงเพ็ญเดือนแปดเทศกาลไหว้พระจันทร์ ร้านขนมทุกแห่งเต็มไปด้วยขนมเปี๊ยะไหว้พระจันทร์ เมื่อเห็นขนมไหว้พระจันทร์ใจของเด็กหนุ่มก็หวนนึกถึงญาติๆ นึกถึงเมื่อตนไหว้พระจันทร์กับผู้อันเป็นที่รักทั้งหลาย

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย, 2513: 75, และไผ่ต้องลม, 2513: 247)

จากตัวอย่างที่ 7 เห็นได้ว่า เทศกาลไหว้พระจันทร์ยังคงเป็นที่นิยมไหว้อยู่ในปัจจุบัน แต่มีการปรับเปลี่ยนไปบ้าง แม้กระทั่งจุดมุ่งหมายของเทศกาลการมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเป็นเทศกาลรำลึกถึงการกู้ชาติจากพวกมองโกลของคนจีน อธิษฐานขอพรเพื่อบูชาพระจันทร์ให้คอยคุ้มครองดูแล และเพื่อขอโชคลาภจากเทพแห่งดวงจันทร์ตามความเชื่อของคนจีนตั้งแต่โบราณแล้ว ปัจจุบันยังเป็นเทศกาลเพื่อยึดเหนี่ยวทางใจสำหรับคนที่ต้องจากบ้านเกิดเมืองนอนมาอยู่ยังที่ใหม่ที่ห่างไกลจากญาติมิตรว่าอย่างน้อยก็ยังมีพระจันทร์ที่จะช่วยให้สื่อถึงกันได้เพราะเป็นพระจันทร์ดวงเดียวกัน ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดเรื่องคนพลัดถิ่นของ โคเฮนและฮอลล์ ที่สรุปได้ว่า คนพลัดถิ่นหมายถึงกลุ่มคนหรือชุมชนที่อพยพออกนอกมาตุภูมิและยังคงมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิไม่ว่าจะโดยวิธีการติดต่อสื่อสาร การหวนรำลึกอดีต การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับมาตุภูมิจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และสาเหตุของการอพยพออกนอกมาตุภูมิและการกลายเป็นคนพลัดถิ่นหรือชาติพันธุ์นั้นอาจจะมาจากสาเหตุที่หลากหลาย จะเห็นได้ว่าแนวคิดคนพลัดถิ่นชี้ให้เห็นถึงประเด็นความสัมพันธ์ของคนพลัดถิ่นกับมาตุภูมิที่แตกต่างไปจากกลุ่มคนหรือชาติพันธุ์ทั่วไป และความสัมพันธ์กับมาตุภูมิดังกล่าวจะส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ

นอกจากนี้ จากข้อมูลที่ได้จากวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยแสดงให้เห็นว่า เทศกาลไหว้พระจันทร์ของคนไทยเชื้อสายจีนเป็นการไหว้ตามธรรมเนียมปฏิบัติมากกว่าการระลึกถึงชนชาติจีนได้ปลดแอกจากพวกมงโกล การไหว้พระจันทร์เป็นการแสดงถึงความสามัคคีของคนในครอบครัว โดยเฉพาะขนมเปี๊ยะจะเป็นรูปทรงกลม ลักษณะที่กลมทางจีนเชื่อว่าเป็นการแสดงความสามัคคีกัน ความอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันของคนภายในครอบครัว อีกทั้งยังเชื่อว่าดวงจันทร์ซึ่งมีลักษณะกลม เป็นสัญลักษณ์ของความสวยงามและเป็นสื่อกลางของการคิดถึงซึ่งกันและกัน เมื่อสมาชิกในครอบครัวไม่สามารถกลับมาบ้านได้ก็ให้แหงนมองดวงจันทร์ส่งความรู้สึกที่ดีส่งความคิดถึงไปสู่ครอบครัวและคนที่รัก ในปัจจุบันนี้มีคนจัดพิธีไหว้พระจันทร์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

น้อยมาก ทั้งนี้อาจเนื่องจากผลกระทบเมื่อครั้งประเทศสหรัฐอเมริกาส่งมนุษย์อวกาศไปเหยียบพื้นผิวดวงจันทร์ และบนดวงจันทร์มีแต่พื้นผิวที่ขรุขระ ทำให้คนเสื่อมศรัทธาการไหว้พระจันทร์มาก ดังนั้นหากทุกคนยังไม่สามารถแยกแยะระหว่างขนบธรรมเนียมประเพณีกับเทคโนโลยีออกจากกันได้ เพราะไม่เช่นนั้นประเพณีอันดีงามคงถูกลบเลือนและสาบสูญไป และในช่วงระยะเวลาอีก 2-3 ชั่วอายุคน ก็อาจจะไม่มีคนไหว้พระจันทร์อีกต่อไป เนื่องจากไม่เห็นความสำคัญหรือหาเหตุผลมาอธิบายไม่ได้ สิ่งที่เหลืออยู่ก็จะเป็นเพียงขนมไหว้พระจันทร์เท่านั้น ทั้งนี้อธิบายได้ด้วยเรื่องอัตลักษณ์มีความเป็นพลวัต ตามแนวคิดของ ของ Jerkins (2004: 62), Berger and Luckmann (1967: 79), Geertz (1973), Kelly (1986: 603) และ Fiske (1991: 269) รวมทั้งแนวคิดและทฤษฎีเรื่อง “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1)

ตัวอย่างที่ 8

เดือนนี้เป็นเดือนที่แม่จะถือศีลและรับประทานอาหารมังสวิรัติ (การรับประทานอาหารมังสวิรัติของชาวจีน เริ่มวันสุดท้ายของเดือนแปดจนถึงวันที่สิบเดือนเก้า เป็นเดือนทางจันทรคติของจีน) ภรรยาของล้อง่วนทงก็ถือศีลกินเจเช่นเดียวกัน แต่คนอื่นไม่ได้มีโอกาสสร้างกุศลเช่นเธอ การค้าขายต้องติดต่อกับผู้คน ต้องรับประทานอาหารนอกบ้าน ซึ่งส่วนมากไม่ใช่อาหารที่ปราศจากเนื้อสัตว์ หรือแม้จะระวังแล้วก็ไม่อาจควบคุมถึงน้ำมันที่ใช้ประกอบอาหารได้ เราจึงต้องงดเสีย เพราะคนเราจะทำอะไรสักอย่างก็ควรให้สมบูรณ์ ถ้าไม่อาจจะประกอบให้สมบูรณ์แล้ว ก็อย่าทำเสียเลยจะดีกว่า ความคิดเช่นนี้อาจจะไม่ดีนักถ้าเป็นเรื่องงาน แต่ในเรื่องของศาสนาแล้ว ลูกคิดว่าจำเป็นต้องคิดเช่นนั้น การที่เราไปปวารณาตัวที่ศาลเจ้าว่าจะรับประทานอาหารมังสวิรัติเป็นเวลาสิบวัน แล้วไม่อาจปฏิบัติได้ ก็เท่ากับเราหลอกลวงพระเจ้าเป็นบาปติดตัวไปเปล่าๆ ลูกสังเกตว่าคนอื่นๆ ก็คงคิดเช่นเดียวกับลูก เนื่องจากบุคคลที่รับประทานอาหารมังสวิรัติได้ส่วนมากเป็นสตรีคนชราที่ไม่มีภาระแล้ว ส่วนผู้ที่ต้องค้าขายทำงานต่างๆ เกือบไม่มีเลย

(สุภา สิริสิงห, จดหมายจากเมืองไทย เล่ม 1, 2513: 88-89)

ข้อความจากตัวอย่างที่ 8 ตันส่วงอู๋ตัวละครในวรรณกรรมแสดงให้เห็นว่าคนกินเจส่วนใหญ่มักจะเป็นสตรีเพศ เพราะในอดีตธุรกิจต่างๆนอกบ้านเป็นเรื่องของเพศชายหรือพ่อบ้าน สตรีเพศจึงมีเวลาว่างและมีโอกาสที่จะทำตามเทศกาลต่างๆ ได้มากกว่า รวมทั้งการถ่ายทอดประเพณีต่างๆ ไปยังชนรุ่นลูกหลังก็สามารถถ่ายทอดผ่านสตรีเพศได้มากกกว่า ทั้งนี้จากการศึกษาเรื่องสถานภาพและบทบาทของผู้ชายและผู้หญิงในครอบครัวจีนทำให้เห็นว่า “เพศ” ซึ่งเป็นลักษณะ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ข้อเท็จจริงทางชีววิทยา เป็นสถานภาพโดยกำเนิดของบุคคลมีความสำคัญมาก และมีส่วนทำให้บุคคลมีบทบาทและหน้าที่ต่างกัน ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีเรื่องบทบาทและหน้าที่ของ Turner (2001: 233-254), Durkheim (1897: 385) และ Rosaldo (1974: 23) นอกจากนี้ยังอธิบายได้ด้วยแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์และ “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1)

ตัวอย่างที่ 9

“ของพวกนี้เป็นเครื่องประกอบพิธีตอนเจ้าสาวออกจากบ้าน

นั่น...เซฟใส่เงิน ตะเกียงลาน หมอน มุ้ง ผ้าห่ม ความจริงต้องมีที่นอนด้วย แต่เห็นว่ามันมีขนาดใหญ่เลยเอาแต่ย่อๆ แล้วโน่นห่อโน้นคือเครื่องเย็บปักถักร้อย ในถุงนั่นเขาเรียกว่าเอี๊ยมเมียหลวง”

“ไหน อะไรคะ เอี๊ยมอะไร” วรภักดิ์ทำหน้าฉงนขณะถาม

“เอี๊ยมเมียหลวงฮะ” ธงอธิบาย “ตามประเพณีจีนทั่วไปเขาอนุญาตผู้ชายมีภรรยาหลายคนได้ แต่ผู้ชายจะมีหรือไม่ก็แล้วแต่คนๆ นั้น เอี๊ยมผืนนี้จะให้แก่ภรรยาคนแรกที่เข้าพิธีอย่างถูกต้อง”

“เอี๊ยมเมียน้อยไม่มีหรือไงนะ” ปัญญาสามีของวรภักดิ์ถามอย่างขันๆ วรรัตน์หยิบถุงใส่ “เอี๊ยมเมียหลวง” ขึ้นมา แล้วหยิบสิ่งที่อยู่ในถุงโชว์ให้ทุกคนดู

เอี๊ยมเมียหลวงก็คือ “เอี๊ยม” ที่ตัดเย็บแบบเอี๊ยมเด็กแต่มีขนาดใหญ่กว่า ตัวเอี๊ยมตัดด้วยผ้าแพรอย่างดีสีแดงสด สายเอี๊ยมที่ใช้ผูกรอบคอและรอบเอวทำด้วยทองคำแท้ๆ ข้างหน้าของตัวเอี๊ยมมีกระเป๋าเย็บติดไว้ใบหนึ่ง กระเป๋าข้างหน้าเอี๊ยมนี้ใช้ใส่ถั่ว งา และพืชที่มีชื่อเป็นสิริมงคล

“ต้องผูกไปด้วยหรือเปล่านี่” วรพงษ์พูดติดตลก “ตายละวา ขืนไอ้หวอเล่นผูกเอี๊ยมตัวเดียวคงโป๊น่าดู”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ทุกคนหัวเราะครืนในคำพูดของวรพงษ์ แม้แต่ธงเองก็ขำ เขาเคยต่อรองบิดาว่าให้ตัดพิธีรีตองต่างๆ ออกไปบ้าง แต่นายกิมซัวหายอมไม่ เมื่อเตี่ยไม่ยินยอม เขาจึงต้องเป็นฝ่ายยอม เพราะอย่างน้อยเตี่ยก็เป็น “สปอนเซอร์” ให้ทุกอย่าง

“ไม่ต้องผูกไปหรอกฮะ มีไว้เฉยๆ เท่านั้น”

คุณนายสุดสะอาดค้อนให้ลูกสาวและลูกเขยที่นั่งหัวเราะเรื่องเอี๊ยมเมียหลวง หล่อนถามขึ้นบ้างว่า

"แม่หวอได้เอี๊ยมเมียหลวง คงไม่ต้องตกที่นั่งเมียหลวงจริงๆ หรอกนะ”

“ผมขอรับรองฮะ” ธงพูด มองท่าแม่ยายอย่างนึกขำ “แม่ของผมแกก็ได้เอี๊ยมเมียหลวงจากเตี่ย และจนบัดนี้แกก็เป็นเมียคนเดียวของเตี่ย”

“ตะเกียงลานนั่นหมายความว่าอะไรคะ” ฤดีภรรยาของวรพงษ์เอ่ยขึ้นบ้าง

“ตะเกียงให้แสงสว่าง หมายถึงลูกชายที่จะเกิดขึ้นและให้แสงสว่างแก่วงศ์ตระกูล”

“เซฟนั่นคงใส่เงินซีนะ” วรพงษ์ว่า “ไอ้หวอแกมีเงินเท่าไหร่หว่า เพิ่งทำงานได้เดือนกว่าๆ เท่านั้นไม่ใช่หรือ”

“ใส่เงินพอเป็นพิธีน่ะฮะ นอกจากใส่เงินแล้วก็ใส่ถั่ว ใส่งา อีกเหมือนกัน”

“ใครจะหอบไปล่ะนี่” คุณนายสุดสะอาดถาม

“ลูกหลานคุณแม่มีตั้งแยะ” วรรัตน์ว่า แล้วหันไปถามธงว่า “ประเพณี พรุ่งนี้ต้องมีคนทางบ้านไปกับหวอด้วยใช่ไหมคะ เพื่อถือของพวกนี้” ธงพยักหน้า

แม่ยายของธงเล่นแง่อีกตามเคย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

"เขาห้ามไม่ให้แม่เจ้าสาวไปค่ะ" วรรัตน์บอก "เขาใช้พวกญาติหรือเด็กๆ ฝ่ายเจ้าสาวเท่านั้น"...วรรัตน์ได้จัดการให้พี่สาวซื้อแป้งข้าวเหนียวมาโม่ และผสมสีให้ออกชมพูทำเหมือนขนมบัวลอยแต่คนเรียก "ขนมอี๋"

"ค่ะ เอากันแต่ไก่โห่เลย เอาไว้เลี้ยงแขกที่มากับเจ้าบ่าว ตอนมารับตัวเจ้าสาวค่ะพี่นี"

"อือม์" วรพงษ์คราง "พิธีจีนนี่มีอะไรแปลกๆ ดีนี"

"น่าจะเลี้ยงข้าวต้ม" วรภักดิ์ช่วยเสริม

"เขากินกันเป็นพิธีเท่านั้นแหละฮะ" ธงบอก "กินเสร็จก็รับเจ้าสาวไปเลย"

การสนทนาดำเนินไปเรื่อยๆ ส่วนใหญ่เป็นการซักถามถึงขนบประเพณีที่วรรัตน์จะต้องทำตามแบบฉบับจีน ธงอธิบายให้กับญาติฝ่ายเจ้าสาวของเขาฟัง แต่บางข้อเขาก็อธิบายไม่ได้ เพราะความไม่รู้นั่นเอง

จนกระทั่งบ่ายจัด ธงก็ขอตัวกลับบ้าน วรรัตน์เดินตามออกไปส่งคู่หมั้น "พรุ่งนี้เช้ามืดจะมารับ อย่าตื่นสายนะ"

คณะของธงที่ร่วมมาในพิธี "รับตัวเจ้าสาว" นี้ล้วนเป็นคนสูงอายุ มีทั้งหญิงทั้งชาย ฝ่ายชายแต่งแบบสากล ฝ่ายหญิงซึ่งมีสี่คน สองคนนุ่งกระโปรงอีกสองคนนุ่งกางเกงตามแบบที่ผู้หญิงจีนทั่วไปนิยมกัน

เด็กเอาขนมอี๋สีชมพูมาแจกให้ผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าวรับประทานคนละถ้วย รวมทั้งตัวเจ้าบ่าวเองด้วย เมื่อการรับประทานเสร็จสิ้นลง ก็ได้เวลารับเจ้าสาว

ธงยืนตะลึงเมื่อเห็นหน้าวรรัตน์ หล่อนสดสวยราวกับเทพธิดาในนิทานชุด "แฟรี่เทล" ของฝรั่ง ธงเดินเข้าไปหาหล่อน และส่งวัตถุชิ้นหนึ่งให้ "เอาติดไว้ที่ผม"

วรรัตน์พิจารณาดูกิ๊ปติดผมสีทอง แล้วทำหน้าฉงน "ติดทำไปคะ"

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

“เถอะน่า แม่แกสั่ง ก็ประเพณีจีนอีกนั่นแหละ”

ก่อนขึ้นรถ มีการประพรมน้ำมนต์ที่มีดอกไม้เจ็ดสีลอยอยู่ที่ตัวคู่บ่าวสาว จากนั้นธงก็พาเจ้าสาวของเขาไปนั่งคู่กันทางตอนหลัง

ขบวนผู้ถือของเจ้าสาวนั่งในรถที่ถัดไป

ที่หน้าตึก มีพี่น้องของธงยืนรอรับกันอยู่หน้าสลอน วรรัตน์ก้าวลงจากรถตามหลังธงเพื่อเข้าไปข้างใน ธงกระซิบบอกให้ระวัง อย่าเหยียบธรณีประตู ทุกคนเดินตามคู่บ่าวสาวเป็นขบวน ผู้ถือของเจ้าสาวล้วนได้รับแจก “อั้งเปา” จากเจ้าบ่าวโดยทั่วถึงกัน

“แม่ไปไหนล่ะ” วรรัตน์กระซิบถามธง เพราะตั้งแต่เข้าบ้าน หล่อนยังไม่เห็นมารดาของเขาเลย

“แม่หลบอยู่ข้างใน ธรรมเนียมจีนเขาห้ามแม่ผัวกับลูกสะใภ้ไม่ให้พบกัน จนกว่าพระอาทิตย์จะขึ้น”

ธงพาวรรัตน์ขึ้นไปชั้นบน และตรงไปยังห้องๆ หนึ่ง ซึ่งมีหิ้งบูชาขนาดใหญ่ตั้งอยู่ชิดผนัง ข้างหน้าหิ้งบูชามีเครื่องเซ่นไหว้จำพวก หมู เห็ด เป็ด ไก่ มากมายก่ายกอง

“ไหว้เจ้าก่อน” ธงบอก พลางจุดธูปให้เจ้าสาวของเขา “เอ้าคราวนี้ไปไหว้บรรพบุรุษทางห้องโน้น” ธงพูด พาวรรัตน์เดินไปอีกห้องหนึ่งซึ่งอยู่ถัดไป ในห้องดังกล่าวมีเครื่องเซ่นไหว้บูชาเช่นกัน

กว่าจะไหว้เจ้า ไหว้บรรพบุรุษเสร็จก็ร่วมสองโมงเช้า

ธงพาเจ้าสาวลงไปพบปะญาติพี่น้องข้างล่าง ตอนนี้วรรัตน์ได้พบกับมารดาของธงแล้ว

พอได้เวลาอาหารเช้า ทุกคนรวมทั้งญาติของเจ้าสาวที่ติดตามมา ก็ถูกต้อนเข้าไปห้องอาหาร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วรรัตน์และธงแยกออกมารับประทานอาหารเพียงสองคนในอีกห้องหนึ่ง ก็ประเพณีจีนอีกนั่นแหละภายในห้อง นอกจากคู่แต่งงานแล้ว ก็มีหญิงจีนกลางคนคนหนึ่งรวมอยู่ด้วย ซึ่งธงเรียกผู้หญิงคนนั้นว่า “อาซิ้ม”

อาซิ้มจะพาสองหนุ่มสาวไปนั่งยังโต๊ะอาหาร บนโต๊ะมีกับข้าวมากมาย วรรัตน์คิดว่าต่อให้กินสักสิบคนก็ไม่มีทางหมด ขณะรับประทาน อาซิ้มจะใช้ตะเกียบคีบกับข้าวป้อนให้หล่อนบ้าง ธงบ้าง สลับกันไป

“นี่ก็ประเพณี” ธงพูดยิ้มๆ พร้อมทั้งอธิบายให้เจ้าสาวของเขาฟังว่า “ซิ้มแกมีลูกชายคนโต เขาถือเคล็ดให้คนมีลูกชายหัวปีมาป้อนให้เรา เพื่อที่เราจะได้มีอย่างเขาบ้าง”

“เตี่ยแกก็ไม่มีลูกชายหัวปีสักหน่อย”

ธงหัวเราะ อาซิ้มทำหน้าไม่เข้าใจ ธงจึงต้องส่งภาษาให้ฟัง

เสร็จสิ้นจากการรับประทานอาหาร คณะพรรคเจ้าสาวก็กลับ

วรรัตน์ถูกเจ๊หงพาขึ้นไปพักในห้องหอ เพราะธงต้องอยู่รอรับแขกผู้ใหญ่ที่จะมาในพิธี ‘ขั้งเต๊’ หรือ “เสิร์ฟน้ำชา” อันเป็นพิธีที่สำคัญที่สุดซึ่งจะมีในตอนสายๆ

ราวๆ สิบนาฬิกา พิธีสำคัญก็มาถึง “ไปเถอะ ถึงเวลาเข้าพิธี “ขั้งเต๊” หรือเสิร์ฟน้ำชากันแล้ว”

“ใครจะมาเสิร์ฟคะ”

“เราสองคนนั่นแหละ เอาน้ำชาไปให้ผู้ใหญ่กิน พอกินแล้ว พวกผู้ใหญ่ก็จะให้เงิน เออ แบบผู้ใหญ่รับไหว้อย่างประเพณีไทยนั่นแหละ แต่ต่างกันตรงที่ไม่ใช้ผ้าไหว้ ใช้เสิร์ฟน้ำชาให้แทน”

ในห้องที่จัดพิธีเสิร์ฟน้ำชา วรรัตน์ได้พบญาติผู้ใหญ่ของธงเกือบห้าสิบคน ทุกคนนั่งบนเก้าอี้เรียงกันไปราวกับพระอันดับ ธงรินน้ำชาจีนที่ชงแก่จัดในถ้วยตะไลใบจิ๋ว จากนั้นสองหนุ่มสาวก็ประคองถ้วยไปเสิร์ฟแก่เตี่ยและแม่เป็นอันดับแรก ต่อไปก็เป็นญาติคนอื่นๆ ทุกคนดูจะจิบน้ำชา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กันพอเป็นพิธี เมื่อจิบเสร็จทุกคนก็จะก็จะหยิบซองใส่เงินมามอบให้คู่บ่าวสาว บางคนก็ให้เป็นทอง เช่น สร้อยข้อมือ สร้อยคอ แหวน ในพิธีนี้ ธงและวรรัตน์ได้ค่าจ้างเสิร์ฟน้ำชาที่แพงที่สุด รวมทั้งเงินและทองมีมูลค่าหลายหมื่นบาท

หลังจากเสิร์ฟน้ำชาแล้ว พิธีแต่งงานตามประเพณีจีนวันนี้นับว่าสิ้นสุดลง

(ลักษณ์ โรจนา, เขยใหม่, 2519: 215-218)

ตัวอย่างที่ 9 แสดงให้เห็นว่าเมื่อเวลาเปลี่ยนไป เทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้คนไทยเชื้อสายจีนรุ่นใหม่ไม่ทราบถึงความหมายหรือสัญลักษณ์ที่แฝงอยู่ในพิธีกรรม กระนั้นก็ดี ก็ยังมีชาวไทยเชื้อสายจีนรุ่นใหม่ที่ยอมปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ถูกถ่ายทอดผ่านคนจีนรุ่นก่อนที่เรียกว่าคนจีนอพยพหรือคนพลัดถิ่น ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403)

ตัวอย่างที่ 10

ความโกลาหลอลหม่านในครอบครัวมีเพิ่มมากขึ้น ญาติผู้ใหญ่ซึ่งมีศักดิ์เป็นพี่ชายของบิดาธง และเป็นคหบดีมีชื่อในวงสังคมในถิ่นของเมืองไทย ได้เดินทางมาที่บ้านทันทีเมื่อรู้ข่าว และนายบัญชรในชื่อภาษาจีนว่าเสี่ยหมงนั้น ก็ได้เข้ามามีบทบาทเรื่องการจัดงานศพนายกิมซัวทันที

“ทางนี้ไม่มีใครค่อยรู้ประเพณีค่ะ”

นางสมทรงบอกนายบัญชร นางเรียกเขาว่าเฮียตามอาวุโส

“อันที่จริง” เสียหมงหรือนายบัญชรเอ่ย “เราควรจะแต่งตัวให้เขาตอนเขาใกล้จะสิ้นใจ แต่นี่ ...เขาไปโดยไม่มีใครเห็นใจ แต่ก็ต้องมาแต่งที่หลัง แต่งตัวศพให้ถูกตามประเพณี

พี่ชายคนโตของธง ถูกสั่งให้ไปซื้อ “ชุดเสื้อผ้า” พิเศษ ซึ่งตัดเย็บเป็นแพรอย่างดี แบบเสื้อชาวจีนโบราณ จากร้านขายอุปกรณ์เครื่องประกอบพิธีศพแบบจีน ซึ่งมีเป็นสำรับใส่กล่องไว้เป็นชุดๆ

(ลักษณ์ โรจนา, เขยใหม่, 2519: 498-501)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ 10 แสดงให้เห็นว่า แสดงให้เห็นว่าเมื่อเวลาเปลี่ยนไป เทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้คนไทยเชื้อสายจีนรุ่นใหม่ขาดคนจีนผู้รู้คติธรรมเนียมประเพณีจีน ตลอดจนไม่ทราบถึงความหมายหรือสัญลักษณ์ที่แฝงอยู่ในพิธีกรรม ดังเช่นตัวอย่างที่ 9 กระนั้นก็ดี ก็ยังมีชาวไทยเชื้อสายจีนรุ่นใหม่ที่ยอมปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ถูกถ่ายทอดผ่านคนจีนรุ่นก่อนที่เรียกว่าคนจีนอพยพหรือคนพลัดถิ่น ซึ่งอธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403) ความต้องการพื้นฐานซึ่งต้องการการตอบสนองจากสังคม ของ Malinowski (1939: 938-964) และระบบสัญลักษณ์ในพิธีกรรมของ Geertz (1973: 360-362) และ Turner (1988: 81, 129) รวมทั้งเรื่องอัตลักษณ์และ “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1)

จากตัวอย่างที่ 10 เมื่อชาวจีนรุ่นใหม่หรือชาวไทยเชื้อสายจีนไม่รู้ในพิธีกรรม ดังนั้นเพื่อความสะดวก การเตรียมสิ่งของสำหรับผู้ตายอาจใช้วิธีการสั่งซื้อสำเร็จจากร้านขายเครื่องประกอบพิธีศพแบบจีน

ตัวอย่างที่ 11

เมื่อสิบกว่าวันก่อน หล่อนได้ฤกษ์ยามมาจากโหรจีนครบถ้วนทั้งสามกิจ เริ่มตั้งแต่การประดิษฐาน “ตี่จู่เอี๊ย” ซึ่งจิวเป็นผู้มาจัดทำพิธีเองโดยหล่อนเตรียมเครื่องเซ่นไหว้และแนะนำลำดับพิธีการให้ ต่อมาในวันเดียวกันนั้นเองเป็นฤกษ์เข้าอยู่ในบ้านใหม่ จิวเซ่นไหว้ “ตี่จู่เอี๊ย” อีกครั้งหนึ่งเพื่อบอกกล่าว แล้วขนย้ายข้าวของส่วนของเขาไม่กี่ชิ้นเข้าไปไว้ในบ้านพอเป็นพิธี ทั้งสองกิจนี้เขาเป็นผู้ประกอบเองอย่างเคร่งครัด

ส่วนในวันนี้ ซึ่งเป็นวาระอันมีความหมายยิ่งของชีวิต หล่อนตื่นขึ้นตั้งแต่ย่ำรุ่ง สวมเสื้อกระโปรงแบบเรียบๆ สีเขียวอ่อนลออตา หากเป็นการแต่งงานหนแรกหล่อนจะต้องสวมอาภรณ์สีขาวหรือสีชมพูตามคตินิยม

จิวมารับหล่อนตอนเช้าตรู่ ในรอบแรกนี้ จิวจะรับเซ็งผู้ซึ่งอยู่ในฐานะเจ้าสาวไปเพียงคนเดียวเท่านั้นเพื่อเข้าพิธีแต่งงานที่บ้านใหม่ ส่วนลูกๆ ทั้งหมดของหล่อน คนขับรถจะย้อนมารับไปอีกครั้งหนึ่งต่างหาก ตามลำดับธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติกันมาในกรณีเจ้าสาวเป็นแม่หม้ายหรือแม่ร้างที่มีลูกติด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พิธีการมีเพียงสังเชป เพราะคู่บ่าวสาวไม่มีญาติผู้ใหญ่เลย มีเพียงเถ้าแก่กับเมียมาเป็นสักขีพยานเท่านั้น

จิวกับเซ็งร่วมกันเซ่นไหว้ “ตี่จู่เอี๊ย” ประจำบ้าน โดยเมียของเถ้าแก่ได้จัดหาสิ่งของเครื่องไหว้เตรียมไว้ให้ก่อนแล้วเพราะไม่สะดวกที่เซ็งจะจัดหามาเอง เมื่อทั้งสองจุดธูปบอกเจตนาที่จะร่วมชีวิตคู่และอธิษฐานขอมงคลคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วก็เป็นอันเสร็จพิธีในส่วนนี้

ตอนใกล้สาย รถของเถ้าแก่กลับมาอีกครั้งหนึ่งพร้อมกับลูกทั้งสี่คนของเซ็ง พิธีสำคัญอีกช่วงหนึ่งจึงเริ่มขึ้น นั่นคือการยกน้ำชาของเด็กๆ

การแต่งงานแบบจีนโดยปกติแล้ว “การยกน้ำชา” นี้เป็นธรรมเนียมคล้ายกับ “การรับไหว้” ของไทย เจ้าบ่าวจะต้องยกน้ำชาให้ญาติผู้ใหญ่ของเจ้าสาวดื่ม และเจ้าสาวเป็นฝ่ายยกน้ำชาให้ญาติผู้ใหญ่ของเจ้าบ่าวดื่ม ในการนี้ญาติผู้ใหญ่จะรับไหว้ด้วยเงินสดหรือทองรูปพรรณหรือทรัพย์สินอื่นๆ ก็ได้ แต่ในกรณีของจิวกับเซ็ง ทั้งสองไม่มีญาติผู้ใหญ่ที่จะรับน้ำชา การยกน้ำชาของคนทั้งคู่จึงเป็นอันพับไป

ทว่าเจ้าสาวมีลูกติดมาด้วย ฝ่ายลูกจึงต้องทำพิธียกน้ำชาให้เจ้าบ่าวดื่มเพื่อแสดงคารวะต่อ “บิดาคนใหม่” และเป็นการแสดงการยอมรับเด็กเหล่านั้นเป็น “ลูก” ของเจ้าบ่าว จิวนั่งเก้าอี้เด่นอยู่คนเดียวกลางห้อง ลูกสามคนแรกของเซ็งซึ่งโตรู้ประสาดีแล้ว เวียนกันประคองถ้วยน้ำชาจีนเข้าไปคุกเข่าเบื้องหน้าเขาแล้วยื่นให้อย่างนอบน้อม จิวรับถ้วยน้ำชาที่ร้อนควันกรุ่นนั้นขึ้นจิบ ใบหน้ายิ้มละไม แววตาเป็นประกายด้วยความเมตตาและเอ็นดู เมื่อครบทั้งสามคนแล้ว เขาได้กล่าวคำรับเด็กทั้งหมดเป็น “ลูก” ของเขา รวมทั้งคนที่สี่ซึ่งยังนอนแบเบาะด้วย พร้อมกันนั้นก็ได้มอบซองเงินสีแดง “อั้งเปา” ให้เป็นของขวัญแก่เด็กทั้งสี่คน กิจพิธีในตอนเช้าหมดลงเพียงนั้น

(หยก บูรพา, กตัญญูพิศวาส, 2533: 629-631)

ตัวอย่างที่ 11 ธรรมเนียมการแต่งงานของผู้เป็นหม้ายจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกับการแต่งงานตามปกติ 2 ส่วน ดังนี้ ส่วนแรกคือการแต่งกาย ชุดจะใช้สีอ่อนๆ อื่นๆ ที่ไม่ใช่สีขาวหรือสีชมพู ส่วนที่สองคือการยกน้ำชา หรือ “ขั้งเต้” จะให้ลูกที่ติดมากับฝ่ายหญิงทำพิธีนี้กับพ่อใหม่ เพื่อเป็นการแสดงการยอมรับซึ่งกันและกัน และมีผลต่อจิตใจและการเลี้ยงดูอบรมต่อไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สำหรับพิธีแต่งงานของคนไทยเชื้อสายจีน ปัจจุบันไม่มีการคลุมถุงชนเช่นในอดีต ที่ชายหญิงไม่มีโอกาสได้พบกัน แต่ปัจจุบันบุตรหลานจีนได้เรียนหนังสือและได้พบปะคนมากหน้าหลายตา จึงมีโอกาสตัดสินใจในการเลือกคู่ครองเอง นิยมหมั้นและแต่งงานภายในวันเดียวกัน จึงไม่สิ้นเปลืองงบประมาณมาก สินสอดทองหมั้นแล้วแต่จะตกลงกัน ไม่นิยมมีเพื่อนเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าสาวเดินเป็นเพื่อนในวันแต่งงาน การจัดงานแต่งส่วนใหญ่นิยมจัดงานตามสมาคมหรือโรงแรมใหญ่ๆ ที่มีที่จอดรถสะดวก นอกจากนี้ยังเห็นว่ามีการแต่งงานระหว่างชาวไทยกับชาวจีนสูงมาก ซึ่งมีผลทำให้เกิดการกลมกลืนและกลืนกลายทางวัฒนธรรม กล่าวคือชาวจีนมีการปฏิบัติทางวัฒนธรรมแบบจีนน้อยลง และขณะเดียวกันก็ยอมรับแบบแผนวัฒนธรรมที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับกันอยู่ ซึ่งเป็นไปในทางที่สามารถผสมกลมกลืนกับสังคมส่วนใหญ่ได้

ทั้งนี้อธิบายได้ด้วยแนวคิดและทฤษฎีเรื่องอัตลักษณ์และ “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ของ Hall (1997: 1)

ตัวอย่างที่ 12

ทักษิณยังศึกษาอยู่เมืองนอก ไม่มีโอกาสกลับมาเข้าพิธีเคารพศพตามประเพณีจีน ดังนั้นด้วยความใคร่รู้ ทักษิณก็เอ่ยปากไต่ถามอาหยุน “เขากำหนดให้ลูกชายที่สืบสายเลือดโดยตรง ต้องโกนหัว โกนวันรุ่งขึ้นที่พ่อหรือแม่ของตัวตาย โกนหัวแล้วไปซื้อน้ำมนต์จากวัดเอามากรวดน้ำให้ศพ ต้องแต่งตัวใหม่ด้วยนะ ใส่เสื้อกระสอบ สวมหมวกผ้ามีลูกตุ้มห้อยตุ๊กติ๊ก ชั้นในใส่ผ้าดิบขาวทนคันเอาหน่อย เสื้อผ้าชุดนี้สวมเรื่อยไปทุกวัน ทุกเช้าต้องเอาผ้าใส่กะละมังชุบน้ำมนต์ที่ไปเอามาจากวัดเข้าไปล้างหน้าศพ ก่อนล้างต้องเรียกชื่อคนตายบอกให้รู้ว่าจะล้างหน้าให้ แล้วตั้งเครื่องเซ่นให้ผีกิน โอ๊ยพิธีเยอะยุ่งด้วย แต่เขาทำกันมาหลายชั่วคนก็ต้องทำต่อ แต่ล้างหน้าศพ ตั้งเครื่องเซ่นไหว้ทำสองวัน ยกศพลงโลงก็สิ้นเรื่อง แต่กว่าจะย้ายศพไปฮวงซุ้ยนี่สิแกเอ๊ย ร้อยวันเชียว”

ก่อนโมงเช้าวันรุ่งขึ้น ศพคุณย่าปรางก็มาถึง “ตึกฝรั่ง” ตะเกียงน้ำมันถั่วถูกจุดขึ้นตั้งไว้ปลายเท้าศพ คุณปู่จัดแจงล้างหน้าศพภรรยาของท่านด้วยมือท่านเอง แล้วนำเสื้อผ้าที่เตรียมไว้สวมให้ศพ โดยมีคุณอาพราวกับอาหญิงช่วย อรสุรางค์นับเสื้อที่สวมศพตั้งแต่ชั้นในค่อนข้างคับออกมาสู่ชั้นนอกค่อนข้างหลวมและตัวหลวมที่สุดเป็นเสื้อผ้าชุดที่ 13 เป็นเสื้อแบบจีนเก่า ผ้าต่วนมีลวดลายปักสวยงามมาก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แต่งตัวเสร็จยกศพคุณย่าตั้งบนเตียงที่ท่านนอนเป็นประจำมาตลอดชีวิต แล้วคุณปู่ก็เอาไข่มุกเม็ดงามยัดใส่ปากคุณย่าไป มือข้างหนึ่งของคุณย่าถูกบังคับให้กำเงินเหรียญเก่ากับข้าวเปลือก มืออีกข้างกำถั่วแดง ถั่วเขียว และถั่วเหลืองเอาไว้

กำหนดนำศพลงโลงในวันมะรืนนี้ กลางวันไม่มีพิธีสวดศพ แต่แขกเหรื่อก็ทยอยกันเข้ามาแสดงความอาลัยไม่ขาดระยะ ตอนค่ำ พระสงฆ์ 5 รูปมาสวดมนต์ พร้อมกับล่อโก๊ะสลับการสวด ทำเอาอรสุรางค์กับมารดาต้องเลี่ยงกลับมาที่ตึกหลังน้อยด้านหลังเสียเพราะทั้งร้อนทั้งหนวกหู

วันรุ่งขึ้น อรสุรางค์เข้าเวรชงน้ำชาตามปรกติก็เลยมีโอกาสได้เห็นอาหยุนทำพิธีล้างหน้าผู้ตาย หลังจากอาหยุนทำพิธีล้างหน้าศพ ยกเครื่องเซ่นไหว้ มาตั้งให้จนธูปที่จุดหมดดอกแล้วก็เริ่มเอาศพลงโลงในเช้าวันนี้ ก้นโลงใช้ไม้จันท์รองไว้ เรียงด้วยกระดาษเงินกระดาษทองและถ่านโรยตามลงไป ซึ่งอรสุรางค์เข้าใจว่าเพื่อซับน้ำเหลืองที่อาจไหลจากศพเมื่อทิ้งไว้นานเกินควรก็เป็นได้ คุณปู่เป็นคนเอาผ้าแพรลายฮกลกชิ่วผืนงามคลุมศพคุณย่าก่อนยกลงโลง

เมื่อปิดฝาโลงแล้ว ก็ยกโลงศพตั้งบนม้าหมุนศพ หันศพให้ตรงกับประตูหน้าตึก ห้อย “เต็งลั้ง” (ตะเกียง) ไว้ข้างโลงศพด้านหน้า กงเต๊กถูกยกมาตั้งไว้หน้าศพอีกทีหนึ่ง

(รพีพร, ตึกฝรั่ง เล่มจบ, 2522: 223-243)

ข้อความจากวรรณกรรมในตัวอย่างที่ 12 แสดงให้เห็นว่าชาวจีนในเมืองไทย เมื่อเข้ามาอยู่ในสังคม ไทยก็เลือกที่จะรวมเอาทั้งธรรมเนียมปฏิบัติทั้งไทยและจีนเข้าด้วยกัน ดังเช่นที่ปรากฏในงานศพ ชาวจีนได้จัดพิธีศพตามแบบจีน ขณะประเพณีจีนธรรมเนียมเจียวกันก็จัดให้พระสงฆ์มาสวดศพด้วย นอกจากนั้นพิธีกรรมบางอย่างของชาวจีนในสังคมไทยก็มีการแปรเปลี่ยนไปบ้าง ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาทำให้คนจีนรุ่นใหม่หรือชาวไทยเชื้อสายจีนต้องปลีกตัวออกจากครอบครัว ไม่ได้อยู่ในสภาวะแวดล้อมเฉพาะในครอบครัวหรือในหมู่ชาวจีนเท่านั้น ดังนั้นพวกเขาจึงไม่ได้เรียนรู้การปฏิบัติตามพิธีกรรมจากสังคม ทำให้ไม่ทราบและไม่เข้าใจในการปฏิบัติตามพิธีกรรม ดังที่กล่าวไว้ในวรรณกรรมว่า“ทักษิณยังศึกษาอยู่เมืองนอก ไม่มีโอกาสกลับมาเข้าพิธีเคารพศพตามประเพณีจีน ดังนั้นด้วยความใคร่รู้ ทักษิณก็เอ่ยปากไต่ถามอาหยุน” และบาง ครั้งยังไม่เล็งเห็นถึงความสำคัญและการปฏิบัติตามขั้นตอนของประเพณีจึงอยู่ในสภาพที่ทนไม่ได้ ดังที่ปรากฏว่า “ตอนค่ำ พระสงฆ์ 5 รูปมาสวดมนต์ พร้อมกับล่อโก๊ะสลับการสวด ทำเอาอรสุรางค์กับมารดาต้องเลี่ยงกลับมาที่ตึกหลังน้อยด้านหลังเสียเพราะทั้งร้อนทั้งหนวกหู”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากตัวอย่างที่ 12 แสดงให้เห็นว่าชาวไทยเชื้อสายจีนไม่ใช่คนพลัดถิ่นอีกต่อไป จึงไม่มีลักษณะของคนพลัดถิ่นตามดังแนวคิดและทฤษีเรื่องคนพลัดถิ่นของ Cohen (1997: 143) และ Hall (1994: 392-403)

นอกจากนั้น อัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจนกระทั่งเกิดการยอมรับเป็นอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีน สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Hall (1997: 1)

อภิปรายผล

ชาวจีนซึ่งเป็นกลุ่มคนพลัดถิ่นที่มีลักษณะดังที่ โคเฮนและฮอลล์ นิยามไว้คือ คนพลัดถิ่นหมายถึงกลุ่มคนหรือชุมชนที่อพยพออกนอกมาตุภูมิและยังคงมีความสัมพันธ์กับมาตุภูมิไม่ว่าจะโดยวิธีการติดต่อสื่อสาร การหวนรำลึกอดีต การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับมาตุภูมิจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และสาเหตุของการอพยพออกนอกมาตุภูมิและการกลายเป็นคนพลัดถิ่นหรือชาติพันธุ์นั้นอาจจะมาจากสาเหตุที่หลากหลาย จะเห็นได้ว่าแนวคิดคนพลัดถิ่นชี้ให้เห็นถึงประเด็นความสัมพันธ์ของคนพลัดถิ่นกับมาตุภูมิที่แตกต่างไปจากกลุ่มคนหรือชาติพันธุ์ทั่วไป และความสัมพันธ์กับมาตุภูมิดังกล่าวจะส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ

ชาวจีนพยายามรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของตนไว้ได้ ก็ด้วยอาศัยความสามัคคี กลมเกลียว ผูกพันกันในครอบครัวและระหว่างครอบครัวต่างๆ ที่ยึดถือแบบแผนวัฒนธรรมแบบเดียวกัน มีการปฏิบัติกิจกรรม พิธีกรรมตามวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อต่างๆ ร่วมกันอยู่เสมอ ตลอดจนถือเป็นเรื่องสำคัญที่บุคคลในครอบครัวจะต้องอบรม ปลูกฝังจิตสำนึกและความรู้สึกว่าเป็นคนจีน เพราะมั่นใจว่าหากไม่อบรมสั่งสอน ถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังแล้ว ไม่ช้าความรู้สึกผูกพันถึงความเป็นจีนก็จะจางหายไป

ต่อมาชาวจีนหลั่งไหลเข้ามาอยู่เมืองไทยมากขึ้น ประกองกับมีบทบาททางเศรษฐกิจ การค้าและการเมืองมากขึ้น คนไทยตระหนักถึงความสำคัญและบทบาทของชาวจีนที่ส่งผลกระทบต่อสภาวะเศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าวและทรงเห็นว่าสิ่งที่อุปสรรคสำคัญของการทำให้ “จีน” กลายเป็น “ไทย” ก็คือความสามัคคี กลมเกลียว ผูกพันกันอย่างเหนียวแน่นในหมู่ชาวจีนด้วยกัน จึงทรงมีพระ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ราชประสงค์ที่จะสร้างความสำนึกในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในประเทศ ทรงเน้น "ความเป็นอื่น" ของชาวจีน โดยการตอกย้ำว่าจีนเป็น “ยิวแห่งบูรพาทิศ" ในบทพระราชนิพนธ์เรื่อง พวกยิวแห่งบูรพาทิศ พระองค์ทรงเน้นโดยนัยยะถึงปัญหาที่ชาวจีนไม่ยอมกลายเป็นไทย โดยทรงมีพระบรมราชาธิบายว่าเป็นเพราะชาวจีนเป็นคนรักบ้านเกิด ถือโคตร ไม่ยอมลืมโคตร ซึ่งทำให้ชาวจีนไม่มีประโยชน์ต่อประเทศที่ตนเข้าไปอาศัย เมื่อชาวจีนไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิงแต่งงานกับคนไทยก็จะทำให้คนไทยต้องกลายเป็นจีน และลูกที่เกิดมาก็เป็นจีนไปด้วย (อัศวพาหุ, 2457: 21-25) การที่ทรงเน้นเรื่องคนจีนไม่ยอมกลายเป็นไทยนี้ ทำให้เกิดความรู้สึกว่าจีนเป็น "คนอื่น" ขึ้นในหมู่คนไทยและสะท้อนว่าหากคนจีนยอมกลายเป็นไทยก็จะเป็นที่พอพระราชหฤทัย

ระยะเวลาต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์บทความเรื่อง เมืองไทยจงตื่นเถิด พระองค์ทรงจำแนกชาวจีนเป็นหลายพวก โดยใช้เกณฑ์ว่าชาวจีนเหล่านั้นกลายเป็นไทยหรือสนิทสนมกับคนไทยมากน้อยเพียงใด ทรงเน้นการประณามไปที่จีนในกรุงเทพฯ ซึ่งรักษาความเป็นจีนแท้ ๆ เอาไว้ แต่ที่ทรงประณามมากที่สุดคือพวก "จีนครึ่งไทยครึ่ง" ซึ่งเปลี่ยนสีเหมือนกิ้งก่า เวลาอยู่ในหมู่คนไทยก็เป็นไทย แต่เมื่อเข้าไปในพวกจีนก็เป็นจีน ไม่มีความรักในชาติไทยอย่างแท้จริง (อัศวพาหุ, 2513: 12-14)) พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ทรงมุ่งประเด็นปัญหาเรื่องชาวจีนไม่ยอมกลายเป็นไทยเช่นเดียวกัน ส่วนพระราชนิพนธ์ "ความเป็นชาติไทยโดยแท้จริง" พระองค์ทรงเน้นว่า บุคคลผู้ใดยอมเปลี่ยนภาษาเดิมของตนมาเป็นภาษาไทย จึงจะถือว่าเป็นการแปลงชาติโดยแท้จริง มิใช่แปลงบนกระดาษเท่านั้น แต่ที่สำคัญกว่าภาษาก็คือความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ หากมีความจงรักภักดีก็ถือว่าเป็นคนชาติไทย (อัศวพาหุ, 2520: 1-16)

บทพระราชนิพนธ์ของพระองค์แสดงให้เห็นได้ชัดเจนว่าพระองค์ทรงเน้นปัญหาเรื่องชาวจีนไม่ยอมกลายเป็นไทย และทรงยอมรับ "การกลายเป็นไทย" ในทางจิตใจและทางวัฒนธรรม

วิถีทางอีกทางหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำมาใช้เพื่อทำให้ชาวจีนกลายเป็นไทยมากที่สุดก็คือทรงตราพระราชบัญญัติสัญชาติไทย ขึ้นในปี พ.ศ.2456 ซึ่งนับได้ว่าเป็นการเริ่มใช้นโยบายผสมกลมกลืนอย่างชัดเจน (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, 2515: 16-18)

รัฐบาลทุกรัฐบาลได้พยายามสืบสานและดำเนินการในเรื่องให้คนจีนกลืนกลายเป็นไทยตามพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตลอดมา โดยเฉพาะในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่สร้างความรู้สึกถึง “ความเป็นอื่น” จนชาวไทย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เชื้อสายจีนเกือบจะไม่หลงเหลืออัตลักษณ์แห่งความเป็นจีน สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้ชาวไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่พูดภาษาจีนไม่ได้ แม้กระทั่งมีชื่อจีนแต่ไม่สามารถเขียนชื่อได้ สิ่งเหล่านี้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่พบเห็นอยู่ทั่วไป ฉะนั้นเมื่อกลุ่มชาวจีนจัดงานตามประเพณีและพิธีกรรมจีน เช่น การไหว้เจ้าประจำปี งิ้วที่จัดแสดงตามประเพณีฯลฯ แทบจะไม่มีคนดูเลยเพราะฟังภาษาจีนไม่เข้าใจ

ส่วนผลกระทบทางด้านจิตใจที่ถูกกระทำโดยนโยบายชาตินิยมของรัฐไทยนั้น เกษียร เตชะพีระ กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า “บรรดาลูกจีนในเมืองไทยต้องตกอยู่ในสภาพแคระแกร็นทางวัฒนธรรม อันส่งผลเสียสืบเนื่องไปบั่นทอนความรู้สึก-มั่นใจ-ภาคภูมิใจในรากเหง้า เอกลักษณ์และบุคลิกภาพทางวัฒนธรรมของตน” (เกษียร เตชะพีระ, 2537: 44)

ต่อมา เหตุการณ์บ้านเมืองเต็มไปด้วยความระส่ำระสาย ทั้งนี้เนื่องจาก พ.ศ. 2501 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก่อรัฐประหารยึดอำนาจ จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี (ซึ่งพร้อมใจลาออก) รัฐประหารครั้งนี้ต่อเนื่องมาจากรัฐประหารครั้งก่อน ซึ่งจอมพล สฤษดิ์ยึดอำนาจรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2500 โดยอาศัยเหตุจากการเดินขบวนประท้วงการประท้วงการเลือกตั้งสกปรก และการแย่งอำนาจกันเองในหมู่ทหาร จากนั้นจอมพลสฤษดิ์ได้แต่งตั้ง นายพจน์ สารสิน เป็นนายกรัฐมนตรีและจัดให้มีการเลือกตั้ง พลโทถนอม กิตติขจร ได้เป็นนายกรัฐมนตรี แต่ก็ไม่สามารถบริหารราชการไปอย่างราบรื่น ในที่สุดจอมพลสฤษดิ์ในนาม "คณะปฏิวัติ" ก็ได้ทำการรัฐประหารอีกครั้งเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2501 โดยอาศัยทั้งเหตุความแตกแยกของพรรคร่วมรัฐบาลและที่สำคัญคือ ภัยคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์ จากนั้นจอมพลสฤษดิ์ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีพร้อม ๆ กับการใช้อำนาจเผด็จการเบ็ดเสร็จหรือ มาตรา 17 ให้อำนาจนายกรัฐมนตรีอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด สามารถสั่งจับกุมคุมขังหรือประหารชีวิตใครก็ได้ที่เห็นว่าเป็นภัยต่อความ มั่นคงของชาติ ส่งผลให้เกิดการปราบปรามผู้มีแนวคิดสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, 2526: 412-413) กลุ่มชาวจีนรวมกลุ่มกันวิพากษ์ และแสดงความวิตกต่อการใช้อำนาจเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จากสาเหตุเพราะ “ความโง่เขลาเบาปัญญา ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ความไม่รู้หนังสือ และการไร้สื่อที่จะชี้แจงให้รู้ถึงกฎเกณฑ์ใหม่ๆ ของบ้านเมือง”

หลังจากที่คณะปฏิวัติได้ประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 มาตรา 17 เพื่อปราบปรามการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ส่งผลให้คนจีนเกิดความหวั่นกลัว เพราะชาวจีนส่วนใหญ่ยังอยู่ในฐานะคนต่างด้าว อ่านหนังสือไม่ออก ไม่สามารถที่จะรู้ตัวบทกฎหมาย ดังนั้นหาก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประพฤติปฏิบัติหรือทำมาหากินไปตามความเคยชินแต่การกระทำนั้นๆ ก็อาจกลายเป็นผู้ละเมิดกฎหมาย โดยที่จะไม่สามารถอ้างได้ว่าไม่รู้กฎหมาย เพราะ “หลักนิติศาสตร์ได้บัญญัติตัดบทไว้แน่ชัดแล้ว่า บุคคลจะปฏิเสธความรับผิดชอบโดยอ้างว่าไม่รู้กฎหมายมิได้” ตนอาจถูกเนรเทศ หรือประหารชีวิตตามคำสั่งของคณะรัฐบาลได้

ผลจากความหวาดกลัวดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนผลักดันให้ชาวจีนต้องการเป็นคนไทยเร็วขึ้น และลดความขัดแย้งทางวัฒนธรรมลง ซึ่งอธิบายได้ตามทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคมของ Mead ที่กล่าวไว้ว่า

> “โดยทั่วไปมนุษย์จะไม่มีความเป็นตัวตน ระบบสังคมจะเริ่มสร้างให้บุคคลเกิดความเป็นตัวตนจากวัยเด็กเมื่อเด็กมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยเริ่มจากพ่อแม่ทำให้เกิดความสำนึกเกี่ยวกับจิตใจของตนเองในความเป็นตัวตน ปัจจัยสำคัญที่สร้างความเป็นตัวตนทางสังคม คือ ภาษา เมื่อทารกได้เติบโตขึ้น จะเริ่มพัฒนาความรู้สึกว่าอะไรถูกอะไรผิดโดยยึดบุคคลอื่นเป็นเกณฑ์พื้นฐาน นั่นคือ บุคคลเริ่มเข้าใจว่าสังคมต้องการให้ เขาปฏิบัติอย่างไรและจากผลสะท้อนที่บุคคลอื่นมีต่อตน เด็กจะเริ่มรู้จักว่าตัวของตัวคือใคร และมีอัตลักษณ์ของตัว (Self identity) ซึ่งในที่สุดเด็กจะถูกขัดเกลาให้เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคม”

เหตุการณ์ต่างๆ ได้ผ่านพ้นมาจนถึงปี พ.ศ.2518 นายกรัฐมนตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เปลี่ยนนโยบายในการต่างประเทศของไทยใหม่ ทั้งนี้เพราะ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เห็นว่าระหว่างคนไทยกับคนจีนนั้น มีสัมพันธไมตรีอันดีต่อกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย และสัมพันธไมตรีนั้นก็ยังมีต่อกันต่อเนื่องกันมาด้วยดี ทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และสายโลหิต ลัทธิการเมืองไม่ควรจะเป็นอุปสรรคและทำลายสัมพันธไมตรีอันดีระหว่างไทยกับจีน

รัฐบาลในช่วงนั้นเห็นว่า ภัยอันเกิดจากการคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์ที่มีต่อคนไทยทั้งในด้านการแทรกซึม การก่อกวนโดยผู้ก่อการร้ายของพรรคคอมมิวนิสต์ไทยที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนสนับสนุนส่งเสริมอยู่นั้นบรรเทาเบาบางลงได้ ก็ด้วยการฟื้นฟูสัมพันธไมตรีกับรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์แล้ว ด้วยเหตุนี้รัฐบาลของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จึงกำหนดทีท่าในนโยบายต่างประเทศใหม่ คือให้มีสัมพันธภาพกับรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ ซึ่งในขณะนั้นเรียกว่าสาธารณรัฐประชาชนจีน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประชาชนชาวไทยและคนจีนในประเทศไทยเห็นดีและพอใจกับการเปลี่ยนท่าทีและกำหนดนโยบายการต่างประเทศเกี่ยวกับสาธารณรัฐประชาชนจีนขึ้นใหม่นี้

เดือนกรกฎาคม พ.ศ.2518 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีเดินทางไปประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อไปเจรจาตกลงเปิดสัมพันธไมตรีกับจีนที่กรุงปักกิ่ง ผลจากการไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน หรือจีนคอมมิวนิสต์ในครั้งนั้น ได้ทำให้เกิดผลดีในทางการเมือง การทูต และในทางยุทธศาสตร์ ตลอดจนการค้าขึ้นหลายประการ อาทิเช่นคนจีนกับคนไทยได้เพิ่มความรักใคร่สนิทสนมกลมเกลียวยิ่งขึ้น และคนจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในประเทศไทยไม่ต้องแบ่งพรรคแบ่งพวกและแบ่งกันเป็นฝักเป็นฝ่ายกันต่อไปอีก คนจีนต่อคนจีนในเมืองไทยและกับคนไทยได้รักใคร่กันเป็นปึกแผ่นยิ่งขึ้นกว่าเดิม (คนจีน 200 ปีภายใต้พระบรมโพธิสมภาร, 2533: 47-49)

การเปิดสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการระหว่างไทยกับจีนจึงส่งผลให้เกิดการสังสรรค์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรมซึ่งกันและกันมากขึ้น ประเทศไทยกับประเทศจีนมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการมากขึ้น เป็นผลให้เกิดโอกาสที่สร้างความร่วมมือกันทางวิชาการ รวมไปถึงการค้า การลงทุน การท่องเที่ยวและธุรกิจด้านต่างๆ มากขึ้น คนที่รู้ภาษาจีนมีโอกาสได้ทำงานในแขนงต่าง ๆ กว้างขวางขึ้น ปัจจุบันทั้งชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีนจึงสนใจที่จะเรียนรู้ภาษาจีนมากขึ้น

ภายหลังการแตกแยกของสมาชิกในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และนโยบาย 66/23 ในสมัยพลเอกเปรมติณสูลานนท์ เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้สภาพของสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง ภายหลังการเกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ทำให้รัฐบาลไทยหันมาสนใจในการปรับยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมการลงทุนในธุรกิจของภาคเอกชน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วกลุ่มนายทุนและนักธุรกิจเหล่านี้เป็นคนไทยที่มีเชื้อสายจีน ในขณะเดียวกันกระแสชาตินิยมที่เน้นการกีดกันทางเชื้อชาติ และการปราบปรามคอมมิวนิสต์ก็เริ่มลดลง กลุ่มชาวจีนและลูกหลานจีนในไทยได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของคนไทยเชื้อสายจีน ทั้งหน้าที่การเมือง และฐานะอันมั่งคั่งในทางเศรษฐกิจ มีส่วนก่อให้เกิดความภูมิใจแก่คนจีนและคนไทยเชื้อสายจีนในการที่จะเปิดเผย และกล่าวถึงชาติพันธุ์จีนของตนได้มากขึ้น และส่งผลต่อการศึกษาภาษา จีนในไทยจนถึงปัจจุบัน ดังที่เกษียร เตชะพีระ (2535: 125) นำเสนอไว้ในรัฐศาสตร์สาร เรื่อง ชาตินิยมสยามในยุคโลกาภิวัตน์ ว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ยุคหลังสิ้นสุดสงครามเย็นและสงครามกับคอมมิวนิสต์ ในปัจจุบันภารกิจการพัฒนาชาติเปลี่ยนไปเน้นการแข่งขันกับนานาชาติในเวทีการค้าธุรกิจและการลงทุนโลก ซึ่งต้องการความเปิดกว้าง รอบรู้ทันเกม โปร่งใส และพลวัต แกนนำของชาตินิยมสยามยุคใหม่จึงมาจากภาคธุรกิจเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้แก่ “คนชั้นกลาง” ...อาศัยพลังงานทางสังคมที่เข้มแข็งของคนกลุ่มนี้เป็นแกนนำสร้างชาติสยามให้เป็นทุนนิยมเสรีประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้กับคนต่างชั้น ต่างเชื้อชาติ อย่างเสมอภาค เท่าเทียมกันในอันที่จะบากบั่นสร้างเนื้อสร้างตัว ยกฐานะตัวเอง และอำนวยเงื่อนไขให้พวกเขาได้ต่อสู้ปกป้องสิทธิผลประโยชน์ รวมทั้งเลือกวิถีชีวิตและหนทางพัฒนาตัวเขาและชุมชนของเขาเองได้อย่างสันติและถูกต้องตามกฎหมาย

หลังจากสงครามมหาเอเชียบูรพาแล้ว คนจีนในประเทศไทยก็ได้แบ่งแยกกันเองออกเป็น 2 พวก และถึงขั้นก่อการจลาจลกันเองแล้ว เมื่อได้มีการตั้งสถานเอกอัครราชทูตจีนในประเทศไทยแล้ว เหตุการณ์ก็สงบ และในระหว่างนั้นต่อมา คนจีนในประเทศไทยก็สงบคุมเชิงกันอยู่ ส่วนรัฐบาลไทยนั้นก็ต้องเอาอกเอาใจคนจีน เพราะบทบาทของจีนนั้นกำลังมีอยู่ในโลก เนื่องจากได้เป็นหนึ่งใน 5 มหาอำนาจ และเมื่อ 5 มหาอำนาจได้ตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้น ซึ่งองค์การนี้เป็นองค์การที่ดำเนินการในการที่จะหาทางให้เกิดสันติภาพในโลกอย่างยืนยงคงทน จีนก็เป็นหนึ่งในบรรดาสมาชิกผู้ก่อตั้ง และมีเสียงดังในองค์การสหประชาชาติเช่นเดียวกับมหาอำนาจทั้งสี่คือ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส และรัสเซีย

ประเทศไทยเราต้องการจะเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ ซึ่งการที่จะเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติได้นี้ ประเทศมหาอำนาจทั้ง 5 จะต้องลงมติเห็นชอบร่วมกัน หากประเทศหนึ่งประเทศใดคัดค้านไม่เห็นด้วย ไทยก็เป็นสมาชิกขององค์การนั้นไม่ได้

ประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติในเวลาต่อมา โดยรัฐบาลได้ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทยจึงมีมากขึ้นเป็นลำดับ และคนจีนในประเทศไทยก็อยู่ดีกินดีในประเทศไทย มีความสุขสบาย เพราะมีอิสระในการครองชีพและครองเรือน

ด้วยเหตุที่ภาษาที่ใช้ในองค์การสหประชาชาติมี 6 ภาษาได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย สเปน จีน อาระบิก ตัวแทนของประเทศต่างๆ จะต้องพูดภาษาในการทำงานได้ภาษาหนึ่ง จากนั้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำพูดหรือเอกสารจะถูกแปลออกมาเป็นภาษาทางการทั้ง 6 ภาษา ประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2489 (ลำดับที่ 54) และขณะนี้สมาชิกขององค์การสหประชาชาติปัจจุบันมีทั้งหมด 189 ประเทศ

เห็นได้อย่างชัดเจนว่าภาษาจีนมีความสำคัญในฐานะเป็นภาษาทางการภาษาหนึ่งใน 6 ภาษาขององค์การสหประชาชาติ ดังนั้นการเรียนการสอนภาษาจีนในไทยในปัจจุบันจึงได้ขยายตัวจนถึงขั้นอุดมศึกษา ด้วยเหตุผลทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองนั่นเอง

ชาวจีนรุ่นแรกๆ พยายามยึดโยงอดีตของตนด้วยการสร้างอัตลักษณ์กลุ่ม และสืบทอดถึงรุ่นลูกหลาน แต่หากอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่สามารถลื่นไหล และเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น อัตลักษณ์จีนจึงมีบางส่วนที่ยังคงอยู่ ขณะเดียวกันก็มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์กับสังคมไทย สภาพแวดล้อมของสังคมไทย เศรษฐกิจ เทคโนโลยี วิทยาการสมัยใหม่ ส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์จีน และเข้าแทนที่อัตลักษณ์จีนในบางส่วน เกิดการหล่อหลอมอัตลักษณ์ร่วมระหว่างความเป็นจีนและความเป็นไทย เป็นอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจนกระทั่งเกิดการยอมรับว่าอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีน ที่ไม่เหมือนกับอัตลักษณ์จีนในประเทศใดใด ลักษณะที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงดังกล่าว สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Hall (1997: 1) ที่มองเห็นว่าอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตน คือชิ้นส่วนหลายๆ ส่วน ประกอบกันขึ้นมาในบริบทของสถานการณ์อย่างหนึ่ง อาจมีการเชื่อมต่อ “ชิ้นส่วน” ต่างๆ และการแสดงออกของปัจเจกอีกรูปแบบหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้เพราะมนุษย์คนหนึ่งๆ เป็นผลรวมของวาทกรรมหลากหลายชุดที่อาจขัดแย้งหรือส่งเสริมกัน ลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละคนจึงเกิดการผสมผสานองค์ประกอบของวาทกรรมเหล่านั้นไปในทิศทางที่แตกต่างกัน และสามารถสร้างอัตลักษณ์ที่หลากหลายได้ในสถานการณ์ที่ต่างกันด้วย อัตลักษณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือเกิดขึ้นลอยๆ หากแต่ก่อรูปขึ้นภายในวัฒนธรรม ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยที่วัฒนธรรมก็เป็นสิ่งสร้างทางสังคม (social construct) และไม่ใช่อะไรที่หยุดนิ่งตายตัว หากแต่เป็นวงจรที่เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) อัตลักษณ์ทั้งปวงจึงถูกผลิต (produced) ขึ้นมา ถูกบริโภค (consumed) และถูกควบคุมจัดการ(regulated) อยู่ในวัฒนธรรม พร้อมกันนั้นก็มีการสร้างความหมายต่างๆ (creating meanings) ผ่านทางระบบต่างๆ ของการสร้างภาพตัวแทน (symbolic systems of representation) ที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ ทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่เราอาจนำมาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเรา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

งานวรรณกรรมเป็นผลผลิตทางสังคมที่สามารถใช้เป็นข้อมูลอย่างดีในการวิเคราะห์ถึงสภาพของสังคม ผลจากการวิเคราะห์วรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยพบว่า วรรณกรรมสะท้อนอัตลักษณ์จีนในด้าน สัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ ภาษาจีน อุปรากรจีน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ด้วยเหตุที่อัตลักษณ์มีความสำคัญเพราะอัตลักษณ์คือลักษณะเฉพาะของบุคคลที่เข้าใจและรับรู้ว่าตนเป็นใคร คนอื่นเป็นใคร และคนอื่นรับรู้ว่าเราเป็นอย่างไร รวมถึงกลุ่มของเราเป็นอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร แม้ว่าอัตลักษณ์จะเป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือกลุ่ม แต่ก็ไม่ใช่ลักษณะคงที่ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพแวดล้อมและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โครงสร้างอัตลักษณ์จึงเกิดจากการจัดระบบของสังคม และมีกระบวนการทางสังคมเป็นส่วนสำคัญในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ แม้ว่าอัตลักษณ์จะแบ่งออกได้เป็นอัตลักษณ์ระดับปัจเจกและอัตลักษณ์ร่วม แต่ตามความเป็นจริงแล้ว อัตลักษณ์ร่วมก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขของกลุ่มชน และไม่สามารถแยกออกจากการกระทำหรือละทิ้งสถานภาพของปัจเจกในกลุ่มได้ กลุ่มที่มีลักษณะร่วมกันนี้จะต้องมีประเพณีบางอย่างซึ่งเรียกได้ว่าเป็นของกลุ่มตนเอง โดยที่สมาชิกของกลุ่มไม่จำเป็นต้องรู้จักสมาชิกอื่นๆ ทั้งหมด แต่เขาจะต้องรู้ว่าประเพณีนั้นๆ เป็นประเพณีประจำกลุ่มของเขา ประเพณีเฉพาะกลุ่มทำให้กลุ่มมีอัตลักษณ์ของตัวเองแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ ดังที่ Hoult (1969: 102) กล่าวว่า อัตลักษณ์ (Identity) เป็นลักษณะเฉพาะชุดหนึ่งของแต่ละบุคคลซึ่งแสดงต่อผู้อื่น ลักษณะเฉพาะดังกล่าวนี้จะช่วยให้ผู้อื่นสามารถบ่งชี้บุคคลนั้นๆ ได้ รวมถึงการมองตนเองและสำนึกได้ว่าตนคือใคร และแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร ในขณะที่ Kelly (1986: 603) และ Fiske (1991) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า นอกจากการตอบคำถามว่า “Who am I” ในแต่ละบุคคลแล้ว อัตลักษณ์ยังมีได้หลายมิติ ทั้งนี้เพราะในฐานะที่เป็นสมาชิกของแต่ละหน่วย หลายๆ หน่วยของสังคม ก็จะมีบทบาทที่แตกต่างกันไปตามเพศสภาพ กลุ่มชาติพันธุ์ ช่วงชั้นทางสังคม อาชีพ ศาสนา เป็นต้น อัตลักษณ์ยังแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ อัตลักษณ์ส่วนตัว (self identity) หรือที่เรียกว่าอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (personal identity) อันหมายถึงลักษณะ เฉพาะทางกายภาพ บุคลิกส่วนตัว หรือที่แสดงออกตามความเป็นจริงของคนคนหนึ่ง ส่วนอีกแบบหนึ่งคือ อัตลักษณ์ของสังคม (social identity) เป็นกลุ่มสังคมที่ปัจเจกบุคคลพึงมีสิทธิที่เข้าไปร่วมหรือเป็นสมาชิกของกลุ่ม ทั้งนี้สิ่งที่มาพร้อมกับสมาชิก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ของกลุ่มอาจจะมีทั้งในด้านอารมณ์ ค่านิยม และความรู้ (Tajfel, 1982: 1-2) อัตลักษณ์จีน จึงมีความสำคัญเพราะเป็นลักษณะเฉพาะที่ชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนให้ความสำคัญ มีปรากฏอยู่จริง และต้องการที่จะอนุรักษ์สืบทอดต่อไป ได้แก่ สัมพันธภาพในครอบครัวและระบบเครือญาติ ภาษา อุปรากร ประเพณีและพิธีกรรม

นอกจากนี้ ประเด็นที่สำคัญมากสำหรับเรื่องอัตลักษณ์มีลักษณะดังที่ Hall (1997: 1) เสนอความคิดเห็นว่า อัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตน คือชิ้นส่วนหลายๆ ส่วน ประกอบกันขึ้นมาในบริบทของสถานการณ์อย่างหนึ่ง อาจมีการเชื่อมต่อ “ชิ้นส่วน” ต่างๆ และการแสดงออกของปัจเจกอีกรูปแบบหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้เพราะมนุษย์คนหนึ่งๆ เป็นผลรวมของวาทกรรมหลากหลายชุดที่อาจขัดแย้งหรือส่งเสริมกัน ลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละคนจึงเกิดการผสมผสานองค์ประกอบของวาทกรรมเหล่านั้นไปในทิศทางที่แตกต่างกัน และสามารถสร้างอัตลักษณ์ที่หลากหลายได้ในสถานการณ์ที่ต่างกันด้วย อัตลักษณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือเกิดขึ้นลอยๆ หากแต่ก่อรูปขึ้นภายในวัฒนธรรม ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยที่วัฒนธรรมก็เป็นสิ่งสร้างทางสังคม (social construct) และไม่ใช่อะไรที่หยุดนิ่งตายตัว หากแต่เป็นวงจรที่เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (circuit of culture) ดังนั้น อัตลักษณ์ทั้งปวงจึงถูกผลิต (produced) ขึ้นมา ถูกบริโภค (consumed) และถูกควบคุมจัดการ (regulated) อยู่ในวัฒนธรรม พร้อมกันนั้นก็มีการสร้างความหมายต่างๆ (creating meanings) ผ่านทางระบบต่างๆ ของการสร้างภาพตัวแทน (symbolic systems of representation)ที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ ทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่เราอาจนำมาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเรา

การจะรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมไว้ จะต้องอาศัยความกลมเกลียวผูกพันกันในครอบครัวและระหว่างครอบครัวต่างๆ เพื่อยึดถือแบบแผนวัฒนธรรมแบบเดียวกันนั้นไว้ ชนกลุ่มน้อยในสังคมที่ต่างวัฒนธรรมไป ประเพณีดั้งเดิม การปฏิบัติทางศาสนา และความเชื่อต่างๆ จะต้องแสดงออกร่วมกันอยู่เสมอ มิฉะนั้น ไม่ช้าก็จะเลือนหายไปจากความรู้สึก การเซ่นไหว้บรรพบุรุษก็ดี การพูดภาษาจีนก็ดี ตลอดจนคติจีนและธรรมเนียมจีนในครอบครัวถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องอบรมลูกหลานให้เกิดจิตสำนึกและความรู้สึกว่าเป็นจีน

โครงสร้างครอบครัวจีนแบบดั้งเดิมสามารถปิดกั้นการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่จะมามีอิทธิพลต่อครอบครัวได้เป็นอย่างดี เพราะค่านิยมแบบจีนค่อนข้างจะแข็งขืนต่อการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสามีเป็นใหญ่ในบ้าน การสืบสายสกุลทางด้านผู้ชาย การแต่งงานหญิงต้องเข้าไปสู่ครอบครัวของฝ่ายชายการแบ่งอาวุโส และถืออาวุโสในครอบครัว การควบคุมเศรษฐกิจของ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ครอบครัวแบบกงสีที่ทุกคนมีส่วนร่วมแต่ไม่มีสิทธิในการจัดการทรัพย์สินนอกจากพ่อ การใช้แรงงานภายในครอบครัวหรือการจ้างแรงงานในหมู่คนจีนด้วยกัน ประกอบกับชาวจีนในรุ่นแรกยังคงผูกพันมากกับประเทศจีน ความรู้สึกเป็นจีนจึงรุนแรง มีการติดต่อสัมพันธ์กับประเทศจีนตลอดจนส่งเงินกลับไปช่วยเหลือครอบครัว ญาติพี่น้องที่อยู่ประเทศจีน ตัวอย่าง บางคนยังตั้งความหวังที่จะกลับไปอยู่เมืองจีนเมื่อตั้งตัวได้แล้ว บางครอบครัวก็ส่งลูกชายคนโตกลับไปเรียนหนังสือที่ประเทศจีน หรือวางแผนที่จะขอหญิงสาวจากเมืองจีนมาเป็นลูกสะใภ้ อีกทั้งความสัมพันธ์กับประเทศเมืองแม่มีมากทำให้ความใกล้ชิดทางวัฒนธรรมและการรักษารูปแบบทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนจีนที่เปิดสอนในหมู่ลูกหลานจีนเป็นการตอกย้ำความรู้สึกทางเชื้อชาติอย่างมาก นอกจากนี้ยังมีสมาคมจีน หอการค้าจีน ไปจนถึงสมาคมลับต่างๆ ที่สร้างความดึงดูดผูกพันซึ่งกันและกันในหมู่ชาวจีน

สิ่งต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นเป็นตัวเชื่อมความสำนึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวจีน อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงภายในครอบครัวก็มีขึ้น เมื่อลูกหลานจีนที่เติบโตขึ้นในสังคมไทยนั้นได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับคนไทย และสิ่งแวดล้อมตลอดจนวิทยาการต่างๆ ก้าวหน้าไป

การศึกษาของลูกหลานในโรงเรียนไทยกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยที่เป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีไปสู่วัฒนธรรมที่เป็นสากลมากขึ้น ทำให้การผสมผสานของลูกหลานจีนในยุคหลังกลายเป็นไทยง่ายและเร็วขึ้น ทั้งๆ ที่ก่อนหน้านี้ชาวจีนนิยมส่งลูกหลานไปเข้าโรงเรียนจีนเพื่อเรียนภาษาจีนและภาษาไทยควบคู่กันไป

ภายหลังที่รัฐบาลเข้าควบคุมการศึกษาในโรงเรียนจีน ความนิยมในโรงเรียนจีนเริ่มเสื่อมลง ประกอบกับภาษาจีนนั้นเป็นภาษาที่ต้องอาศัยความจำและต้องใช้ประจำและอย่างสม่ำเสมอ ถ้าไม่ใช้ก็ลืมง่าย คนจีนจึงส่งลูกหลานเข้าโรงเรียนไทยมากขึ้น แม้ในแรกเริ่มจะไม่นิยมให้ลูกหลานได้เรียนในระดับสูงเท่าใดนัก เพราะคิดว่าการเรียนสูงมุ่งแต่จะให้คนเขารับราชการ ลูกจีนจะต้องเป็นพ่อค้า ความรู้ทางบัญชีและประสบการณ์ค้าขายจะช่วยให้เป็นพ่อค้าที่ดีกว่าการศึกษาภายในโรงเรียน เป้าหมายจึงไม่ได้อยู่ที่การสำเร็จการศึกษาชั้นสูง เว้นเฉพาะครอบครัวฐานะดีบางครอบครัว หรือลูกครึ่งไทย-จีนที่คลายความเคร่งครัดในประเพณี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศจีนเปลี่ยนระบอบการปกครองไปสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจีนกับไทยถูกตัดขาด นโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรงของไทยมีผลให้การติดต่อระหว่างชาวจีนในไทยกับจีนแผ่นดินใหญ่ขาดจากกันไป

สิ่งสำคัญที่สุดที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางประเพณีและวัฒนธรรมจีนก็คือคนไทยเชื้อสายจีนหรือคนรุ่นใหม่ไม่มีความผูกพันกับประเทศจีนเหมือนที่ชาวจีนรุ่นแรกมีความรู้สึก เห็นได้จากตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศจีนเปลี่ยนระบอบการปกครองไปสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ นโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรงของไทยมีผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจีนกับไทยถูกตัดขาดจากกัน

ในระยะต่อมา ช่วงปี พ.ศ.2518 รัฐบาลไทยได้เปลี่ยนนโยบายทางการต่างประเทศใหม่ โดยเห็นว่าคนไทยกับคนจีนมีความสัมพันธ์กัน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีเดินทางไปประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อไปเจรจาตกลงเปิดสัมพันธไมตรีกับจีนที่กรุงปักกิ่ง

การเปิดสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการระหว่างไทยกับจีนจึงส่งผลให้เกิดการสังสรรค์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรมซึ่งกันและกันมากขึ้น ประเทศไทยกับประเทศจีนมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการมากขึ้น เป็นผลให้เกิดโอกาสที่สร้างความร่วมมือกันทางวิชาการ รวมไปถึงการค้า การลงทุน การท่องเที่ยวและธุรกิจด้านต่างๆ มากขึ้น คนที่รู้ภาษาจีนมีโอกาสได้ทำงานในแขนงต่าง ๆ กว้างขวางขึ้น ปัจจุบันทั้งชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีนจึงสนใจที่จะเรียนรู้ภาษาจีนมากขึ้น

ภายหลังการแตกแยกของสมาชิกในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และนโยบาย 66/23 ในสมัยพลเอกเปรมติณสูลานนท์ เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้สภาพของสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง ภายหลังการเกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ทำให้รัฐบาลไทยหันมาสนใจในการปรับยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมการลงทุนในธุรกิจของภาคเอกชน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วกลุ่มนายทุนและนักธุรกิจเหล่านี้เป็นคนไทยที่มีเชื้อสายจีน ในขณะเดียวกันกระแสชาตินิยมที่เน้นการกีดกันทางเชื้อชาติ และการปราบปรามคอมมิวนิสต์ก็เริ่มลดลง กลุ่มชาวจีนและลูกหลานจีนในไทยได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของคนไทยเชื้อสายจีน ทั้งหน้าที่การเมือง และฐานะอันมั่งคั่งในทางเศรษฐกิจ มีส่วนก่อให้เกิดความภูมิใจแก่คนจีนและคนไทยเชื้อสายจีนในการที่จะเปิดเผย และ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กล่าวถึงชาติพันธุ์จีนของตนได้มากขึ้น และส่งผลต่อการศึกษาภาษา จีนในไทยจนถึงปัจจุบัน ดังที่ เกษียร เตชะพีระ (2535: 125) นำเสนอไว้ในรัฐศาสตร์สาร เรื่อง ชาตินิยมสยามในยุคโลกาภิวัตน์ ว่า

> ยุคหลังสิ้นสุดสงครามเย็นและสงครามกับคอมมิวนิสต์ ในปัจจุบันภารกิจการพัฒนาชาติเปลี่ยนไปเน้นการแข่งขันกับนานาชาติในเวทีการค้าธุรกิจและการลงทุนโลก ซึ่งต้องการความเปิดกว้าง รอบรู้ทันเกม โปร่งใส และพลวัต แกนนำของชาตินิยมสยามยุคใหม่จึงมาจากภาคธุรกิจเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้แก่ “คนชั้นกลาง” ...อาศัยพลังงานทางสังคมที่เข้มแข็งของคนกลุ่มนี้เป็นแกนนำสร้างชาติสยามให้เป็นทุนนิยมเสรีประชาธิปไตย ที่เปิดโอกาสให้กับคนต่างชั้น ต่างเชื้อชาติ อย่างเสมอภาค เท่าเทียมกันในอันที่จะบากบั่น สร้างเนื้อสร้างตัว ยกฐานะตัวเอง และอำนวยเงื่อนไขให้พวกเขาได้ต่อสู้ปกป้องสิทธิผลประโยชน์ รวมทั้งเลือกวิถีชีวิตและหนทางพัฒนาตัวเขาและชุมชนของเขาเองได้อย่างสันติและถูกต้องตามกฎหมาย

หลังจากสงครามมหาเอเชียบูรพาแล้ว คนจีนในประเทศไทยก็ได้แบ่งแยกกันเองออกเป็น 2 พวก และถึงขั้นก่อการจลาจลกันเองแล้ว เมื่อได้มีการตั้งสถานเอกอัครราชทูตจีนในประเทศไทยแล้ว เหตุการณ์ก็สงบ และในระหว่างนั้นต่อมา คนจีนในประเทศไทยก็สงบคุมเชิงกันอยู่ ส่วนรัฐบาลไทยนั้นก็ต้องเอาอกเอาใจคนจีน เพราะบทบาทของจีนนั้นกำลังมีอยู่ในโลก เนื่องจากได้เป็นหนึ่งใน 5 มหาอำนาจ และเมื่อ 5 มหาอำนาจได้ตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้น ซึ่งองค์การนี้เป็นองค์การที่ดำเนินการในการที่จะหาทางให้เกิดสันติภาพในโลกอย่างยืนยงคงทน จีนก็เป็นหนึ่งในบรรดาสมาชิกผู้ก่อตั้ง และมีเสียงดังในองค์การสหประชาชาติเช่นเดียวกับมหาอำนาจทั้งสี่คือ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส และรัสเซีย

ประเทศไทยเราต้องการจะเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ ซึ่งการที่จะเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติได้นี้ ประเทศมหาอำนาจทั้ง 5 จะต้องลงมติเห็นชอบร่วมกัน หากประเทศหนึ่งประเทศใดคัดค้านไม่เห็นด้วย ไทยก็เป็นสมาชิกขององค์การนั้นไม่ได้

ประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติในเวลาต่อมา โดยรัฐบาลได้ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไทยจึงมีมากขึ้นเป็นลำดับ และคนจีนในประเทศไทยก็อยู่ดีกินดีในประเทศไทย มีความสุขสบาย เพราะมีอิสระในการครองชีพและครองเรือน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ด้วยเหตุที่ภาษาที่ใช้ในองค์การสหประชาชาติมี 6 ภาษาได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย สเปน จีน อาระบิก ตัวแทนของประเทศต่างๆ จะต้องพูดภาษาในการทำงานได้ภาษาหนึ่ง จากนั้นคำพูดหรือเอกสารจะถูกแปลออกมาเป็นภาษาทางการทั้ง 6 ภาษา ประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2489 (ลำดับที่ 54) และขณะนี้สมาชิกขององค์การสหประชาชาติปัจจุบันมีทั้งหมด 189 ประเทศ

เห็นได้อย่างชัดเจนว่าภาษาจีนมีความสำคัญในฐานะเป็นภาษาทางการภาษาหนึ่งใน 6 ภาษาขององค์การสหประชาชาติ ดังนั้นการเรียนการสอนภาษาจีนในไทยในปัจจุบันจึงได้ขยายตัวจนถึงขั้นอุดมศึกษา ด้วยเหตุผลทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองนั่นเอง

การศึกษาภาษามีความสำคัญอย่างยิ่งในการแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มของพวก ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงวางหลักเกณฑ์ไว้ในพระราชนิพนธ์" ความเป็นชาติโดยแท้จริง" ว่า "ลักษณะที่จะตัดสินว่าใครเป็นคนชาติใดนั้น ก็มีอยู่แต่ที่ภาษาซึ่งคนนั้นใช้อยู่โดยปรกตินั้นแล" และ"ต้องถือเอาภาษาเป็นใหญ่ และใครพูดภาษาใด แปลว่าปลงใจจงรักภักดีต่อชาตินั้นโดยจริงใจ ไม่ใช่โดยความจำเป็นชั่วคราว" (อัศวพาหุ, 2520: 11- 14)

ปัญหาทางการเมือง การปกครอง ความระส่ำระสายทั้งภายในและภายนอกประเทศ อันส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของประเทศ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้อัตลักษณ์จีนคงอยู่ เปลี่ยนแปลงหรือสูญหายไป ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือการที่คนจีนในไทยขาดการศึกษาภาษาจีนในช่วงระยะหนึ่งส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่ออัตลักษณ์จีนทั้งในด้านสัมพันธภาพในทางครอบครัวและระบบเครือญาติ อุปรากรจีน ประเพณีและพิธีกรรมของชาวจีน ทั้งนี้เพราะภาษาเป็นหัวใจของการสื่อสาร หากคนจีนไม่รู้หนังสือจีนการสื่อสารด้วยการฟัง การพูด การอ่านและการเขียนด้วยภาษาจีนย่อม

อย่างไรก็ตาม หากมองในแง่ดี การสูญเสียอัตลักษณ์และสำนึกทางชาติพันธุ์ไปนั้นก็อาจจะเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ชาวไทยเชื้อสายจีนอยู่ในสังคมไทยได้อย่างมีความสุข

ชาวไทยเชื้อสายจีนในปัจจุบันพยายามหันกลับมาทำนุบำรุงวัฒนธรรมต่างๆ ของจีน เช่น เทศกาลกินเจ การบูรณะศาลเจ้า และปลูกฝังให้ผู้มีเชื้อสายจีนรักวัฒนธรรมอันดีงามโดยสมาคมต่างๆ ที่ก่อตั้งโดยชาวจีนในไทย และศาลเจ้าประจำท้องถิ่นก็มีบทบาทหลักในด้านดังกล่าว ขณะเดียวกัน ลักษณะร่วมกันประการหนึ่งที่ปรากฏเห็นเด่นชัดในหมู่ชาวไทยเชื้อสายจีน คือการ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แสดงความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังเห็นได้จากกิจกรรมของการสร้างซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติบริเวณชุมชนย่านเยาวราช หรือจะเป็นการตั้งชื่อมหาวิทยาลัยว่า “หัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ” เป็นต้น

ในงานวิจัยครั้งนี้จึงสรุปถึงสิ่งที่มีผลกระทบต่ออัตลักษณ์จีนมีดังนี้

1. นโยบายของรัฐบาลและการเปลี่ยนชื่อนามสกุลทำให้ชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนกลายเป็นไทยได้แต่เพียงนิตินัยเท่านั้น

2. การศึกษาไทยตั้งแต่พระราชบัญญัติการประถมศึกษา และการปรับปรุงเกี่ยวกับด้านการศึกษาของไทยเป็นต้นมา มีส่วนทำให้ชาวไทยเชื้อสายจีนกลืนกลายเป็นไทยเร็วขึ้น

3. สังคม สภาพแวดล้อม และถิ่นที่อยู่อาศัยมีผลกระทบต่อชาวไทยเชื้อสายจีนให้กลายเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอัตลักษณ์โดดเด่นในพื้นที่นั้นๆ

4. วัฒนธรรมพื้นถิ่นมีผลต่ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนโดยการผสมกลมกลืนระหว่างกัน ไม่มีความขัดแย้งต่อกัน

5. ความทันสมัยมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีน

6. อัตลักษณ์จีนที่ยังคงอยู่ก็เฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ เรื่องสิริมงคล และเรื่องของการแสดงออกถึงความกตัญญู ซึ่งเชื่อว่าจะส่งผลกลับให้ผู้ปฏิบัติมีความเจริญรุ่งเรือง อยู่เย็นเป็นสุข

7. โรงเรียนจีน ศาลเจ้า และองค์กรจีนมีผลต่อการคงอยู่ของอัตลักษณ์จีน

8. ประเพณีและพิธีกรรมตามความเชื่อและลัทธิทางศาสนายังคงมีอยู่ในสังคมของชาวไทยเชื้อสายจีน โดยเป็นการผสมกลมกลืน หรือเกิดการกลืนกลาย โดยไม่มีผลขัดแย้งระหว่างชาวไทยและชาวไทยชื้อสายจีน

9. กระแสจีนส่งผลต่ออัตลักษณ์จีนที่เลือนหายไปให้กลับฟื้นขึ้นมาใหม่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อดีจากผลการวิจัยที่จะสามารถนำไปใช้เป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติ เพื่อการจัดระเบียบสังคมได้ ดังนี้

1.1 ได้รู้และเข้าใจถึงอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาด้านวัฒนธรรมและการคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์จีน ข้อนี้อาจนำไปสู่การศึกษาเปรียบเทียบกับประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ เพื่อศึกษาวิจัยเกี่ยวกับระบบความคิด สังคม วิถีชีวิต ของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ

1.2 ทำให้คนรุ่นใหม่เห็นถึงความสำคัญของอัตลักษณ์จีน ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดการกระทำ การแสดงออกให้สัมพันธ์กับเงื่อนไขของสภาวะแวดล้อม และเกิดความภาคภูมิใจในความเป็นมาของบรรพบุรุษจีน แม้ว่ารัฐบาลจะไม่มีนโยบายที่ชัดเจนในเรื่องของการผสมกลมกลืนทางชาติพันธุ์ แต่ผลจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมใหญ่ ย่อมส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมย่อย ผลของการวิจัยนี้จึงนำไปสู่แนวทางการผสมกลมกลืนอย่างเป็นธรรมชาติ และคงไว้ซึ่งความภูมิใจของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่ม

1.3 เกิดความรู้ความเข้าใจในกระบวนการปรับตัวของชาวไทยเชื้อสายจีนอันเป็นข้อมูลพื้นฐานในการแก้ไขความขัดแย้งทางสังคมและวัฒนธรรม ความระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมอาจไม่ใช่เพียงเพื่อการค้าเท่านั้น แต่อาจนำไปสู่การศึกษาเปรียบเทียบในแง่ของการสร้างความสามัคคีของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศต่างๆ ได้ โดยเสริมสร้างสถานภาพทางสังคมของบุคคลในท้องถิ่นให้เกิดความเท่าเทียมกัน ให้เห็นว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สังคมกำหนด แต่ละวัฒนธรรมย่อมมีข้อดี ข้อเด่น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความปรองดอง สมานฉันท์ของคนในชาติ ซึ่งจะง่ายต่อการพัฒนาประเทศและนำให้ประเทศชาติความเจริญรุ่งเรือง

1.4 ได้ข้อมูลเกี่ยวกับอัตลักษณ์จีนที่จะนำไปสู่การพัฒนาทุนทางสังคม ทั้งทุนมนุษย์ ทุนที่เป็นสถาบัน และทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมต่อไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1.5 ได้ข้อมูลและผลสรุปจากการวิจัยใช้เป็นแนวทางในการจัดแหล่งชุมชนชาวจีนในไทยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม เพื่อนำรายได้เข้าสู่ประเทศ

1.6 ได้ข้อมูลและผลสรุปจากการวิจัยใช้เป็นแนวทางในการสร้างสัมพันธไมตรีทางการค้าและการทูตระหว่างประเทศไทย-จีน

ทั้งนี้ วิธีการที่จะรักษาอัตลักษณ์จีนไว้โดยให้เกิดการปรองดองและความเข้าใจระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ก. ทุกภาคส่วนและทุกหน่วยงานต้องร่วมมือร่วมใจกันในอันที่จะฟื้นฟูอัตลักษณ์จีนที่เลือนหายไปได้ก็ด้วยความร่วมมือร่วมใจของทุกฝ่ายและทุกภาคส่วน

ข. ทางการควรเป็นฝ่ายประสานงานในการสร้างความร่วมมือระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ให้เกิดขึ้นและมากขึ้นเพื่อให้ชาวไทยเชื้อสายจีน รวมถึงชาวไทยเชื้อสายอื่นๆ ได้มีโอกาสเข้าจัดการร่วมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มต่างชาติพันธุ์ได้

ค. ทางการควรส่งเสริมให้มีการจัดแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อได้แสดงถึงวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีน

2. ข้อควรพิจารณาเพื่อพัฒนาในงานวิจัย คือหากผู้วิจัยมีความรู้ดีในด้านภาษาและอักษรจีนจะทำให้ผู้วิจัยสามารถศึกษาเรื่องเกี่ยวกับคนจีนและอัตลักษณ์จีนจากแหล่งที่เป็นภาษาจีน ซึ่งจะส่งผลให้เข้าใจวิถีชีวิตและประเพณีของชาวจีนในประเทศจีนอันเป็นแบบฉบับของชาวจีนพลัดถิ่นในไทยได้ดีและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป มีดังนี้

3.1 ควรศึกษาวรรณกรรมไทยในช่วงอื่นๆ นอกเหนือวรรณกรรมไทยในช่วง พ.ศ. 2510-2550 เพื่อให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้อย่างต่อเนื่อง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3.2 ควรศึกษาถึงอัตลักษณ์จีนในสังคมไทยในด้านอื่นๆ เช่น วิถีชีวิต อาหาร คำศัพท์ ฯลฯ

3.3 ควรศึกษาถึงอัตลักษณ์ของชาติอื่นๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมไทย เช่น ชาวตะวันตก มอญ พม่า ญี่ปุ่น ฯลฯ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กมล จันทรสร. 2506. **อิทธิพลของชาวจีนโพ้นทะเล.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์.

กฤษณา สินไชย. 2525. **200 ปี ของการศึกษาไทย ลำดับเหตุการณ์ที่สำคัญ.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กรุง ญ. ฉัตร. (นามแฝง). 2547. **เสื่อหนึ่งผืนหมอนหนึ่งใบ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.

กานติมา (นามแฝง). 2550. **โบตั๋นกลีบสุดท้าย.** กรุงเทพฯ: เพื่อนดี.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. 2517. **วรรณกรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. 2532. **วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (หนังสืออ่านประกอบความรู้เรื่องรามเกียรติ์ = The literary works of Bangkok period 1).** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. 2517. **ชาวจีนในประเทศไทย.** พระนคร: แพร่พิทยา.

ขวัญดี รักพงศ์. 2520. "วิวัฒนาการของวรรณกรรมจีน แบบจีน และเกี่ยวกับจีนในภาษาไทย" **วารสารธรรมศาสตร์.** 7(2): 102-103.

งามพิศ สัตย์สงวน. 2543. **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม.** พระนคร: สำนักพิมพ์รามาการพิมพ์.

จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี (พ.ศ.2310-2381) และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พิมพ์ครั้งที่ 6. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวาปีบุษบากร ม.จ.ก., ป.จ. ณ เมรุหน้าวัดพลับพลาอิศริยาภรณ์วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 26 มีนาคม พุทธศักราช 2526. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จรัญ พรหมอยู่. 2536. **ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์. 2540. **สังคมวิทยา.** พระนคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ. 2543. **สังคมวิทยา.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

จิตรลดา สุวัตถิกุล. 2526. **วรรณกรรมร่วมสมัย.** นครปฐม: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จำนงศรี รัตนิน (หาญเจนลักษณ์). 2541. **ดุจนาวากลางมหาสมุทร**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.

จิตรา ก่อนันทเกียรติ. 2536. **ความรู้เรื่องจีนจากผู้เฒ่า**. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.

_____. 2542. **ตึ่งหนั่งเกี้ย**. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.

_____. 2546. **ธรรมเนียมจีนมีเหมือน, มีต่างและมีแปลก**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

_____. 2549. **กำเนิดต้นแซ่และการตั้งนามสกุลจากแซ่ของลูกจีนในไทย**. กรุงเทพมหานคร: จิตรา.

จุลลา งอนรถ. 2513. **กำเนิดและความเป็นมาของลัทธิชาตินิยมในประเทศไทย.** วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เจษฎา โลหะอุ่นจิตร และสมบูรณ์ ศิริประชัย. 2527. “บทบาทชาวจีนในเศรษฐกิจไทย”. **คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร**. กรุงเทพฯ: ศิริชัยการพิมพ์.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. 2542. “การศึกษาครอบครัวไทย: ข้อคิดและแนวทางการศึกษา”. **วารสารสังคมศาสตร์ (เชียงใหม่)**. ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (มกราคม-มิถุนายน 2542) หน้า 1-21.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. 2532. **แนวคิดการธำรงชาติพันธุ์ในเอกสารการสอนชุดวิชาสังคมและวัฒนธรรมไทย. หน่วยที่ 1-7.** มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี: โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมาธิราช.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. 2531. **คู่มือมัคคุเทศก์ พุทธศาสนาและความเชื่อ.** กรุงเทพฯ: จารึก.

เฉลิมศักดิ์ รงคผลิน. 2521ก. **กตัญญูพิศวาส : นวนิยายชีวิตคนจีนในเมืองหลวง**. เล่ม 1.

_____. 2521ข. **กตัญญูพิศวาส: นวนิยายชีวิตคนจีนในเมืองหลวง.** เล่ม 2.

_____. 2536. **เทพธิดาสำเพ็ง.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์.

ชนัย วรรณะลี. 2527. “นาฏกรรมจีนในผืนแผ่นดินไทย”. **ใน คนจีน 200 ปีภายใต้พระบรมโพธิสมภาร.** กรุงเทพฯ: เส้นทางเศรษฐกิจ.

ชุติมา สัจจานันท์. 2542. **พินิจวรรณกรรม: งานวิจียทางภาษาไทย.** กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

ชูศรี มณีพฤกษ์. 2552. "เศรษฐกิจไทยในช่วง พ.ศ.2452-2475". ใน **เศรษฐกิจไทย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2535. หน้า 201-203.

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ. 2522. **ลักษณะสำคัญของภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: บำรุงสาส์น.

ณรงค์ พ่วงพิศ. 2518. **นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.** กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.

ณัฐธิดา สุขมนัส. 2539. **ความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ยในวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนในกรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดนัย ไชยโยธา. 2548. **นามานุกรมประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

เดอะ ลาลูแบร์. 2548. **จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม.** สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล). พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา.

ตรีศิลป์ บุญขจร. 2521. **พัฒนาการนวนิยายไทย พ.ศ.2475-2500 : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับสังคม.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ตรีศิลป์ บุญขจร. 2545. นวนิยายกับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์.

ต้วนลี่เซิง และบุญยิ่ง ไร่สุขศิริ. 2543. **ความเป็นมาของวัดจีนและศาลเจ้าจีนในประเทศไทย.** กรุงเทพ ฯ: ส่องศยาม.

ถาวร สิกขโกศล. 2528. “ความเป็นมาของงิ้ว”. **สารคดี.** ปีที่ 1 ฉบับที่ 7 (สิงหาคม 2528). หน้า 31.

ทวี ธีระวงศ์เสรี. 2516. **สถานภาพทางกฎหมายของชาวจีนในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. 2531. **พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.2530.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

ทานตะวัน. 2545. **เทศกาลสำคัญของคนจีน.** กรุงเทพฯ: สายส่งสุขภาพใจ.

ธนัช ถิ่นวัฒนากูล. 2548. **กระบวนการสร้างสรรค์การแสดงงิ้วไทยจากการผสมผสานทางวัฒนธรรม.** วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวาทวิทยา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธวัช ปุณโณทก. 2527. **แนวทางศึกษาวรรณกรรมปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นพพร ประชากุล และชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์. 2539. **บทสัมภาษณ์: มองหลากมุมโพสต์โมเดิร์นในเชิงอรรถวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.

นันทนา วีระชน. 2543. **ดงดอกเหมย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดัลเบิ้ลนายน์.

นิภาภัทร อภิภัทรพาณิชย์. 2514. **ตะวันออกในตะวันตก: ภาพลักษณ์ความเป็นจีนในนวนิยายของนักเรียนสตรีอเมริกันเชื้อสายจีน.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิยะดา สาริกภูติ. 2515. **ความสัมพันธ์ระหว่างละครไทยและละครภารตะ.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บลูมฟิลด์ ฟรีน่า. 2533. **ความเชื่อชาวจีน.** หยกแดง (แปล). กรุงเทพฯ: พิมพ์วาดการพิมพ์.

บัญญัติ สุขศรีงาม. 2541. “เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับผู้ชาย”. **นิตยสารใกล้หมอ.** ปีที่ 22 ฉบับที่ 12 ธันวาคม 2541.

บาทหลวง เดอ ชัวซีย์. 2550. **จดหมายเหตุรายวัน การเดินทางไปสู่ประเทศสยาม ในปี ค.ศ.1685 และ 1686**. สันต์ ท.โกมลบุตร (แปล). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา.

บุญศักดิ์ แสงระวี. 2536. **สืบกำเนิด 225 แซ่ (เท่าที่พบเห็นในเมืองไทย).** กรุงเทพฯ: อักษรวัฒนา.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. 2520. “หัวเลี้ยววรรณคดีไทย”. ใน **วรรณกรรมไวทยากร.** กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. 2539. **แนะแนวทางการศึกษาวิชาวรรณคดี.** นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ประภัสสร เสวิกุล. 2534. **ลอดลายมังกร.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประภัสสร เสวิกุล. 2538. **ค้าแบบจีน.** กรุงเทพฯ: ข้าวฟาง.

_____. 2543. **อยู่กับก๋ง.** กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าคุรุสภา.

ประภาวดี จตุวิริยะพรชัย. 2538. **ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวจีนกลุ่มภาษาต่างๆ ในจังหวัดพิษณุโลก**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอกไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ประสาท หลักศิลา. 2511. **สังคมวิทยา.** กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า.

ประเสริฐ โอสถาพันธ์. 2525. "ชาวจีนในเมืองไทย". **ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แพร่พิทยา.

ปรารถนา โกเมน. 2533. **สมาคมชวนจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ.2440-2488**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปรีดา อัครจันทโชติ. 2543. **สุนทรียรูปในสื่อสารการแสดง "งิ้ว" ของคนไทยในปัจจุบัน.** วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวาทวิทยาและสื่อสารการแสดง, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แปลก สนธิรักษ์. 2514. **พิธีกรรมและประเพณี.** กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า.

พรพรรณ จันทโรนานนท์. 2529. "ศาลเจ้าและวัดจีนในกรุงเทพฯ". ใน **รวมบทความประวัติศาสตร์**. หน้า 112-115. กรุงเทพฯ: สมาคมประวัติศาสตร์.

พรพรรณ จันทโรนานนท์. 2537. "ฉาวโจวซี่ งิ้วแต้จิ๋ว". **เอกสารประกอบการสัมมนา สาธิต และการแสดงอุปรากรจีน "งิ้ว".** มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระธรรมกิตติวงศ์. 2550. **ศัพท์วิเคราะห์.** กรุงเทพฯ: เลี่ยงเชียง.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2517. **ปกิณกะคดี.** กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาคาร.

พระยาอนุมานราชธน. 2514. **วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย.** พระนคร: คลังวิทยา.

พระสงฆ์อานัมนิกาย. 2505. **ตำรากงเต๊กและตำรากฐิน.** กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชนจำกัด.

พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2536. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

พลกูล อังกินันท์. 2514. **บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประจักษ์การพิมพ์.

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. 2522. **วรรณกรรมการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: กราฟิคอาร์ต.

พวงผกา ประเสริฐศิลป์. 2542. **ประเพณีไทยกับการเปลี่ยนแปลงตามกระแสวัฒนธรรมโลก.** กรุงเทพมหานคร: เสมาธรรม.

พัชรินทร์ อนันต์ศิริวัฒน์. 2541. **รายงานการวิจัยเรื่องวิเคราะห์แนวคิดทางการเมืองในวรรณกรรมไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2475-2519**. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

พัทยา สายหู. 2517. **ความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกของสังคม.** พระนคร: เคล็ดไทย.

พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร. 2544. **สำเภาสยาม ตำนานเจ๊กบางกอก.** กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.

_____. 2547. **นายแม่**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

พิมพ์ประไพ พิศาลบุตรและคณะ. 2547. **ลูกจีน หลานมอญในกรุงสยาม.** กรุงเทพฯ: สารคดี

เพ็ญศิริ. (นามแฝง). 2548. **แก๊งตี๋ตระกูลซ่ง เล่ม 1**. กรุงเทพมหานคร: ณ บ้านวรรณกรรมกรุ๊ป.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพ็ญศิริ. (นามแฝง). 2549. **แก๊งตี๋ตระกูลซ่ง เล่ม 2**. กรุงเทพมหานคร: ณ บ้านวรรณกรรมกรุ๊ป.

ภรตมุนี. 2541. **นาฏยศาสตร์.** แสง มนวิทูร (แปล). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ภราดร ศักดา. 2541. **เสน่ห์นางงิ้ว.** กรุงเทพฯ: โสภณการพิมพ์.

_____. 2546. **มังกรเยาวราช.** กรุงเทพฯ: สยามอินเตอร์บุ๊คส์.

มงคล ทองนุ่น. 2535. **โลกทรรศน์ติ๋ปรากฏในประเพณีของชาวไทยมุสลิมของจังหวัดสตูล.** กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มานพ ถนอมศรี. 2540. **รูปศิลาจีนสมัยรัตนโกสินทร์.** กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ.

เมชฌ สอดส่องกฤษ. 2552. **การศึกษาวิเคราะห์ระบบคำเรียกญาติในภาษาจีน.** วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนพฤษภาคม - สิงหาคม. 2552. หน้า 41-66.

ยุวดี ต้นสกุลรุ่งเรือง. 2543. **จากอาสำถึงหยำฉ่า.** กรุงเทพฯ: ร้านนายอินทร์.

_____. 2545. **กวางตุ้งเฮฮา.** กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.

รพีพร (นามแฝง). 2522ก. **ตึกฝรั่ง เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: บางกอกการพิมพ์.

_____. 2522ข. **ตึกฝรั่ง เล่ม 2.** กรุงเทพฯ: บางกอกการพิมพ์.

รัชนีกร เศรษโฐ. 2532. **โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ราชกิจจานุเบกษา. 2455. **พระราชบัญญัตินามนามสกุล พุทธศักราช 2456.** เล่ม 29, ตอน 0 ก, 30 มีนาคม พ.ศ. 2455, หน้า 283.

_____. 2456. **พระบรมราชโองการ ประกาศ การเลื่อนใช้พระราชบัญญัติขนานนามสกุล พระพุทธศักราช 2456.** เล่ม 30, ตอน 0 ก, 22 มีนาคม พ.ศ. 2456, หน้า 493.

_____. 2456. **พระบรมราชโองการ ประกาศ ให้เลื่อนการใช้พระราชบัญญัติขนานนามสกุล.** เล่ม 30, ตอน 0ก, 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2456, หน้า 58.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2532. **จดหมายข่าวราชบัณฑิตยสถาน**. ปีที่ 1 ฉบับที่ 12, ธันวาคม 2532.

_____. 2535. **พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.2530.** กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

_____. 2545. **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

_____. 2546. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.** กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่นส์.

รื่นฤทัย สัจจพันธ์. 2530. **วรรณกรรมปัจจุบัน.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ล. เสถียรสุต (นามแฝง). 2529. **ประวัติวัฒนธรรมจีน**. กรุงเทพฯ: ก. ไก่.

ลักษณ์ โรจนา. 2523. **เขยใหม่.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โชคชัยเทเวศร์.

วนิดา เจริญศุข. 2532. **นามสกุลของคนไทยเชื้อสายจีน: การวิเคราะห์ทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วันทิพย์ สินสูงสุด. 2536. **จีนและเทศกาลวันสำคัญ.** กรุงเทพฯ: สายใจ.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วัลภา บุรุษพัฒน์. 2517. “ความเป็นมาของชาวจีนในประเทศไทย” ใน **ชาวจีนในประเทศไทย.** ขจัดภัย บุรุษพัฒน์ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล.

วิเวก เอกดำรง. 2522. “บทวิเคราะห์เส้นทางของนวนิยายกำลังภายใน”. **โลกหนังสือ.** ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 (ธันวาคม).

วินัย ผู้นำพล. 2532. “แหล่งที่มาและอิทธิพลการเข้ามาของชาวจีนในไทยถึงสมัยอยุธยา”. ใน **ศิลปวัฒนธรรมไทย-จีน ศึกษา**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วินิตา ดิถียนต์. 2544. **วิมานมะพร้าว.** กรุงเทพฯ: เพื่อนดี.

วิรัตน์ แก้วแทน. 2537. **การศึกษาประเพณีกิจเจของชาวไทยเชื้อสายจีน ในอำเภอเมือง จังหวัดตรัง**. ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ศยามล เจริญรัตน์. 2544. **“งิ้วแต้จิ๋ว” ในฐานะละครสังคม: สัญลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไทยจีน”.** วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. 2533. “คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 2”. ใน **จีนในไทย**. กรุงเทพฯ: สหมิตรการพิมพ์.

ศิราพร ณ ถลาง. 2540. **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 22.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สำนักงานกลาง หอรัษฎากรพิพัฒน์ ในพระบรมมหาราชวัง.

ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. 2539. “ขุนนางไทยเชื้อสายจีนบางตระกูล ในสมัยรัตนโกสินทร์.” **ชาวจีนแต้จิ๋วในประเทศไทยและภูมิลำเนาเดิมที่เฉาซัน**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สนิท สมัครการ. 2519. **มีเงินนับเป็นน้อง มีทองนับเป็นพี่ ระบบครอบครัวและเครือญาติของไทย.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เพื่ออักษร.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สมบูรณ์ สุขสำราญ. 2529. **ความเชื่อและพิธีกรรมแบบจีนในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่งานวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมพร มันตะสูตร. 2525. **วรรณกรรมไทยปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

สังคีต จันทนะโพธิ. 2548. **กว่าจะเป็นอั้งยี่กรุงสยาม.** กรุงเทพฯ: เอส.พี.เอส.พริ้นติ้ง.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2540. **ทฤษฎีสังคมวิทยา.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สันติ เล็กสุขุม. 2544. **ศิลปะอยุธยา: งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

สันต์ สุวรรณประทีป. 2526. “ทิ้งกระจาด” ใน **คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร.** กรุงเทพฯ: ศิริชัยการพิมพ์.

สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง. 2553. **รายงานประจำปี 2552 สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง สำนักตำรวจแห่งชาติ มกราคม 2553.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.

สุขสันต์ วิเวกเมธากร และทีมงาน “ผู้จัดการ”. **ร้อยแซ่พันธุ์มังกร.** กรุงเทพฯ: ผู้จัดการ.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2546. **อยุธยายศยิ่งฟ้า: ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ: มติชน.

สุชาดา ตันตสุรฤกษ์. 2532. **โพยก๊วน การส่งเงินกลับประเทศโดยชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุชาติ ภูมิบริรักษ์. 2529. **สืบประวัติชาติไทย น่านเจ้า อาณาจักรของใคร.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เพื่อชีวิต.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สุพัตรา สุภาพ. 2525. **สังคมและวัฒนธรรมไทย: ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี.** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

สุภา สิริสิงห์. 2513. **จดหมายจากเมืองไทย เล่ม 1**. พระนคร: วัชรินทร์การพิมพ์.

_____. 2513. **จดหมายจากเมืองไทย เล่ม 2**. พระนคร: วัชรินทร์การพิมพ์.

_____. 2530. **ก่อนสายหมอกเลือน**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

_____. 2546ก. **เลดี้เยาวราช เล่ม 1.** กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น.

_____. 2546ข. **เลดี้เยาวราช เล่ม 2.** กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น.

_____. 2546ค. **ไผ่ต้องลม เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: ศิลปาคาร.

_____. 2546ง.. **ไผ่ต้องลม เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: ศิลปาคาร.

สุภางค์ จันวานิช. 2549. รายงานการวิจัยเรื่อง**ชาวจีนแต้จิ๋วในประเทศไทยและในภูมิลำเนาเดิมที่เฉาซัน : สมัยที่สอง ท่าเรือซ่านโถว (2403-2492 หรือ 1860-1949)**. กรุงเทพฯ: ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภางค์ จันวานิช และคนอื่นๆ. 2534. **สำเพ็ง: ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ**. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรภี โพธิสมภรณ์. 2543. **เจ้าสัวน้อย เล่ม 1.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท รวมสาส์น (1977) จำกัด.

_____. 2543. **เจ้าสัวน้อย เล่ม 2.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท รวมสาส์น (1977) จำกัด.

เสฐียรโกเศศ. 2515. **วัฒนธรรมเบื้องต้น.** กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

_____. 2524. **วัฒนธรรมเบื้องต้น.** (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป. 2475. **ลัทธิของเพื่อน เล่ม 1.** พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

_____. 2540. **ลัทธิของเพื่อน เล่ม 1.** พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒ ธนากร.

เส้นทางเศรษฐกิจ. 2526. **คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 1**. กรุงเทพฯ: เส้นทางเศรษฐกิจ.

_____. 2533. **คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 2.** กรุงเทพฯ: เส้นทางเศรษฐกิจ.

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. 2547. **บ่บั๊ดบ่ย้งก้ง วัฒนธรรมไทยจีน: ไม่รู้ต้องแสวง**. กรุงเทพฯ: สีดา.

โสภาวรรณ รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. 2538. **ศึกษาประเพณีแต่งงานของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง**. ปริญญานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อคิน รพีพัฒน์. 2521. **สังคมไทยสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325-2416).** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิฆเณศ.

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. 2546. **อัตลักษณ์.** กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2549. “ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรม”. **ศาสตร์แห่งภาษาเอกสารวิชาการ.** ฉบับที่ 6 (มิถุนายน 2549): 45**.**

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2549. **โครงการประชุมทางวิชาการภาษา และวรรณกรรมพิพิธ เนื่องในวาระเกษียณอายุราชการของ ผศ.ดร.วัลยา ช้างขวัญยืน. ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.** 25 สิงหาคม 2549. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2550. **ภาษาศาสตร์สังคม.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อมรา พงศาพิชญ์. 2541. **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. 2547. **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม: กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธุ์. 2545. **ระบบอุปถัมภ์.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรุณ โรจนสันติ. 2532. **เยาวราชในพายุฝน.** กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์.

อรุณรักษ์ พ่วงผล. 2540. **บรรพบุรุษของเรา.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักงาน

อัญชลี สิงห์น้อย, สุพัตรา จิรนันทนาภรณ์ และศิริพร มณีชูเกตุ. 2545. **พจน-สารานุกรมไทยโซ่ง.** พิษณุโลก: สาขาวิชาภาษาศาสตร์ ภาควิชาภาษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. (อัดสำเนา).

อัศวพาหุ. 2457. **ยิวแห่งบูรพาทิศ.** พระนคร: เจริญรัตน์.

อานนท์ อาภาภิรมย์. 2519. **สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

อุดม รุ่งเรืองศรี. 2522. **สภาพของวรรณกรรมไทยปัจจุบัน**. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อุดม วโรตม์สิกขดิตถ์. 2552. “สิทธิในการใช้ภาษา” ใน **Heritage Journal วารสารวิชาการ**. มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย. ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม 2552. หน้า 1-4.

อุทัย หิรัญโต. 2526. **สังคมวิทยาประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2534. **เพื่อความเข้าใจวัฒนธรรม: ประมวลข้อคิดและทัศนะ.** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

เอมอร ชิตตะโสภณ. 2521. **โลกแห่งวรรณคดี.** กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.

เอื้อนจิตร จั่นจตุรพันธ์. 2524. **วิเคราะห์วรรณกรรมจีน (แปล) ประเภทกำลังภายใน**. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

Aberle, D. F. 1966. **The Peyote Relegion among the Navaho**. Chicago: Aldine.

Amyot, J . 1973. **The Manila Chinese: Familism in the Philippine Environment.** Quezon City, R.P.: Institute of Philippine Culture, Ateneo de Manila University.

Anderson, B. 1983. **Imergined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism.** London: Verso.

Bandura, A. 1977. **Social learning theory.** Englewood Cliffs. NJ: Prentice-Hall.

Barth, F. (ed.) 1969. **Ethnic Groups and Boundaries, The Social Organization of Culture Difference.** Boston: Little, Brown and Company.

Barthes, R. 1972. **Mythologies.** New York: Noonday Press.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Bell, R. R. 1975. "Significant roles among a sample of Australian women". **Australian and New Zealand Journal of Sociology**. 11 (February): 2-11.

Benedict, R. 1932. " Configurations of Culture in North America". **American Anthropologist**. 34: 1-27.

Berger P.L. and T. Luckmann. 1967. **The Social Construction of Reality.** Garden City: Doubleday.

Bernard, A. and J. Spencer. 1996. **Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology.** Edited by Alan Bernard and Jonathan Spencer. London & New York: Routledge.

Bernard, W. 1921. **Human Motivation.** New Jersey Hove and London: Hillsdale.

Borchard, E. 1947. "The Truman Doctrine and the Marshall Plan". **The American Journal of International Law,** 41(4), pp.885-888.

Brehm, J. W. 1966. **A theory of psychological reactance.** New York: Acadamic P. Brinkley.

Bronfenbrenner, U. 1986. "Ecological Models of Human Development". **International Encyclopedia of Education,** Vol. 3, 2nd. Ed. Oxford: Elsevier.

Broom, L. and P. Selznick. 1963. **Sociology.** Evanston: Row Peterson.

Cambridge. 2008. **Advanced Learner's Dictionary Third Edition**. New York: Cambridge University Press.

Center for Strategic and International Studies. 2009. **U.S. Alliances and Emerging Partnerships in Southeast Asis.** Washington, Dc.: Library of Congress Cataloguing-in-Publication Data.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Chun-po, C. 1935. "Chinese Overseas." **The Chinese Year Book 1935-36.** pp 428-455.

Tze-nan, C. 1940. "Chinese Want Thai Friendship." **Asia,** 40 (April 1940), 207-208.

Cohen, B. J. and T.L.Orbuch. 1990. **Introduction to Sociology, a college review textbook.** McGraw-Hill.

Cooley, C.H. 1902. **Human nature and social order.** New York: Scribner's.

Coughlin, R. J. 1960. **Double Identity: Chinese in Modern Thailand.** New York: Greenwood Press.

De Choisy, F.T. 1687**. Journal du Voyage de Siam Fait en 1685 et 1686.** Paris: Chez Sebastien Mabre-Cramoisy.

De la Loubère, S. 1693. **A New Historical Relation of the Kingdom of Siam.** tr. From the French by S.P. Gen. R.S.S., 2 vols. London: Theodore Horne.

Durkheim, E. 1897. **Durkheim's Latent Theory of Gender and Homicide.** New York: Oxford University Press.

Dyson, T. and M. Moore. 1983. "On Kinship Structure, Female Autonomy, and Demographic Behavior in India". **Population and Development Review,** Vol.9, No.1 (Mar., 1983), pp. 35-60.

Educational Policies Commission. 1963. **Social responsibility in a free society.** New York: National Education Association of the United States.

Erikson, E. H. 1959. **Identity and the Life. Cycle.** New York: Int. Univ. Press.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Feldman, R. 2003. **Essentials of Understanding Psychology**. (4th ed.) Amherst, Ma: University of Massachusetts.

Fiske, A. P. 1991. **Structures of social life: The four elementary forms of human relations.** New York: The Free Press.

Fiske, J. 1996. **Media Matters: Race and Gender in U.S.Politics.** Minneapoli: University of Minnesota Press.

Fiske, S.T. and Taylor, S.E. 1991. **Social conition** (2nd edn.). New York: McGraw Hill.

Frazier, R. 1984. "Did Britain Start the Cold War? Bevin and the Truman Doctrine". **The Historical Journal.** 27(3), pp. 715-727.

Freud, S. 1949. **An Outline of Psychoanalysis.** New York: Norton.

Friedman, J. 1994. **Cultural Identity & Global Process.** London: Sage.

Gaddis, J. L. 1981. "Containment: Its Past and Future", **International Security,** 5(4), pp. 74-102.

Geertz, C. 1973. **The interpretation of cultures.** London: Hutchinson.

Goodenough, W. H. 1981. **Culture, Language, and Society**. Menlo Park, Calif.: Benjamin/Cummings Pub. Co.

Gopal, R. and S. Dadachanji. 1953. **Indian Dancing**. London: Phoenix House.

Grant, R. 2002. "The ethics of incentives: Hisrical origins and contemporary understandings". **Economics and Philosophy**, 18(3), pp. 111-139.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Gützlaff, C. 1840. **Journal of Three Voyages along the Coast of China in 1831, 1832 and 1833, with Notices of Siam.** London: Thomas Ward and Co.

Harper, C.L. 1989. **Exploring Social Change.** London: Prentice-Hall.

Harrison R. and H. Stokes. 1992. **Daignosing Organizational Culture.** San Francisco: Pfiffer.

Herskovits, M. J. 1948. **Man and His Works: The science of cultural anthropology**. New York: Knopf.

Hoult, T. F. 1969 . **Dictionary of Modern Sociology**. London: The Free Press of Glencoe.

Hsieh, Y.H. 1949. **Hsieh – lo kuo-chic (Siam Gazetteer).** Bangkok: Nan-hai t'ung-hsün-she.

Huang, F. 1954. **Hua-ch'iao yü chung-kuo ke-ming**. (Overseas Chinese and the Chinese Revolution). Hongkong.

Hull, C. L. 1952. **A Behavior system : An introduction to behavior theory concerning the individual organism.** New Haven, CT: University Press.

Hwang, Y. C. 1976. **The Overseas Chinese and the 1911 Revolution.** Kuala Lumpur: Oxford University Press.

Ingram, J. C. 1955. **Economic Change in Thailand since 1850**. Standford: Standford University Press.

Jakobson, R. 1960. "Linguistics and Poetics: Closing Statement". **Style in Language.** Cambridge, MA.: MIT Press.

Jarvie, I.C. 1973. **Functionalism.** Minniapolis: Burgess Publishing Company.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Kelly, W. 1986. 'Rationalization and Nostagia: Cultural Dynamics of New Middle Class Japan' **American Ethnologist.** 13(4): 603-81.

Kemp, J. 1989. "Peasants and Cities: The Thai Peasant Village Community," **Sojourn,** 4(1) pp. 6-19.

Kilbride, P.L., and J.C. Kilbride. 1990. **Changing Family Life in East Africa: Woman and Children at Risk.** University Park: Pennsylvania State University Press.

Kousoulas, D. G. 1965. "The Success of the Truman Doctrine was not Accidental", **Military Affairs,** 29(2), pp. 88-92.

Kraeber, A.L., and C. Kluckhohn. 1963. **Culture: A critical review of concepts and definitions.** New York: Random House.

Landon, K. P. 1941. **The Chinese in Thailand**. New York: Institute of Pacific Relations.

Lauer, R. H. 1982. **Perspectives on social change (3rd ed.).** London: Allyn and Bacon.

Leavitt, H.J. 1978. **Managerial Psychology,** 4th Edition. Chicago : The University of Chicago Press.

Linton, R. 1936. **The Study of Man.** New York: Appleton-Century-Crofts, Inc.

Lin, Y. 1936. "Twin Loyalties in Siam." **Pacific Affairs,** 9 (6), pp. 191-200.

Lobe, T. 1977. **United States national security policy and aid to the Thai Police.** Colorado: University of Denver.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Lovelace, D. A. 1971. "China and "People's War" in Thailand", **Center for Chinese Studies Monograph No.8.** Berkeley: University of California.

Malinowski, B. 1939. "The Group and The Individual in Functional Analysis." **American Journal of Sociology**, Vol. 44, 938-964.

Malinowski, B. 1944. **A Scientific Theory of Culture and Other Essays**. North Carolina: University of North Carolina Press, Chapel Hill.

Mayers, D. 1986. "Containment and the Primacy of Diplomacy: George Kennan's Views, 1947-1948", **International Security,** 11(1), pp. 124-162.

McDougall, W. 1908. **An Introduction to social psychology.** London: Methuen.

Mead, G. H. 1934. **Mind, Self and Society.** Chicago: University of Chicago Press.

_____. 1982. **The Individual and the Social Self: Unpublished Essays by G.H. Mead.** Ed. by David L. Miller. Chicago: University of Chicago Press.

Mersand, J. 1937**. Chaucer's Romance Vocabulary. N**ew York: The Comet Press.

Merton, R. K. 1957. **Social Theory and Social Structure, revised and enlarged edition.** New York: Free Press of Glencoe.

Moore, W. E. 1974. **Social change.** Publisher: Prentice-Hall Publication.

Morrison, C. E. and A. Suhrke. 1978. **Strategies of Survival.** Brisbane: University of Queensland Press.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Munsell, A. H. 1912. **A Grammar of Color, arranged and with texts by T.M. Cleland.** Mittineague, Massachusetts: Strathmore Paper Company.

Parsons, T. 1951. **The Social System**. New York: Free Press.

_____. 1991. "The Place of Ultimate Values in Sociological Theory." **Talcott Parsons: The Early Essays, edited by C. Camic.** Chicago: University of Chicago Press.

Purcell V. 1951. **The Chinese in Southeast Asia.** London: Oxford University Press.

Popenoe, D. 1993. "American Family Decline, 1960-1990: A Review and Appraisal." **Journal of Marriage and the Family,** v. 55: 527-542.

Prasithrathsint, A. 2001. "A componential analysis of kinship terms in Thai", **Essays in Tai Linguistics,** ed. M.R. Kalaya Tingsabadh and A.S. Abramson, Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Radcliffe-Brown, A.R. 1952. **Structure and Function in Primitive Society: Essays and Addresses.** New York: The Free Press.

Reily, J. 1978. "Criticism of Ethnic Literature: Seeing the Whole Story," **MELUS**, 5(1) pp. 2-13.

Remme, T. 1995. **Britain and Regional Cooperation in South-East Asia, 1945-1949**. London & New York: LSE/Routledge.

René W. 1963. **The Crisis of Comparative Literature**. New Haven and London: Yale University Press.

Richard J. 2004. **Social Identity.** London: Routledge.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Ritzer, G. 1992. **Sociological Theory**. New York: McGraw-Hill.

Roberts, G. 1994. "Moscow and the Marshall Plan: Politics, Ideology and the Onset of the Cold War, 1947", **Europe-Asia Studies,** 46(8), pp. 1371-1386.

Rosaldo, M. Z. 1980. "Woman, culture and society: A theoretical overview". **Woman, Culture, and Society**. Standford: Standford University Press.

Sean, R. R. 1978. **"Diplomacy and National Interest: Thai-American Security Cooperation in the Vietnam Era."** Tufts: Tufts University.

Seel, R. 2000. **Culture Complexity New Insights on Organizational Change.** Organization and People 7 (2): 2-9.

Sims, R. 1982. **Shadow and substance: Contemporary Afro-American children's fiction.** Urbana , IL: National Council of Teachers of English.

Skinner, W. G. 1957. **Chinese Society in Thailand: An Analytical History.** Ithaca, New York: Cornell University Press.

Snyder, L. L. 1954. **The Meaning of Nationalism.** New Brunswick: Rutgers University.

Spencer, H.. 1873. **Study of Sociology**. London: Henry S. King.

Steward, J. 1972. **Theory of Culture Change.** Chicago: University of Illinois Press.

Tajfel, H. 1982. **Social identity and intergroup relations.** Cambridge, England: Cambridge University Press.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Theodorson G.A. and A.G. Theodorson. 1990. **A modern dictionary of sociology**. New York: Harper & Row.

The President's News Conference of April 7, 1954. 1960. "Public Papers of the Presidents of the United States: Dwight D. Eisenhower, 1954. **The Pentagon Papers, Gravel Edition, Vol. 1.** Washington, D. C.: U.S. Government Printing Office.

Thompson, J. A. 1994. "Review: America's Cold War in Retrospect". **The Historical Journal,** 37(3), pp.745-755.

Tischler, H. L. 1993. **Introduction to sociology.** 4th Ed. Fort Worth: Harcourt Brace Jovanovich.

Turner, R. H. 1988. "Personality in Society: Social Psychology's Contribution to Sociology". **Social Psychology Quarterly.** 5(1): pp. 1-10.

Turner, V. 2002. "The Factors Affecting Women's Success in Museum Careers: A Discussion of the Reasons More Women Do Not Reach the Top, and of Strategies to Promote Their Future Success," **Journal of Conversation and Museum Studies,** 3(3), pp.2-3.

Viault, B. S. 1991. **Modern History Source Book.** New York: McGraw Hill.

Wallerstein I. 1984. **The Politics of the World Economy: The States, the movements, and the Civilizations.** London: Cambridge University Press.

Wall, I. M. 1991. **The United States and the Making of Postwar France, 1945-1954.** New York: Cambridge University Press.

Zanden, W.J. 1988. **The social experience.** New York: Random House.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Zhang J., Y. Conwell, L. Zhou L. and C. Jiang. 2004. "Culture, risk factors and suicide in rural China: A psychological autopsy case control study". **Acta Psychiatrica Scandinavica,** 1(1), pp.430-437.

Zillmann, D. 1991. "Empathy: Affect from bearing witness to the emotions of others". **Responding to the screen: Reception and reaction processes**. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาคผนวก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาคผนวก ก

แบบบันทึกข้อมูลผลการพิจารณาตีความอัตลักษณ์จีนจากรรมการไทยที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บันทึกข้อมูลผลการพิจารณาตีความอัตลักษณ์จีนจากวรรณกรรมไทยที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏดังนี้

วรรณกรรม	ศึกษาในด้าน			
	สัมพันธ์ฯ	ภาษาจีน	อุปรากรจีน (งิ้ว)	ขนบธรรมเนียมฯ
จดหมายจากเมืองไทย เล่ม 1	/	/	/	/
จดหมายจากเมืองไทย เล่ม 2	/	/		/
กตัญญูพิศวาส เล่ม 1	/			/
กตัญญูพิศวาส เล่ม 2				/
ตึกฝรั่ง เล่ม 1	/			/
ตึกฝรั่ง เล่ม 2	/			/
เขยใหม่	/			/
ก่อนสายหมอกเลือน	/	/		/
เยาวราชในพายุฝน		/		
ลอดลายมังกร	/	/		/
เทพธิดาสำเพ็ง	/	/		/
เสน่ห์นางงิ้ว			/	
เจ้าสัวน้อย เล่ม 1	/			
เจ้าสัวน้อย เล่ม 2	/			
ดงดอกเหมย	/			
อยู่กับก๋ง	/			/
วิมานมะพร้าว				/
เลดี้เยาวราช เล่ม 1	/			
เลดี้เยาวราช เล่ม 2	/			
ไผ่ต้องลม เล่ม 1	/	/		/
ไผ่ต้องลม เล่ม 2	/	/		/
มังกรเยาวราช			/	/
เสื่อหนึ่งผืนหมอนหนึ่งใบ	/	/		
แก๊งตี๋ตระกูลซ่ง เล่ม 1				/

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วรรณกรรม	ศึกษาในด้าน			
	สัมพันธ์ฯ	ภาษาจีน	อุปรากรจีน (งิ้ว)	ขนบธรรมเนียมฯ
แก๊งตี๋ตระกูลซ่ง เล่ม 2				/
โบตั๋นกลีบสุดท้าย			/	
คนจีน 200 ปี ภายใต้ฯ ภาค 1		/	/	/
คนจีน 200 ปี ภายใต้ฯ ภาค 2		/		/
ความรู้เรื่องจีนจากผู้เฒ่า				/
ค้าแบบจีน	/			
ตึ่งหนั่งเกี้ย	/			/
จากอาสำถึงหยำฉ่า				/
สำเภาสยาม ตำนานเจ๊ก บางกอก	/			/
กวางตุ้งเฮฮา	/	/		/
ธรรมเนียมจีนมีเหมือนฯ				/
ลัทธิของเพื่อน เล่ม 1				/
นายแม่	/			
ลูกจีน หลานมอญในกรุงสยาม	/	/		/
บ่บั๊ดบ่ย้งก้ง ฯ				/
สำเพ็ง : ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนฯ			/	/
กำเนิดต้นแซ่และการตั้งนามสกุลฯ	/	/		

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาคผนวก ข

เรื่องย่อวรรณกรรมไทย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เรื่องย่อวรรณกรรมไทย ช่วง พ.ศ.2510-2550

ประเภทบันเทิงคดี

จดหมายจากเมืองไทย

จดหมายจากเมืองไทย เป็นผลงานของ สุภา สิริสิงห ซึ่งใช้นามปากกาว่า โบตั๋น เป็นนวนิยายที่เคยได้รับรางวัล วรรณกรรมยอดเยี่ยมประจำปี 2512 จาก ส.ป.อ. (สนธิสัญญาป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) ใช้กลวิธีการแต่ง ให้ตัวเอกของเรื่องคือ ตันส่วนอู๋ เล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับตนเองผ่านจดหมายทั้ง 100 ฉบับ เนื้อเรื่องกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นจริง ทั้งด้านชีวิตความเป็นอยู่ และความคิดจิตใจ ของคนจีนที่อพยพเข้ามาหากินในประเทศไทยในช่วงที่จีนกำลังเกิดปัญหาสงคราม จดหมายจากเมืองไทย จะมีส่วนช่วยให้ผู้อ่าน เข้าใจพื้นฐานความคิด จิตใจ วัฒนธรรม ของคนจีนในเมืองไทย และคนไทย เจ้าของประเทศมากขึ้น

กตัญญูพิศวาส: นวนิยายชีวิตคนจีนในเมืองหลวง

กตัญญูพิศวาส: นวนิยายชีวิตคนจีนในเมืองหลวง เป็นผลงานของ เฉลิมศักดิ์ รงคผลิน ซึ่งใช้นามปากกาว่า หยก บูรพา ผู้ประพันธ์ได้จำลองภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนจีนในกรุงเทพฯ พยายามถ่ายทอดความเชื่อ ตลอดจนอุปนิสัยของชาวจีนจากประสบการณ์ของผู้เขียนซึ่งคุ้นเคยกับคนจีนย่านสลัม ซึ่งคนจีนเหล่านั้นพยายามรักษาระเบียบประเพณีขนบธรรมเนียมของชาวจีนไว้ “หมง” เป็นพ่อค้าขายหมู เขาเป็นคนรักครอบครัว ขยันทำมาหากิน มี “เซ็ง” ทำหน้าที่ภรรยาที่ดี และมีเพื่อนบ้านที่ดีอย่าง “แป๊ะกิม” และ “จิว” ต่อมาหมงถูกตำรวจจับและถูกเนรเทศกลับเมืองจีน เซ้งได้รับความช่วยเหลือจากแป๊ะกิมและจิว รวมทั้งมาลีซึ่งเป็นหญิงขายตัวแต่มีจิตใจดี ต่อมาบ้านย่านสลัมถูกเผาผลาญ แป๊ะกิมถูกตำรวจจับและถูกกล่าวหาว่าเป็นต้นเหตุ จิวรับเซ็งและครอบครัวไปอยู่ร่วมกัน เนื้อหาเป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องความขยันทำมาหากิน ความอดทน อดกลั้นและที่สำคัญที่สุดคือความกตัญญูรู้คุณ ความอ่อนน้อม ความโอบอ้อมอารีของชาวจีน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตึกฝรั่ง

ตึกฝรั่ง เป็นผลงานของรพีพร (นามแฝง) ศิลปินแห่งศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ พ.ศ. 2534 ตึกฝรั่ง เป็นเรื่องราวของผู้คนในตระกูลทองเรือง วิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่ภายใต้อาณาจักรนี้ล้วนถูกกำหนดจากขนบประเพณีมาเป็นเวลานับร้อยปี ขนบประเพณีบางอย่างควรค่าธำรงไว้แต่บางอย่างควรเปลี่ยนแปลงเพื่อความสอดคล้องกับยุคสมัยและสังคม ผู้ประพันธ์กำหนดให้ อรสุรางค์ ตัวละครเอกของเรื่องได้เข้ามาเป็นสะใภ้ใน “ตึกฝรั่ง” ศูนย์รวมแห่งชีวิตจิตใจของตระกูลทองเรืองซึ่งเคร่งครัดต่อประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวจีน เธอเป็นหญิงสาวยุคใหม่ที่จริงใจและตั้งมั่นที่จะนำอาณาจักรแห่งนี้ไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับกาลเวลา

เขยใหม่

เขยใหม่ เป็นผลงานของ ลักษณ์ โรจนา เรื่องราวทั้งหมดเกิดขึ้นเมื่อกิมธงได้พบรักกับวรรัตน์ที่เมืองนอกและตกลงว่าจะแต่งงานกันแต่เมื่อกลับประเทศไทย เมื่อทั้งสองกลับประเทศไทยทั้งสองกลับถูกกีดกัน เพราะขนบประเพณี และธรรมเนียมปฏิบัติที่แตกต่างกันระหว่างชาวจีนและชาวไทย โดยเฉพาะเมื่อครอบครัวฝ่ายหญิงเป็นคนไทยหัวโบราณที่เป็นพวกลัทธิชาตินิยม ถือยศศักดิ์เป็นที่ตั้ง ในขณะที่ครอบครัวฝ่ายชายเป็นชาวจีนในสังคมไทยก็เคร่งครัดต่อประเพณีจีนเช่นเดียวกัน และไม่ยอมรับสะใภ้คนไทย แต่ในที่สุดทั้งสองคนก็ได้แต่งงานกัน หลังจากแต่งงานแล้ว ฝ่ายหญิงต้องมาอยู่กับครอบครัวฝ่ายชายซึ่งเป็นครอบครัวขยายตามประเพณีจีน นอกจากนั้นฝ่ายหญิงจะต้องกระทำตามธรรมเนียมประเพณี ความเข้มงวดในครอบครัวของฝ่ายชาย อีกทั้งปรนนิบัติสามีและญาติของสามีด้วยความเคารพ ยกย่อง ผู้อ่านจะได้เรียนรู้ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวจีนในสังคมไทยด้วย

ก่อนสายหมอกเลือน

ก่อนสายหมอกเลือน เป็นผลงานของโบตั๋น ที่สะท้อนให้เห็นภาพของชาวจีนผ่านนวนิยาย กล่าวถึงตัวละครเอกคือ ง่วนเส็ง กับเช้ง ที่อพยพจากเมืองจีนเข้ามาในเมืองไทย แต่ด้วยความแตกต่างทางด้านอุปนิสัย การศึกษา และขัดแย้งกันด้านผลประโยชน์ ทำให้ส่งผลให้รุ่นลูกหลานเกลียดชังกัน แต่ท้ายที่สุดต่างก็สามารถปรองดองกันได้ เพราะคิดว่าถึงอย่างไรก็เป็นชนชาติจีน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เหมือนกัน จึงควรที่จะต้องรักกันและให้อภัยกัน และในที่สุดพวกเขาก็สามารถสร้างฐานะที่มั่นคงด้วยหน้าที่การงานที่แตกต่างกัน จนสามารถยืนหยัดและได้รับการยอมรับจากคนไทย

เยาวราชในพายุฝน

เยาวราชในพายุฝน แปลโดย อรุณ โรจนสันติ เป็นนวนิยายแนวสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาของกลุ่มนักเขียนชาวจีนในไทย ที่ร่วมกันเขียนเรียงร้อยผูกเรื่องต่อเนื่องกัน ในทำนองเดียวกับการต่อบทสักวา โดยแต่ละคนได้สร้างปมเงื่อนผูกเรื่องแต่ละตอน เพื่อให้นักเขียนคนอื่นใช้ไหวพริบเดินเรื่องต่อไป และสามารถสร้างความกลมกลืนได้อย่างดี นอกจากนี้ ยังเป็นการสะท้อนภาพสังคมไทยในยุคสมัย 2500 - 2510 อันเป็นช่วงวัฒนธรรมตะวันตกเริ่มเข้ามามีอิทธิพลและสภาพเศรษฐกิจของไทย ผู้ประพันธ์กำหนดให้ ลี้จุ่น ชาวจีนแต้จิ๋ว เป็นหนุ่มสวนยาง เกิดและเติบโตที่หาดใหญ่ เดินทางเข้ามาหางานทำที่ย่านเยาวราช ดังนั้นเรื่องนี้จึงสะท้อนให้เห็นความเป็นอยู่ของกลุ่มชาวจีนบนถนนสายเศรษฐกิจได้อย่างชัดเจน

ผู้แปลได้แปลออกเสียงเป็นสำเนียงจีนแต้จิ๋ว ซึ่งจะเห็นได้จากชื่อตัวละคร ชื่อร้าน และสถานที่ต่างๆ จะอ่านออกเสียง หรือทับศัพท์ภาษาไทยเป็นสำเนียงจีนแต้จิ๋วทั้งสิ้น

ลอดลายมังกร

ลอดลายมังกร เป็นผลงานการประพันธ์ของ ประภัสสร เสวิกุล ได้รับรางวัลชมเชยประเภทนวนิยาย จากการประกวดหนังสือดีเด่น ประจำปี พ.ศ. 2533 เนื้อหาเป็นเรื่องราวของ เหลียง สือพาณิชย์ ชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย เหลียง มีภรรยาชื่อ เหมยหลิง มีลูกชายเล็ก ๆ 2 คนชื่อ เทียน กับ แอนดี้ เหลียงเดินทางจากซัวเถาสู่เมืองไทยด้วยเรือสำเภาพร้อมกับเพื่อนอีก 2 คน คือ จั๊วและหลงจู๊บุ๋น เหลียงได้เริ่มกิจการเล็กๆ จนขยับขยายให้ใหญ่ขึ้น และได้แต่งงานอีกครั้งกับภรรยาชาวไทยชื่อ เนียม มีลูกด้วยกัน 5 คน ต่อมาเหลียงได้รับเหมยหลิงพร้อมกับลูกมาอยู่ด้วย เหตุการณ์ภายในครอบครัวก็เกิดความวุ่นวายขึ้น พร้อมๆ กับการขยายตัวของกิจการซึ่งมีทั้งประสบความสำเร็จและความล้มเหลว นอกจากเหลียงจะมีความขยัน อดทน ประหยัด และซื่อสัตย์แล้ว เหลียงยังยึดมั่นในคุณธรรมโดยมีอักษรคำว่า "หงี" ซึ่งหมายถึงคุณธรรมติดไว้ที่กลางบ้าน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

หลายปีผ่านไป ลูกหลานของอาเหลียง เหมยหลิง และ เนียม ก็เติบโตขึ้น หลายคนได้ช่วยขยับขยายกิจการจนประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะแอนดี้บุตรชายคนรอง ในขณะที่เทียนบุตรชายคนโตกลับทำอะไรไม่ประสบความสำเร็จเลย ในขณะที่หลาน ๆ ของอาเหลียง แต่ละคนก็มีบุคลิกนิสัยแตกต่างกันออกไป และชาญชัย ลูกชายเพียงคนเดียวของแอนดี้และเป๊กกี้ ภรรยาชาวฮ่องกงของแอนดี้ ที่ถูกเลี้ยงมาด้วยการเอาใจมาแต่เล็ก ก็ได้สร้างความหายนะให้แก่กิจการและเสื่อมเสียชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล ถึงแม้ว่าลูกหลายจะสร้างปัญหาให้เขาสักเท่าใด เหลียงก็ยังคงให้ความช่วยเหลือทุกคนอย่างดีมาตลอด สุดท้ายเหลียงสิ้นใจลงอย่างสงบท่ามกลางลูกหลานที่อยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตาตามที่เขาต้องการ เรื่องราวทั้งหมดนี้ถูกบอกเล่าผ่านโดย ระวี หลานชายของอาเหลียงที่เป็นลูกชายของ ณัฐกิจ ลูกชายคนโตของอาเหลียงกับเนียมที่เกิดในเมืองไทย

เทพธิดาสำเพ็ง

เทพธิดาสำเพ็ง ผลงานของ เฉลิมศักดิ์ รงคผลิน เขานำเสนอเรื่องราวของคนจีนที่อาศัยอยู่ในย่านสำเพ็งผ่านประสบการณ์ของตัวละครสำคัญคือ แต้กิมเล้ง เถ้าแก่จีนที่เข้ามาอาศัยและค้าขายอยู่ในเมืองไทยแต้กิมเล้ง มีลูกสาวสองคนคือ กิมเฮียะและสุดารัตน์ ข้าวรวงงาม กิมเฮยะ เป็นคนชอบทำงานด้านค้าขายเช่นเดียวกับพ่อ ส่วน สุดารัตน์ ข้าวรวงงาม เป็นคนที่หัวดีมีการศึกษา และกำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัย

สุดารัตน์ได้เรียนรู้ชีวิตของคนในย่านสำเพ็ง พร้อมๆ กับคำแนะนำอบรม สั่งสอน หรือให้ข้อคิดจากแต้กิมเล้ง ซึ่งแม้จะเป็นคนจีน แต่ก็เป็นคนจีนที่ดำรงชีวิตในสังคมไทย และเป็นคนหัวก้าวหน้า ทำให้สุดารัตน์ได้ข้อคิดและมุมมองที่ลึกซึ้งและหลากหลายในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะแนวคิดที่ว่าสังคมไทยในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย ทุกคนก็ต้องขวนขวาย หาความรู้ ต้องก้าวเดินไปข้างหน้า ดังที่แต้กิมเล้งเคยบอกเธอว่า “ถึงลูกสาวสองคนของเตี่ยจะชอบอะไรที่ต่างกัน ทั้งการค้าหากำไร และความรู้ ก็เป็นสิ่งดีทั้งนั้นที่จะนำติดตัวเอาไว้ ”

เสน่ห์นางงิ้ว

เสน่ห์นางงิ้ว เป็นผลงานของ ภราดร ศักดา เนื้อหาเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมจีนผสมผสานด้วยกลิ่นอายของสาวชาวอีสาน การดำเนินชีวิตของชาวจีนและชาวอีสานในด้านการประกอบอาชีพด้วยการแสดงงิ้ว ผู้แต่งนำเสนอเรื่องโดยให้ บัว สาวอีสาน เป็นบุตรบุญธรรมของ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เจียง หัวหน้าคณะงิ้ว เธอได้เข้าศึกษาที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง พร้อมกับแสดงงิ้วที่เธอชื่นชอบ เรื่องที่เธอชอบแสดงและแสดงได้อย่างเข้าถึงบทบาทก็คือเรื่อง โม่งเจียงหนุ่ย นางผู้ซื่อสัตย์ต่อสามี บัวได้พบรักกับธานีผู้หลงใหลและชมชอบการแสดงงิ้วตามคุณย่า ทั้งสองต้องฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ จนในที่สุดได้ครองรักกัน

เจ้าสัวน้อย

เจ้าสัวน้อย เป็นผลงานของ สุรภี โพธิสมภรณ์ เรื่องราวของกิมซัวที่ยังผูกพันกับแผ่นดินจีน เขาฝังใจกับธรรมเนียมจีนโบราณที่คนจีนต้องแต่งงานกับคนจีนด้วยกัน และต้องมีลูกชายหรือหลานชาย เพื่อสืบสกุล กิมซัวผิดหวังเมื่อ สนิท ลูกชายโทนแต่งงานกับมรกตสาวชาวไทย สนิทอ้อนวอนจนกิมซัวยอมให้มรกตอยู่ที่บ้านได้ โดย มีเงื่อนไขว่าถ้ามรกตคลอดลูกเป็นหญิง ดังนั้นเมื่อมรกตตั้งครรภ์และคลอดลูกสาว คิ้มแม่นมของสนิทได้บอกกับกิมซัวว่ากิมซัวได้ "เจ้าสัวน้อย" ซึ่งโดย ทั่วไป "เจ้าสัว"จะเป็นคำเรียกสำหรับลูกชายเท่านั้น น้อยต้องแต่งกายด้วยเสื้อผ้าของเด็กผู้ชาย พร้อมกับที่ทั้งบ้านช่วยกันปกปิดความลับให้ จนในที่สุดเหตุการณ์ได้ผันผวนให้กิมซัวยอมรับความจริงที่น้อยเป็นผู้หญิง และยอมรับว่าหญิงหรือชายไม่ใช่สิ่งสำคัญ ขอให้เป็นคนดีก็พอ

ดงดอกเหมย

ดงดอกเหมย เป็นผลงานของ นันทนา วีระชน ผู้ประพันธ์ได้เล่าถึงเรื่องราวของ ฮั้ว งานท่าเรือที่คุนหมิง เขาหลงรักเหมยลูกสาวเถ้าแก่ซัว เถ้าแก่ซัวขัดขวางความรักของคนทั้งสอง ฮั้วกับเหมยจึงหนีไปใช้ชีวิตใหม่ที่เมืองไทย เมื่อถึงเมืองไทยฮั้วทำงานเป็นจับกังแบกข้าวในท่าข้าวของเจ็ก ฮั้วและเหมยอาศัยอยู่ในห้องแถวเรือนไม้เก่าๆ และใช้ชีวิตร่วมกันโดยแต่งงานกันตาม ประเพณีจีนที่จัดขึ้นเอง ฮั้วตั้งความหวังว่าจะมีลูกผู้ชายไว้สืบสกุล แต่ก็ต้องผิดหวังเมื่อลูกทั้ง 7 คนเป็นผู้หญิงหมด การมีลูกมากๆ ทำให้สุขภาพของเหมยทรุดโทรมลง หลังจากที่คลอดลูกคนสุดท้องได้เพียงเดือนเดียว เหมยต้องเข้าโรงพยาบาล ไหมต้องมาช่วยดูแลลูกๆ ให้ ก่อนที่เหมยจะสิ้นใจได้ขอให้ฮั้วมีศรัทธาต่อลูกผู้หญิงทั้งเจ็ดคน ฮั้ว ไม่ยอมแต่งงานใหม่ ถึงแม้ว่าไหมจะรักฮั้วอยู่ ฮั้วทุ่มเทชีวิตทั้งหมดให้กับการเลี้ยงลูกๆ เมื่อลูกๆ เติบโตขึ้น ปัญหาต่าง ๆ ก็เริ่มตามมา ในบั้นปลายของชีวิตฮั้วป่วยหนัก ก่อนสิ้นใจ ฮั้วหยิบรูปถ่ายของเหมย พร้อมกับหลับตานึกถึงคืนวันที่ผ่านมาด้วยความรู้สึกภาคภูมิใจว่า ถึงแม้ลูกทั้ง 7 คนจะไม่ใช่ผู้ชายอย่างที่คาดหวังไว้ แต่ลูกทุกคนก็เป็นคนดี และเป็นคนที่มีคุณค่าต่อสังคม เท่านี้ก็นับได้ว่าเขาได้ตอบแทนคุณต่อแผ่นดินแล้ว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อยู่กับก๋ง

อยู่กับก๋ง เป็นผลงานของ ประภัสสร เสวิกุล เป็นนวนิยายที่ได้รับรางวัลดีเด่นประจำปี พ.ศ. 2519 จากการจัดประกวดของคณะกรรมการงานสัปดาห์หนังสือประจำปี พ.ศ.2520 เนื้อเรื่องเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวของชาวจีนกลุ่มหนึ่งที่มาอาศัยอยู่ในแผ่นดินไทย โดยกำหนดให้หยกผู้อาศัยอยู่กับก๋งในห้องแถวเก่าๆ อันมืดทึบ หยกได้พบเรื่องราวต่างๆ มากมายในชีวิตประจำวัน หยกสงสัยและมีความคิดเห็นต่อเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านั้น หยกมีก๋งคอยแนะนำ สั่งสอน อบรม เลี้ยงดู รวมถึงการให้ทัศนคติ แนวคิด แง่คิด ความรับผิดชอบ การตอบแทนผู้มีพระคุณ และขนบธรรมเนียมที่ก๋งยึดถือปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดี และติดตัวมาให้กับหยกในการดำเนินชีวิต เป็นชีวิตจริงที่เกิดขึ้นกับหยก และยังถ่ายทอดเรื่องราว ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ผสมผสานระหว่างจีนและไทยไว้ด้วยกัน สิ่งสำคัญของเรื่องนี้ก็คือการนำเสนอว่า แม้ก๋งจะเป็นคนจีนทั้งเชื้อชาติและสัญชาติ แต่เมื่อเข้ามาอยู่ในเมืองไทยในฐานะผู้พึ่งพระบรมโพธิสมภารของกษัตริย์ไทยตั้งแต่อายุ 18 ปี ก๋งก็บำเพ็ญตนเยี่ยงข้าแผ่นดิน ข้าธุลีละอองพระบาทที่ดีจนตลอดชีวิตอันยากไร้ เคารพกฎหมายไทย รักแผ่นดินไทย และเข้าใจคนไทย

วิมานมะพร้าว

วิมานมะพร้าว เป็นผลงานของ วินิตา ดิถียนต์ เป็นนวนิยายแนวแฟนตาซี กล่าวถึงจุลลาวิศวกรสาวไปสมัครงานที่โรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่ง ย่านชานเมือง เจ้าของโรงงานรับเธอเข้าทำงานด้วยเหตุผลที่ว่า เธอ "โหงวเฮ้งดี" จุลลาได้พบกับเถ้าแก่หรืออาก๋งในฮวงซุ้ยวิญญาณขี้เหงาเจ้าอารมณ์ เจ้าของโรงงานปาล์ม “วิมานมะพร้าว” ความสนิทสนมระหว่างคนกับวิญญาณจึงเกิดขึ้น ทำให้เถ้าแก่วางตัวเป็นผีพ่อสื่อ จับคู่จุลลาให้กับ สืบสาย หลานชายคนเดียวของแก

เลดี้เยาวราช

เลดี้เยาวราช เป็นผลงานของทิพเกสร (นามแฝง) เป็นเรื่องราวของ เง็ก หรือหยกผกาลูกสาวคนจีนย่านเยาวราชที่เกิดมาพร้อมกับความคับแค้นน้อยเนื้อต่ำใจที่เตียไม่รัก รักแต่ลูกคนโตเพราะเป็นลูกชาย หล่อนดิ้นรนเรียนหนังสือเพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้เตียจับแต่งงาน หยกผกามีความสามารถทางด้านการค้าตั้งแต่เยาว์วัย โดยเฉพาะการประดิษฐ์อาหารซาลาเปาธรรมดาให้เป็นซาลาเปาพิศดาร วันหนึ่งขณะที่ฝนตกหนัก มีเหตุการณ์ที่ทำให้เตียโกรธจนไล่หล่อนออกจากบ้าน หล่อนร้องไห้แต่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ก็ไม่ยอมแพ้ ไม่ยอมคุกเข่าง้อเตีย ชีวิตหล่อนต้องระหกระเหินไปไกลถึงลอนดอน และได้เรียนรู้ในเรื่องดิ่มซำและอาหารจีนอีกหลากหลายชนิด จนหล่อนกลายเป็น "เลดี้เจด"" ที่ทุกคนยกย่อง และหล่อนกลับมาเมืองไทยเพื่อให้เตียยอมรับว่า "นังเง็ก" ก็สามารถผงาดในวงการดิ่มซำชนิดที่ทำให้เยาวราชสะท้านสะเทือนได้

ไผ่ต้องลม

ไผ่ต้องลม เป็นผลงานของ สุภา สิริสิงห์ ซึ่งใช้นามแฝงว่าโบตั๋น “ไผ่ต้องลม”เป็นนวนิยายที่ได้รับรางวัลชมเชยประจำปี๒๕๒๓ จากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ ในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ซึ่งงานเขียนชุดนี้ได้นำเรื่องราวการดำเนินชีวิต วิถีความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ปรัชญาและหลักคำสอนของครอบครัวชาวจีนดั้งเดิมมาถ่ายทอดเป็นนวนิยาย โดยเนื้อเรื่องกล่าวถึงเด็กชายชาวจีนชื่อจู ที่เกิดที่ประเทศไทยแต่ต้องจากบุพการี ไปอาศัยอยู่กับญาติที่ประเทศจีน จูพบกับญาติที่แล้งน้ำใจ กลั่นแกล้งและทรมานจนเขาล้มเจ็บป่วย ซินแสจึงเปลี่ยนชื่อให้เขาใหม่เป็น ทิจือ (แปลว่าเหล็ก) ซึ่งมีความหมายว่ายิ่งถูกทุบตี เผาไฟ แช่น้ำ ก็ยิ่งแข็งแกร่ง จากนั้นทิจือดิ้นรนหาทางกลับประเทศไทย ระหว่างนั้น ทิจือต้องต่อสู้มรสุมชีวิตมากมาย แต่เขาไม่ย่อท้อ สามารถฝ่ามรสุมร้ายต่างๆ ได้ เขามีชื่อเป็นไทยว่า วิลาศ เจียมรัตนตระกูล เขาใช้ชีวิตบั้นปลายในประเทศไทย เมื่อเสียชีวิตทิจือได้บริจาคร่างให้โรงพยาบาลเพื่อให้นักศึกษาแพทย์ได้ศึกษา และไม่ต้องเป็นภาระของลูกหลานที่จะต้องพิธีกงเต็กตามธรรมเนียมจีน

มังกรเยาวราช

มังกรเยาวราช เป็นผลงานของ ภราดร ศักดา เนื้อเรื่องกล่าวถึงเหตุการณ์หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ว่า ความขัดแย้งทางการเมืองในจีนลุกลามเข้ามายังชุมชนชาวจีนในประเทศไทย โดยมีพรรคมังกรเก้ายอดนำโดยเล่าเจ๊กที่มีชินชัยเป็นผู้ช่วย ก่อการจลาจลและข่มขู่คนจีนให้สนับสนุนพรรคก๊กมินตั๋งเพื่อแสดงพลังต่อต้านญี่ปุ่น ความขัดแย้งดังกล่าวส่งผลกระทบบุคคลทั่วไปที่เข้ามายังเยาวราชด้วย พรรคมังกรเก้ายอดบังคับให้ชาวจีนในตลาดเลิกค้าขาย แต่มีลูกหลานเจ้าสัวเนียมทางตลาดเก่าโดยเฉพาะบุญกิจที่ต่อต้านการบังคับขู่เข็ญนี้ จตุภูมิเป็นคนไทยที่ได้กิมเฮียงเป็นแม่บุญธรรมเลี้ยงดูมาตั้งแต่เด็กพร้อมกับชินชัย แต่ต้องแยกกันในช่วงสงครามเพราะกิมเฮียงเป็นคนต่างด้าวจึงถูกกักบริเวณ จตุภูมิพยายามลอบเข้าช่วยแม่แต่ถูกทำร้าย โชคดีที่ได้หลิวกับคนสวมหน้ากากแป๊ะช่วยไว้ การต่อสู้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น จนกระทั่งเขาช่วยกิมเฮียง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ออกมาได้ ต่อมา 5 เมษายน 2489 สห.ตร.ผสม ได้ประกาศให้พรรคมังกรเก้ายอดวางอาวุธและนำรถถังมาปิดหัว-ท้าย และตรึงกำลังตลอดถนนเยาวราช พร้อมทั้งเข้ากวาดล้างด้วยอาวุธสงคราม พรรคมังกรเก้ายอดซ่อนตัวตามตึกริมถนน ไม่ยอมจำนน เกิดการต่อสู้อย่างหนัก ในที่สุด สห.ตร.ผสม เป็นฝ่ายชนะ ฉากสุดท้ายของเรื่องคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พร้อมด้วยพระอนุชาเสด็จประพาสสำเพ็ง ในวันที่ 3 มิถุนายน 2489 สถานการณ์เลวร้ายทั้งหลายจึงคลี่คลายลง

เสื่อหนึ่งผืนหมอนหนึ่งใบ

เสื่อหนึ่งผืนหมอนหนึ่งใบ ผลงานของ กรุง ญ.ฉัตร (นามแฝง) เป็นเรื่องราวการต่อสู้ชีวิตของบักเคี้ยงที่เดินทางมาจากแผ่นดินจีนมายังประเทศไทยด้วยสภาพเสื่อหนึ่งผืนหมอนหนึ่งใบ เพื่อต้องการตามหาพ่อผู้ให้กำเนิด แต่เขาถูกปฏิเสธจากผู้ให้กำเนิด ถูกผู้เป็นญาติเอาเปรียบและดูแคลนในสภาพยากไร้ ทว่าความซื่อสัตย์ กตัญญู ขยัน และอดทน ทำให้เขาฝ่าฟันมรสุมแห่งชีวิตได้

แก๊งตี๋ตระกูลซ่ง

แก๊งตี๋ตระกูลซ่ง เป็นผลงานของ เพ็ญศิริ (นามแฝง) เนื้อหาเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับตระกูลจีนตระกูลหนึ่งที่อาศัยอยู่ในย่านเยาวราช พวกเขาเป็นเจ้าของคณะเชิดสิงโตมีชื่อ แต่ที่ต้องปิดคณะลงเพราะถูกคณะอังไชซึ่งเป็นคณะคู่แข่งซื้อตัวคนเชิดหัวสิงโตไป ตระกูลซ่งต้องดิ้นรนเลี้ยงชีวิตและครอบครัวด้วยความยาก ลำบาก แต่พวกเขาก็ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งหลาย จนกระทั่งสามารถผ่านพ้นอุปสรรคไปได้ด้วยดี สุดท้ายครอบครัวในตระกูลซ่งก็ได้อยู่กันพร้อมหน้าอย่างมีความสุข และเรื่องราวจบลงที่ตระกูลซ่งเปิดร้านขายข้าวต้ม ทุกคนมาร่วมงานเปิดร้านใหม่กันอย่างคึกคักและมีการเชิดสิงโตจากคณะอังไช เพื่อแสดงความยินดีต่อตระกูลซ่ง

โบตั๋นกลีบสุดท้าย

โบตั๋นกลีบสุดท้าย ผลงานของ กานติมา (นามแฝง) เป็นเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวของชาวจีนที่มาทำมาหากินอยู่ในเมืองสยาม ความเชื่อของคนจีนคือ ถ้ามีลูกชายจะถือว่าฟ้าประทานพรมาให้ แต่ถ้ามีลูกสาวเหมือนว่าฟ้าลงโทษ เพราะมีลูกชายจะได้มีไว้สืบสกุล ส่วนลูกสาวเมื่อแต่งงานแล้วก็ถือว่าเป็นคนนอกครอบครัว ผู้ประพันธ์ได้สะท้อนให้เห็นชีวิต แนวคิดและการปฏิบัติตนของ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ครอบครัวชาวจีนที่ความเกี่ยวพันกัน 3 ครอบครัว เพื่อเป็นบทพิสูจน์ว่าความเชื่อดั้งเดิมของชาวจีนที่ว่าลูกผู้ชายจะเป็นผู้จะสืบทอดวงศ์ตระกูลได้ดีที่สุดนั้นไม่เป็นจริงเสมอไป ผู้เขียนต้องการเสนอให้ผู้อ่านเห็นว่า ในความเป็นครอบครัวนั้น ความเชื่อมั่นในความเป็นผู้นำ ความศรัทธาในการปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดี และความสามัคคีกลมเกลียวกัน คือแก่นแท้ของครอบครัว ผู้เขียนสื่อความหมายนั้น โดยผ่านตัวละครแต่ละตัว และเชื่อมโยงเกี่ยวพันกับคณะงิ้ว ครอบครัวหนึ่งมีลูกชายล้วนมีอาชีพขายข้าวมันไก่ ลูกชายคนสุดท้องได้มีโอกาสเข้าร่วมกับคณะงิ้ว อีกครอบครัวหนึ่งมีลูกสาวล้วน มีอาชีพแสดงงิ้ว เหตุการณ์ได้ดำเนินให้ทั้งสองครอบครัวนี้มามีส่วนเกี่ยวพันกัน ส่วนครอบครัวที่ 3 เป็นครอบครัวที่ให้การสนับสนุนต่อคณะงิ้ว

ประเภทสารคดี

คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 1

หนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงเรื่องราวของคนจีนในไทย โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 ภาค ดังนี้ ภาคที่ 1 คนจีนในไทย ซึ่งมีหัวข้อย่อยคือ ฟังคึกฤทธิ์พูดเรื่องจีน, จีนในไทย, ชาวจีนแต้จิ๋วที่อพยพมายังไทยในระยะแรก, คนจีนในทรรศนะคึกฤทธิ์, และสังคมจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร ภาคที่2 การประสมกลมกลืนระหว่างคนไทยกับคนจีน ภาคที่ 3 บทบาททางเศรษฐกิจของคนจีน ภาคที่ 4 บทบาททาง การศึกษาของคนจีน ภาคที่ 5 ขนบธรรมเนียม-ประเพณีจีน ภาคที่ 6 ศิลปวรรณกรรม และการมหรสพ ซึ่งมีหัวข้อย่อยคือ วิวัฒนาการของวรรณกรรมจีน แบบจีนและเกี่ยวกับจีนในภาษาไทย, จากสามก๊ก ถึง อยู่กับก๋ง, จำลอง พิศนาคะ ผู้จำลอง มังกรหยก มาเป็นภาษาไทยคนแรกในยุทธจักรนิยายจีน, และ นายต. เง็กชวน: คนจีนกับดนตรีไทยเดิม

คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 2

หนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงเรื่องราวของคนจีนในไทยต่อจากคนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 1 โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 ภาค ดังนี้ ภาคที่1 ความสัมพันธ์ในประวัติศาสตร์กับสถาบันพระมหา กษัตริย์ ภาคที่ 2 พื้นฐานเศรษฐกิจความมั่นคงของคนจีนในประเทศไทย ภาคที่ 3 บทบาทของชาวจีนต่อสภาพสังคมไทยทั่วๆ ไป ภาคที่ 4 วัฒนธรรม สัญลักษณ์ทางศิลปะที่ยืนยง ภาคที่ 5 ศาสนสถาน เรื่องราวทางศีลธรรมประเพณี การศึกษา และภาคที่ 6 ปกิณกะ-กระจกเงา จดหมายข้อเขียนจากคอลัมนิสต์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความรู้เรื่องจีนจากผู้เฒ่า

หนังสือเล่มนี้แสดงถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่น่าสนใจของชาวจีนโดยผู้เขียนอ้างว่าผู้เฒ่าเป็นผู้ถ่ายทอดให้แก่ผู้เขียน ผู้เขียนเล่าว่าผู้เฒ่าเป็นคนจีนที่เดินทางเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย ผู้เฒ่ายังคงเคร่งครัดต่อขนบธรรมเนียม ประเพณีจีน ทั้งนี้เพราะเห็นว่าการกระทำตามขนนบธรรมเนียมและประเพณีเป็นสิ่งที่ทำเพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ทุกคนในครอบครัว หนังสือเล่มนี้จึงช่วยให้ขนบธรรมเนียมประเพณีจีนในเมืองไทยไม่เลือนหายไปและดำรงอยู่เพื่อให้ลูกหลานไทยเชื้อสายจีนได้ปฏิบัติสืบต่อกันไป

ค้าแบบจีน

ค้าแบบจีนเป็นหนังสือที่รวบรวมวิธีคิด แนวคิดทางด้านการค้าและการดำเนินชีวิตของชาวจีนที่เข้ามาหากินในเมืองไทยในสมัยก่อนว่าทำอย่างไรชาวจีนจึงสามารถตั้งตัวจากเสื่อผืนหมอนใบจนกลายเป็นเจ้าสัวกิจการมากมายได้ในปัจจุบัน ผู้แต่งยังแสดงให้เห็นถึงกลวิธีในการค้าขาย การอดออม การวางแผนการค้า การตลาด โดยผู้แต่งสมมุติตัวละครขึ้นมาเพื่อถ่ายทอดวิถีจีนดังกล่าว

ดุจนาวากลางมหาสมุทร

หนังสือเรื่อง ดุจนาวากลางมหาสมุทร เล่มนี้ ได้รับพระราชทานคำนิยมจาก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีและแต่งคำนำโดย ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ ดุจนาวากลางมหาสมุทร เรื่องราวการต่อสู้และฟันฝ่าอุปสรรคนานาประการของคนหลายชั่วอายุคนจนมาเป็นสกุล หวั่งหลี ตั้งแต่ต้นตระกูลในเมืองจีนมีความลำบากยากแค้นจนมาถึงจุดสูงสุดของธุรกิจและปัญหาอุปสรรคอีกนานับประการ ดุจนาวากลางมหาสมุทรจึงเป็นเรื่องราวที่สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรม ประเพณี ความคิด สัจธรรมของชีวิตและความเปลี่ยนแปรของคนเชื้อสายจีนในเมืองไทยในช่วงระยะเวลากว่าศตวรรษ

ตึ่งหนั่งเกี้ย

ผู้เขียนคือ จิตรา ก่อนันทเกียรติ ผู้เขียนกล่าวว่า ตึ่งหนั่งเกี้ย แปลว่า ลูกคนจีน ผู้แต่งได้รวบรวมประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ ของคนจีนตั้งแต่เกิดจนตาย อันได้แก่ พิธีไหว้เจ้าทั้งปีที่สำคัญ 8

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ครั้ง การแต่งกาย การกินเจ การแต่งงาน วันสำคัญของคนจีน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิริมงคลของชาวจีน นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้กล่าวถึงเรื่องภาษาพูดของชาวจีน ความเป็นจีน และภาคภูมิใจที่ได้เกิดมาเป็นลูกหลานคนจีน

จากอาสำถึงหยำฉ่า

"จากอาสำถึงหยำฉ่า" เป็นหนังสือสารคดีชีวิตของคนจีนกวางตุ้งที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากในประเทศไทยเนื่องจากหนีความยากลำบากและภัยการเมืองในสมัยที่จีนเปลี่ยนแปลงการปกครอง และในสมัยสงครามโลก คนกวางตุ้งเหล่านี้ ต้องเผชิญกับความยากลำบากในตอนอพยพ และการใช้ชีวิตในเมืองไทยแม้ไม่สุขสบายแต่ก็ไม่ลำบากเท่าในเมืองจีน คนจีนกวางตุ้งเป็นคนที่ขยันขันแข็งในการทำมาหากิน จนสามารถสร้างฐานะของตัวเองให้ร่ำรวยจนมีชื่อเสียงในวงของสังคมไทย นอกจากนี้คนกวางตุ้งยังได้นำเอาวัฒนธรรมต่างๆ เข้ามายังสยามประเทศ เช่น การประกอบอาชีพต่างๆ อาหารการกิน เป็นต้น สิ่งที่น่าสนใจใน "จากอาสำถึงหยำฉ่า" คือ อาหารกวางตุ้งเป็นอาหารที่โด่งดังไปทั่วทุกมุมโลก อาหารบางอย่างอาจจะเป็นอาหารง่ายๆพื้นๆ แต่วัตถุดิบของอาหารแต่ละอย่างนั้นถูกคัดมาเป็นอย่างดี

สำเภาสยาม ตำนานเจ๊กบางกอก

"เจ๊ก" ในสยามนั้น นับได้ว่าเป็นกลุ่มชนที่ทรงพลัง และมีอิทธิพลอย่างมากทั้งในทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และศิลปะต่อชาติสยาม โดยเฉพาะวิถีชีวิตที่ประสานกลมกลืนระหว่างกัน อนึ่ง ชาวจีนที่อพยพเคลื่อนย้ายมายังสยามนั้นย่อมมีอยู่ด้วยกันหลายถิ่นภาษา ทั้งพวกจีนฮกเกี้ยน แต้จิ๋ว กวางตุ้ง ไหหลำ แคะ รวมไปถึงชาวต่างชาติต่างๆ ที่เข้ามาในสยาม ผู้แต่งยังได้เล่าเกร็ดความรู้ต่างๆ เช่น วัดกับศาลเจ้าในสยาม การเดินเรือของชาวจีนที่เกิดขึ้นมา 200 ปีก่อน สาเหตุที่คนไทยเรียกเรือสำเภาว่าเรือสำเภา รวมถึงประวัติความเป็นมาของเจ๊กที่มีบทบาทสำคัญต่อประวัติศาสตร์ไทย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กวางตุ้งเฮฮา

หนังสือกวางตุ้งเฮฮา เป็นผลงานของ ยุวดี ต้นสกุลรุ่งเรือง ผู้เป็นลูกหลานชาวจีนกวางตุ้งในเมืองไทย เนื้อเรื่องเป็นการเล่า

เรื่องราวเกี่ยวกับกิตติศัพท์และนานาสมญาที่ชาวจีนกวางตุ้งได้รับจากคนไทยและชาติอื่นๆ เช่นสารพัดไว (เดินไว ปากไว ทำงานไว),สารพัดขี้ (ขี้เหนียว ขี้โม้ ขี้ประชด),สารพัดช่าง (ช่างคุย ช่างแขวะ ช่างกิน ช่างปรุง-อาหาร) ตลอดจนวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ อาหารการกิน ประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ เช่น การเลือกคู่ ซึ่งเหมือนบ้างแตกต่างบ้างไปจากชาวจีนอื่นๆ โดยแฝงไว้ซึ่งความรู้ คติธรรม ความเชื่อ คุณธรรม ความศรัทธา และความมีชีวิตชีวาของชาวจีนกวางตุ้ง

ธรรมเนียมจีนมีเหมือน, มีต่างและมีแปลก

หนังสือธรรมเนียมจีน มีเหมือน, มีต่าง มีแปลก เป็นหนังสือที่รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับการไหว้เทศกาลต่างๆ ของจีน เช่น กำเนิดเช็งเม้ง ไหว้บะจ่าง ไหว้สารทจีน ไหว้พระจันทร์ ฯลฯ ธรรมเนียมจีนที่ปฏิบัติโดยคนจีนในประเทศอื่นๆ เช่น ฮ่องกง ไต้หวัน ว่ามีเหมือน มีต่าง และมีแปลกไปจากที่ทำกันในเมืองไทย ผู้เขียนเล่าเรื่องงานศพคนจีนในไทย 3 ครอบครัวที่แตกต่างกันชัดเจน รวมถึงพิธีกรรมการย้ายฮวงซุ้ย กำเนิดธรรมเนียมแซยิด นอกจากนี้ผู้เขียนยังแสดงให้เห็นถึงความเหมือนและความแตกต่างระหว่างธรรมเนียมการไหว้เจ้าของฮ่องเต้กับการไหว้เจ้าของชาวบ้าน พร้อมมีรายชื่อและตารางการไหว้ไท้ส่วยเอี๊ย 60 องค์ เพื่อให้ชาวไทยเชื้อสายจีนได้ไหว้เป็นสิริมงคล

ลัทธิของเพื่อน เล่ม 1

“ลัทธิของเพื่อน” เป็นงานนิพนธ์ของเสฐียร โกเศศและนาคะประทีป ผู้นิพนธ์กล่าวถึงสาเหตุที่ตั้งชื่อหนังสือว่า ลัทธิของเพื่อน ก็เพราะผู้นิพนธ์มีเพื่อนฝูงที่นับถือลัทธิต่างๆ มากมาย ผู้นิพนธ์จึงรวบรวมหลักของศาสนาเหล่านั้นไว้ เพื่อแสดงว่า แม้เดิม ศาสนา จะแปลว่าคำสั่งสอน แต่ทว่าในความหมายโดยสามัญแล้ว ศาสนาก็คือลัทธิความเชื่อของมนุษย์ อันมีหลักสำคัญคือแสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลก แม้ศาสนาแต่ละศาสนาจะมีที่มาต่างกัน เริ่มต้นต่างกัน แต่ทุกศาสนาหรือทุกลัทธิมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือสอนให้คนเป็นคนดี ใช้ชีวิตอย่างเป็นสุข

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นายแม่

นายแม่ ผู้เขียนได้เล่าย้อนอดีตไปถึงชีวิตของเจ๊สัวในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ วัฒนธรรมจีนสยาม ปริศนาการสืบทอดมรดกของชาวจีนสยาม ที่มีการสืบทอดมรดกแห่งตระกูลไปยังทายาทฝ่ายหญิงมากกว่า 200 ปี โดยผ่านการเล่าเรื่องประวัติความเป็นมาของ “โซวเฮงไถ่” เก๋งจีนริมแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นเรื่องที่เล่าขานกันเฉพาะคนในวงตระกูล “นายแม่”

ลูกจีน หลานมอญในกรุงสยาม

“ลูกจีน หลานมอญในกรุงสยาม” เป็นหนังสือที่รวบรวมตำนานชีวิตของชาวบ้านผู้สืบเชื้อสายมาจากคนต่างถิ่น ต่างฐานะ ต่างมุมมอง ที่มีเป้าหมายร่วมกันที่จะสร้างชีวิตใหม่ที่ดีกว่าเดิมบนผืนดินแห่งใหม่คือ แผ่นดินสยาม โดยมีลูกหลานตระกูลนั้นๆ ร่วมกันถ่ายทอดกับเรื่องราวประวัติชีวิตส่วนตัว อุทาหรณ์สอนใจในแง่ของชีวิตที่มีทั้งรุ่งโรจน์ และขมขื่น รวมถึงความเชื่อที่สืบทอดและคุณธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละครอบครัว

บ่บั๊ดบ่ย้งก้ง วัฒนธรรมไทยจีน: ไม่รู้ต้องแสวง

ผู้เขียนได้รวบรวมบทความ 25 เรื่องที่สะท้อนวัฒนธรรมของคนจีนในเมืองไทยจากแง่มุมต่างๆ ทั้ง ตำนาน ความเชื่อ พิธีกรรม มหรสพ การละเล่น นันทนาการ วิถีชีวิต และศิลปกรรม พระราชพิธีในวันตรุษจีน การทำกงเต็กในงานพระศพ และกินรีหน้าอาอึ้มที่วัดอรุณราชวราราม วรมหาวิหาร นับเป็นการเปิดโลกทัศน์ในเรื่องราวของคนจีนและคนไทยเชื้อสายจีนให้ได้รู้จักกันมากยิ่งขึ้น

กว่าจะเป็นอั้งยี่กรุงสยาม

“กว่าจะเป็นอั้งยี่กรุงสยาม” เป็นสารคดีที่เป็นร่องรอยจากบันทึกและข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของชาวจีนจากถิ่นกำเนิดในจีนจนถึงเมืองสยามอันเป็นที่ฝังรกราก ลูกหลานไทยเชื้อสายจีนสืบต่อกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน โดยกล่าวถึงองค์กรลับต้นตระกูลมาเฟียที่คุกคามสังคมมาตั้งแต่อดีตจบจนปัจจุบัน กับ “อั้งยี่” ซึ่งเป็นสมาคมลับที่เกิดจากพัฒนาการของความสมานฉันท์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ระหว่างกลุ่มคนจีนผู้รักชาติในอดีตเพื่อต่อสู้กับศัตรูผู้รุกรานประเทศ จนกลายมาเป็นกลุ่มอิทธิพลแสวงประโยชน์จากเหล่าแรงงานจีนใหม่หรือ

“ซินตึ๊ง” ที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารแล้วแก่งแย่งรบสู้กันจนเกิดเป็นภาระแก่ประเทศอันเป็นอู่ข้าวอู่น้ำ ซึ่งในยุคสมัยหนึ่ง อั้งยี่ได้กลายเป็นมหาภัยของแผ่นดินสยาม

สำเพ็ง ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ

เป็นเรื่องราวที่เปิดเผยถึงเส้นทางอพยพของชาวจีนเข้าสู่ดินแดนประเทศไทยว่าอาศัยเรือสำเภาขนาดใหญ่ สาเหตุที่สำคัญที่เดินทางเข้ามานั้นเนื่องจากประเทศจีนประสบอุทกภัย มีปัญหาความอดอยากจาก

ความแห้งแล้ง เส้นทางเข้าสู่ประเทศไทยของชาวจีนจะมาตามลำน้ำเจ้าพระยาท่าจีน และแม่กลอง มาตั้งถิ่นฐานตามหัวเมืองใหญ่ เช่น ชลบุรี จันทบุรีกรุงเทพมหานคร ฉะเชิงเทรา ในพื้นที่กรุงเทพฯนั้น สำเพ็งและเยาวราชเป็นชุมชนชาวจีนขนาดใหญ่ซึ่งมีอายุเก่าแก่กว่ากรุงเทพมหานครในสมัยรัชกาลที่ 3 – รัชกาลที่ 5 มีการขยายตัวของชุมชนชาวจีนในพื้นที่นี้ มีการกล่าวถึงเกร็ดที่น่าสนใจเกี่ยวกับจุดเด่นของเยาวราช เช่น เป็นท่าเรือซึ่งเป็นจุดสำคัญของการค้าอาคารร้านค้าที่เก่าแก่ แหล่งค้าขายขนาดใหญ่ ฯลฯ สถานที่สำคัญในเยาวราช เช่น ศาลเจ้าปุนเถ้ากซึ่งเก่าแก่ที่สุดในเยาวราช โรงพยาบาลเทียนฟ้าซึ่งชาวจีนหลายเชื้อสายรวมตัวกันสร้างขึ้น โรงเรียนเผยอิงซึ่งชาวจีนโพ้นทะเลสร้างขึ้นให้ยิ่งใหญ่เทียบเท่าโรงเรียนของมิชชันนารี ร้านขายยาเจ้ากรมเป๋อ มัสยิดหลวงโกชาอิศหาก นอกจากนี้ในอดีต เยาวราชยังมีโรงงิ้ว ร้านน้ำชา โรงยาฝิ่นและบ่อนอีกด้วย ปัจจุบันเยาวราช – สำเพ็งมีการเปลี่ยนแปลงไปในแง่สังคม วัฒนธรรม เกิดมูลนิธิ สมาคมจีนกลุ่มต่างๆ ส่วนในด้านการเมือง การปกครอง บุคคลสำคัญที่มีบทบาทโดดเด่นในประวัติศาสตร์ของเยาวราช เช่น เจ้าสัวยี่กอฮง ผู้สร้างโรงเรียนเผยอิง เซียวฮุดเสงสีบุญเรือง ปัญญาชนชาวจีนผู้นิยมระบบสาธารณรัฐ ซึ่งติดต่อให้ซุนยัดเซ็นเดินทางมาปาฐกถาในไทย เป็นต้น

กำเนิดต้นแซ่และการตั้งนามสกุลจากแซ่ของลูกจีนในไทย

ผู้เขียนได้รวบรวมเรื่อง กำเนิดหรือที่มาของต้นแซ่ แต่ดึกดำบรรพ์ และการตั้งนามสกุลจากแซ่ของลูกจีนในไทย รวมถึงสถานที่ที่ก่อเกิด แซ่เก่าแก่ สกุลที่มากที่สุด แซ่ที่กล่าวไว้ในเล่ม เช่น แซ่ตั้ง คู อึ้ง จู เซียว โค้ว จึง เจียว ล้อ ลี้ เล้า แต้ กิม เตียว จิว กี้ บู้ ฉั่ว ปึง เบ๊ หยิม กัง ซุง ซ่ง โง้ว คู ฯลฯ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประวัติการศึกษาและการทำงาน

ชื่อ – นามสกุล	นางสุชาวดี เกษมณี
วัน เดือน ปี ที่เกิด	วันที่ 15 เดือนธันวาคม พ.ศ.2498
สถานที่เกิด	จังหวัดพระนคร
ประวัติการศึกษา	การศึกษาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศึกษาศาสตร์–การสอน) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	รองศาสตราจารย์ ระดับ 9
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์